

له پير روښانه

تر باچا خان پورې

د پښتنو ملي مبارزې ته کتنه

مؤلف

علي خان محسود

له پير روښانه
تر باچا خان پورې
د پښتنو ملي مبارزې ته کتنه

مؤلف

علي خان محسود

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب پږندنه:

د کتاب نوم :: له پير روښانه تر باچا خان پورې
د پښتو ملي مبارزې ته کتنه.
ليکوال :: علي خان محسود
خطاط :: سيد محي الدين هاشمي
شمېر :: ۱۰۰۰ ټوکه
بيه :: ۴۰۰ روپۍ

چاپچاري:

د دانش خپرندويې ټولنې تخنيکي خانگه

قصة خوانی بازار، پېښور 2564513-091-Tel/Fax

E-mail: danish2k2000@yahoo.com

فہرست

مخ	عنوان
لوہے	سریزہ (داکٹر جلال الدین)
دریم	حما شوخبرے (دلیکوال سریزہ)
۱	دپینتو لنہ تاریخی پس منظر
۱۷	ز موتر خاورہ
۳۳	دمغلو اوصفویا نو خلاف دپینتو مشرانو ہلی خلی
۴۸	دروہا نیانواو مغلو تر مینج لوہری جنگ
۵۱	اخوند درویزہ شوک و ؟
۵۴	پیر سید علی ترمذی (پیر بابا بونیر) شوک و ؟
۶۴	دمغلو خلاف دایمل خان، دریا خان، پریک او خوشحال خان خٹک ہلی خلی
۸۴	میر ویس خان هوتکی اوصفویان
۱۰۸	طہما سب قلی خان، نادرا فشار یا نادر شاہ

مخ	عنوان
۳۳۴	د دیورندو د کرښې خلاف د عمران خان ملا پيوند
۳۲۵	د ملا پا ونده هلې ځلې
۳۴۶	د باچا خان زرين يد نه ، ماشوموالی او تعليم
۳۵۱	دهنې وخت سياسي ، اقتصادي او معاشرتي حالات
۳۶۲	د باچا خان اولنې هلې ځلې او اول ځل قيد
۳۶۹	دريم افغاني پرکي جنگ
۳۸۱	په جبل سراج باندې شين تندر
۳۸۴	د خلافت تحريک او باچا خان
۴۰۵	د باچا خان تعليمي او اصلاحي هلې ځلې
۴۲۶	د باچا خان رهايي ، «خزان افغان» لقب او د حج سفر
۴۳۶	د پښتو او د پښتون اخبار بنسټ
۴۵۶	د «خدایي خدمتکار» بنسټ کېښودل
۴۷۷	د باچا خان د خدمت مقصدونه
۴۹۳	د باچا خان ملګري
۵۰۵	د باچا خان کفایت شعارى
۵۲۶	د عدم تشدد لار او د پښتو مرضونه
۵۴۷	د خدایي خدمتکارو او کانګرس کړنکار
۵۵۲	مسلم ليکيان او د سر سيد احمد خان

عنوان

مخ

۸۷۰	د روسیانو په افغانستان باندې یرغل
۸۹۱	د روسیانو افغانستان ته راتګ په وجه د
۸۰۵	جولای ۱۹۸۱ کښې حما دمیرمنې د باچا خاشر په کابل کښې ملاقات
۹۱۷	د لوی بابا سره آخیري ملاقات
۹۲۴	د لوی بابا په نړۍ تیریدل
۹۴۸	د بی بی سی (B.B.C) تبصره
۹۵۲	د آل انډیا راډیو ماسنام په شپږ بجې تبصره
۹۵۵	باچا خان د لویو خلکو په نظر کښې

مخ	عنوان
۵۹۱	باجا خان او نورهندي مسلمانان مشران
۶۰۵	دهند دساتني دپاره دپرنکيا نو هلوځلو باندېو نظر
۶۴۴	دهند ویش، دپرنکي سياست، دکانگرس غداري
۶۶۴	حاجي ميرزا علي خان (فقير آيبي)
۶۷۲	په وزيرستان کښې د فقير صاحب خلاف
۶۸۸	پاکستان او د باچا خان قيد
۶۹۶	ون يونټ او باچا خان
۷۱۴	د ايوب خان مارشل لاء او د باچا خان جهل وړ جد وجهه
۷۲۳	باجا خان په افغانستان کښې
۷۴۸	په ۱۹۷۱ کښې د باچا خان سر زما ملاقات او د سپر کښې
۷۶۵	مئی ۱۹۷۲ کښې د (NA P) صوبائی حکومتونو
۷۷۴	د راولپنډۍ لياقت باغ مرکز ژوبله
۷۸۲	د اجمل خټک صيب افغانستان ته تگ
۷۸۶	د پښتون ستودونټ فيلډ ريشن د بهتو خلاف
۸۱۰	زما او د افرا سياف خټک نيول
۸۳۴	د حيدراآباد سازش د نسيم بي بي هلې ځلې
۸۴۵	افغانستان کښې د باچا خان بيا استوگنه
۸۵۹	د خلقيانو او پرچميا نو بزکشي، تړه کی او بيرک کارمل

مخ	عنوان
۱۱۲	احمد شاه بابا - افغانستان جو پيري
۱۳۵	ديا في پت دريم جنگ
۱۴۲	د مرهتي مشر له خوا دروغي جو پي پيشکش
۱۴۵	د دريانو فوجي جو پ بنسټ
۱۵۸	د نوي کندهار د تاداؤ ايمبول
۱۶۱	په پنجاب کې د سکها نوښادونه
۱۷۹	د احمد شاه بابا خوي سلت
۱۸۴	- تيمور شاه او د افغاني شهزادگانو کورني جنگونه
۱۸۸	. شاه زمان
۲۰۲	. شاه محمود، شاه شجاع، سکها ن
۲۱۳	. سکها ن او احمد شاه شهيد بريلوي
۲۱۹	سيد احمد شاه شهيد بريلوي
۲۴۸	. د سکها نواو پرکيا نو جنگونه اولاندې پښتانه
۲۵۲	د امير دوست محمد خان بيا امارت
۲۶۰	د امير شيرعلي خان وخت او دويم پرکي افغاني جنگ
۲۸۲	د ميوند جنگ يا غزا او شهزاده ايوب خان غازي
۳۰۲	د ۱۸۴۹ نه تر ۱۸۹۰ پورې دکوزې پښتونخوا حالات
۳۱۰	د ديورنلو کرښه او پښتنو مشرانو هلي خطي

داکتر جلال الدین
اسلامیہ کالج پشینور

سریزہ

دھریکوال دپارہ دغہ کرانہ وی چي سريزه دکوم حای نه شروع
کري. دغسي زه هم حق حيران يم چي سريزه دکوم حای نه شروع
کرم. خوبيا هم ديو حای نه شروع کول پکار دی. زه دسريزه
ابتدا دليکوال دژوند ديوي لنډي قيصي نه کوم:

دکتاب «دپښتنو تاريخ له بايزيد روښانه تر باچا خان» د
ليکوال تعلق دمنځني پښتونخوا قطبي وزيرستان دپښتنو محسود
قبيلي سره دے. دوی دمو دمیاشتي په لسمه نيټه کال ۱۹۴۹م کښي
دقطبي وزيرستان په شاهور تنگي کلي کښي زيږيدلے دے، دوی
خپل ابتداي سيق دکلي دپرائمري اولسم جماعت دکورنمنټ هائي
سکول ټانگ نه پامس کړے دے. خوارلسم جماعت يي دکورنمنټ کالج
دپره اسماعيل خان نه کړيدے. بيا ورستوي دسياسياتو په څانگه
پېښور پوهنتون کښي داخله واخيسته په کال ۱۹۷۲م کښي يي په
سياسياتو کښي شپاړسم اوکړو، او بيا سمدستي په خيبرلار کالج کښي
داخل شو. په کال ۱۹۷۵م کښي يي دلاء کالج نه ايل ايل بي اوکړه. دابتدائي
دپښتونخوا په سياسي هلوځلو کښي يوځلنده مقام لري.

د بڼا غلي د ليکلو په هکله به دا ووايو چې په وينا او ليکلو دواړو
 کښې يو رفتار لري دوی په «په و مې کتاب» جرمنيان بيا يوشول»
 باندې ډېره زياته خواري کړې ده، اولو ستونکو ته يې هم کتاب
 وړاندې کړې دے چې ډېر ښه ښه ليکوال يې نه شي کول. دغسې
 په دې دويم کتاب «د پښتنو تاريخ له بايزيد روښانه تر باچا خاډ»
 کښې دوی د پښتنو په تاريخ ډېر په يو زړه را ښکوي انداز کښې
 را څښکې کړي دي. د پښتنو په تاريخ کتابونه ليکلي شوي دي، خو
 دغه کتاب د تير شويو کتابونو نه ډېر مختلف دے او هغه معلومات
 پکښې موجود دي چې په ځښکښ کښې نشته. زه د ليکوال سره
 ډېر نژدې پشوے يم، ما ډېر څه د هغوی نه زده کړي دي.
 د ليکوال د سوانح او فکر ډېر ډېر والي اندازه هغوی سره د ناستې
 نه لکي.

زه د ليکوال په يواړخ د دې احسان منډيم چې هغوی د سړي
 د ليکلو دغه سهره څښايي ته را واچوله او بل اړخ ته پدې احسان
 منډيم چې هغوی لوستونکو ته د علم نه ډک او خوندور ليکونه
 وړاندې کوي. په اخر کښې د لاندينو شعرونو سر خپله سړينه سترگه رسوم:
 خاونده ته ودانه کړې زمونږ ديووالي حجره
 يوځای پکښې د حاتم کړې د پښتنو ډله خوره
 يونو يوسايوشافي کړې دې بيل او بيل پښتون لره
 ديو وجود په شافي کړې يا خدايه دا زړه زړه
 په مونږ لار اسانه کړې
 چې مونږ يوسوگل سره

حما خوشبره

(سريزه)

که څه هم د دې کتاب نوم د پير وېنان نه تر باچاځا پورې د دې مگر حقيقت کېنې دغه نور تش سرېکې يعنې سر-
سري يا د شوي دي ، د دې زيار ژوره برخه باچاځان دے .
دغه نور چې په دې خيال ورسه مل کړي دي ، چې لږ تر لږه
د پښتون ملت ملي غورځنگونه د عام لوستونکي د پارو د پوهي
وېشي ، هغه خاصه طبقه لوستونکي چې د پښتون اولس
د ژوند ژواک او تاريخ متعلق ژوره مطالعه لري کيد ايشي ،
د دوي علمي او معلوماتي تنده په سمه توگه ماته نه کړي ،
ليکن هغه کسان چې سرسري معلومات لري ، د دوي په پوهه
کېنې به ربط او پياوړتيا رامېنځ ته کړي . ما دغه ته د -
(CHRONOLOGY) شکل ځکه ورکړے دے ، چې
د ۱۵۲۶ نه تر ۲ جنوري ۱۹۸۸ پورې حالاتو باندې يو
نظر اچولو موقع په لاس ورشي ، او دغه تاريخي تسلسل
د دوي په مغزو کېنې تر څه حده پاتې شي ، چې دې منځ

کښې پښتون ملت سره څه شوي او وشول، ددې دور -
سياسي، فوجي، اواقتصادي وجوهات څه وو، او زموږ
ناکامۍ او کاميابۍ څه وې؟

بخت ملت څومونږه هلې ځلې منظمې د مغلو خلاف د
روښاني غورځنگ تر جنډې لاندې پيل شوې وې. لږ وخت
د پاره شير شاه بابا دغه ډيوه په هند کښې بله کړه، مگر
روښاني تحريک د مغلو مقابلې په اصلي تاتوبي لويديښتونو
کښې وکړه، که څه هم دغه غورځنگ اول مذهبي جامه کښې
و، مگر وروسته سوچه ملي خوږۍ يې خپل کړه، دغې غورځنگ
نه صرف فوجي او سياسي هلې ځلې کړي دي، بلکې ثبوت ته
رسيدليو دلايلو په بنسټ اول ملي غورځنگ دے، چې دوئ
پښتو ژبې ته شعوري پام وکړو، د - RESISTANCE
LITERATURE - تا داو يې کېښود، دغه اول غورځنگ
دے چې پښتو ژبې ته يې ليکلې شکل ورکړو، که څه هم
پټه خزانه ياديني، مگر پټه خزانه روستو هوتکي دور
کښې ليکلې شوې ده. شعرونه يې د پخواني وخت پکښې راغونډ
شوي دي، خو د اصلي او شلعي شکونو نه د پيروښان او ددوي
دمريدانو شاعري او نثري وتلي دي، د حقيقت نه يې څوک
هم انکار نه کوي.

د پښتون ټولنه کښې نن هم سوچه " SECULAR "

سیکولر سیاست او هلې ځلې د مخالفت سره مخامخ کېږي، نوځکه
 ځموبز ملي مشرانو د پیرروښان نه تر باچا خان پورې دې
 شي ته شعوري متوجي وو، د بابا د غورځنگ نوم خدای
 خدمتگار په دې پس منظر کېنې کتل پکار دي، داځکه چې
 موبزه همیشته دښمن د دین موبین په نوم جنگولي او غولي
 یو، هم دغه حال د پیرروښان و، چې د پیر بابا او اخوند
 دروینزه د پاره یې دینه او د اسلام نه باغي او سرته او د نوي،
 دین الهی باني اکبر مغل باچا پاک و، مگر پیرروښان چې
 سوچه او خالص مسلمان و، د دوی د پاره ملعون و، دا ځکه
 چې دلته رږه حقیقت کېنې مذهبي نه وه، بلکې سیاسي وه، نو
 ځکه دوی مذهبي جامه کېنې سوچه سیاسي رږه پټه کړه،
 دخپل ملي مشر او غورځنگ خلاف یې د اسلام په نوم پښتانه
 یې اتقاقه او بیا سره وجنگول. د مذهب په نوم کافر پرنگي
 غازي امان الله خان جلا وطنی ته اړ کړ و، او د باچا خان
 پسې څه څه دراجي د مذهب په نوم ونه شوې.

خوشحال بابا هم د دې نه خلاص نه وو، یوه سواقي،
 داخوند دروینزه لمسی میانور د شیعه دیوې فرقې تور په
 لگولی و، چونکه خوشحال بابا دیوې مضبوطې قبیلې رهبر
 وو، نوځکه مغلو دده خلاف د مذهب په ځای د پیسو او
 منصبو نه کار واخیست، بابا ته یې خپل اولاد او پښتانه په لاس

کښې ونيول ، مگر بابا اول جوت پښتون مشر دے . چې پښتو ژبه يې نه صرف ادبي معيار ته ورسوله ، بلکې ژبه يې د پښتنو خلاف اول ځل د پاره د يوې وسلې په طور استعمال کړه . ميرويس نیکه ته هم دغه د پښتون ملت کمزوري - معلومه وه ، نو ځکه يې د صفويانو خلاف د پاڅون نه مخکښې چ وکړو ، دمکې شريفې او مدينې د عالمانو نه يې فتوئ اخيستې وه ، دا ځکه چې ده ته شعوري د پښتون ملت د مذهب په نوم د غولولو کمزوري معلومه وه ، پدې خاطر يې دغه کار کړے وو ، چې څوک د پښتنو پښتانه راته عين ميدان جنگ کښې د مذهب په نوم تير نه باسي ، چې صفويان مسلمانان دي ، د دوی خلاف پاڅون غرضي دے . دلوی بابا احمد شاه ابدالي شاعري هم د روحانيت -

ترجماني کوي ،

په افغانستان کښې د تره کي ، آمين او بيرک او ورسره د دوی استاذانو روسيانو د ناکاميو يوه غټه وجه دغه وه ، چې د دوی خپل ملت ونه پيژانده ، چې ضرورت يې د دوی - مذهبي احساسات زخمي کړل ، چې نتيجه يې ځمونښه او ستاسې په مخکښې پرته ده ، چې نه صرف د دوی د قبرونو ديرک نه لگي ، بلکې افغانستان په کنده واله بدل شو ، او سابق سړيت يونين دهرې وهرې شو ، د دوی ځان تباہ کړو ، او

افغانستان هم، دا حكه چې باچا خان افغاني مشرانو ته وئيلي وو، چې د مذهب سر چهلير مه كړئ، د ملت سر تشدد مه كړئ، حكومت د توپ، جهاز او ټينك په زور په افغانانو خوك نه شي كوله، دغه كار تا سو په مينه او وړوړولي كوله شئ، افغان ملت خوك په زور جنت ته نه شي بوتله، مگر په رضا او په مينه دوزخ ته جي.

«داجمل خټک دوينامطابق دا افغاني کمونسټي خلقي مشر^{نو} باچا خان ته دغه حواب ورکړې وو، چې خوک دا سې خبرې مونږ ته کوي، هغه مونږ ته ديوال ته دراو، - چارماري کاوويې». چې کوم تشدد افغاني اورو سي کميونسټانو پيل کړې و، دوی په خپله پکښې دوړ شول. داسلام نه گټه افغان ملت نه بلکې امريکې برطانيه اويورپ واخيسته، افغان ملت دوی دخپلو گټو دپاره داسلام په نوم دخپل ازلي دښمن روس خلاف وجنگولو، چې خپل کاري په افغاني اسلامي مشرانو وکړو، بيا په نيمه گهڼته کښې دننه دننه C.I.A او M.I.C اوموسادخفيه جاسوسي ادارو ددوی نه دارمار، دهشت گرد او «Terrorist» جوړ کړل، تش په نوم اسلامي

مشرانو دافغان ملت سره هغه تشدد وکړو، چې دکابل بناريان يې دماکترنجيب الله پسې ارماني کړل، دوی

هم دكميونستانو غوندي خپل ملت ونه پيژانده، تشدد
 يې وكړو، خپل كلي او بناړونه يې په توپونو اوراكتونو
 وويشتل، او د كابل بڼايسته او تاريخي بناړيې د ځمكې
 سره سم كړو، هم د دې تشدد وجه وه چې افغان ملت
 د طالب غورځنگ سره ملگري شول، د اسلام تليكدا ران
 نن سبا ژورو كېنې شپې كوي.

كه د باچا خان فلسفه عدم تشدد باندې عمل وشي، نو
 ځما يقين دے چې، ځمونږ ډېر مسائل حل كيدائي شي،
 بايد پښتون نوے سلاكهغه پشاور يا قندهار كېنې
 وي، د افغان ملت ديوالي او سمسورتيا دپاره د خپل افغان
 رور سره د عدم تشدد تر اصولو لاندې چلن وكړي. نن
 ځمونږه خاوره بيا د "The Great Game" په حلقه كېنې
 راغلې ده، د امريكايي او يورپ، چين او هند او نوے روس
 د عربو ايرانيانو او مركزي ايشيا د تيلو په چينو بزكشي ښه
 په توندې سره روانه ده، دغه د راتلونكي پېړۍ د اقتصادي
 بيا وپرتيا دپاره، يو بنسټي رول لوبوي، نن په نړۍ كېنې
 درې غټ اقتصادي ZONS جوړېږي، چې هغه د پالڼې
 ين-او يورو ذونونه يعنې حلقې دي، د درې واړو،
 سترگي په تيل او گيس دي، ځمونږ خاوره هم دلته پرته
 ده، بايد لراو بر افغانان او په خاص توگه سياسي او حكومتي -

مشران او کومونډونه په دې لویه لوبه کېنې ویده او غافله نشي،
 باید دکور، دننه دیوبل سره مینه او رورولي، د بنمن د پاملر اتفاق
 جرگه، اوصلاح مشوره وي، دغه یویشته پیرې د ټیکنالوجي
 او معلوماًتو پیرې ده. چې څوک ویده شول هغه د
 همیشه د پام لاهل، باید مونږه خپل ملت د اسلامي اصولو
 سره سره د نوي زمانې تعلیم او ټیکنالوجي په لار سم کړو،
 اوس جنگ او تجارت د جنگ بدل او جنگ اُحد دوخت نه
 د پرفرق لري، کوم قومونه او یا مذهبي جماعتونه چې په
 زړه زانگو ننگیدل غواړي، نه به صرف دوی د نوي زمانې
 تیزه اقتصادي او ټیکنالوجي او کمپیوټري سیلۍ پورته او
 نیست و نابود کړي، بلکې ورسره به افغان لار او برملت تباہ کړي،
 د پښتون کور همیشه د پام تشدد وړان کړي دے.
 دغه تشدد باید د علم تشدد په ذریعه د منځه لاړ شي،
 ترڅو چې لار او بر افغان ملت خپله انرژي بخت کړي، د ملي
 غربت او پس ماندگۍ او پي علمي خلاف جهاد وکړي، هر
 هغه قوم چې په خپله مور نه وي، او په جامه پټ نه وي
 او دکور او خوښي خاوند نه وي، په حقیقت کېنې آزاد ندے.
 داځکه چې نن سبا غلاحي د تیرو پیریو نه فرق لري، نن سبا
 سامراجي نړۍ د عسکرو په ذریعه د چا په هیواد قبضه
 نه کوي، نن سبا لارې صاحب واشتګمن او نیویارک، لندن

برلن، پیرس کښې ناست دے ، دخپل اقتصادي قوت په -
 ذریعہ د نورو هیوادونو وینې خښې ، اوچې وغواړي په لږ
 وخت کښې دیو هیواد اقتصاد تباکو له شي ، بغیر د دې نه چې
 یو ډز ورباندې وکړي ، نن ورلډ بانک او I.M.F دوه
 غټې ادارې د سامراجي نړۍ په لاس کښې دي ، د دې په
 ذریعہ نړۍ په اقتصادي توگه غلامه ساتي ، روس نن هم
 دومره اټیمي بمونه او مینا ئیل لري چې دغه نړۍ درې
 حله پرې تباہ کولې شي ، مگر دوئ په افغانستان بغیر د
 دقیقې منصوبې نه ور ننوتل ، اقتصادي اړخ ته یې خیال نه و ،
 افغاني بزکشی کښې یې اقتصادي ملا داسې ماته شوه ، چې د
 مغرب په لنگر کښې اوس وگور ، په ټیټې سترگې خوري .

دغه ذهني تشدد نتیجه ده چې دوئ د غریب افغان -
 اولس سره وکړه ، چې نن دروینۍ ته سیخ شول .
 نو د باچا خان عدم تشدد بنسټي مقصد دغه وو ،
 چې داسې افغان وروزي چې گټه کولې او بیا یې سمبالولې
 هم شي ، په خپله موږ ، په جامه پټ او په سر یې چټک وي ،
 تشدد د شوروي اتحاد (سابق سویتونین) غوندې هیواد د
 نظریې سره پوښاکړو ، نوموړه خوینو ورکوټی او بې اتفاق
 قوم یو ، مو موږ ته خود ټولونه ضروري ده ، چې د تشدد نه
 ډډه وکړو ، خپلې قوچې گټې ته مو خیال وي ، نور فق مونه

ځمونږ د اسلام سره سوچه مينه نه غلطه فايده اخلي،
 چې خپل کار په مونږه وکړي، بيا مونږه داسې پرېږدي،
 لکه نن سبا افغانستان، نن ځمونږ کلي تبا، مېنارونه تبا او نهرونه
 او ويلې پټکې او هيواد د بارونو د ماینونو نه ډک، ټوله
 نړۍ د مهاجر افغانستان د کونډو، يتيمانو، معيوبينو نه
 ډکه ده.

نن هغه خلک چرته لارې چې مونږ يې په شا تپولوچي
 جهاد وکړي، پرون مو وليدل چې امريکې د افغانستان په
 خوست ولايت باندې راکټونه وويشتل، د سومي بنامار نه د افغانانو
 په قربانيو خلاص شول، اوس د شکرې له پاره مزاييل ولي.
 مونږ ته پکار دي چې ملت او دين د دواړو حفاظت وکړي، د ملت
 حفاظت د ټولونو ضروري ده، داځکه اسلام دانډو ونيو نه
 راواخله تر مراکش پورې خور ده، تش ځمونږه ته يکه نده.
 بايد دغه نور يې هم غم وکړي، پښتانه تر ټولونو سم مسلمانان
 دي، خو پښتو ته د شاباسي په ځای دغه نور عربي او
 عجمي مسلمانان بدرد وايي، نن يوه افغان ته د مزدورۍ
 د پان شتمن عربي ملکونه ويزه قدرې نه ورکوي، دا خبرنگې.
 مسلمانې ده، بايد مونږ وپېښ شو، د لوی بابا په لار روان
 شو، خپل کور او قوم اول جوړ کړو، کور کښې اتفاق، مينه
 او ورورولي راولو، دغه تش په نوم اسلامي ورورولي خو

مولیده چې دوی مزی کوي ، دافغانانو په وینه یې ټنگلې -
جوړې کړې .

راځئ چې په یوه چغه دې مرام ته روان شو:
چې یایو کیږو، گنې ور کیږو . په درنوای .

د پښتو لنډ تاريخي پسرمنظر

د يو قوم تاريخ ليکل ډېر گران کار دے - دغه کار پوهه او ذريعې غواړي . له دې کبله چې نن سبا د ثابتنو له پاره سوچه او رسنيتي تاريخي حوالې پکار دي . په مفروضاتو باندې تاريخ نه جوړېږي ، بلکه يو رومان يا قصه ورته ويل شي . د يوې علمه قوم تاريخ نور هم مشکل شي ، دا ځکه چې دوی په ليکلي توگه خپل زرغون توب نه وي خوندي کړې او سينه په سينه له يوې پېړۍ يا نسل نه بل ته اوړي . او خاصکر دهغو قونوتاريخ نور هم مشکل شي چې دوی لويو لويو لارو او دروگنې آباد وي . چې هغو درو او لارو باندې مستقل تکرراتک وي ، لکه د پښتونخوا درې او لارې چې د معلوم تاريخ نه د انساني لږدنې او خوځېدنې لارې پاتې شوي دي ،

چونکه هند کښې اقتصادي کشتی و ، نو وږي تږي نسلونه او قومونه نرمونږ په لارو هند ته تللي دي . نرمونږ د وطن مثال دهغې لگاډ يعنې خوږ دے چې هر وخت تقوایي اوبه د پاسه نه ښکته په بهېږي او هر وار د ځان سره نوي کاسي راوړي او زاره پټ کړي . نو د دې خوږ اصلي تل معلومول د بهر خواړې غواړي . همدغه شان نرمونږ په دېو داسې انساني سيلابونه راغلي او هند ته تللي دي او په مخه چې څه ورغلي دي د ځان سره یې وړي دي . مگر د دروي نه اخوا ديخوا خلک د سيلابونو نه خوښ دي پاڅي شوي دي .

او بله مسئله نرمونږ د تاريخ دغه هم ده چې نرمونږ د وطن کښې قسم قسم رسم الخطونه راغلي دي او بيا ورک شوي دي . پښتو ضروري نه ده چې نن سبا یې مونږ لیکو همدغسې پخوانۍ زمانه کښې لیکلې شوې وي . دغه نن سبا لیکدود خود اسلام وجه ده . له اسلام نه مخکښ هندی ، سنسکرت ، يوناني لیک او خروشطي لیک و ، او ميخي لیک و ، نو کېدای شي چې په حق وختونو کښې پښتو په راجي لیک باندې لیکلې کېږي وي او مونږ نه خوندي وي . مگر مونږ په داسې لاره کښې پراته يو چې مستقل

د جنگ حالات دے او زمونږه ټول سوچ اوکړه وېه
 لښکري شوی دي . د هرڅه فیصله زرغواړو - تار بیخي
 بنسټونه لمتول صبر او ذرا یې غواړي . په دغه نمونه
 کارونه پوهنتونونه ، اکېډمۍ او د آثار قدیمه ادارې
 کوله شي . د بد مرغی نه مونږ تر اوسه پورې د خپل
 پښتون واک لاندې داسې ادارې نه لرو چې دغه کار
 اوکړي . خو د دې باوجود د پښتنو د اصل متعلق د دوی
 نظریې موجود دي . یوه دعوی کوي چې مونږه سامي
 الاصله اسراییلیان یو . هغه بله وایي چې مونږ آریڼ یو .
 هور و چې دواړه ډلې څه وایي .

د پښتنو مشهور تاریخ دان خدای بخښلې قاضي
 عطا الله خان په خپل کتاب د پښتنو تاریخ جلد اول کښې
 داسې نقل کوي : « د پښتنو د اصل نسل متعلق مختلف
 روایتونه دي . مستشرقین یورپ د هغوی اصل نسل
 متعلق مختلفې رایې لري . او هم په دغه وجه په یوه خاصه
 فیصله کې نتیجه نه دي رسېدلې . د دې برخلاف د پښتنو
 خپلو مؤرخینو د ابیان کې د دې چې پښتون قوم په
 اصل کې د یهودیانو د هغه لسو قبیلو اولاد د دې کو
 چې بخت نصر په بیت المقدس باندې د حملې کولو
 په وخت د هغوی د قول مطابق وسط ایشیا ته راغلې ،

او د غور په غرونو کښې آبادې شوې اوڅه عربو ته
 لارې ، دمکې شریفې په شاوخوا کښې آبادې شوې . ددې
 لسو قبیلو د نیکه نوم د مؤرخینو مطابق افغانه وو ،
 او په دې وجه دهغه اولاد د افغان په نوم مشهور شو .
 په دوی کښې بعضې مؤرخین وايي چې دا افغانه
 د حضرت ابراهيم عليه السلام د بي بي هاجرې په نسلو
 کښې يونس د دے او د حضرت اسماعيل عليه السلام
 د اولاد نه و . مگر بعضې دا وايي چې افغانه د آرميا
 زوی و او آرميا د طالوت عليه السلام ، چې د بنی اسرائيلو
 بادشاه و ... او په قرآن کښې هم په دويمه سپاره سورې بقره
 کښې دهغې ذکر شوی دے ، زوی و .

د قبيلې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم تر مبعوث
 کېدو پورې بدستور په خپل زوړ مذهب يهوديت
 باندې قائمې وې . حضرت خالد (رض) چې يو مشهور
 صحابي و ، هغه هم د دغې افغان قبيلې نه گڼلے شي .
 چنانچه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې
 هرکله خالد رضی الله عنه مسلمان شو ، نو هغه خپلو
 عزيزانو ته چې د غور په غرونو کښې د قدیم الايام نه
 آباد وو ، د اسلام قبلولو دعوت ورکړ و . ولې دوی
 د اسلام قبلولو نه رومي يوحنا د قيس نومي يوپښتون

د مشري د لاندې د اسلام دين د مطالعې او په هغه
 باندې د پوهېدلو د پاره دربار رسالت ته وليږله .
 رسول كريم صلى الله عليه وسلم د دې جرگې په قدر او عزت او کړو
 او قيس له يې د « ملک عبدالرشيد » خطاب ورکړو . دې
 ټولې جرگه هم په هغه ځای کېنې اسلام قبول کړو او رسول الله
 صلى الله عليه وسلم هغوی ته په دې دعا وکړه او يو څو عرب
 مبلغين يې ورسره د تبليغ د پاره واستول او تقريباتو په
 څلويښت کاله کېنې دا ټولې قبيلې مسلمانې شوې .
 کېدای شي چې دغه رسنيتيا وي ، مگر تاريخ ثبوتونه
 غواړي . آيا در رسول الله صلى الله عليه وسلم په حديثونو کېنې
 داسې حديث شته چې د دې جرگې موجوديت پکېنې وي ،
 يا په قرآن کريم کېنې يې ذکر وي . تر څو پورې چې پاته
 معلوم دی داسې شئ نشته . اوله بله د غور وړ خبره
 دغه ده چې د اسرائيلي قبيلو شړلو او د رسول خدا د راتگ
 پورې په وخت تېر شوی دے . دغه دمکې يهوديانو او
 د غور يهوديانو په مينځ کېنې دغه رابطه څرنگه شوندي
 وساتله شوه . (۲۰۰ ق م) د حضرت ابراهيم عليه السلام کورنۍ
 د اور (UR) (عراق د هلاکي نه کنعات ته لېږدنه او کړه
 چې بيا يې اولاد مصر ته لاړ ، د فرعون غلامان شول . او بيا
 حضرت موسی عليه السلام (۱۵۰۰ ق م) کې په پرتو کنعان ته راوستل .

اسرائيليانو ۱۰۰۰ ق م کي يوه مضبوطه ياد شاهي جو پوکړه،
 ۹۲۲ ق م کي حضرت سليمان عليه السلام وفات شو. په ۷۲۲ ق م
 کي شمالي اسرائيلی سلطنت د اسير په قبضه کي ورغی.
 د اسور بادشاه نارغون ليکي چي ما ۲۷۲۹۰ وگړي
 اسرائيلی د ساماريا نه قيديان بوتلل او د پنځوس جنگي
 کلاچي مي د اسرائيلو نه قبضه کړل او شاهي فوج ته يې
 و سپارل. ليکي چي زه سامريا به له اول نه بڼه جوړه
 کړم. او دې کي به زه هغه خلک آباوم چي کوم ما
 مخکي فتح کړي دي.

په ۵۸۷ ق م کي د بابيلون بادشاه بخت نصر د
 يهوديانو سلطنت دري وړي کړو او د يروشلم ښاريان
 يې بابيلون ته قيديان بوتلل. د دوی شمېر تقريباً دوه لکه
 و. مگر په ۵۳۹ ق م کي ايراني بادشاه بابل تباہ کړو
 او اسرائيليان يې د قيد نه آزاد کړل، او دوی ته يې
 خپل وطن ته د تگ اجازت ورکړو، يعنی د دوی وطن
 ۴۸ کاله غلامی تېره کړه چي دغه ډېر وخت نه دے،
 چي د دوی نږدې خپل وطن هېر شول وے.

ځيني اور (۱۲) کي پاتې شول. د ايران يو کورنۍ
 چي نوم يې (SESSBASAR) سيباسر وو، دوی
 ته ډېرې پيسې ورکړې. د بيت المقدس جوړولو

دپاره يې دېر کومکونه ورسره اوکړل . اوس داسې
 کتل پکار دي چې رسول خدا حضرت محمد ص، د ظهور
 اود يهوديه نو د تباهي او شرلو سايشي وخت معلوم
 کړو . دوي پد ۵۸۷ ق م کښې بخت نصر شړلي وو يا
 يې بنديان کړي وو . په ۵۳۹ ق م کښې د ايران پاچا دغ
 د بابلون د غلامۍ نه آزاد کړل . دوي ځيني خپل وطن
 کنعان ته لاړل او ځيني اور (۷۲) کښې پاتې شول . په
 همدې وخت کښې زمونږ مشران واي چې ځيني يهودي
 قبيلې غوښته لارې آبادې شوې . رسول خداي حضرت
 محمد صلی الله عليه وسلم په ۵۷۰ م کال زين بدله دے
 د خلوميت کلي نه پس وځي پرې راغلي ده ، يعنې
 ۶۱۰ م کال کښې . او په ۶۲۲ م کال کښې يې هجرت کړې
 دے . او په ۶۳۳ م کال کښې وفات شوه دے ، نود د
 په ژوند کښې دغه جرکه تللې وه يعنې ۶۱۰ م نه ۶۳۲ م
 په مينځ کښې . ۵۸۷ ق م نه تر ۶۳۲ م کال پورې ۱۲۱۹ کاله
 موده تېره شوې وه ، دغه دومره اوږده موده
 کښې حضرت خالد بن وليد او دقيس په منځ کښې
 رابطه څرنگې ژوندۍ وه . په بله معنا د مکې يهوديانو
 اود غور يهوديانو چې (۱۲۱۹) کاله اوږده ديو بل نه
 درې زره ميله لرې اوسېدل څرنگې قايمه پاتې شوه

چې در رسول خدا له ظهور سره حضرت خالد بن
وليد ته خپل خپلوان ورياد شول او دوى ته يې خبر
ورکړو . د دې خبرې ثبوت ته رسول د پرگران او
د پر آسان کار هم دے .

گران په دې دے چې مونږ سره هېڅ ليکلی ثبوتونه
نشته ، تشې قيصې دي . آسان په دې دے چې مونږ ته
يوه لار پات ده چې هغه آرکيالوجي ده . چې د دولس
سووکالو د تېرېدو باوجود حضرت خالد بن وليد ته
د غور د خپلوانو درک و . نو د دې نه معلومېږي چې
د دوى په مينځ کښې به د پرې ژوندۍ رابطې او تګ راتګ
نګ موجود و . او مکې يهوديانو او د غور يهوديانو په
مينځ کښې به ضرور ودونه هم شوي وي او تجارت او
تخفې به هم د يوبل سره بدل شوې وي . خوريان او ماما
ګان به وو . د مکې ناوې به ضرور غور ته ګاڼه ، د خوراک
لوښي هم راوړي وي . همدغسې به د غور ناوې به د غور
ميکي او کنډالونه هلته وړي وي او که چېرې د غورن مکه
وکندله شي ، همدغسې د مکې يا يروشلم ز مکه هم ، نو پر
ضرور به د زړې زمانې د غور لوښي هلته او د دوى لوښي
به پر غور کښې مات کودرې پراته وي . او که دا وروندل
شول او ۵۸۷ ق م نه ۶۳۲ م پورې وختونو سره يې سمون

وځور، نومونډه. د پښتنو د يهود يا نود نسل تيوري
 theory تر ډېره حده پورې حقيقت ته ورسوله. اوکه
 د غور لوبني کودي او د مکې پروشلم لوبني کودي
 د يو بل سره سمون نه خوري، نو دغه theory يا قيصه
 د تاريخ د نقطه نظره سمه نه ده، چې پښتانه اسرائيل-
 النسل دي.

دويمه قيصه قاضي صاحب د نادر افشار او د يوسف
 ليکې ده. ليکي: «بعضي مؤرخين د پښتو د يهودي
 النسل کېدو دا واقعه هم بيانوي چې څه وخت نادر
 افشار (شاه ايران) په هندوستان باندې د حملې کولو په
 غرض پشاور ته لار سپردو، نو د يوسفو مشرانو هغه
 ته د تورات يوه نسخه چې په عبراني ژبه ليکلې شوې وه
 پيش کړه، او نور هم داسې څيزونه يې ورته ښکاره
 کړل چې کوم دېرومبئ زمانې يهوديانو په خپلو عبادتونو
 کې استعمالول. چنانچه کوم يهوديان چې د نادر افشار
 په فوځ کې شامل وو، هغوی دا ټول څيزونه وپېژندل
 او د هغوی يهودي النسل کېدل يې تسليم کړل،»

دلته قاضي صاحب د څه خاص تاريخي کتابي حواله
 نه ده ورکړې. ماته دغه ټوله د مجرې خبره ښکاري،
 دا ځکه چې نادر افشار خود تاريخ د نقطه نظره پرون

تهر شوي دے ؛ يعني ۱۷۳۹ م کال کښې پېښور ته را
 کون شوو. کپداي شي د يوسفزو مشرانو تورات
 ورته پيش کړې وي ، خو دغه د پښتنو دخوی خصلت
 نه برخلافه خبره ده . دا ځکه چې قبایلي معاشره کښې
 کتاب ته څوک اهميت نه ورکوي او عموماً مېلمه ته
 گډ يا گډان پيش کوي . او بل تورات خو آسماني
 کتاب و ، د دې کتاب سره نسل او وینه هېڅ تعلق نه
 لري . د يو مغل په کور کښې قران شريف موندل کېدل
 د دې دغه مطلب نه دې چې هغه نسلأ عرب شو.
 يو مسلمان کېدای شي . او بله د ټوکې خبره خو دغه ده
 چې د يوسفزو مشرانو يوغل ، بد معاش جاهل ترکمن
 قلیخان ته تورات پيش کولو او خپل عالم ، لیکوال
 او پوه زوم بابرت ته يې نه ښکاره کولو چې خپله ترک بابري
 کښې ليکلی وای . او بل نادرا فشارخو شوکمار وه ، هغه په
 جواهراتو پسې گرځېدو ، کتابونه يې څه کول ، اوڅه د
 آثار قدیمه د انټريکټر خونړو ، چې دنړېپ زمانې انټيکونه
 يې ټولول . زما خپل خيال داسې دے چې د حسن ابدال نه
 تر پېښاوره پورې به يوسفزو جاري قافلي لوتلې ، مغلو
 به په دوی حملې کولې او وروسته يې ورته خټک واچول ،
 مگر دغه لار د اورنگزېب په آخري وختونو کښې گډه وه

وہ ، خوچی پہ ۱۷۰۷ م کال اورنگزیب مرثو، نو د
 مغلو بادشاہی آخری سلکی وھلی . ماتہ داسی معلوم
 چي هغه وختون کښي دکابل- بخارا- شهداودھلي
 اوپښاور کښي کاروباري يهوديان وو . دوئي خپلي
 تجارتي قافلي ک بخارا نه تر ډهلي پورې بوتلي . په
 همدې قافلو کښي به مذهبي يهوديان هم وو ، چي
 تورات اونور مذهبي شيان به په سفر کښي ورسره
 وو ، داسي معلومېږي چي داتک اوچي په مينځ کښي
 يوسفزوغلو قافله لوتلي ده . دغه چي تورات بندلي
 په سور و ، دغه کچرهم د يوسفزوغلو په لاس ورغلي ده
 نو دوئي چي واپس راغلي دي ، نوکډاي شي دغو
 يوسفزوغلو دکتاب (تورات) خپل دکلي خان ته ورکړي
 وي او په دې شپو ورځو کښي نادرهم راغلي وي ، نو
 د هغه بادشاه ته ورکړي وي . کښي بله منطقي لار ماته
 نشي ليدلې .

اول داچي ددوئي په قول ۶۳۲ م کښي تل
 پښتانه مسلمانان شول . اوبل ۱۷۳۹ م کال پورې تورات
 دکان سره ساتي اويوحاهل اوغل بادشاه ټپي کړي
 په قدر نه پوهېږي ، پيش کوي دغه راته افسانه ښکاري .
 دويمه ډله دعوي کوي چي پښتانه آرين دي

دي ، قاضي صاحب دغه نظر داسې نقل کوي : "د پښتو
 د اصل نسل متعلق يوه بله نظريه د افغانستان مشهور
 تاريخ نويس احمد علي کهزاد په خپل تاريخ (تاريخ افغانستان جلد اول)
 کېنې راسنکاره کړې ده ، چې پښتانه په حقيقت کېنې د آريا
 نسل يوه قبيله ده ، چې تقريباً شپږ اووه زره کاله د
 مسيح د پيدايښ نه ورومې اول خو د خپل اصلي وطن
 (وسط ايشيا) نه يا ختر ته چې ، دريايي آمود او سر دريا ب
 په مينځ کېنې پوله يا علاقه ده ، را کوز شول ، او د زرگونو
 کلونو استوگنې نه پس هغوی بيا دهغې علاقې نه بولس سوه
 يادوه زره کاله قېم د موجوده افغانستان - فارس او
 دره سند لوري ته په ټولو ټولو کېنې په ډېره موده کېنې
 ورو ورو خورېدل ، دې علاقې ته يې (آريانا) (ريگ ويدا)
 ايريا نه ويجه (اوستا) ويل .

د آثار قديمه ټول عالمان د وروستي يونيم سل کاله
 تحقيقات نه پس په دې خبر ، متفق شوي دي چې هم
 د دې {باختري آريا} نسل به ښايي د باختر نه د قبلي په طرف
 اول اول په قطبي يورپ کېنې سکندره نيوي ، سويلن ، ناروې
 فن لينډ ، جرمني ، د ډينيوب سند په دره کېنې د بحيره
 اسود په قطبي علاقې ، په جنوبي روس او سايبيريا کېنې
 آباد شوي دي - او دن ورځې د پورې قومونو په اصطلاح

کښې [ايندو يورپين] په نوم بللې شي .

د يورپه مدققين او محققين وايي چې دې کښې هيڅ
شک نشته چې (آريا) نسل عموماً د هندوستان نه چې
واخلي نو عين تر مغربي يورپ پورې ، په دې ټولو
وطنونو کښې (ما سيو) د مشرق او وسطی او عربستان نه
چې په هغه علاقه کې د سامي نسل خلق اوسېږي (خواره
شوي دي . او که څه هم د دې نسل بېل بېل قومونه
اوس بېلې بېلې ژبې وايي ، ولې په حقيقت کښې که چېرې
د دې مختلفو ژبو په ژوروالي سره مطالعه وکړه شي
نوسل په دې نتيجه رسېدای شي چې دا ټولې ژبې يو
تر بله مشابهت لري . دامدققين رايه لري چې دا ټولې
مختلفې ژبې چې په (ايندو يورپين) قومونو کښې ويلې شي
د (ساکرېت) يا د (زند) ژبې نه راوتې دي . د دې نه
ثابتېږي چې همدغه دوه ژبې دي چې آريانسېل په خپل
وطن يعني باختر کښې ويلې شوې «

د دې نظريې تائيد مرحوم پوهاند (پروفيسر) حبیبی صاحب
هم کوي او افغاني ټول عالمان وايي چې پښتانه سامي نه دي ،
بلکه آرين دي ، دا حکم چې پښتو ژبه آريايي ژبه ده .
د يورپ او خاصکر جرمني عالمان پښتانه آريانسېل گڼي .
يوه بله وجه د آريا دا هم کېدای شي چې په ننني وخت کښې

آرياي يورپي قومونه ترقي يافته دي ، نودوي د مال
 دولت او علم په ذريعه ډېر ژور تحقيقات او کړل او په
 دې ټول يوه خوله دي چې د آريا زوې ټاټوبې باختړ
 چې دوي ډېر شول ، نو ځيني دکوملې ، خيبر ، گرمې او
 بولان په لاره هند ته لاړل . او دمقامي دراوړ خلک يې جنوب
 د هند ته وشل . او ځيني د ايشاي کوچک په لاره يورپ ته
 لاړل او ځيني مورني وطن کښي پاتې شول ، چې نن - سبا
 پښتانه ، تاجک ، بلوچ پاتې دي . هزاره - ترکمن
 ازبک دغه آريا نه دي ، بلکه دغه ترک يا مغل نسل دی .
 د آريا د نظري طرفدار مشهور تاريخ دان ظفر شاه کاکا خيل
 هم دے . مگر پښتنو کښي داسې عالمان هم شته چې هغه دانه
 مني چې پښتانه آرين دي . حقيقت دغه دے چې د يهودي
 نظريه زړه او د آريانس نظريه نوې ده . مگر تاريخ
 ثبوتونه غواړي . زړې او نوې ته نڅکوري . د آريانس
 تحقيق په علمي اوساينسفيک طريقې سره شوه دے . او د
 د يهودي نسل نظريه زياته په رواياتو باندې ولاړه ده .
 دغه حقيقت دی چې زمونږ ژبه آرين ده . دغه هم کېدے
 شي چې پښتنو به آريايي ژبه پښتو نه ده کړې وي ، لکه نن
 سبا د افريقې په تور په امريکه کښي مورني ژبه انگرېزي
 ده ، چې دغه يوه آريايي ژبه ده . ددې مطلب دغه نه شو

ڇي توڊا مريڪا يا آرين سٿول . دغه هم حقيقت دے ڇي
 ڪو ڀي دري او سيندونه په ويدي سندرو ڪښي ياد شوي
 دي ، زمونږ په وطن ڪښي دي ، مگر دغه هم يو سند
 نه دے . دا ځكه ڇي دپاڪستان دجوړېدونډ مخكښي ٻي
 هندوان وكيلاڻ او دكانداران په پښور ڪښي اوسېدل
 نن دهنوي ڪورونو او بالاخانو ڪښي پښتانه آباد دي ،
 ددې مطلب دغه نه دے ڇي ننځي پښتون وكيلاڻ دپروني
 پيارے لال په بالاخان ڪښي ناست دے ، دپيارے لال
 وارث يا خپلوان شو . په هم دغه شان دآريا په وطن ڪښي
 مونږه اوسو ڇي مونږ به آرين شو . مگر بيا هم دسامي
 نسل نه زيات آريا نسل دعوه ڪوونكي عالمانو تله ، د
 تاريخي - علاقاي او ژبني دلايلونو په ذريعه درنه
 ده . دا ځكه ڇي زړه تاريخ دانانو په يوشكل يا بل
 شكل دپښتون قبيلې نوم اخيستے دے . ژبه مو
 آرين ده ، علاقه مو آرين ده . حقيقت دغه دے
 ڇي مونږ پښتانه يو ، ژبه مو پښتوده . دغه نن
 ڇي څه يو ددې دشته ڪولو ڪوشش پكار دے . نن
 سبا سوچه نسل يا ذات يو ځاي هم نشته . دغه
 ممکن دے زمونږه خاوره ڪښي ددې انساني سيلابونو
 نښي نښاني پاتي وي ، دا ځكه ڇي محسود و ڪښي داسي

هندوان دوکانداران ووچي دوی اسلام قبول کړو ،
نن سبا دغه کورنۍ په شیخانۍ مشهور دی ، اوس د
د محسود وېرځه جوړ شوي دي .
زما والد صاحب دوی پېژني ، د دوی نیکه هندو
مې شوې و . نن سبا خوی بوئی نه د دوی او محسود
فرق نشي کېدای . هغوی نمونه مېلمه پال او ښاغلی
دي ، لکه دغه نور محسود . نودغه شان زموږ د
پښتنوسره دغسې لوبه کېدای شي ، خواکثريت اقلیت
خوري ، نودوخت په پټېدوسره دغه نور خلک پښتانه
شوي وي .

[۲] زمونځ خاوره

زمونځ د خاورې نن سبا واضح پولې دغه دي : د
مرکزي ايشيا (تاجکستان ، ازبکستان او ترکمنستان) سره د آمو
سيند او د پامير غرونه دي . د هرات ، فراه او قندهار
صوبې د ايران سره په بريده پرتله ده . د واکان او چترال
په لاره د چيني مسلمان سيکناک سره لگيدلي يو ، د مشرق
اړخ ته د پنجاب خاوره ده ، جنوب کښې د بلوچو سره
پوله ده . د مارکلي نه تر چارسدې ، پېښور ، ننگرهار
کابل ، کاپيسا ، باميان ، بلخ پورې علاقه په بودايي دور
کښې د لوی تهذيب مرکز و او د کندهاري تهذيب
په نوم پېژندل شوی دی ، چې په کند هارا آرت
مشهور دی . زمونځ دغه خاوره د هندي دروازه
کښې پرته ده . د هند د پوډو او دروازي زمونځ ه
غرونه او درې دي . چې چا هم زمونځ زور مات
کړی دی بيا هند ته نيغ رسېدلی دی . دا ځکه چې
زمونځ د وطنه ښکته د هند قدرتي دفاعي کمربند نشته

تر پور پي قومونو نه مخکښې ټولې حملې په هند باندې
 شمال مغرب نه شوې دي. يو اړخ ته قدرتي دفاعي
 هماليه دېوال دے. بل اړخ د سمندر سره دے او بل اړخ
 ته يې د ايران او بلوچستان ريکستاني زمکه ده، چې هيڅ
 اقتصادي کشش هم نه لري. همدغه وجه وه چې د هند
 د نيولو يوه لار وه، چې هغه زمونږ خاوره وه.
 دې خاوره باندې رنگ په رنگ تهذيبونه، قومونه،
 نسلونه او حکومتونه تېر شوي دي. په دې درو او غرو
 کښې د آريا سندرې اورېدلې شوې دي. د هن د
 اسپو دکې پار، خيبر، کرم او گومل شاهدې دي. دلته
 شاهپور ايراني نوکر شاهي پاتې شوې ده او ساساني
 د بد به يې ليدلې ده. دې خاوره کښې ډېرې تهذيبي
 خزاني پرتې دي.

زمونږه په خاوره بلخ کښې حضرت زرتشتري زېږېد
 دے چې پارسي مذهب تر نن پورې موجود دے، که
 څه هم تعداد کښې لږ وي. د دې پېغمبر د تبليغ په وجه
 ايران د ترقي لوړې پورې ته ختم و. او بل مذهب
 زمونږه په خاوره باندې د عدم تشدد دين د حضرت
 گوتم بدو د ظهور سره خور شو، چې د دې مذهب د
 اثرات نن هم کاپيسا، ټيکسلا، پېنډور، چارسده تخت بهايي

اډه (جلال آباد)، اوسوات کښې ليدل کېږي، اولوی مرکز
 يې باميان، خو هډو د پټولو او ورکولو نځر دی. دغه
 مذهب يعنې دين منونکيو زمونږ خاورې نه د علم،
 تهذيب او انسانيت مرکز جوړ کړو. هم ددوی په برکت
 دغه دين چين، منګوليا، مرکزي ايشيا، تيبټ او د ټول
 مشرق بعيد هېوادونو قبول کړو، چې تر نن ورځې پورې
 پکښې ژوندی دی. بيا دغه د عدم تشدد دين، ديني
 او انسانيت نه ډک مذهب د خود سرو اوليانو تشدد پسند
 هندي بومبرانو د لاسه تباہ شو او چې څه لږ پر پاتې و،
 هغه مرکزي ايشيا او افغانستان کښې اسلامي سيلاب په
 وجه تباہ شو. چونکه اسلام د بت پرستۍ خلاف مذهب و،
 نو ځکه د بد د مذهب قيمتي بتان او عبادت ځايي مولاکانو
 وسوزولې. د و مړه مذهبي ليونټوب و چې حديث نۀ و.
 هغه وخت خو پرېږده، پرون د جلال آباد داډې اثرات
 مولی کانونو مات رومات کړل، چې دغه زمونږه ثقافتی ميراث
 د غوليو خراب تراب کړو، او د يورپ په سوداګرو يې خپل
 اثرات د پيسې په خاطر خرڅ کړل، نو د هغو اسلامي لښکرو
 نږه څۀ گيله او کړې چې دوی اول سرکښې زمونږ خاورې
 ته راننوتې وو. مولا چېرۀ تعميري کار نۀ شي کول، چې کوم
 وطن يا هېواد کښې مذهبي جنون وي هغه هېواد او خلک

هېڅ څه ترقي نښي کولې ؛ داځکه چې مذهبي جنون
د منطق لاره بنده وي او بغير منطق نه ترقي نښي
کېدای .

زمونږ خاوره د معلوم تاريخ نه د جنگ او جدل ميدان
گرځېدلې ده . دې خاورې قسما قسمه نومه موندلې ده
يو وخت يې نوم "آريانا" بيا "باختر" ، بيا "خراسان" بيا
پښتونخوا " او نن سبا "افغانستان" او مقبوضه "افغانستان"
دے (يعنې کوزه پښتونخوا)

د مقدونيه سکندر اعظم نه يې را واخله (۳۳۳-۳۳۲ ق.م)
تر پرون روسي يلغار (دسمبر ۱۹۷۹) پورې د پېلولو بغاوت
، خپلې جنگي لوبې زمونږ په خاوره کړې دي ، خو څوک
هم په دې کامياب شوي نه دي چې د دې خاورې اوسېدونکي
(پښتانه) ورک کړي . نن نه ساساني ايراني شته ، نه
سکندر اعظم يوناني - او هندي چنگېز ، مغل او صفوی ،
پريکي او روسی شته . دوی واريه وار زمونږ خاوره
اولس دخپلې نورې اونېزې ، توپي ، جهاز ، ميزايلو -
نشان جوړ کړې ده . مگر دوی نن ورک دي - مونږ
په خپل ټاټوبي باندې آباد يو .

د سکندر اعظم متعلق ډېرې قيصې مشهورې دي . د
پښتنو د بهادري او بې اتفاقي يوه قيصه دلته ليکم :

وای چي ڇه وخت سکندر اعظم د ایران خلاف جنگ شروع ڪړو ، نو ایرانی پوځونو شکست پسې شکست ځوړلو . په هغو وختونو کې زموږ خاوره د ایرانی سلطنت برخه وه ، چي څه وخت سکندر زموږ خاورې ته راغی ، نو د سختې مقابلې سره مخامخ شو . دلته اول ځل د پان زخي شو . پښتنو قبایلو نه هغه مخکښې هند ته پرېښود او نه روستو یونان ته . تقریباً دوه دویم کاله دغه کېدې روانه وه . دده مور ډېره سیاست دانه ښځه وه . دې سکندر ته قاصد راوړلې او چي څه چل دے ، چي ټول فارس دې ونيولو ، دلته یو گوت کېږي ښکېل یی . قیصه کېږي چي ده مور ته خط ولیکلو چي داسې نمونه خلقو سره مخامخ یم چي دورځي او دښې مو په آرام نه پرېږدي . د ورځې غونډې دي نیول یې مشکل دي . وایي چي موری یې بل قاصد وروړلې لو ، د سکندر اعظم نه یې پښتانه قیدیان غوښتي وو ، چي مونږه ددوی د نفسیانو او عادتونو د یوناني عالمانو په ذریعه مطالعه او کړو ، چي دغه کومه نمونه مخلوق دے .

په هغه زمانه کېږي یونان ډېر رسېدلی ملک و ، د عالمانو او فلاسفه ټه ډک و . وایي چي سکندر ورته شپږ کسه پښتانه قیدیان واستول . یو نانیانو ورته

يوه وږه خاصه کوټه جوړه کړې وه، چې هغې کښې شپږ
 غارونه يعنې تاکوونه وو، چې هر ټاک کښې (پدغار کښې)
 به يو عالم ناست و، ددوی بولو د ناستو پاستو، خبرو
 اترو او حرکتونو مطالعه يې کوله. ددې تاکوونه داسې
 جوړو و چې دوی نه ليدل چې څوک يې څرکني کوي.
 قيصه کېږي چې يوناني عالمانو به هره ورځ د سکندر
 مورته دهغې ورځې رپوټونه ورکول. يوه ورځ عالمانو
 جرکه وکړه چې نېټه ددوی اتفاق کورو چې دې خلق
 کښې څومره اتفاق دے.

قيصه کېږي چې دوی ته يې يو پلنگ راوړو. ترجمان
 ورته وويل پداسو کښې چې څوک مشروي هغه به پکښې
 ويده شي. دوی ورته وويل چې ډېره سبه ده چې د
 خوب وخت راغله دے، اول يو پښتون پلنگ ته ورځي
 دے، چې زه مشر يم، هغه پسې بل وريورته شوے
 دے د پلنگ نه يې راگوزار کړے دے چې ستا پلار مشرو
 څه؟ دغه شان ددوی په دې اتفاق راغلو چې څوک
 د پلنگ حقدار نه ده په دې پلاني چې جگ جهکړه کښې يې پلنگ مات
 کړو، خوددوی مشر معلوم نه شو.

صبا چې د سکندر مورته لاړل د ټولو عالمانو په اتفاق
 سره دغه فيصله وه چې دغه خلک ډېر خودسره دي

هر يو خان مشر اوليدړ كېښي . له دوى نه دخلاصېدو يوه
لاره شته هغه دغه ده چې سكندر د دوى جرگه راوغواړي
د ټولوسره دې داسې سلوك وشي چې چاته خان ټيټ
محسوس نه شي .

قيصه كېږي چې سكندر په دې عمل او كړو، د پښتنو
جرگه يې راوغوښته ، دوى سره يې د برابرۍ په اصول عمل وكړ
روغوه وشوه ، سكندر اعظم بيا سكيني نومې پښتنې پېغلې سره
واده هم او كړو . همدغه شان يو نانيانو د پښتنو، نه نه صرف
خان خلاص كړو ، بلكه ورسره لښكر شول ، راجه پورس
يې ورته وډبالو .

يوه بله قيصه كښي وايي چې نه پلنگ ندو ، يونانيانو د
پښتونخوانه خه اندازه خاوره راوړې وه ، نو عالمانو دغه
ټسټ كولو چې قصور پښتنو كښي دے او كه د دوى په
خاوره كښي . نو بهر په دوى سره ډير خواږه وو ، خو يو ه
ورځ عالمانو دغه د پښتونخوانه راوړې خاوره د دوى په كوته
كښي و شيندله ، چې خه رښكې دوى كوټي ته داخل شوي وو
يو دبل سره په جنگ شوي وو .

كه پالنگ وو او كه خاوره ، خو تر من وړنې پورې مونږ د
خودسري او بې اتفاقي د مرض نه خلاص نشو .

بله يوه دردناكه قيصه د چنگيز خان متعلق مشهور ده .

هغه داسې چې چنگيز خان د پښتنو په کليو حمله کړې وه .
مغل د پرتالمان وو . پښتنو د مغلو سرته مقابله وکړه ، مگر
مغلي سيلاب ته ټينګ نه شول . د دوی بال و بچ غرو او درو
کښې خوندي شوې وو ، خو مغلي جا سوسانو معلوم کړي وو .
چنگيز خان مغلي لښکر ته حکم ورکړو چې دوی قتل کړي .
مغلي سولو د پښتنو سنجواو ماشومانو قتل عام شروع
کړو . هيڅوک يې ژوندي پرې نه شول . چې فوج واپس
شوې و ، نو د شپې چنگيز خان د عسکرونه تپوسونه کول ، چې
د چاپه چارحم راغلي دے . وايي چې يو مغل سپاهي ورته
وويل ، چې هو خان صاحب زما راغلي دے . خان ورته وويل
چې هغه څه رنګې ؟ مغل سپاهي ورته قيصه شروع کړه ، چې
نن مونږه د افغانانو ښکار کولو ، نو يوځای کښې سنجو مه
کړاے شوې وه ، مگر ماشوم ژوندے و . د مور په تيونسو
باندې يې خوله تپوله ، د روډلو کوشش يې کولو ، مايې
تماشه کوله . بيا يې دنېزې په سر د ماشوم خوله د تسي
نه لرې کړه . ماشوم دنېزې سر په خوله کښې ونيوه ، چې شايد
دغه پي راکړي . دغه وخت دپاره ماشوم نېزه اورودله .
بيا ماته نېزه زور وکړلو ، د ماشوم سر يې وچوځولولو . په
دې مې لن ترس راغلو .

وايي چې چنگيز خان سخت په غوسه شو او مغل سپاهي ته

ته ٻي وويل چي ته ڊ پر نرم زړه ٿي. ته مغل نشي ڪڍا ۽
چي ڊ پڻتون ماشوم ٻه ڊي نمونه مرگ باند ڊي دستا زير ۽
رحم ڪريو. سپاهي ٻي هم هلته قتل ڪرو.

زمنن خاوري او هيواد دزمانن ڊ پري سري تودي ليدلي
دي. ڪه چري خيبر، گرمي او گولم خيري ڪولائي شوي
نو دوي به خه خه نه ويل.

زمنن خاوري ڊي مشهورو مذهبنو ته به خيله سينه
ڪنڀي خائي ورکري دے. چي اول آتش پرست و. دويم
بدھ پرست و، او ورپي اسلام چي ترن پوري موجود و. زمون
به خاور سين هن *«spren Han»* يونانيان، ڪوشانيان، ايرانيان،
عرب، ترڪ، مغل، صفويان، پرنگيان ورمسيان او نورسلو
او قومونه تلي راغي دي. د اسلام نه مخڪن ڊڪو شانيانو د
زوال نه پس زمونن وطن به تاريخي لحاظ به تيار ڪنڀي پاتي
شوي دے. چي خه وخت اسلام راغي نو اول سرڪنڀي د عربو
غالبه وه، مگر به ڏبائي توگه دوي مونن عرب نه ڪمائي شوي
لکه خرننگه دوي مصر، شام او دافريقي دخلکو ڙبه ورکه
ڪري او په فوجي توگه هم دوي ڊپر مڀري نه وو. مگر مذهب
زمنن بدھ نه اسلام شوي چي ترن وڃي پوري پر مونن
باند ڊي دسا مي مذهب غلبه ده. اسلام مونن تش سوسري
منل دے، چي کوم خائي ڪنڀي پڻتونوالے او اسلام تضاد

راڻي ، نو اسلام ڊڀنبتونوالي مقابله نشي ڪولے . او خاصڪر
 اقتصادي مسايو کڻي پڻبتون دسر اسلام نه مٺي ، ٻه خولے
 اسلام - اسلام کوي ، مگر عمل کڻي د اسلام بيخ او باسي .
 پڻبتون مونخ ، روڙه اوغزا د ٻولو مسلمانانو نه سڀه
 کوي ، داڻڪه ڇي مونخ او روڙه باندي ڇه پيسي نه
 خرڻ ڪڀري ، مگر ٻه ڪوم ڇا ڇي اسلام ڊڀنبتون نه د
 اقتصادي قرباني غوسبتنه ڪري ده ، لڪه زڪوات ، سراسيه
 او خور لور ته حق ، دلته بيا پڻبتون روند شي . غزا ڻڪه کوي
 ڇي غزا کڻي پيسي دي ، مال عنيت دے . ڊپر خلڪ وائي
 ڇي اسلام پڻبتو ٻه جمع منلے دے او پڻبتانه ٻول مسلمانان
 دي . زما خيال دے ڇي د اسلام او پڻبتو ڊپر خويونه سره
 بن د ڏي دي . اسلام يو قبائلي مذهب دے ، سيدة سادہ
 دعام سري ورته عقل رسي . او بل پڻبتو به د اسلام نه ڻڪڻي
 هم شوڪي ڪولي . ڪڊا ۽ شي ڇي د بدھ مذهب کڻي غزا ڪاڻي
 نه وي ، عربو قبائليو هم لوٽ مار ڪولو ، اسلام ورله دغه لوٽ مار
 اسلامي ڪڙو او د مال غنيت نوم ٻي وڌ ڪڙو . نو پڻبتون خيال
 او ڪڙو ڇي دغه نو ڊپر سڀه مذهب دے . مونڙ هسي هم
 لوٽ مار ڪاوو ، ڇي صرف مسلمان شي نو دغه لوٽ مار دغزا
 تڏوم لاند ڇي جاري ساڻل پڪار دي . ڇي ڪامياب شي نو غازي
 او د مال غنيت خاوند شوے او ڪه مر شو ڪي ، نو شهيد شو ڪي

همدغه وجه ماته بڼکاري چې په جمع اسلام قبول کړو. او
 بل په اودس، روښې او مونځ باندې خوږې خرڅ نه
 کېدو، نو دوئ خيال اوکړو چې مونږ خو اجذيه عربو
 ته ورکړو، سبه به داوي چې مسلمانان شو، زکوة
 او سرسايه خو د خدائي کار دے - که څه بې پرهيزۍ او شرم
 نو خدائي مهربان دے. تر نن ورځې پورې پښتون خپل
 خپلوان په دې نه دے مړ کړې چې درواغ وايي، غله کړي
 يا زکوة نه ورکوي، يا د خور لور حق خوري. مگر اقتصادي
 مسئله يې چې راشي د خپل مورني ورور د مرگ نه سترگه
 نه کوي. او بل په پښتنو کېنې د جرگې سيستم و، همدغه
 سيستم په عرب قبايلو کېنې هم و. رسول خدا شوری
 ورته اسلامي کړه. همدغسې زموږ جرگه ومنلې شوه،
 خو پښتون اسلام صرف هلته مني چې اقتصادي تاوان
 ورته نه وي يا د پښتونوالي سره په ټکر کېنې نه راځي. چې
 څه وخت رياست دیر په ۱۹۶۹ء کېنې پاکستان کېنې ورکړه
 کړاى شو د سياسي گوندونو اجازت ورکړه شو، نو تاريخ
 کېنې دغه اول ځل و چې دیر والو د ووت حق واخيستو،
 نو خلکو کېنې دېر شوق و، نو د شئ و، نو دېر خلک په
 جماعت اسلامي کېنې شامل شول. زموږ د پښتنو مشر جناب
 خان عبدالولي خان به ويل چې ما ديو بوډا سړي نه ټپوس

په لاس جنگ وکړو، د جنرال رابرت فوچ دومره وارخطا،
 شو چې دوی نه صرف ماتې و خوړله، بلکې افغاني مجاهدینو
 نه په منلو شول، روستو جنرال محمد جان وردگ ورسې و،
 جنرال رابرت ځینې په منلو د (SHEPPOUR) چهاونې ته
 ننوتو، او پناه یې واخیسته ددې واقع نه د تیلی گراف په ذریعه
 هندي حکومت خبر کړاى شو، چې کابل کېنې دغه حال دى نو
 وائسرائي فوراً د قندهار نه جنرال (stewart) ته او د-
 جلال اباد نه نور و فوچونو ته حکم ورکړاى شو، چې د جنرال
 رابرت لکه ته فوراً ورسې، پرنگه فوچ په شیرپور چهلونې کېنې
 قلعه بند و، او افغاني مجاهدینو قلعه بند کړې او محاصره کړې و.
 او بن دې وه چې ددوی هغه حشر شوى وایى چې کمجنوري
 ۱۸۴۲ د جنرال، الفستق د فوچ شوي وو، مگر دوی د
 قتل عام نه بچ کړاى شول، د قندهار نه جنرال (stewart) او
 د جلال اباد نه برطانوي فوچ راغی، دوی یې بچ کړل. قول
 افغانستان ورته سور اور شوى و، نو دوی کوشش کولو چې ځوکا
 افغاني شهزاده پیدا کړي، او دوی نر تر نر د افغانستان
 نه ووزي، اوله منسوبه د پرنکلیانو ناکامه شوه، چې افغانستان
 په وپو وپو امارتو کې تقسیم، ددوی خیال و چې هغه خبرې
 لارې، اوس پکار دي چې مونږ هند ته روغ لاړ شو، نو د
 عبدالرحمن خان سر یې رابطه جوړه کړه، هغه د بخارا ته راغی،

اوکړو چې بابا نورې پارتې خود پرې دي نو تاسې ولې
جماعت اسلامي کښې شامل شوي یئ ؟

ولي خان ويل چې بابا راته ځواب را کړو چې ځکه پکښې
شامل شوم چې صاحب هه جماعت دے هم اسلام . نو
زما خيال دغه دے چې پښتون ځکه مسلمان شوي دے چې
هم غزا شوه ، هم مال غنيمت ، هم شهادت شته هم غاړيتوب
نقصان د سره پکښې نشته .

بيا افغانستان کښې قومونه رورو د بخدا دي خليفه کان
خلاف راپورته کېدل او مرکزي ايشيا کښې د دوی اول د
جوړ شو . د عربو زور او اقتدار رو-رو مقامی WARMOY
خپل کړو . په دې کښې ځنې ترک غلامان وو ، چې دوی ووستو
د پښتنو په زور د غزنوي دولت بنسټ کېښود . چونکه غزني
د پښتنو اصلي ټاټوبي "غور" ته نږدې و ، نو ځکه د غزنوي
دولت فوځي چارو کښې د پښتنو ډېر لاس و . مگر دربار
باندي د ساساني د اسلام نه راښکته دلي نو کړ شايي قبضه
وه . همدغه وجه وه چې فارسي په موجوده ايران کښې نه
بلکې افغانستان کښې غټه شوه چې "شاهنامه" يې بڼه مثال
دے . افغانستان کښې د اسلام واک د عربو په ځای د ترکو
پښتنو او پارسيانو په لاس ورغے . که څه هم عربو اول
سرکښې د محمد بن قاسم فتح سندھ په ذريعه غوسېدل

چه هند ته اسلام خور کړي ، مگر دوی په دې کښې کامیاب
 نه شول . صرف د هند د سمندر غاړې غاړې خلک د دوی
 سمندري سوداګرو په ذریعه د اسلام نه لږ خبر شول
 مګر د محمود غزنوي تر راتګه پورې اسلام د هند په معاشقې
 سیاسي او فوجي ژوند کښې رول نه درلود . ولې په دې
 چې د غزنوي سترګه علاقه کابل ، لوګر ، ننگرهار ګندهارا کښې
 د پال خاندان حکومت و . دوی د محمود غزنوي سره ډېر
 جګړه کړي دي . خو آخيري او فیصله کن جګړه (۱۰۰۹ع کال)
 کښې د پښاور جګړه و ، چې راجه جی پالک مات او خور او
 بیا محمود غزنوي مشهورې حملې په هند وکړې . هندو
 دې اتفاقي په مرض اخته وو ، نوځکه دوی ته ټینګ نشول ،
 مګر باوجود د دې حملو محمود غزنوي اسلام هند ته
 راکوز نه کړی شو . په وطن کښې د پښتنو فوجي بیوراکراسي
 او پارسیان سول بیوراکراسي په میتګ کښې شک او بې اعتباري
 وه او پارسي نوکر شاهي په دې بره شوه چې غزنويان په
 زور پښتانه د دربار نه اوباسي ، چونکه پښتانه غور کښې
 ورته ناست وو ، دوی څه نه څه تجربه حاصله کړې وه ، نو
 د غور پښتون مشر بابا باندې داسې سلوک ډېر سخت
 رد عمل او شو . او نتیجه یې دا شوه چې شهاب الدین
 محمد غوري د غزنوي دولت لویه په لویه پرېښوده

او دوی تریب "جهان سوز لقب ورکړو. داځکه چې
 ده د ترک غلامانو او پارسیانو د مزی اوچرچې
 جهان "غزني" وران کړو. پکار خودغه وو چې ورته
 "غزني سوز" یې ویلي وای. د دې تباهی ذمه وار
 پخپله غزنوي شاهي کورنۍ او ورسره ترې پارسیانو
 نوکر شاهي وه، چې دوی د پښتنو سره سپک چالان
 شروع کړو. باوجود د دې چې پښتنو د محمود غزنوي
 د سلطنت پرته نیکولو او ستره ولوکنې بنسټي کردار
 اداء کړی و. همدغه غوري پښتانه وو چې دوی هند
 فتح کړو او ډهلی یې ناستون وکړه، چې د پرښکي
 تر راتګ پورې ډهلی د هندي مسلمانانو په لاس کښې
 پاتې شو او د غوریانو، غلامانو، سیدانو، غلجیانو،
 لودهیانو په لاس کښې و. مګر بیا د ۱۲۰۰م کال نه تر ۱۲۲۶م
 کال پورې چنگیزی سیلاب زموږ پر اصلي خاوره راغلو،
 زموږ اصلي ټاټوبی (غور) مغلو تباہ کړو. د پښتنو
 قتل عام یې وکړو او تر نن ورځې پورې د غور علاقه زموږ
 په لاس کښې راغلې. نن هم پکښې د چنگیز مغلي خپلوان
 (هزاره) اوسېږي. غور د پښتنو د پاره داسې دے لکه
 دیهودو د پاره خپل زوړ وطن فلسطین دے. چې دوی
 ورته ساماریه او وجودیه وایي.

د غوريانو نه پس بيا تر لود هيانو پورې د پښتنو سياسي، اقتصادي او فوجي ميدان هندوستان و. زموږ په خاوره باندې ترک، مغل په يو شکل او يابل شکل کښې واکدارات پاتې شول، مگر د پښتنو زور د بې اتفاقي مرض په وجه موندنه په ۱۵۲۶م کښې د هند واکداري هم وبايلله. دا ځکه چې دولت خان لودي والي پنجاب لاهور او زموږ بادشاه ابراهيم لودي د بې اتفاقي د نتيجه شوه چې مغلي بابر په پاني پت کښې د پښتون قوت د پښتون په زور مات کړو. موږ په پاني پت کښې مات سرونه پراته وو او مغل تخت باندې کښينا ستل. د بابر فوج د موجوده پښتونخوا او افغانستان په خلکو مشتمل و او هندي فوج کښې هندي پښتانه وو. مغل بابر دواړه وجنگول، ځان يې بادشاه کړو. بابر چې د يوسفزو زوم وو، ورته پته وه چې دده بادشاهي دچا نه او دچا په زور اخيستی ده. دده عمر ډېر نه و، مړ شو. ورپسې يې زوی همايون بادشاه شو. مگر دې وخت کښې هندي پښتنو کښې د فرید خان غوندي باهمته او مغرور افغانان ژوندي وو. دده د عقل او سياست په زور هندي پښتنو خپله غلطي محسوسه کړه. ددوی مشرگرۍ لاندې راغونډ شول، هندي مغل يې دهند نه و شړل او د پښتنو عزت يې پر ځای کړو.

او همایون راته ایران کښې مفرور کښنا ستو ، دوخت
انتظار یې کاوه . د پښتنو بدمرغي وه چې شېر شاه
بابا پر ۱۵۴۵ء کښې دیوې ناکهاني چو دې په ذریعه
زمونږ نه لاړو . د دوی د شک نه پس پښتانه بیا د چینجو
غوندې یو په بل اخته شول . چې دوی خبر بدل همایون
مغل بېرته د هلې اخیست و .

چې کوم قوم کښې ورور ولي ، اتفاق او محبت پاتې نه شي
نوخداي هغه ذلیلوي . هم دغه لوبه زمونږ سره وشوه
اوس زمونږ ازلي د بنمن مغل هم کابل او هم د هلې هند
کښې زمونږ واکدار شو . د غلامۍ او ذلالت یوه ختمېدونکې
دور شروع شو . د دې عذاب سره سره زمونږ هراتي او
قندهاري وروڼه د صفوي ايراني دولت لاندې راغلل او قندهار
د مغلو او صفویانو د غوښل میدان جوړ شو ، چې کله به
دیو په لاس کښې و او کله د بل . زمونږه موږ خاوره
اوس دوه دولتونو کښې تقسیم شوه ، چې هغه یو مغل او
بل صفوي و .

د مغلو اوصفويا تو خلاف د پښتنو مشرانو هلې ځلې

چې څه وخت ۱۵۲۶ء کښې پانی پت کښې پښتو لودهیانو د مغلي بابر نه ماتې وخوړه ، ابراهیم لودهی شهنشاه هند میدان جنگ کسې ساه ورکړه ، نو د دې سره د پښتو عزت اقتدار او پت هرڅه کمه وډ شول . که څه هم شېرشاه بابا د لنږ وخت دپاره د افغان د اقتدار د یوه بله کړه . مگر د دوی د وفات نه وروستو د مغلي او ایراني سازش په وجه هندي اقتدار زموږن د لاسه دهمېشه دپاره ووت . دویم ځل چې مغلو خپلې پښې په هند کښې ښخې کړې ، نو دېر وخت پورې یې په هند اقتدار پاتې شو . نو دوی اول کار دغه وکړو چې هندي افغانی نو ابا نو ، صوبیدارانو ، رئیسانو او شتمنو پسې یې را واخیسته . دوی یې څوک غلامی ته مجبور کړل او ورسه ملګري شول . او ځینې یې په فوجي ، اقتصادي او سیاسي توګه باندې برباد او تباه کړل .

هغه لوبې يې په کړلې چې مغل ډبه او پټېر په يخېدو .
 د هند پښتنو باندې د خداى (ج) قهر را نازل شو . در په
 در سر په خاورې شول . په دې غوبل کېنې مشهور پښتون
 مبارز حضرت بايزيد انصاري (پيررو بنان) کورنۍ هم
 متاثره شوه ، چې دوى جالندهر کېنې ميشته وو . بايزيد
 لا وړکوتې و چې خپل وطن کاهى گرم وزيرستان ته راغلو
 د شېرشاه متعلق مشهوره ډبه چې ده څه وخت همایون
 د هند نه وشړلو ، نو خلکو به ورته ويل چې همایون بيا درباندي
 حمله ونه کړي . نو ده ورته هغه وخت يوه خبره کړې وه ،
 چې ډېره مشهوره شوې او دکاڼي کرسنه جوړه شوې وه .
 بابا ورته ويلی وو : « چرک چې کوم میدان کېنې يوځل وتښتي
 که چرې هغه بيا جنگ ته راوسته شي ، نو هغه بانگونه حق کوي
 و لې جنگ نه کوي . »

(کتاب « پښتانه د تاريخ په رڼا کې » ، په ۵۶ مخ کې)
 د شېرشاه ناگهاني مرگ نه پس څوک داسې افغان پاتې نه شو
 چې د مغلو او ايراني سازش مقابلې يې کړې وای . مونږ ته
 ټولو نړيات نقصان ان پر جلال الدين اکبر را رسولی دے .
 اکبر خپله بادشاهي په هغه خاکه جوړه کړه چې کومه د زيرک
 سياست دان ، فوحي ماهر ، د اقتصاد نه خبر او لوی فوجي او
 سول انجنيير شېرشاه سوري نه پاتې وه ، چې روستوپر لگيانو

هم دشبر شاه بابا دسر کونو کوم جال خور کړې و دهغو سره
 څنگ په څنگ دريل اولارې سر کې جوړې او يا پخې کړې .
 د ماليه نظام چې شېر شاه سوري نافذ کړې و، د حيراني خبره
 ده چې هغه وخت کېنې څومره صحيح د زمکې پيمائش او د
 هغې په حاصل باندې دنن سبا په ژبه زراعتي ټيکس لگول و
 دشېر شاه بابا د اک سيستم دننني پاکستان سيستم نه ډېر
 گړندې او کره و . دهغې وخت مسافرو د پاره دهر سرک
 په غاړه د مناسبې فاصلې سره کوټې او د پوليسو چوکۍ
 او آرام سړاي جوړول د حيرانتيا وړ خبره ده . د جهلم
 قلعو وهتاس خون هم دشېر شاه بابا د انجنيرۍ بله
 ديوه ده . په دومره لنډ حکومت کېنې دومره لوي کارونه
 کول د عقل منلو خبره نه ده . د کم هاکې نه تر پيناور پورې
 سرک څو ما هم ليدلې و، چې د اسلاميه کالج سره جوخت
 تېرېدو، مگر بيا وروستو د بې غورۍ بنکار شو او زما خيال
 د دې چې د جمرود سرک د پلنې کېدو سره ورک شو، او پلته
 يې کوټې هم و . دنن سبا صدران په دومره جديد ټکنالوجي
 سره دوې هغه کارونه نشي کولاي، چې کوم شېر شاه بابا
 د خپل حکومت لنډه موده کېنې کړي و . د هندوستانيانو
 او خاصکر د پښتنو بد بختي وه چې دومره قابل يا د شاه
 زمونږ نه ډېر زړ لار و . که چرې د دې پاتې وې نو کېدای

شوه ڇي هند به صنعتي او فوجي ٿيڻ لڳو دومره مضبوط شو
 وڃي ڇي روستو به ديورپي قومونو د مقابلي وڃي ، داڻڪه
 ڇي شيرشاہ بابا د علم ، صنعت او کسب قدر دان و . اوده کڻي
 انصاف و . دهندو او مسلمان د تعصب نه اڏارو . يوشال ما
 اور پڊلے دے ڇي دده زوئي يوه ورځ په هاتي سهارو ، دا
 ڇي دهندو پنځه باندې د ڪلابو يو ڪل اچولے و . هڻي هندو
 شيرشاہ بابا ته شڪايت اوکړو . شيرشاہ بابا فوراً زوئي ته
 وييلي وو ڇي دغه تازيا تے ڪه دے . درباري چا پلوسانو
 ڊپر منټونه ورته ڪري وو ، مگر بابا حکم ورکړے و ڇي زما
 نږور باندې به دغه هندو د هاتي دشانه ڪل ولي . دغه
 ته انصاف والي . همدغه وجه وه ڇي روستو اکبر د دين الٰهي
 پروگرام لاندې دهندو او مسلمان د فرق ورکولو کوشش ڪړے
 و . مگر شيرشاہ بابا ثابت ڪړي وه ڇي د انصاف د پاره نوے
 دين ضروري نه دے ؛ بلڪي اسلام کڻي دننه دننه دخيل رعايا
 سره انصاف ڪېدے شي . دهغي وخت نړۍ کڻي بادشاہانو
 دا نمونه سوچونه لرل ، مگر شيرشاہ بابا ڊپر لري کتنو نڪے
 انسان و . دهغي وخت بادشاہانو ، که هغه په يورپ کڻي وو
 يا ايشيا کڻي وو ، دهغوي يو شغل و . يعني عياشي . هم دغه
 وجه وه ڇي روستو پر ټکيانو د پښتنونه ڊپر خار خورو .
 دوئي ته پته وه ڇي دوئي کڻي څوک نه پيدا ڪېږي ، ڇي پيدا

شي بيا د شېر شاه په خبر نا بغه پيدا كېږي .

مغلوته پته وه چې دوى د چا نه حكومت اخيسته

دے ، هم دغه ودرته پته وه چې كه دوى لږ هم د پښتنو

د كړو وړ نه بې خبره شول ، نوڅه نتيجه به يې وي ، نوځكه

دوى يود بنمن او Rival و . اول سر كېنې هندي پښتانه

چې دوى لوى لوى خلق وو ، دوى د مغلو د تشدد او چالباري

ښكار شول ، دوى يې وار په وار ختم كړل . بله خطر دوى

ته د پښتنو قبائيلو نه وه ، چې د د هلي او كابل په مينځ

كېنې پراته وو . داځكه چې هندي افغانې كورنۍ د پښتونخوا

نه تلې وې . هغه تر يې لوى لوى بادشاهۍ جوړې كړې

وې ، نو مغل د دې نه بېرېدل چې بيا داسې ونه شي چې

پښتونخوا نه خړك راپورته شي ، مونږه هند او خراسان كېنې

ختم كړي ، نو دوى چې هندي افغانانو نه بې غمه شول ، نو

غربي پښتنو پسې يې راواخيسته ، چې د دې سياست باني

او چلوونكې ان پېر جلال الدين اكبر و . چې مغلو د پښتنو د څارلو

او كنټرول كولو دپاره د اټك قلعه ورته جوړه كړه . داځكه چې

د دې ځاى نه به دوى د يوسفزو پښتنو خلاف وخت په وخت

عمليات كول . داځكه چې د يوسفزو او مغلو د نيمې د پېره

پخوانۍ وه ، كه څه هم بابر د دوى نوم هم و ، مگر قومي

مفادات يابرته د پرگران وو . بنسټ سخر كاني د مغلو

تکړه نه تکر، جر نېلانو د یو سفر و نه ما ټي خوړلې وه چې
 ښه مثال یې د اکبر متعدد بیریل دے، چې هډوکي یې یوسف
 نامې کښې وراسته شول. مغلو ولیدل چې په فوجي توګه دوی
 افغان قبایل نشي سمولي، نو دوی د پېسې لالچ او مذهب نه
 سیاسي فایده او چټولو نه سترګه ونه کړه. د پښتنو قبایلو په
 مینځ کښې یې د بې اتفاقي تخم او کرلو. یوسفزي او خټک یې
 سره د ښمنان کړل، چې دې کښې قصور د خټکوو، مغل ورته
 تما شکر وو. د مذهبي احساساتو نه یې فایده واخیسته.
 افغاني قبایلو کښې یې مذهبي جامو کښې پیران او مولی ګان
 ځای په ځای کړل، چې ښه مثال یې د پیر بابا بونیر او مولا
 اخوند دروېزه وو، چې وروستو دوی په کار وراغلل. دې
 دواړه د مغلو دخفیه ادارې خلک وو.

د پښتنو لوی مشر پیرروښان خلاف مغلوله دوی نه
 کار واخیست او د پښتنو ملي غورځنګ یې شنډ کړ.
 پیرروښان، یعنې بایزید انصاري ۱۵۲۵-۱۵۷۲م مطابق
 ۹۳۱-۹۸۰ هجری پورې ژوند کړی و. د دوی مبارزه دان پیر
 جلال الدین اکبر په وخت کښې وه. د اکبر د بادشاهي وخت د
 ۱۵۵۶ نه تر ۱۶۰۵ پورې و.

که څه هم پیرروښان چې د ښمنانو به ورته پیرتاریک
 وایه د اول نه درستییا په غوښتلو او پلټلو پسې ؤ. ذهني

رحبان يې تجسس اړخ ته ؤ، او خپل چاپېريال يې لوستو. هرڅه
 يې په منطقي پيمانه ناپ کولو. هم ددې په وجه دده مذهبي
 لاره ډېره ژوره وه او د عامو خلکو د پوهې نه ډېره لرې وه.
 اوځنوملاکانو د حسد نه ورته بد رد ويل، چې پر هغو کښي
 ملا زنگي او اخوند دروېزه ډېر مشهور دي. پيرروېنان په
 تصوف Tasa wof کښي نۀ لاره جوړه کړه، او ددې کامل
 کېدو دپاره يې اته (۸) پړاوه جوړ کړل. په حقيقت کښي ځوان
 بايزيد دروايتي مسلمانانو مذهبي مشرانو نه زده بڼه نه ؤ،
 دا ځکه چې دوى اسلامي لارې او عملي ژوند کښي منافقت کولو
 د قاضي نه راواخله او تر پير مولا پورې ټول د منافقت ښکار
 شوي وو. رشوت، دروغ، چغلخوري، ظلم، زياتۍ هرڅه
 قردنيا يې مغر داتو دپاره تيار وو. ويل به يې يوڅه او کول
 به يې بل څه. دغه دوه ډوله ژوند د بايزيد دپاره د منلو وړ
 نه و، ځکه دده او دده د والد صاحب تر مينځ اختلافات
 راغلل. د پلار مقصد يې دغه ؤ چې بايد د ه روايتي د
 د منافقت دوه ډوله ژوند اختيار کړي. مگر بايزيد د بلڅه
 په تلاش کښي و، چې دده پلار تر اخيره پورې خپل زوى و
 نه پېژاند ؤ. ده مذهبي تحريک د خپل پيدايښى شهر
 کابني گرم جنوبي وزيرستان نه شروع کړو او ډېر ژر پښتنو
 قبايلو کښي د نوي پير اواز شو او دده هم هر اړخ ته خپل

پښامونه ولېرل، او ورته «معارفت الحق» دعوت يې ورکړو.

ددې تحريک د ښکاره کېدو سره مغلي گورنران او واکداران وارخطا شول. دا ځکه چې دغه پير په داسې خلقو کې و چې دوی ځنې دهند بادشاهي اخستې وه. د پير روښان مثال د عيسیٰ عليه السلام و چې څه وخت دوی د پېغمبرۍ دعوت وکړه نو روميانو ته پکې سياسي چل ولیدل شو. دا ځکه چې روميانو هم د مغلو په څېر د يهوديانو نه حکومت اخستې و. نو د دوی خيال و چې عيسیٰ عليه السلام په مذهبي جامه کې د يهوديانو اقتدار بېرته اخلي، نو ځکه يې پېمناښي کړو. هم دغه شان هو باهر خطر د مغلو سره پيدا شوه چې که دې سړي ته مو وخت ورکړو، نو افغان قبائل به منظم کړي او زموږ نه به واک واخلي. او د جاسوسانو په ذريعه ورته دغه درک هم لگېدلی و چې د پير روښان کورنۍ هم مغلي ظلمونو په هند کې ليدلي وو. نو د دوی خيال و چې دغه سړی مذهبي جامه کې د بدل په تکل کې دے. چې د مغلو دغه خيال د بېر غلط هم نه و.

د بېر وخلقو خيال دے چې د پير روښان په ژوند باندې د قندهار واقعي د پراثر کېرے و. هغه داسې وو چې دوی څه ملگري د تجارت دپاره قندهار ته تللي وو. چې دې دوران

کڻيڻي والي (گورنر) قنڌهار بهرام خان سپو ڪڍي دوی د سامان
 پنڄهه برنجي مال دوی ڇني اخستي و. او يوه حصه يي سوڊاگرو
 ته ورکړي و. او د بايزيد نه يي ۱۲ حصي اخستي و او ۱۳
 حصه يي ورته پريسيه و. نو د کاروان ملڪري سره جمع
 شول، بشمول بايزيد روښان گورنر قنڌهار بهرام خان
 ته ورغلل، ڇي د ٻي انصافي خلاف ورته عرض اوکړي. مگر
 درباري خلقو دوی مجبور کړل ڇي والي (گورنر) ته به
 ټيټه پښتۍ او سلام به ورته کوي. بهرام خان ورسره وځي
 وکړه، مگر دروغجن ثابت شو. دوی ته خپل مال واپس
 نشو. نو بايزيد باندې دې ډېر بداثر وکړه، ڇي د دنيای
 مال دپاره ډ مومدار والي ته ټيټه پښتۍ او سلام کول سبه
 کار نه و. اوبل دده وعده وکړه ڇي دے به بيا د انسان په
 مخکښي د دنيای غرض دپاره ټيټه پښتۍ شي. اوبل ورته
 د مغلو رويه او سلوک معلوم شو ڇي مغلو د پښتنو سره کولو.
 همدغه وجه وه ڇي بايزيد د منافقت نه سخت نفرت
 کولو او د هغې وخت مذهبي او سياسي منافقت پر خلاف يي
 تبليغ کولو. ڇي د دې په وجه د مخالفينو په لاس پلمه ورغله
 او پر پيښور يي پسې شروع کړه ڇي بايزيد د پيرانو، نيکانو،
 بزرگانو او وليانو ټولو مخالف دے او صرف خان ورته
 رښتينيونې ښکاري او نور ټول ورته منافق او کافر ليدل

ڪهڙي . ٻه ڏي باندی ڪاٺی گرام ڪنڀي خلق دوه ڇڏي شول
چي يوه ڊله ڀي مخالفه او بله ملگره وه .

ڊيپر صاحب و الد صاحب عبد الله او ميراني ورور يعقوب
ڀي هم مخالف وو . مگر دده يوتر بور چي محمد نوميد
شمالي وزيرستان داوڀر ڪنڀي او سڀڏو . ڊيپر روبان ٻه ڊله و
ڊيپر صاحب نه ڀي طريقه او ڪهه ، او پير صاحب شمالي وزيرستان
داوڀر ڪنڀي خپل خليفه مقرر ڪيو او ڪامل خطاب ڀي ورتو .

چي د خليفه محمد ڪامل ٻه نوم مشهور شو . پس ڊيپر صاحب د
لاري حيني محسود ، وزير او اورمر ملگري او حني مخالف شول .
د خليفه ڪامل ٻه ذريعه ڊيپر صاحب تبليغ داوڀر او وزير و
ته ورسڀڏو . د ڪافي گرم KANIGURM علما ڀي سخت مخالف
وو . دوي خلکو ته ويٺل چي مهر ڀي ڪري يا ڀي دوطنه وڻي
او هجرت ته ڀي مجبور ڪري . چي دوي ڪنڀي عثمان ، مولانا
ذڪريا ٻي سرڪن وو . مولانا ذڪريا به خلقو ته ويل چي
دغه خرنڪه پير دے چي دخيل پلار او ورور يعقوب خبر
نه مني ؟ ڊيپر صاحب خواب دغه وڃي پلار او ورور
مهراته واي چي دنيا وي ڪارو ڪنڀي بوخت شه . نه دغه
نه غوام . مولانا ذڪريا وڌ ته خپل پلار او لودهي خاندان
مشران گرم ڪرل چي زندان ته ڀي وڃا وئي . مگر ڊيپر صاحب
پيروڪارو بچ ڪرو . مگر ڪاٺي گرم جنوبي وزيرستان ڪنڀي

زمکه پڻه تنگه شوه او هجرت ته يې مجبور کړو. داسې
 سازش جوړ شوه و چې د شېخ آوريا اسپه د خر په وخت
 مړه شوې وه ، خلقو په علي شېر چې د پير صاحب مريد و ،
 دعوي وکړه . علي شېر انکار وکړو چې ما نه ده مړه کړې .
 په دې باندې د کانخي گرم سبار اووه (۷) قبيلې برکي جرگه
 شول . د شېر و فيصله دغه وه چې بايزيد به د دې سبار
 نه اوځي . يوشېخ فريد يې مخالف و . مگر هغه يو و .
 بس پير صاحب مجبور شو چې وطن نه هجرت وکړي .
 بس دوي خپله مېرمن بي بي شمسو ، زوی شيخ عمر او
 لور کمال خاتون بشمول روان شول . خلقو يې پلار يعني
 عبدالله ته دېر منتونه وکړل ، خو هغه نه منل . دخپلو
 خپلوانو پسې ژړا کاږي وې . پير صاحب څو ورځو سفر نه
 پس خپل تر بور خليفه محمد کامل ته دوړو ته ورغی . خلک
 چې خبر شول ، نو ټولي ټولي ددوي مريدان شو . دکانې
 گرام مخالفينو دا وړو کښې هم ورته اور بل کړی و . او
 ځنې بد معاشان يې د پير صاحب مرگ ته تيار کړي وو .
 خداي (ج) ځنې اوساتو . د برکي قبيلې خلکو به افغانستان
 او هندوستان کښې تجارتونه کول ، هم پڻه دې وجه د
 پير صاحب آوازه تر هند او کابله پورې لاره او مولانا
 ارزائي يې مريد شو . دهند نه خليفه ما دود چې ترين

پښتون و، هند کښې، سر هند کښې آباد و. ورته راغی، د
 پیرروښان نه یې طریقه وکړه او مريد یې شو، او د خلیفه
 لقب یې ورکړ او ده ته یې اجازت ورکړه چې هند کښې
 خلکو ته طریقه ورکاوه او ورته وایه چې د توحید لاره
 دې وښیي. هند کښې دغو دوو کسانو، یعنې مولا ارزاني
 او خلیفه مادود دواړه ښه عالمان وو. د پیر صاحب مشن
 یې مخ په وړاندې بوت.

په دې وخت کښې پیر صاحب ته د پېښور د ساربن او
 تیراه نه بلنه راغله چې دوی دې راشي او مونږ ته دې سمه
 لاره او ښایي. پیر صاحب خپل یو داوړ خلیفه چې دهغې نوم
 هم بایزید و، دوی ته ولېږلو، او پېغام یې ورکړه چې زرت
 زره به درشم. په دې شپو او ورځو کښې د پیر صاحب قیام
 بنګکښو کښې و. هلته عالمان او شیخان را جمع وو، مناظرې
 وې. پیر صاحب خپله صفای او کړه، بیا یې ټول بنګکښان
 مريدان شول. او ورپسې آفریدي، اورکزي او تیرایي
 یې هم مريدان شول. په دې وختونو کښې د پیر صاحب اسماعلي
 بایزید داوړ د مغلو د فوجیانو د لاسه شهید شو، چې
 دې خبر په پیر صاحب باندې بد اثر او کړه. پیر صاحب
 چې تیراه ته ورسېد و، دلته ورسره حاجی کادایي، چې
 د خلیو د قبیلې نه وه ملالو شو، او مريد یې شو، او

پير صاحب ته يې دعوت ورکړو. پير صاحب د تيراه نه
 پېښور ته راکوښ شو او خپلو ته ورغی او شانی په کور کېنې
 منل شو. شانی د خپلو مشرو. د دې کره يې خپل مريدان
 شول او اسحاق مېمند زئ يې هم مريد شو. دغه د پير
 پوه او عالم سره و. پير صاحب ورته د خليفه مر تبه
 ورکړه. همدغسې مېمندانو او داؤد زيو د پير صاحب
 په حلقه کېنې دا خپل دل شروع کړل. چې څه وخت د دې
 قبایلو حريصو پيرانو او هولاکانو اوليدل چې د دوی
 مريدان ده دره د پير مريدان په حلقه کېنې دا خپل بي،
 نو دوی وارخطا شول. د علاج منصوبې يې شروع کړې.
 دوی حبیب خليل ته راغلل چې دغه مسافر سره خو خلک
 دلارې نه خطا کوي، د دې علاج پکار ده. حبیب ورته
 جوابه ورکړو چې تاسو فکر مه کوئ. هسې هم حبیب د
 پير صاحب نه خفه ؤ. چې دوی دشانی په کور کېنې مېلمان
 وو. حبیب دشانی سره د خپلو په مشرگرۍ باندې رسمه کښې وه
 حبیب خليل اول د پېښور گونر جانش خان ته ورغی او دوی
 (۱۲) زره روپۍ رشوت يې ورته و منلو، که چرې گورنر دغه
 پير مريدان مرکري. مگر جانش خان شريف سره ؤ، د
 حبیب خليل خواهش يې ونه منلو. بيا حبیب خليل کابل
 ته لاړو، د مرزا حکيم وزير ته يې رشوت ورکړو او بايزيد

خلاف يې ولې ولساؤ . ميرزا حکيم د پوښتنې د پاره پير
 صاحب کابل ته راوغوښتو . ميرزا حکيم ورته د پوښتنې
 د پاره قاضي خان مقرر کړوؤ . قاضي خان هغه ټولې پوښتنې
 ځنې وکړې چې د پير صاحب خلاف خلکو او د ښمنانو
 مشهورې کړې وې . د قاضي صاحب تسلي وشوه ، بکه
 ميرزا حکيم ته يې مشوره ورکړه چې دده نه بيعت پکار
 ده . مگر ميرزا حکيم وروستو هغې وزير مشوک
 کړو چې کوم حبيب خليل په رشوت اخسته ؤ . وزير
 ورته وويل چې که چرې تاسو د دوی مريدان شوی
 نو بيا د افغانانو نه ماليه اخستل به گران شي . بيا تاسو
 دوی جرم کول نه شئ . دا ځکه چې بايزيد پخپله هم افغان
 ده او پير صاحب به خپل مريد ته داسې اجازت ورنه کړي .
 ميرزا حکيم دخپل وزير مشوره قبوله کړه ، د پير
 صاحب نه يې طريقه ونه کړه . مگر د پير صاحب قدر
 يې وکړو او پېښور ته دبېرته تگ اجازت يې ورکړو .
 د کابل نه چې واپس شو ، نو د پېښور گورنر جانر خان
 په ځای معصوم خان مقرر شو . د پير صاحب د ښمنانو
 ورته گورنر لېساولو ، هم په دې وجه پير صاحب بيا
 محمد زيو هشتغرت ته لاړو . دوی يې ډېر قدر اوکړو
 ښه مزدار کور او دکور د خړچې بند و بست يې ورته اوکړو

چې څه وخت پير صاحب د مهمندزيو دغه مينه او
 سريټوب وليدو، نو خپله لور کمال خانوڼ يې د مهمند
 زيود مشر پاينده خان زوی علی خان ته ورکړه. او د
 يوبل مشر بهادر خان لور يې خپل زوی عمر ته واده
 کړه. پير صاحب خپله يوه محمدزي مريده چې
 دلته نومېده، واده کړه. بس هشتنځر درو سنايي
 تحريک مرکز شو.

پير صاحب خپل خليفه کان په مختلفو طرفونو ولېږل
 چې خليفه مادو يې قندهار ته ولېږه، چې ده کاسي،
 محمدزي او شينواري قبایل مريدان کړل. بيا خليفه
 صاحب بلوچستان او سندھ ته لاړو، هلته يې د پير صاحب
 پېغام خور کړو.

خليفه دولت خان يې جلال الدين اکبر بادشاه هند
 ته د خپل کتاب «صراط المستوحيد» سره ولېږلو.
 او بل خليفه يې، چې يوسف نومېدو، د بدخشان حکمران
 ته ولېږلو، او خپل کتاب «فخر الطالبين» يې ورکړو.
 او خليفه ارزاني يې هند ته ولېږلو، چې هلته خلکو ته
 د توحيد دعوت ورکړي. او ځني خليفه کان يې بلخ، بخارا
 او سمرقند ته ولېږل. هم په دې شان پير، وېنان هرلوي تر خپل
 خپل خلک د مېشت د پاره ولېږل. مگر دغه لېږل ټول

گورې گورې نه وو . د سمنان يې ویده نه وو، مغل
يې ورته لمسولي وو .

د روښانيانو او مغلو ترمنځ

لومړۍ جنگ

چې څه وخت بايزيد (پيرروښان) د پېښور نه کابل
ته تلو، نو په لاره کېنې توئ Tim قبيلې د پيرروښان په
لاس بيعت او کړو . دوى د نيا يې کار نه لاس واخست او
توحيد دپاره يې عبادت او تبليغ شروع کړو . او چې چا
به د نيا يې کار کولو، دوى به ځنې نفرت کولو . هم په دې
وخت کېنې يوه تجارتي قافله د دوى په علاقه تېرېده .
دوى ته غوصه ورغله چې دغه خلک د آخرت سوچ نه کوي
او صرف د نيا وي کارو کېنې بوخت دي . دوى ته سزا ورکول
پکار دي . دوى قافله لوټ کړه . سامان يې مات رومات
کړو . د پاسه يې اسپې په وښورولې، قافلې وال دغه مهال
فرمان روا کابل ميرزا حکيم ته اطلاع وکړه چې افغاني
قبايو مونږ لوټ کړو، چې دغه ټول د پيرروښان خلک
دي . په دې باندې ميرزا حکيم يو مغلي فوج د دوى قبايلو
خلاف ولېږلو . سړي يې مړه او تپاه کړل، ښځې او

ماشومان يې بند يوان کړل. په دې باندې پير صاحب
حکمران کابل ته ليک ولېږلو او په هغې کښې يې د ښځو
او ماشومانو د خوشې کېدو غوښتنه کړې وه، چې دوی
يې قصوره دي، چې چا قصور کړی و هغو ته تاسو
سزا ورکړه.

په دې ليک باندې ميرزا حکيم په غوصه شو فوراً يې
د پيښور گورنر ماسوم خان ته خط وليکلو چې پير مرکزار
کېه او که ځان نه درکوي مه يې کړه.
د گورنر سره په دې وخت کې پايښده خان او بهادر خان
مهمندزي وو. دوی پير صاحب پټ خبر کړو. د دې خبر
سره پير صاحب يوسفزو اړخ ته روان شو. مگر د
مغلو رنر ماسوم خان فوجيان ورسې وو. چې خه وخت
پير صاحب د مغلو فوج وليدو، نو دوی کوشش وکړو
چې غرو ته لک شي، مگر مغلو د دوی لاره بنده کړه او
دوی يې په گيره کېښي واخيستل. په دې وخت کې د پير
صاحب صرف ۳۱۳ تنه ملگري وو. د مغلو د فوج رهبري
گورنر ماسوم خان کوله. چې خه وخت جنگ شروع شو،
نو د پير صاحب مريدان داسې په جوش و جنگېدل چې
مغلي فوج نه يې واريار خطا کړو. د سخت جنگ نه
پير مغلو د پيښتو نه مات اوخوړه. د پاټي فوج سره

مگر نر ماسوم خان په منډا پېښور ته لاړو.
 پير، وېنان د دې ځای نوم « آغان پور » کېښودو.
 بيا پير صاحب دغه وخت دپاره تيراه ته لاړو. د تيراه نه
 د بېنير يوسفز وټه راغلو او ۱۵۷۲ کښې وفات شو او
 خاورو ته وسپارل شو. (حالنامه)

د پير صاحب د مخالفينو نه يو اخوند دروېزه ؤ.
 هېليکي چې پير، وېنان خپل مريدان جمع کړل او ښکرهار
 ته لاړو او "بېو" باندې يې حمله وکړه. په دې باندې
 محسن خان د جلال آباد نه فوج ورپسې، و ان کړو وېښانيانو
 ماتې او خوره. پير صاحب غرو ته وختو. په بد حال ؤ.
 څپلې يې نه وې، مږ، تنه د هشنغر اړخ ته روان
 شو. ډېر ستره او ستومان کلياً يې ته راوړسېدو او
 وفات شو. په هشنغر کښې يې ښخ کړو، مگر اخوند دروېزه
 دانه دې ليکلي چې دغه خبره چا ورته کړې ده. څوک ورسره
 وو چې د پير صاحب څپلې او لوږه تنده يې ليدلې وه.
 او بيا تر کلياً يې پورې ورسره ملگره ؤ.
 دغه ياد سائل پکار دی چې اخوند دروېزه د پير صاحب
 سخت دښمن و.

د هغوی د وفات نه پسر د دوی زوی شيخ عمر د
 روښانيانو مشر شو.

اخوند دروېزخوټک ؤ؟

اخون په ترکي ژبه کښي مولانۀ وليئې، اخون دروېزۀ پخپله پښتون نه ؤ. البته دروي کورنۍ په يوسفزو کښي مېشته وه. دۀ خپل شجرۀ نسب داسي بيانوي: دپلار د اړخه تاجک دۀ او د مور له طرفه يوناني دۀ. او خپل شجرۀ نسب د سکندر اعظم يوناني پورې تړي. يعنې دپلار له طرفه تاتاري مغل او د مور له طرفه يوناني دۀ، چي دغه پخپله تضادى خبرۀ دي. تاجک آرين دۀ او ترک مغل خانۀ انساني ذات دى. چي دغه يو بل سره سمون نه خوري. او بل سکندر اعظم ۳۳۲ ق.م کښي پښتونخوا ته راغلي ؤ. او اخون دروېزۀ ۱۹۶۸ کاله وروسته پيدا شوۀ دۀ، داسي معلومېږي چي اخوند روېزۀ په دروغه دهغي وخت دۀ نامؤ نسلونو نه خان جوړ کړۀ دۀ. اخون ته د ترک او تاجک پته هم نه لگېږي او خپل اصلي نوم هم نه لکي. دۀ د ۱۵۳۳ء نه تر ۱۶۳۸ء کال پورې ژوند کړۀ دۀ. د تذکرة الابرار کتاب مطابق د اخون اجداد جبون بن جفتى د لغمان نه ننګرهار ته لاړو او هلته يې د مهمند

سره واپول . روستو يې د مهمندو سره اختلافات راغلل
 سلاطين بلخ ته يې شکایت وکړو . بادشاه په مهمندو باندې
 لښکر کشي وکړه . د جبون اووه زامن وو ، په دوی کښې
 ديو نوم سته ؤ ، دده د يونروي نوم احمدو ، داحمد
 دزوي نوم درغان ؤ . دغه درغان د مهمندو نه لار و
 اول بړه علاقه يوسفزو کښې داخل شو او بيا موضع پاپين
 کښې مېشت شو . په هغې وخت کښې يوسفزو چې سوات
 باندې خپل اقتدار ته ټينګولو د درغان زوی سعدي ددوي
 سره ؤ ، چې خه وخت چې شيخ ملي د علاقې وېش کولو
 نو سعدي ته يې سره د دېرشو کسانو نورو کورنۍ والو
 سره د قبيله ملي نه يوسفزو سره يوځای زمکه ورکړه .
 سعدي په دې علاقه کښې مشهور شو . ليکن خه وخت چې
 د يوسفزو خلاف مغلو لښکر کشي کولې ، داخون پر قول
 لښکريانو د عدم واقفيت په وجه سعدي قتل کړو . او دغه
 سعدي زوی گدای چې و د آخوند بابا پلار ؤ ، د
 نورو خلقو سره گرفتار شول . مګر خه وخت چې دحاکم
 وخت د لښکريانو نه د سعدي تپوس اوکړو حاکم صاحب
 ته پته و لکېده چې هغه قتل شوی دے . ډېر ډېر
 افسوس يې وکړو ، او يو يې خه کولې شول ، بغير ددې
 نه چې قيديان خلاص کړي . ددې نه انداز ه لکي چې

چي آخون بابا کورنه دمغوسره خومره ژوندی رابطہ
 وه . (تاریخ یمنی پنهان)

اخون دروبزه دپنتو دپن خدمت کره دے، دا
 حکه چي پیرروبان پنتون و اوپنتو شربه کنبی روپانی
 تحریک لیکنی کولی، همدغه وجه وه چي مخالف دلی
 یعنی آخون دروبزه هم په پنتو باندی لیکل شروع کول.
 چي په دې سره زمونږ ژبی پنتو ته فایده ورسېده.
 دے دپن Fanatie مولاؤ. هر یو مخالف یی کافر کره
 دے. همدغه وجه کېدله شي چي دیوسفزو د علاقې
 نه وشپل شو. او پېښور کنبی آباد شو. پنتو ته خاصکر
 یوسفزو ته کنخل کوي. دے پېښاور کنبی مړ شو او همدلته
 بنخ شو، چي مزار یی نن هم موجود دے. داسے معلوم یی
 چي آخون بابا د پنتو په سکا لوجی باندی مېه پوهېدؤ
 دهتلر دپرویکندې وزیر کوبل په خبر پر پیکته چي
 دوئی به په پیر صاحب پسې قسما قسم خبرې کولی، چوی یو
 د مثال په توگه دلتہ بیانوم،

دوئی په پنتو ته ویل چي دغه پیرروبان نه دے
 بلکه پیر تاریک دے. هغه داسې چي پیر تاریک وایی بچی
 خر په گڅرو لږ دله وي او په ویاله پورې کېږي، د بار
 نه یو. کا خره چیکړو کنبی ولوبږي، نوسرپه هغه یو ه

کا کُره ويني دٻول خړه دو ښخلو ضرورت نشته. هڅه
مثال د ښځې او خاوند وړکوي چې دوی هم بستري وکړي
نن دٻول وجود وښخلو ته ضرورت نشته، صرف دې
هماغه حصه و ميني چې کومه گنده شوې وي.

پښتنو به غوښتو ونه نيول او ټوټې به يې ايتلې. د دې
ټپوس يې نه کړو چې دغه رښتيا دي او که دروغ او
دخا نه جوړه شوې قيصه.

په دې وسيله به دوی د پيررو ښان خلاف د پښتنو
قبایلو په مينځ کينې د نفرت او کرکې تخم کړلو. بلکه
نن هم زموږ دغه حال دے. چې باچا خان مو ښښ
اونه پېژاندو، چې مسلمان و او که هندو، چې جناح
ته ټکي لمونځ هم نه ورتلو نن سبا اولياء دے.

پير سيد علي ترمذي (پير بابا) نومبر ۱ خوک و ؟

دوی د آخوت بابا په قول کتاب « تذکرۃ الابرار و الاشرار »
چې د حضرت سيد علي تعلق د ترمذ سادات کورنۍ سره
و، او وطن يې قندوز - بدخشان يا د کپه دے. د
دوی مور محترمه دمغليه خاندان، امير تيمور هايو
خورنه وه او د دوی والد صاحب سيد قنبر علي

ته په مغليه دربار كېنې د قدر او عزت په سترگه يته
 شول او دامير نظر بهادر خطاب يې وركړه و . د
 عهد همايون په اولني اقتداري وخت كېنې دويمې ،
 يعنې حضرت پير بابا د تعليم د پاره د كوره راووت ، اول
 پاڼي پت ته لاړو ، بيا مختلفو ځايونو ته لاړو ، بيا
 اجمير شريف ته لاړو ، هلته درسېدو سره حضرت سالار
 رومي حلقه مريدان كېنې شامل شو . په دې دوران كېنې
 د كيگياڼي قبيلې دوه كسان حاجي سيف الله او ملك كدائي
 خان چې دويمې همايون د ځان سره د پيښاور نه هندوستان
 ته بوتلي وو ، د پير صاحب نه يې لاس نيول يعنې
 بيعت وكړو .

چې څه وخت همايون د شېر شاه افغان نه شكست
 وخوړ او په منډه و ، نو دې فلزي ملك و كېنې ورسره
 د پير بابا پلار نظر بهادر هم ؤ . ده زوى ته وويل چې
 پيښاور ته لاړ شه . ده پيښاور كېنې د ملك حاجي سيف الله او
 ملك كدائي سره ملاقات وكړ . اول "دواپي" ته لاړ و ،
 دلته چا پير صاحب ته وويل چې علاقه يوسفز كېنې
 دوه پيران دي ، چې ديو نوم پير طيب غلزي او هغه
 بل پير ولي بهيخ د لى . دويمې خلكو كېنې ځان ځان
 لږه ټولي جوړوي . مغلو ځني خواش و كړو چې تاسو

نډه لار شئې ، د دغو دوو پيرانو اثرات ختم کړي .
 ځکه نو دوی د علاقه يواځه نه علاقه يوسفزي ته لارو
 او علاقه سدهم کښې مېشت شو .

دلته ده خپل مېشن Mission شروع کړو او دولت
 خان ، ملي زلمې يوسفزي خور بي بي مریم ، په يې واده
 وکړو . او خدای ددې نه اولاد ورکړو . دوه زامن او
 درې لوڼه . سيد عبداللہ او سيد قاسم - سيد رحيمه ،
 سيده کریمه او سيده زينبه .

د پير بابا متعلق مشهوره ده چې څوک يې زيارت
 وکړي ، خدايې دهغه د شرک حیات يعنې مېرمن
 ورکوي . چې څه وخت پير روښان مخ په وړاندې روان
 و ، نو مغلو ورته د پيرۍ په جامه کښې خپل خپلوان
 سيد علي کښنولو او د مولا گيرۍ په جامه کښې يې ورته
 اخوت دروېزه . چونکه دوی د پښتنو په نفسيانو سبه
 پوه وو ، نو يو دوه ځله داکار رښتيا شوې دې .
 هغه داسې چې مغل خو د هند او افغانستان واکداران
 وړ ، -- وی حرمونو کښې بڼه رښتې نه پرې ښځې وپې
 کنيزې (غلامې) او وينځې به وې ، نو دوی د پښتنو
 د غولولو دپاره او د پير بابا پوزيشن د مضبوطولو
 دپاره داسې کارونه کول . د پير صاحب مريدان به

په كليو كړ خېدل او خبره به يې كوله چې څوك د پير
 بابا ديدن وكړي، خداى (ج) سنجه وركوي. دمغلو
 جاسوسانو به پير صاحب مخكې خبر كړه چې پلانې سره
 د پلاني كلي او قبيلې نه درجي، د سنجې سوال درنه كوي.
 چې سره به ورغئ، نو پير صاحب خو به داوړ نه خبر
 لاس به يې پورته كړل د وعاو كړي چې د دې سړي كود
 خداى و دان كړي او د خداى نه مې ورته په لاره كې
 سنجه غږېښتي ده، چې خداى يې وركړي. دغه درې يې
 وينځه به يو ځاى ځاى كې چې جاسوسانو كېښولې وه.
 دغه ساده پښتون به چې د پير صاحب د ملاقات او
 دعا نه پس راتلو، نو وروستو به سنجه ورپسې روانه
 شوه. وينځه به جاسوسانو يو هه كړې وه، پښتون
 ته خو به هسې هم هر بولت او تينه سنجه كېدله. بيا
 دې سنجې به څنگ پرې وکړه چې ځوانه ماخوب كېږي پير
 صاحب ليدلې و، زمانه كاخ د تاسو سره شوې ده.
 وايي چې "ډوند د خداى نه څه غواړي، دوه سترگې"
 د پښتون به دغه وينځه سنجه شوه.

داسې كارونه دوه درې ځله شوي وو، بس څه وو
 چې تر نن ورځې پورې پښتانه د پير ماما نه سنجې غوړي،
 چې دغه ټول دمغلو يو چل و، چې د پير روښان قلعه

يې ورکولو. دوئی يعنې پير بابا او آخون د مغلي دربار خلکو، او د روښاني تحريک د بدنامولو ذمه يې اخيستي وه.

چې څه وخت د پير روښان پيغام پير بابا ته ورسېد نو، څه وويل چې په افغانانو باندې طاقتور بلانازله شوې. چې څه وخت پير بابا هشنغر کښې د پير روښان سره ملاقات وکړو، نو پير روښان ورته وويل چې کمر علاقه کښې چې تاسو متل ئې، هلته خو پير پهلوان، پير ولي طيب موجود دے، دوئی سره د مقابلې نه بغير ماسره نور آزمايې ښه کار نه دے. چې څه وخت پير بابا پير روښان قانع نه کړه شو، نو پير بابا فرمايلى وو چې ظاهري هلاکت د باد شاهانو په ذريعه کېدے شي او دلته بادشاه نشته. خو پير بابا ورته مغل تيار کړل، دا ځکه چې د پيرى او عالمى جامه کښې دوئی د پير روښان مقابلې اونه کړه شوه.

اڅوند درويزه ليکي چې بايزيد ته هيتوک په مناظره کښې ټينگېدلای نه شول. او ليکي چې دوى، يعنې پير تاريخ يو شيطاني صفت عالم و. د مکر او فيب سره به يې ټول شرعي اعمال کول.

يو بل ځاى ليکي چې په ظاهره خو په شريعت يې عمل کولو مگر په باطن کښې يې په کفر عمل کولو.

دې ته گوره چې اخوند د باطن نه هم خبر و. حقيقت دغه و چې
 اخوند د مغلي جاسوسي ادارې سره و، ځکه يې هر روا
 او ناروا حرکت کولو. عالمان پخپله دغه حديث بيانوي چې
 چيرته يو کافر کلمه وپلې وه او حضرت علي قتل کړه و، نو
 حضرت رسول خدا د ناراضگي اظهار کړه و، او ورته يې
 ويلي وو، چې تاسو ته د دې د باطن حال څه معلوم و. مگر
 دلته اخوند دروېزه د مغلو جاسوس د باطن نه هم ځان
 خبر کړي چې پخپله دغه غيبي عمل دے او کفر دے.
 خو خوار دروېزه څه کړي واي. دغې ته مجبور و، او
 خپله خپسته به يې په څه ساتله.

د پيررو بنان خلاف د پير بابا پيري، د مغلو پيسې
 اود اخوند کچره خوله، يوځای شول، يوسفزی يې په دوه
 ډلو تقسيم کړل. آخري او فيصله کن جنگ دروېزيانو
 خلاف يوسف نامه کښې وشو. چې دروېزيان کيمپ کلي
 باجا - ميني او کوټه کښې و او داخوند دروېزه او ملک حمزه
 خان اکوزي لښکر کلي جهنده او بوقه کښې وو.

داخوند د ليک مطابق اول جنگ موضع سرکاوی او دويم
 جنگ موضع ميني کښې وشو. په دې دواړو جنگونو کې
 روېزيان کامياب شول او درېم جنگ موضع باره کښې
 وشو، دلته روېزيانو ماتې وخوړه.

دروېزه ليکي چې د ماڼۍ نه پس د بايزيد دوه زامن
 شيخ عمر او خير الدين د تربيلې سره آبا سين ته ټوپ کړل، د
 علاقه هزارې اړخ ته پورې وتل. نمر په پرېوتو و، چې دوی
 دواړو د دله زاکو قبيلې د لاسه قتل کېدل شول. درېم زوی
 يې نور الدين په منډه د هشنغر علاقي ته لاړو، هلته د
 محمد زيانو د لاسه قتل شو. او بل زوی يې چې لا تنکې
 هلک و، يعنې جلال الدين چې په جلاله مشهور و، زخمي
 شو او آبا سين ته يې ټوپ کړل. د دې نانو په لاس ورغې
 دې به خوارس کلن و، دېر بڼا ښه و. دوی د مغلو نه
 د انعام گټلو په خاطر مړ نه کړو، ژوند يې اکبر بادشاه
 ته پيش کړو. په دې وخت کېنې اکبر بادشاه امک کېنې مېشت و.
 د حضرت بايزيد روښان جوسه به مريدانو د تبارک د پاره
 د خان سره گرځوله. د دې نانو په لاس ورغله. داخون
 دروېزه په فتوی دوی د پير صاحب لاش د تابوت نه وايستو
 او اورته يې واچولو.

د پير صاحب ښځه چې د لودهي پښتنو خاندان سره يې
 تعلق لرلو، داخون دروېزه په هدايت له يو دم سره يې نکاح
 وکړ او دغه واقعۀ اخوند دروېزه په دېر فخر سره ليکي،
 او ذکر يې کوي. او دغه ټوله لوبه د اسلام په نوم وشوه.

په ۱۵۸۱ء کېنې جلاله اکبر باچا ته پيش کېدل شو. دې

۾ ٻن بڻايسه ڄوان وڙ ، نو اکبر قتل نه ڪيو . دڄان سره
 ٻي درٻار کڻي وساتو . مگر دموقع سره جلاله دمغلو نه
 فراري شو او دتيواه اڀريدو ته لاهو ، دخيل ڀلار
 مڻن ٻي جاري وساتلو .

يو حُل بيا پڻستانه قبائل ۾ جلال الدين راجم شول
 او اکبر ورته داسٽڪ قلا ۾ جوړولو شروع وکړه .
 روښاني تحريڪ ۾ پڻتنو کڻي اولځي تحريڪ وڃي پڻستانه
 پکڻي بحيث قوم شامل وو . ددي تحريڪ ۾ ذريعه پڻستانه
 ۾ کلوني کلوني دمغلو خلاف جنگيدل اودغلامي نه ٻي ڄان
 ساتل و . همدغه وجه وه اوده ڇي پيرنگي هم پڻستانه سم
 نه کڙل شول . خو زمين بدبختي دغه ده ڇي ددي تحريڪ
 سپکاوي نن هم ژوند ۾ دے اوبنه کارونه ٻي ورگ دي .

دپير روښان دغه دآزادي ديوه تر ډېر وخته بله
 روښانيانو بيا جلال الدين خيل خليفه مقرر ڪيو . دده خلافت
 د ۱۵۹۱ء نه تر ۱۶۰۳ء پوري وڙ . ده دمغلو خلاف خيل مهم
 جاري وساتلو . مگر ۱۶۰۳ء کال کڻي دمغلو هزارو دلاسه
 دافغانستان ۾ غزني کڻي قتل شو . هزاره کانو ددوي سر اکبر
 باچا ته پيش ڪيو .

ددوي دشهادت نه پس لغمانيانو بيا احدات خيل خليفه
 مقرر ڪيو . که ڇه هم دوي روحاني شخصيت وڙ ، مگر دمغلو

اور وېبنايانو بدي دومره زياته شوې وه چې ده هم توره واخيسته - خو خوځله يې مغل گډوډ کړې وو او د کابل محاصره يې هم کړې وه. په هغه وخت کېنې د کابل حکمران شاه بيگ خان و، دا حداد او دده د فوجيانو په مينځ کېنې سخت جنګ وشو. روېبنايانو ماتي وخوړه. احداد د خټکو علاقي ته راپه خټ شو. لواغر غږ کېنې ميشت شو. دلته دروېبنايي اولاد خپل منځي زړه بديکي راغله او مغلو هې نه لمن ووهله. ددې نتيجه دا شوه چې د جلال الدين زوی رشيد خان بادشاه جهانګير ته تسليم شو. جهانګير يې ډېر قدر وکړو او د ۵۰۰۰ فوځ کمندر (قوماندان) يې مقرر کړو. روستو بيا شاه جهان ورته شمس آباد کېنې لوی جاکېر ورکړ چې مغلو ته پته ولگېده چې په روېبنايانو کېنې بې اتفاقي راغله، نو د کابل ګورنر ظفر خان، خليفه احداد د لواغر په غرو کېنې محاصره کړه. د بهادري جنګ يې وکړو او د ۱۶۲۲ کال مقابلې کېنې شهيد شو. دده نه پس دروېبنايانو خايفه عبدالقادر شو (۱۶۳۴ - ۱۶۲۲).

چې خه وخت د عبدالقادر پلار شهيد شو، نو دده عمر دولس کاله و. د سخت غمخوارۍ نه پس د مغلو نه خلاص شو، تيراه ته راوړسېد. دوئي ترخه وخته پورې پټ وو، دا ځکه چې مغل ددوی په تلاش کېنې وو، مګر

چي ٽه وخت عبدالقادر ته پته وٺڳڊه چي مغل پښور ته واپس
 شول، داڻڪه چي د باد شاه د دوو زامنو په مينځ ڪښي ناچاڻي
 جوڙه شوې وه، چي ديونوم خُسرو او دهغه بل پروڙو
 ده په لُحات باندې بيا پښتانه رايول ڪرل او په پښور باندې
 يي حملة وکړه. او سخته محاصري وکړه. مگر دلته دده
 او دده ننه ڪریمداد په مينځ ڪښي اختلافات راغلل
 مخاصره يي اوچته ڪي ٽيله ته په خٽ لاهو.

په دې وخت ڪښي روسياني ڪورن ڪښي بي اتفاقي زياته شوې و
 دوي وار په وار مغلوته ورغلل، انعامونه او منصبونه يي قبول
 ڪرل.

خود غي تحريڪ چي ڪومه د آزادي د يوه بله ڪم يي وه هغه
 د پښتنو په زړونو ڪښي د خدايي خدمتگار تحريڪ پوڄي
 په يو شکل او بل شکل بله وه.

د مغلو خلاف دايمل خان، دريا خان اږدي او خوشحال خان خټک هلي حلي

لکه چې بار بار ليکلي دي چې د پاني پټ د جنګ نه روستو
مغل چې چاته ځير وو هغه صرف افغانان وو. دوکي ځني
دار بدل. دا ځکه چې د دوی شېر شاه بابا او روښاني تحريک په ياد
وو. او بل افغانان جغرافيايي موقعيت داسې وو چې د
مغلو اصلي ټاټوبي يعنې مرکزي ايشيا او هنديۀ مينځ کښې پرانته وو.
هو وخت ځني خطر وه. او بل روښان که څه هم جنو بڼي
وزیرستان کښې زېږېدلي و، مګر سياسي ميدان يې کندهار
او ننگرهار پاتې شوی و، نو دې پښتنو قبايلو کښې يې سپنې کي
(سپرغمي) پاتې وو. که څه هم مغلو پښتانه دېر خراب کړي و،
په پيسو او منصوبو باندې يې عادت کړي وو، مګر بيا
هم د مغلو او پښتنو همدا وګي سره مات وو. نو د دوی نزدیکی
نه د بدې امکانات زيات وو. د يوې معمولي واقعۀ نه به هم د
د ځنګل اور جوړ شو.

همدا سې يوه واقعۀ «سنا نور محمد امين خون يالهي»

بيانوي :

خوشحال بابا دایمل خان مومند متعلق شعر کښې وایي :
دایمل فتور آغاز شو دمومندهم عنان شو

۹

سنا تور صاحب ليکي : ددې قيصې آغان داسې وشو :
« کومه يوه کوچره وه ، دې کو جرې مستې راوېږي وې په
کونډ کښې . هغه يې خرڅولې په څوکه کښې . يو سپاهي دا
دا کوچره وسکونډله . هغه ساعت کښې ساپي ولاړ وو ، دا
سپاهيان يې ووهل . ساپيان لاه کلي ته . کلي په کلي به گرځېد
چلم به يې څکد ، ويل به يې په تاسو مونږ څو لږ دے ،
په کوچره . هغوی ورسره يوځای شول ، تانه يې ووهله
د پښتنو او مغلو ترمنځ لوی جنگ جوړ شو . په تاتره باند
خلوښت زړه مغل تار په تار شول . کډې يې بندې پاتې شوې
ایمل خان د مغلو سره ډېر جنگونه وکړل . په هغه جنگ کښې
ایمل خان پاچاشو په خرمن باندې يې مهر وواهه . »

لکه چې پښتانه متل کوي : « د لمدو خټولې او به
دارو (کافي) وي ، » همدغه حال د مغلو او د پښتنو وچې
دوی د مېرک او پيشو لوبه روانه کړې وه . ایمل خان سره
د ريا خان اپريدی هم مل شو . نو دوی مغل وډبول . دغه
داسې وخت وچې دڅه هم داسې طمع نه کېدله ، دا حکم چې
پښتانه مغلو ویده کړي وو . دملکي نشه ځنې تلې و ، مغل

د معلوم پټر تال يه گرځېدل ، نو داسې نا اُميده وخت کيڼې د
ايمل خان او دريا خان غوندي خلک پيدا کيدل د قوم پرستو
دپاره لويه ډاډېگړنه وه ، چې د خوشحال غوندي حساس سړي
باندې يې ډېر اثر وکړو .

له دې جگړو نه مخکيڼې مغلي گورنر خافي ، لوی بابا
خوشحال خان بې گناه نيولې و . څوک وايي چې بادشاه اورنگ
زيب د ايتک مالیه مسوخه کړې وه ، په دې باندې اکوريان
خفه وو . مگر حقيقت دغه وو چې دغه صرف مالیه نه وه
بلکې نور ډېر علتونه يې وو . صرف يو خوشحال خفه نه وو ، بلکې
ډېر پښتانه مشران د دې مالیه په وجه خفه وو .

امير خان خوافي اورنگ زيب ته ويلي وو چې ستاسو په
فرمان ځکه عمل نه کېږي چې ستاسو ډېر لوی لوی خلک کيڼې
دي . بادشاه ورته اجازت ورکړه و ، نو گورنر خپل دښمن
خوشحال خان نظر بند کړه و ، چې دغه نور به وڅاري .
چې دې کيڼې د خوشحال بابا خپله کورنۍ هم گناه کاره وه .

حقيقت دغه و چې خوافي ډېر پښتون دښمنه سړې و ، او د
خوشحال نه ورته خطر وه . ځکه چې خوشحال په دربار کيڼې
ډېر ملگري لرل . مگر بيا هم مغلي گورنر ويده پښتون
ويښ کړه او د وئ يې جنوري ۱۷۶۷ کيڼې پښاور کيڼې ونيول .
اپريل کيڼې ډهلي ته بېر وکيڼې ورسېدو . لس لس مياشتي ډهلي

کښې و. بیا جنوري شروع کښې (۱۶۶۵ل) رتکه مېورترو لېږلو
 هلته قلعه کښې شاهي قيدي شو. دې ميخ کښې د بایا ملګري
 دربار کښې په دې بر شول چې بابا يې قصوره د بادشاه مخ کښې
 ثابت کړي او مۍ ۱۶۶۶ل کښې يې د نظر بندۍ نه خلاص کړه
 او د درې کاله نظر بندۍ نه پس اګست ۱۶۶۸ل کښې پښتونخوا
 ته واپس راغلو.

اوس بابا وینې شوې و. د مغلو نه يې زه شین واکه
 خه هم مغلي کوفدان يې حېني ملګري وو او د بابا درهایي يې
 کوشش کړې و. مګر د بابا زړه داسې مات و چې د مغلو
 د پاره بېرته د خدمت جذبېدګرانه وه. او بل روایتی د ښمنان
 يعني يوسفز و اوس داسې د پښتو او پت کارونه کړي وو
 چې د بابا د پاره مشکل وه چې د مغلو د پاره د يوسفزو خلاف
 بیا توره پورته کړي. چې د لنګر کوټ مخالفت يې څرګند مثال
 دے.

د لنګر کوټ متعلق بابا وايي :

لنګر کوټ مغلو ساز کړو

زه په ننګ بیا د افغان شوم

که يوسف وو که منډ وو

زه د دواړو ښکېهان شوم

حېني خلک وايي چې د خيبر په جګړه کښې خوشحال خان

د مغلو ملڪرتيا او بدر که کڇي وه . که سڀ ورت د هغبي
وختو حالاتو او خوشحال باباسو د نواب امين خان گورنر
کابل بښکږي په نظر کښي ونيسي ، نو بيا به د بابا بدر که
يا ورسره تنگ به ور معلوم شي .

د بابا د مغلو خلاف د ښمڼي اول سرکښي ذاتي او
شخصي وه . ولې پير دې چې دوي د مغلو نسلونه نسلونه
خدمت کړي ، د داسې بدلي خيال يې نه و چې د ماليسي
په پلمه به بادشاه او دده گورنر داسې کارونه کوي چې خپل
روايتي دوستان اکوريان به داسې يې عزته کوي .
د راهدارۍ متعلق د بابا لمسه ښاغلي افضل خان خټک "تاريخ
مرصع" کښي داسې ليکي :

« مطلب د امير خان هم داؤ چې که يو لوه سره قيد کړم ،
چې نور پرې وويروم چې راهدارۍ منع کړم او که نه په بل رنگ
به پښتانه دا کار و نه مني . »

بل ځايه ليکي : « بادشاه له چې ورته ، بادشاه ورته ووي
چې راهداري دې منع کړم ده . ورته يې التماس وکړو ، چې راهدارۍ
هسي نه منع کړي ، خو د زبردستي عمل ونه کړم . بادشاه
ورته ووي چې تر وېله د زبردستي عمل نه کوې . وې وې پر
ه اسبب چې د تا عمده زميندار دې يې د تا د حکم په هغو زبردستي
کوله نه شم . بادشاه ورته ووي ؛ ما حکم درکړه دې ، هر طردي

د تا کار کېږي هسې کوه . په داسان مبهم عرض يې اوکړو
خواب يې بيا موندده ،

ددې نه صفا معلومېږي چې گورنر اميرخان خواني
اورنگ زېب ته دخپل دشمن خوشحال بابا خلاف دکارروايي،
سپروانه واخيسته . مگر بابا دومره ورکوټه سټې نړؤ
چې اميرخان خواني او دده ملگرو هضم کړه وائي . دوه
درې کاله خويي بابا په عذاب کړو ، مگر ددې سره د مغلو
خلاف چې کوم تقيان راپورته شو دهغې اثرات موندنه ونيو .
بابا اوس وينې شوه ؤ ، د ذاتي مفاد او په ځاي يې ملي
سوچ اړخ ته پام شوه ؤ او دسترگو پردې يې خلاصې شوې
وې او د مغلو په هريو کار يې سوچ کولو ، نوزد ورته ددوي
ټولې ناکېدې معلومې نشوې . روستو مغلو کوشش کولو
چې ددې نقصان تدارک وکړي ، مگر اوس ناوخت ؤ .
که څه هم بابا يکدم بغاوت ونه کړو مگر passive عمل
يې شروع کړو . يعني د مغلو بېرته خدمت نه توبه .

ديوسفزو متعلق سوچ او پښتون او مغل دښمني
ته يې اوس په بله سترگه کتل شروع کړل . د خير او تاريخي
جگړې متعلق بابا پخپله وايي چې :

« يوصافي جينې د کونړ فوجدار حسن بيگ خان
د عسکرو له خوا بې عزته شوې وه ، په دې باندې دصافي

قوم خلقو عسکر مره کهل او فوجدار حسن بيگ خان حملېم
 نا کامې شوې ، په دې باندې د صافيانو ، ايريدو ، مومندو
 اوشينو او د مغلو خلاف تړون جوړ شو .

په دې وخت کېنې د صوبه کابل صوبدار کورنر سناغلي مهابت
 خان په خائ سناغلي محمد امين مقرر کړې شوي و ، چې مهات
 خان او محمد امين خان دواړو د بابا د خلاصون کوشش کړي
 وو .

بابا وايي :

آفرين د مير جمله په زويه باندې
 چې نن د د د مير بخشي استقلال

که هزار تورې جمد رغشي ورېرېک

ده نيولې د د زما په سر خپل دال

او افضل خان ليکي : " د د محمد امين خان په تلاش درنتبور
 له کوټ نه د خدای په عنایت خلاص شه " ،

نوځکه بابا هم د محمد امين چې اوس د صوبه کابل گورنر

و ، د ده بنسټګرې يې پټ زړه وې ، د دې مطلب قطعاً دغه

نه و چې د بلا زړه د مغلو سره ښه و . دلته صرف د محمد امين

خان گورنر خپل شخصيت و . چونکه د صوبه کابل گورنر صوبدار

به اوږي کېنې کابل اوژمي کېنې پېښور کېنې و ، صوبيدار نواب

محمد امين خان په سپرلي ١٦٧٢ هـ کېنې د کابل د پاره روان شو ،

پڇي ورسره دخليل مومندو اربابان ، ځني اودکزي مشران
 او نانډه خوشحال خان بابا ملگري وو. د مغلو خلاف د پښتنو
 لښکر مشر گيري ايمل خان مومند او دريا خان اږيږدي په لاس
 کښي وه. د دوي مغلو ته خيبر اولواږگي (لنډي کوتل) نيولې و.

افضل خان د دوي متعلق ليکي: «پڇي څه وخت د محمد امين
 کوچ بښه ، شنواري او مهندي پڇي د خيبر حد حدود د دوي
 په جمع يې لښکر وکړ په خيبر کښي د غريب خانې غاښه ونيوه ،
 نور پښتون هم کم کم ورسره وو. محمد امين خبر شوه ، ملک
 مستجاب ارباب د پيښور او نور سرداران د پښتنو دافريدو
 د اورکزو پڇي ورسره وو واړه يې مصلحت وپښتېدل ، په سبب
 د محمد امين د غرور عالم واړه راضي وه پڇي که چيشم زخم ده ته
 ورسي اوله ملاحظې هم هغه وويل پڇي د ده د مرضي موافق
 وو ، پس تر يې خان علين مکان تنها خلوت ته وباله ، پوښتنه
 يې وکړه پڇي څه مصلحت ده . هغه اوان کښي پڇي خان علين
 مکان قيد وه محمد امين نيکي ورسره کړې وه په دا صوبه
 کښي پڇي وه په سبب دشتم دست مکر فتکي رعايت يې ورسره
 کولو ، ځني راضي وه دا يې ورته وويي ۴ بيت

که با هيچ ، داشت کشتي ميگر
 فريسي فرستش که طاعت که

ستا شان د ديو سره د مقابلې نه ده ، نه بويه . د وي

سهل عالم دے ، دا ساعت يي وغلوه چي له لاري تفرقه شي
 چي بيا تر خير تبر شي هغه چي پوهېږي هغه كره . بيا اراده
 دالهي څوك جاريسته شي . دده پرنډه دا تدبير بد ولگېد
 بيته : چو بخشنگون بور دركاف دكن
 نه كړ آنجه نيكاشر گفته گن

ورته يي ووه چي خوشحاله يوسره و چي سرده وهله
 ماريي توبره كني واچوه ، چي گرم شه ، بيا هغه سره يي
 وچيچه چي مادتا سره نيكي كړي وه . ته ما وته دا هسي
 مصلحت ښيي . زه به بادشاه ته څه ځواب كوم ، چي له دي
 هسي بد سكانو هراس وكړم . دے هم له خپله هراسه له
 هغه خبرې واوښت - له دهشته يي ورته وويل چي هگه
 ته يه دا راضي يي ، زه دوها ندي ته را پسې - آخر يي كوچ
 وكړه ،

ددې ته معلومېږي چي بابا رښتيا ورته وييلي وو
 او پړ صوبيدار يي زه خونېده ، مگر مغلي گورنر د بابا
 د مصلحت نه بالكل بل څه مطلب اخيسته ؤ . نو ځكه يي بابا
 ته د مار مثال وركړه و . كه چرې صوبيدار ته بابا وييلي
 وے ، چي پروا مه كړه پي ورځه ، نو دغه بد د بابا وفايي
 وه . مگر بابا ورته سپيره حقيقت وويلو . نو ځكه نواب محمد
 امين خان گورنر صوبه كابل داسې وهل يي وخويل چي هر

عزت، ناموس، پټ، دولت، حيثيت هرڅه يې وبايلل.
 چې څه وخت گورنر پر خيبر ورمارج شو، نو -
 دهغه لښکر څلويښت زرو نفرو باندې مشتمل و. اول ارباب
 مستجاب مومند لښکر يانق ته ورغله و، اود رنگاولو يې وړه
 وسيلې وو چې لښکر ټنګ کړي، مگر ايمل خان اود ريا خان
 دې ته تيار نه وو. آخر د مغلو د پوځ او پښتنو تر مينځ لښکر
 کوټل کېږ (خيبر کېږ) خونړۍ جنگ شروع شو. پښتانه داسې
 په مېړانه و جنگېدل چې د مغلو فوج يې تار په تار کړو. د
 صوبيدار لوڼه، زامن، ښځې حرم، زومان هرڅه دلانه
 ورکړل. څوک مړه شول، څوک د پښتنو قيديان شول.
 د مغلو بيگماني خيبر کېږ کورې وهلې، څوک نه وو چې روغ
 يې خلاص کړې ول. مغلو يوه پښتنه صافي بې عزته کړې وه
 دهغې په بدل کېږ پښتنو په هزارها مغلي بيگماني ونيولې.
 په مغلو باندې دخداي قهر نازل شو. څوک وايي چې مغلي
 څلويښت زره فوځ مړ شو. ځينې رپوټونه وايي چې نه ددې
 ټول تعداد څلويښت زره و. ددې جنگ عيني شاهد خوشحال
 بابا داسې خپله روزنامه کېږ ليکي: چې په غره دمحرم سنه
 زر درې ايتا لښکر دمحمدامين خان په خيبر کېږ ډوب
 شئ، زه اومستجاب دواړه ودرسه وو. دتھترو په لاري
 راووتو، پشاور لره راغلو. محمدامين دڅو سورو سره

دعلي مسجد په لاري پشاور لره راغلو. تمامه خيلخانه حشم
 يې پاتق شول. موره خور، لور، خادمان واپه بندي شول.
 عورته يې ومړه، زوى او اخښت يې ومړل. زه سخت
 بيمار وم. دتهتر و په غرونو کښې کله پله کله سور راتلم.
 ډېر په ځان شوم. اشرف خان م محمد امين لره واستوه.
 خوار زار حيران ناست وه، اشرف خان نه يې پوښتنه وکړه
 ورته يې وويې چې د ما سلام هم پلار ته ووايه چې ښه چې
 روغ راغلي. له بيماري دې خداى صحت درکا. که څه طاقت
 لرې تر ما پورې راشه. ورته راغلم، په کت باندې پروت وم
 اشرف خان هم روږ ترکوږه رسولم. په نو شهري کښې په بسيرى کيڼام
 عالم سره برهم درهم شه. د مغل پښتانه سره اعتبار ولاړ.
 قصيده په هغه وخت داوه:

بيته چې دانا تر نادان لاوژني بستر
 مگر نه دے دا ژوند وڅخه معتبر

مستجاب و ترم په خيبر تهتر وکښې وويې چې زوردار
 کار پيشر شه يو مصلحت سره اوکړو. دانا قباحت مهم وه.
 دا يې وويل چې ښه بيا به سره وکړو. دا بيت په آخر ددې
 قصيدې دے:

بيت مستجاب مېمند که چرکه د مغل ده
 زه خوشحال خټک خو باز يم حاکمي غر

د بابا د ډاډۍ نه معلومېږي چې پښتنو په مغلو باندې
 کوم حال جوړ کړې و . مگر دلته هم مستجاب ارباب د مغلو
 د حلوا تال په طمع و . بابا سره يې هيڅ مصلحت نه کولو .
 داسې معلومېږي چې بابا د مغلو نه خفه و ، خو يو خاص پلان
 يې تر دې وخته نه لرلو . او يا په بله معنی د سرکاري پښتنو
 د خپل اولس نه هيڅ داسې طمع نه وه چې داسې کارونه به
 په مغلو کوي . دغه کار ناڅاپي شوې دے . ايمل خان
 او دريا خان خو فوجي برکي ومونده ، مگر د پړپړاگت يې
 حتی وانه حسنه ، دا ځکه چې دوئ د جنگ نه پس به څه
 کوي ؟ د ايلان ورسره نه و .

خوشحال بابا مخکې ليکي : « نور که هرڅو مغلو بللم
 نه ورتلم ، ورته مې وويل چې د ما اولس هم واقعہ طلبد
 چرې به فساد وکا . د خپل ولس په بند و بست مشغول يم .
 اشرف خان دوه ځله پښاور ته ورغلي وه ، محمد امين خان
 بنډېره مهرباني پر کوله . زه په نظام پور کې ناست وم .
 په داسې کبې فدائي خان خزانہ راوېه - د ما اولس راته
 وويل چې خزانہ به وهو . ما وده وويل چې د مغل پښتانه
 خوا اعتبار پاتو نشه . زه اول هم د مغلو داغونه په زړه لرم
 چې يې تقصيره يې په قيد کړم - ولې نمک حرامی کېږي - خلويست
 پنځويست کاله څلور پنځه پښته ماد مغلو نمک خوړله دے ،

خزانہ پر وہم . القیصہ فدائی خان لره اشرف خان دایکتکتر
 سینده پورې ورغې . خزانہ یې ورسره پورې کپه . پښا ورته
 ته ورسېده . اشرف خان تلق یې دېر وکې ، سو پیا ے
 یې ورکړو ، را رخصت یې کړو . چې فدایي خان پښا ودره
 ورغې ، مستجاب یې وواژه ، ملکات د مهندو مالره راغله
 بازید خان دده تره ورسره و ، ما هم په تنگ د پښتانه زاهر
 زاد له سرایه راوست نظام پور لره م راوست . قصه
 م داتک دنیو وکړه ، چې اتک به ونیسم ، لار به د پښا و
 بند و کړم . مغل به خود هلاک شي . په دا مینج مهند
 واره بیا مغل لره ورغلل چې اوس بوجه خان د مستجاب
 تره په خدمت د دولتخواهي د مغلو ملاوتې له . زه
 حیران شوم . مهابت خان صوبه بیامونده ، د دهلي نه
 را روان شه پیا په مالره یې کښل را ستول چې زه خود تا
 په ملگری نازېزم مالره په مخه راشه چې د ملک بند و بست
 مصلحت سوه وکړو . ما خو یوه په نه کښې نیولې وه .
 د مغل د نوکری مزې م په زړه کښې شلولې و . ورته
 م هر چې راست درست وو وکښل او دا ابوباعی م ورته په
 فارسي کښې وکښه :

گفتم که مغل شوم شمشیر زن افغان را کب بس بریدم کردن
 آخر نشدم همان افغانم جفاست بدکس کوشش بی جا کردن

محمد امين خان هندوستان لڙه روان شهء - ملاحظه ٿي
 ڊپرہ کولہ چي ورتہ ويل چي خٽڪ بہ دي د اٽڪ پڙ گوردڪني
 تالان کاندي . اما د ما پڙ نہہ کني بي له نیکہ ددہ سرہ
 نور هيخ نہ وو . پڙ داسب چي زہ داورنگ زب پڙ قيدڪني
 وم ، احسان بي راسرہ کپے وء . دخير پڙ تلوم نصيحت ورتہ
 کاوہ . هغه ورخ چي د پناور نہ بڻڻ بي کوچ وکر ، پڙ باغ
 بادشاہي کني ڊپرہ شهء . زہ بي خلوت لہ د بللم ، پو سبتنه
 بي را عني وکرہ . ما ورتہ عرض وکر و پڙ هر شان چي شي
 د پښتنو سرہ مخالفت مہ کرہ . دا زمان پڙ هر رنگ آشتي
 ترميان کرہ چي دي جنگ پڙ خير کني ونہ شي ، هغه عالم
 د تاد مقابلہ نہ دے . کڙ ما ورتہ بنہ نصيحت وکر و مکر دہ
 راتہ مثل وکر و چي خوشحالہ يوکس وء چي مار بي سارہ و هلے
 پڙ توبرہ کني واچوہ ، چي کرم شهء بيا بي هغه سرہ وچيچہ .
 لہ تاسرہ مانيکي وکرہ تہ ماتہ داهسي بدراہي بڻيے . بادشاہ بہ
 ماتہ خٽ وائي چي دے پښتنو ڊپرہ ووڀر وء . نور چي دا
 بي وويل د ما ملاحظہ وشوہ . ورتہ م وويل چي هرگاه
 نواب جنگ بھتر کني اول زہ پسي نواب . وي نہ مانہ
 ولاپ شهء - پڙ ازل ورسيدل وو ورسيدہ ، گنہ ما د
 نيکخواہي تقصير ونہ کړو .

عرض کښل م ورتہ اوکرہ چي نواب دي خاطر جمع لري پڙ اٽڪ

به هيڅ آسيب نه وي. راغی تر اټک پورې ووت ډېر
 انتظار يې وکړ چې يوزوئي دتاراشي چې راسه ووينو،
 څه به ودرته ووايم. د اشرف خان رضاوه که ما ورواستوي،
 ولې د ما ملاحظه کېده، نه م ورستاوه. سعادت و نه
 م ووه - هغه خان بيچاره کړه - بهرام بد فرجام و نه م
 ووه محمد امين تر سينده پورې وتله وه. بهر حال ولاړ شه،
 خوشحال بابا د ليکنې نه دا ثابته شوه چې نواب محمد امين
 سره دوي ولې تلي وو. دغه صرف او صرف د نواب صاحب
 د نښپېگړې په ځای کولو و چې دهند د بند په دوران کېنې يې
 د بابا سره کېږي وه. مگر خوشحال بابا د مغلو خلاف و، مگر داسې
 کارونه نه چمتو نه و، لکه خزانۀ لوټل او يا خپل پخواني يار
 نواب امين تالا کول. خوشحال خان يو Nobel دښمن
 و. د روښاني عبدالقادر محاصره د پښاور او بيا دخيبر
 اولواړگي جنگ په مينځ کېنې ډېر وخت نه و تېر شوه.
 د عبدالقادر د خلافت وخت ۱۶۲۲ء نه تر ۱۶۳۴ء پورې
 و، داسې ښکاري چې که څه هم په نوم روښاني تحريک پاتې
 نه و، مگر پښتو کېنې د روښاني تحريک جذبه يا مهاله وه.
 کېدای شي چې د پښاور محاصرې خلک هم په دې جنگ
 کېنې وو، چې دوی به هغه وخت نوي نوي ځوانان شوي وو
 ولې په دې چې دغه جنگ ۱۸-۱۹ او ۲۰ اپريل ۱۶۷۲ کېنې شوي وو.

دلته بيا خوشحال بابا ليکي:

”يو محمد امين خان به واحد صورت هغو پښتنو جمعدارانو
دخيبر په لاري روان کړو، پښاور ته يې ورساوه، نور مالونه
خزاني حشم خدم، فرزندان محلوته هرچې ورسره وو، داواو
د تمام لښکر پاتو شول.“

هم دغه لوبه په ۱۸۶۲ کښې په پرنګيانو وشوه چې يوداکټر
برائيلون نيم ژوبل حالت کښې ځنې پاتې شوی و.

اوس د پښتنو او مغلو په مينځ کښې اعتبار پاتې شوی نه دی، يوبل د
موقع په تلاش کښې وو. درياخواو ايمل خان خپلو کارروايو
ته دوام ورکړو، بس څه وو يونه ختمېدونکي لام د مغلو
او پښتنو تر مينځ شروع شو. که څه هم مغلو خپل تجربه کار
سپه مهابت خان بهر ته د کابل د صوبي گورنر کړو. د بابا
ملگره هم و، مگر بابا اعتبار نه په کولو. دا ځکه چې يو څو
بابا په رسنيتيا د مغلو مخالف شوی و او بل د مستجاب مومند
ارباب انجام يې ليدلې و. بس اوس خوشحال بابا ذهني دې
نرتيار و او ځکه يې ځان د ملي غورځنگ سره ملگره کړې و.
که څه هم دغه غورځنگ ده نه دی شروع کړې. مگر دغه
د پښتنو خوش قسمتي وه چې بابا دغه وخت مغل دښمن
شوی و، او زمونږه تاريخ يې روښان کړ. که بابا دلته د
اځون دروېزه لول لوبولې واچولې، نو کېدای شوه چې دا ايمل خان

اوډ ريا خان دغه ځوانمردی په يو بل شکل کښې تاريخ ترور
 سپارل شوی وای. دا ځکه چې ددوی دغه واقعات
 پخپله نه دي ليکلي او نه يې ليکلاي شول. نو دغه به تيارو
 کښې پاتې شوی وای، مگر ددوی خوش قسمتی وه چې
 لوی نابغه خوشحال بابا دوی ژوندي کړل او ددوی
 په بهادری فخر کوی:

ایمل خان دریا خان دواړه مرگ يې مه وکړ

هیڅ تقصیر دواړو ونه کړو وار په وار

د خیبر دره يې سره کړله پوښنو

په کړه يې هم روان کړو دندو کار

پنځه مشهورې جگړې شوې دي چې (۱) د تاترې جنګ

(۲) د وایې جنګ (۳) د نوښار جنګ (۴) د کنداب او یا کړه

جنګ (۵) خاپوښ جنګ ده.

خوشحال بابا وای:

رو به جنګ د لوړې شا د تهنرو و

چې څلوېښت زره مغل شول تار په تار

د پښتنو خوش قسمتي دغه وه چې دې پاڅون کښې

چې څومره جگړې شوې دي د لوی پښتون خوشحال بابا

له خوا ليکلي شوې دي. د نظم او یادنډ شکل کښې. ګڼې

خدا ۽ خبر ڇي دمغلو درباري تاريخ دانو به ڇه ليڪل،
 په ڊي بقولو جگړه ^{ڪنڊي} مشهور جنگ د علي مسجد د خير دري
 و، ڇي د پښتنو مشرگيري ايمل خان مومند او دريا خان
 اڀريدي ڪوله. دمغلو له اڀخه د ڪابل گورنر مظفر حسين
 ڇي «فدايي خان» پي لقب و، ڪوله. اورنگ زيب مجبوءِ
 شو ڇي د دکن نه شمال اڀخ ته راشي او حسن ابدال ڪنڊي پي
 ډهره و اچولي او د پښتنو خلاف فوجي مهماتو رهنمايي
 پي ڪوله. اورنگ زيب مظفر حسين (فدايي خان) ته حکم
 ورکړو ڇي خير دره خلاصه کړه، ڇي علي مسجد باندې
 ورته د پښتنو لښکر و او دره پښتنو بنده کړې وه، ولي
 په ڊي ڇي مغلو دلته ماتي خوړلې وه. (نواب امين گورنر
 ڪابل) دلته بيا مظفر حسين ماتي وخوړله. مغل دره
 خير په ځاي د بازار او څاڅولي په لاره لامل. د څاپوش
 په جگړه ڪنډي مغلو ذليل ترينه ماتي دايمل خان د لاسه
 وخوړله. ڇي دمغلو د پوځ ڪمانډران مکرّم خان او
 شمشير خان وو. دغه جنگ جون ۱۶۷۵ء ڪنډي شوي و.
 ڇي ڇه وخت دمغلو فوج پښتنو تيت پرک ڪړو، نو
 دريا خان جنرال شمشير خان قتل کړو او مکرّم خان
 دري ځايه سخت زخمي شوي و، د باجوړ په لاره
 و تنبېدو، ڇي ڇه وخت د ڊي Disaster تباهي خبر

اورنگزيب بادشاه ته حسن ابدال ڪيئي ورسيدو، نو
 ڊپر وار خطا شو. همدغه شان خوشحال بابا داپريدو
 اوختڪو په کومک په نوبنار حمله وکړه چي مغلو او دده
 باغي زوئ بهرام لښکر ته يې ډپر تاوان ورساوه. پري
 دوران ڪيئي د دريا خان افريدي ورو تاتار خان په مشر
 گيري قوم پرستو پښتنو په کوهاټ حمله وکړه. چي
 دې جنگ ڪيئي بنکښو د مغلو طرفداري وکړه، قوم
 پرستو ماتې وخوړه. تاتار خان د شير محمد بنکښ دغداري
 په وجه شهيد شو، مگر داخوړ درې يوبل جنگ ڪيئي
 اپريدو د مغلو اوختکو مشترکه فوج ته ماتې ورکړه،
 چي اشرف خان خټک، د خوشحال بابا مشر زوئ د مغلو او
 خټکو د فوج مشر گيري کوله. همدغه وجه وه چي خوشحال
 بابا خپل اولاد، خاصکر بهرام خان او اشرف خان خپل و نطونو
 ڪيئي کنځل او غنډ لے دی.

گند مک او جگد لک کښې سختې جگړې روانې وې، چې مغلو
 باندې تندر پريوتې و. او بادشاه ډېر وار خطا و.
 خوشحال بابا غلځويو ته ډېره شايي وايي او خاصکر
 هغه ميرانه چې دوی د جگد لک تانې ته مغل ندو وې، اېښي
 او دوی يې وار په وار په شاتمبولي او مړه کړي وو.
 يوه بله جگړه د ګوم بت وه چې شېر محمد خان بکټر خوشحال
 ته ماتې ورکړې وه، مکرزي خپل بدل واخيستو بنگېسا ندو
 ته يې ماتې ورکړه او د بنگېسو ډېر کوټونه يې پټک کړل.
 دغه کار په ۱۶۷۶ کښې شوی و.
 د قوم پرستو پښتنو آخري فتح په مغلو او د دوی
 دوستانو پښتنو باندې په دوآبه کښې په ۱۶۸۰ کښې
 شوې وه. څه وخت چې اورنگ زيب وليده چې د خوشحال
 خان او دده د ملګريو فوجي مقابلۀ گراند ده، دروايمتې
 پښتنو د کمزوريو نه فايده واخسته، يعنې دولت، رشوت
 او منصب يې ورسم کړل. او بل د دريا خان او ايمل خان
 مرګ هم دغه قومي تحريک ته ډېر زيان ورساوه. خوشحال
 بابا بوډا و او دخپلو فوجي جزالانو د مرګ په وجه يوازې
 پاتې شو. چې بل اړخ ته ورته د سمن مغل او بې خونده سرکاري
 يا مغلي پښتانه وو. دې لوی پښتون په سنه ۱۶۸۹ کښې حسن
 خيل افریدي د امباره موسی دره کښې د جمعي پورخ ساه ورکړه.

روستو اولاد د بابا مړې اکوړې ته لار وپو. اسوری بالا ،
 چې د اکوړې نه شپږ کیلومتره لرې یې خاورو ته وسپارلو.
 دغه لوی پښتون چې اوس په بدلتوب کې انقلابی
 شوې و، د نیمګړو ارمانونو سره زړه ماتې خاورو ته لاړو.
 د شمالي پښتونخوا د پښتنو هلې ځلې د یو ملي حکومت جوړولو
 او مغلو د څرخ نه د ځان خلاصولو قسمت یې نه و. دغه بخت
 او نیکمرغي د جنوبی پښتونخوا د پښتنو په قسمت کې وو، چې د دغې
 نه صرف د صفوي د څرخ نه ځان خلاص کړو، بلکې د یو ملي
 حکومت بنسټ یې کېښودو، چې روستو دغه حرکت د افغانستان
 د جوړولو موجب شو.

اوس د پېښور په ځای قندهار ته راشو او د میرویس
 نیکه په ملي او ولسي غورځنګ په بحث وکړو:

میرویس خان هوتکي اوصفویات

لکه څرنگی چې معلوم ده چې شیر بابا همایون د هند
 نه فراري کړو، نو ایران کېنې همسایه شو، نو بیا وروسته
 یې د هند تخت د ایران په کومک بیا واخستو. کیدای شي
 چې د دوی تر منځ څه لوظونه شوي وي. اول سر کېنې مغلو
 د قندهار نه تر کابل پورې علاقې خپله عملدارۍ کېنې
 شاملې کړې. په ۱۶۲۲ء کېنې ټوله د قندهار-کابل او غزني

علاقې ماسوای د هرات نه د مغلو په قبضه کېنې وې .
 د شهنشاه جهانگیر په وخت کېنې ددې کورنۍ شاه بیګ
 دې سړي دیوسفزو، مومندو پښتنو خلاف د پرجنګونز کړي
 وو . ددې بدل کېنې مغلو ددې علاقې واکدار کړو . اکبر
 بادشاه د کندهار او غزني والي کړو . په ۱۶۰۵ء کېنې اکبر مړ
 شو، دده زوی جهانگیر شاه بیګ په خپل ځای پرېښودو .
 ۱۶۰۲ء کېنې د بیماری په وجه مستعفی شو . او اشرف خان نوم
 د کندهار کورنۍ شو . (۱۶۲۲ء) خوشحال بابا وایي :

بیا دې څه فتنې آغازې کړې آسمانه !
 چې عباس دې راروان کړو له ایران

په ۱۶۲۲ء کېنې شاه عباس صفوی پخپله دیولوی فوج سره
 د کندهار د فتح کولو په غرض راروان شو . د کندهار والي (کورنۍ)
 اشرف خان د بادشاه جهانگیر نه د مدد خواست وکړو . د
 ملتان کورنۍ تیار و ، مګر جهانگیر منع کړو ، وے ویل
 چې د بادشاه مقابلې به بادشاه کوي . چې دے د هند نه
 راتلو شاه عباس قندهار فتح کړو . دغه شان نومونه
 غلجی او ابدالي پښتانه د مغلو په ځای د صفوی تر عملدارۍ
 لاندې راغلل . د شاه عباس د کامیابۍ وجه یوه دغه هم
 وه چې د پښتنو خیال و چې د مغلو د ذلیل سلوک نه به د
 ایرانیا نوچلن د دوی سره د برابرۍ په اصول وي . چې

د شاه عباس په وخت کښې په دې پوره پوره عمل کېدو، مگر د ایران گورنر دوستو که دوی سره هغه مغلي سلوک شروع کړو. دوی یوه جرگه شاه عباس ته بوتله او ورته یې شکایت وکړو. شاه عباس دروې! درخواست منظور کړو. که دوی خپل مشران یې حاکمان مقرر کړل چې د یو نوم سدو (د سدونرونیکه) و. دهغه بل نوم محمد و چې د بارکزي قبیلې نه یې تعلق درلوده.

د شاه عباس په زمانه کښې پښتانه په آرام وو. مگر دده د مرګ نه پس ۱۶۳۷ کښې دده نهمه شاه صفوي په تخت کیناستو. دا بادشاه ظالم، سخت گیر او غیر مستقل مزاجه و. په دې وخت کښې جهانگیر هم مړ شو، دده زوی شاه جهان (اکتوبر ۱۶۳۷) تر نوم لاندې دهند بادشاه شو. شاه صفوي یو حریص پاچا و، ده به د خپلو حاکمانو نه د پر په ذلیله طریقه دولت را پلورلو. په خه پلمه به یې دربار ته وغوښتل، بیا به یې خنې دولت واخیستو او دوی به یې مړه کړل. همدغه شان دوی د کند هار گورنر علي مردان ته دربار ته حاضرېدو خبر ولېږلو. علي مردان ته خو پته وه چې د خومره ذلیل بادشاه دے، نو په حای د دې چې ایران ته لار شي په پټه یې دهند بادشاه شاه جهان سره خط و کتابت شروع کړو. همدغه شان د

ايران په ځای هند ته لاړو. کندهار يې مغلو ته وسپارو.
 شاه جهان د دوی ډېر قدر وکړو. په ۱۶۲۱ء کال شاه صفی
 مړ شو او دهغه زوی شاه عباس ثاني په تخت کېنیا ستون
 د ماشوم والي نه يې د کندهار ډېر ته فتح کولو اړاده وه، او
 بل پښتانه د مغلو نه خفه وو. نو د دې پخپله راغی د پښتنو
 ملک قندهار يې بېرته د مغلو نه قبضه کړو. کد څه هم
 شهزاده اورنگ زېب ډېر کونښې وکړو چې قندهار قبضه
 کړي، مگر پښتو او ايرانيانو د مغلو منصوبې په ګډه شنډې
 کړې. شاه جهان د اورنگ زېب په ځای يو بل زوی دارا شکوه
 کندهار ته ولېږلو. دده سره لوی فوج و. دې فوج په قندهار
 حمله وکړه، مگر د ايرانيانو او پښتنو لښکر ته د شهزاده دارا شکوه
 فوج ټينګ نه شو. کابل ته بېرته ستون شو.

مغلو د قندهار د نيولو اړاده پرېښوده. ايرانی بادشاه
 د پښتنو نه ډېر خوشحال و. دوی ته يې انعامونه ورکړل او سالانه
 خراج يې هم نيم کړو او داخلي خود مختاري يې ورکړه.

د شاه عباس ثاني په وخت کې قندهار کېنې امن و. مگر
 کال ۱۶۶۶ء کېنې بادشاه وفات شو او شاه سليمان دهغه په ځای
 بادشاه شو. دغه هم شريف بادشاه و. د پښتنو سره يې روڼه
 ډېره مېنه وه، مگر د دې هم په ۱۶۹۴ء کېنې وفات شو. دده
 زوی سلطان حسين د ايران پاچا شو. دغه ډېر سخت متعصب،

وهي او آرام پسند و. ددهٔ بقول واک دملايانو او
 خواجه کانون سره و. بادشاه شيعه ملايانو په لمسون د پښتنو
 سره زياته شروع کړو. ايراني افسرانو پښتنو ته سپک کتل
 شروع کړل، رشتونو ته او ظلمونه يې راواخستل. په دې باندې
 پښتنو يوه جرگه بادشاه ته ولېږله چې ده ته دخپل نیکونو سلوک
 پښتنو سره ورياد کړي. مگر بادشاه ډېر کمزور و چې د
 درباريانو په لاس کېنې و. عيش او عشرت کېنې غرق و. د
 پښتنو د جرگې د قدر کولو په ځای يې دوی ولټا سپک کړل
 چې د دې سلوک په وجه ايله پښتانه وينې شول او ايراني
 حکومت او بادشاهي ډپاره د تباھه ذريعه جوړ شول. دا ځکه
 چې اوس بادشاه پښتانه د محبت په ځای په ډار سمول
 غوښتل. چې دغه مشور ورته خپلو مقامي افسرانو او
 متعصبو شيعه ملايانو ورکړې وه چې د پښتنو ملي تحريک
 داوس نه ختمول پکار دي. نو بادشاه د لوی فوج سره
 د ستالين خپلوان گورکين کندهار ته راولېږلو. د دې په
 اصل کېنې د گرجستان يعنې جارجيا يو عيسوي و، چې دې وخت
 کېنې جارجيا هم د ايران يوه صوبه وه. د ايران خلاف جارجي
 قوم پرستو چې کوم بغاوت کړی و په هغو کېنې گورکين هم
 د دې د ايراني فوج د لاسه قيدي شو، ځان يې د مرگه په دې
 خلاص کړ چې دې ويل چې زه مسلمان کېږم او د بادشاه

په فوج کښې نوکس کېږم ، چوڼکه دغه یو ظالم اوزېره ور
 امان و، نو ځکه ایراني بادشاه د پښتنو د ټکولو د پاره
 ورته جرنيلي ورکړه . او د پښتنو په قتل عام پسې ایرانيانو
 راولېږلو . د مسلمانېدو نوم یې شاه نواز خان ؤ . او په
 ۱۲۰۲ء کښې یې د قندهار واک واخیست . د پښتنو د علاقو
 حاکم شو . داسې ظلمونه یې را واخیستل چې په تېرو سلو
 کالو کښې پښتنو د مغلو او ایرانیانو نه نه وولیدلي . د پښتنو
 مال او عزت باندې یې حملې شروع کړې . د گورگین (شاه
 نواز خان) د فوجیانو د ظلم د لاسه ، واپه - زاپه هیڅوک په
 امن پاتې نه شول . دده عسکرو به په نور ښځې یې عزت کولې ،
 کورونه یې ورننول ، څاروي به یې په زور حلالول ، یعنې
 داسې ظلمونه یې شروع کړل چې حد یې نه ؤ .

د پښتنو دغه امید نه و چې د شاه عباس لولد به مونږ
 سره د خپل یو ظالم په مکر مسلمان شوی عیسوی گورنریه واسطه
 د ښې ناپاوا سلوک کوي . د گورگین خلافت یې بادشاه ته زاری وکړې
 مگر بادشاه د پښتنو یوه غوښتنه هم ونه منله . دوی بادشاه ته
 وریا د کړک چې مغل درسه مونږ په گټه ووېل . مگر بادشاه
 باندې دغو خبرو هېڅ اثر ونه کړو .

چونکه د قندهار په قبضه کولو باندې د مغلو اوصفيان
 سیالي وه ، خو پښتنو د ایرانیانو پرته کړې وه . گورگین

ويل چي پښتانه ډېر مغرور دي ، ده حُني بار و ميا سم .
 بادشاه ته د شكايت د پار د رېم حل د پار ۶ ۱۷۶ كښي
 د پښتنو يوه بله جرگه اصفهان ته وليږله . مگر دغه هم سپكه
 اوناكاهه شوه . بادشاه د گورگين خلاف هيڅ نه منل . اوس
 گورگين اودده بادشاه د پښتنو كوټه نشوار واچول
 دوئي راوښل شول او ډېر لن وخت كښي گورگين او بادشاه
 دخپل ظلم او تكبر ميوه وخوړه او هغه داسي چي :
 دجنوبي پښتنو قسمت ښه ؤ چي دې وخت كښي خلك
 جل جلاله ورله يو داسي سوږ دماغه او هوښيار مشر وركړ
 ؤ . دده په عقل او صبر باندې دايراني گورگاني د ظلم جام
 داسي نسكور شو چي بيا د پښتنو نه بغير ترڅو ورځي پورې
 بل چا په قندهار كښي حكومت ونه كړي شو .
 دگورگين نه مخكښي ميرويس بابا د لټه پخپله علاقه كښي
 حاكم و چي ورته يې "كلانتر" ويلو . افسرئ نه علاوه
 په غلجيو پښتنو كښي ډېر مقبول و . دا حكه چي بابا د پښتنو
 په خوئي خصلت ښه خبر و . نهايت زيرك ، بهادر ، تجو به كار
 اوسنه قوم پرست و . د وخت سر و او تودونډ ښه خبر ؤ .
 او دخپلي قبيلې خوانان يې د جذباتي كارونو نه منع كول او
 ورته ويل يې چي د داسي كارونو په ذريعه مونږ گورگين
 ته د نور ظلم كولو موقع برابروو . لكه څرنگي چي امير خان

خوای د خوشحال د سیاست او تجربې نه ډارېدو، همدغه
شان د ګورګین په سترګو کې میرویس باباؤ. دا محکمه چې
میرویس بابا دېر سر ډماغه او لرې کتو نکه سیاستدان
ؤ او خپل خلک یې د بې فایده بې باوت نه منع کول.
چې دغه نمونه کارونه د ګورګین خوښ نه وو.

د ګورګین سیاست دغه ؤ چې پښتانه یې منصوبې
را پاڅوم او زه یې ښه وډوم. د دوی دولت او
عزت لوټ کړم، چې ځان بادشاه ته وفادار څرګند کړم.
مګر په دې کې میرویس بابا اېم ؤ. میرویس
بابا د یو داسې پاڅون په تلاش کې ؤ چې نه
صرف ګورګین ختم کړي، بلکې د ایران د غلامۍ نه
پښتانه د همیش د پاره خلاص کړي. د خپل کور
او واک خاوندان یې کړي. دغه نمونه منصوبې
وخت، صبر او دوو اندیښي غواړي او دغه
صفتونه زموږ بابا کې و. چې د ګورګین
چل ول په میرویس بابا بڼه شول، نو آخري حربه
یې استعمال کړه. په بابا او ځینې نورو پښتنو
مشرانو باندې یې تور و لگاوه چې دوی د ایران
د عملدارۍ خلاف پاڅون جوړولو. دوی یې
ونیول او د ایران شاهي دربار ته ولېږل. چې څه

وخت ميرويس نيکه دربار ته ورسېد و ، نو
 درباري کمزوري ور معلومې شوه . دخيل سياست
 او سخاوت په ذريعه يې دربار کې ځانته ډله جوړه
 کړه ، بيا ددوي په ذريعه يې د بادشاه سره ملاقات
 وشول . دگورکين منصوبې يې بادشاه ته ورپه گوته
 کړې او خپل ځان يې ورته يې وړته يې گناه ثابت کړو
 او ميرويس بابا ته ډېره زړور معلومه شوه چې د
 سلطنت بنسټ وروست دے . صرف د زوړ وخت
 د بد به باندې روان دے . نور داسې څوک نشته
 چې د حکومت کولو صلاحيت پکې وي . او دربار
 خو د غرضيانو نه ډک و . او يورپي خاصکر رويي
 اثراتو درک هم ورته ولگېدو . او ايرانيان په
 اخلاقي طور باندې غورځېدلي وو .

بابا ته معلومه شوه چې پښتانه له دوي نه ډېر
 ممتاز دي ، خو دې اتفاقي او ترېورولي په مرض
 کېنې اخته دي . پکار دي چې دغو مرضونو ځيني لرې
 کړم . نو د ايرانيانو نه آزادي اخيستل گران کار
 نه دے . نو بابا کلکه اراده وکړه او د پښتو آزادي
 او خپلواکۍ يې خپل مقصد وگرځولو او منته غفلت يې
 لويه گناه شمار لو . شپه او ورځ يې منصوبې جوړولې

او خپل مقصد ته درسېدلو لاره يې په پړاوونو تقسيم کړه . پښتانه ژبه سمه نه وه هي ځانته بلاکاني جوړې کړي . ميرويس بابا په ژبه خوب او په عمل کښي ترخ و . يعنې د زړه حال صرف ده ته معلوم و ، دخولي برغولي يې پورې کچه و .

چې ميرويس بابا ته به ځوانان ورغلل او دگرمين د ظلمونو قيصي به يې ورته وکړي ، نو د بابا ځواب به دغه و چې صبر وکړئ . گورگين ټول کارونه د ستا سو دپاره کوي . په دې به ځوانان نه پوهېدل . بابا به ورته ساده معلومېدو ، چې هغه مونږه تالا کړي او بابا وايي چې دا زموږه دپاره کوي .

د بابا مقصد دغه و چې دغه ښه دے چې دېر ظلم وکړي او د پښتنو کوفته نسوار واچوي ، نودوي به هلته خپله بې اتفاقي او ورور وژنه پرېږدي . دغه کار گورگين دېر په ښه طريقه روان کړے و .

ميرويس بابا ته چې د ياد شاه او دربار کمزوري ور معلومې شوې ، نو تر منصوبي لاندې او ژبې لاندې يې دگرمين خلاف کار شروع کړو . د مثال په توگه ويل به يې چې گورگين جورجيا کښي د لږ اختيار او توان مالک نو د شاه نه يې بغاوت وکړو او بيا چې گرفتار شو

نود خان د خلاصۍ د پاره د عيسايي مذهب نه مسلمان شو. او نن سبا د دې صوبې واکمن دې او دغه سړي باندې اعتبار کول او دومره واک وکول، زما په فکر او خيال د نيکمرغه لاره نه ده. او دغه سړي خان ته ملگري جوړوي. زه پوه نه يم چې آخر به د دې نتيجه څه وي. رورو مېرويس بابا د بادشاه غوږ ونه دگرگين خلاف پکې کړل، مگر دغه کار دۀ پخپله نه کاوه. د بل چا په ذريعه به يې داسې نمونه خبرې د بادشاه غوږ ونو ته رسېدې. بلکه بارشۀ په دې پوه شو چې گورگين مېرويس ځکه لرې کړو چې ددۀ د آزادۍ او بغاوت په مخکښې خنډ و. چې بابا ته دغه ور معلومه شوه چې ددۀ سياست کامياب شو او بادشاه د گورگين نه بدظنه شو، نو بابا د بادشاه نه دکندهار ته د تگ په ځای حج ته دتلو اجازت وغوښتو.

مېرويس نيکه حج ته لاړو، هغه نور پښتانه خپل ملک ته راغلل، پښتنو کښې يې د اتفاق د پاره کار شروع کړو. مېرويس بابا دومره ځيرک او هوسنيار و چې څۀ وخت مکې او مدينې ته ورسېدو، نو د دې ځايونو عالمانو نه يې فتوې واخيسته چې هغې کښې د پښتنو پاڅون د شيعېه ايران خلاف جاين کولې ؤ. دا ځکه چې د بابا سره د اړو چې عين د پاڅون په دوران کښې ملایان خلق د اسلام په نوم

ونه غولوي، چي د مسلمان حکومت خلاف بغاوت غیر شرعی
دے.

د فتویٰ سوالونه داسې وو:

(۱) آیا مسلمانانو له دا جاین د یې چي هر کله یې هغوی
باندې د خپلو مذهبي فرائضو په ادایګې باندې ظلم او
زیاتې کېږي، چي هغوی د خپل ځان د آزادۍ له پاره د
حکومت برخلاف وسله او چته کړي؟

(۲) که چرې د یوې قبیلې مشرانو د یو کافر بادشاه
په اطاعت باندې بیعت په زور اخستې شوې وي او هغه
بادشاه د خپل قول او اقرار نه و جاري نو د هغې قبیلې
خلق دې د هغه د بیعت نه آزاد شي او که نه؟

د دې دواړو سوالونو ځواب د مکې او مدینې علماوو
په (هو) کېږي ورکېږي.

میر ویس بابا دروغ نه ویل. حقیقت دغه ؤ چي ایراني
بادشاه د متعصبو شیعه ملایانو په لمسون په پښتنو باندې
ظلمونه کول او دوی یې شیعه مذهب ته اړولو باندې مجبورول.
او دغه کاری یې د گورګین په ذریعه کولو. او بل ایراني حکومت
هغه لوزونه ټول مات کړي وو چي کوم د شاه عباس د زمانې
نه د پښتنو سره کړي وو.

دج نه پس بابا بیرته اصفهان ته راغی، د بادشاه

پڻ خدمت ڪنبي حاضر شو، او خاص ڪر دوزير اعظم سره ي
 تعلقات به پر خوانه ڪرل، تر دي حده چي بادشاه ميريس
 بابا د نظر بندي نه خلاص ڪيو، بلڪه هغه ي بهرته پخيله
 عهده ڪلانتر (سواروال) باندې مقرر ڪيو او بهرته دڪنهار
 د شڪ اجازت ي ورتو او ورته ي هدايت وڪي چي دگورگين
 په ناستو پاستو خيال ساته. همدغه دبابا آرنو وه او په دي
 شپو ورځو ڪنبي روسي زار *Peter the great* يو آرمي
 شهزاده روسي سفير په ايران ڪنبي مقرر ڪي ٿو، او
 زاروان ٿو، حڪومت زاري روس دي سفيرته مڪمل واک
 ورڪي ٿو، نو ده دحان سره ي شماره عسڪر نوڪران او
 دولت را خسته و. ايراني بادشاه دروسيانو نه يربده او
 دوئي سره غم ٿو چي پڻ دي طريقه عيسايي روسي زار د
 ايران د نيولو منصوبه جو پوي او دربار ڪنبي بهرته وارخطايي
 وه، نو دي سلسله ڪنبي بادشاه د ميرويس نيڪه نه صلاح و-
 خسته. بابا ورته وويل چي وگوره دغه عيسايي سفير د
 ايراني قانون هيڻ خيال نه ساتي، خلڪو ڪنبي دولت وڻشي او
 راتلونڪي وخت دپار حانته ملڪري جو پوي، اوبل اڀخ ته
 جارجي عيسايي ڪورگين چي په مڪر مسلمان شو ٿي ٿي، داسي
 معلوم ٿي چي يو وخت به دغه دواپه عيسايي يولاس گيني او
 دپار به د ايران خلاف بغاوت ڪوي، په دي باندې بادشاه

نور هم په ميرويس نيکه اعتياري شو او دگورکين خلاف
 يې مکمل واک ورکړو.

د د بار په وجه بابا د دوی د کمزورۍ نه خبر شو
 او بل د زاري روس د منصوبونه هم خبر شو. په يردپي
 او ايشايي سياسي مسايلو يې نور هم سر خلاص شو،
 يعنې د هغه وخت جها ني سياست نه خبر شو، او خپله
 منصوبه يې داسې جوړه کړه چې هرڅه يې په نظر کښي
 ونيول. بابا اوس تش د غلجيو مشر نه و، بلکې د ټول
 پښتون قام غم يې کولو او سياسي بلاغت يې ښه پوخ شوه
 و. چې څه وخت واپس راغی، نو صرف نه آزاد شو، بلکه
 هغه عهده بادشاه بېرته ورکړه، چې کومه يې د جلا وطنۍ
 نه مخکښې وه.

گورکين سور اوړو چې دا څه وشول چې په بېړۍ کښي
 يې شاهي قيدي لېږلې و، اوس دغه دې واپس افسر
 راغی. هغه هم ډېر چالاک و د وخت تلاش کښي و او بابا
 هم اوس د جها ني او درباري سياست لوبغاړې و. بابا
 په پښتو کښي د ورورولو او اتفاق کار شروع کړو، مگر
 گورکين ته دغه چيرته منظوره وه. د بابا د سپکاوي د پاره
 يې د بابا نه لور دخپل حرم د پاره د وينچي په طور وغوښته.
 بابا دې ته برابر نه و، نو دلور په ځای يې يوه ښکلې نوکره

دگورگين په واک کښې ورکړه ، خوددې هيجانه پته نه
 وه او نوکره دومره مېړنه وه چې هغې حال نه وایو .
 دگورگين خيال و چې نه اوس دميرويس نوم شوم ، يو
 کال دواړه يې تېر شول نه و چې دپښين ترينو دټيکس
 ورکولو نه انکار کړه و . گورگين دخپل جارجي فوج ډېره
 حصه په هغې پسې ولېږله . اوبيا روستو بابا گورگين
 مېلمه کړه . دگورگين خيال و چې نه دسحرگڼې مېلمه
 يم ، مگر دميرويس بابا هغه پښتانه ماشومان ، کونډې
 رنډې وريادې وې چې دگورگين دلاسه تېره شوي وو .
 بابا په گورگين او دده په عسکرو باندې ښه شراب
 وڅکل . ټول نشه شوي وو . بابا ډېر ښه په تدبير
 سره اول ددوي جامې وايستې او بيا يې په تيغ تېر کړل .
 ده پخپله دگورگين جامې واغوستې ، نورو پښتنو د
 عسکرو . دوي د قندهار قلعه ته ورغلل . د پاتې جارجي
 عسکرو خيال و چې گورگين دده . بابا دخپلو عسکرو سره
 جارجي عسکر ددروازې دخلاصولو سره ختم کړل . قندهار
 يې واخستو او پښتانه يې متحد کړل . باقي جارجي فوجيان
 چې دپښين نه په لارې وو ، هغه پښتو مړه کړل . صرف
 اتلس کسان ايراني دربار ته خلاص شوي وو او بادشاه
 يې خبر کړه . ايراني بادشاه او درباريان ډير متکبر وو

د دوي دا خيال هم نه وو چې مير ويس بابا کوم کار وکړي.
چې کندهار به د هېمېشه د پاره د دوي د عملدارۍ نه وي.
او يا دغه پښتانه به ايران لوته په لوته ولي.

دغه واقعه په ۱۷۰۹ء کېنې پېښه شوه. بابا پښتنو ته
يو زورور تقرير وکړو: «که چېرې تاسو کېنې داسې خلق
هم وي چې د آزادۍ د بېش بها جوهر د قد کولو جرات
نه لري، هغه جوهر چې کوم خداوند کريم مونږ ته په خپل
لوی فضل او احسان مفت په لاس را کړې ده، نو هغوی
دې دا وخت ځان ښکاره کړي، زمونږ د جرگې نه دې واځي.
مونږ به هغوی ته هېڅ قسم تکليف يا گزند نه رسوو. ولې هغوی
دې په خړښې د يونوي ظالم مالک په تلاش کېنې د پښتنو دې
پاک او آزاد وطن نه ووځي.»

(د پښتو تاريخ، قاضي عطاء الله خان، اول جلد)

مگر پښتانه اوس د کورکين ظلمونو وينښ کړي وو،
دوي په يو ټخ بابا ته تر مرگه پورې د ملاتړ آواز ورکړو.
اوبل د مير ويس بابا قسمت په دې ښه و چې د دې خدای چې
په داسې وخت کېنې په پښتنو کېنې پيدا کړه و چې ايراني
او مغلي هندي سلطنتونه په زوال وو. په ۱۷۰۷ کال کېنې
اورنگ زېب مړ شو و، هند کېنې گډوډي وه. دوي
دې پوزيشن کېنې نه وو چې د ايران د آزادۍ نه پس

کندهار خپله مغلي هندي عملدارۍ کښې شامل کړي .
 دوئی د حُټان په غم وو . ایراني باچا میرویس بابا ته
 یو استاخی راولېږلو او د ټولو خوږ و او ترخوږه یې خبر
 کړو . میرویس بابا دغه استاخی چې جانی خان نومېد
 بندي کړو . ددې دپاره چې ده ته داوخت په لاس وږي
 چې فوج جوړ کړي او بادشاه به په طمع وي چې نن د
 که سبا حُټاب راځي . او بل یې دغه ورته جوټول چې
 پښتانه نوره غلامي نه مني . چې سفیر دومره وخت پاته
 نو بادشاه یو بل سفیر (استاخی) راولېږلو، چې دغه د
 هرات گورنر و، د میرویس بابا دوست او نوم یې محمد خان و.
 میرویس بابا خپل دوست ته وویل چې ته هېڅ حق نه لرې
 چې ماته داسې ذلیل تجویزونه وړاندې کوي . که چېرې ته
 زما ذاتي دوست نه وای ، نو بل عمل به مې درسه کړی و .
 نورڅه ورته نه وایو ، مگر په کندهار کښې به ترهغه زما
 د میلمه په څېر ایساروي ، ترڅو چې موږ به ایران فتح
 کړه او بادشاه مو د نخته غورځولې نه وي .

اوس د پښتنو د بدل اخیستو وخت راغی . د دې سره
 ۱۷۱۰ء کښې ایرانی باچا د میرویس نیکه خلاف فوج ولېږلو ،
 باباهم ورته تیاروو . چې جگړه وشو ایراني فوج ماتې وخوړله
 د اتلسو میاشتو په دوران کښې څلور ځله ایران ته فوج راغی

او هرځل يې ماتي وخوړه. په دې ماتو باندې ايرانی بادشاه
پښتنو ته او خاصکر بابا ته ډېر په غضب او غوسه کېږي و ،
نو د بابا خلاف يې د جارجي کورگين ودراره خسروخان سره خبره
وکړه او هغه د کندهار د فتح کولو او دخپل تره د بدل
اخيستوپه نيت را روان شو . د هلمند سره د دوئی په مينځ
کې جنگ وشو . خسروخان سره ۳۰۰۰۰ يراني او دولترنډه
جارجي فوج و. پښتانه ډېر په مېړانه وجنگېدل ، مگر د
بابا لښکر ماتي وخوړله. خسروخان زړد هلمند د سيند
نه را پورې وټو او په کال (۱۱ - ۱۷۱۳ء) کې يې کندهار محاصره
کړه . که څه هم بابا ماتي خوړلې وه ، مگر ميدان يې نه وېړنېږه .
بابا کوشنې کولو چې دخسروخان د فوجيانو درسد لارې بندېږي
کړي . بل اړخ ته دخسروخان عسکرو له خلغو سره هغه
ناروا سلوک وکړو چې کندهاريان يې د تسليم کېدو په حاله
د عزت مرگ ته تيار شول . دوئی د تسليميدو په حاله مقابلته
کوله او باهر ميرويس بابا د عسکرو راشن وهلو . نوخسرو
ډېر تنگ شو ، نو مجبوراً يې محاصره وچته کړه ، مگر
اوس وخت له وخته تېر وو ، چې څه وخت خسروخان د
ايران اړخ ته روان شو ، نو د شاه نه ميرويس خان يا بابا د
شپاړس زره (۱۶۰۰۰) پښتنو سره د بلخ په څېر پسې را
ورسېدو ، بابا ايرانی فوج جنگ ته مجبوره کړو .

خسروخان قتل شو او ایرانی فوج تار په تار شو. بابا بیا
 فتح و موندله، اوله ټول فوج نه صرف (۱۰۰) کسان ژوندي
 پاتې شوي وو. او دغه جنگ په ۱۷۱۳ء کېنې شولې و. په
 ۱۷۱۴ء کېنې ایراني بادشاه دیو بل جنرال په کمانه کېنې چې محمد
 رستم خان نومېده، په واک کېنې فوج ورکړه. دې جنرال د بابا
 سره خوځله جنگونه وکړل، مګر نتیجه یې داشوه چې خپل سر یې
 خلاص کړه، په منډه ایران ته لاړه. ددې نه پس د بابا په لاس
 کېنې ټول کندهار او دده شمالي او جنوبی برخې په لاس ورغلې.
 د ایراني یو بل یرغل په خلاف یې د پښتنو منظم کړل شروع کړل.
 همدغه شان بابا هغه کار وکړه چې دروښانيانو، خوشحال خان
 خټک، ایمل خان مومند او دریاخان اپریدي نه سرته نه ورسېدله.
 یعنې د پښتنو د ملي حکومت بنسټ. بس بابا خداکې دیته
 منل کېده و چې پښتانه آزاد کړي. دغه لوی بابا د نومبر
 میاشت ۱۷۱۵ء کېنې په دنیا تېر شو. د بابا نه دوه زامن
 پاتې شول، چې دیو نوم شیرمحمد او بل نوم میرحسین وو.
 دوی د واره بهر تکره خوانان وو، نو قومي جرګې د بابا کشر
 ورور میرعبدالله خپل مشر او باچا وټاکه. دغه بهرني خوله
 یې کاره او بې همته سړ وخت. پټ په پټه یې د ایران خوشامند
 شروع کړې. د میرویس بابا ګټلې یې په اوږو یوړل. چې څه وخت
 پښتانه زلمي خبر شول، نو دوی د میرویس بابا زوی محمد

په مشرکیرۍ کښې راپورته شول، بادشاه یې د تخته کوز او قتل
 یې کړو. دده یې خونده ډله بېله میراته شوه. دغه کار په ۱۷۱۶ء
 کښې وشو. میر محمود د پښتنو بادشاه شو. ده دخپل پلار په
 شان د بهارۍ او سخاوت خوږه لرل. تر دې وخته پورې د هرات
 پښتانه ابدالي د ایران د حکم لاندې وو، مگر دې شپږ ورځو
 کې هراتي ایرانی گورنر، دیو پښتون زلمی سره زیاتۍ او کړۍ
 چې نوم یې اسد الله ؤ. دغه یې څو ورځې په زور ایسار کړ
 و، بیا په چل ځنې خلاص شو، نو خپل ابدالي مشران یې خبر
 کړل، هغوی د بدل نیت وکړو. دایراني فوج او ابدالي پښتنو
 ترمنځ جنگ وشو. ایرانی فوجیانو شکست وخوړ او دغه
 گورنر اسد الله په خپل لاس حلال کړو چې چا ورسه تېرولای
 کړي و. په ابداليانو پسې ایران یو بل فوج چې شمېر یې ۳۵ ز
 ؤ، صافي قلي خان تر مشرکیرۍ لاندې راوېښلو، دې فوج هم
 ماتي وخوړله، صافي قلي خان قتل شو، اسد الله فوراً د فراه
 محاصره وکړه، په دې باندې میر محمود وارخطا شو، د
 اسد الله د قوت دختمولو فیصله یې وکړه. ددوی په مینځ
 کښې جنگ وشو، ابداليانو ماتي وخوړه او اسد الله شهید شو.
 ددې سره میر محمود د ایران فتح کولو د پاره لاړو، مگر
 شکست یې وخوړ. کندهار ته په رسېدو سره یې د ایران
 د فتح کولو د پاره فوج منظم کولو باندې کار شروع کړو.

دویم ځل جنوري ۱۷۲۲ع د ایران د فتح کولو په نیت ووتو. د ایران د دواړو اوغتمو ښارونو علاوه د ملک دارالحکومت اصفهان یې محاصره کړه. د ایران سلطنت وروستؤ، شاهي درباریانو په پټه ټول حال میرمحمود ته ویلو. بادشاه پخپله پیر توهم پرست او کاښل و. محمدخان قلی خان وزیراعظم خیال دغه وؤ چې باید فوج د ښارنه ورچاڼي ووځي او خندقونه وکړي. مگر بادشاه یې وقوف وؤ. د عربستان د صوبې گورنر په میرمحمود باندې د فوراً برید کولو مشوره ورکړې وه، مگر بادشاه دا منله. بادشاه جرکه راوغوښته، چې ملایان هم پکښې ناست وو. دهغوئ د دې مشر جرنیل فتح علي خان قاجار و، دغه ډېره توهم پرست او ساده شوه قوچي وؤ. بادشاه ته یې دغه خبره کړې وه چې ماته دا سترآباد یوه بوجی نهځي چې په هغې باندې ښایي ناست دي، دا خبره کړې ده چې که د پسه دوه پښې سره د درې سوو پنځوشتو مړو پلوو ایشو شي او په هغې باندې یوه پیغله ناواده کړې جینی دولس سوه ځله "لا اله الا الله" ولولي، نو هر چا چې هغه شورا وچپنبله نو هغه سره به دخلقو په نظر نه راځي. (قاضی عطاءالله د پښتو تاریخ، اول ټوک)

یې وقوف بادشاه په دې عمل وکړ او د ډېرو مشورو نه پس بادشاه دا حکم ورکړ چې شورا دې په فوجیانو وچپنبله شي. آخری ۷ مارچ، ۱۷۲۲ع کال د غوښتوس زرو عسکرو په شورا

لږلې خولې په پښتنو پسې راووتل . ددوی خیال و چې مو ستن
 څوک نه ويښي او لوی لوی توپان ورسره و . ددوی او پښتنو
 په مینځ کې جنګ جوړ شو . ایرانیانو شکست وخوړو . پنځو لښکره
 قتل شول . باقي فوج خپلې خپلې صوبې ته وتښتېدل . رستم جنرال
 او احمد خان جنرال دواړه قتل شول . ایرانې بادشاه اوس کدوړه
 و ، آخر یې پښتنو ته تسلیم سرتیتا کې . په ۲۲ اکتوبر ۱۷۲۲
 کې یې خپل تخت او تاج د میر محمود په سر کېښود .
 میر محمود شاه حسین ته خطاب شو ، چې بادشاهی د
 خدای (ج) امانت ده چې چاته یې ورکوي او چاته یې اخلي .
 ته زما د پلار په ځای یې ، دستا سره به ښه چلن کېږي ، دعا
 وشوه . صفوی شاهي ختمه شوه او د پښتنو غلجیو بادشاهی
 جوړه شوه ، میر محمود د ټول ایران بادشاه شو . ملک کېږي
 یې نظام ټینګ کړو ، مګر دلږ وخت نه پس څه داسې چل وشو
 چې سودایي او شکن مزاجه شو او ډېر په معمولي خبره به یې
 وژني کولې . ډېر لوی لوی پښتانه مشران یې مړه کړل او د
 ایرانیانو خو حساب نه و . داسې لږلې شاته شو . څوک وایي
 چې مور مړ کېږي ددې عذاب نه خلاص شي . مګر په ۱۷۲۵ع
 کال په خپل محل کېږي مړ کېدو .

دده نه پس پښتنو میر اشرف بادشاه کړو . میر اشرف
 کوشش شروع کړو چې هغه زخونه جوړ کړي کوم چې د میر محمود

دوچې نه جوړ شوي وو. د خلکو سره یې نرم سلوک شروع
 کړ. د ایرانیانو د زړه کتلو دپاره یې ډېر اقدامات
 وکړل. مگر دلته بیا پښتنو کښې هغه زوړ مرض یعنې بې اتفاقي
 څرگنده شوه. هغه داسې چې جرنیل امان الله خان یو ډېر
 تکړه فوجي و. ده شهزاده طهماسب سره پټ د میراشراف
 خلاف خط کتابت شروع کړل، دا ځکه چې دوی د میراشراف
 په بادشاه کېدو خوا بدي وو. دغه سازش ښکاره شو. امان
 الله خان مړ کړی شو، مگر د پښتنو په لیکو کښې بې اتفاقي ښکاره
 شوه، چې ایراني نوکر شاهي ددې نه فایده واخیسته، ملک
 گدو و. ګاونډي ملکونو سترګې په ایران لگولې وې.
 روسیان او ترکان لگیاوو د ایران د قبضه کولو هڅې یې
 کولې. ده کوشش کولو چې د ترکی سلطان سره ښه تعلقات
 جوړ کړي، مگر ترکانو دغه دده کمزوري شمار کړه. سلطان
 ترک د بغداد ګورنر پاشا، د موصل صوبې ګورنر حسین پاشا
 ته حکم ورکړو چې میراشراف باندې حمله وکړي، که چېرې هغه
 د ایران پر ښو دوتنه تیار نه وي. میراشراف ورته چرته
 ایران بې ډز بې ډوزه پرېښودو. د روغې ډېر کوشش یې
 وکړ او ترکانو ته یې خبر ورکړ، چې باید د مسلمان وینه د
 مسلمان د لاسه تویه نه شي. باید چې موټزه د عیسا یې د ښځې
 روسیې خلاف سره لاسوړیو کړی، چې دا د دواړو د پاره خطرناکه ده.

مگر کم عقلو ترکانو د جنگ فیصله وکړه . میرا شرف مجبور شو
 د ترکانو او پښتنو تر منځه جنگ جوړ شو . تر ډېره وخته پوځي
 د ماتي او بري درک نه لگېدو ، مگر په آخر کښې ترکانو ماتي وخوړه ،
 دولس زره عسکري قتل شول او پنځوس درې تويې ميدان
 جنگ کښې پاتې شوې . د دې ټولو باوجود میرا شرف د ترکانو
 سره نرم سلوک وکړ .

میرا شرف ايران کښې د دښمنانو خلاف لگياؤ ، دلته کور
 کندهار کښې ورته بله بلا جوړه شوه ، چې د میرا محمود
 ورور میرحسین هوتکی دخپل آزاد حکومت اعلان وکړ .
 میرا شرف دخپل مورني وطن نه کټ شو ، ايران کښې کله وې
 وه ، روسيانو د گیلان صوبه نیولې وه او مازندران او تهران
 کښې ورته طهماسب ؤ . په دې شپو ورځو کښې په جنگي ميدان
 کښې یو بل لوبغاړی راڅرگند شو چې نه صرف د پښتنو
 حکومت یې په ايران کښې ختم کړ ، بلکې جنوبي او شمالي پښتونخوا
 یې سره یو کړل ، مغل یې هند کښې و ډبول او آخرا دغه
 افشاري ټوپات د افغانستان د زېږېدو موجب شو .

طهماسب قلی خان، نادر افشار پا نادر شاه

دوی اندازاً ۱۶۸۸ع کال کښې خراسان صوبه کښې
وزېږېدو. دده پلار شپون اوگه به ؤ. دده هم په هلکوانې
کښې گه باني کوله، چې ځوان شو، نو د غلو ملگرې شو او ډېر
زر ددوئ سدر او مشر شو. لارې به یې وهلې او دده ځواني
تقریباً ټوله په غلا، شوکې او داډه ماری کښې تېره شوه.
چونکه ایران کښې گه وډي وه، نو ځکه ده ددې نه فایده واخسته.
ډېر خلک د شوکې دپاره ورسره ملگري شو او د کوریلایسی
جنگونو یې ډېره تجربه حاصله کړه او پخپله ډېر ظالم، بد خوئی
او سرکش انسان و. دده آوازې خورې شوې، نو طهماسب
ته د داسې یو سړي ضرورت ؤ. شهزاده هف دخپل فوج
مشرکرو او دمیر اشرف خلاف یې ولماوو. د ډېرو جنگونو
نه پس ده پښتانه د ایران نه داسې وایستل، لکه دوی چې
ایرانیان دخپل ملک نه ایستلي وو. میر اشرف دخپل وطن نه
کت ؤ او ایران ورته دښمن شوه. ماتي پسي یې ماتي
خوږله. آخر کار یوازې په بد حال، وږي - تږي مړ شو. همدغه

شان د پښتنو بادشاهي په ايران کې خلاصه شوه .

طهماسب قلبي خان د دې کاميالي نه پس طهماسب يوې
ډېرې ترکي او پخپله د نادر شاه تر نوم لاندې د ايران بادشاه شو
اوس دده په فوج کې د ايرانيانو نه علاوه يورپين هم وو، چې
د نو پخواني مشران يې فرانسويان وو . په ۲۶ فبروري ۱۷۳۶ع کال
کې تخت نشين شو . بس پښتنو پسې يې راواخيسته . د ايران
د حدودو نه يې لرې کړل . اوس هرات او کندهار ورته
پاتې وو، چې هرات کې ابدالي پښتانه وو او کندهار کې
دميرويس بابا زوي شاه حسين بادشاه ؤ . تقريباً ۲۶ کاله
د آزادي په وجه د کندهار خلک او علاقي اسوده شوې وې .
د دوی آزادو . دمير حسين زمانه چې د ۱۷۲۲ع نه شروع وه
د کندهار يانور د پاره دنيمکرغې زمانه وه . اول نادر شاه هرات
فتح کړو او ابداليان ورسره يوځای شول ، بيا يې د کندهار
نيت وکړو . پښتنو تقريباً يونيم کال د نادر شاه مقابلې وکړه
او د کندهار محاصره يې کړې وه ، مگر روستو نادر شاه
خپلې غونډې ونيولې چې دهغوی نه يې ښار ويسته . د
پښتنو بهادرۍ په نادر افشار باندې ډېر اثر وکړو او د
جنگ په ځای يې د سياست نه کار واخيست . مير حسين ور
روغ وکړه او نادر شاه د کندهار خپل گورنر مقرر کړو او
خپل فوج کې يې غلجې پښتانه بهرني کړل چې دولس زر ه

ابداليان اوڅلور زره غلجيان و او ددوئ مشر يې نور محمد
 خان علي زئ مقرر کړو . هم دغه شان ۷۳۷ هـ کښې کندهار
 خپله خود مختاري د لاسه ورکړه . اوس ايراني او
 افغاني فوج د نادر شاه په کمان کښې دهند د فتح دپاره
 روان شو . د کابل او پېښور مغلي گودرانو مقابله وکړه
 مگر شکست يې وخوړو ، دا ځکه چې مغلو اړيدو ته موجوده
 نه وو وېرې ، نو ددوئ خفه وو . ددوئ نادر افشار نه
 پيسې وغوښتې ، نادر افشار انکار وکړ او په زور
 په خيبر ورننوټو . يوه مکمله مياشت اړيدو او ايسار
 کړه و ، آخري عقل ورغې ، اړيدو ته يې بونگه ورکړه .
 که غلجيان او ابداليان نه وې ، نادر يې فوجونه په خيبر کښې
 د اړيدو د لاسه تالاشوي وو . چې څومره به د پښتو لخوا
 ورته مشکلات جوړېدل ، دومره به په دده باندې پښتانه
 گرانېدل . چونکه دې پخپله يو بهادر او پياوړې سره و
 نو ځکه يې د انځور خلک خوښ وو . په ډېرو مسکو کښې به
 يې د نور محمد خان علي زئ نه مشورې اخيستې ، چې دې باندې
 ايرانيان ورته وريته ناست وو .

د پېښور نه پس يې لاهور او جهلم هم فتح کړل ، بيا په
 بهلي ورغې . د مخکښې نه مغلي درباريانو پټه پټه دده
 سره خط و کتابت کړه و او د مغلوباد شاه محمد شاه

رنګیلا و، چې هسې نمایشي جنګ یې وکړو. نادر شا ه
 ۱۳ فورې ۱۷۳۹ع کال کښې د کرنال سره نږدې مغلي فوج
 ته ماتې ورکړه او د هلي ته ورننوتو. دمخلو پټو له شتمني یې
 د ځان سره ایران ته یوړه، چې د کوه نور نه تر تخت طاووس
 پورې وو. د سرو او سپینو خو حساب نه و.

نادر په واپسې کښې په خیبر کښې بیا اړیدو راګېر کړ،
 دا ځل هوسنیار شولې و. اړیدو ته یې لښ لکه روپۍ
 ورکړې، ځان یې خلاص کړ. د ایران اړخ ته لاړو.
 د بله په خېر راغلي و. د بله په خېر لاړو ورک شول، خو
 پښتونخوا یې سره یوه کړه.

دده په فوج کښې د جنوبي او شمالي پښتونخوا د پېر و
 پښتنو سره وپېژندل، چې دغه ډول ملګرتیاوی او
 رابطې د افغانستان په جوړښت کښې د پېر مددګار یې
 ثابتې شوې.

نادر شاه دخپل ایراني فوج د لاسه ۹ جون ۱۷۴۷ع کال
 کښې قتل شو او پښتانه دخپل مشر نور محمد خان عليزي په
 مشرګیرۍ خپل وطن ته واپس راغلل. اوس د پښتنو قسمت یو
 ځل بیا وینږ شو، خداي (ج) ور له ځوان احمد خان ورکړو،
 چې دوی یې د هېواد، عزت، نوم، پټ او تاریخ خاوندان
 کړل.

احمد شاه بابا

افغانستان جو زبني

(اکتوبر - ۱۹۷۷ء)

کڙسري ورته خير شي، نو خوشحال خان دگورنر خوافي د لاسه هند کښي شاهي قيدي شوه، او حاجي ميرويس خان د جارجي نسل کورنر د لاسه اصفهان ايران کښي شاهي قيدي شوه. و. خوشحال خان شاعر او ليکوال و، خپل حالات يې پخپله وليکل. مگر د قيد په دوران کښي د خپل ذاتي خفگان نه علاوه د مغلو خلاف يې خه خاص پلان نه و جوړ کړي، مگر ميرويس نيکه د پرملي سري و. خپل مقصد ته درسېدو پوځ پلان يې جوړ کړي و. چې د قيد نه واپس قندهار ته راغی، نو قدم په قدم يې عمل وکړو، چې نتيجه يې د پښتنو آزادي شوه. مگر دغه آزادي مکمل نه وه، د فادر افشار په يرغل گډه وډه شوه. مگر قندهاري مشرانو يو شته زده کړو چې هغه د دشمن زور د دوئي د غلامي سبب نه و، بلکه د دوئي بې اتفاقي وه. چې خه وخت دوئي د ايران نه واپس راغلل، نو دوئي پر دې پوه شوي وو چې نور دچا غلامي نه منو. دوئي کندهار کښي راغونډ شول او د خپل بادشاه د خونولو جرگه يې پيل کړه. دغه قدرتي خبره

ده ڇي بادشاهي د چانده خونه . نو ددوي اتفاق نر اتلو .
 واي ڇي دوي نهه ځله جرگه شول ، خوپه چاڼي اتفاق نه
 راتلو . حاجي جمال خان محمدزي ډېر کوشش کولو مگر دده
 مخالف ډېر وو . واي ڇي هدا سې جرگې روالپ وي . پډي
 تلو جرگوني احمد خان گډون درلود او پخپله چوپ ناست و .
 احمد خان ځوان و ، مگر دخبرونه او ناستې پاستې نه ډېر
 دروند و او دده په شخصيت کې درنښت و . آخر کار ديوې
 داسې جرگې په دوران کې يو ملنگ راپورته شو او پښتو ته مخا
 شو ، چې تاسو په بادشاهي دڅه دپاره جرگې کوئ ، خداي تاسو
 له بادشاهه درکړي ده . دغه احمد خان ناست ده . چې د بادشاهي
 ټول صفتونه خداي پکښې اچولي دي . په دې باندې لاس پورته
 کړئ د خير دعا وکړئ .

واي ڇي په دې باندې حاجي جمال خان نوم واپس واخيستو .
 ملنگ دده په لوندگي کې يو ډک (دغوي او رښتو وړي) و ټومبه ، چې
 دغه دده قاج شو .

پښتنو مشرانو احمد خان خپل بادشاه جوړ کړو . دغه
 پېښه (واقعه) اکتوبر ۱۷۴۷ع کې پېښه شوې وه . همدغه شان
 د پښتو تاريخ کې مونږ په جمهوري طريقه د جرگې له خوا خپل بادشا
 جوړ کړو ، او دخپل هېواد بنياد مو په خپله خاوره کې کېښود .
 څوک واي ڇي پښتنو مشرانو ځکه احمد خان قبول کړو چې د

د زوره ورې قبيلې مڼه و. سدوزي د ډېر والي په وجه د محمد زو نه زورور نه وو، نو کېد اې شي چې جمال خان خپله قسمت ازمايي دراتلونكي وخت دپاره پرېښي وي، چې تاريخ ثابت كړه. د سدوزو نه حكومت محمد زو بېرته واخيست، او تر ۱۹۷۸ع كال (۲۸ اپريل) پورې يې وكړو.

زمونږ قسمت په دې سېنه و چې لومړی احمد شاه بابا خپل ناستون په هلي او يا ايران ته يو نه وېو. بلكه قندهار يې خپل ناستون وكړخاوه او بل يې زمونږ هېواده ته نوې زمانې مطابق نوم وركړو «افغانستان» او مونږ ترې واضح هېواد يې پولې (سرحدون - بونډريز = Boundries) وټاكلې. دا ځكه چې اوس احمد شاه بابا ته پته وه، اوس د دې وخت د هې چې ټول افغانان په يو مركز راجع كړم او دوى ته يو تاريخي شناخت وركړم. دغه شناخت زمونږ په خپله خاوره باندې د اول ځل دپاره په شعوري توگه د هېواد بنسټ كېښودل وو. كه چېرې احمد شاه هم د هوتكيا نوغوندي ايران كې ناست و، يا لودهيانو، سوريانو او غلجيانو غوندي په هلي ته تللي نو مونږ به هيچرې ترسره پورې د يو ملي شناخت (هويت) خاوندان شوي نه و. يا به ايران كې ولې اويا به هندوستان كې. په دې ټولو خبرو باندې احمد شاه بابا په شعوري ډول پوهېد نوځكه يې پښتو كې د خپلې خاورې، كلتور او ميراث سره د مينې پيدا

کولو کوشش کړې دے. دده شعرونه ټول د دې شهادت وړکوي .
 بابا داسې بادشاهه نه و چې ټولواک و، ده ته د پښتنو
 کمزورۍ او بهادري معلومې وې. د دوی د خوښو او غارتو
 نه ښه واقف و، دا حکم چې د پخپله د دوی نه و. نو ده خپله
 بادشاهي پر زور نه، بلکې د پښتنو قبایلي مشرانو په صلاح او
 مشوره پیل کړه .

وايي چې ده يو وزارتي کونسل جوړ کړه و، چې پکښې
 (۹) چيده چيده سرداران غړي وو. او د جنگ او امن وخت
 کېږي به دوی بادشاه ته صلاحاتې ورکولې او د پښتنو داخلي
 خود مختاري سره يې هيڅ چېرې نه کولو، بلکې د هرې قبيلې مشر
 د مرکز په خوا د دوی حاکم و. يعنې دوی يې په داسې ميرنگ
 نظام کېږي راټول کړل چې دغه ساه نه پکښې تربښه ده او دېر
 چل ول سره يې دوی نه ټیو مليت احساس وکړو چې که تاسو
 په اتفاق وئ، نو ستاسو بادشاهي به وي. او هرې قبيلې دا
 محسوس کوله چې د دوی خپله بادشاهي ده. دغه ټول محکمې
 ممکن وو چې احمد شاه بابا داسې ډاکټر و چې د خپل قوم
 مرض هم ور معلوم و، علاج او دارو يې هم ور معلوم وو.
 چې څه وخت دوی اکتوبر ۱۷۴۷ع کېږي د احمد شاه بابا په
 مشرکيري راضي شول او د افغانستان بښت کېښودل شو، نو د دې
 مطلب دغه نه و چې هر څه کورې کورې وو. د پښتنو په واک کېږي

تش کند هار او ورسره جوختي علاقې وې . هرات د ايران
په لاس کېږي و. غزني، کابل، جلال آباد، بلخ، ميمنه او پېښور
دغه ټولې علاقې د پردو په لاس کېږي وې .

احمد شاه چې د تاج پوشي د مراسمو نه فارغ شو، نو اول يې
دا اراده وکړه چې کله چې زه د افغانانو بادشاه ووم، نو هغه
ټولې علاقې بايد افغانستان کېږي شاملې شي چې چرته پښتانه اوکي .

نو دې سلسله کېږي يې د کابل، غزني او پېښور گورنر نا صرخان
ته خط ولېږلو چې دغه علاقې د پښتنو دي، نو ما ته يې په
خوښې سره پرېږده . دغه نا صرخان د مغلو په وخت کې هم
د لته گورنر و. چې څه وخت د نادر افشار سره يې جنگ وکړ، بيا
يې ماتي وخوړه، د کابل نه پېښور ته وتښتېدو، هلته يې د
نادر شاه نه معافي وغوښته . نادر هغه معاف کړو، بيا يې
په دې علاقو کې نادر شاهي گورنر په حيث وگوماره . نو د
بيا داسې گورنر شوه و. مگر نا صرخان انکار وکړ او د
احمد شاه سره يې د جنگ اعلان وکړو. په هغه وخت کې د
کابل بالاحصار کېږي دولتزاره قزلباش عسکرو (يعني دسره
توپو والا) چې دوی ترک وو او د شاه اسماعيل په وخت کې
شيعه مذهب شوي وو. دغه قزلباش نا صرخان نائب الحکومه
د جنگ دپاره تيار کړل. احمد شاه د غزني اړخ ته روان شو.
چونکه دغو علاقو کې پښتانه وو، نو دوی د نا صرخان

پره ونه کړه . د احمد شاه سره یوځای شول ، غزنې بغیر
 د مقابلې د احمد شاه په قبضه کې راغې . د کابل سره نژدې
 قزلباشو او ناصر خان معمولي مقابلې وکړه ، بیا د پښتنو د فوج
 نه پېښور ته وتښتېدو . احمد شاه بابا کابل قبضه کړ او بیا ناصر
 خان پسې پېښور ته راغلو . دلته د احمد شاه بابا آوازې او د
 خټکنو میا صاحب په برکت پښتانه ټول د احمد شاه راتګ ته
 په انتظار وو . ناصر خان په ځان پوه شو ، د پېښور نه د هند غاړې
 ته وتښتېدو . احمد شاه بابا پېښور هم افغانستان کې راګډ کړ .
 دغه ټوله کارروالي په ډېر لږ وخت کې وشوه . یعنی اکتوبر ۱۷۴۷ع
 کې تاجپوشي وشوه او د سېپټمبر ۱۷۴۷ع کې یې پېشاور او اټک
 ونیول . دومره لنډ وخت کې له کندهار نه تر اټک پورې علاقي
 نیول د دې خبرې علامت ده چې پښتنو د احمد شاه بابا تش ستر
 مشی کړي دي . دلته نه اړیدي ، نه غلجي ، نه خټک او نه یوسفزی
 راپورته شوي دي . یعنې د پښتنو ملي بیداري راغلې وه ، کې اړید
 صرف خیبر کې نادرا فشار یوه میاشت ایسار کړې و . چې خه
 وخت احمد شاه پېښور ته راغې ، دلته یې د پښتنو د قبیلو د مشرانو
 سره ملاقاتونه وکړل او ورسره یې د هند د نیولو مشورې وکړې
 او دوئ ته یې دا جوته کړه چې دا د کندهار یا نو حکومت نه ک
 بلکه د ټولو په شریکه ده . دلته ډېر پښتانه د بابا په فوج کې بهرني
 شول . بابا د پښتنو د مشرانو صلاح کاره جرګه وکړه . دوئ فیصله

وڪڙه ڇڻي ٻه پنجاب ورنگ پڪار دے. کاش ڇڻي خوشحال بابا
 ٿوندے وے اوليدلي ڀي وے ڇڻي دکومو زلمودے ارمان
 کڙے و هغه نن دڀنتون بادشاہ ترڪمان راغونڊ شوي وو، اوڀر
 پنجاب ڀي وردانگل.

بابا دسمبر ڪڻي دڀڻاورنہ روان شو، ڊاٽڪ نہ پوري وٽ
 پڊي وخت ڪڻي دڀڻجباب گورنر حیات اللہ خان و. احمد شاہ بابا
 ۸ جنوري شاہدرپ تہ ورسپدو اوڀر ۱۰ جنوري دراوي سيند
 نہ پوري وٽو او شالامار باغ ڪڻي دڀر شو. ۱۱ جنوري ۱۷۴۸ع
 ڪڻي مغلي فوجيانو او افغاني عسڪرو تر منڇ جنگ وشو. حیات اللہ
 خان ماڻي وخوره، ڊهلي تہ لاہو. د مغلو ٻول مال اسباب د
 افغانانو ٻہ لاس ورتے. او بابا دلته جمعه خان قصوري خيل
 گورنر و دراوہ. بيا بابا ٻہ ڊهلي و روان شو. دلته مغلو
 دوہ لکم ڄوڄ جمع کڙے و، ڇڻي ٻہ جديد يورپي اسلحه باندي
 مسلح وو. تر ڊهلي پوري دڀڻنتو ڊاڻي رعب و ڇڻي مغلي
 فوجيانو چوڪہ خالي کڙي وڀ، ٻول مرکز ڊهلي تہ تڻتڻدي وو.
 ڊهلي ڪڻي د مغلي لڻڪر ڪمان دوزير اعظم قمرالدين خان ٻہ
 لاس ڪڻي و. ۲۵ فروري ۱۷۴۸ع کال ڪڻي جنگ شروع شو. دڀڻنتو
 دتڻي ديوي کولي ٻہ ذريعه وزير اعظم قمرالدين خان ولڳدو،
 دمرڪ نہ مخڪڻي ڀي خيل روے د فوج کما ندر مقرر ڪرو.
 ڀڻنتانہ احمد شاہ بابا ڊڀر ٻہ ھندو جنگول او مغلي فوج ٻڻر ڊڀر

چې تنبډ لږ وې، مگر د دوی قسمت ښه وو. د پښتنو په ډیپو
باندې اور ولگېدو، ډېر پښتانه پکښې شهیدان شول. د دوی
کټلې جنګ په ماتي بدل شو، خو مغل یې دومره وېلي نکلولي وو
چې دوی جراحت ونکړه شو چې په پښتنو پسې لاړ شي.

احمد شاه بابا بېرته کندهار ته راغی، په دې وختو کې ډېر
فرانسوي، پرتګالي، پرنګیان او نور یورپي زرخږیدو عسکر د
مغلو په فوج کې وو. نو کېدای شي چې دغه ډیپو ته اور
اچول هم د دغو شیطانان وي. دا خلک چې احمد شاه او پښتانه
د دوی د پاره په هند کې فوجي سیالان وو، اوس بابا د هند
په ځای د هرات حوټه مخه کړه.

هرات چې د ابدالي قبیلې مرکز و، اپریل ۱۷۴۹ع پورې
یا ایراني حکومت سره وو، اوس احمد شاه بابا دغه علاقه هم
په افغانستان کې شاملوله. مګر په دې وخت کې یو د
خفګان کار و شو، هغه داسې چې، لکه زموږ زور وړ مرض
دې چې څوک سترې راکښې پیدا شي، نوموړی ورسره
حسد شریع کړو او د ختمولو او بې عزته کولو کوشش یې
کړو. همدغسې یو نامور پښتون دغه غلطی وکړه. یعنې
نور محمد خان علی زي چې د نادر مرګ نه پس یې پښتانه
قندهار ته راوستي وو. نو کېدای شي چې دده په دا
خیال و چې پښتانه به دې بادشاه کړي. چې داسې

و نشول، نو حسد يې راواخيست. د خونوړو سردارانو په شمول دوئی د احمد شاه بابا د مرګ سکیم جوړ کړو. خود خداي (ج)، فضل و تر عملي کېد و نه مخکې دغه (conspiracy) يعنې سازش جوت شو. دوئی د جبرګي له خوا سزا شول او مړه شول. دغه د پښتون بادشاه د لاسه د پښتون جرنيل او لنه مرګ و.

احمد شاه بابا خپل فوج ته فوراً په هرات د حملې کولو حکم ورکړو. د معمولي مقابلي نه پس هرات يې هم قبضه کړو، او د افغاني خاورې برخه شوه. او ورپسې يې بدخشان، بلخ، تاشقرعان، ميمنه، خلم، اندخوئ، شبرغان او باميان علاقې هم فتح کړې او افغاني عملداري کښې يې شاملې کړې. په ايران کښې پخپله ګډوډي وه. احمد شاه بابا مشهد هم قبضه کړو، مګر هغه يې په افغاني خاوره کښې شامل نه کړو. بلکې د نادر افشار خيل خان (يعنې شاه رخ مرزا) تر يې حکومت حواله کړو او دوئی سره يې ډېره مهرباني وکړه.

بيا کال ۱۷۵۰ع کښې په نساپور ورغی، دغه ښار يې هم فتح کړو، په ايران کښې يې ډېر بری و موند، مګر لوی احمد شاه بابا په شعوري توګه په ايران قبضه نه کوله. او دخپل طبيعت خلک، يې هلته په قدرت ساتل نه نيتل. اوده لاندې د افغاني خاورې جدا حيثيت ساتل يې غټ مرګ.

چونکه د پښتنو خاوره يعنې افغانستان د هندي اوپارې
سلطنتونو په منځ کې وه ، نوځکه احمد شاه بابا کاوند کې
مضبوط حکومت نه برداشت کولو. ولې پدې چې زمونږ خاوره
هېښته دهند او پارس نه تپاه او غلامه شوې وه، نو بابا
په ايران او هند کې داسې حکومتونه غوښتل چې دده
ملګري وي او په فوجي توګه د دود زورورنه وي چې
افغاني خاورې ته ځنې خطره پېښېږي، همدغه
وجه وه چې بابا ايران او هند وټکول، خو افغاني
خاورې سره يې ګډه نه کړل.

دلته د احمد شاه بابا کارنامې په تفصيل سره بيانول
کتابونه غواړي، مګر سرسري کار پکار دی، هسې خو
خو ډېرې بري يې وپي دي. مګر چې په تاريخي
لمحاظ او د پښتنو له پان تاريخي افتخار د هغه د
پاني پت دريم جنګ د ډي.

زمونږ ته د دې وخت تاريخ بڼايي، چې سلطانان

په زوال وو، روسي زارې فوجيانو د عثمانیه ترکي نه او
ايران نه د ميريس بابا په وخت کې ډېرې علاقې قبضې
کې وې، او مرکزي ايشاکې د زارې روس اومان چو
چيني سلطنت په منځ کې مقابلې وه.

مان چوچينيانو مرکزي ايشاکې قازق او بروت

تبايل قبضه کړل تر اسحاق کول پورې دوئی شول. دکوکتلو
 خانان ددوی باجگذار شول. ۱۷۶۰ کښې پيکنګ پيرز برگ ته
 تجوین وړاندې کړو، چې مرکزي ايشا اسلامي خانان
 سره تقسم کړو، روس انکار وکړ نوچيني جنرال
 "CH-in-lung" خپل نيکه په پشه کول چې نوم يې،
 جنرال "HANG-Hsi" و، په ۱۷۶۲ کښې دتاشقند او
 سمرقند د نيولو فيصله وکړه، د رياستونو-
 بيگان وماريدل، احمد شاه بابا نه يې مدد وغوښتو
 او ورسره يې دکوکتلو او قازک بادشاهانو د
 مدد سوال اوکړو، بابا په منډه ورغی دچيني جنرال
 خوب يې دخاورو سره خاورو کړو

او دوچوبي يعني دايران او مرکزي ايشادغاړې
 دزاري روس نه خطر وه، او د مرکزي ايشا خانان
 کمزوري وو. بلکې دچين هم زړه کيدو چې مرکز
 ايشا قبضه کړي، همدا سې يوچنگ کښې احمد شاه بابا
 يوچيني جنرال ته شکست ورکړ، او مرکزي ايشا خانان
 کوکتلو، قازک، سمرقند تاشقند يې دچينانو نه وژغورل.
 او هندکښې حالات داسې وو چې مغلي پادشاهي تشه په نوم وه.
 ټولو سمندري غاړو باندې يورپي سوداگرو سمندي
 غله ډاکوگان راجم شوي وو، او فرانسويان او پرلگيان ورځ

په ورځ مضبوطيدل د موردارې د مرغانو غونډې يې د مغلو په
 په سلطنت سترگې لگولې وې، او بنګال کېنې ابستې انډيا کمپني
 بالکل د بدمعاشۍ لوېې کولې او جنوب د هند کېنې مرسته
 پورته شوي وو. د اورنگزيب د وخت نه يې گورپلاي
 جنگونه کول. چې تر څکې لاندې ورته پرتګليانو، هالنډيانو، پرتګليانو
 او فرانسويانو ورسره مدد کولو او اسلحې يې پرې خرڅولې.
 پدې کېنې زيات قصور د اورنگزيب په خپله ؤ، چې د ډېر
 متعصب بادشاه ؤ او د جاهلودريايانو په خوله يې ځينې داسې
 ناروا کارونه وکړل، چې ځان يې صرف د مسلمانانو بادشاه جاوت
 کړې، بلکې نه د هندوستان غوندې باندې د هندوانو اکثريت آبادي
 بد خوا شوه. او د مسلمانانو د ژغ نه يې د ځان خلاصولو
 کوښښ يې شروع کړ. چې دغه ته پورې قومونو لنډ هم
 وهله چې د دوی خيال ؤ، چې هندو شاهيان يې اتفاقه کړي
 او کمزوري يې کړي، بيا به دوی ټول هند باندې خپله واچوي
 د هندي مغلي عسکرو وینه د هند د آب و هوا په وجه سسته
 شوې وه، په دوی کېنې هت او عسکري قوت په خلاصيدو ؤ.
 بل داسې څوک نه ؤ، نادر شاه راعي غل ؤ د غله کار يې وکړ.
 هندوستان يې لوټ کړ، واپس لاړ، د مغلو کمزوري نوره
 هم جوتته شوه، د دوی دربار د سازش افسرانو نه ډک
 ؤ، چې ډېر يې يورپي سوداګرو گټې په قيمت پکېنې اخيستي وې.

لنډه داچې ډېره گډوډي وه ، پنجاب کښې سيکانو مغلو دښمنان
کړي وو . مرکزي هند کښې جتپان وو . خو په دوئ کښې
يو قوت هم ددې قابل نه و ، چې هند باندې حکومت وکړي
او يا يې نظام سم کړي ، او يو مضبوط مرکزي حکومت جوړ
کړي ، پداسې وخت کښې دافغانستان زيريدل ، او دپښتنو
اتفاق او دزيرک احمدشاه ظهیر ديوړپيانو او هندوانو او
خاصکر دپرتگيزانو له پاره ډېر خطرناک وو ، داځکه چې دغه تازہ
وطن ، تازہ فوج او ځوان احمدشاه ، دغه ټولې خبرې دهند
په سر اوچودکښې بيرته دساه اچولو موجب کيدائې شي . او
بل په هند کښې پخپله دپښتنو يولوی تعداد نوابان او رؤسائ ،
موجود وو ، چې دوئ دواک ځاوندان وو ، نو دوئ سره دا
وېره وه چې که مرهټه ، سیکه يا جتپا او يا يورپيان هند قبضه
کړي ، نو اول ددوئ خير نه شته ، داځکه چې دوئ مسلمانان
وو ، او بل افغانان وو ، چې دوئ به دمقابلې نه بغير سرقيت .
کړسې نه و . په داسې حال کښې خدائې احمدشاه راڅرگندکړو .
اوشاوي والله غوندي خلق لوی بابا ته ليکنه وکړې ، چې دهند
مسلمانان دکفر دظلم نه خلاص کړو ، دغه غل اورنگزيب
کړي وو ، نو دلوئ احمدشاه بابا په غاړه ډېرې ذمه واري وې
په دې وخت کې داسلام او افغان اولس يو اميد و ، چې هغه
احمدشاه و ، مگر داسلامي جذبې باوجود بابا ډېر حقيقت پسند

و. هغه مذهبي جذبه کښي هيچرې خپل اصلي مقصد هير
کړی نه و، يعنې افغاني خاوره ځان ته ساتل، نه هند
کښي گډول او نه ايران کښي.

اوس د بابا په دمه زمنت دېر کارونه وو، لکه څرنگه
بيان شوي دي چې مرکزي ايشا کښي د مان چوچيني سلطنت
او زاري روسي سلطنت مقابلې او سيالي وه، د ايران مرکزيت
ختم شوی و، گډوډي وه، د ايران دغاړې د روس درلگ
امکانات هم وو، د مرکزي ايشا دغاړې د روس اوچين
نه خطره وه، که چيرې بابا ۱۷۶۲ کښي چينايي جنرال چين لوټک
نه وی دېولې، نو د مرکزي ايشا ترکستاني درياستونو تيرولو
نيت يې کړی و، مگر چينايي پښتنو داسې وډبول، چې بيا
يې د ترکستان اړخ ته متيانې هم ونه کړې.

پنجاب کښي سکھانو بد امنی جوړ کړی وه، چې دېر لگياؤ
ورسره لاس و، چې احمد شاه بابا د دهلي دنيولونه
مشغول وساتي، جتان او مرهټه د ورسره مست شول
چې نه صرف دهلي يې ونيوه، بلکې شهزاده تيمور
او مشهور پښتون جنرال جهان خان دوی په دې مجبوري
شول، چې لاهور خالي کړي، ان تر اټکه راغلل، نن دې وو
چې پشاور ته راغلي وای. مگر اوس بابا په جلال کښي راغی،
د مرهټانو، جتانو، او سکھانو د ټکولو يې پوخ نيت کړی و.

دوئ په مرکزي هند او شمالي هند کې په مسلمانانو
 باندې ظلمونه شروع کړل، د مغلو باچا دوئ يرغل
 و. او هندي پښتانه لکه روهيله او نجيب الله خان غونډې
 خلك په خطر کې و. نو دوئ احمد شاه بابا ته په هند باچا
 د حملې ليکنه وکړې، په دې شپو ورځو کې بابا بلوچستان
 کې و. ناصر خان بلوچ بغاوت کړ، مگر بابا دده د
 تير و خدمتونو په وجه معاف کړ، نصير خان احمد شاه
 بابا ته خپله ترله په نکاح ورکړ، چې دغه معامله ختمه شو
 نو اوس بابا ټوله توجو د هند معلاقو ته ورکړ، بابا چې
 کورني حالات سم کړل، په ۱۷۵۹ ژمي کې د لوی فوج سر
 دکندهار ته د دوه بولان په لاره د هند د فتح کولو په غرض
 روان شو، او د بلوچستان نه پښتو، پښتو کې پېښور
 ته راغی، او ټولې پښتني قبيلې ورسره يوځای کېدلې.
 د مروټو مشر بيگ خان هم ورسره و، د پېښور نه نيغ و زير آباد
 ته لاړ، مرهټه چې خبر شوي وو نو دوئ د پنجاب نه دهلي
 ته واپس شوي وو، دلته بابا د يو بل پښتون جنرال سالار نور الدين
 سره يوځای شو، د پنجاب په هر يو ښار کې يې بيرته حکومت
 بحال کړ، د شمالي پنجاب د سهاڼپور په خوا د جمناسيند نه -
 پورې وتلو دلته د بابا سره هندي درو هيله پښتو د مشرانو
 نومونه رحمت خان، دوندی خان، شاه دوله خان، فيض الله خان

فتح خان او ملا سردار خان بخش پښتانه مشران ملاؤ شول چې نجيب الله خان حاکم ساپور او روھيلي پښتانه چې زيات تعداد پکښې د يوسفزو وو، په دې ځای کې د اويل پکار دي، چې په ۱۷۵۳ کې وزير غاړي الدين خيل مغل شاهنشاه دهلې احمد شاه تخت نه کوز کړو، او دهغه وراره عالم گير ثاني يې په تخت کېښلولو، په کال ۱۷۶۰ کې غاړي عالم گير ثاني قتل کړو، او د مرهټو په ملگرتيا کې يې د هند واک ترلاسه کړ، چې په حقيقت کې د مرهټو د لاس بوتلی و، د دې کړو دې په وجه صوبې د مرکز نه آزادې شوې، چې چيتر څوک حاکم و د خودختاری اعلان يې وکړ، او په دې وجه د پښتانه حاکمان خود مختار شول، دهلې بالکل يې واکه شو، مرهټه دومره زور وړ شول چې هند کې يې هر لوري ته يې تاراج روان کړی و. دوی د پرمتعصب او کډوال هندوان وو، د مسلمانانو ژوند يې دوزخي کړی و، د زر کلنې غلامۍ بدل يې ځينې واخيستو، او هند کې داسې څوک نه وو چې د دوی غوښتونه يې تاو کړي وای، بس يو احمد شاه بابا ته سترگې وې، همدغه وجه وه چې څه وخت احمد شاه بابا سهاپور ته راغلو، نو هندي پښتانه يې کچې خوشحاله شول، او په منلو د ملاقات د پار راغلل، احمد شاه بابا ته داسې خلک پکار وو چې دهند دکوت کوت نه خبر وو، او ورسره

دولت هم و، دسهانپور سره نږدې دمرهټه فوج دد ته
پټيل او جنکوڅي ترکان لاندې مېشت وو، مگر چې څومره به د
افغانانو فوج رانږدې کېده، نو دوی به په شاتل، تر دې چې
دهلي خوا و شا ته ورسيدل، دلته اولنۍ جنګ دپښتنو او مرهټيانو
ترمنځ وشو، هندوانو ماتې وخوړه او جنرال ده ته جی پټيل
قتل شو، احمد شاه بابا دهلي واخيستو. غازي الدين ددهلي نه
وتښتيد و. سورجمل جتې سره دکمپړ چوڼري کښې همساياشو
بابا څو ورځې په دهلي کښې و. دلته يې لږ فوج پريښود، او
ده دگنګا او جمن ترمنځ دټولې علاقې چې دوايه به ورته
وايي فتح کېږي، او انوپ ښار پورې لاپوچې ددهلي نه
۷۳ ميله لرې و. دلته باباخېل فوج را جمع کړ، او دهندو
برسات دتيرولو دپاره څيمه ښه شو، هم دلته ورسره شجاعت الدوله
چې دنواب وزير په نوم مشهور و يوځای شو.

د پاني پت دلوې او فيصله کني جگړې نه مخکېنې نورې
هم ډېرې جگړې دافغانانو او مرهټيانو ترمنځ کېدلې.
دلته د سکندر آباد جگړې دليکلو وړ دي، پدې وخت کېنې
دنجيب الدوله دسيچې نه لس لاکه روپۍ د احمد شاه بابا دپاره راوړلې
وې، هم پدې وخت کېنې مرهټي سرداران ملهار او هولکان
سکندر آباد ته را ورسيدل، نو ۲۸ فروري ۱۷۶۰ باندې سکندر
آباد لوت کې، نو احمد شاه بابا سره ويره پيدا شوه، چې دغه

خزانه دمرهټيانو په لاس ورته شي، نو بابا فوراً شاه پستد خان
 قلندر خان، اوجهان خان ته امر ورکړ چې د (۱۵۰۰)، فوج سره
 زړ سکندر آباد ته ولاړ شي، او پر مرهټيانو بريد وکړي، له
 دې نه مخکې چې دوى دکنکاگ علاقې ولوتلې او دروهيله
 علاقې چې پخ بابت شوي، د شاه د حکم سره سم افغاني مشران
 د جمناد سيند نه پورې وتل او د ملهار په مخکې فوج باندې
 ناڅاپه راټوټ شول، او د دوى اصلي هيله کوارتر نه اته ميله لرې
 وو، چې افغانانو رايسا رکړل، دوى خو په هندي مغلو عادي
 وو، او کور پلائي جنگ يې ورسره کولو نو مرهټيان به هميشه
 کامياب وو، مگر دوى د افغانانو سره هم دغه چل کولو، مگر
 پښتانه خو مور زنده کور پلائي وو، يله مرهټيان د دوى
 په جال کېنې بنځ شول. روهيله او افغاني فوج دوى داسې وارخطا
 کړل چې درک حېنې ورکړ شو، دوى درې څلور ساعته مقابلې
 وکړه، مگر ماتې يې وخوړله، او په ټيښته شول، پښتويي تر
 څلويښتو ميلو پورې تعاقب وکړو، زښت ډېر يې مړه کړل،
 چې دغه درې جزالان چې ډېر مشهور وو، وژل شول: اندرام
 شتا جى خارادى او دده زوى فقير جى خارادى، دومن وارخطا
 ډېرې راغلې وه چې ډېر بغير ښکړي آسونو باندې سواره
 وو، وټښتيدل، پدې باندې د دوى سپه سالار دومن وارخطا
 شو چې اتيا ميله منډه يې په ۲۴ گھنټو کېنې وهلې وه او دا گړې -

غاړې ته تېټيدلې و، دغه تندړ پر دوئ په ۴ مارچ ۱۷۶۰ پريوتې و، چې
د دې اندازه د يو مړه پټي سردار د ليک نه څرگندېږي. چې
له جانشي نه پشوا بالاچي راوړته د مارچ په ديارلسمه نيټه
د راجا کشار وراو لخوا ليکلي شوي وو.

ده ورته ليکلي وؤ «لنډه دا چې ابدالي» احمد شاه دراني
او رو هيله ټول سره يو شوي دي، دوئ يوه ډېره سترو
قوه او توپخانې او ډېر سامان لري، نو دا ممکنه نه ده چې
له دوئ سره غوڅه جگړه وشي، زموږ وس اولاسونه
دوئ ته رسيدلې نه شي. موږ غولونکو تاکيکونو په ترڅ کېني
د دکن له لورې د نوي فوج د رارسيدو له پاره سترگې په
لار يو، که دغسې يو فوج او طاقت راوړسېږي، نو موږ
به ټول سره د بنمن ته يوځای ماتې ورکړو، نجيب خان
او مهرا آباد بريلي علاقې او نور قبایل سره يو شوي، او د
ابدالي سره يوځای شوي دي، داسې ويل کېږي چې له
کابل نه نور تازه فوج دراني ته راوان دی، که چيرې
ستاسې د خاندان کوم څوک دې خوا راځي نو مهر باني
وکړي د هغه سره يوځای پورې ټوپک او وسائل راوليږي.
جټ ماډوسنگ، او شجاع الدوله ټول د د بنمن نه ويره کوي
د اتاجي شندې داسې تېښتې نه اړ شوي وو، چې د افغانانو
له خوا ووژل شول، له دې امله ابدالي او رو هيله ډېر مغرور

دي، دويم ډاچې زمونږ خپل فوج هم د دوی په مقابل کښې
مقاومت کول نه شي، مله راوټه کوي، چې په خپلو چلونو سر
په دوی برید وکړي، خو روهيله او ابداليانو د هندي مغلو
په ځير نه دي، دوی په برید او جگړه کښې سخت زړور لوجنگيالي
دي»

دغه وه ديو مرهټي سردار ژباړه.

د احمد شاه دغه اول او پل و، چې هند کښې يې تيرولو د دوی
وزیر عظم شاه ولي خان ويل، چې مونږ دوه دښمنان لرو، چې
يو مرهټيان دي، او بله دهندگري ده. که خدای ته منظور وه
افغانان به د دغو دواړو په کاميابی سره مقابلې کوي، دلته احمد شاه
په قراره ناست نه و، د مرهټيانو خلاف يې ځان ته هلکري جوړول
داود د نواب سره يې د نجيب الله روهيله په ذريعه خبرې
کولې، او د بادشاه سره د ملاقات دپاره يې راضي کړو، خو
هغه په دې کښې دوه زيری ووي چې د احمد شاه سره يوځای شي
او که د مرهټيانو سره دده کمزوري دغه وه، چې نواب د احمد شاه
ملاقات ته راضي کړي، نواب شيعه و، او احمد شاه سنی و،
دښمنانو نواب په دې هم ډارولو، خو ده د احمد شاه سر د نجيب الله
روهيله په اعتبار کتنه وکړه، احمد شاه ورته د زوی خطاب
ورکړو، او د وزیر عظمي چغه يې ورکړه، نواب وروسته خندل
چې د وزیر عظمي چغه لرم خو وزیر عظمي نه شته، احمد شاه.

د جتپانو او مرهټيانو ترمنځ اختلافاتو ته لن وهله، اوغازي-
 الديت سره يې هم خبرې رواج وې، مطلب دغه دے، چې
 د پاني پت جنګ نه مخکې دوی ځان ته ملګري جوړول، مرهټيان
 هم ويده نه وو، دوی هم د هرچا سره درېتيا او درغو
 معاهدې کولې، احمد شاه راچپوتو راځاګانو سره هم لوظ-
 نامې وکړې، احمد شاه دوی سره خبرې پيل کړې چې د جنګ
 نه بغير يو فيصله ته ورسو، مګر مرهټيانو خبرې ختمې کړې
 دا ځکه چې د ساداشيو مشرګري لاندې لوی فوج راغی له ده،
 سره (و بشواس راؤ) د پشوا بالدي راؤ اوولس کلن زوی تش
 په نوم د لوی ګاندر په حيث ورسره ؤ، دوی د هلي ونيو، او-
 لوټه يې کړو، د شاه جهان بادشاه دوخت ديوان فامل د سپينوزو
 جوړجت يې مات کړو، او روپه يې ځينې جوړې کړې، د هلي زېږ
 مرهټيانو په نورو علاقو کې لوټه مارجوړ کړو، دوی سر د غلي
 غم ؤ، ولې په دې چې دومره لوی لښکر مړول د ټوکو خبره نه وه، نو دوی
 هر طرف ته غلي پسې وتل، دوی لنډ پور باندې حمله وکړه، دغه ځای
 د احمد شاه بابا اعتمادی عبدالصمد خان محمد زئ هشنغري او ميا قطب شاه
 په لاس کې ؤ، او دلته د غلي ګودامونه وو، مرهټيانو په ډېر لوی شمير سره په
 دوی حمله وکړه، دوی په نره وجنګيدل، عبدالصمد خان محمد زئ هشنغري،
 شهيد شو او ميا قطب شاه بندي شو، دا هغه عبدالصمد خان و چې څه وخت-
 احمد شاه بابا کابل ونيو، نو ناصر خان مغلي ګورنر پېښور ته راښتيدل ؤ،
 دلته يې لښکري ټولولي، او عبدالصمد خان هشنغري پښتانه

دا احمد شاه بابا له پاره راجپوت كړل، ناصرخان په ده حمله وكړه،
 دے ترې وختي ځنې تللى و او خيبركښى دا احمد شاه بابا
 ته ورغلى و. دا احمد شاه بابا ډېر اعتمادي سره و. نو
 مرهتيانو دا احمد شاه بابا زړه ته گوټي وروړې. مرهتيانو
 د قطب شاه ميا د راجا جى شنگاس د مرگا په بدل كښى پېښي كړو،
 او د عبدالصمد خان محمد نري هشنغري او ميا قطب شاه
 سرونه يې پر يكرل او په تيزې كښى يې وټوبل او بازار
 كښى يې دفتج، په طومر وگرزاول. چې څه وخت احمد شاه
 خبر شو، نو ډېر غمجن شو. سپه سالار جهان خان
 وزير عظم شاه ولي خان، او روهيله نجيب الله خان او نور
 پښتانه مشران يې خپلې خيمې ته راغونډ كړل، او ورته يې
 وويل: «زه نوره د افغانانو داسې بې عزتي نشم قبلوس»
 او د عبدالصمد خان محمد زى د شهادت خونده مرهتيانو

وڅكي، اوس د مرهتيانو او پښتنو دروغې جوړې خبرې
 لارې. د دوى فيصله په پاڼي پت كښى كېږي چې بنگال ايسټ
 انډيا كښى ورته ډېر په بې چيمى سره انتظام كولو داځكه
 چې رابرټ كلډ ټيوايسټ انډيا كښى ۱۷۵۷ كښى پداسې ميدان كښى سراج
 الدوله ته د مير جعفر په غدارۍ سر ماته ورکړې وه. دغه پاڼي
 پت درېيم جنك و، چې قدرتي خبره ده چې دريوالو كښى د
 پښتنو لاس و. دغې درې جنكونو د هند د قسمت فيصله كړيده.

دوکه ، پښتونکلی او یو بایلی دی .

اول جنګ پاني پت د پرتلوی راج او دده ملګریو
او پښتون شهاب الدین محمد غوري تر منځ شوه و
چې غوري صاحب وگټلو .

د دیم جنګ ۱۵۲۶ د ابراهیم لودهي او د بابر
مغل تر منځ شوه و ، چې پښتون د خپلی بې اتفاقی له
اپه وجه و بایله .

دا حکه چې والي لاهور دولت خان لودهي
او ابراهیم خان لودهي سره وران وو ، نو بابر -
دولت خان د کابل نه را دعوت کړو او د بابر فوج کې زیات
دغه د پښتون خوا پښتانه وو . نو ۱۵۲۶ کې مغل بابر
د پاني پت په میدان کې ابراهیم لودهي شهید کړو ،
د افغانانو عزت ، دولت او حکومت هرڅه لاپل .

اوس بیا د دیم پاني پت جنګ دی ، چې د هندرقسمت
فیصله به کوي ، په دې کې بیا یو اړخ تر پښتانه دی ، او
بل اړخ مرهټیان د هند هندوان دی ، راځئ چې وګورو
چې څوک یې ګټي .

ديپاني پت درېم جنګ

جنوري ۱۷۶۱ء

کله چې سادلر شيو د هله ونيو په دې وخت کې احمد شاه دراني په انوپ ښار کې دېره وه. د شجاع الدوله په ذريعه د مرهټيانو سره خبرې روانې وې، خو د مرهټيانو مشر د خپلو برياليتوبونو په وجه دوي دېره غره وو، د سپيټوب روغې ته تيار نه وو، د اکتوبر د مياشتې په پيل کې د دهلي سره نږدې شاهدې ته وخوځيدو، او د جمن د سيلاب په وجه پورې نر شو.

شاه د (کنجپور) په لوتيدو او د خپلو خوراكي موادو په چور کيدو او د پښتنو د مشرانو سرونو ناستي بادشاه يې جوړسې کړو، نور صبر يې نه کړو، د عبدالصمد خان او ميا قطب شاه شهادت سخت غصه او غمجن کړه، نو ده افغاني مشرانو ته داسې وويل:

« تر هغه پېچې زه ژوند یم د افغانانو د غسې سپکاوي زغملی نه شتم. » تاريخ احمد شاه» لیکونکي اکبر کندهار استګور.

د مرهټيانو د غوښ و د تاوولو کلکه اراده يې وکړه. دله

بابا دوه ورځې روژه ونيوله او نفلونه يې وکړه، چې
 خدايې بره ورکړي په ۲۰ اکتوبر د شمال اړخ نه روان شو.
 او مخکې يې خلک ليدلي وو، چې ترڅو داسې گودر پيدا کړي
 چې دوئ په سين پورې وځي، دوئ دباغ پت سره گودر
 پيدا کړو. احمد شاه دخپل فوج سره سين ته ورچلا شو،
 او ۲۶ اکتوبر ۱۷۶۰ کبې ټول د سين نه پورې وتل دلته د -
 مرهټيانو گشتي فوج افغانانو تېت پرکړ کړو، اوسا د اشيو
 دمذهيې غسل کولو (اشان) له پاره گنج پورته د
 گودر وکشته اړخ ته لاړو، دلته ده يو زر گشتي فوج مقرب
 کړو، مگر شاپسند خان افغان په دوئ باندې ناخاپه بريد
 وکړ. دوئ څوک مړه او څوک وټټيدل، او ۲۷ اکتوبر يوه
 بله پيښه کبې افغانانو د سرلوي سېالکا د مرهټيانو سره مقابل
 راغله، دلته هم افغانان پر زور ورسول، شاه دراني
 درې ورځې گانار کبې تم شو. او ۳۱ اکتوبر سېالکا ته راوستل
 بله خوا ساده شيو په تاراوري کبې چې کله د شاه دراني
 د جمنه د سين د پوروتو نه خبر شو، نو سمدستي د شاه مقابلې
 له پاره راوکړيدو، او ۲۹ اکتوبر ۱۷۶۰ کبې پاني پت ته راغلو، شاه دراني يک نومبر باندې پاني پت ته
 راغلو، د مرهټيانو نه يې پنځه ميله لرې مورچه شو،
 بالاخره احمد شاه دراني اوسا ده شيو بهاو د پاني پت
 په تاريخي ميدان کبې سره مخامخ شول، د پاني پت سره.

جوخت دکشته کښې دپانداورس اوکاوا واس ترمنځ د -
 مها بهارت جگړه شوې وه. دلته دشهاب الدين محمد غوري
 دتوري شرنگار تير شوې ؤ. همدلته دپښتون بادشاه
 ابراهيم لودهي ۱۵۲۶ کښې دمغل بابر دلاسه ويښې توتې شوې
 وې، احمد شاه دراني يودېر تکړه جرنيل ؤ، نو ده داسې
 کار وکړ، چې اول سرکښي يې ځان دېر سمبال وساته، او
 عسکرو ته حکم ؤ چې خوشې به نه گرځي، دخپل
 کيمپ نه به لرې نه درومي، دغه ټول چل احمد شاه دراني
 ددې له پاره کړې ؤ، چې دمرهټيانو چل معلوم کړي
 چې دوی ددې نه څه اندازه اخلي، مرهټيانو خيال
 وکړي، چې افغانان ځکه ورچاپي نه گرځي چې دوی له
 موبز نه ډاريزي، نو دوی دغه پرهيږ دافغانانو کمزوري
 وگڼله، او ددوی خيال وچې بادشاه موبزه دکنج پر لوتلو
 او دافغانانو دمرگ په وجه وډارولو، نو دوی په
 دې کښې شول چې بادشاه به بيرته افغانستان ته تښتي،
 نو دوی دېر زړور شول او بې احتياطه به گرځيدل
 مگر مرهټيان دلته دېر خفه شول، چې ددوی جاسو-
 سانو اطلاع وکړه چې افغانان په پټه خپل ځانو دډاوبډ
 جگړې دپاره تياروي، دتښتيدو او يا په څټ کيدو نيتوي
 نشته.

اوس د دواړو لخوا وړې وړې جگړې پيل شوې، چې
 دغه اکثره دگشتي دستو ترمنځ کېدلې، او دغسې به
 دوی د یو بل فوجي چل زده کاوه. او دغو دوه میاشتو
 دوام وکړ، ۱۹ نومبر ۱۷۶۰ تاریخ باندې د ابراهیم خان
 کاردی ورور فتح علي خان چې دوی مرهتیانو په طرف وو
 د شاه په کپ باندې د شب خون دپام راووت، او حمله یې وکړه
 د دې پدې بریالۍ شو چې خوتو یې د افغانانو نه و تښتوي
 درې ورځو پس د سندهیا پوځونو وزیر عظم شاولي
 خان باندې برید وکړو، نو که چیرې افغانان بیدار نه وی
 نو بهر تاوان به ور سیدلے و. څلورمه شپه په خیر تېره
 شوه - ۷ دسمبر ۱۷۶۰ کڼې مرهتیانو دخپلو توپو په ذریعه
 دروهیل په پښتنو فوجي کپ باندې بمباري او گوله باري وکړه
 دروهیل په پښتنو د گوله باري ځواب ور نه کړو، خپل وار
 یې مشې ته پرېښود، د شپې د خیب الله خان ورور سلطان
 خان دیوزر عسکرو سوارو او پنځه زره پیاوړه عسکرو
 سره پسې وروټ د مرهتیانو په کیمپ یې حمله اوکړه، د
 توپکو په زړو په ذریعه مرهتی په بهر دار فوج گډوډ شو
 او تښتې ته مجبور شو، او توپي ځنې پاتې شوې، خو په
 عین وخت کڼې ابراهیم خان کاردی عسکرو په دروهیل
 حمله وکړه چې ورسره بالوانت راو مهندل هم ملگری وو.

روهيله رو رو خپل کیمپ ته را په څټکيدل او جنگېدل هم پدې
لويه جگړه کېنې مرهټيانو درو هيله و نه پرې مړي وکړل ،
مگر د مرهټيانو توپونه يې کیمپ ته راوړل ، پدې جگړه کېنې
د مرهټيانو کمانډر بالوانت راو مهندل و وشرل شو ، ده د ساره
شيو بهايو پر باوري افسر و دده مرگ د مرهټيانو د پاره
لوی زيان او شکست و .

اوس احمد شا دراني د مرهټيانو د تنگولو او غصه کولو
د پاره يو بل تکتیک غورځ کړو ، ده په هره شپه پنځه زره ،
جنگيالي چې دوی به په ترکي آسونو باندې سوار وو ،
د مرهټيانو خوراکي موادو د لوټولو د پاره ليږل ، چې د دوی
مشري به بخر به کار افغاني جزالانو کوله ، لکه شاه پستد خان او ،
جهان خان ، دوی به د مرهټيانو قافلې لوټلې ، او هغه کسان
به يې ټول بندي کول ، چې په پټه به دوی د شپې په ځنگلونو
کېنې لرگي او وابته کول ، د دې لور ته سويلي سرک اول
حل د پاره افغانانو په مرهټيانو بند کړ ، پدې وخت کېنې دلبر
خان رو هيله يې ته د کبچ پور د غلې گو دامونه ونيول ، اوس
مرهټيان نور هم وار خطا شول ، اوس د دوی اميد صرف
د پښالي سر داره الاستګر و ، سګر دوی ته پدې جغرافيه
وخت کېنې شمال لويديځ له اړخ نه خوراکي مواد رسول او په
خپله پاني پت بنار کوټي کېنې دومره غلې چيرته وې ، دنهاس

ځلک هسې هم د مرهټي او دراني د خير سره تبتيدلي وو، او -
 غلې يې د ځانوسه وپې وې، دا ځکه چې د دوی سبار
 فوجي درمن جوړ شوي وو.

۷ دسمبر کښې افغانانو ته اطلاع وشوه چې د
 مرهټيانو ماليه ټولونکي مشر کرو هند بالال د نجيب الله املاکه -
 لوت کړي دي، راروان دي، احمد شاه دراني سره غم
 شو، چې دغه خبر سره دده روحيه اتحاديان گروډ نه
 شي او د بې اړاخه سبب نه شي، نو شاه زر د کريم داداو
 او حاجي عطا خان په مشرۍ کښې د گرو نيند بالال خلاف د
 پنځه زرو سپاهيانو سره وليږل، د باغ پټ سره نږدې
 دوی په جمناسين پورې وتل، او د پهلې په حدود کښې
 په شاهدري باندې ناڅاپه ور ښکته شول، او د سپاه سم
 دسمبر په نيټه يې مازيگر د مرهټيانو چوکۍ او پوستونه د
 منځه يوړل، بل سحر دوی غازی اباد پوځي ځای قبضه
 کړ او بيا يې په جلال اباد کښې په گووهند بالال باندې ناڅاپه
 حمله وکړه، چې دوه درې ورځې مخکې دده دغه ځای
 لوت کړي وو، دوی د خه مقابله نه بغیر و تبتيدل او گویند
 بالال قتل شوه، او دده سر پر يکړای شو، او د شاه، حفوا
 تر وړاندې شو، د افغانانو په لاس کښې اوس د روحيه علاقه
 مکمله راغله، او د مرهټيانو نه يې پاکه کړه، د دې نه پس بادشا

صبر سٿي او د خوراكي موادو د كمبوت خطر د هميشه د پاره
وركه شوه، مگر افغانانو به هره شپه په دوي باندې حملې
كولې، د دوي هر قسم مدد درسيده ولارې بندې كړې
وې، او سمه ناكه بندې يې ورپسې كړې وه، په دې
باندې مرهټيان وارخطا وو، خو د شاه فوج كني هم
روهيله مشران يې صبره وو، دوي د جنگ خبرې كولې
احمد بابا دوي ته وويل: "زه ستاسو هر قسم مشورې
ته د قدر په سترگه گورم. مگر د جنگ خبره تاسو ماته
پرېږدئ، جنگ كني يې خبرې لوي مرض دے، چې -
وخت راشي زه به درته په خپله حكم وكړم، د بابا چل دغه
و، چې مرهټيان تنگ شي، دخپل سنگرونه راووحئ، او
دوي حمله وكړي، او يا فوجي غلطي وكړي، مگر روهيله
وغوښتل چې زر فيصله وشي چې دغه عموماً د پښتنو
عادت دے. چې تر نن ورځې پورې مونږه ورك نه كړو،
ځينې خلك ټوكې كوي، چې مونږه فټ بال او هاكي كني بڼه
لوبغاړي يو چې فيصله يې لنډه ده، مگر د كركټ وخت
اوږد دے نو ځكه مونږ د پاك د بې صبري موجب شي.

د مرهټي مشرله خوا درونځې - جوړې پېشکش

مرهټي لښکر بابا ډېر تنگ کړی و، خوراکي مواد يې پرې
بند کړي وو، د سولو لارگي خلاص شوي وو. ځنگلونه کښي ورتل
پښتانه غلي وو، د څارو وابنه په خلاصيدو وو، او هر شپه
به پښتنو پر دوئ باندې بریدونه کول، نو دوئ ډېر تنگ شول
دکن او پونا^{Poona} لارې وو. نو دوئ شجاع الدوله ته خواست وکړ،
چې د شاه روغې ته راضي کړي، د دوئ نورو خطاوو، د بادشا-
هي او د افغانانو وهل يې هير شول، اوس د ځان په غم وو
هم دغه چل ورسره بابا کولو، چې دوئ تنگ شي، بې صبره
شي، او غلطي وکړي، په افغانانو برید وکړي، دغه هغه فوجي
چل و، چې بابا د دوئ سره کولو، نو ځکه يې قصه دومره
اوږده کړې وه، ده په سپين کاغذ باندې خپله کټه گوته ولکوله
او شجاع الدوله ته يې مکمل واک ورکړی و، مگر اوس نجيب الله
رو هله د بابا په چل پوه شوی و، نو ده شاه ته وويل، چې
دغه دکفارو چل دے، بايد موټر جنګ او جهاد وکړو فيصله
به ميدان کوي، په دې باندې شاه د صلحې خبرې پرېښودلې
د جگړې فيصله وشوه چې مرهټي سپه سالار ساده شيو

خبر شو چې شاه روغه نه کوي، نو د جنګ نیت یې وکړو.
 د جنګ نه بغير بله لاره پاتې نه وه، دا ځکه چې دوی د لویې
 مړه کېدل، نو مرهټي سردارانو ورته وویل: چې هسې هم مړو.
 نو وایې د درانیانو سره جنګ ونه کړو، عسکر د پرتګ وو.
 دوی ویل: چې موږ څه خوړلي ته دي وږي یو ایوسیر
 غنم نه پیدا کړي. بڼه به دغه وي چې د بنمن سره جنګ وکړو
 چې قسمت ته څه منظور وي هغه به کړي، پدې باندې
 ساده شپور او په افغانانو باندې د حملې د پاره فوج ته د تیای
 حکم ورکړو، چې بله ورځ به حمله کوي، ده په یو -
 اخيري خط کېې شجاع الدوله ته داسې لیکلي وو:

«اوس نو وروستی شېبه راغلي ده، که دې څه په
 وس کېې وي نو زړ یې ترسره کړو او یا ماته منفي ځواب
 راکړه، له دې وروسته به نور نو د لیک یا خبرو د مبادلې
 له پاره کوم فرصت پاتې نه وي» «کتاب احد شاه لیکونکی کندهار سکھ»
 د دې لیک سره سم شجاع الدوله بادشاه ته حاضر شو،

بادشاه پوه شو، د خوب په جامو کېې وو، او خپل مشهور
 او نامتو آس چې بابا به ورته «چوکي» وئیلو پر سور شو
 خپل فوج یې د جنګ له پاره تیار کړو، او د فوجیانو سره
 یې خبرې وکړې، او دوی ته یې لارې کړې وړکړه.
 مرهټیان اکثره د قطار د جنګ قابل نه و، دوی څو گوريلاي

چل باندې ښه پوهيدل دخپل هيواد مهمامشتر نه لرې وو،
او درنې وسلې ورسره وې، او ماشومان او ښځې هم نو
دوئ نه شول کولای چې حمله وکړي، بيا په څټ شي نو
ساده شپوراؤ د يوې داسې جوارۍ په... کيناست چې دافغانانو
نه گڼل يې گران وو، خو دې لومه کښې يې ځان پخپله ښخ
کړې و.

د مينځ فوج کمانده په خپله کوله، د کيڼي خوا
مشرگري دا براهيم کار دے په لاس کېږي و او د ښي لاس
کمان ملهار او، هولکار، جاکو جی شندی په غاړه واخيسته
د بلې خوا احمد شاه په ډېر محنت سره جنګي پلان جوړ
کړے و، د سر جادونات سرکار د قول مطابق و، ده
د يو ذاتي جنرال په حيث دخپل ماي فوج نيمايي برخه
(اتلس زو) په مينځ کېږي دخپل وزير ترکان لاندې واچوله
په داسې حال کې چې دوه نورې ډلې سپاهيان چې
هره يوه پنځه زره گسه کېدله، او زياتره په پارسي غور
اساف سوار پوځيان وو، خپل ډېر وړاندې، کيڼ او
ښي اړخ ته وليږل، پدې ډول د شاه هندي متحدین
د پياوړو دراني فوجونو په منځ کې راغلل، او د خنډو
په خوا کېږي د دوئ دکم غفلت، چل ول، او ټينځې څخه
مخنيوے کېدلے شو، له بلې خوا د خنډو د ښي او کيڼي خوا

قطارونه» (يعني ليكه دراخې پوځيان د دې له پام هم غور
شوي وو، چې هغوی کولې شول، د مرهتيانو له خوا په اړخونو
(بني اوکینه) باندې برید هم ناممکن شي، او په دې ډول
به شاه د هندي متحدینو په منځ کې د مرهتيانو له برید
خه خوندي وي، او د هغوی زړور توب ته به زیات
ونه رسیدي، «کتاب احمد شاه، لیکونکې ډاکټر گنډاسنگه رتجان منگل»

نجیب الدوله او شجاع الدوله د شاه پسند خان د
گماند لاندې کینې خواته ولېږل شو، او حافظ رحمت خان
او دوندي خان بني اړخ ته، شاه خپله جنګي قطار يعني ليکه
اووه ميله اوږده کړله، داسې دائره يې جوړه کړه لکه نوې
مياشت چې راوخیژي، غاښی يې د مرهتيانو لیکوته ورلږ
شول، نو دوي ډېر په آسانۍ په مرهتيانو باندې برید کولې،
شو.

د درانيانو فوجي جوړښت

کين اړخ : شاه پسند خان، نجیب الدوله او شجاع الدوله په منځ
کينې شاوولي خان وزير عظم .

بني اړخ : حافظ رحمت خان او دوندي خان،
د مرهتيانو نقشه

کين اړخ : ابراهيم خان کاردي، —

داما جي کيڪوار وڌيٽال شويو.

مينڇ ڪٽيڻي ؛ سادو شيوبها و.

مئي اڻڄڻا : انتا جي منڪشوار، ساتو جي جاداو
وڻو ڪٽائڻو ڏله، جسوانت را و پاوس، شمشر بهادر جاناڻو
جي، مڻندي، ملهار را و هولڪا.

د جگهري پيل د مرهٽيانو د توپي ڏڙو سر پيل شو
لومرڻ برید ابراهيم ڪاردي وڪرو، پداسي حال ڪٽيڻي
په يوه لاس ڪٽيڻي يي جنڊو وه، اوپه بل لاس ڪٽيڻي يي ٽوپڪ و.
ده دوه ڏلو پوڻيانو ته حڪم ورڪرو، ڇي ده فوافقاناو
مغه وڻي ڇي برخوردار خان يي رهنمايي ڪوله او په
خپله يي د بني اڻڄڻا نه په دوهيله حملة وڪره ڇي شاه
هم دلته و، سخته جگه شروع شوه، ابراهيم خان ڪاردي
د مرهٽيانو د پاس جگيدو، اول سرڪيڻي خوداسي حال جوڻو
شو ڇي خيال ڪده، ڇي رو هيله به ڏپر ڙر ماتي وڻي
خو ڪاردي په مخامخ جگه ڪٽيڻي ڏپر ڙر وار خطاشو
پدي وخت ڪٽيڻي احمد شاه بابا د رو هيله ڊکڪ له پاس توڙي
تانه فوج راولپڙه، او ده حڪومونه ورڪوله، په داسي
چل پي وڻنگول، ڇي ڊڪاردي فوجيانو ماتي وڻو ڏله
په دي وخت ڪٽيڻي د ابراهيم خان ڪاردي ڪڪ له پاس د -
اما جي کيڪوار راغي، خودا فقاناو جلي او برید و نه دومره

تيز او سخت و، مرهتيان رو هيله افغانانو نژيتنگا نه شول،
 او ټيټې ته اړ شول، هم پدې ډول د مرهتيانو کيڼ اړخ
 ماتې سره مخامخ شو، ويشورن راو، اوساده شيو په
 منځ باندې حمله وکړه چې مشري يې وزيړ عظم شاه ولي
 خان کوله، د دواړو خوا ډزې شروع شوې د افغانانو
 سپکې توپې گوله باري شروع کړه، په مقابل کيڼې يې د مرهتيانو
 درنو توپو بمباري شروع کړه، افغاني توپې ډېرې پياوړې
 وې، داځکه چې دوئی د يو ځای نه بل ځای ته ډېر په
 اسانه وپړې شوې. مگر د مرهتيانو توپې ډېرې درنې
 وې، وېل راوړل يې کړان وو، پدې درز غوبل کيڼې -
 مرهتي فوځيان په شاوولي خان ورتوئ شول، او د افغانانو
 قطارونه ته ورننوتل، افغانان يې وارخطا کړل، د منډې
 خيال يې و، خوشاولي خان ورته چيڅې وهلې چې يارانو
 چيرته منډې وهی، وطن مو ډېر لرې دے، بيا افغانانو
 ځانونه سمبال کړل، جنگ بيا په زور شور سره شروع شو
 پښتو دگېدې غونډې منډه کړې وه، مگر د زمره په
 په شان په واپس راغلل، شجاع نه شو کولې چې د حاجي
 عطا يي خان مدد وکړي، داځکه که ځای يې پرېښوده،
 نو د کيڼې خوا د جانکو جي، شندی، ملهار راو هولاکار نه خطره
 وه، مگر بيا هم مرهتيانو د دې گډوډۍ نه فائده نه شوه اخيستل

چې افغانان يې په 'مخه كړې وائ، داځكه چې د شاه
افسانو دا په څې شوي افغانان بيا زر راغونډ كړل
او شاه خپل باډي كار د هم د شاهي لي خان دم دلدلپاره
ولمړه، اوس افغانان بيا ته په 'غيرت راغلي وو، مگر
هتيان يې په شا و تمبول، مگر د سده شپږ زېږو
فوجيانو سخت جنگ ته دوام وركړو، په دې جنگ كې د
پشواو زوئ د خپلو ساتونكو عسكرو سره په افغانانو
ورته وپ كړو، مگر اوس د افغانانو وار خطا ئې وركه وه،
دده حملې څه خاص اثر ونه كړ، داځكه چې احمد شاه بيا د پېر زېږ
د افغانانو نه پاتې فوج راو ليرولو، افغاني فوجيانو د احمد شاه په
لار بندونه د مرهتي فوجيانو خلاف خپل خپل چلول شروع
كړو، او دوي يې درې اړخونه را ايسار كړل، يوه د له
د افغاني پوځيانو له بڼې اړخ څخه راپورته شول، په دې بڼې
يې په ټوپكو د زو سړو بله د كېنې خوا راغله په 'مرهتي
عسكرو يې حمله وكړه، او زېږ بڼې طرف ته لاړه، او دريمه
د له له مينځ څخه نه راپورته شوه، مخامخ يې پرې د زې
وكړې، او بيا په څې شول، داسې چلول په وجه يې مرهتي
عسكرو وار خطا كړل، دوي ته د سمباليدو وخت پيدانه شو،
همدغه نمونه چلول به افغانانو بيا بيا كولو، د دې باوجود
مرهتيانو په 'شاوې خان باندې درې ځله سخته حمله راوړه

خو دده ملگرو مورچي ټينگي کړې وې او ځانونه يې
ټينگ کړل. په پاو باندې دوئ بجې د افغانانو د گولي په سبب
ويشوان راو وگليدو مړ شو، دده مرگ د ساد شيو له پاره
لويه صدمه وه، ده ډېر سخت په قهر او غصه او غم کښي
مرهتيان را جمع کړل، او پر افغانانو باندې يې سخت برید
و کړو، په همدې دوران کښي دے په نيزه زخمي شوي ستي
پسې په گولي هم وگليدو، او داس نه راوغورځيد و، دے
پنجو دراني عسکرو لخوا مړ شو. دوئ دده جوهرات
او سر شاه ته يووړل، ساده شيو بيا دخپل شهرت په اوج
دخپل قوم له پاره د سلطنتي خوبونو په ليدو سره د ځان نه
لا سونه ووينځل.

د شاه د کښي اړخ او د مرهتيانو د بني اړخ فوځيانو
تر منځ عملاً جنګ ونشو چو نکه ملهار راوړ هولاکار او
جبانګو جبي شندي د پښتنو د توپري خونديدلې و، نو
دوئ تر اخره پورې دخپلو مرچلونو نه را ونه وتل، چې
نجيب الله خان د دوئ نه بز دلۍ نه فايده واخيسته، په پټه
د دوئ فوجي ليکونه ورغځه او پر دوئ يې بريد وکړ، د
دې سره د بني لاس او منځ اړخ لاره خلاصه شوه،
شاه سيد خان او نجيب الله خان په دوئ غبرګو بريد وکړو،
د دې سره ملهار راوړ لومړۍ ونيښتيدو، دده سره يوځای

د جاتکوچي زيات شمير لښکر لارو، جاتکوچي په خپله
 زخمي شو د زياتو تلفاتو سره يې ماتې وخوړه.
 په دې ډول مرهټيانو ماتې وخوړه، دوی څوک
 مړه او څوک په ملامه وو، چې پښتنو په دې کلامو دې کښې
 راايسارول او وژل به يې، بد حال و، د پاني پت دريم
 جنګ پښتنو وگټلو، د هند د قيمت فيصله وشوه، پر کلکه
 کښې لار د کلدیو خوشحاله و، داځکه چې مرهټيان او
 پښتانه دواړه دهند او ايشيا خلک وو، او د پرنګيانو له پاره
 دواړه خطرناک وو، مرهټيانو داسې وهل وخوړل، چې
 تر ډېره وخته پورې يې دخولې خوندي سم نه شو.

د دښمن تلفات :

په دې جنګ کښې دومره ډېر مرهټيان مړه وو چې، د
 احمد شاه فوج د دوی د مړيو نه درې ديرش «۳۳» غټې ماڼۍ
 او ډېرۍ جوړې کړې وې، او دوی (۲۸۰۰۰) زره مړي،
 شمار کړل. دغه مړي په ميدان او خنډونو کښې پراته وو.
 هغه په زرگونو مړي چې د پښتني په وخت د افغانانو لخوا
 مړه شول، دهغوڅه حساب نه و، د شپې د پخۍ په
 وجه پټ شوي زخميان هم مړه شول. (۲۲۰۰۰) زره
 بڼځي او ماشومان اوسول بهوراکسي يرغمال، يعني جنګي قيديان
 شول، د برهمنو بڼکلی بڼځي يا پيغلې په لس لس روپۍ

افغانانو خرڅی کړې، نقدې روپۍ جواهراتو حساب نه و، د ځناورو لکه اوبیان، آسان او نورو خو حساب نه و.

په کال ۱۷۶۱ د جنوري په ۱۵ - شاه له بري نه يوه ورځ وروسته چې يوه شانداره شاهي چپنه (قبا، يې پر غاږه او د الماس په گډون ځلیدونکي جواهرات يې پر غاړه وو د پاني پت بنام ته ننوت، او د شېخ بوعلی قلندر زیارت يې وکړ، دلته څو ورځې پاتې شو، بیا د هلي ته روان شو، د دې هلي نه شپاړس ميله لرې د مغل بادشاه کنډې پنجې زینت محل او دهغې دلسي ميرزا جون بخت لخوا شاه ته تود هرکلي وشو. د دې سر د مرهټو د لاسه ناست گورنر شکر پندت د دې هلي نه پټ وټبتید، هرا رنگه په شمال هند کېنې د مرهټو زور باندې سخت گوزار وشو د مغلو سلطنت د شاه په پښو کېنې پر مخ پروت و، مگر ده د بابر په شان په تحت او هند باندې قبضه ونکړه، دېر خلک په دې عمل شاه ته ښه نه وایي، مگر د داسې نه کولو وجې د بابا سر دېرې وې، چې يوڅو يې د بېلگې په ډول دلته ذکر کوو:

۱- بابا نه غوښتل چې خپله خاوره پرېږدي، دا ځکه چې ده دخپلې خاورې سر بې کچه مينه لرله چې دا د ده دشعرونه ثابتېږي لکه چې وايي:

د دې هلي تخت هير و مه چې راياد کړم
نر ماد بڼکې پښتونخوا د غرو سرونه
۲- بله وجه يې دغه وه چې دهند سر اول دېروخت

نیو، داځکه چې په جنوب کېې مرهټیان پراته وو، د بنګال د غاړې ایستې. ^{East} اندیا کېنې ۱۷۵۷ کېنې پر لاسنې کښې وو، نو دوی، هم په اسانه دهند نه لاس نه اخیسته.

۳- د بابا اصلي خاورې پښتونخوا وه او هند د هلي په منځ کېنې د دښمن قوت و، يعنی سیکهان، د دوی نه هر وخت خطرو وه چې دوی به د اصلي خاورې او د هلي تر منځ رابطه کتې کړي.

۴- بله وجه دا وه چې زار روس او چینایان لگیاوو مرکزي ایشیا یې تیوله، او ۱۷۶۳ کېنې بابا چینایي جنرال وډوبه او تاشقند، سمرقند، خيوا، بخارا یې د چینایانو تر بچ کړه.

۵- په ایران کېنې روړو قاجاریانو قدرت نیو، نو د ایران له اړخه هم اصلي خاورې ته خطر وه جوړیده. ۶- پښتانه که څه هم د بابا د مشرګرۍ لاندې تر ډېره حده پورې په اتفاق وو، مګر د دې ضمانت نه و چې دوی به همدغسې پاتې شي.

۷- او اصلي او بنیادي وجه دا وه چې بابا د پښتنو د قبیلونه یو قوم جوړول غوښتل، او په دوی کېنې یې یو ملي احساس پیدا کاوه، او دغه احساس بغیر د بادشاهۍ نه ممکن نه وو، او داسې بادشاهي چې مرکز یې په خپله خاوره کېنې وي، يعنی ایران یا هند کېنې، مخکېنې هم د پښتنو بادشاهۍ

پاتې وې ، مگر دوئی هلته ورکړ شول ، نو ځکه بابا په دې پسې نه
 تلو ، چې خومره لویه بادشاهي ده ، ده غوښتل چې افغانۍ ،
 خاوره ته دنوې زمانې مطابق یو قانون حیثت ورکړي ، او پښتو
 ته خپلې پولې جوړې او څرگندې وټاکلې شي . او د دوئی د
 بادشاهۍ ځمکه خپله ځمکه او پایتخت یې په خپل کور کېنې وي
 دا ځکه چې بابا په دې ټولو باندې شعوري پوهیدو .

که چېرې بابا هند کېنې پاتې شوی وای نو نن به نه
 هند وای نه افغانستان ، دا ځکه چې دغه افغانستان نوم پخپله
 د دې ثبوت دی چې بابا دخپل کور نوم کېنود ، د دې نه
 وړاندې داسې نوم نه وو ، صوبه کابل پېښور ، صوبه غزني
 صوبه هرات ، قندهار نومونه وو . مگر بابا دغې ځمکې ته
 نوم او پیژندګلوي او پولې ورکړې ، چې تر نن ورځې پورې
 یې موندلرو ، او په موند کې تر یو حده پورې ملي او هیوادې
 احساس پاتې شو ، او موندنه د یو مرکز خاوندان شوو ، او
 افغانستان د دوه لویو سامراجي قومونو په منځ کې ژوندی
 پاتې شو ، که څه هم هغه افغانستان نه دی چې کوم بابا پرېښی
 و . مګر پښتون قوم بیخي میراث نه شو ، لکه دهند نور قومونه .
 موندنه تر نن ورځې پورې یو " IDENTIFICATION " لرو ، که څه
 هم د مرهټیانو او افغانانو د جنګ نه پر ګلیانو فایده واخیسته ، مګر دغه
 قصور د اورنګزیب و ، چې هندوان یې راګرم کړل او بیا قصور

د مړهټي برهلمانو، چې دوی کټاس هندوان او متعصب
خلق وو، او آخیر یې ځانونه د پاني پت په میدان کېږي
وشرموله (بابا)

بابا د دې بري او فتح باوجود د پشواو سره رابطه وساتله
دده د زوی او تر بون یعنی ویشواو راو او ساد شپوراو، چې
دوی د مړهټي فوج رهبري کوله، په مرگه یې د پشواو سره
برازي بنکاره کړ، بابا پشواو ته ولیکل چې د دې جنگ په ذریعه
چې کومه بدبختي مړهټیو ته ور په غاړه شوه نه له تاسو
سره په دې غم کېږي شریک یم، اما قصور صرف د ساد شپوراو
و، چې دوی هیڅ روغي جوړې ته چمتو نه وو، مونږه
صرف خپله دفاع کړې ده، مونږ امید لرو چې په راتلونکي
وختو کې به د داسې تباهی نه مونږه ځانونه ژغورو، مونږ
اوستاسې په منع کېږي چې کومې شخړې پېښې شوي دغه څه
دینکمرغي خبرې نه وي، نه امیدوار یم، چې داسې بدبختي
به نورې نه پېښې، د بابا د لیک متن «پشواو بالاجی» داسې -
دلیل نشته چې ولې باید زموږ اوستاسې تر منع بدینتي موجود
وي. داربستیا ده چې تاسې خپل زوی او ورور په دغه بدمرغه
جگړه کې له لاسه ورکړ، خو دا کار کاملاً د بهاؤ صاحب په لاسون
و شو، او مونږه له خپل ځان څخه د دفاع پرته کومه چاره نه
درلودله، سر د دې هم مونږ په دغو تلفاتو سره سخت خواتیښي

شو، مونږ دې ته تيار يو، چې د دهلي شاهي ادارې مسئله
 ستاسو په واک کې پرېږدو په دې شرط چې تاسو پنجاب د -
 سلج تر رود پورې مونږ ته خوشې کړي او دامپراتور په تګه
 د شاه عالم ملاتړ وکړي، تاسې به ضرور هغه خواشينې پېښې
 هير وئ چې پېښې شوې، او له مونږ سره يوه دوامداره -
 دوستي ټينګوئ، داسې دوستي چې مونږ به په ډېره لياقت
 هغې غوښتونکي يو. « کتاب احمد شاه »

وزير عظم شاهي خان داسې نور خطونه او د سوغاتو
 سر د يعقوب علي خان په لاس کولياړ پشواو ته ورسول، د
 بل اړخ نه کلراج د فروري په ۱۰ نيټه د پشواو سر ملاقات،
 وکړ، او د احمد شاه پيغام يې ورکړ، پشواو هم د غسې دروغې
 جوړې ارزو څرګنده کړه، خو پشواو دلته سخت بيمار شو،
 خوبيا هم د صلحې او روغې جوړې تفصيل له پاره اوشلېږل
 له پاش خېل سړي دهلي ته وليږل، هر څه تيار شوي وو
 صرف رسمي دستخطونه پاتې وو، چې په دې وخت کې
 د پشواو بيماري سخته شوه، هم دغه ۲۰ مارچ ۱۷۶۱ کې پشواو
 د دکن اړخ ته وخوځېده، د دې بيماري باوجود پشواو
 خپل وکیل هنګني ته وليکل چې: « زه د شاه ابدالي او دده
 د وزير ليکونو ځوابونه استوم، چې ماته راغلي دي، او د دوی
 دوکيل کلراج له خوا را سپارل شوي دي، زه انور شاه خان او

حسین محمد خان شاه ته د سولې د خبرو له پاره لېږم ، ما ملهار او هولکا ته هم د دغسې موضوع د پریکړې صلاحیت ورکړی دے ، تاسو به اوس له هولکار سره مستقیماً تماس ونیئ. او دده تصمیم ته به غاږه کیږدئ ، له تاسو څخه غواړم چې د دوه تنو سلاکارانو انور شاه او حسین محمد شاه سره به پوره سلا مشوره وکړئ او د مذاکرو له پرختګ څخه به ما پورته پسې توګه خبر وساتي».

همدغه شان شاه په ۲۹ جنوري ۱۷۶۱ شاعالم ثاني يې د پهلې په تخت کېناوه ، او د نيکمرغي دعا يې ورته وکړه ، مګر د شاعالم ثاني مور (زينت محل) بادشاه ته خواست وکړو ، چې شاه ابدالي دے ، دهند ټولو واکمنو شهزادګانو ته فرمانونه وليږي ، چې شاه عالم ثاني دوی ومي ، زينت محل د شاه مور د لاره کلايو متعلق ورته وويل ، چې شاه دې هغې ته هم کلک ویکي چې شاه عالم ثاني د ریښتني او حقدار شهنشا په توګه وپيژني احمد شاه واک نجيب الله ، وهيله او شجاع ته ورکړو ، چې دوی به د شاه عالم سره کلک کوي ، او بابا دمغلي بادشاه نه بېرته خپل وطن ته دراتلو اجازت واخيست ، دغه شان بابا (۲۰) مارچ ۱۷۶۱ کې د پښتونخوا لوري ته حرکت وکړو ، او پشوله دخپلو اهلکارو له خوا خبر شو ، مئی ۱۷۶۱ ملهار او هولکار پشوا ته داسې وليکل : « سر دے ي هم شاه له رواند

دغه دهنګني په حضور کښې شجاع الدوله اوږده روهيله
متعديق ته په کله توګه لارښوونه وکړه چې ده له پشواه
سر د وېلداره او پخه سوله کړې ده او تاسې ټول بايد
د پشواه صلاحيت او واک ته غاږه کړئ دي ، له دغه واک څخه
په خپله دوی د پرته ګټه اخيستل شي .

دغه راز شاه يعقوب علي خان ته امر وکړ چې پوناګي
د پشواه حضور ته د معاهدې د لاسليک له پاره لاړ شي .
« احمد شاه ليکونکي داکتر ګنده اسنګه ترجمان منګل » بابا خپل
کور ته راغلو د خپل وطن په چارو کښې بوخت شو د غسې
د پاني پت دريمه جګړه سر ته ورسيدو .

دنوي کندهار د تاداؤ ايسنودل

احمد شاه بابا يو قوم پرست او وطن پرست پښتون
و، نو ده نه غوښتل چې هغې ښار کښې ژوند وکړي ،
کوم چې نادر شاه (۱۷۳۸) کښې جوړ کړې و، دغه دغلامی
ښانه وه. او د پښتون قوم د غیرت او پټ له پاره یی داغ
و، نو بابا فیصله وکړه چې د پټنځ خپل کندهار پکار دے
چې د دوی د شاه لخوا یی ښایا د ايسنودلے وى، او بل دنور
کندهار د نادر شاه د الوټی ښان و، نو بابا چیرته یوازاد
افغانستان کښې د پردی د لاسه اباد ښار کښې ژوند کولو،
نو بابا دنوي کندهار په جوړولو باندې پیل وکړ. نو
ده د دغه اوله کلي سو نږدې د ښار په ختیځ کښې یو ویاله
د دښتې خوا ته وکندله، په دې خاطر چې د دې ویالې په لویځه
غاړه نوے ښار ودان کړي، دغه ځمکه د الکوزیو وه، ده د لته
خپله مور هم ښخه کړه، او یوه روضه یی پرې جوړه کړه
چې دغه کله دروضي په نوم مشهور شو، د لته دوی دیوې
فوجي چاوځي جوړولو فیصله هم وکړه، مگر دغه ځمکه د بارکزو،
وه، دوی انکار وکړ، بابا په زور کار نه کاوه، دیو بل ځای په

تلاش ڪئي ٿو، ڇي پھ ڏي ڪٺي پوپلزي ورته راغلل، احمد شاه
 ته ٻي وويل ڇي نر مونڙ ڇڪه حاضر ده، ڇي بادشاهه ڇه پکي
 جوڀول غواهي مانج نه شته، نو بابا دلته دنوي ڪتلهار بنسٽ
 کڻيو ڇي کوم نن سبا ٻي مونڙه ونيو، دغه دبابا دلاس جوڀو
 بنار دے۔ پس له بنسٽ ايسو دلو نه احمد شاه بابا دتولو قبيلو
 خلك راو بلل او دلته دڪوروف دوانولو پار ٻي ورته۔
 وويل، او ده بنا ڳوڏا پير ديوال ٻي تري تاو ڪر، خودومر
 لري ٻي تاو ڪر ڇي داتلونگي وخت له پار دبنار پراخيدو ته
 ٻي پير علاقه ورته پريبنو ده، دبنار ديالونه او برجونه
 جوڀول ٻي هندي ميارا نوته ورڪرل، اول سرڪتي هندي انجيز۔
 دشپريو مياسو له پار ورڪر شو، کاروختايدو، يوبل مانديس
 کار واخيست، مگر دغه مانديس بيا راپيدا شو، باچا ورختي تي
 وڪر ڇي چيرته تنبھلے وي؟

ده خواب ورڪر ڇي زه تنبھلے نه نوم دسوچ بچار
 له پار تلے وم، داڇڪه ڇي دغه خوشاهي بنار جوڀري ٻي ڇي
 دي باندي ڊپر سوچ بچار په کار دے، پس ماسوچ او نقشه
 جون ڪر، اوس وخت راغلي دے، ڇي کار شروع ڪر،

دغه شان شپريو مياشتي نه پس بنار باندي زور شور
 سر کار شروع شو، بابا ٻي هر وخت معائنہ ڪولہ، او ڇي
 خومر به بنار جوڀريدو په ڏي به بابا خوشحاليدو، په ٽاڪي

وخت کښې برجونه او گنبدې جوړې شوې، کله چې دفاعي
 ديوال او دهغې مورچې او دولس برجونه مکمل شول، نو بيا
 شيخانو، سيدانو او د هيواد نورو متبرکو کسانو ته خيراتونه
 او سوغاتونه ورکړل، او د دوی نه يې د دعا هيله وکړه، همدغه
 شان د بابا د زېږه ارمان پوره شو.

دغه ښار دارغنداب لو تر ټک سيندو نو پټر منځ کښې په
 سمه حکمه پروت دے، شمال لويديځ خواته يې يو ټيټه -
 غونډې غر دے، چې تقريباً زرفټه جگواله به يې وي
 د ښار ختدو قونډه خلويښت فوټه سور وړ دې او لس فوټه نژدې
 وو، د ديوال سور يې په پيل کښې يوښت فوټه او سر کښې
 څوارلس فوټه و، او د ديوال جگواله يې نهه گزه يعنې ۲۷
 فوټه و، څلور اصلي دروازې لري، د بر دراني او کابل
 دروازه، شکار پور دروازه، د هرات او توپ خانې دروازه
 او د عيدگاه دروازه، دغه ټولې د مور چلو نو په ذريعه
 ژغورلې شوي.

په پنجاب کېنې د سکهانو فسادونه او د دوی شاته د فرنگیانو لاسونه

احمد شاه بابا ټول عمر په دې کېنې تیر کړ چې کله به ایران کېنې و، کله هند او کله مرکزي ایشیا کېنې، خو بابا ته چې زیاته سر در دي جوړه وه هغه د پنجاب سکهاات وو، که څه هم دغه ازغې اورنگزیب کرلي وو، مگر د احمد شاه بابا په وخت کېنې او بیا وروسته د مونیږه د افغانانو له پاره سکهاات د لوی شراو بد بختی سبب شول، چې دوی سره د یورپا نولاس و، چې ورسره فرانسویان او اټلیان یې فوج کېنې وو، او د بنگال نه به د ^{East} انډیا کمپنی د جاسوسانو په ذریعه د لوی بابا په خلاف لمسیدل، اولارې او گوردې به ورته بنودل شوي، دا ځکه چې په ۱۷۶۱ کېنې د پانیپت په میدان کېنې د بابا کامیابي ټوله ایشاو پرکاوله او یورپی سوداگرو باندې او خاصکر پرنگیانو باندې تبه راغله، دا ځکه چې دوی سره خطره جوړه شوه چې درانیان هند کېنې راته تهم نشي نو دغه به نوې وینه او جذب به وي نو د دوی نه هند اخیستل بگران شي، نو ځکه دوی غوښتل چې هند

کښې گډوډي وي ، او خاصکر پنجاب کښې ، دا ځکه چې ،
 پرتليان خبرو و چې د افغانستان افغانانو دهند د افغانانو
 په ملگريتا مرهتيا وډيول په پاني پت کښې . او که هندي
 افغانان افغاني شاه د دوي خلاف ولساوي ، نو دوي به د
 بنگال نه لري کړي ، نو پکار دي چې د شاه له پاره کور دننه
 او خاصکر پنجاب کښې بد امنی جوړ کړي . نو دده ټول
 عمر به د سکھانو سر په پرزولو باندې تير شي او مونږ
 ته به موقع په لاس راشي چې ځانونه رورو مضبوط کړو
 او بله فائده به دغه وي چې د پنجاب د سکھانو په وجه
 به د هندي افغانانو او افغاني افغانانو ترمنځ به ډايریک رابط
 قطع شي ، نو ځکه دوي سکھان لمسول ، او دوي ته يې جديد
 ټوپکي ورکولې . د مثال په توگه د لاهور په جگړه کښې چې نور محمد
 خان په خپله جگړه کښې و داسې ليکي :

« خورمه غټ تاسف دے چې له ليري څخه د کافرانو
 په واسطه غازیان شهيدان کيږي . کاشکې مخامخ جگړه وای
 نو دنيا به يو څه لوبه ليدلې وای (کتاب احمد شاه ډاکټر کندهار سکھ منگل)
 بابا به هرمني کښې پنجاب ته راتلو او سکھان يې ټکول
 چې او پري کښې به بيرته لاړ ، دوي به د غرونه را کوز شول
 او پنجاب کښې به يې د سر غوبل جوړ کړو پدې سلسله کښې بابا
 ۱۷۶۶ کښې هند ته د اتم ځل له پاره را کون شو ، او ستر سکھان

ته ۽ ووبلکي د بنگال مير قاسم هم د بابا سره د پرنګيا ټول خلافت
 رابطه نيولي وه، او ده غوښتل چې د احمد شاه ابدالي په زور
 د مرشيد آباد په تخت بيرته کښني چې پرنګيانو کوز کړه ۽
 احمد شاه ابدالي پنجاب کښي د سکھانو خلاف فوجي مهم
 ته دوام ورکړ، او ځيني سيکھانو د سورج مل جت د مدد
 له پاره د روھيله نجيب الله خان خلاف تللي وو، هسې
 هم سکھانو مخامخ جنگ ته شو کولای. مگر چې دوئي نوي
 يورپي ټوپک ترلاسه کړل نو دوئي ډېر زېور شول، خو
 دوئي هميشه د احمد شاه بابا نه هروخت ماتې خوړله، پدې
 دوران کښي احمد شاه ابدالي په سکھانو پسې جلتند دواب
 ته لاړو، دلته دده احترام ته غټ غټ جاگردار راغلل، مگر
 دغه زميندار خلک په پټه د سکھانو ملگري وو، او په ښکاره
 يې د شاه سندرې ويلې، د شاه دلته په راتګ باندې پرنګيات
 وړ خطا شول، شاه د مارچ ۱۷۶۷ کښي د سيند سټلج نه پورېوت
 او د سويل خواته د ډهلي په لور روان شو، بله خوا سکھانو
 د لاهور، راوي، او سټلج دريا بونو ترمنځ علاقه باندې قبضه
 وکړه، اسماعيل آباد ته درسيده سرسم روھيله نجيب الله
 خان د شاه حضور ته حاضر شو، په (۹۱) مارچ باندې شاه
 خپل حضور ته ومانه، شاه هندي مشرانو ته په قهر و، مگر
 نجيب الله خان روھيله سر يې چلن ډېر دور وولي و، هم-

دلتہ دشاہ کیمپ تہ دمیرقاسم استازی دشاہ حضور تہ
 حاضر شو، ددی پہ اوریدوسر پرنگیان نورہم ہی
 آرامہ شول، دوئی وویریدل ددی لہ پائ بنہ دلیلہم
 و، اوہفہ داچی کلاچیری شجاع الدولہ وزیرعظم او۔
 شہنشاہ شاعالم ثانی داحمدشاہ دیکپ سر پیوستہ شی، نو
 ہفہ رابطہ چہ دوئی دواہوسر نیولہ ہی خرابہ بہ
 شی، نو حککہ پرنگیان وزیرشجاع الدولہ اوشہنشاہ شاہ
 عالم تہ وویل، چہ دشاہ ابدالی پہ حضور کنبہ مہ حاضرہی
 او دتہ کومہ پسی ونہ لیری، اوکلا شاہ ابدالی دپہلی
 خواتہ راحی، نو تاسی ہی مخالفت وکری، ہم دغہ رنگ
 پرنگیان دجتان، مرہتیان او نور و ہندی مشرانو تہ
 وویل، چہ دشاہ ابدالی پہ مقابل کنبہ محاذ جوہ کری، چہ
 زمونہ کنبہ بہ درس مدد کوی، مگر بلارخ تہ دپانی
 پت جنگ پہ وجہ دبابا رعب پہ ہندی مشرانو بانڈی
 دومر لویدلے و چہ دوئی دہی کنبہ حق حیران وچی
 دکمپنی پہ ہدایت لاپ شو اوکلا دشاہ افغانی احترام تہ حاضر شو،
 ”To BE or Not To BE To BE or not To BE.“ کنبہ کیرو، دپانی پت جنگ
 نہ مخکنبہ دکمپنی سیاست دغہ و، چہ استطار وکری اوورتہ
 گوری، مگر ۱۷۶۱ نہ وروستہ دوئی دہر چتک شول، کلاخہ
 ہم کلہ چہ میرجعفر علی کمپنی لہ تختہ کوز کر، او ددہ زوم

مير قاسم يي دبنگل، بهار، اوږسياه نواب کړو،
 نو دغه خبر سناغلي هنري واستاږت افغان علي حضرت
 احمد شاه ته ورکړې و، شاه دخپلې خولته او مير-
 قاسم ته ويلې او هيله يې څرگنده کړې وه، چې
 دوي دواړه به د هندي مغلي شهنشاه شاه عالم ثاني -
 اطاعت وکړي، دوي داسې بنگال کړه چې دوي به
 دغه حکم ومني چې څه وخت احمد شاه بابا پاني پت
 جگړه وگټله، نو شاه عالم ثاني دهند د بادشاه په
 توگه مقرر شو، نو احمد شاه دهند د ټولو شهزادگانو
 او واکمنانو ته فرمانونه ليږلي وو، چې دوي يې
 په رسميت وپيژني، خو احمد شاه بابا ته هنري واستاږت
 يکم مارچ ۱۷۶۱ کښې داسې ليکلي وو:

«د علي حضرت دغه خدمتگار (يعني دوي پخپله)
 چې د ثابت جنگ (کرند کلف) په حاي ناست د، د
 شاه عالم او مرو او غوښتنو اطاعت لري، وله نومو
 (شاه عالم) سر چې پټني چوڼي ته راوستل شوي د
 هغه تيار دے چې تر دهلې بدرگه وکړي»

مگر دغه ټول د پرنگيانو چل ول و، دوي نه غوښتل
 چې شاه ابدالي غوسه کړي نو دوي به دېر پسته
 د دېلوماسي ژبه استعمالوله تر دې چې وزير عظم

شاوولي خان ايست ايندويا کمپني ته وليکل، چې د شاه عالم ثاني په نوم دې سکه ووهي او خطيه دې دده په نوم واوروي، دوی ددېر د خنډ نه کار واخيست مگر شاوولي خان پرې پوه شو، نو سخت ليک يې ورته وليکه، پر دې باندې پرنگيان وويړيدل، نو دوی دغه کار وکړ، مگر زړه کښې يې نورې منصوبې وې. حالا هغه وخت نور هم خراب شول، چې د بکسر جگړه (۱۷۶۴) کښې د ماتې نه پس ايست ايندويا کمپني ته شجاع الدوله تسليم شو، او مغلي شهنشاه د پرنگيانو کيمپ ته سوالگر په خيړ لارو، او دوی يعني پرنگيانو ته شاه هند ددې علاقه ديواني ورکړ، ددې سر کمپني مضبوط شوه، اوس نو دهند د بادشاهي خوبونو نور هم جوت، شول، اوس دوی دهند په سياست کښې د غور وړول د لوېلو قسط وکړ، نو دوی داکو بنښن پيل کړ چې زر تر زره د هلي قبضه کړي، داځکه چې د هلي اميداران دېر وو، چې هغه مرهتيان، رو هيله، سکهان او ابداليان وو، مگر دوی ته اولس کښې خطر د افغانانو د شاه نه وه، تر ۱۷۶۷ پورې سکهانو دومره بدامني جوړ کړې وه، چې د شاه اسر دومره وخت ته وه چې دايسټانر کمپني غوښتله تاوکړي، نو دوی ددې باوجود د شاه نه

ډېر ډاريدلي وو ، دوئ ته دمير قاسم لخوا د شاه هند
 ته درابللو اطلاع شوې وه ، مگر شاه عالم ثاني ددوئ
 تر خنجر لاندې وو او دغه داحمد شاه لخوا د هند منل شو
 بادشاه و ، په جوته دوئ (پرنګيان) شاه هند ته وفاداري
 کوله ، خو په حقيقت کې هغه ددوئ بندي اله آباد کې
 ساتلی و ، او عمل کې د شاه هند حيثيت دوئ نه منلو، نو
 هندي شاه اعتبار يې سر ته د هلي کې ميرالدوله و ، ده
 احمد شاه بابا ته د شاه د خلاصولو او بيرته د هلي د
 راوستلو متعلق وليکل : چې عليحضرت ددوئ سره ککړ
 وکړي ، او د هلي کې د شاه هند مور زينب بيگم او
 شهزاده جوان بخت د شاه ابدالي راځ ته يې سترگې نيولي
 وي ، ددوئ پر احمد شاه بابا باندې باور و ، چې شاه عالم
 ثاني به ډېر ښه نه راخلاص کړي ، جنوري ۷۶۷ کې د
 احمد شاه بابا آواز چې په هند کې کېدې وي چې حضور
 راروان د ، نو پرنګيانو په ظاهره مغلي بادشاه ته ويل ،
 چې دا هرڅه چې کيږي ديموري خاندان د ښکې له
 پار کيږي ، مگر په حقيقت کې دوئ لگياوو ، داحمد شاه
 بابا خلاف يې محاذ جوړولو ، نو سمدستي د مرهټيانو او
 پرنګيانو تر منځ رابطه جوړه شوه ، دوئ په چرت کې
 ولويدل ، نو پرنګيانو د مرهټيانو مشرانو ته صلاح

ورکړه چې دوی دې د تپور د جت حکمران جوهر سنگه
د (سورج مل زوی) سر و غه وکړي، او د هند
نور مشران او شهزادگان یې راغونډاکړل چې د
د رانیا نو خلاف سره متحد شي او یو محاذ جوړ کړي
نو دوی ورته یقین ورکړو چې که شاه ابدالي د شاه
جهان آباد نه راوپاندې کېدو، نو پر نگیان به دده
یعني احمد شاه خلاف خپل ټول قوت په کار اچوي،
او ماتي به ورکړي، او بل چل پر نگیانو دغه وکړ، چې-
راغونات راوړته د جتانو سره دروغې جوړې نه وروسته
د ویل، چې هغه د ابدالي ملګري راچپوټو باندې حمله
وکړه یعني (جودپور، اوجیپور) مګر داسې معلوم یږي
چې احمد شاه بابا ددې ملعونې ټولې منصوبې نه خبر
شوې و چې نواب او ده، مرهټیان، او پر نگیان پټا،
متحد شوي دي، او شاه ابدالي خلاف یې جال خو-
رولو کښې لګيا دي او دده متحدین راچپوټي راجا-
ګانو خلاف د راغونات راوړ د پر نگیانو د لمسون په ذریعې
نک باندې احمد شاه بابا د پنجاب نه راغونات ته یو
سخت لیک ورولیږلو «او هغه یې له جګړې څخه په
هغه صورت کښې ویرولو چې دے به د پاني پت د
فتح له دستور او معاهدو په خلاف عمل وکړي» دې

ليک د ليزولو سره مرهټي سرداران وارخطا
 شول نو داخدا نه ووتل او د راجپوتي راجاگانو
 خلاف يې خپل مهم ترک کړ، او داندوولوري
 ته لاړل، مغلو د لته دوه مخې رول لوبوه دويمې
 احمد شاه بابا او پرنکيان جنگول، او په خپله يې د
 دهلي واکمني په سترگو کښې وه، نو داسې نمونه يو
 ليک يې د شاه هند وکيل منيرالدوله، پرنکي ورست
 ته وليکلو «دغه ليک د احمد شاه بابا متعلق و».

ده يعنې منيرالدوله د احمد شاه بابا متعلق ايست
 انډيا کمپني ته د بابا د سياست او حالات متعلق ليکي:

«داوخت په هندوستان کښې د قدرت خاوند،
 ټولو وکيلانو عراض شاه ته رسولي دي، که څه هم
 (منيرالدوله) يقين لري، د شاه له پاره به دا گرانه وي،
 چې سبزکال د سيکھانو د مخالفت په سبب دهلي يا نوروځايونو
 ته حټان ورسوي، سره له دې هم که د هندوستان قد-
 رونه له دې سره مرسته وکړي، انگرېزان به څه لار
 ونيسي»

ددې ليک نه صفا معلومېږي، چې مغلو پرنکيانو
 ته جاسوسي کوله، بلې غاړې ته شهزاده جوان نجات او
 زينت محل د بابا سره رابطې وي يعنې دويمې داويلې

دواړه غاړې خورل غوښتل.

ښاغلی واریسټ ۲۰ مه ۱۷۶۷ کښې ورته ولیکل: چې
دمغلي بادشاه له پاره پایا ته دغه دصلاح وپخبره
نه وي چې شاه دراني ته وليکي ياتاسو(ميرالدوله)،
ابدالي حضور کښې حاضر شي، دداسې کارونه به
دېرې بدبختۍ جوړې شي او ده ورته زياته کړه
چې زه فکر نه کوم چې جوړسنگه جت، نجيب الله خان
روهيله، اونور روهيله مشران ابدالي شاه ته لارې
او خپلې علاقې دې هغوئ ته وسپاري، که چيرې،
روهيله او جتېان متحد شي، اوسکېانو سره د شاه
ابدالي خلاف کمک وکړي، نو داسې امکانات شته چې
ابدالي شاه ماتې وخوري اوسپک شي، ده ميرالدوله
ته داډگير نه ورکړه چې دوئ يعنې پرنگيان دې ته
تیار دي چې دهرقسم حالاتو مقابله وکړي او مونږه
پنځه برکيزه فوج دراجپور سرحد ته لېږلې دے، که
ضرورت شي، دوئ به نور فوج هم وليږي، هم
پرنگيانو يوبل ملگر ته سنجاع الدوله ته يقين دهاني،
ورکړه چې تاسې هيڅ فکر مه کوئ د پرنگيانو فوج
دومن زور ور دے، که چيرې ابدالي شاه سره
روهيله او جتېان هم ملگري شي نو مونږه به ټولونه

ماتې ورکړو، خو لکه چې څرنگه نواب صاحب ته معلومه
 ده چې پرنگي فوج پلي دي او د ابداليانو فوج د سورو
 دے، نو تاسو به د کسونو بند و بست وکړئ، او د سورو فوج
 جوړول به ستاسو په غاړه وي، یو بل ځای میرالدوله
 پرنگیانو د بلیک میل کولو داسې کوشش کړې ده. ده ورته
 (وارلست) ته ولیکل چې شاه عالم د ابدالي شاه سره
 څه خبرې کړې نه دي، مونږه ټوله معامله ستاسې
 خوښې ته پرېښې ده، اوس ورته د بله سر ښکاره کوي
 لیکي: «که شاه لکه چې نجیب الدوله ویلي دي، دوه یا
 درې کاله په هند کېنې پاتې شي، او که احمد خان (بنگین)
 او نور دوهیله سرداران له هغه سره پیوستون ومومي
 نتیجه به ډېره خرابه او دهغې چاره به بیخي سخته شي»
 میرالدوله ورته زیاته کړه، چې وخت کم دے ولسرک
 دې ماز خبر کړي، چې ماته څه حکم دے، چې زه عمل
 پرې وکړم، او بله خبره دغه ده چې تاسې ته یې درجوته
 وم چې میرقاسم اراده لري، چې شاه ابدالي ته
 ورشي، او دهغه وکیل زیات وخت کیږي چې د شاه ابدالي
 په خدمت کېنې حاضر شوے دے، د ولسرک او شاه هند
 ترمنځ اتحاد به ن مونږه دواړو خوا، په ځانته وي، او مونږه
 د دښمنانو منصوبې او مشورې به شنلې شي.

او منیرالدوله ۱۶ - مارچ باندې یوبل خط وړاوی ته ،
 ولیکو ، ددغه راز له شاولي خان څخه دا لیکونه راغلي
 دي ، چې دوندي خان ، ملاسردار ، حافظ رحمت خان
 فیض الله خان او احمد خان دې د شاه کیمپ ته لاپښي
 میر قاسیم دغه کچه او بې عزته غوڅ تصمیم نیولې چې
 شاه ته ځان ورسوي له زیات وخت راهیسې دده وکیل
 دلسو لکوروپو سندو سره د شاه په پوځ کې دے ، او . . .
 ژمنه یې ورسره کړې ده ، دے په ' ز په کښې د شجاع -
 الدوله سره ډېره لویه بدبیني او د بښمنی لري ، که شاه
 د ډهلي لور ته راوځي شي او (خدای مه کړه) که رو هیله
 ورسره پیوستون ومومي ، نو د شیر و او نادانو خلکو سلا
 مشورې به غلبه ولري ، او په نتیجه کې به دے (شاه)
 دې لور ته راوپاندې شي ، نو په دې ډول ، د بتار دفاع
 کول به گران وي او خونړۍ جگړه به ونښلي ، که له یوې خوا شاه
 په خپله په (اله آباد) راودانگي ، او په ' هغه بله خوا رو هیله
 په لکمونډار او (اوده) برید وکړي ، نو د دواړو پوځونو سره
 ډغر و هل به گران وي . په دې سبب دا به ډېره زیاته -
 مصلحت منونکې خبره وي چې ددغه خطر مخنیوی په
 په ' غرض له شاه سره دوستۍ او ملگریټیا یو تړون وشي
 خو که ' چیرې له شاه سره د سولې په مناسبو شرائطو -

موافقه ترلاسه نه شي ، نو دانگريزانو او عليحضرت (شهنشاه هند) له پاره به دا غوره وي ، چې دآله آباد اوفيض آباد په سيمه کښې خاټونه اخته نه کړي او بيرته پټنۍ ته راپه څټ شي»

دايست انډيا کمپنۍ مشريجنې وائسرائي ۲۷ مارچ شهنشاه هند ته په ځواب کښې وليکل «دشاه (ابدايي) درانگه په باب اعليحضرت دکومې انديشېنې اړتيا نه لري، که چرې هغه - (شاه) دې خواته نه راشي، نو مذاکرې ضروري نه دي، خو که راغې نو هغه (شاه) ترهغو چې پشکس وانه حلي قناعت نه کوي، يو داسې سړي ته سره زر ورکول چې په ناحقه پدې هيواد بريد وکړي، اعليحضرت اودده وفادار متحدین - (پرتگيان) ته په يوشان سپکاو ګڼل کيږي دراتلونکي په باب دې دا عليحضرت زړه بيخي له انديشېنې څخه بې غمه وي، په پټنه کښې پوځونو ته هدايت شوې چې لکهڼو ته - و خوشيږي چې په دې ډول ټول هندوستان له اعليحضرت سره دانگريزانو دوفاداري په ټينګتيا باندې قناعت ومومي او هندوستانيان داومني چې دوي (انگريزان) دا عليحضرت ددښمنانو دځپلو اراده لري اودهر هغه څه په مقابل کښې تيار دي چې پېښېدونکي بريښي»

دغه ټول خط وکتاوت دايست انډيا کمپنۍ دمغلي

بادشاه او شجاع الدوله ترمينځ کېدو، چې مغلي بادشاه
 نه پوهيدل، چې دده خبره په د چاسرو وي، دوئي کښې
 کړه دے، چې مغل او شيعه شجاع الدوله او ايستادان
 کمپني د پښتنو خلاف سره يوشي، او ددې باوجود مغلي
 دربار د احمد شاه بابا سره هم رابطه ساتله، د پرنکيانو
 دا کښېنې و چې احمد شاه بابا ته د سکھانو په ذريعه دومره
 بدامني جوړه کړي، چې د دهلي يا دوئي خلاف چې قدم
 پورته کولو قابل پاتې نه شي. او بل دوئي مغل او شيعه شجاع
 الدوله د خان سره ملگرې کړل، چې دغه ملگريتا د مرضي
 نه زياته د زور په وجه وه، چې دوئي يعنې پرنکيانو -
 دارول او ورته به يې غوري کولې، چې پرنکيانو به شاه
 ابداسي ته ماتې ورکړي، او دا يې ورته بنودله، چې تاسې
 خير په دې کېنې دے چې افغاني شاه په ځايي د کمپني ملگريتا
 وکړي، او بل احمد شاه بابا د هندي مشرانو د دروغجنو
 قولونو نه موږو، دوئي کېنې دومره همت وه و، چې
 خپل ځانو نه يې ساتلي وايي، نو بابا حوتل د دوئي چو -
 کيداري نشوه کولای، او بل د بابا د بښنان کم نه وو، -
 سکھان، جتان، پرنکيان، مرهتيان او مذبذب مغل او د
 احمد شاه ملگري صرف هندي افغانان وو، چې دوئي کېنې
 نامتو نجيب الله خان روهيله و او د احمد شاه بابا د پرباوري

و. يوخل احمد شاه په غصه کښې وويل: چې په پهلې
وردانگام، نو ددې په اوریدوسره نجيب الله روپه
وارخطا شو، احمد شاه بابا ته وويل: چې مخکښې ما مرکز
نوبيا په پهلې ورځه، داځکه چې نجيب الله خان -
روپه ته خو پرنگيانو او ددوی د اتحاديانو لومړۍ معلومه
وه، نو ده نه غوښتل چې احمد شاه بابا په غم کښې کيږي
احمد شاه بابا هم پوه شوه د پهلې تگ يې پرېښود،
اوس دگرمۍ د راتگ وخت هم و، اوبل دريا بونو کښې
د سپلا بونو راتلو خطر هم وه، او دده په لار کښې سیکهان
هم و، اوبل دا چې افغاني سرداران هم ټولې فرېښتې
نه وې، دوی به کله په جوت او کله په پټه بابا ته لندۍ
جوړولې، د سیکهانو او پرنگيانو رابطې څه افسانوي
خبرې نه دي، بلکې تاريخي ثبوتونه دي، د مثال په
ډول د جېرال بارکر هغه ليک چې ده- ۱۹۴۹ د اګست ۱۷۷۱ کښې
د سیکهانو يو سردار جنرال اسنگلا ته ليکلي وو، «د اسنگلا»
ده چې ترڅو د خالصه فوج مراقبت لري، هيڅوک
په هندوستان باندې آزادانه اوله مخالفت پرته راندکلی
نه شي».

ددې نه څرګنده معلومېږي، چې پرنگيانو د سیکهانو
سره څومره ژوندۍ او ژور و رابطنه لرله، نو بابا پدې

ټولو پوه وو، نوځکه يې دهند په کړکيچنو مسئلو کښې
بې ضرورت ه ځان نه ښکېلاوه .

او بل د بابا د پوزې بيمارۍ او د شکرې ناجوړتيا-
يې ورځ په ورځ زياتيدې، او بل بابا ته دخپل جانشين
مسئله هم وه، که څه هم سليمان شهزاده مشر و خو
بابا خپل کشر زوی شهزاده تيمور خپل جانشين وگماره
پدې ځيټې پښتانه خفه و، خوبابا دوی پوه کړل چې سليمان
د بادشاهۍ قابل نه دے، روسته سردارانو ورسره
ومنله، دغه څه معمولي خبره نه وه،

همدارنگه د بابا صحت ورځ په ورځ کمزور کيدو
ددې نه ايستې انډيا کمپنۍ فايده وچته کړه، هند کښې يې
ځان مضبوط کړو، هندي قومونه او مذهbone يې
ديو بل خلاف استعمال کړل، ځان نه يې د مغلو په کنډوالو
باندي بادشاهي جوړه کړه، که څه هم وروسته
مير قاسم دې کوښښ کولو، چې د پرنگيانو خلاف اتحاد
جوړ کړي، مگر دے ناگام شو، دد مرهتيانو، سيکھانو
او جټانوته خواست وکړ چې دد مدد وکړي، مگر-
دوی کښې يوه تيار نه و نو مارچ ۱۷۷۰ کښې ده د دکن
حيدرآباد نظام ته داسې ليکلې وو: « چې دے له احمد شاه
ابدالي څخه پرته بل کوم دوست نه لري خو هغه پخپله

په افغانستان کېنې په خپلو کورنيو مسلو پوخت دے «
هغه مسلي د تيمور ولسي عهد او د بابا بيماري وه، چې ده
دميرقاسم مدد نه شو کولی، بلکې اخري وختو.
کېنې روهيله مشر نجيب الله خان هم ورته بلنه
ورکړې وه، او ټول خرچ هندي افغانانو په ځان منل
و، لکه چې دميرقاسم د ليک نه جاو تيزي، د بابا
اخري شپې ورځې وې د کور د سمبالولو په چرته
کېنې و، مجبور و، د گران ملگري نجيب الله خان روهيله
مدد يې نه شو کولای.

اوس د بابا بيماري زياتيده د ۱۷۷۲ کال او په کېنې د پونې
مرض يې دومره خطرناک شو، چې بابا په مشکله خبرې کولې شوې
او خوراک ورتړ کړان و. چې علاج يې گران شو، نو د کيسې غرونو
کېنې يوځای چې په توبه مشهور ولاړ و، چې د کندهار په نسبت
سور و، دغه ځای د اخکزو په علاقه کېنې و، بابا د دې ځايه
د حکومت اداره کوله، مگر بيماري يې زياتيده، خبرې يې نورې
نه شوې کولې، مټې اشارې به يې کولې، چې پدې باندې د بابا يا ورسره
يا قوت خان پوهيدو، مگر چې څه وخت يا قوت خان هم د بابا په
اشارو نه پوهيدو، بيا بابا ورته ليکل پيل کړل، په دې طرز به د بابا
ماهي چارې روانې وې، مگر اخري حالت دې ځای ته راضي
چې بابا د خبرو، ليکلو، او اشارو نه پر يو تو، او دغه لوی بابا د افغانستان

د هیواد جوړونکی او جهاني تاريخ کښې پښتون ملت پټ او محنت گټونکې بابا
 د جمعي په شپه ۲۳ د سېپر ۱۷۷۳ کال کښې دنړۍ نه د تل د پارو مترگي پټې
 کړې. (اَنَا لِلّٰهِ وَاَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) ياقوت خان د بابا د پراختيايي سرچې
 و، او پټ په پټه يې شهزاده تيمور ته خبر ورکړو، چې شهزاده پدې
 وخت کښې هرات کښې و.

ياقوت خان بابا دناروغۍ کټ کښې واچوه، آواز په خور کړه چې
 سخت نا جوړې دے، بيرته کندهار ته يې يوړ، ياقوت خان به د جنازې
 په دوران کښې کټ ته راتلو او بابا ته به نږدې شو، چې خنقو ته دغه
 تصور ورکړي، چې د بابا سر پټې خبرې کوي، او څوک يې نه
 پرېښودل ورته، دا ځکه چې د به ويل چې د بابا د پان نکلېف جوړ
 نه شي، همدغه شان د جنازې سر ټوله خزانه وه مگر کندهار ته
 لږ مزل پاتې و، چې دیکښې شهزاده سليمان خيل پلار ته راغی، دلته
 خبره جوته شوه، او د بابا دمړينې نه عام اولس کندهار کښې خبر شو، دغه
 ټول کار ياقوب خان ددې د پان کړې و چې څوک ددې نه ناچار نه
 فايده واخلي، چې دغه نمونه سرداران لږ نه وو، او دغه لوی پښتون -
 خيل قوم د کندهار لويديځه برخه کښې خاورو ته وسپارل شو، او ښکلي روضه يې
 پرې جوړ کړه، چې تر نن ورځې پورې موجود ده، دده په روضه پر يوه کتيبه
 داسې ليکل شوي: «احمد شاه دراني يولوی پاچا و، دده عدالت داسې تر پ و، چې کوزنه
 او زمري په سوله کښې يوځای سړک وسيدل، دده د بريو په غږ سر دده
 د وښه منافع غوښوونو پرله پسې کاڼه شوي وو.»
 «کتاب احمد شاه دراني، ليکونکي ډاکټر گنم استگه، ترجمان منگل».

د احمد شاه بابا خوئی خصلت

بابا دخوئی نه ډېر نیک او پرهیزگار مسلمان ؤ، او ورسره ډېر پوخ پښتون هم ؤ، بابا د قوم او دین ترمنځ د نژاکتونو په خپل ډېر ژاور پوه ؤ، نه دوسره لیونی مسلمان ؤ، چې خپل قوم حینې ورکړ ؤ، او نه دوسره لیونی قوم پرست ؤ، چې دین ته یې بلا وویل، پنځه وخته لمونځ یې کولو، د نیکو، خلکو قدر دان ؤ، او مینه (EDUCATED) ؤ، لیکوال، شاعر، ملي مشر، شهنشاہ او ورسره ملنک او قومي جرنیل هم ؤ.

احمد شاه بابا په ټولو پاچاهانو کې په دې ممتازي دے، چې د دېو داسې وخت کې پښتون ته هیواد ورکړ چې قومونه لکياو، دیو بل په خوراک وو، که چیرې بابا په دې وخت کې افغانستان هیواد بنسټ نه و ښایي، نو مونږه د قبائلو په بڼه کې به موجود و ښایي مگر د ملي سوچ او مرکز او هیواد نه به محروم وای، او خپلې پولې به موندلرې، بابا اول پښتون دے چې خپل کور کې دنده یې حکومت جوړ کړه، او ټول پښتانه یې په

یو مرکز د نوري په زور نه بلکې دخپلې تجربې او
 او د پښتنو د خوځنده خبرتیا په ذریعه راټول کړل، اودوی
 ته یې یو ملي احساس ورکړ او بل یې مونږ ته هیواد
 او هیواد ته جوړې پولې او نوم ورکړ. چې د زمانې
 د قانون مطابق یو لیکل (له ولس) ښکل یې اختیار کړو،
 چې مونږ ځینې محروم وو، مونږ په هند او پارس
 باندې بادشاهي کړې ده، مگر مونږه هلته ډېر ژور
 شوي یو، دخپلې مورنۍ ځمکې نه دلرې کېدو په وجه
 مونږ کلتوري په دوی کې ور ویلي شوي یو، او بیا مو
 بال بچ تش په نوم پاتې وو، ژبه، خوځی خصلت به
 ځینې تلې و، پدغو ټولو خبرو باندې احمد شاه بابا شعوري
 پوهیدو، ځکه یې نه په ډهلي کې حکومت جوړولو،
 او نه اصفهان ایران کې، دغه د بابا خواهش و، چې
 پښتون قوم ته یو هیواد ورکړي، دغه هله ممکنه
 وه چې پامې تحت یې په پښتونخوا کې وې، نو ځکه
 ده مونږ ته پولې وټاکلې چې دغه دستاسو هیواد
 دے. او دغه نوري علاقې پردی دي، ده نه غوښتل
 چې پښتانه هندي او پارسي کلتور کې ورکړ شي نو ده
 شعوري شاعري پخپله ژبه پښتو کې وکړه، ده د
 پښتو قبیلو سر چلن په ملي طرز کولو، ده چیرې هم

حُان په دوی جگ نه گنهلو، دا حکه چې دوی ته پته
 وه، دغه لیونیان بل څوک په زور نه مني، په دوی به په مینه
 کار کوي، د پښتنو د ځوی خصلت نه د خبریدو یو مثال
 کافي ده، لکه چې وایي:

یو حای چیرته د بابا فوج اړولي وو، یوه ورځ
 شاهي نوکران د تازو سپو په ذریعه یو میلو په مخه
 کړي وو، میلو مخکښ سپي ورسې، پدې کښې میلو د
 خوگیاڼو په تمبو ورننوتی و، خوگیاڼو د عسکرو سپي او شاهي
 نوکران د میلو نه منع کړل، او ورته یې وویل، چې میلو
 زموږ په تمبو کښې پناه اخیستې ده، پدې باندې د
 خوگیاڼو او شاهي نوکرانو ترمنځ شور جوړ شو
 دے، خوگیاڼو نورې پسي راویستي دي چې څوک زموږ
 همسایه (میلو) ته تاوان ورسوي، فیصله به دغه توره
 کوي، او د دوی وینې به توئ شي، وایي چې ددې نه
 احمد شاه بابا خبر شو خپله او یا چا خبر کړو، بابا فوراً
 راغی او د جگړې نزاکت یې فوراً وپېژانده، او نتائج
 یې ورسکاره شول، نور احمد شاه بابا د خوگیاڼو تمبو
 ته ورننوت، علان یې وکړ، چې میلو تشی د خوگیاڼو
 همسایه نه ده، بلکې زما هم دے، په دې ذریعه
 بابا د خپل فوج په منځ کښې خانز جگي ورکړه.

که چیرې بابا د پښتونوالي نه خبر نه و، نو شاهي حکم به یې کړې و، چې خوگیا نو عسکري ونیږي، نو ځان ته به یې کار کتلې و، مگر بابا داسې ونه کړل، دا ځکه چې ده ته پته وه چې پښتانه ضد نیولې دي را شه د ملي گټې له پاره بادشاهي حکم نشته کړې، او پښتونوالي یې وکړه، دا ځکه چې پښتونوالي کېنې هڅه (میلو) بچ شو، او بابا لښکر د خان جنگي نه وساته، ستور افغاني بادشاهانو چې څومره وهل خوړل، یوه غټه وجه دغه وه چې دوی د خپل کلتور او قامولۍ نه لري شوي وو.

بابا ټول کارونه د پښتو د مشرانو سره د جرگو په ذریعې کول او قبیلو باندې یې د دوی خپل مشران مقرر کړي وو، او دوی سره آزادې یې ورکړې و، چې افغانستان کېنې د دوی ساه نه بندیده، او دوی ته یې دغه احساس ورکړې و، چې دغه ستاسو خپل هیواد او حکومت دی. بابا د ایشیا او هند او ایران په سیاست او ټول باندې پوره پوره پوهیده، دوی نوږې به یې په خوله کوله چې تیریدایې شي، ده چیرې د حرص نه کار نه دی اخیستی، مستقل مزاج یې درلوده، او دېر رحمدل او، مهربان و، د پانې پت جنگ کېنې د پښتوانو سره دده د زوی

او تر بور په مرگ ورسره دغم رازی جوت مثال دے.
 چې بابا یونوبل او نجیب د بښمن و، هم دغه شان
 د نادر شاه د اولاد سره سلوک او د مغلو سره سلوک
 ښکاره مثالونه دي، او بل بابا ته معلومه وه چې پښتانه
 باید مشغول وساتل شي، او که دوی به روزگار پاتې شي
 نو یو بل ته به لومې جوړوي، همدغه وجه وه، نو ځکه
 بابا به کله په ایران، او کله په هند وړخوښې کړي وو،
 چې دوی نیولي وي، ګڼې دوی په کور دننه غوښل
 جوړوي.

همدغه وجه وه چې افغاني سردارانو ته د بابا
 په ژوند دومره وخت میلاو نه شو چې دوی په کور
 کې سره لاندې ومني وایي، بابا دوی د اتفاق له پاره
 همیشه یو خارجي د بښمن ساتل وو، او چې بابا سر پر کښ
 کړو، سرداران بیا په کور کې سره لاندې وتل، چې نتیجه
 یې معلومه ده، د بابا شعوري کوښښ و چې په موټر
 کې قامولي راولي، او دده ټول کړه وړه د افغانیت
 له پاره وو، چې دده ټک افغان ملت ته لوی زیان و، لویه
 باد شاهي یې موټر ته پرېښوده، او نه دده په اولاد کې
 او نه په موټر کې داسې څوک پیدا شو، چې دغه د بابا-
 میراث مو د د بښمنانو نه ساتل و، دده په حای شهراره
 یتوم پاچا شو مگر د بابا خوځښت ته محرومه و.

تیمور شاه

او د افغاني شهزادگانو کونې جنګونه

د دۀ د زېږېدو ځای تاربخدان مشهد ليکي :
 « چې د سپر ۱۷۴۶ کښې پيدا شوې دے ، د احمد شاه
 آتۀ زامن وو چې په دوئې کښې شهبزاده سليمان مشر ؤ ،
 او تیمور ورپسې ؤ ، سليمان د وزير عظم شاولي خان د
 لورم سن واده کړے ؤ ، تیمور نريات عمر په هرات کښې
 او د فارسي باغ سن تير کړے ؤ ، دا ځکه چې دے د
 هرات گورنر هم ؤ ، تیمور د سليمان په مقابل کښې هړ-
 بنيار او نرم دل ؤ ، نو ځکه احمد شاه بابا د سليمان پر ځای
 تیمور خپل جانشین مقرر کړ ، چې بابا وفات شو ، نو
 سليمان په کندهار کښې ؤ ، دۀ د خپل سخي شاولي خان
 په کوبښن ځان بادشاه اعلان کړ ، د تیمور په راتګ
 سن سخي او زوم ګوښې پاتې شول ، خلک او د پانې سرداران
 د احمد شاه بابا د وصيت مطابق د تیمور طرف ته ودریدل
 شاولي خان چې په ځان پوه شو ، نو د تیمور حضور ته
 حاضر شو ، پدې د بغاوت مقدمه وچليده ، سابقۀ افغاني

وزير معظم یتیمور شاه اعدام کړي ، چې په دې باندې
 ډېر دراني سرداران خپه شول ، دغه نوموتې دې
 اتفاق لومړۍ خښته وه ، چې د شاه ولي خان د مرګ په
 وجه کېښودل شو . بله غلطۍ یتیمور دغه وکړه چې د
 کندهار په ځای یې شاهي ناستون کابل ته یووړ ، چې
 د قزلباشانو په کلب ورننوتو ، په دې باندې کندهاري خپه
 شول یتیمور شاه به اته میاشتې کابل کېني او څلور میاشتې
 پېښور کېني و ، د دې سر شاه په تاجکو او قزلباشو باندې
 باور شروع کړ او پښتانه ورو د حکومت له چارو نه
 بې د خله کېدل ، په کابل او پېښور کېني ورته مغلي نوکر-
 شاهي ناسته وه ، شاه یې په شرابو او ګډاګانو واپړوه
 دخپل کلتور ، ژبې پښتونوالی نه یې جدا کړ ، هم د دې
 ورځې نه افغانستان تش په نوم د افغانانو و ، مګر خواجه
 یې ټول نور وخلق خوړل ، چې دغه لویه ترښ ورځې ،
 پورې روانه ده ، د سیکهانو ، پرنګیانو رېږي خو د احمد شاه
 بابا په وخت کېني موجودې وې مګر دومره د ناسور ښکل
 یې اختیار کړې نه و ، د یتیمور شاه په وخت کېني څه خاص
 فتوحات نه دي شوي ، مګر د بابا په میراث باندې سکهان
 لګيا و ، میاشت په میاشت او کال په کال یې قبضه کولو ، سند
 کېني تالپوري خانان لګيا و ، ځانونه یې جدا کول ، افغاني

با د شاه خبر و ته چې پوه غوږ و نه نه نيول او کوم د ننه
 ور ته تر بور عبدالمخالق خان را پوه ته شو ، که 'خه' هم هغه
 کامياب نشو ، مگر د افغاني سردارانو نيوتنه معلوم شول ،
 په حال ۱۷۷۹ کښي د چکنو صاحب زاده صاحب
 فيض الله خان او دخليو مشر ارسلان خان د برو ،
 مومندو مشر ، دوئي د تيمور شاه د قتل او د احمد شاه
 بابا شپږم زوي شهزاده سکندر شاه په تخت کي ناستلو
 سازش وکړو ، په دې وخت کښي تيمور شاه پېښور بالاخصاً
 کښي و ، فيض الله خان يولنکر د اوريدو او شينوارو نه
 جوړ کړي و ، او د شاه په حکم يې پنجاب بريد کولو ،
 مگر ده د پنجاب په حاي خپل لښکر بالاخصاً ته بوت
 چې زه يې شاه ته وربښايم ، چې دوئي بالاخصاً -
 دروازي ته نږدې شول ، ټول محافضان يې مړه کړل لښکر
 قلعه ته ور داخل شو ، غرمه وه خوشه ويده نه و ، چې
 شوم يې واوريد ، نو فوراً پوه شو ، دے د محل چت ته ختل
 و ، شاهي باغي کار د ته يې پکړي خواز ولي وه ، دلته شاهي
 فوج او درانيان راغلل ، جنگ وشو . فيض الله خان او دده
 زوي گرفتار شول او قتل شول ، د ميا صاحب د نيولو نه
 نورو سردارانو منع کړو چې دده نه لوي مصبت جوړېږي
 ارسلان خان مومندو حئي خلاص شو پاس غږ ته لاړ ، ارسلان

مومند سر قرآن وشو، چې څه به ورته نه وايي، چې څه وخت راغی، بيا کله چې راغی شاه خپله وعده ماته کړه، ارسل خان يې قتل کړ، د دې په وجه په خلکو بد اثر وشو، چې بادشاه قرآن هم نه مني، مشهد ايران کښې بغاوت و دشال د اړخه ازبک راروان وو، پنجاب کښې سکهان وو، کشمير کښې افغاني سرداران سر وران وو، د پېښور او کابل دربارونه د سازشونو نه ډک وو، تیمور عياش آرام پسند سړی وو دده وخت ټول په دې کښې تېر شو.

کال ۱۷۹۳ کښې د پېښور گرمۍ نه کابل ته روان ؤ، چې لاړ کښې ناجوړه شو، او ۲۰ مې ۱۷۹۳ کښې مړ شو، یو تاريخ دان چې فیرير نومېږي داسې ليکي چې د هغه حکومت پر افغانستان کښې د عدل او انصاف له پامه شلور دے، هغه رحمدل او تن آسانه بادشاه ؤ، بلا وجه سختي کول د هغه طبيعت نه بالکل خلاف ؤ، مگر هغه په ځای د پښتو درواغو او طرز زندگي ايراني طرز معاشرت له زياته ترجيح ورکوله د پښتنو کوم رنګ چې احمد شاه په زمانه کښې حکومت ته حاصل ؤ، هغه دده په زمانه کښې بالکل بدل شو تر دې پورې چې دهغې نه پخپله او دهغه د سردارانو نه د پښتنو ژبه هم قریب، قریب هیڅه شوه، او فارسي ژبه د کابل په دربار کښې عروج حاصل کړو، هم تیمور شاه د زمانې نه حکومت نه

د پښتنو زوال شروع شو، او د فترې ژبې په ځای د پښتانه
فارسي شوه،

فیریر «Fevriy» یو بل ځای لیکي «په افغانستان
کې زما د سیاحت په دوران کې ماته داسې ډېر ورسېد
سړ د خبرو کولو موقع حاصله شوې ده، چې څوک
د تیمور شاه په دربار کې د لویو لویو رتبو خاوندان و
او دهغه د عادتونو خصلتونو نه په ښه شان سړ واقف
وو، د دې سردارانو نه ماته معلومه شوه، چې
تیمور شاه فراست او چاقوالی هم دومره زیات وو چې
خومره دهغه بهادری او مستقل مزاجي، او د احم د دې
صفاونو وجه ده چې دهغه پلار هغه له په نور و زمانو
ترجیح ورکړې وه»

د تیمور شاه، دوه ویشت زامن وو،

شان مان

دا خواوس معلومه خبره ده چې تیمور شاه دوه ویشت
زامن وو چې دوی مختلفو افغاني صوبو کې کورنران وو، بل
دا چې تیمور شاه دخپل جانشین وصیت هم کړې نه و. دده په
جنانړه باندې افغاني سرداران ډلې ډلې شول هر یو سردار
ځان ته یو شهزاده خوښ کړې و، چې د افغانستان په تخت
به یې کېښوي، دهغه د چا خبره چې (سلیمان یوانار) په دې

ټولو سردارانو کښې پائنده خان بارکزی د حاجي جمال خان -
 مجدزي زوی زورور و نو د شاه زمان مور دده سره لار
 جوړه کړه ، دخپل زوی د بادشاه کولو له پاره يې تيار کړو
 او دده په دربار کښې نور هم ډېر تکړه سرداران ملگري
 وو ، لکه احمد خان نورزی ، فتح الله خان سدوزی ، نور محمد -
 خان ، امين ، امير اسلام خان ، جوان شیر ، محمد خان ، او
 امين الله خان لوگرې ، د دوی په هایت د تیمور پنځم زوی
 زمان میرزا د شاه زمان تر نوم لاندې په چل ول بادشاه
 کړو ، دده د حکومت دوره د پښتنو له پاره د لوی ازماښت زمانه
 وه ، په هند کښې پرنگليان د احمد شاه بابا د مرگ نه فائده واخیسته
 دیو زورور قوت په شکل ښکاره شول ، پرنگليانو خپل رقیبات
 یورپي قومونه لکه فرانسويان ، پرنگليان او هایلنډيان واره و او
 د هندوستان تر دعوی ایستلی وو ، مرهتيان هم يې اتفاقه
 شوي وو ، او کمزوري شوي وو ، جنوبي هند کښې حیدر علي
 یوازي د پرنگليانو سره لاس په گريوان وو ، پرنگليانو هند کښې د
 مسلمانانو صوبي او حکومتونه یو په بل پسې اخستو او پنجاب
 کښې هغه زړه بیماری يعني سیکهان وو ، مشاهد باندې قاچاریا
 رامت وو ، دشمال له اړخه ازبک په اموسین راپورې وتو ،
 پدې حالاتو کښې زمان خان بادشاه شو ، مگر د کمزوری باوجود
 مرهتيانو د حکومت خوبونه لیدل ، او پرنگليان خوراعلی دې ،

پسي وو، ددې ټولونه زمان شاه بڼه خبر و، مگر ده ته
 وخت پيدانه شو، چې په هند باندې فيصله کن حمله وکړي
 داځکه چې دېر وخت پورې دے د محمود تر لاسه په عذاب
 و، محمود هم کله په قندهار کېږي د بادشاهي اعلان کړي
 او کله په هرات کېږي، پرنگيانو زمان خان ته خپل ورو نه،
 ولمسول، چې په کور کېږي کير وي، چې د هندوستان د
 فتحې شوق يې پور نه شي، پښتانه دده په وخت کېږي د
 بې اتفاقي په مرض پور پور ککړ شوي وو، يو د بل په لاره
 نه تلو، او بله غلطې زمان شاه دغه وکړه چې دده د پلار
 نه پاتې قبایلي مشرانو اختيارات يې نور هم کم کړل، او داسې
 خلک چې لوی لوی خلک کړل چې دوی ملي بنسټ نه درلود
 تش د پادشاه په خوش امدی او چاپلوسی به ژوندي وو، د
 زمان شاه خیال و چې په دے چل به دخپل حکومت واکې
 ټينگي کړي، مگر افغاني ټولنه قبایلي ده، چې قبایلي مشران
 د سر نه وي، نو حکومت کول مشکل دي، دده يو بل ورور
 هايون نه هم دے په عذاب و، دېر و جگړو نه پس هغه
 گرفتار شو، د شاه په حکم وژند شو، چې اوس پښتنو
 د مرگ نه علاوه يو بله ذليله مغلي طريقه خپله کړه، يعنې
 دسترگو وژندول، چې دغه ډېره غير انساني لار وه. خو
 « چې څه کړې هغه به ريښې » چې څه وخت زمان شاه.

د شاه محمود خلاف په جنگ کېنې و، په دې وخت کېنې
 افغاني ترکستان باندې دشال ته اوزبکو حمله وکړه ،
 بلخ يې قبضه کړه ، مگر زمان شاه د بخاري بادشاه ترمنځ
 اولیکل ، په دې باندې ازبک واپس لاړله . اوس زمان خان
 دهند فتحې لپاره روان شو ، د ۱۷۹۵ په اخيري کېنې د پېښور
 نه روان شو ، په اټک پورې شو ، په روهتاس کېنې يې په سيکهاڼو
 باندې حمله وکړه ، دوي ماتې وخوړله ، غرونو ته لاړل ، دلته
 يوه هفته تيره نه وه چې خبر ورته راغی ، چې د ايران باچا
 آغا محمد قاجار په مشهد باندې حمله کوي او روان دے
 آغا محمد قاجار دېر بې رحمه سړے و ، ده مشهد فتح کړ ،
 د نادر شاه هډوکي يې له قبر نه وايستل ، او ده لماسی شاه
 مرزا دېر بوډا و ، هغه عاجز يې قتل کړو ، زمان شاه دهند
 تگ وختله و د قاجار د غوښتونو د تاوولو له پامه د لوښا لښکر
 سر مشر ته روان شو ، مگر چې پېښور ته ورسيد نو قاجار
 مشهد پرېښود او ايران ته واپس لاړو ، شاه زمان بيا دهند
 په لور بې مخه وکړه په ۳ جنوري ۱۷۹۷ کېنې لاهور ته داخل
 شو او په هندوستان باندې د حلي تيارے يې ونيو ، چې
 په دیکېنې بيا خبر راغی چې محمود بيا په هرات کېنې بغاوت
 کړے دے شاه بيا دهند اراده ترک کړه ، دکندهار د دفاع
 لپاره لاړو ، ده محمود بيا د هرات نه وشړلو ، لاړ ايران کېنې

همسايه نشو، اوس شاه زمان بيا دهند دفتح کولو له پام راړو
 شو، ۲۵-اکتوبر ۱۷۹۸ کښې بيا لاهور ته ورسيدو، دلته د
 د سيکھانو سره دوامداره روغه وکړه، او اکثره سيکھان سرداران
 ورته راغلل، چې په دوي کښې رنجيت سنگھ هم و، شاه زمان
 د د پنجا ب گورنر مقرر کړو، پدې وخت کښې بيا ايوانيو
 په مشهد باندې حمله وکړه داځل فتح علي شاه دهندوستان
 پرنگي حکومت ولسوه، داځکه چې دکمپني هندوستان
 پرنگي حکومت په زړه کښې دغه کار پيدا کړې و چې ماباده
 شاه زمان خان دخپل نيکه (احمد شاه) په څير هندوستان
 فتح نه کړي، نو دوي ايراني بادشاه فتح علي شاه دې ته تيار
 کړ چې حمله وکړي، او پرنگي پاليسي دغه وه چې شاه زمان د
 هند دحملي نه بل ځاي مشغول وساتي، نو پرنگي اوصافهان
 ته يو سفارت وليږلو، او ددې په ذريعه دوي ايرانيان د
 افغانانو بدي ته ولسول او دېرې وعدې يې ورسې وکړې
 ايرانيان په خپل مقصد کښې کامياب نه شول، مگر دپرکليانو
 مقصد پوره شو، او زمان شاه يوځل بيا دهند دحملي نه ايسار شو.

يو پرنگي ليکوال ايلفستون ليکي: «د راني لښکر دې
 پيش قدمي او دهغوئ په لاهور باندې قبضي کولو په ټول هند-
 وستان کښې يو هل چل پيدا کړې دے، مرهټه قوم پخپله
 کمزور شوي و، ځکه چې هغوئ دخپلې کورنۍ بې اتفاقو

په وجه خپل پوځونه ټول جنوبي هند ته بوتللي وو، دنواب
 وزير حکومت هم ډېر بې طاقته وو، او دهغه رعايا کښې اکثره
 خلک دهغه نه بغاوت کولو ته مائله و، ددې علاوه، دټولو
 مسلمانانو دا خواهش وو، چې زمونږ دين دې بيا خورشې.
 يوبل ځای ليکي: «د شاه زمان ډېرې خلک هم هسې
 بې کاره ناست نه وو، دهندوستان ډېرو حصو کښې سازشونه
 په دې غرض وشول، چې څرنگه به شاه زمان په راتلونکي حمله
 کښې هغه سر تعاون کړي، رو هيله په ډېر شير کښې سر دوسي
 را جمع کېدل شروع شول، او هر مسلمان اعين تر دکن په دې
 اميد کښې په انتظار شول چې کله به داسلام علمبردار پېش
 قديمي کوي دخلکو اميدونه او توقعات دڅه وخت له پامه -
 خواړه شول، هرکله چې شاه زمان دا حمله پاتې شوه،
 مگر ددې حمله اثر د عامو خلکو په زړونو باندې مستقيم
 طور پاتې شو، څو کاله پس د مرهټو د زړ نه دبل احمد شاه
 درابنگا کيدو ويره لاپه، او کوم انگرېزي سفارت چې ايران
 ته په ۱۷۹۹ کښې تللي وو، دهغې غرض هم دا و چې شاه زمان
 دا مجوزه حمله دې د دريو کالو پورې وځنډول شي.
 هداړنگه يوبل پرنگه سروليم جان ددې حمله متعلق ليکي:
 «په هندوستان کښې د حکومت برطانيه ټولو دښمنانو
 د معاندانه توقعاتو سر دکابل په طرف سترگې نيولې وې.

دهغوئ دايقين ؤ چي د دې عجيب او غريب ملك دكوهستانو
 درو نه به د مجاهدينو يو داسې ټوله راوړي چي هغوئ
 به اسلام د غاصبانو پر گيانو د پنځي نه خلاص كړي، دهند-
 وستان د مسلمانانو بادشاهانو وينه د جوش نه خوټكېدله
 په قطب كېني د اوده نه اوسوهيل كېني د ميسور نه د پښتو
 بادشاه ته دعوت نامې تللي وې، د ډېر مال اوسې وامداد
 وعدې يې ورسې كړې وې، وزير علي او سلطان ټيټي
 ورته ليكلي وو، چي د مسلمانانو يولوئ لښكر دهندوستان
 دا خستوله پاڼه راكوترخه، نور كسان هم چي چاسر دهغه
 د مذهب شركت نه وو، هغه سر د ملگرتيا قول افزار وكړو
 د جوناگر راجا د الوظ وكړ، چي هر كله شاهي پوځونه
 دهغه په علاقه كېني قدم كيږدي، نو هغه به يولك روپو
 روزانه هغه ته ورکوي.»

دغه وو دهندوستاني بادشاهانو او مشرانو احساسات
 او توقعات، مگر د دې ټولونه پرنگه خبر وو، نو دوى ايران
 د افغانستان خلاف استعمالولو چل جوړ كړ، پرنگي حكومت
 د ايراني حكومت سر يو لوظنامه وكړ، چي كېښتن مالكم د كېني
 نماينده گي كوله، دهغي لوظنامې د يو شرط نه يواهم شرط دغه
 وو، چي كه چيري بيا دراني بادشاه په هندوستان باندې
 د حملې كولو اراده وكړه، نو شاه ايران به ضرور د پښتو ملك

به په يولوئی لښکر ټپه او بر بادوي ، او د پښتو بادشاه سر
 به هغه بالکل روغه نه کوي ، ترڅو پورې چې هغه دا قلم
 نه وي کړې چې بيا به دا ننگريزانو خلاف هيچيرې نه
 گواښېږي .»

د پرنګي نه خوگيله نه شته ، خوافسوس د ايراني
 مسلمان بادشاه له پامه ده ، چې دغه بې وقوف د پرنګي
 دمقدارو ساتلو له پامه تيار و .

کيپټن مالک ۱۷۹۹ کښې ايران ته تلې و ، او ايران کښې
 يې دومره رشونتيز او روپۍ خورې کړې وې چې
 ايرانيان يې په کرايه اخستي وو .

نو دې گورنر جنرال لارډ ولزلي ته اکتوبر ۱۸۰۰ کښې
 د اصفهان نه ليکي :

ترجه :- تاسو مطمئن اوسئ چې زمان شاه په هند کښې هيڅ نه شي
 کولی ، ترڅو پورې ۱۸۰۱ دې سات موسم وي ، دده سر وخت نه
 شته ، که طاقت هم ورسې وي ، چې داسې عمل وکړي ، د خدای پرمهر پاتې
 به دی دڅو کالو دپاره د لږ ډکوتې کښې حصار پاتې شي او هيڅ غور او فکر
 به دېلځای ونکړای شي .

ددې نه اندازه لگي چې پرنکي د زمان شاه خلاف
 خومره لرې، لرې پورې جال خور کړې و، شاه يې نرغ
 خپل کور د نه غوبل جوړ کړې و، بلکې ايران يې هم ورته
 په عرايه اخيستی و، ددې نه د پرنکيانو دور رسي منصوبو
 نه پته لگي، چې دوئ د هندوستان د خوراک له پاره کومې
 کومې لوبې ته کولې، همدغه وجه وه چې پرنکيانو تر ۱۹۰۰ پورې
 پر پښتنو باندې خاص نظر و، د باچا خان او خدای خدمتگارو
 تحريک ته په دې ائینه کېنې کتل پکار دي، د پښتون او پرنکي
 جگړه د پره زړه ده، د احمد شاه بابا نه تر باچا خان پورې
 يې دوام وکړو، اوس يو ځل بيا شهزاده محمود په هرات
 حمله وکړه، دلته وفادار خان چالاکي ورسره وکړه د
 دوئ ملگري يې يو په بل بې اعتبار کړل، محمود وويړيده،
 بخارا ته و تښتيدو، شاه زمان د بخارا بادشاه ته وليکل چې
 شاه محمود باغي دے تاسې ته پکار نه دي چې زما خلاف
 يې ساتئ. پدې باندې محمود خبر شو، محمود د بخارا د شاه
 نه د حج له پاره اجازت وغوښتو، هغه اجازت ورکړ، محمود
 د حج په بهانه ايران ته راغی، د فتح علي خان قاجار په
 خدمت کېنې حاضر شو، د شاه زمان خلاف يې د ايرانيانو
 او پرنکيانو سره سازشونه پيل کړل. دلته د شاه زمان په دربار
 کېنې د سردارانو کشمکش هم و، دوئ د يوبل پښې را ښکلې، د

شاه زمان دربار ڪنڀي پائنده خان زور وٺي سردار وٺي دده
 مخالفين چالاڪ چا پلوس اوبزدل سردار وفادار خان وٺي دده
 غوڻيٽل ڪڍي پائنده خان ٻي عزت ڪري، وفادار خان ٻي
 چا پلوس او خوش آمد سر ڪئي وٺي، ٻي دڍ ذريعو ٻي پي شاه
 زمان قبضه ڪري وٺي، چا پلوسي او خوش آمد ٻي شاه زمان
 ڪمزور ڪري وٺي دڍ نه وفادار خان فايده واهيست، نو
 شاه زمان ٻي دڍ ته وٺي وٺي، ڪڍي دڍ ٻي سردار نو
 اختيارات ڪم ڪري، او دربار ڪڍي ٻي سردار نو وفادار
 خان دنا ڪري نه تر پوزي پوري راغلي وو، دڍ ٻي
 بار شاه زمان ته احتجاج وڪري، مگر وفادار خان ٻي
 شاه زمان داسي دام چوف ڪري وٺي، ڪڍي هيڻ ٻي نه اويڻ
 نو ٻي ڪال ۱۷۹۹ - ڪڍي دڍ پائنده خان تر مشر ڪري لاند ٻي
 دڍ وفادار خان دڍ ٻي سازش وڪري، پائنده خان
 دربار ڪري ٻي ٻي سردار وٺي، ڪڍي ٻي نوم ٻي سرفراز
 خان وٺي، دده سر محمد حڪيم خان الڪوڙي، اميرار سلا خان
 قزلباش (پارسي ٻي) او نور شريف منشي باشي يوسف علي خان
 دخواجه سراگاني مشر، سلطان خان نورزي او رحيم خان
 علي زئي، دڍ ٻي ديو بزرگ سري ٻي ڪور ڪڍي راجم
 شول، دڍ ڪڍي وفادار خان جاسوسان هر ڪڍي وو،
 نو دڍ قسم وڪري، ڪڍي وفادار خان به وٺي او شاه زمان

به له تخته کوزو، مگریو پارسیبان سردار دخپل لوز خلاف
 شاه زمان او وفادار خان د سازش نه خبر کړل، دوئ
 فوراً ته وتول، سرداران ونيول او دربار کېنې يې پېش کړل
 دوئ ورته وويل، چې موږ ه څو څو ځله د وفادار خان
 خلاف تاسې ته شکایت کړې و، مگر تاسو غوږ ونه په
 کړولو، او موږن قسم کړې و چې وفادار به وژنو او تاسو
 به صرف د تخته کوزو، د دې بيان نه پس شاه زمان
 د قتل حکم ورکړو، د دوئ سر ونه يې پېش کړل، اوس
 د شاه زمان سره ويره پيدا شوه، چې اوس به بار کړئ
 او محمدزي به د پانځه خان بدل اخلي، موده د محمدز و
 د سردسري سردارانو د نيولو حکم ورکړو، چې پلديکني
 به پر ځينې وښتيدل، بادشاه د فتح خان د پانځه خان د مشر
 زوئ، د گرفتارۍ بهر کوښښ وکړ، مگر ناکام شو، فتح
 خان ځينې خلاص شو، نو بهر سرداران ايران ته لاړل،
 د شهرزاده محمود سره يو ځای شول، چې د خه وخت نه پس،
 فتح خان هم ورغی، د پانځه خان د مرګ په وجه بهر-
 قبايلي سرداران د شاه زمان او دده چابلوښ وزير-
 وفادار خلاف هم شول، همدارنگه بادشاه د کشمير گورنر
 عبداللہ خان الکوزي هم سزاوار کړ، په دې باندې دده ورور
 سيدال خان الکوزي دخپلې قبيلې سره د محمود سره ودریدو

ديخوا فتح خان او دده ورنه دخپل پلار بدل اخيستلوتياږي
 شروع كړ، دوي شهنزاده محمود ته وويل چې د شاه زمان
 خلاف بايد موبزه پخپله پورته شو، دغیر و قومونه امداد
 مېنه ندی د خپلو خلكو په كك موبزه شاه شرې شو،
 همدغه صلاح شهنزاده محمود ومنله، د ايران نه افغانستان
 ته روان شو، چې روړو خلك ورسره يوځای كېدل، په
 فراه كېنې دوي د وفادار خان او شاه زمان خلاف يوعلان
 خور كړ، او افغانانو ته يې وويل: چې موبزه تاسې ددوي
 د ظلم نه خلاصو،.

همدارنگه د محمود او فتح خان لښكر كندهار قبضه،
 كړ، د شاه زمان گورنري يې وشرلو، پدې ورځو كېنې
 شاه زمان په پېښور كېنې و، په هند باندې د حملې تيار
 يې كولو، د خبر داوريده سر سم يې دهند حمله
 يل وخت ته پرېښوده او د كابل اړخ ته روان شو او
 پېښور يې خپل وروڼ شجاع الملك ته پرېښوده، كابل
 كېنې ورته معلومه شوه، چې د درانيانو نيټونه خپل
 دي، نو ده د غلجيانو نه مدد وغوښته، اوس وفادار
 خان وارخطا و، د جنرال احمد خان او وفادار هم سره
 ورانه ده بادشاه دېرش (۳۰) زره فوج سره د محمود
 مقابلې له پاي روان شو، او احمد خان يې مخكې وليږلو.

اوس دجزال احمد خان وخت راغلی و، چې دوفادار
 خان نه بدل واخلي، چې څه وخت فوجونه سره
 مخامخ شول، نو جزال احمد خان دفتح خان دې
 اړخ ته ورغی، وفادار خان او شاه زمان يې پرځای
 پرېښودل، وفادار خان دومره وارخطا شو، چې
 بغير دمقابلي نه يې شاه کابل ته واپس کړ، او ورپسې
 دفتح خان فوج و، دوی کابل کېنې ټينګ نه شول،
 او دشرق غاړې ته وټښتدل، دشنوارو علاقه
 کېنې يې پناه واخيسته يعنې پټ شول. دوی د ملا
 عاشق کړه ميلمانه شول، ملا په ظاهره د دوی خاطر وکړ
 مګر په پټه يې فتح خان خبر کړ، چې ياران دلته دي
 او دوی يې په قلعه کېنې نظر بند کړل، دوی ملا
 عاشق ته د هر منتونه وکړل، پښتو او پښتونوالی
 يې ورياد کړل، مګر ملا يوه هم ته منله، دوی بيا
 په زور دځانو نو خلاصولو کوشش وکړ، مګر د ملا
 عاشق سره ناکام کړل، په اخر کې دوی ځانونه خلای
 ته وسپارل. دقيد په دوران کېنې شاه زمان کړو-
 ثور دلته پټه خوندي کړې وه، چې څه وخت دده
 ورو شاه شجاع بادشاه شو، نوده بياراوويسته
 چې څه وخت د ملا عاشق سړي محمود ته وراغلل،

نوسم دستي يې د فتح خان ورور اسد خان يې ،
ورپسې ورو ليرولو ، دوئې ټول يې د وفادار خان
سره خايل ته بوتلل ، د خايل درسيډونه مخکېني
د شاه زمان سترگې پندې کړې شوې ، او خايل
کېني بندې کړل شو ، د محمود دور حکومت کېني
هغه بندي و ، وفادار خان او دده اندويوان يې
ټول قتل کړل ، همدغه شان د پرنگيانو لوی دښمن
او د هندوستانني مسلمانانو او روځپالو پښتنو اميد
شاه زمان د هميشه له پاړ د اقتدار نه لرې کړل
شو ، او خپله بنايي او ديد يې له لاسه ورکړه .
د پرنگيانو يو بل خطرناک (Rival) له منځه
لاړو ، چې دغه وو د وفادار خان چې اصلي نوم يې
رحمت الله خان و د سياست نتايج ، چې نه صرفه
له خپل ځان نه لاسونه و مينځل ، بلکې ټول افغان اولي
يې د بد بختۍ کندې ته د ځان سره وغورځولو ،
د تعجب خبره خو داده چې دغه اتفاقي کار و ، او که
سان ش ، چې ايراني شيعه حکومت او هندي شيعه
د اوده نوابان ټول د پرنگي ملگري وو ، دوئې د پښتنو
حکومت ته پر زيات نقصان ورواړوه ، همدغه شان
د همايون سره شيعه ايران ککړ وکړ ، د سوري خاندا

چې پښتانه وو، هند کېنې حکومت ختم کړو، همدغه
 شان ايراني بادشاه د زمان شاه په وخت د پرنگيا نو
 له پاڼو د يو دلال (Agent) کړدار ادا کړ، چې نتيجه
 يې د پرنگي د لاسه د هند نيول و، او روسانو نه
 صرف د افغانستان خلاف بلکې پخپله د ايران خلاف
 زهر ثابت شول.

شاه محمود، شاه شجاع، سکھان

شاه محمود د وزير فتح خان په زور بادشاه

شو، د دې پخپله يو عايش او شرابي سړی و، دده سره

افغاني دولت کېنې بادشاه کړي پيل شوه، يعنې ~~PERMANENT~~ **DISORDER**

په دې وخت کېنې روسان لگيا و او ايران يې په مخه کړی و،
 دوی يعنې ايرانيانو پرنگيانو ته هغه لوطنامه ور ياده کړه
 چې پرنگيانو او ايرانيانو د شاه زمان په وخت کېنې سره
 کړې وه، چونکه اوس زمان شاه کوز شوی او وند شو
 و، نو د پرنگيانو وېره پاتې نه وه، او بل دا چې افغان
 دولت په خانه جنگي کېنې ډوب و، نو دوی د ايران
 بادشاه استازي ته هيڅ اهميت ور نه کړ، پرنگيانو
 او سکھانو د افغاني بد بختۍ نه فائد واخيسته، سکھان
 په پنجاب کېنې او پرنگيانو په هند باندې خيټه واچوله.

او تر لد هيا ښه پورې علاقه يې د کمپنۍ تر عملدارۍ لاندې
 راوسته او روسانو د ايران صوبه جارجيا، آرمينيا
 او اذربايجان او دغستان علاقې زاري روس کښې -
 شاملې کړې وې. پرنگيانو د ايران هيڅ کک ونه کړو
 د شاه محمود په دربار کې هم هغه پخواني مرض يعنې
 د سردارانو بزمکشي روانه وه. او شاه محمود خپلې مزي
 کولې، د بالاحصار د ساتونکو دوه زره قزلباشان وو،
 چې دوی شيعه مذهبه وو، دوی به شراب وڅښل
 او بازار ته به ووتل کورونه او دوکانونه به يې لوتول، د
 د کابل ښاريان چونکه سنيان وو، نو دوی به ورسره
 ډېر زياتي کولو، د دوی د کور حيا او شرم د قزلباشي
 عسکرو له لاسه محفوظ نه و، او بلې غاړې ته غلجيان
 را پورته شول، دوی هم د افغانستان بادشاهي غوښتله
 د دوی خيال و چې ميرويس بابا اول پښتون و چې د افغانانو
 د ملي حکومت بنسټ يې کېښود، نو دوی هم حقدار دي،
 دوی درې جنگونه وکړل، مگر وزېر فتح خان د دوی لښکرو
 ته ماتې ورکړه، د شاه محمود په وخت کې د افغان دولت
 يوه صوبه هم داسې نه وه، چې بغاوت پکې نه وې،
 شاه شجاع د اپريدو او شينوارو په لک د کابل د نيولو قسط
 وکړ، مگر قبايلي لښکر د شاهي فوج نه ماتې وخوړه

شاه شجاع په تيرا کښې غلې شو، در په در خاورې په سر
 گرځيدو، دولت ورسې خلاص و خپلې شاهي ملغلرې
 يې خرڅولې، او گزاره يې پرې کوله دوی په غرونو
 غرونو کښې تر کويټې پورې ولاړل، کندهار ته ورنځه
 شول، چونکه خلک د شاه محمود د قزلباشي فوج نه په
 تنک وو، نو د شاه شجاع له پاتې د باد شاهي دکټلو بڼه
 موقع وه، نو ده کوټه کښې لښکر جوړ کړ، په کندهار
 يې بريد وکړ، خو د بد قسمتي نه يې ماتې وخوړه، په
 دې وخت کښې کابل کښې يوه واقع وشوه چې د يو سني
 له لاسه يو شيعه قزلباش عسکر مړ شو، شاه محمود
 د قزلباشو د لاس بوتاني و، نو قزلباشانو دغه سني
 سرمې پهاښي کړ، او دده په جنازه قزلباشو ډرې
 وکړې چې ډېر ښاريان په کښې مړه شول، په دې باندې
 د قزلباشانو او د کابل د ښاريانو تر منځ جنګ جوړ
 شو، هسې هم خلک د شاه محمود دعياشۍ او د قزلباشي
 عسکرو د بد معاشۍ نه تنک وو، او درباري سردارانو کښې
 هم ډېر داسې وو، چې د قزلباشانو مخالف وو، نو دوی
 خلک ولسول، په قزلباشانو باندې يې حمله وکړه، نو
 کوهستاني او لوگرې سني افغانان د کابل ښاريانو د لکاله
 پاتې راغلل، په درباري سردارانو کښې ختمياړدوله شاه شجاع

خبر کړ چې بڼه موقع ده ، په کابل کې وزیر فتح خان
 نه شته ، او د شاه محمود هم څوک خبر خوا پاتې نه دے ، د
 شيعه اوسنيانو جگړه ده ، شاه شجاع دخدای نه همدغه موقع
 غوښتله ، نو کابل ته لاړ او قزلباشو ماتې وخوړه ، شاه محمود
 په بالا حصار کې ځان قلعه بند کړ ، په دې وخت کې وزیر
 فتح خان په کندهار کې د کابل د حادثې نه خبر شو . د
 نوي فوج سره د کابل اړخ ته روان شو ، د مقابلي له پاره
 مختيارالدوله او شاه شجاع ور مخکې شول ، اول ځل خو
 د فتح خان فوج زور ور شو ، مگر وروسته دده د فوج
 يوه غټه برخه د شاه شجاع غاړې ته لاړه ، په دې باندې
 فتح خان ماتې وخوړه او دخپل ځان په غم شو ،
 شاه شجاع بالا حصار ته ننوتو ، شاه محمود بړه چلېت
 کې پنا اخستې وه ، اول سر کې د شاه شجاع خيال و ،
 چې د شاه زمان چې دده ورور و بدل کې شاه پرې
 کړي مگر د مختيارالدوله په سفارش يې معاف کړ ، همد-
 غسې د شاه محمود پر ځای شاه شجاع بادشاه شو ،
 د شاه شجاع بادشاهي په داسې وخت کې پيل شو
 چې د دراني خندان روبرو د خانه جنگ په وجه
 له منځه تللی و ، هغه تقدس پاتې نه و ، د ملک اقتصاد
 کړی و . که څه هم شاه شجاع پخپله بڼه او شرف نه و ، مگر

دوئي پدي برونه نشول چې د سردارانو په منځ کښې اتفاق،
 راوړلي. هر سردار د بل پښې وهلي، او بهرني د بنمان
 لکه ايران، پرنگيان او سيکهان يې له پاسه وو.
 اول سر کښې شاه شجاع خپلو ملګرو سردارانوته د پر
 امتيازات ورکړل، مګر چې پښې يې پر ځکه ولګيدې، نو
 ده د سردارانو اختيارات بيرته په ګمولوپيل وکړ،
 چې دغه کبلې شجاع د زوال باعث شوه، ده خپل
 ورور زمان شاه اول خلاص کړ، او ملا عاشق يې
 گرفتار کړ، چا چې شاه زمان شاه محمود ته حواله
 کړی و، قتل يې کړو، شاه شجاع وزير فتح خان سره
 بڼه سلوک ونه کړ، چې وروسته ورته دغه د مشکلاتو سبب
 شو، شاه شجاع د خپلو وروڼو او ورپروڼو، سردارانو
 د لاسه په اور کښې ولاړ و، چې يوځای به يې بغاوت ختمولو
 هلته بل ځای کښې به يې سر راښکاره کړی و، پرنگيانو
 په قرار زړه هند نيوه،

د شاه زمان د پند بیدو او اقتدار نه د غورځيدو
 سر د پرنگيانو ډار ورکړ شو، دا ځکه چې د احمد شاه
 بابا اولاد په خپل کور کښې سر په خپلو منځونو کښې د-
 چنچو غوندې يو په بل اخته وو، مګر پدې وخت
 کښې يو بل مرض پيدا شو، چې هغه د نيولين خطره وه

نپولين پونايارټ د فرانسوي انقلاب نه فايده واخيسته
 دټول يورپ بادشاهان اوراجگان يې وټكول هرځاي
 يې خپل خپلوان واكداران كړل، مگر جزيره برطانيه
 ورته پاتې وه. اولده كوېنېن وگر چې د سمندر د لارې
 هند قبضه كړې، مگر په مصر كې امير لجنېكس پرنگي له
 خوا يې ماتې وخوړه، نو اوس هند ته يوه لاره وه
 چې هغه هم د وچو بې لاره وه، نو نپولين دروسي زار
 سره خبرې شروع كړې، چې په كله دروس، ايران
 او افغانستان د لارې، پرنگيان له هند نه وباسي. اوس
 د هند قبضه د مقامي شاه هانو په ځاي د بين الاقوامي
 د پلوماسي درمن وگرځيدو، نو پرنگيانو ته اوس د-
 روس او نپولين په مقابل كې، د اتحاديانو ضرورت
 و، نو دوى ته افغاني شاه وريادشو، په دې وخت
 كې افغاني دولت مشر يعنې واكدار شاه شجاع و، مگر
 ملك په خانه جنگي كې پوښ و، چې دې ټولو كې د
 پرنگيانو بڼه مضبوط لاس و، اوس دوى سر غم شو،
 چې افغانان دروسانو او فرانسويانو ملگرتيا ونكړي، نو
 دوى زريو وفد لسم جنوري-۱۸۰۹- كې د شاه شجاع
 په خدمت كې پېښور ته وليږلو چې د دې وفد -
 مشر كړي نېاغلي ستيورت الفينسټون كوله تردې

وخته پورې پرنگيانو هندوستان ته تر لود هياڼې پورې
 نيولې و. چونکه اوس ايرانيان د پرنگيانو نه خپه وو ،
 ولې پدې چې دوئ ورسو دروسانو خلاف مدد نه وکړي
 د زمان شاه نه پس برطانيه دخپل لوظنامې نه ددوئ
 دعادت مطابق استکاري شولې و ، نو ايرانيان د هرزه
 بدي وو ، اوس ، پرنگيانو ته بيا خطر جوړ شو ، نو دوئ
 ته بيا ايرانيان ورياد شول مگر داخل ايرانيان د مالک
 سفارت رد کړو ، هغه ناکام کلکتې ته واپس لاړو او د
 کمېټې کورنيز جنرل ته يې رپورټ ورکړو چې ايرانيان
 پوره پوره د فرانسويانو تر اثر لاندې دي ، نو پکار
 دي چې د ايرانيانو خلاف کار روايي وشي چې دوئ
 زور دوسي ته برابر کړو . لار له مينتو ددې سره اتفاق
 بشپړه شو ، د پرنگيانو قسمت ښه و ، په دې وخت کې
 دروس او فرانس دگډ کار روايي نه ايراني بادشاه خبر
 شولې و ، نو دوئ فرانسوي او روسي دوستي باندې
 شکمن شول ، او بل دا چې پرنگيانو ورته وويل چې که
 روس او فرانس يوځل ايران ته راگډ شول نو دغږ صرف
 زمونږ له پاره په هند کې خطر ده ، بلکې ، روس به ايران
 او فرانس به هند قبضه کړي وو ، نو سمه خبره ده
 ده چې دغه دواړه قوتونه د ايرانيانو او پرنگيانو د

دی باید چې موټره ورته اتفاق وکړو، نو ۱۲ مارچ ۱۸۰۰ کښې د جونز او وزیر عظم میرزا شفیع تر منځ یوه یوه لوظنامه وشوه، ددې لوظنامې مطابق به ایراني حکومت هیڅ یو یورپي قوم او حکومت ته د ایرا د لارې په هند باندې د حملې کولو لاره نه وه رکوي، او که چېرې افغانستان او یابل حکومت په هند باندې حمله وکړه، نو ایران به د هندوستان د حفاظت له پاره پوځونه لېږي او برطانیه به په ایران باندې د یورپي قومونو د حملې په صورت کښې فوجي مالي او سیاسي کمک کوي، نو دوی بل کار دغه وکړو چې متکاف یې درجنیت سنگي دربار ته د دوستۍ له پاره راولېږلو، او ایلنفتون یې شاه شجاع ته او —

«پکتان نشتون» یې امیران ستنده ته راولېږلو،

چې دوی ورسره د دوی عهدنامې او کړې، د ایلنفتون د سفارت په زمانه کښې د افغاني دولت وزیر عظم اکوم خان دراني و، او دویم وزیر یې ابوالحسن خان ایراني و، د دوی په کمک شاه شجاع د پرتګي سره لوظنامه وکړه چې که چېرې بیروني طاقت د افغانستان په لار باندې په هندوستان فوج کشي کوي نو انګریزان به خپل پوځونه د حملې کونکي خلاف افغانستان ته رولي، شاه شجاع پېښور کښې و، چې خبر شو، چې فتح خان بیاقندهار —

قبضه کړه ، د یاد ساتلو له پاره ، شاه محمود د زندان
 نه تېښتیدلې و ، نو فتح خان سره یوځای شو ، دوی بیا
 په کابل حمله وکړه . د پېښور نه شاه شجاع وروان شو
 د کندومک سره شاه شجاع فوجونو ماتې و خوږه
 په منډه تیراته لاړه ، شاه محمود یو ځل بیا بادشاه شو
 اخري ځل شاه شجاع په ۱۸۱۱ کښې اکوړې سره یې ماتې
 و خوږه ، تر اټک پورې و نو ، د کشمر گورنر بندي کړو ، ددې
 نه مخکښې دده بال بېح او شاه زمان لاهور کښې درنځت -
 سنگه سره پناه گزین وو ، په ۱۸۱۳ کښې ده ته هم اجازت
 ورکړ شو ، چې لاهور کښې د خپل ځای بېح سره یوځای
 شي ، شاه زمان لدھیانې کښې د پرنگیانو سره پناه گزین
 وو ، دا هغه زمان شاه و چې دے به و خو حیدو ، په
 پرنگیانو باندې ټټیراغله ، نن دغه حال وو چې په هندو
 سترگو د پرنگیانو پناه گزین و ، دغه دافغاني سردارانو
 او بادشاهانو دېې اتفاق او بدبختۍ نتیجه وه ، او شاه -
 شجاع د سنگه پناه گزین او همسایه شو ، دا حد شاه بابا
 په کورنۍ کښې دېې اتفاقې مرض لگېدلې و ، چې دوی
 نه صرف خپل ځانونه تباہ کړل ، بلکې پښتون اولس یې
 د بدبختیو سره خامخ کړو . دولت او عزت یې لاړه ، د
 دوی د لاسه ناست رنجیت سنگه په پنجاب کښې دومره

زور واخيست چې پنجاب خو پرېږده ان تر پېښور جرود
 ډېره اسماعيل خان، ملتان او بنو، کوهاټ پورې يې د
 پښتنو په علاقه د خدائي قهر را نازل او ټيټ کړ، کابلې
 بزکشي کښې حکومت د سدوز په ځاي حاجي جمال خان
 محمدي کورنۍ ته لارو دوزير فتح خان کشر ورور -
 دوست محمد خان امير شوي ، دا ځکه وشول چې شاه محمود
 دايراني بادشاه په وينه په ۱۸۱۸ کښې دوزير فتح خان سترگي
 پرندې کړې ، دا ځکه چې فتح خان يو وطن پالونکی افغان
 ؤ، مکره ۱۸۰۱ کښې ډيرنگي لوي د بنعن شاه زمان سترگي
 هم ده پرندې کړې وي ، دا ځکه چې شاه زمان د ده
 پلار پاننده خان وژلے ؤ، د حيرانۍ خبره دغه ده
 چې دغه دواپه په ملت مئين افغانان وو، او دواپه پانده
 او بې کاره شول ، بلکې وزير فتح خان خو ډېر په درناکه
 طريقه سره شهيد کړاے شو . د شهزاده کامران د
 شاه محمود زوی دده د مرگ حکم ورکړو. ده د
 وزير فتح خان چې اوس پوندو د درباري مخالف -
 سردارانو ته د وژلو حکم ورکړو، دغه واقع د کابل نه
 اووه څلوېښت (۶۷) ميله لرې د سيد اباد په مقام (شوه)
 فتح خان يې راووغوښت په منځ پکښې ودراره، سردارانو
 حمله پرې وکړه دوی وار په وار د ژوندي فتح خان

اندامونه پریکړل ویې وژلو خو دوی مات نه کړو،
ویل کیږي چې ده صرف کلمه طیبه او دقرآن کریم
ایاتونه یې ویل، ترخوله یې بل بڼغ نه خوت، دغو
افغاني لیوانو سردارانو دغه لوی افغان په دې طریقه
تکړې ټکړې کړو، مګر دوی وزیر فتح خان ته ماتې وکړه
همدغسې په نږه یې قصایې کړې، مګر د کمزورۍ احساس
یې ورنه کړ. وایي چې بیا چې دغه ټکړې ټکړې افغان فتح خان
یې یو بوجې کې راټول کړ، په غزني کې یې ښخ کړ،
وزیر فتح خان ډېر وروڼه درلودل، دوی په لویو، لویو
منصبونو باندې وو، دغه شان دوی دخپل ورور بدل
واخیست د سدوزو په حای د محمدزو باچا هی شوه
شاه محمود او کلمران امیر دوست محمد هرات ته پرانی
کړل، فتح خان واحد افغان و، چې د ایران، سکھ او پرنگي
حې خطر ګډه، دغه چې لرې شو، افغانستان ګډوډ شو،
اوس افغان خاوره، د سیکهانو او ایرانیانو له پاره خوشې
پاتې شوه، افغانان په کور کې سره نور هم اړم شول،
اوس جنګ احمد شاه بابا د لمسو په حای د دوی فیلي ترمینج
شو یعنې سدوزي او محمدوی.

سیکھان او احمد شاه شهید

بریلوی

رنجیت سنگھ اول سرکبې د شاه زمان له خوا د پنجاب والي یعنی گورنر مقرر کړائی شو، سیکهان دغلو دوخت نه جنگونه کول، د احمد شاه په زمانه کې هم لکياؤ مگر دوئ منظم حکومت نه درلوده، خو داپه ماري به يې کوله، مگر ۱۷۹۷ کې د رنجیت سنگھ والي توب د افغانانو له پاره د بدبختۍ سبب وگرځيدو، دغه دېر چالاک او عيار پنجابى و، په ظاهره به يې د افغانيا شاهانو چاپلوسي کوله، مگر په پټه لکياؤ، خپل قتل يې جوړولو، اوله پر لکيانو سره يې خپلې اړيکې نورکې هم ټينگې کړې، د افغانانو کورني جنگ ته په انتظار و، ده اول پنجاب او کشمير کې حان مضبوط کړو، دوزير فتح خان ۱۸۱۸ کې د وژلو نه پس ده او ايراني باچا فتح علي شاه د پر لکيانو په لمسون افغانې خاورې باندې زوړا راوپړ او رنجیت سنگھ نه پر لکيانو د فرنچ ليدر کار واخيستو، اوس يې سیکهان او افغانان سره اړه کړل، او پر ټکي ورته د خير په غونډه ناست و، رنجیت سنگھ

اول په ملتان ورغی جون ۱۸۱۸ کښې مظفر خان دملتان
 والي و، مظفر خان سدوزي د سيکهانوسو مقابله
 وکړه ، میدان جنگ کښې شهيد شو ، اوس رنجيت سنگه
 دپښور او خيرآباد خواته راواړاوه ، ده اول داتک
 قلعه ونيوله ، او بيا په اباسين راپورې وتو ، خيرآباد
 دخوشحال باباکلي يې قبضه کړه ، او ورپسې يې پښور
 قبضه کړه ، مگر بيا روسانو دوزير فتح خان وروريارمحمد
 خان درنجيت سنگه مقرر کړي گونر جهانداد خان پښور
 نه وشړلو ، پښور يې بيرته قبضه کړه ، او رنجيت سنگه
 داتک ډيره جات افغاني صوبې ته مخ واړاوه په ۱۸۱۸ کښې
 ډيره غازي خان او ۱۸۲۱ کښې ډيره اسماعيل خان قبضه کړه ، -
 ۱۸۲۲ کښې عظيم خان دکابل نه را کون شو ، چې رنجيت سنگه د
 اتک نه وشړي ، مگر دلته يار محمد خان درنجيت سنگه سرپټا
 ساز باز وکړل ، رنجيت سنگه بيرته لاړه ، خوپاښده خان
 د زامنو بې اتفاقي ور معلومه شوه ، چې دوي ډېرو
 ميندو اولاد و، يوبل ته غله ووه ، يار محمد ، سلطان محمد
 او پير محمد دپاښده خان زامن وو ، چې وروسته پښور
 سردارانو مشهور شول .

دافغانستان آخري بادشاه محمد ظاهرشاه سلطان محمد
 داولاد نه وو ، دوي ډېر مشکوک رول لوبولې ده دوي

دسکالانو او ورپسې د پرنگيانو دلالي کړې ده، چې ۱۹۲۹ کښې
 وطن دوست باچا غازي امان الله خان د پرنگي دلاسه جوړ
 بغاوت په وجه لاړو، نو د پرنگيانو نادر خان د پښتوري
 سردارانو اولاد بيرته په کابل افغانستان کښې په قدرت را-
 وستو، داځکه چې دوي د هر نيکه دوختونه د پرښه
 ايچنتان وو، د دې کورنۍ حکومت ۲۸ - اپريل ۱۹۷۸ کښې
 پاتې ته ورسيدو، د نوښار جگړه ۱۴ - مارچ ۸۲۳ کښې
 عظيم خان چې خبر شو، چې يار محمد رنجيت سنگه ته
 اسونه رسولي دي نو د پرځپه شو، يار محمد خان
 د عظيم خان له لاره خيبر ته وتښتيد، نو ځکه عظيم خان
 په ۱۸۲۳ کښې پېښور ته بيا را کوز شو، هلته رنجيت سنگه
 ۱۳ مارچ ۱۸۲۳ کښې د اباسين نه را پور پوت، خټک يوسفزي
 او د سيمې نور ټول افغان اولسي لښکر د افغانستان دخاورې
 د غورځنې له لاره په نوښار «نوښهر» کښې د لنډۍ درياڼې
 کابل په کښه غاړه غونډيان ونيول، عظيم خان او افغان
 حکومتي لښکر د کابل د سين په ښي اړخ وو، د افغان
 يعني پښتنو د اولسي لښکر او سکله خالصه فوج لاس
 په لاس جنگ شروع شو، پښتانه داسې و جنگيدل چې
 آکالې مشران يې مړه او ژوبل کړل، د رنجيت سنگه
 بابه کور کا لښکر ورته ټيټک نه شو، د سيکه د لښکر کنډران

زيات تر فرانسويان ، اطاليان ، او پرنگيان وو ، دوى په
 دغه وړخ د پښتنو داوولسي لښکر نه سخته ماتې وخوړله .
 چون دغه یو قبائلي لښکر و ، او منظم فوج نه و ، افغانی
 منظم فوج چې عظیم خان او دده درونو په لاس کېږي و ، د
 پښتنو او سکھانو د جنگ تماشه یې کوله . چې ددې بزدلی
 نه خالصه فوج فایده پورته کړه ، قبائلی لښکر سرخوراک
 څښاک ختم شو و ، ایښونښن هم نه و ، دا ځکه چې غازیانو
 خو د درې څلورو ورځو له پاره د خانانو سره (څو پیر)
 یعنې خوراک جوار پوښی کاکړی او سکورپی راوړی و ، او
 په . او ایښونښن هم ورس نه و . یورپیانو آواز
 کړه کړی وه ، چې د عظیم خان خزانه دده کشر ورور
 دوست محمد خان و تښتوله ، وایې چې پدې باندې عظیم خان
 وار خطا شو ، شپه په شپه کابل ته و تښتیدو ، پښتانه یې
 سکھانو ته کوشني پرېښودل ، پښتانه خو ورځي وجنگیدل ، مگر
 د غازیانو سره خوراک او ایښونښن خلاص شو ، بل اړخ ته
 منظم دیورپی افسرانو تر کماند لاندې خالصه فوج و .
 غازیانو سروته ورکړل ، مگر خالصه فوج یې ایسار .
 نکرې شو ، همدغه شان نوښار او پېښور د افغانی سرانو
 د غدارۍ په وجه سکھانو قبضه کړل . سکھانو د پښتنو نه
 د بدل اخیستو باندې لاس پورې کړ ، ټوله علاقه یې تالا والا کړه

واپه زاپه يې مړه کړل، کورونه، فصلونه او باغونه
 يې و سوځول، د پېښور په ښاريانو يې د خدايې قهر را
 نازل کړ. خلک به يې د مهابت خان جماعت د مينارونه
 ښکته راغورځول، رنجيت سنگھ خپل يار يعنې رنجيت يار
 محمد خان قلانګی والي «ګورنر» د پېښور مقرر کړ، او د
 سکھانو ټوله هغه علاقه قبضه کړ چې د خيبر اواباسين
 تر منځ وه، نن سبا د صوبه سرحد په نوم ده. يعنې د پر
 بنو، کوهاټ، پېښور، هزاره، مردان، دلته د سکھانو
 څه دايمي حکومت نه و، عاليه او نور حکومتي کارونه
 به د فوج کښې په زور کيدل، سترې وړته مستقيه جګړه
 و ټيلاي شي، چې پښتنو د سکھانو سر کوله، د مرو تو.
 علاقه رياسته منکره سره وه، نو رنجيت سنگھ د نواب
 ټول رياسته خپله عملاً رې کښې شامله کړه. نو دلکې و
 خپل پخپله د سکھ شاهي لاندې راغلل. رنجيت سنگھ پخپله
 لکي ته قلنګ پسې راغلی و، اول يې يو لک روپۍ په
 مرو تو و لگولې، بيا وروسته د نواب صاحب (۱۰۰۰)
 زره روپۍ قلنګ منظور کړه، وايي چې د پر قلنګ
 وصول شو، نو رنجيت سنگھ وويل: «لکي نهی، سونۍ
 دی چکي» (کتاب بنو، وزيرستان تاريخ ليکونکی -
 محل ايوب خان سيفي). بنوچو او وزيرو -

دسکھانو اطاعت نه منلو، دوی ورسره په جنگ اخته
 شول، دوستو مروتو هم مالیه نه ورکوله، دلته
 دسیکھانو حاکم فتح خان روانه و. دوی یوه کچه قلعه
 په لکي کښې جوړه کړه، دلته مروتو کښې خپله کونډونه
 وو، چې یوسپین کونډ و، او بل تور کونډ، سیکھانو به دوی
 دیو بل خلاف استعمالول، د کونډیانو تر منځ نه پخلا -
 کېدونکي دېمنځې وه، کله ناکله به مروتو په سیکھانو
 ناساپي حمله وکړه ډېر نقصان به یې ورساوه،
 دسیکھانو حکومت برای نام و، د بنوچو دغه حال وچې
 مالیه به یې نه ورکوله، هر وخت به جنگ و، کله سیکهان
 او کله بنوچي وزیر کامیاب، په بنو باندې کنور کهرک شکه
 او سر دار فتح سنگه حمله کړې وه، د بنوچو، وزیرو،
 مروتو قیادت ښاغلي غازی دلاسه خان کولو، دسیکھانو
 فوج کښې توپچیان اکثره فرانسویان وو، یو بل . . . چې
 تارا چند نومیده د دلاسه خان په کلي حمله وکړه،
 پښتنو سیکهان په شاه و تمبول، توپچیان یې ځینی مړه
 کړل، او تارا چند ناکام لاهور ته لاړو، غازی دلاسه خان
 سره بنوچي او مروت دواړه، وزیر او محسود وو،
 په یوه بله حمله کښې چې دسیکھانو قیادت سردار
 سوخت سنگه کولو د لسوزرو خالصه عسکرو سره په

غانري دلاسه خان په كلي حمله وكړه ، بنوچي، مړو
 وزير، او محسود تر سيكهانو بدل شول، سخته
 ماتې يې وركړه ، خوافسوس چې دغه ټولې لښكري
 جگړې وې شاته يې منظم بادشاه او يامشرانه وو، كنړ
 او نهال سنگه او راجه سوچيت سنگه په بنوچو او مروت
 باندې ډېر ظلمونه كړي دي . شمالي پښتونخوا كښې يوسفزيو
 سيكهانو ته سخت گوزارونه وركړيدي ، د جمرود جگړه
 كښې د اپريدو دلاسه سكه جنرال مړ كړې شو . د پښتو
 او مردان پښتانه د سيكهانو سره هروخت لاس پر كړيوان
 وو ، چې دې وخت كښې احمد شاه شهيد بريلوې راڅرگند
 شو .

سيد احمد شاه شهيد بريلوې

باچا خان په خپل كتاب زما ژوند او جهد وجهد ،
 كښې ليكي : « او يا دغه وخت و چې د درانو عياشي بې-
 تد بيرې ، په خلكو د زور زياتي ، كورني اختلا فونواو
 جنكونو په سبب پښتانه دومره پريوتل چې خپل كور
 كښې د سيكهانو د مقابلې نه وو . هغه د پلار نيكه گټلې خو
 پرېزده ، خپله خاوره ترې سيكهانو لاندې كړه ، او په -

دوئې كېنې دومره څوك نه وو چې پخپله خاوره او ناموس
يې ننگ او غيرت كړې وې ، د سيكهانو د زور او ظلم په
مقابلې كېنې يې سراوچت كړې وې او د پښتنو غيرت او
عظمت يې د دې ظلم نه بچ كړې وې ، د سيكهانو د پېر
ظالمانه حكومت و ، زما دمور داړخه نيكه محمد دين
به موبن ته دا خبره كوله ، چې يوه ورځ زه د شولگري
نه راتلم او په سند را پورې وستم ، چې په دې كېنې يو
سكه راغی ، ماته يې اشارت وكړ چې راوگرځه او ما
په شاه پورې باسه ، محمد دين نيكه ورته وويل : چې زه
ناباري يم ، خو سكه مجبور كړې دے ، او چې سكه
يې په شاه راسوړ كړې دے ، او داو بو منځ ته رسيدلى
نو توبې نه يې كړي دي ، او سكه يې او بو په منځ كېنې
غورځولې دے ، او دے ترې تللى دے .

يوبل ځاى لیکى : « د هندوستان د هغه سر نه سيد احمد
بريلوي او اسماعيل شهيد په دوئې يعنې پښتنو باندې ننگ
او غيرت كوي او د سيكهانو د مقابلې له پاره د پښتنو خاورې
ته راځي ، د هغه وخت افغانستان له طرفه دده سر مرسته
ونه شوه ، بلكې ديار محمد له خوا ورسر جگړه وشوه
لكه څنگه چې د پښتنو د دې زړې چاربيتى نه څرگندېږي :

روان شويار محمد سيد او باسى د پنجتاره
سيد له برى وركړې الهى پروردگار

هدا رنگه يوبل خائے باچا خان ليکي: « قصه داسي وه
 چي د تهکال ارباب بهرام چي د سيد صاحب مريد وه هغه
 به کال په کال دروژي په مياشت کښي بريلي ته تلو، د قرآن کریم
 ختم او تراويچ به يې هلته د سيد صاحب سر کولي، پخوا
 د حمل او نقل ذريعي هم نه وې په آسونو روان وو چي
 گوجرانوالي له راغلي دے، نو تر يي شوي دي، په لاره
 کښي کوهي و، بنځي ور له او بوله راغلي وې، دے چي،
 کوهي ته ورنږدې شو دے دے، نو د لاس په اشاري يې
 د بنځو نه اوبه وغوښتې، چي دې بنځو منکي دکاکړل
 نورې ټولې لارې او دوه بنځي پاتې شوې نو د دے له
 يې اوبه يوړلې، چي د دے له يې اوبه ورکړې نو په ژبا
 شوې او ورته ويې ويل: چي مونږ پښتني يو اوسیکهانو
 په زور راوستي يو، او دوه دوه بچي مو هم پيدا شوي
 دي. ارباب چي بريلي ته ورسيدو نو هغه د پر زهير و،
 سيد صاحب ترينه پوښتنه وکړه، چي دا ته ولې زهير
 يې؟ هغه ورته د گوجرانوالي دا ټوله واقعہ بيان کړه
 نو سيد صاحب د جمعي په ورځ په ميروخت د اقصه
 يې بيان کړه او د جهاد اعلان يې وکړ. »

چي دغه نمونه کارونه سيکهانو د پښتنو سر کړيدي
 په دې کښي ز مونږ خپل قصور دے، چي احمد شاه بابا ته

ڄمڻ ڇڏي قصور ڏئي، ڇي دا احمد شاه بابا دمركڻ نه.
 پڻ مونڙه په کور دننه سر په جنگ شو، نتيجه يي باچا خان
 بيان کړه، هر هغه قوم قبيله يا ټبر ڇي بي اتفاقه او
 خود غرضه شي نو ډير دوخلکو خوراک او خنده شي. هر هغه
 حال زمونږه جوړ شوي و، ڇي افغاني شاهانو اوسرارانو
 ديوبل سترگو بندول يو شغل جوړ شوي و دورچاني
 د بنمن ته قافله وو، سيد صاحب په رښتيا هم ډير دغيت
 کار کړي دي، د ديو عالم او مجاهد انسان و دوي د
 رياست ټونک نواب امير خان په افغان فوج کښي و، دينداري
 تحريک د ديو ملگري و، دې تحريک ډير ننگيانو خلاف ډيري
 هلې ځلې کړيدي، خو ډير ننگيانو پاليسي کاميابه شوه، نواب
 روغه وکړه دوي يي بيرته د ټونک نواب کړو پدې باندې
 سيد صاحب ځني خپه شوه په دې وخت کښي سيد صاحب
 به د سيکهانو د ظلمونو خبرې اوريدلې ڇي دوي به د
 مسلمانانو سر کولو.

نوڅه دغه خبرې شوې، څه سيد صاحب پخپله
 مجاهدو د اسلام خدمت يي تش ژباني نه کولو په عمله عالم
 او اسماعيل شهيد غوندې لوي عالم يي ملگري و دوي اول
 حج له پاڼي مکي مکرمې اومدينې منورې ته لاړل، د سفر ډيرو
 کښي نور هم د مسلمانانو زوال ور معلوم شو، درې څلور
 کاله نه پس بيرته هند ته راغلو، اوس ذهني دې ته چټو و

چې بايد دخالص اسلام له پام کار وکړي اودسيکهانو
 خلاف جهاد پکا دے ، نو دده سترگې په افغانستان
 پريوتې دوی دسند دلارې قندهار ته لاړل په دې وخت
 کېني افغانستان نشه دهاغېه و، کورني جنگونو تباہ او برباد
 کړي و، دپاښده خان زېنت دېر زامن وو، چې دوی
 دېلو بېلو ماندينو څخه وو، نو دوی افغانستان سره برخې
 کړي و په کندهار کېني پر دل خان و، چې دوی دسيد صاحب
 د لک نه انکاري شو، داځکه چې دوی ته ترسيکه نه خپل
 رونه خطرناک و دوی خود غرضه شوي وو، نو سيد صاحب
 دپېښور اړخ ونيو او يوسفزيو کېني دېره شو، په دې
 شپو ورځو کېني يار محمد خان او دده وروڼه دسيکه
 باجگزار وو يار محمد خان به دسيکهانو له پام دپښتو
 سره جنگونه کول، يوسفزي دېر په نړه دسيکهانو خلاف
 جنگېدل، مگر دوی ليدو ته و او دې هغه هم پيدا شو،
 سيد صاحب ديار محمد خان سره هم رابطه جوړه کړه
 نو يار محمد خان هم راضي شو، دوی داکوړي نوبار
 سره په سکھ شاهي فوج باندې حمله وکړه، سيکهان
 يې کړوړ کړل، مگر غدار يار محمد خان دخپل عادت
 نه مجبور و بيا يې دھوکه وکړه دميدان نه وتښتېد ونوسيد
 صاحب په دې ځای وويل: چې دغه يار محمد نه دے بلکې

يار سنگه دے ، يار محمد خان دسيكهانو په پره ودریدو ،
 مگر دغه دله او ذليل انسان په هيڅ نه شرمیدو . سيد صاحب
 پېنور قبضه کړ ، او د پښتنو علاقه يي دسيكهانو نه آزاده
 کړه ، يار محمد خان په يو جنگ کښې مړ شو ، ترڅو پورې
 عسکري او فوځي کار وایي وه ، پښتنو او خاصکريوسفز
 د سيد صاحب په څرخ لېک او ويلو ، مگر چې څه وخت
 سيد صاحب او دده ملګرو اصلاحات شروع کړل ، دلته
 مشکلات پيدا شول داځکه چې سيد صاحب بنيادي انقلابي
 او مجاهد انسان و ، مگر د پښتنو د ټولنې د جوړښت نه .
 پوره خبر نه و ، پښتانه د هر بڼه مسلمانان دي ، ترڅو پورې
 د دوی پښتو او اقتصادي ګټې په خطر کې نه وي ، دوی
 اقتصادي اسلام نه مني ، سيد صاحب د دوی په اقتصاد
 کې ګوټې وهلې ، او د مجاهد انسان پښتانه د نروېټر ندي
 او خاصکري دده واره واره مولي ګان خو د هر بې وقوف
 وو . دوی داسې اصلاحاتو ته لاس واچوه چې پښتانه په ذهني
 طوټه ورته تيار نه وو ، سيد صاحب په خپله عسکري کاميابي
 ، سياسي کاميابۍ او ورپسې اصلاحاتي پروګرامونه کې فرق
 ونه کړاى شو ده باندې پښتانه راجمع شول ، داځکه چې
 دوی سياسي لیدر نه درلوده ، دوی په عسکري توګه کاميآ
 و جنگيدل داځکه چې دوی پيدايشي جنگيالان وو ، نو دغه

دواړه کاروته دوی په ذهني طور تیار وو، نو دوی پرکله
 دسید صاحب ملګرتیا وکړه، مګر دغه اصلاحتو ته پږه
 توګه تیار نه وو، نو ځکه غلط فهميې جوړې شوې، او بل
 دا چې پېښورې سرداران اوسیکهان هم په ارام نه ووناست
 دوی هم دسید صاحب دملګرو خلاف پروېګنډې کولې، او پر
 خود غرض خلک وو، دوی اصلاحت نه غوښتل، لکه څرنګې
 چې مغلو پیربابا اراخون درويزه یوسفزي د پیرروښان
 د تحریک په خلاف تقسیم کړي وو، همدغه څرنګې کار دسید صاحب
 خلاف هم وشو، چې نتیجه یې ددوی شهادت وو، او د
 پښتو ذلالت، مګر سید صاحب مړ نه دے، دده خدمتونه
 او جهادونه به دهمیشه له پاره ژوندی وي، اخیر دوی
 بالاکوټ هزاره کښې په مئی ۱۸۴۱ کښې دسیکهانو دلاسه
 د شهادت لوړ مقام ته ورسیدل.

د-۱۸۴۱- نه تر اول افغاني پرنګي جنګ پورې ۴۲-۱۸۳۸
 دغه حالات خومو په تفصیل سر بیان کړل، چې د کومې پړوکه
 اقتدار داحمدشاه بابا د کورنۍ نه د حاجي جمال خان کورنۍ
 ته لاړو، د حاجي جمال خان زوی پاینده خان د زېږت د پېر
 زامن وو، نو دوی افغانستان سر خپلو کښې تقسیم کړو.

الف-۱- وزیر فتح خان ۲- محمد عظم خان، ۳- تیمور خان
 دغه دریواړه د یوې موره وو.

پ: ۴ پوردل خان ۵ شیردل خان ۶ - کندل خان ،
 ۷ - رحمدل خان ۸ - میردل خان داپنځه واپه دېلي موروو
 ج: ۹ - دوست محمد خان ۱۰ - امير محمد خان ۱۱ - جمال خان
 دېلي موروو .

د: ۱۲ - سلطان محمد خان (۱۳) يار محمد خان ۱۴ پير محمد
 ۱۵ سيد محمد خان دېلي مورتنه وو .
 ه: ۱۶ - نواب اسد خان ۱۷ - نواب صمد خان - ۱۸
 نواب جبار خان دېلي موروو .

و: ۱۹ - جمعه خان دېلي موروو .
 دغه لښکر پاينده خان محمدزي شاته پريښه وو .
 د شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته د تښتيدونه
 پس داسې څوک نه وو چې افغانستان يې سمبال کړي
 وایي ، فتح خان ږه ند او بيا وژلې شوې و . نوده ورځو
 په مختلفو صوبو قبضه وکړه ، لکه محمد عظم خان کابل
 کښې دوست محمد خان په غزني وو ، پردل خان پړکندهار
 و ، جبار خان سرکشمير و ، او يار محمد خان دورونوسر
 په پېښور و . دغه نور هم په صوبو کښې افسران وو ،
 خو مسله دغه وه چې دوئي يوبل تر غله و . دوئي
 په مينځ کښې کار اشتراک نه و . همدې نتيجه دغه شوه
 چې سيکھانو اول دوئي پنجاب او کشمير او ملتان نه ويستل

او ورپسې د پېښور ته ، په حقيقت كېنې دغه ټوله لويه
 پرنگيانو جوړه كړې وه ، سيكهان يې صرف استعمالول ،
 شاه شجاع او پوند زمان شاه د پرنگي سر پراريان وو. دخپل
 پلار نيکه تحت كېتوله پاز يې هرڅه ته تيار و. افغانستان
 كېنې پاينده خان اولاد په اخلاقي توگه د بادشاهي لايق
 نه وو (د احمد شاه بابا لمسی شاه شجاع) ته افغانان د حقدار په سترگه
 كتل خو د احمد شاه بابا لمسی شاه شجاع يوه داسې جواړي وكړه
 چې د دومي د كورنۍ حكومت د هميشه له پاشا لارو او
 محمد زيانو هغه اخلاقي شرط هم پورې كړه ، دومي د شاهي
 كورنۍ په طور ومنل شول هغه داسې ، چې اوس حالات
 داسې جوړ شوي وو ، چې دهند ، ايران ، افغانستان او مركزي
 اسيا كېنې دوه لوبغاړي پاتي شوي وو ، چې هغه يو برطانيه
 اوبل زاري روس و ، چې دواړه عيسويان وو ، اول سر كېنې
 د زمان شاه په زمانه كېنې اوبيا د نپولين د خطرې له
 وجې پرنگيانو د ايراني بادشاه سر بڼه تعلقته جوړ كړل .
 ايرانيان يې دخپل مقصد له پاره د افغانانو خلاف لمسول
 چې دا خبره كوروران شو ، او د نپولين خطر وركه شوه
 نو پرنگيانو د ايران سر تشه كاغذي رابطه ساتله ، پدې رخت
 كېنې روس لگياو د ايران ځكې يې نيولي ، د ايران بادشاه
 خو خوځله پرنگيانو ته هغه لوظنامه وريادې كړې ، مگر

دوی به تش کاغذی کاروایی کوله دروس خلاف یې
ورسره اوس امداد نه کولو، روس چې ځینی دې
علاقې و نیولې، او ایران ورته معلوم شو چې هیڅ
نه شي کولی، نو هغه کار چې د جنگ په ذریعه
سرتو رسېدو، هغه یې په خواږه شروع کړو
ایراني دربار کښې یې خپل اثر درسوخ زیات کړل.
ایراني بادشاه هم د پرتگیانو دې لوظنامې نه تنک
شو ۷، خیر یې په دې کښې ولیدو چې روسانو
سره د دښمنۍ په ځای دوستي ښه ده، نو دروس
شرطونه یې ټول ومنل، او پوله یې ورسره سیخه کړه
اوس ایران د پرتګي پرځای دروس ایجنیت شو، روسانو
خپله خوب د ایرانيانو په ذریعه سرتو رسولو، نو ایران
ته یې جدیدو اسلحه ورکړه، او د فوج د تربیت له پاره
یې فوجي استاذان ورکړل چې دوی به فوجي تربیت وکړي
او جاسوسي به یې هم کوله، روس دغه دوه مخی سیاست
روان کړو، ایرانيان اول د پرتګي په لمسه د افغانانو دښمنان
وو، او اوس دروس په لمسه په دې لوبه باندې پرتګیان
وارخطا شول، نو دوی د زاري روس په ایران کښې دغې
نمونې سیاست خلاف روسي حکومت ته احتجاج وکړو،
مگر هغوی به په دپلوماتي ژبه پاسته پاسته خوا بوته

ور کول، اوس پرگيا نو ته دکابل په تخت ديو داسې سړي
ضرورت و چې هغه سل په سلو کښې ددوي سړي
وي، نو دوي پټ په پټه ۱۸۳۴ خواو شا کښې شاه شجاع
تیار کړو، چې قندهار باندې قبضه وکړي، په دې
وخت کښې پردل خان دوي په قندهار کښې په قدرت
وو، نو شاه شجاع د يورپي افسرانو په لگ د قندهار
محاصره وکړه، که څه هم د پايښده خان د زامنو په
منځو کښې پري جملې وي، مگر بيا هم په دوي ټولو
کښې دوست محمد خان چې اوس دکابل، غزني، ننگرهار
حاکم و هوبنيار او زيرک سړي و، نو د قندهاري
ورو نو د امداد له پاره لاړو، چې دده زوي اکبر خان
هم ورسره و، دوست محمد خان دخپل زوي اکبر خان
چې وروسته په وزير اکبر خان مشهور شو، شاه شجاع
فوج ته يې ماتې ورکړه، شاه شجاع يوځل بيا د
خدا په قهر ککړ وزي بزي لښمiane ته يې ځان
ورساوه، او پرنگيانو خانک ته کښتاستو اوس پرنگيانو
ته دوه خطرې پېښې شوې، يوه دروسي بله دغه
چې دوست محمد خان زور ورځ په ورځ په زياتيدو
خپل وطن کښې يې امن راوستو، او د پښتنو بيا اميد
پيدا شو، چې دغه سړي د قيات لايق دے، همدغه

خطره د پرتگليانو او ددوي دلالان سيكلهانو سره
هم پيدا شوه. د پرتگليانو سره د اډار و چې افغانستان
بیرته دده تر مشرکي پلاندي سره یو نه کړي،
مکر په حقیقت کې د خپلو وروڼو په منځ کې سخته
ناچاقي وه، د دوست محمد د قندهار د کامیابۍ ترپس
خلکو مجبور کړ چې تاسو خان ته یو لقب اختیار کړي.
هله به افغانان درباندي ولیږي، نو دوي د بادشاه
په حاکم د امیر لقب خوښ کړ، نو دے امیر شو. نو د
پرتگليانو په زړه و نو کېني یوڅه وو، او په ظاهره یې
یو پرتگی ورولیږلو، چې د تجارت متعلق خبرې
ورسره وکړي. پرتگی استاذی بناغلی سرالیکدند
برنس او ورسره موهن لعل یو کشمیری پندت هم وو،
دوی د هند ایست اندیا کېنۍ کورنۍ جنرل بناغلی لاره
اکالیند یولیک د امیر دوست محمد خان په نوم یوو
چې زه یې دلته لیکم:

ترجمه: منجانب ارباب اکالند په خدمت کېني
د امیر دوست محمد خان فورتي ولیم ۱۵ مئی ۱۸۳۷.

کوم خط چې تاته په ۲۲ اګست ۱۸۳۶ لیکلی وو په
هغې کې ما دا اراده ظاهره کړې وه، چې زه به یو
افسر ددې غرض دپاره درلیم چې تاسو د تجارت د

ترقي او دافغانستان او د هندوستان تر مينځه د -
 سوداگرانو د پار د تگ راتگ سهوليتونو پيدا کولو د پار
 خبرې اترې وکړي.

ستا روشن ضمير نه دا خبره پټه نه ده چې
 تجارت د هر قسم قومي دولت بنسټ يعنې بنياد دے
 او هم د تجارت په ذريعه يو قوم خپل ټول فالتو
 پيداوار د بل قوم پيداوار سر بدلولای شي، دولت
 جمع کولې شي او د مذهب ژوندون دارام او نعمتونو
 نه فايده وچتولې شي، په ګوندې قومونو کې د دې
 نعمتونو او ارمونو خوارول د حکومت د برطانيه عامه
 مدعا ده، دهغوئ دا هرگز کوشش نه دے چې تش
 هغوئ دے د دې نه مستفيد شي بلکې دهغوئ د لى
 خواهش دادى چې داسيا په ټولو ملکونو کې دے
 امن او دولت قايم شي.

په همدې غرض حکومت برطانيه هغه ټول حکومتونه
 چې د درياب پر دواړو غاړو پراته دي په دې خبره
 امده کړه چې د رايې سند دې د جهاز رانۍ له پار
 آزاد شي، او د دې حکومت ټول کوششونه هميش د دې
 غرض د حاصلولو له پار دى، زه اوس سرالېکزاندر -
 برنسى دې غرض له پار د لرېزم چې دا چيتۍ درله

درکړي او تاسو د هندوستان او افغانستان پرمېنځ
 کېنې تجارتې امد وړت له پاش د سهوليتونو پيدا کولو
 بهترين تجويزونو باندې خبرې اترې وکړي، د ما
 قوي اميد دے، چې ته به هغه ته په خپل دربار کېنې
 په دوستانه طريقه خوش امدید ووايي او تاسو به د
 هغه گفتم، شنيد هغه ټولې فايدې چې کوم زما په خيال
 کېنې دي، حاصلې کړي، په اخير کېنې وغيره وغيره
 د سخط اکساليتم (قاضي عطاء الله د پښتو تاريخ جلد اول) .

ددې مېشتن درسيده نه څو ورځې وروسته امير
 دوست محمد خان دوى خپل حضور ته ومنل، موهن لعل
 د دوى خبرې او سوال ځواب متعلق ليکي، چې امير صاحب
 د برنس نه د پېښور د سیکهانو نه ده ته دوړ کولو مطالبه
 وکړه، پرنگي سفير ورته وويل: چې د پېښور علاقه
 داستا په عملدارۍ کېنې نه وه بلکې د ستاسو وروڼو سلطان
 محمد خان او پير محمد خان سره وه، نن دوى د دې علاقې
 درنجيت سنگه باجگزار دے، او دوى ته يې جاگير ونه
 ورکړي دي، او بل رنجيت سنگه زموږ وفادار اتحادي
 دے، طاقت او ډېر مال لري، چونکه د پېښور جړ و د
 په حمله کېنې د هغه سېه سالار هرې سنگه قتل شوے
 دے، موږ به هغه دستاسو خلاف مزید جار حاکم کاروايو

منع ڪړو مونږ به را حبه ته دارايی ورکړو چې پېښور
سلطان محمد خان ته پريښ دي.

دوست محمد خان ورته ځواب کښې وويل: چې زما
خو خيال و چې که چيرې زما په سراوس دململ پکړي
ده، نو د انگریزانو د دوستۍ په وجه به هغه په شال
بدله شي. مگر داشان معلومېږي چې انگریزان زما
په سر باندې هم هغه دململ زړه پکړي سملل غواړي
او تش دومره اقرار راسر کول غواړي، چې تانه به
دململ پکړي څوک نه کوزوي، زما په نزد د قسم
اقرار هيڅ قدر نه لري، ځکه زما دا يقين دے چې
دململ دا پکړي له مانه هيڅوک هم نه شي اخيستی.

بيا يې ورته وويل: چې که چيرې پېښور سلطان
محمد خان ته ورکړے شي نو دا د انگریزانو هيڅ ښکړه
نه ده له ماسر، بلکې زما د کابل حکومت ته په پدې
نقصان ورسې، او اگر چې سلطان محمد خان زما ورور
دے، مگر دهغه لږ او وړوکي لښکر زما له پاره دسيکھانو
د يو لوی لښکر نه زيات خطرناک دے، سيکھان به
زما ورور له روپۍ ورکړي، او د مسلمانۍ په جامه
کښې به دسيکھانو اثر او حکومت عين زما تر ضد مقام
پورې راولي، هغه دا هم ورته وويل: چې سيکھانو

په پېښور په داسې وخت کېږي قبضه وکړه چې زه د شاتېل
 سر په کندهار کېږي په جنگ کېښي نښتي وم ، حالانکه چې د
 سيکھانو په پېښور کېږي نه چيرې څه قسم حقوق وو ،
 او نه اوس شته ، موږ لعل ليکي ، اخر د دېر بحث او
 مباحثې نه پس برنس د دوست محمد خان د دعوي په صداقت
 باندې قايل شو ، او گورنر جنرل ته يې خبر ورکړ .

په دې باندې دکندهار سر داران شک من شول د-
 دوي خيال پيداشو چې دوست محمد خان د انگرېزانو سر
 دوستانه تعلقات جوړوي ، بيا به زمونږ هجامت کوي ، نو
 دوي فوراً د ايران او قهرمان کېږي روسي سفير سر رابطة
 جوړه کړه ، دوي د زار روس او ايران سر د اتحاد جوړولو
 له پاره خطونه وليږل ، روس خو همدې ته ناست و ، نو دوي
 نو دوي ژر د کندهار سر د يو بل سره د امداد لوظنامه
 وکړه ، او روس خپل يو افسر کيپټن ويکوويچ کندهار ته -
 را وليږلو ، روس چې کندهار ته راغلو ، نو ور مطلقه
 شوه چې دغه يوه کوچنۍ صوبه ده ، واک ټول کابل کېږي
 دے ، نو ده د زار روس يوليک د امير دوست محمد خان
 په نوم کابل ته راوړو ، چې په ظاهر تجارتي خبرې
 وي ، مگر د پرلگيانو په خير وروسانو هم سياسي اړوگانې
 درلودې ، دوي دواړو دخپلو خپلو قومونو د سياسي -

اثر اتو زياتلو كوشش كولو ، برنس په كابل كښې وچې ويكويوچ
 راغى ده له دې نه بناغله اكسليټم خبر كړو ، اوس كابل
 دروسي او پرنكي دغوبل مركز وگرځيدو ، اوبل اړخ ته ،
 ايران خپله ناولې دنده دافغانانو خلاف روانه كړه دهرات
 دنيولو په منصوبه يې كار پيل كړ ، اوس نو د مشرق
 له اړخه پرنكي سيكهان دافغاني خاورې دنيولو له پامه
 لمسول ، او دمغرب له اړخه روسانو ايراني دافغاني
 تباهي ته تيار كړي وو ، چې په حقيقت كښې دغه دزاري
 روس او دبرطانيه جنك و ، چې دوى د ايرانيانو ، افغانانو
 اوسيكهانو په ذريعه مخكښې بوتلو حكه په تاريخ كښې ورته
 " The great game " وايي .

۱۸۳۷ كښې پرنكيانو لږ كوشش وكړو چې ايران د
 هرات دحلي نه منع كړي ، په دې وخت كښې ايراني
 باچا فتح علي شاه ، قاچاري او دده زوى شهزاده عباس
 دواړه مړه وو ، دده لمسى په قدرت و يعنى محمد مرزا ،
 روسانو محمد مرزا قاچار ته لالچ وركړ ، چې دهراق
 علاقه پخوا هم د ايراني حكومت برخه وه ، بايد چې
 اوس بيرته قبضه كړاى شي ، دروسانو سياست دغه
 و چې دوى هند ته د ايرانيانو ترڅادر لاندې ورنږدې
 شي ، چې دهرات پسې كندهار او ورپسې بلوچستان او

سند او کرمو او پو ته ځان رسول و، نو محمد مرزا قاجار
 د څلور زره (۴۰۰۰) جدید فوج سره دروسي او فرانسوي
 افسرانو په کلک حمله وکړه. د هرات افغانانو يې ۹ مياشتې
 دويمه مقابلې وکړه، ايرانيان او روسان افغاني همت ته
 ټينګ نه شول، ناکام لاپل، تر دې وخته پورې هرات د
 احمد شاه بابا د اولادې سر و، چې د شهزاده کامران،
 حکومت و. دويمه د هرات آباءه علاقه شاته يو برباده
 علاقه پرېښوده، چې روسته دومره لوږه راغله چې
 افغانانو د لوږې اولادونه خرڅول.

اوس د هرات د ناکامي نه پس روسي په خپله مرکزي
 اسيا کېنې په قماقم پالمو علاقې نيولو باندې لاس پورې
 کړو، او په تيزۍ سره د آموسين بريد ته روان وو،
 بل اړخ ته پر تګيان په کلکه کېنې، په بې ارامه وو، که
 څه هم امير دوست محمد خان برنس ته د ګورنر جنرل
 په نوم په دسلي خطونه ورکړي وو، او دويمه
 سر يې دوستي څرګنده کړې وه مګر د پرتګيانو اعتبار
 نه په راتلو، دا ځکه چې پېښور نه بغير امير صاحب ليکلي
 لوظنامه دته تياره نه وو، نو دده خلاف يې منصوبي
 جوړولې، چې په هغه کې غور منسوبه دغه وه چې
 شاه شجاع بيرته افغانستان کېنې په قدرت راولي، نو-

دوئ سیکهان هم دې ته تيار کړل چې امير دوست محمد خان
 په يو وخت د سیکهانو، شاه شجاع، او پرنگيانو د بنمن دے
 نو داوس ته يې ختمول پکار دي، بس څه وو، دده خلاف
 يې دغه پروېکندي شروع کړه، چې امير صاحب دروېانو
 سر پټ لاس لري، غواړي چې په کله هندوستان کېږي سیکهان
 او د پرنگيانو واکداري ختمه کړي، او دوئ نه واک واخلي، چې
 په حقيقت کېږي دوئ دريوارو غوښتل چې امير دوست محمد
 خان له افغانستان څخه وباسي چې دے ساز باز کېږي دوست-
 محمد خان پشاور وروڼه هم د دوئ ملگري وو، دا ځکه چې
 دوئ په حقيقت کېږي د سیکهانو د لالان وو، شاه شجاع او
 راجه رنجت سنگه دواړه پرنگيانو دربر مېهر په طور انتقالول
 او بل د پرنگي سياست دغه و چې سیکهان افغاني خاوره چې
 څومره لوېره لاندې کړي دوئ ته ښه ده، دا ځکه چې دوئ
 به روسته د دې وارثان شي، په کابل کېږي د برنس موجودگي
 د هرات محاصره او هند اکسالند شمله کېږي په بنس افغانستان
 باندې د يرغل منصوبه جوړه کړه، دوئ د شلمې غونډه کېږي
 داسي کم پاس کړو چې د انگرېزانو تر لارښودنې لاندې
 به راجه رنجت سنگه په کابل حمله وکړي دده د کومک
 له پاره د شجاع په مشرۍ کېږي فوج جوړېږي چې خرڅ
 به يې پرنگيان ورکوي، او يو اختيار لرونکی انگرېز افسر ښايي

به ورسه وي چې لارښودنه او څا نه به کوي ، او د شاه شجاع
 د فوج کمانډران به پرنگيان وي ، نو دې سکيم ته لندن د عملي
 کولو اجازت ورکړ په ۱۸۳۸ مې کښې د برطانيوي هند
 چيف سکرټري ميکناټن لاهور کښې دراجه سنگه سر ملاقات
 وکړ ، او ورسره يې خبرې وکړې ، شاه شجاع خود اول
 نه تيار ناست و مگر دوستو د سيکهانو د فوج په ځاې پرنگي
 فوج کابل افغانستان ته لاړو ، رنجت سنگه ځان بچ کړ ، پرنگيان
 يې ور مخکښې کړل دغه فوج فيروزپور نه رخصت کړ و چې
 راجه په خپله موجود و ، نو د وې ۲۶ د جون ۱۸۳۸ کښې
 لاهور پنجاب کښې درې فرقي لوظنامه لاس ليک کړه (شاه
 شجاع ، راجه رنجت سنگه او انگریزانو) په ښکاره پرنگيانو
 د هرات د محاصرې چېغې وهلې ، ليکن په حقيقت کښې د وې
 په پټه نوري منصوبي د رلودې ، د لاهور د معاهدې
 مطابق به داسې ویش و ، چې شاه شجاع به د افغاني صوبي
 د سيکهانو د لاسه نيولو ته يوقانوني شکل ورکوي ، يعنې
 دېره جات ، پېښور ، کشمير او هزاره ، ملتان او پرنگيانو
 ته به صوبه سنډه ورکړ کيږي ، او افغانستان کښې به ورته
 پوره پوره حق وي . او مې ۱۸۳۸ تراکت ۱۸۳۸ پورې کاليند
 گورنر جنرل په افغانستان باندې د حملې کار روانې مکه کړه ،
 او اکتوبر ۱۸۳۸ کښې يې د افغانستان سره د جنګ علان جاري

کړو، او داسې یې پکښې وئيلي او ليکلي وو، « زموږ د ختیځ
 د نیکو ښه په دې کښې ده چې زموږ په لویلیځ کښې یې
 د ښمن د مطیع کونکو، او د بري او د ځان د پیاوړي کولو
 منسوبې جوړې و نکړو پرځای، د جبار حیت په مخنیوي
 او سکون جوړې و لرو خوښ اتحاد وي »

« حواله کتاب انگریزي استعمار او افغانستان لیکونکی اولس یار - ۱۰۷ »

مگر پرنګیان پخپله مني چې دغه مقول دلیل نه دی،
 مگر دوی په دې پسې نه ګرځیدل، د دوی مطلب د افغانستان نیول
 وو.

پس دوی په افغانستان برید وکړ، د شاه شجاع د فرج مشر
 یو پرنګی و، او ورسره نور ډېر پرنګیان جنرالان او فوج
 و، دوی اول د قندهاري سرداران و شړل، او شاه شجاع
 یې قندهار کښې بادشاه کړ، او میکانن یې *political*
ADVISER سیاسي مشاور شو، او بیا پرنګي غزني، کابل، جلال اباد، غلجی
 هم قبضه کړي، امیر دوست محمد خان مقابله وکړه، مگر
 افغاني سرداران ډېر ژر د شاه شجاع ډډې ته شول، نو
 دوست محمد خان ترکستان ته بخارا ته لاړ، او دده زوی
 اکبر خان وطن کښې پاتې شو، اول سر کښې خود پرنګیان نو دغه ^{ست} سیا
 کامیاب شو، چې خلقو کښې یې خوره کړه چې زموږ مقصد
 خو صرف د احمد شاه بابا د کورنۍ حق پرځای کول و زموږ

نور غرض نه لرو.

مگر دافغان اولس دومس ساده هم نه وو، دوی ژر درک کړ چې شاه شجاع واک نه لري. بلکې ټول واک د پرتګي ميکناټن او برنس سر دی. نو ورو ورو افغان ملت دمبارزې تياري شروع کړه. چې دوی کښې عبدالله خان اخکزی او آمین الله خان لوګري ډېر مخکښي غښکې وو، او بل ملا مومني و، چې د پکتيا د غاړې راغلی و، ليدلې سيل ليکي: چې د دې مولان نه موږ ډېر په عذاب و، اول خلک په قندهار کښې پوښ شول، بيا کوهستان کښې. ورپسې غزني او بيا په ټول افغا- نستان کښې، اولس لښکرې جمع کړې. او هرځای به يې په پرتګيانو او د شاه شجاع په طرفدارانو حملي کولې. که څه هم امير دوست محمد خان وروسته له بخارا نه راغې. ځان يې پرتګي ته حواله کړه، لاړو هندوستان کښې جلا- وطن ميشت شو، مګر دده زوی وزير اکبر خان داوولس سر ودریدو، چې حالات ډېر خراب شول، نو ميکناټن بيا هم کوښښ کولو، چې افغاني سردارانو کښې يې اتفاقي واچوي د غلزي او دراني په نوم يې سر و جنگوي، مګر دې حل دده ټولې چالاکۍ ناکامې شوې، ۱۸۴۱ کښې حالات تر دې ورسيدل چې افغاني مجاهدينو اليکسانډر برنس په خپل کور کښې قتل کړه، او ورسره يې ټول هندوستاني او-

او پرنکي سپاهيان هم ، اوس ميکناټن کوښښ شروع کړو ، چې
 وزير اکبر خان تيرباسي ، نودده سره يې ليدنې خواست او کړو ،
 وزير اکبر خان خو اوس د افغاني انقلابي اولس زور ليدلی وو .
 چې څه وخت دوی سره کښناستل نو د اکبر خان او ميکناټن خبرې
 سره ترخې شوي ، اکبر خان او سلطان جان خان لاس ورواچوه
 مليکناټن يې ټينگ ونيو ، او کش يې کړو ، اوس ميکناټن په ځان
 پوه شو ، چې اخري وخت يې دے ، نو يې خپل قومي عزت پت
 ته هم نه وو کتل ، اکبر خان ته په خواستو شروع شو چې بار بار به
 يې دغه نعره او ثرا کوله ، چې از برائى خدا ، از برامى خدا
 يعنې دخداى له پاره مامه وژئ ، مگر دې ځل وزير اکبر خان
 او سلطان جان فيصله کړې وه چې دغه پرنکي لومېره به
 ژوندى ندي پرېږدو ، دده ميرمن ته پرنکناټو **FIRST LADY** ويل ، او افغانانو
 ورته خانم بزرگ ويلي ، خانم بزرگ افغانانو کتنه کړه ، وزير
 اکبر خان خو څو څو ځله هغه په وزير يې چا پوه ووهلو ، ميکناټن
 حجامت يې وکړه ، دده خيال و چې ، پرنکناټه واسکود کما يم
 اوس به پرنکي تاريخ کښې زمانوم ليکه شي ، چې ميکناټن افغانانو
 لاندې کړو . مگر دده ټول خوبونه او پلانونه د کابل په
 خاورو کښې خاورې شول . اوس ژمی و پرنکي فوج څو څو
 ځله کوښښ وکړ ، مگر هر ځل به دوی ماتې خوړله
 توپي او اسلحه يې مجاهدينو قبضه کوله . جنوري -

۱۸۴۲ کښې دوی د وزیر اکبر خان سره معاهده وکړه ،
 چې دوی به د افغاني خاورې نه وځي ، دوی جنرال
 الفتن په مشرۍ کښې د کابل نه روان شول ، چې څرنګې
 باګرامۍ او خور د کابل ته ورسیدل د هر لورې افغاني
 مجاهدینو پرې حملې شروع کړې ، د هرې ښځې او ماشومان
 وزیر اکبر خان سره یرغل شول ، چې لیدو سیل یعنې جنرال
 سر رابرټ سیل ښځه هم وه ، هغه د وزیر اکبر خان د ښو
 اخلاقو د پوهنې کوی ، او د پرتګي افسرانو نه سر ټکوي ، چې
 دوی همت باټلې و ، د پرتګي په فوج افغاني وږني لیوان
 او گیدې ماڼۍ شول ، صرفا یو ډاکټر برائیلون نیم ژوبل
 حالت کښې پاتې و ، پرتګیانو ته ده خبر ورکړو د دې سره
 د اک لینډون کړي هم خلاصه شوه . او لندن کښې دغه خبر
 د ښم غونډې وچا ویده ، چې ټول یورپ کښې یې آواز شو ؟
 چې افغانانو پرتګیان وږبول ، د هغې وخت الماني عالمان
 مارکس او انگل هم د دې متعلق لیکلي دي ، او یو الماني
 شاعر او لیکوال هم دغه واقع په خپل شعر کښې بیان کړیده :

Afghanistan das Tor nach Indien Herbert Tichy

Afghanistan und besonders das düstere Khurd Kabul beschäftigte sich fuer einige Zeit die Phantasie Europas Schriftsteller und Dichter. sie hatten einen dankbaren Stoff gefunden. Hier ein Gedicht (T. Fontanes) ueber afghanische Ereignisse:

Das Trauerspiel von Afghanistan – Theodor Fontane

1819-1898

- 1) Der Schnee lies staeubend von Himmel faellt,
Ein Reiter vor Dschellalbad haelt,
"Wer da?" ein britischer Reitermann
"Bringe Botschaft aus Afghanistan!"
- 2) Afghanistan! Er Sprach so matt,
Es umdraengt den Reiter die halbe Stadt.
Sir Robert Sale, der kommandant,
Hebst ihn vom Pferd mit eigner Hand.
- 3) Sie fuehren ins steinerne Wachhaus ihn,
Sie setzten ihn nieder an den Kamin
Wie waermt ihn das Feuer, wie lobt ihn das Licht,
Er atmet hoch auf und dankt und spricht
- 4) "Wir waren dreizehntausend Mann,
Von Kabul unser Zug began,
Soldaten, Fuehrer, Weib und Kind,
Erstart, erschlagen, verraten sind.
- 5) Zersprengt ist unser ganzes Heer,
Was lebt, irrt draussen in der Nacht umher,
Mir hat ein Gott die Rettung gegoennt,
Seht zu, ob den Rest ihr retten koennt."
- 6) Sir Robert stieg auf den Festungswall,
Offiziere, Soldaten folgten ihm all.
Sir Robert sprach: "Der Schnee faellt dicht,
Die uns suchen, sie koennen uns finden nicht.
- 7) Sie irren wie blinde und sind so nah,
So lasst sie's hoeren, dass wir da.
Stimme an ein Lied von Nacht und Haus,
Trompeter, blast in die Nacht hinaus!"
- 8) Da huben sie an, und wurden's nicht mued,
Durch die Nacht hin klang es, Lied um Lied,
Erst englische Lieder mit froehlichem Klang,
Dann Hochlandlieder wie Klanggesang.
- 9) Sie bliesen die Nacht und ueber den Tag,
Laut, wie nur Liebe zu rufen vermag.
Sie bliesen – es kam die zweite Nacht,
Umsonst, dass ihr ruft, umsonst, dass ihr Wacht
- 10) Die Hoeren sollen, die Hoeren nicht mehr,
Vernichtet ist das ganze Heer.
Mit dreizehntausend der Zug began,
Einer kam heim aus Afghanistan

نوٽ: دغه نظم ښاغلی "THEODER FANTANES"

چې دے ښه لیکوال او شاعر دے د ۱۸۴۲ د پرنګي په -

"DISASTER" باندې لیکلي دي: چې پرنګيانو اول ځل اول

اتقاني پرنګي جنګ کښې ماتې وخوړله او دوئې اول فوج

عزت او رعب درب تباہ شوے و. ښاغلی شاعر په خپله

جرمنائې يعنې الماني دے. خو انگلينډ کښې هم اوسيدلی

دے. نو ځکه دوی ته د پرنګيانو د تباہۍ ښه اندازه وه.

دهغې وخت اول يورپ شاعران اوليکوالان ددې واقع نه

متاثر شوي وو، دا ځکه چې پرنګيانو به ويل: چې زمونږ

په دايروي کښې ماتې يعنې شکست نه شته، مگر د پښتنو د لاسه

دوئې وهل وخوړل نو دوی ډېر ډاډمن وو.

د نظم ترجمه:
"د افغانستان په غم لړلې لوبه"

(۱) واوره وروړه د اسمانه وریده

چې یو سوار د جلال اباد سره ودریده

چا ور ل چې دا څوک دے هاں د غم برطانوی سړ دے

یو خبر یې د افغانستان نه راوړی دے

(۲) افغانستان! ډېر کمزوری آواز یې دے

په دې کښې پوره نیم ښار پدېه راچاپیر شو

سر را برت سیل د فوج کمانډر

په خپل لاسو یې داسې نه را کوز کړو

۳- دوی دکا نو نه جیو پ میو دیهری تاپو تیرلو

او دوی بی دیو پی انگهتی خواته کنسیناود

چی خرنگی اور دی گرم کس و او سترگی پی و غریبی
نزیو لویه ساه پی واخسته اول پی تشکر و کپو پی کویان^ش

۴- مونن دریالی زره مخلوق وو.

دکلی نه زمونن کاروان راروان وو.

چی نبئی ماشومان، سپاهیان اوسرداران وو.

تول قتل یحیی وچ کپی اولار بی غلطه کپی وی.

۵- ز. مونن ارمی تباہ شوه.

چی خه پانتي دي دشپی بی لاری گودر پی خطا کپی ورجانی کچی

اوزه، اوزه دلوی خدای په برکت ژوندی یم.

وگورئی که باقی تاسی چیره بیج کولے شی.

۶- سر رابرت دقلعی پر دیوال وختو.

ورپی مسکرا و تول افسران وروختل.

سر رابرت و وکیل: چی واوره لم پره در نه لری پی.

چی مژوک موننه غوا پی هخر موننه نشی موندلے.

۷- دوی لاری خطا کپی دی دپاند پیر خیر دی که ختم موننه نبرد کد

موراحی چی دوی زموننه اواز وند واور پی چی موننه یو.

موراحی چی سندر پی وایو، دشپی سندر پی

نودوتی جی دشپی لخوا ورجانی وژاناولی.

۸- دوی لوپی چیخی وکپی پوره شپه ستر پی نه شول.

دې چېل پرنګي سرچنټ ژوندې پاتې شو، ددې شکست،
 سر ددوی رعب هند کېنې ډېر کمزورې شو، دوی ددې،
 کمزورۍ د پټولو له پاره روستو دکابل ښکلي پټ بازار په
 بارودو والوزاوه. او غزني کېنې کم کورنه یې د نوت
 دروازه دهندوان د غولولو دپاره یو پوه هند کېنې یې چې
 وېلې چې دغه ده د سمونات دروازه مو راوړه، مگر
 ددې ټولو مخو باوجود د کپنۍ رعب دب ته ډېر زیان ورسېد
 هم دا وجه وه چې روستو دویم افغاني پرنګي جنګ کېنې
 هم دغې غونډې باندې یعنې کندومک لوظنامه په افغانانو وپېله
 چې دوی اول افغاني جنګ کېنې شرمېدلي و، نو د بدل دپاره
 یې دغه غونډې د لوظنامې دپاره وټاکلې، مگر دغه دویم ځل
 هڅه یې هم په وینو ککړه شوه، دوی د بدل نه پس امیر
 دوست محمد خان بیرته کابل ته راپرېښود کورن جنرال گلیند نو کړي
 خلاصه شوه، هند کېنې نو د کورن جنرال مقرر شو، دوی
 ورپسې سندھ قبضه کړه، د سند امیران یې بې واکه کړل
 نیپالیان یې وټکول، مرهټه یې بې خوټې کړل، اوس د
 دوی دوست رنجیت سنگھ مړ و، ده پخپله د دوی ۱۸۴۲ -
 تباهي نړولیده، دکشمیر راجه ته یې د جلال اباد د نیولو ویلي
 و، خو هغه دومره لیونې و، انکار یې وکړ، پس اوس،
 سیکهانو ته یې سترګې نیولې وې، چې دوی به خرنګي خټه وو.

افغانستان کښې شاه شجاع او دده اولاد ټول مړه کړاى شول،
 اوس محمدزيان دافغانستان جائز حکمرانان دافغانانو لخوا
 ومنل شول، دا ځکه چې شاه شجاع د پردو په اوبو وسپور
 راغلى ؤ. نو دافغانانو په سترگو کښې د وراثت حيثيت يې خلاص
 شو.

د سکهانواو پر نکيانو جنګونه او لاندې پښتانه

جولای ۱۸۴۹ کښی راجه رنجیت سنگھ مړ شو او دده زوی
کرک سنگھ د پنجاب حکمران شو. دے د خه وخت دپاره،
حکمران پاتې شو، بیا ژر خپل زوی کنور نونھال سنگھ د تخته
کوز کړو، او د پلار په ځای پخپله حکمران شو، مگر قدرت
ته دغه نه وه منظوره او دے ۵ نومبر ۱۸۵۱ په ورځ دخپل
پلار یعنی کهرک سنگھ د جنازې نه پس واپس راروان و چې د
خصوري باغ یو لوی چمت دده په سر را پریوتو، او دڅو
گهڼتو نه پس مړ شو، دده د مرګ نه پس څو څو شهرادګان
او وزیران د پنجاب حکمران شول، یعنی باچا گردی شوه
دوئی اخیری دراجه رنجیت سنگھ یو ماشوم زوی دلپ سنگھ
د پنجاب، مهاراجه کړو، او دده مور رانی چندان دده
سرپرسته مقرر شوه، او سردار لال سنگھ خالصه
وزیر عظم مقرر شو، مگر داسې حال و چې سیکه فوج
او سیکه سرداران ټول خودسری شوي وو، او پر نکیانو داسې

دې اتفاق او لالچ او رېکني اچولې و، چې حد يې نه و او بل دوي خو د بادشاهي قابل نه و د دهقاغه -
 نر بادشاهان جوړ شوي وو، او پور پور مهذب شوي
 نه و، او بل پر نگانو تر يې نور ضرورت نه و، دوي پر خه
 پلمه ختمه ول، نو پر نگانو دخپلو چلونو په ذريعه سيکھان
 يې وقوفان (PROVOKE) يعنې په قهر کړل او د سېمر
 ۱۸۴۵ کني ستلج درياب چې د دوي او دکيڼه بريدو عبور کړ
 او پر نگانو خلاف يې علان جنگ وکړ، که څه هم پدې جنگ
 کني پر نگانو ته تاوان ورسيدو، مگر اخري شکست اوما تي
 د سيکھانو په غاړه شوه. نو ۱۸۴۶ کني معاهده لاهور وکړه
 د دې شرطونو په لاندې لول وو:

- ۱- دوايه جالندهر علاقه سيکھانو پر نگانو ته ورکړه.
- ۲- مهاراجه د لپ سنگه د پنجاب مهاراجه تسليم شو.
- ۳- سره نري لارنس سيکه دربار کني ريزيډنټ مقرر شو.
- ۴- سيکھانو يونيم کروړ روپۍ تاوان جنگ ومنلو.
- د سيکھانو سر ۵۰ لاکه روپۍ وي، د يو کروړ په بدل کني
 يې جمون او کشمير ورکړل، چې وروسته پر نگانو په
 کلاب سنگه باندې په يو کروړ روپۍ خرڅ کړو.
- ۵- د سيکھانو د فوج تعداد کم کړاى شو او فقط ۴۰۰۰ خلويښت
 پياوه او ۱۳۰۰۰ دولس زره سوار مقرر شول.

بیا وروسته دسیکه دربار کاروبار ۸- اته سردار افغجکي
 چالوو چې ددوی مشر پرنگی ښاغلی سرهنزی لارنس و ددې
 کونسل یا جرگې معیاد تر ۱۸۵۴ پورې وه، چې دوی د شهزاده
 تر بلوغت پورې وو، او دې جرگې په مختلفو ضلعو کې استوګنې
 ریډیلوستان کړل. او دغه پرنګیان وو، او ددوی په لاس کېنې
 پور پوره واک و، یعنې دسیکهانو د حکومت مثال دهغې ترک و چې
 د رایور او انجن یې د پرنګیانو سر و لوشه بادي یې دسیکهانو سره
 وه. دسیکهانو دې دور کېنې د بنون ضلع مشر ښاغلی کرنل ایډوورډ
 و، اوس سیکهان پوه شول چې اختیارات خو د پرنګیانو سره
 دوی همې کدوان دي. نو د کورن جنرال د لیون د درې میاشتې
 لاندې تیرې شوې چې دوسیکهانو دویم جنګ شروع شو.
 دلاهور دربار دملتان حاکم مول راج نه حساب کتاب وغوښتو
 لیکن مول راج انکاری شو. لار دگن ته حکم وشو، چې
 مول راج باندې حمله وکړه، لیکن لار د دگرې په وجه سستی
 وکړه، اوس د راج بغاوت یو خطرناک مشکل اختیار کړو، پدې
 ورځو کې کرنل ایډوورډ د بنون ریډیلوستان و، نو هغه د پیرو
 او بنون پښتانه د مول راج خلاف بوتلل، پدې کېنې د غزني خیلون
 مروتو خانانو د پرنګی لک وکړو چې هغه کېنې مشهور رقیب خان،
 ولد پیر محمد خان غزني خیل و او د بنوچو دا پخه درې خان،
 دایا ورد سره لارو پښتو د پرنګی د مشرګرې لاندې مول راج ته.

دوه ځله ماتې ورکړه او ملتان کېنې يې محصوره کړه، د لاهور دربار ايل وړې د مدد د پاره شير سنگه وليږلو مگر هغه ملتان ته درسيده، سر سم د مول راج ملگر ته شو، چې څه وخت د دې نه لارډ دليوزي خبر شو، نو فوراً يې د سيکھانو خلاف اعلان جنگ حاکم وکړ، د دې نه د بنون او د پروېنستانو فايده وچته کړه، دوی بنون کېنې په سيکھانو او پرنگيانو حمله وکړه. ځان يې ځينې ازاد کړه او زري يې افغانستان ته خبر ورکړ، چې بنون د سيکھانو نه او پرنگيانو نه خالي ده، تاسو يې قبضه کړئ، خو هغوی غوښتل نه په وگړو لوی د سردار شير سنگه او مول راج د ملگرتيا په وجه سخت جنگ شروع شو، خوبيا هم د سيکھانو په قسمت کېنې ماتې وه، دوی د جليانواله باغ سره سخت ماتې وخوړه، د دې سره پرنگيانو يې لارډ دليوزي کورنيز جنرال پنجاب سيکهو شاهي خټه کړه. او د کېنې علاقه يې اعلان کړه او مها راجه د لېب سنگه ترمې پنځوس زره پونډه د کال پښتن مقرر کړه. همدغه شان کوزه - پښتونخوا مارچ ۱۸۴۹ ^{مشت} د کېنې تر عملداري لاندې راغله، اوس پرنگيان د دريلکټ سلاج په ځای جم (جرود) پېښور، بنون، کوهاټ او د پروکېنې باقي افغانستان ته کښي ناستل، او د افغانستان دشمي، دارالحلافه، پېښور د پرنگيانو داستوگنې ځای شو، اوس د پرنگي اوروسي په منځ کېنې صرف باقي افغانستان پاتې شو، زاري روس هم ځان اموسيند ته رارسوله وو.

د امير دوست محمد خايبا امارت

د ۱۸۴۳ نه تر ۱۸۶۳ پورې حالات

که څه هم اوس پرنګي نه و، دوئی جنورې ۱۸۴۳ کښې -
امير دوست محمد خان بيرته خلاص کړاى شو او افغانستان
ته راغلى و، مګر اوس هغه امير دوست محمد خان نه و پاتې چې
کوم مخکښى و چې زړه يې مات او بې خوصلې و، او بل افغانستان
هغسې برخې برخې پروت و، قنډرهار کښې بيرته د د ل -
ورونه په قدرت وو، هرات کښې يار محمد خان و، قطبى افغا-
نستان جدا جدا ويشلى شوى و، پېښور اول سيکهان اوس
د پرنګيانو سر و، اوس پرنګيانو د افغانستان دمکمل نيولودپاره
منصوبې جوړې کړې، دوئی کوزه پښتونخوا مارچ ۱۸۴۹ -
کښې ونيوله اوس د موجوده قبايلي علاقو دنيولو پروګرام يې
جوړ کړو دغه اول قدم و، او ددې نه پس د دوئی مقصداموسيد
و، کوپټه شال د دوئی قبضه کښې و، خان قلات يې بې واکه
کړو، خارجه سياست يې ځينې واخيستو، کورنۍ چارو کښې
آزاد نه وو افغانستان کښې سرداران يې ديو بل خلاف استعمالول،

او امير دوست محمد خان يې دافغاني خاوري راټولولو ته نږدېښود
 د سيکهاڼو دربار په دوران کېنې پښتانيانو وروزل شول،
 چې وروسته دوى د پښتنو د پاره لوى خطرناک او زهرجن
 ثابت شول. د مثال په توگه، د لارنس دوه روڼه، جارج او
 جان لارنس ايبيټ ايله واورېد، هلسن، نکلسن، ليومرډن -
 سنلويمن، او بروس چې دافغاني خاورې نيولوکېنې ددوى
 د پرلاس و، پنجاب کېنې روزلې شوي وو،

پاس په پاټې افغانستان کېنې امير دوست محمد خان کونښي
 کولو چې تجارت او صنعت او زراعت بيرته برابر کېي، لارې او -
 گودرې دغلو او شوکمارو نه پاکې کېي، خو دده په مخکېنې د پر
 خنډونه وو، اوله کار دغه و چې افغانستان کېنې مرکزيت راټولې
 ۱۸۵۱ کېنې يې قطبي افغانستان بيرته قبضه کېو، او د مرکز لاند
 يې راوستو په ۱۸۵۵ کېنې يې قندهار قبضه کېو، (دل)
 روڼه يې وشړل، ۱۸۶۳ کېنې يې هرات هم قبضه کې چې دې
 کال باندې امير صاحب وفات شو، خو پاټې افغانستان يې سره
 يوکړو، مگر پښتانيانو امير صاحب چرته په آرام پرېښوده، نو
 پېښور، لوظنامه مارچ ۱۸۵۵ کېنې په منلى شوه په ۱۸۵۴ کېنې
 گورنر جنرل لارډ دليوزي په هدايت د پېښور د پټي کښتيا لور
 ته لاړېښودنه اوسنو چې امير صاحب سره رابطو جوړه
 کېي، په مارچ ۱۸۵۵ کېنې د پنجاب چيف کښتيا او دامير -

صاحب زوی غلام حیدر خان پېښور کښې سره ملاقات وکړه، او ۳۰ مارچ ۱۸۵۵ کښې دوئی یوه لوظنامه لاسلیک کړه چې دې کښې دغه لیکلی وو:

« چې امیر صاحب به د پرنګلیانو د دښمنانو دښمن او د دوستانو به یې دوست وي » مګر دغه په پرنګلیانو نه لاگو کیده که څه هم لوظنامه کښې ښکار نه و ولیکلی شوی، چې دکوزې پښتوخوا نه دې امیر صاحب تیر شي مګر اشارتو کښې هرڅه وو، پرنګي دغه څلور ورې، دهند دپاره دومره ضروري گڼلې، لکه څومره چې د انسان دپاره خوراک دے. او بل امیر صاحب دومره کمزورے شوے ؤ، چې هغه د مللو پکړه باندې رضا و، او س- پور پور په راضي ؤ، دشال نه یې توبه کړې وه، او بل ۱۸۵۶ کښې ایران بیا په هرات حمله وکړه او پرنګلیانو د امیر صاحب مشکل اتق نه فائده اخستلونه سر نه غاړه او دوی جنوري ۱۸۵۷ پېښور کښې یو بله معاهده په امیر صاحب ومنله، د لوظنامې نه پس پرنګلیانو امیر صاحب ته دولس زره پونډه د فوج د ساتلو دپاره هره میاشت ورکولې تر هغه وخته پورې تر څو پورې چې امیر صاحب د ایران سره په جنګ کښې وي، انگریز افسرانو کولای شول چې د دې پیسو د لگولو دپاره د کنترول حساب و کتاب دپاره

کابل، قندهار او بلخ ته لاړ شي، مگر امير صاحب که په فوجي توګه غريب او کمزور ؤ، مګر ېې وقوف نه ؤ . هغه په دې ښه پوهيده چې دغه افسران به جاسوسي کوي نو صرف ېې قندهار ته د ټلګ اجازت ورکړو، د حيرانۍ خبره دغه ده چې يواځه ته پرنګي ايران خلاف امير صاحب تفوجي امداد ورکولو او بل طرف ته ېې هرات دنور افغانستان نه جدا ساتلو، چې دغه لوظنامه وشوه نو بيا پرنګي د هرات بيرته د افغانستان سره د يوځای کولو اجازت ورکړو، بل ۴ مارچ ۱۸۵۷ - کښې پيرس لوظنامه کښې ايران د برطانيه ټولې مطالبې ومنلې، او دې لوظنامې کښې ايران لوظ کړې ؤ چې هغه به راتلونکي وخت کښې د افغانستان سره هره رابطه دکمپنۍ په ذريعه ساتي، هم څه څه پرنګيانو لاس په افغانانو او ايرانيانو باندې د پاسه شو، د دوی مشر پرنګي شو، د پرنګي د خبرتيا نه بهر دوی د يو بل سره څه لوظنامه نه شول کول. **حَيْفَ خَلِكْ د تاريخي واقعاتو نه خبر نه وي، نو زړ لوتې کړي چې ۱۸۵۷ کښې افغاني امير چرتۀ ؤ، او دده پوز شنه دغه ؤ چې دخپل ځان نه په غم پرنګي اخته کړې ؤ، د هند د ازادۍ جنگ کښې ېې هيڅ ټک نه شو کولی. دلته جنوري ۱۸۵۷ کښې امير صاحب باندې لوظنامه وټپلې شوه. هلته ۱۰ مۍ ۱۸۵۷ کښې دميرت په مقام داستعار خلاف.**

دهندوستان دخپلواکي لومړۍ لمبه پور تر شوه، او -
 ټول هند کېنې او ر بل شو، افغانانو په امير صاحب باندې نوي
 راوپو چې اوس وخت دے، چې پرنگي باندې گزار وشي
 دافغانانو د خطرې په وجه د پنجاب چيف کمشنر جان لارنس
 هډو فيصله وکړه چې تر اباسين پورې علاقه
 امير صاحب ته بيرتور کړي، مگر دگورنر جنرل لخوا
 يې سخت مخالفت وشو، او ورته هدايت وشو چې پېښور
 تر اخره ټينگ کړه. ترخو پورې چې دهند د ازادۍ
 جنگ و، امير صاحب نه پخپله اوښيې افغان اولس دې ته پېښور
 چې پرنگي باندې گزار وکړي او بل ليو مز د ن پرنگي شهزاده
 غلام حيدر خان سر ۱۸۵۷ کېنې قندهار کېنې ناست و، دوي
 ته يې نصحت کولو چې دستاسو د کورنۍ خير پدې کېنې
 دے، چې دهند د چارو نه ځان وساتي. دغه جيز باتي
 پاسون دے ډېر زړه ختم شي، نو پرنگيانو په سره سينه
 د پښتونخواه پښتانه او پنجابيان دهند د ازادۍ د جنگ
 خلاف استعمال کړل، او بله وجه دغه وه، چې تازه تازه
 د سيکھانو حکومت ختم شوی و، چې دوي په پښتونډو پر
 ظلمونو کړي و، او افغاني اميرانو د دوي هيچ کمک نه وکړے
 دهغوي په مقابل کې پرنگيان ډېر مذهب وو، داځکه چې
 دهغې وخت پښتنو او پنجابي مشرانو خير پدې کېنې ليدو

چي دوحشي سيکھانو نه پرنکي بڼه دے ، د پرنکيانو د حکومت
 د پروخت نه وُشوے ، نو ځکه دوئ ورځني تنک نه و، د هندوستان
 خلقو خو د پرنکي اصلي ظالم بڼکل پيژاندلے وُ، او پښتو او
 پنجابيانو خو تازه تازہ د تارا سنگھ دو نه خلاص شوي
 وو، او د پرنکي اصلي بڼکل اولس يانه وُ پيژندلے، او ځکه
 د پرنکيانو خلاف اولسي پاڅون وشو، او بل پرنکيانو د سيکھانو
 دوخت نه پښتو او پنجابيانو کښي کلکه ملگري جوړ

کړې وو، بيا د مارچ ۱۸۴۹ نه تر ۱۸۵۶ پورې دوئ د پرنکي
 لوي لوي جاگيرداران او قبائلي سرداران خپل ايحتمان جوړ
 کړي وُ نو د دوئ د افغانستان نه هم زړه په قرار وُ، او
 په خلاص مټ يې پښتانه او پنجابيان په دهلې وړا-

چول، خو دکال خبره دغه ده چې سيکھانو هم هيڅ
 پر و نه خوځو، حالانکه د دوئ بادشاهي خوتانه تازه
 ختمه شوې وه، او بل دغه پاڅون څه منظم نه و و،
 عسکرو بيا هغه پخواني کامل او ارام پسند مغل په
 تحت کښناول چې دوئ نه عسکري هنر درلوده او نه
 سياسي تش کودي پاتي وو، او بل دې وخت کښي دخاني
 او بوجهانو نه وو، د لندن او د برطانيه د نورجې کالوني
 نه زر زرامداد رارسيدو، ازادۍ غوښتونکي اولس تينک
 ايمان درلوده، خو څه خاص پروگرام نه وو، او بل يورپا کښي

۱۸۳۵ نه ريل جاري شوه و، او پرگليانو سره د پردولت
 و، او بل روس هم د دې کړه پر نه فايده وانخستله، خو کورس
 راغله هم و، نو د هندوستانيانو د پاره پکښې څه خبره
 بهر حال دغه جنگ هم هندي پښتون کړه و، او
 مشري يې يو هندي پښتون و، چې شايسته خان نومیده
 ۱ جولای ۱۸۵۸ پورې پرگليانو هندي پاڅون مات کړ،
 مشران يې پهاسي شول، او د مغلو زوړ او پوند باچا
 ظفر شاه رنگون ته وليږله شو، او بچي يې ورته دده
 په مخ کېنې مړه کړل، دغسې د مغلو براني نام حکومت
 پاته ته ورسيدو، او ورسره ورسره د کپڼۍ حکومت
 هم ختم شو، نومبر ۱۸۵۸ هند د ايرليک د تاج برطانيه
 لاندې راغلو، او هندوستان د عالمک وکتوريا د تاج او تخت
 برخه شوه، او دا د دې تر حکومت لاندې نيغ په نيغه راغلو
 د کپڼۍ وروستی گورنر جنرال لارډ کيننگ له دې ورځې
 نه وړاندې هند شو، دغه جغ چې په هندوستانوسو
 شو. نو ۱۴ اگست ۱۹۴۷ پورې يې د هند کلتوري، سياسي
 اقتصادي، ژباني بڼه استحصال او کړه، اوس لاندې د
 پښتانه پاڅنه د پرنگي تر پوندو لاندې شول، اوس دلته
 د پرنگي دوه ډوله سياست شروع شو، چې يو سياست
 يې د کوزې پښتونخوا د پاره و، او بل يې د پاتې افغانستان

دپاره و کونړه پښتونخوا کښې ځينې علاقې يعنې ضلعي پېرلس
 لاندې راوستې، او قبایلي علاقې يې دخپل فوجي مشق دپاره
 وساتلې، او د افغانستان سره د پولې پاڅی پولی په تکل کښې
 شول امير دوست محمد خان ستره ستومانه او بلا شوې
 و، خو دمرگ نه مخکې يې هرات واخيست او په ۲۷ جولای
 ۱۸۶۲ کښې يې ټول افغانستان سر يو کړ، يعنې پاتې افغانستا
 ن او امير صاحب ۹ جون ۱۸۶۳ کښې هرات افغانستان کښې ساړه
 ورکړه، ددې فاني نړۍ نه لاړه، او دده زوی شیرعلي خان
 چې دوستو په امير شیرعلي خان مشهور شو، د افغانستان
 امير شو.

(۱۸۶۳ - ۱۸۷۸)

دامیر شېر علي خان وخت او دویم پرتګی افغاني جنگ

دامیر دوست محمد خان د پېر زمان وو، چې دوی د
مختلفو مانديو اولاد وو، او بل که څه هم دامیر دوست محمد
په وخت کې افغانستان سره يو شو، مګر مقامي خانان او
ملکان يا سم شوي نه وو، اوس پرتګی هم لرې نه و.
يو د بښن ورتېر په جمرود پېښور کې ناست وو، بل ورته
دامو سيند په غاړه سندرې وويلې.

پداسې وخت کې شيرعلي خان امير شو، او دخپلو
ورنو په منځ کې اتفاق او اعتماد نه و، هريو غوښتل چې
امير شي، نو ددې په وجه افضل خان، او عظم خان راپورته
شول، يا چا راپورته کړل، د شيرعلي خان خلاف يې بغاوت
وکړ، ددې سره بيا کورنی جنگ شروع شو، چې پرتګی
او روسي ورتېر لن وهله، د افغانستان د خوراک په نيت -
ناست و، د پرتګيانو ډايرکټ لاس و پکېني. دوی غوښتل
چې افغانستان بڼه کمزورې کړي چې ددوی لاس ته نامت وي.

نو دغو دواړو وړانو امير شيرعلي خان د تخفه وشلو
حکومت د دوئی په لاس ورغی، مگر امير شيرعلي خان هت
نه بائلو، اخر د دوئی نه يې ۱۸۶۸ کېې بیرته کابل قبضه کړو،
يوځل بيا امير شو، عبدالرحمن خان او عظيم خان دواړه
وټبتيدل، عبدالرحمن خان ترکستان بخارا ته لاړو، دروسانو
میله شو.

کله چې امير شيرعلي خان بیرامير شو نو د هندواشرای،
لارډ لارنس «*Lord Laurence*» ورته مبارکي ورکړه، مبارکي
ليک ترجمه:

نیټه ۱۲ اکتوبر ۱۸۶۸ «ماته ستاسو هغه ليک راوسیدو
چې کوم کېې ستاسو د بیرته راټگ او دخپل پلرني بادشاهي،
نيولو خبرو،

علی جاہ! زه تاسو ته په دې کامیابی مبارکي وایم، دغه
کار صرف ستاسو د پیاوړتوب، لیاقت، حوصلې او د ټینګې ارادې
برکت و، زه په رښتیا سره یقین لرم چې تاسې به په خپل هیواد
کېې امن او امان تر خپلې واکدارۍ لاندې ټینګ کړئ زه امید
لرم چې تاسې به دخپلو مخالفینو سره نرم چلند وکړې، که څه
هم دوئی د ستاسو له پاره د ډېرو بدبختیو سبب جوړ شوي
وو، تاسو به دلوی زړه مهرباني او د مینې نه کار واخلئ.
ستاسو حضور به په خپل وطن کېې دمهرباني او عزت روایات

ټينگ کړئ.

زه په دې خبره ډېر خفه او غمجن يم چې د پياوړي مرحوم امير دوست محمد خان اولاد په خپلو کښې سر په جنگ وو. چې نتيجه يې کورنۍ جنگ و، چې د دې سره زما بهادرش او په عامه توګه افغان هيواد او طاقت کمزور شول، زه ستاسو په حضور باور لرم چې تاسو به د خپلې نيکۍ، مهربانۍ او لرمۍ کتو په ذريعه به خپل هيواد کښې امن، صلح او خوشالي راولي، زه صرف زباني خبرې نه کووم، بلکې غواړم چې په عملي توګه هغه ټول روابط چې زما او ستاسو د مرحوم، والد صاحب تر منځ موجود وو، نور هم پياوړي اوراټينګ کړم، په دې کښې برطانوي حکومت هم ملګرې دے.

دغه وه د پرتګي ټيکار خيره چې خورم په خوبه ژبه يې خط ورته ليکله و، کله چې سړې دغه د مبارکۍ ليک ولولي، نو داسې ورځنې معلومات يې چې لار د صاحب د امير شيرعلي خان سکه وروړ دے، مګر دغه ټول چالونه وو، د دې شاته زهر پراته وو، دا هغه وخت چې پرتګيا نو کښې دوه ډلې وې چې يوه ډله ته يې «BACKWORD-policy» ويله او بلې ډلې ته يې «FORWORD-policy» ويله. پدې وخت کښې هندي برطانيه د افغانستان سر په داسې بريد مطمئنه نه وه نو دوی د «SCIENTIFIC Frontier»

په تکل کښې و د «BACKWORD-policy» والو خيال او سوچ
 و، چې د هند د دفاع بهترينه لاره دغه ده چې اباسين
 دهند (N.W.F.O) وټاکي، داځکه چې دغه د افغانستان،
 او هندوستان ترمنځ قدرتي پوله ده، بايد تر اباسين پورې
 خاوره افغانستان ته ورکړي شي، او بل ۱۸۵۷ کښې امير دوست محمد
 خان کورنۍ زموږ د مشکلاتو نه نا جائزه فايده نه واخلسته
 چې د دې سياست پلويان لارنس پخپله او بل ملگره -

«JAMES OUTRAM» و، د دوی خيال و چې د
 هند دفاع د پاره دغه يوه «GDEAL» پوله او بريده ده.
 مگر د دې سياست مخالفين چې دوی د منځ په وړاندې
 سياست پلويان و، دوی يې مخالف و، دوی غوښتل چې
 افغانستان بيخي ختم کړي او اموسين د روس سره برید
 کړي، د دې سياست پلويان ښاغلی «ليټن» «ديورنډ»
 بروس، اوسټرلين و، او د دوی د ملگرو برطانوي پارلمنت
 کښې کمی نه و، د لارنس سياست هله ماتې و خو په چې د
 هند وائسرائي «لارډ ليټن» مقرر شو، پدې وخت
 کښې د برطانيه سسټي کونسل يو غړی چې هنري راولسن،
 نومیده، تجويز وړاندې کړ، (۱۸۶۸) کښې چې فارو د پالیسي
 ته دې دوام ورکړي شي، موږ ته په پکار دي چې کوښښ
 اوږه بولان ونیسو امير ته وظيفه مقرر کړو، کابل کښې

پرنگي ناينده کښېنه وواو روسانو په امو مقابلې وکړې، ښاغلي
لارنس ددې سياست سخت مخالف ؤ، دوي ويل چې څوک
اول دافغان خاورې ته ورگډ شي يعنې حمله پرې وکړي،
که هغه روسي وي يا موږن هغه دافغانانو دښمن دے او هغه
بل يې دوست دے. نوموږن ولي افغانستان په مفتۍ دځان -
دښمنان کړو، پرېږن دې چې روسان حمله وکړي موږن به د
هغوي امداد وکړو. نو پدې طريقې دافغانانو اعتبار کېلی
شو، مگر دلارنس دغه سياست دلارېسالمسبري اولارېلبېټن د
دې فيصلې په وجه گډوډ شو، چې دوي پرېکړې وکړه چې
موږن به افغانستان کورنۍ چارو کېنې لاس وھو، او دھند.
سرحد به نور هم افغانستان خواته ور مخ ته کوو، اوس -
د فاروود پاليسۍ کېنې درې خوښې وي "CHOICES"
يوه دا چې افغانستان دې بيخي ختم شي، اوسين دې دھند
پوله شي بل "CHOICE" دغه ؤ چې هندوکش دې پوله
شي، اودريم دغه ؤ چې دپيورنډ لاین په ځای دې کرښه
تيره شي.

دغه خبرې داسې روانې وي، چې دې کېنې امير شيرعلي خان
۱۸۶۹ کېنې دھند سفر وکړ او د اښاله په مقام يې دواړسرای
هند "Lady May" سره وکتل، ده ورته وويل، چې
غواړم د برطانوي هند حکومت سره نږدې کار وکړم، او

دروسانو خلاف ستاسو دمدد امیدواریم .

بل تجویز یې ورته دغه وړاندې کې چې دوی دې دده خوآن زوی شهزاده عبدالله جان دولي عهد په توګه ومني، که څه هم حق د یعقوب خان و، دایوب خان او یعقوب خان دې مور دلال پورې مهمنده وه، او د عبدالله جان مور کندهاری وه، نو دغه بڼه په امیر شیرعلي خان زور وړه وه، خپل زوی یې پر ولي عهد کېو، که څه هم شهزاده یعقوب خان د پرمشر و او حق یې و .

مګر دغه دواړه خبرې وائسرائي هند رد کېدې امیر صاحب خپه بیرته خپل هیواد افغانستان ته راغی د پوځ په جوړولو یې پیل وکړ او تجدید طوړنې تربیت شروع کړ او نغد پې تنخواګانې یې ورکولې، او د خانانو اوسردارانو زور او رسوخ یې په چل ول ترکنترول لاندې راوستو، په دې وخت کې روسان هم په قراره ناست نه وو، دوی په ۱۸۶۵ کې تاشقند، ورپسې خوجند، سمرقند، فتح کرل، او روسي ولایت (صوبه) ترکستان یې جوړ کړو، چې ددې ګورنر جنرل بناغله کاف من (Kauf Man) مقرر شو، نو ددې سر امیر صاحب نور هم یې قراره شو مګر کاف من پدې وخت کې امیر صاحب ته یو خط ولیکو، چې

تاسې هېڅ خطره مه محسوسوئ، په دې ليک باندې پرنگيان
 خوشاله نه وو، که څه هم امير صاحب دکاف من ليک -
 واسراي هند ته ليرلی و، او دوي يې حېنې خبرکړې
 وو، په مارچ ۱۸۷۴ کښې د ليسانلي د برطانيه وزيرعظم
 او سلسبري د هند سکرترې شو، دوي خيال وکړ چې مرکزي
 ايشيا کښې اوس حالات خرابيږي، نو پکار دي، چې نوي افغاني
 امير افغانستان کابل کښې يو انگرېز سفير پاتې نښته ومني، تر اوسه
 به برطانيه نماندگي يو هندي مسلمان په کابل کښې کوله د دوي
 فکرو و، چې په داسې وختو کښې يو مسلمان د اعتبار وړ ندی،
 مگر د دې منصوبې خلاف ښاغلي نارته بروک سخت احتجاج
 اوکړ، او ورته يې وويل چې ۱۸۶۹ کښې امير صاحب دروسانو
 نه خطر په گوته کړې وه، مگر برطانيه دغه خطر نه منله
 او دوي د امير صاحب سر د کلو کار نه انکاري شول، اوس
 تاسې وايئ چې دروس نه خطر ده، زما خيال او پوره
 يقين دے، چې د يو انگرېز سفير به په کابل کښې اوسيدل
 امير صاحب هېڅ کله ونه مني، دغه کار د ۱۸۵۷ لوظنامې خلاف
 دے، سلسبري په دې زور ورکاوه، چې يرمشين ليرل پکار
 دي، ښاغلي نارته بروک واسراي هند خپل احتجاج بيا بيا وړاندې
 کړ، او حکومت برطانيه يې خبره کړه چې داسې عمل نتيجه به
 دوهم افغاني جنګ وي، چې د دې دولت، عزت، او انساني تباهي

سبب به شي، دواشرای هند احتجاج ونه منل شو (۱۸۷۶ کښې
يې استعفی ورکړه).

نویا وائسرائي د (forword Policy) مشهور او
معلوم طرفدار سره و، لار د ليتن دهند واکدار شو، نوی وائسرائي
يو رومان ټيک، ښه ليکوال او شاعر و، مگر په سياسي لحاظ
په پيس مانده و، د حالاتو درک يې نه شو کولې، همدغه په برکت
دويم افغاني پرنکي جنک جوړ شو، ده اول امير صاحب ته
خبر ورکړ چې ستاسې حضور ته به يو وفد حاضر يږي
چې هغه به د ملکه ويکنورييا دهند دملکي کيدو مراسمو
وړاندې کوي، امير صاحب ورته ځواب ورکړ چې افغانستا
نه دهند برخه ده، او نه دملکې، نو ددې په رامي سره زما
هيڅ تعلق نه شته، په دې ځواب باندې وائسرائي هند
خپه شو او امير صاحب ته يې وليکل چې دغه نمونه ځوابونه
د افغانستان په مفاد کښې نه دي، او تاسو د برطانيه د جائزو
مفاداتو نه سرغړوئ، اکتوبر ۱۸۷۶ کښې هندي مسلمان چې
پرنکي په کابل کښې نمائنده و هند ته وغوښتل شو، چې
واشرای سر وگوري، ايجنټ چې واپس افغانستان ته تلو
دغه نمونه هدايت ورته شوي وو:

The Agent was instructed to inform Sher Ali that the position of Afghanistan between Russia and Britain resembled that 'of an earthen pipkin between two iron pots; that if Sher Ali remained our friend, the military power of England could be spread around him as a ring of iron, and if he became our enemy, it could break him as a reed.

ترجمہ : شیرعلي خبر کړه چې دافغانستان پر زیشن،
(موقعیت) دبرطانیه او روس په منځ کې داسې د لکه
خاورین لوبښه چې د دوو اوسپنو پلو په منځ کې وي،
که چېرې شیرعلي نومونه دوست شي، نو دبرطانیه فوجي
قوت به داسې تر بدل شي، لکه د فولادو د اړه، او که چېرې
نومونه دښمن شي نو داسې به مات شي لکه د نل واینه) د
۱۸۷۶ په اخیر د منځ په وړاندې سیاست مشهور ملگرے
او طرې فدار رابرت سنلیمسن د پلوچانو د خان قلات
سره یوه لوظنامه وکړه، چې خان پر لکیانو ته د شال (کوټه)
نیولو اجازه ورکړه، چې دغه کار د فوجي نقطه نظره د دړه،
بولان او بیا د قندهار د پاره خطرناک قدم و نو د رڼي خبره

وہ، چې ددې اقدام سره کابل کېنې امير صاحب وار خطا شو
دا ځکه چې اول افغاني پرنګي جنګ کېنې پرنګيان (کونټه)
کېنې يوځای شوي وو، او بيا ددرو بولان په لار قندهار ته،
تللي وو.

جنوري ۱۸۷۷ کېنې په پېښور کېنې يو کانفرانس و شو، چې
په دې کېنې د افغانستان لخوا ښاغلي سيد نور محمد شاه صدر اعظم
ؤ، او د برطانيه لخوا (*Leneis Pelly*) کېدون
کېږي، د دې خبرو اترو نه پس ناکام شو، سيد نور محمد شاه
قندهاري ددې نه انکار وکړ، چې کابل کېنې پرنګي ريډيټ وځي
ولې پېچې دوی د هندوستان دراجه کافر او نوابانو حال ليدلې
ؤ، چې اول به و، او ورپسې به هيواد قبضه کول وو،
نواذفاني ښاينده صفا انکار ورتړ وکړ، ده ورته وويل: چې د
برطانيه حکومت او خلک يې زور ور دي، مګر افغانان هم په زور
هيڅ نه مني دوی آزاد خلک دي، او خپله آزادي، پټ او عزت،
دخون ژوند پرې ګران دی، دوی به دخپلې آزادي، پټ او عزت
دپاره خپل ځانونه قرباني کړي، مګر سر به ټيټ نه کړي، ده بيا تر
کېچې افغان اولس ډېر زيات آزاد دے، هيڅ يو امير خپل
تخت او تاج نه شي ساتلې، که ددوی لږ هم شک پرې راغی، چې
دوی دخارجي قدرت نه هدايات اخلي، او بل دا چې مونږ په
تاسو هيڅ باور نه لرو، ستاسې دوستي داوبو کرښه ده، که تاسې

یوخل راگله شوی، نو تاسې به زمونږ خلاف غلط، غلط،
 رپوټونه لیکي، چې یوه ورځ به زمونږ په زیان تمام شي
 دهند وائسرائي دومره پوند و، چې دامیر صاحب
 وسواس یې لږ هم نه لرې کولو، هغه وخت د کابل بازارو
 کښې د سره چوک دخبرو په شان مشهوره وه چې د
 برطانیه (Duke Ederbyugh) او روسی
 شهزادګۍ سره واده کوي، ددوی تعلقات سره خواږه وي
 او د افغانستان په تقسیم یې ویش باندې سره راضي شوي
 دي، همدغه وجه وه چې امیر صاحب په پرنگیانو باندې
 شکن و، او دده دربار د افواگانو او سازشونو مرکز جوړ
 شوی و، همدغه کانفرنس د روان کال ۱۸۷۷ کښې افغان
 وزیر عظم او نماینده بناغله سید نور محمد شاه قندهاري
 پېښور کښې بیمار شو، او همدلته په حق ورسید و په خلکو
 کښې مشهوره شوه چې پرنگیانو زهر ورکړل، دا ځکه چې
 ددوی په رشوت او رعب د باندې دغه تر او بیدار افغان
 قندهارۍ نه شو سمولای، نو زهر یې ورته ورکړل د
 دې موقعي نه وائسرائي هند فایده واخیسته، د پېښور -
 کانفرنس یې ختم. اعلان کړو که څه هم یو بل افغاني نمایند
 په لار و چې، د مرحوم سید صاحب پرځای د افغاني
 ملت نمایندګي وکړي. خو پرنگي بهانه او پلمه یې لستوله،

دوئ غوښتل چې افغاني امير لرې کړي، مگر خط لکبات
کښې پرنگيان ډېر نرم وو، يواړخ تر يې کانفرنس ختم اعلان
کړو، او بل اړخ تر داسې ليکي:

ټي چې ترڅو پورې تاسو ياستاسو امير زموږ پرخاور
يا زموږ د دوستانو په خاورو تيرې ونه کړئ، هيڅ برطانوي
سپاهي ته به اجازت ور نکرلې شي، چې افغانستان ته بغير
د بلنې نه متونزي، شيرعلي خان يو آزاد او خپلواک امير دے.
برطانيه هيڅ حق نه لري چې خپل مېشن دده د اجازت نه -
بغير په افغانستان ور وږتي، او يا دا چې کوم ښه تعلقات دروسانو
سره جوړوي، دغه دده څنگ په څنگ همسايه دے. دده
انکار د برطانيه د مېشن نه څه ډېره غټه خبره نده.

دغه د پرنکي بنکار ليک و، او په پټه او عمل کښې د پښتو
کوهاټ او ډېره اسماعيل خان او ور سره د قبائلي علاقو پښتانه
د افغانستان خلاف همايت کتلو هلې ځلې کولې، تر دې پورې چې
د کښين دراجه سر يې هم رابطه جوړه کړه، او د افغانستان
په ختميدو او ټکړه کيدو باندې دوئ کار شروع کړے و، د
افغانستان او برطانيه تعلقات د يوې بلې حادثې په وجه
نور هم خراب شول چې څه وخت ۱۸۷۶ کښې *SERBIEN*
او *MONTENGRIN* دنړۍ خلاف بالکان -
يورپ کښې بغاوت وکړ، نو اپريل ۱۸۷۶ کښې روسانو

د باغي، سربين په همايت كېنې د تركي خلاف د جنگ اعلان وكړو، او روسي فوجيان د تركي حدودو ته ورگډ شول. او د استنبول اړخ ته يې پيشقدمي كوله په دې باندې برطانيه خپل مفادات په خطر كېنې وليدل، نو د روس خلاف يې د تركانو د مدد اعلان وكړ، او بحري جهازونه يې د دره دانيال په لاره استنبول ته وليږل، چې دروسي فوجيانو مخه ونيسي.

په دې باندې روسانو وار خطا شول، د تركي سره يې يو لوظنامه وكړه، دغه معاهده ۱۸۷۸ كېني د سان ستيفان په نوم مشهور شو.

د تركانو، ايرانيانو او افغانانو غټه تكليف دغه وه چې د افغانانو زخمو ته د پرنگيانو نه وو، او د تركانو زخمو ته دروسانو نه وو، نو تركي به هميشه د پرنگيانو دلالي كوله. د افغانانو جائن يې خبرې ته به يې غوږ نه نيو، دا حكه چې پرنگيانو دخپل مقصد دپاره تركيه خو خوځوله د روسانو نه بچ كړه، ددې مقصد داندې چې تركان د پرنگيانو خونې وو، مگر سياسي او فوجي تقاضه دغوره مګر تركيانو به پدې كېنې فرق نه شو كوله، نو د پرنگسي ملاتړ به يې كولو، كومه لويه چې روسانو ددوي سره كوله هغه لوبه پرنگيانو د افغانانو سره كوله، نو پدې وخت كېنې

شيخ اسلام د ترکې تيار شوی و، چې د پرنګي پر وینه
 پر امير شيرعلي خان باندې د کفر فتویٰ ولکوي. چې سيد احمد
 خان، هندي ورسره هم ملګرې و، چې دغه وروسته د سر
 سيد احمد خان په نوم مشهور، شوه وروسته د سر کارۍ او پرنګي
 اسلام بڼا د کېنود، او هندي مسلمانان د علي ګې او د يو بڼد
 مکتب فکر کېنې تقسيم شول. يوه ډله د پرنګي ملګري او دغه
 بله ډله يې د بنمنه وه، او ايرانيانو اول سر کېنې دروسانو
 نه وهل و خوږل، وروسته د پرنګيانو نه، اول جنگ عظيم کېنې
 چې سياسي او فوجي تقاضا د ترکې خلاف جوړه شوه، بيا
 برطانيه خپل دروس ناستلې ترکي سلطنت ټکې ټکې،
 کې و، او خپله خپته کېنې يې واچاوه، روسان د پرنګيانو
 نه پدې خپه وو، چې دوی د ترکې هایت کې و، د جرمني
 چانسلر بيسمارک د دوی په منځ کې د دريم ګې رول ولوباوه
 او جون ۱۸۷۸ کېنې جرمني ناستون برلن کېنې د دوی جرګه جوړه
 کړه، چې روسان، پرنګيان، او ترکان پکې حاضر وو، مګر اوس
 روسانو د بالکان بدل په افغانستان کېنې خپې اخيستلو قسط وکړه.
 چې هلته د برلن کانفرس شروع شو، نو دلته په هغه ورځ
 روسي جنرال ستوليټوف بغير دامير صاحب د بلې نه کابل ته
 روان شو، امير صاحب د دې خبرې سره وارخطا شو، او سرحدې
 افغاني ګور ترانو ته يې هدايت ورکړه، چې روسي جنرال ستوليټوف

افغانستان ته درنه راگله نشي، بل اړخ ته به د پرنګي جاسوسانو
 وائسرائي هند ته هروخت رپوټونه ليزل چې امير صاحب د
 روسانو ملګري دے، امير صاحب دروسي ترکستان روسي کورن
 جنرل بناغلي کاف من (Kaufman) ته سخت احتجاج -
 وکړو، او ورته يې وليکل چې جنرال ستوليتوف منع کړه،
 کاف من ورته ځواب ورکړ چې جنرال ستوليتوف اوس نه
 شي واپس کيدای. که څه نقصان ورته پېښ شو زاري وې
 به ددې ذمه وار تاسې ګڼي، دغه دامير صاحب پوز شني و
 چې، يو اړخ ته وائسرائي هند په زور مېشن اور يډيډنټه کابل
 ته ليرلو، اوبل اړخ بغير د بلې نه ستوليتوف روسي
 راروان و، او روسي کورن جنرل ورته غورې هم کولې
 نو که نقصان ورته ورسې نو امير صاحب به يې ذمه واړوي.
 مګر بيا هم امير صاحب د مزار شريف کورن بناغلي شيردل
 خان ته هدايت ورکړو، چې هه يې را پرېږده. اوس روسانو
 امير صاحب ته د يو ټکلي بلا سر ور ټنګه کړو، چې هغه
 دده پراري وراړه عبدالرحمن خان و، چې بخارا کېښې،
 ورته روسانو ساته، خدای دې داسې څوک مجبور نکړي
 لکه دغه شپو ورځو کې چې امير شيرعلي خان و، روسي
 جنرال په زور کابل ته راغی، هم په دې وخت کېښې دهند
 وائسرائي دامير صاحب نه دغه غوښتنه وکړه، چې اوس

برطانوي مېشن داسې ومانه لکه روسي ، که څه هم امير صاحب
 وائسرائي هند ته خبر ورکړې و ، چې دغه روسي وفد زما
 د مرضي نه بغير راغلي دے ، مگر پرنگيانو چيرته منل ، ددې
 حالاتو ذمه وار امير صاحب نه و ، بلکې پرنگيان او روسانو وؤ .
 چې دويم د بالکان او بحره روم غوږل او زور آزمائي کابل ته
 راوړه ، چې څه وخت د برلن کانفرنس کښې روغه وشوه
 او لوطنامه لاس ليک شوه ، نو هورا جنرال ستوليټوف سره
 د وفد کابل پرېښود وطن ته رولن شو ، ددې سره د برطانيه
 او روس ترمنځ د جنګ خطر ورکه شوه ، روس په هند
 د حملې نه کولو لوظ کړې و ، مگر پرنگيانو صرف روس
 د بهانې دپاره استعمالولو ، خواخيري او اصلي منشاء بې
 افغانستان نيول و ، چې وړو وړو امارتو کښې يې تقسيم کړي
 نو دويم په امير صاحب دغه تور ولگاوه ، چې نوموړي دښمن
 او دروسانو دوست يې ، نو دويم دهند او افغانستان ترمنځ
 ديو (scientific Frontier) خبره گرمه کړه
 او وائسرائي هند خپل هندي مسلمان ايجنټ کابل ته وليږلو ،
 چې امير صاحب د مېشن دورنگ نه خبر کړي . پدې باندې
 امير صاحب سخت احتجاج وکړ ، مگر پرنگيانو دغسې وروان
 شول ، په اګست ۱۸۷۸ کښې امير صاحب خوږ زوئ وليعهد
 عبدالله جان وفات شو ، پرنگي دومره کلک زړې او ظالم

و، چې دامير صاحب خفگان ته يې دسره ونه کتل نو پر ۱۴ اګست
 ۱۸۷۸ وائسرائي هند (لارډ ليتن) امير صاحب ته وليکل
 چې (sir neville chamberlain) کابل ته
 دروان دے، يو اهم خبر دروپي، خو امير صاحب هيڅ
 خواب ور نه کړو، دخو ورځو نه پس برطانوي مېشن پېښور
 ته ورسيدو، او فوجي بدرگچيان علي مسجد او خيبر درې
 ته ورسيدل، د علي مسجد افغان فوج کما نذر ښاغلي فيض محمد خان
 د برطانوي د فوجي ډلې مشر (Cavanagh) ته په پاسته
 او په مضبوطه ژبه وويل: چې تاسې بغير دامير صاحب د اجازت
 نه افغانستان ته نه شئ گمديدائ. کاواګناري پېښور ته واپس شو
 او حکومت ته يې وويل چې افغانان د زور ژبه پيژني، پدې باندې
 لارډ ليتن چيغې جوړېد کړې، چې برطانوي وفد افغانانو ته
 عزته کړو، او غير اخلاقي سلوک يې ورسره وکړو حقيقت کښې
 دغه ټول دروغ وو، افغانانو ورته په ډېر عزت سره ويلي وو،
 چې دامير صاحب د اجازت نه به غير تاسو ته د داخليدو اجازت
 نه شو درکول، پدې باندې ۲ نومبر ۱۸۷۸ کښې برطانوي،
 حکومت وائسرائي ته هدايت ورکړو، چې امير صاحب ته اخطار
 (اتمې مهتم) ورکړه، چې که امير صاحب د افغانستان بدختي
 نه غواړي، نو فوراً دې معافي وغواړي، اوبل دې برطانوي
 وفد کابل ته پرېږدي. که دغه نه وي نو امير صاحب دې

حالاتو ته تيار شي، اوله چيرې ۲۰ نومبر ۱۸۷۸ پورې حواب رانغی نو ذمه وار به يې امير صاحب وي ۳۰ نومبر باندې دامير صاحب لخوا حواب راغی چې میشن دې راشي، مگر دغه خوشه بهانه وه، اوس پرنگي ورته بل شرط کېښود، چې امير صاحب دې معافي هم وغواړي، امير صاحب پوه و، چې زه که معافي غواړم نو دغه ډېره بې عزتي ده، نو دغه پاتې شو، هم ددې سر برطانيه خپل جگي ښکاري هندي اوانگلسي سپي په افغانستان ورخوشي کړل، په ۲۱ نومبر ۱۸۷۸ کېنې د پرنگي فوجي لښکر دخيبر، بولان او کورمې دروپه لارې په افغانستان حمله اوسول.

General (samuel Brawe) دخيبر په لار او

جنرال (Robert) دکرې په لار او جنرال - ن

(Stewart) دبولان په لار حمله اور شول، امير شيرعلي خان

دبرطانيه د فوج د زور ته و، خپل زوی يعقوب خان يې دکابل

حکمران مقرر کړ، او پخپله دشمال اړخ مزار شريف ته لاړ و

غوښتل يې چې روسانو ته د پرنگيانو خلاف شکايت وکړي،

ليکن روسانو خپل حدود ته د داخلیدو اجازت هم ورکړ و،

دغه لوی افغان کېږد او دوسو سونه دکا زپه په ۲۱ فوري -

۱۸۷۹ کېنې مزار شريف کېنې وفات شو.

دوئي په امير يعقوب خان باندې ۲۶ مئی ۱۸۷۹ کېنې گندومک

توره او بی عزته لوظنامه ورو تپله ، ددې سره د افغانستان
 خارجه سیاست د پرنګیانو په لاس ورغی ، کابل ، قندهار ،
 هرات او نورو ځایو کې د پرنګیانو پاڅه ناستدگان ومنل شول
 کومه پشین ، سبی ، بولان ، میچنی ، خیبر دغه ټولې علاقې
 برطانوي حکومت ته ورکړې شوې ، دغه کندهار د هغه غونډې
 و ، چې اول افغاني پرنګي جنګ کې د روښته اخیری (د انګریزي
 عسکر سره شوي وو ، نو دوی د افغانانو د بدل په خاطر
 دغه غونډې ددې لوظنامې د پار وټاکه ، ددې نه معلومېږي
 چې پرنګیان څومره په زړه کې تورو و ، چې څه وخت
 افغان ملت ته ددې تورې لوظنامې اصلي شکل معلوم شو
 نو ټول افغانستان کې افغانان د یعقوب خان او پرنګیا نو
 خلاف ، پورته شول . چې نتیجه دا وه چې کاونډاری د
 پرنګي لوی سفیر وژلی شو ، او د میکنا ټین په لار لاپ ، او
 او یعقوب خان تحت بانلود ، لاپ و هند کې مهاجر شو
 پرنګي فوج یو ځل بیا په کابل کې افغانستان کې کیر شو ،
 افغانانو سخت قیام وکړ ، مشهور افغاني جنرال محمد جاوېدک
 او ورسره مولا موشق عالم دوی دواړو په کابل کې د جنرال
 رابرت په فوج باندې حملې شروع کړې ، نو د قلعه قاضي
 سره یز دې سخت جنګ جوړ شو ، افغاني ملیشه په پرنګي فوج
 ورکړه شوه ، دوی تار په تار کړل ، افغانانو تورې په لاس ، لاس .

دوئ د کابل حکمران کې، دا ځکه چې بل څوک نه ورته ملاویدو چې دغه دغه ډک شکور یې په سر اخیستی او سمبال کړی و. او دوئ بل ژمي ته تیار نه وو، چې پاتې شي، او امیر عبدالرحمن ځکه تیار شو، چې دامیر شیرعلي خان زوئ شهزاده ایوب خان هرات او فراه کېنې لگیاو، د یرنگلیانو خلاف یې تیاره کاوه، او ۲۶ جولای ۱۸۸۰ کېنې یې د میوند په مقام یې پرنگلیانو ترماتې ورکړه، او دلته په کابل کېنې ۲۶ جولای ۱۸۸۰ کېنې دربار ولگیدو او دامیر عبدالرحمن د حکمران مراسم پکېنې وشول، او (sir Donald Stewart) ورته خپل خطاب کېنې داسې وویل: نن زما له پاره د عزت ځای دے چې غلی جاہ ته سترې مشي کوم، نه عالی جاہ ته خپل زوړ د پلار او نیکه دوخت تاج او پای تحت په لاس کیدو او واپس کیدو درته، مبارکي وایم، امید لرم چې تاسې به ددې وخته پورې، ستومانه نه وئ»

امیر صاحب ځواب کېنې وویل: «ددې نه مخکې چې دستاسو تشکر وکړم، چې تاسو زما د پاره کړي دي، نو جزال صاحب زه خواشلی لرم، دستاسو دا وړد ژوند د پاره ښه صحت او خوشالي ژوند، دستاسو عزتدار پروفیشن کېنې درته بری غواړم، زما څوارلس کلنې جلا وطنۍ، او زما بیرته راتگ خوشالي او خاصکر خپل کور تاج په لاس کول، دستاسو موږه

د خبرې نه معلومېږي چې اوس اوس زما اوستاسوپه منځ
 کېږي شوې وي، چې زه څومره خوشال يم، خوزه د ليکلو نه
 علاوه په زباني توګه دستاسو او دستاسو ستاسې مشاوريت
 شکرګزاريم، ددوی ډېره مننه کوم، خاصکر هغه خط و کتابت
 چې زموږ تر منځ شوي دي، ډېر د دوستۍ او عزت وړ دي،
 سره وړاندې ورته بيا وويل: چې زه ډېر وياړم، چې يو
 شهزاده چې په تخت کېناوه، او زه په آخیر کېږي د امير صاحب
 د پاره د ژوند او کامياب حکومت هيله لرم پس ددې سره
 دويم افغاني پرنګي جنګ خلاص شو، لس (۱۰) منته پس جنرال
 خپل فوج تر دهند اړخ ته د کوچ حکم ورکړ، مګر امير-
 صاحب ته يې د غم شکون ورپه سړا کړو اوس دسې پوه
 شه او دده کار. او پرنګيانو افغاني تالاب ته اچولې و،
 اوس دده کار و، چې لوب شي او يا لمبه زده کړي،
 او ژوندسې پاتې شي دې حل پرنګيانو قسمت مېنه و، يو
 تکړه ظالم او بې رحمۍ سياستدان په لاس ورغلو، د
 شاه شجاع په ځير ثابت نه شو، امير صاحب ډېر ژر افغاني
 بزکشی کېږي يو وتلی لوبغاړی ثابت شو، مګر ددې مطلب
 د غم بالکل نه و، چې افغانيستان کېږي هر څه سم دي، د
 ده تر ټولو شهزاده ايوب خان ورته هرات، فراه کېږي ناست و
 او دده سره يې په تخت جنګ و.

د میوند جنګ یا غزا او شهنشاهه ایوب خان غازي ۱۸۸۰ء

چې څه وخت امیر عبدالرحمن کابل کېنې د پرنګي پر ملاتړ حکم لاندې شو، نو هغه وخت په افغانستان کېنې مگر برې و، د یو مرکز لاندې نه و، په اول سر کېنې د پرنګیانو سیاست او پالیسي دغه وه چې دوی کابل، غزني، او ننگرهار، او پکتیا علاقې عبدالرحمن خان ته ورکولو خیال و، هرات یې جدا ساتلو، قندهار ځان ته، هم دغسې بلخ مزار شریف او کندوز علاقې، او دوی غوښتل چې افغاني خاوره په وېو، وېو امارتونو تقسیم کړي، مگر دغه منصوبې هغه وخت شته شوې، چې څه وخت افغاني اولس د دوی خلاف سخت قیام وکړ، او مشهور افغان جنرال محمد جان خان وردګ او ورسره ملا موشفق عالم په مشرۍ افغاني مجاهدینو د جنرال رابرت فوج ته ماتې پسې ماتې ورکړه، او د جنرال رابرت تجربه کار فوج ټیټې ته لا شو، نو دوی ته د مدد دپاره پرنګي فوج د جلالا او قندهار ته راغی، دوی یې د مجاهدینو نه وژغورل، نو اوس پرنګیان د ځان په غم شول، د افغانستان څرګولو نه یې پوره، پوره

لاس نه اخیستو، که څه هم دوی ډېر وار خطاوو، بغير د شیطانت نه یې بل کار نه و، دوی قندهار شیرعلي خان «دغه بل شیرعلي خان و چې د بارکزیو مشر و» ورکړو، دوی د هرات او سیستان ایران ته دور کولو وعده وکړه، مگر یو شرط چې ایران به د غازی ايوېڼ خلاف جنگیزي، مگر ایران انکاری شو، دا ځکه چې هرات او سیستان د شهزاده ایوب خان په قبضه کې و، نو دده نه اخیستل څه اسان کار نه و، او بل دا چې مغربي افغاني خاوره کېږي د شهزاده ایوب خان پلویان زورور و، چې څه وخت د دې د پلار د مرګ نه خبر شو، نو ده زړ په هرات قبضه وکړه، او بیا وروسته دخپل ورور نه ډېر خپه و، چې دکنډمک تړون لوظنامه یې لاس لیک کړې وه، نو ده غوښتل چې اول د پرنکیانو ایجنټ شیرعلي خان بارکزی د قندهار نه وشړي، او بیا، امیر عبدالرحمن د کابل نه.

چې څه وخت افغاني مجاهدین خبر شول، چې شهزاده ایوب خان د مغرب د اړخه را روان دے، نو دوی ټول هرات ته ځانونه ورسول چې د پرنکیانو او د دوی ایجنټ سردارانو خلاف یو محاذ جوړ کړي، سردار ایوب خان اول سرکېڼي پرنکیانو اطلاع ورکړه، چې د افغانستان د تخت واکدار او حقدار زه یم، ولې پدې چې دغه زما د پلار تخت و، مگر د پرنکیانو د اړخه څه ځواب رانغلو، هرات کېږي ټول ضد پرنکی مشران را جمع شول، مګر دې

سره مرضونه هم راپيدا شول، چې هغه ددوئ په منځ كېږي،
 حسدو چې پزنگي ورته لمن وهله، چې دايوب خان طاقت
 منځه كړي، دا حسد دومره زيات شو چې په هرات كېږي د
 هراتيانو او كابلانو سردارانو تر منځ جگړه هم جوړه شو، شهزاده
 ايوب خان زرقابو پرې وساتله، مگر په قندهار باندې حمله وختله
 شوه، د سردار صاحب پروځنډه ډېره اثرناكه وه، په افغانانو يې
 ډېره ښه اغيزه كوله چې دې به ډېر زر پرنگيان او دهغوئ
 دلالان د افغاني خاورې نه وشړي، افغاني مجاهدين هم دغسې
 خبرو او ريدو ته انتظار وو، پرنگيانو ددې پر وېښه بېكاره
 حواب نه وركولو مگر، په پټه لكيا وو، دخپلو جاسوسانو په ذريعه
 يې دايوب خان په سردارانو كې د بې اتفاقي او نفرت تخم كړل، غاري
 ايوب خان ډېر انتظار ونه كړ، ۹ جون ۱۸۸۰ كېږي د هرات نه روان
 شو، ددوئ فوج كېږي با... ۷۰۰۰ څلور زره باقاعده عسكرو ۱۰۰۰۰ زره
 كسان سواره وو، ۳۰ دېرش ورسره توپي وې او ۳۰۰۰۰ درې زره ورسره
 مجاهدين وو، د سردار صاحب ټوله وسله همقامي افغاني جوړه وه،
 يورپي اسلحه ورسره نه وه، درواڼيدونه مخكېږي سردار صاحب
 دغه فرمان جاري كړ:

« زما درېشتي دين عسكرو او مجاهدينو او افغانانو نن
 مونږه دخپلو ښارو د آزادولو له پاره وځو، چې زمونږ د
 ازلي دښمن پزنگي په لاس كېږي دي، انشاء الله مونږ به دوئ

دخپلې خوږې او پتمنې خاورې ته وښو، مونږ په حقه یو
 مونږ دخپل کور، وطن او دین موږین له پاره جنگینو، راحی
 چې روانیږو په دې اراده باندې، چې یا به بریالی شو یا به
 شهیدان.»

ددې فرمان سره ټول افغانستان سور اوړ شو، پرنگیانو
 اول د قندهار گورنر شیرعلي خان بارکزي ته، حکم ورکړ چې
 دایوب خان مقابلي ته ورشه او تیار شه، دایوب خان او یقوب خان
 مور مومنده وه، او دشهزاده عبدالله جان مور بارکزي وه،
 او دشیرعلي خان بارکزي لور وه، چې دده په کله امیر شیرعلي خان
 د مومندې زامن یعقوب خان او ایوب خان د تخت نه محروم کړي
 وو، اوس دغه د عبدالله جان شهزاده نیکه شیرعلي خان
 بارکزي د قندهار واکدار و، نو دایوب خان او شیرعلي خان
 بدې او بده وه، او پرنگیانو هم شعوري دغه کار کپته و،
 نو شیرعلي خان بارکزي دایوب خان خلاف د پرتګي ترک خړلاند
 مشو.

نو ټټ: امیر شیرعلي خان دشیرعلي خان بارکزي زوم و.
 شیرعلي خان بارکزي تر پرنگیانو دایوب خان خلاف تور ورته
 ترملا کړه، او دایوب خان خلاف یې ولیږلو، د ۱۰ - اتیا
 میله د قندهار نه لرې کړشک ته لاړو، چې دایوب خان مخه
 ونیسي، خو دایوب خان پر نزدې کېدو پر وجه بارکزي صاحب

بې آرامه شو، نو ده زر پرتګي جنرال پرايم روس "primus" ته چې د قندهار فوجي مشر و، خبر ورکړ چې لک ترخان راوړسوي، نو پرتګي جنرال سمدستي دهند نه فوجي امداد خواست وکړ، چې څه وخت ايوب خان تر دخپل دښمن دغه کمزوري معلومه شوه، نو سمدستي بې تګ کمپنۍ ته کړ او په ټول هيواد کې د سردار ايوب خان خبر خور شو، او په قندهار کې پرتګيان وارخطا شول، په ۵ پنځم جولای ۱۸۸۰ کې خبر راغی چې ايوب خان فراه ته ۲۳ ميله د قندهار نه لرې ده راوړسیدو، او د ګورنر شیرعلي خان بارکزي فوج د هلمند د سیند په بله غاړه ورته په انتظار کې و، پدې وخت کې د پرتګي مدد هم راوړسیدو، نو د بارکزي نه فوج بغاوت وکړ، او سردار ايوب خان ته واوړیدو، ولې قندهار یې پر لګر پرېښود. پرتګيانو کيپ ته په منډه لاړو، دا وخت د ټيلگراف زمانه وه، نو د پرتګيانو د پاره خبر لیږل دمنتونو خبره وه، چې دغه سهولیت دايوب خان په برخه نه و، دوئی به دروايتي طريقې سره کار کولو، نو پرتګي جنرال دايوب خان متعلق وائسرائي خندا شمله ته ټيلگراف وکړ چې متني يې داسې و:

«حالات زاپه په زاپه دي، هغه مسافران چې دايوب خان

د کيپ سره تيريزي وايي چې حالات ښه نه دي کيدای شي چې د دايوب خان فوج په ټولنو کې تقسيم شي په دې نه مخکې چې

دوئي هلند ته رارسي، جنرال "Buxarows" د دوي دمقابلې دپاره چمتو دے، فوج صحتمند او پياوړې حوصلې لري.»
 ددې خبر نه زر وروسته چې ايوب خان د فوج سره هلند ته راورسيده، نو سانگ بور چې تقريباً ۱۲ مېله د برطانيه د کيپ نه لري وو خپل فوجي کيپ ولکاوه.

۲۲ جولای ۱۸۸۰ کښې جنرال "Pyimvase" ته دهند حکومت نه دغه نمونه ټينگراف ملوستو مشن «تاسو ته مکمل آزادي چې تاسو څه وخت وغواړئ، چې په ايوب خان باندې حمله وکړئ، بسترې چې تاسو مضبوط یئ، حکومت هند او برطانيه غواړي او په سياسي توگه د پراهم دي چې ايوب خان غزني ته درنه راشي، او په هر ممکنه طريقه دغه کار کول پکار دي»

۲۳ جولای ۱۸۸۰ کښې کرنل جان John St جنرال Pyimvase خبر کړو، ايوب خان دهند د سيند ته راپورې وټاوده «حيدر اباد مقام»
 ۲۶ جولای ۱۸۸۰ کښې ايوب خان په ميوند وروان شو، چې د پرنګي د کيپ خشک ناخود نه ۱۰۰ مېله لرې و، اوس د برطانيه دپاره دوي لارې وې، يودا چې ايوب خان پرېږدي چې غزني خواته لاړ شي، او يا د ميوند په مقام ورسه مقابلې وکړي، چونکه دوي ته هدايت و چې غزني ته به يې نه پرېږدي، نو دوي دمقابلې فيصله وکړه، نو پرنګي فوج د جنرال "Buxarows" تر کاندلاندې د ايوب خان مخه بنده کړه، داځکه چې دوي سره لار و چې که

ایوب خان غزني ته لاړو، نو ټول غلجیان به ورسره ملګری شي،
اوس دایوب خان دپاڅهم دوه لارې وې، یو دا چې مقابلې وکړي
او یا دا چې غلزیو قلات ته پټه لار شي، مګر کک یې مشکل و بالکل
په پاک میدان راګیر شو، چې هیڅ قدرتي دفاع یې نه درلوده یعنې
غریا ځنګل. سحر په لسټرېجو په ۲۷ جولای ۱۸۸۰ کښې سردار صاحب
جاسوسانو خبر کړو، چې پرنګي په کاریز باندې قبضه وکړه،
چې داوړې پدې سخته گرمۍ کښه یواځینې دلوېو ذریعه وه،
همدغه وچه وه چې ایوب خان دخپل فوج یوې برخې تر حکم
ورکړو چې کاریز بیرته قبضه کړي، ددې سره پرنګي حمله
پیل کړه، داول دز سره د سردار ایوب خان دسورې چلوتې
ولګیده، بس څه وو، افغانانو یا خیر یا الله، الله اکبر دغرو
سره حمله وکړه، مګر دافغان داسلحې او دبرطانوي اسلحې
دزمکې او آسمان فرق و، پرنګي دمیوند په میدان قیامت جوړ
کړ. افغانان وارخطا شول، او دځلور زړه هراتي فوج هت
بې خونده شو مګر په دې وخت کښې افغاني افسرانو په خپلو ټوپکو
خنډیرونه وخیژول لاس په لاس جنګ یې شروع کړو، او په پرنګي
فوج ورګډ شول، دوئی دتعریف وړ ټینګوالی وښوده، او
په ډېره مېه طریقه یې جنګ شروع کړو، بلې غاړې ته افغاني
سورو دپرنګي پیدل فوج باندې دائره راټینګه کړه، دوئی
دټوپکو ګولۍ دوئی ته رسیدې، سخت جنګ روان شو، افغاني -

مجاهدینو د زمرو په شان غرمبا شروع کړه، سره غرمه یې
 بالکل توره شپه کړه، هر خواته د بار دو لوی او پړوینو ککړخږو
 وو، او لږ وخت کې د افغانانو لاس پر ټنگلیانو بر شو، میدان د
 ټنگلیانو په مړیو ډک شو، افغانی جنرال ښاغلی تاج محمد خان درېله
 غوندي ورپسې و، دده کوبښنې و چې برطانوي فوج ته د جنرال
 "Muttah" ککړ ایسار او قطع کړي، ددې سره که څه هم
 افغانی مجاهدینو عسکرو د شهادت جامونه نوش کړل، مگر اوس د،
 غازیانو حوصلې لوی وې، او ددوی خطرناکو حملو او بریدونو
 پر ټنگلیان ګډوډ کړي وو، په علاج یې نه پوهیدل، دایوب خان
 توپ چیان دومره تکره ثابت شول، چې دوی د برطانیه جدیده
 توپ خانو غلې کړه، ددې سره افغانانو د ټنگلیانو پر توپونو نیولو
 باندې پیل وکړ، دوی مدد افغانی سوو کولو، چې دوی به
 ناخاپه حملې کولې، او پر ټنگلیان یې وار خطا کړي وو، ددویو
 ګلټو سخت او خونړیز جنګ نه پس اوس، افغانی توپ لورې هم
 ګرندې شوې وې، د بریتانی فوج حوصلې په ماتیدو شوې، پنجایانو
 سیکهانو او هندوستانیانو عسکرو په منډه پیل وکړ، د فوج
 د سپلین ګډوډ شو، په دې وخت کې ځینې سول افغانی
 مجاهدینو د ټنگلي ګوډامونو لوت کړل، چې غلي، کچري او نور حناور
 پکښې وو، د غرمې تر دوو بجو پورې افغانی توپ خانې خپل
 پوزیشن نور هم ټینګ کړ، اوس افغانان دا خبرې کړل په پوزیشن،

کښې وو، په اول سر کېنې توپخانې خپله بمباري تيزه او کړندۍ کړه.
 دېلې غاړې لاس پر لاس جنگجوې شوې، د بښې اړخ نه غاښيان د
 سيلۍ په خير پسې راغلل، د پرتگيانو نه يې د پټو او توپونو
 نيولو او وپلو باندې پيل وکړ. پدې کېنې د گليش اړخ نه د-
 جیکوب رائفل پلاټني حوصلي ماتې شوې او ټيټې تړتيا
 شول، داځکه چې د افغاني غاښيانو بريدونه دومره تين شول
 چې دوی نور ورته ټينگ نه شول، د دوی قطارونه او کښې
 ماتې شوې، په حالي ددې چې افسرانو ورته د سپلين چيغي
 وهلي وایي، د دېمې د فوج هم دغه حال شو، ۶۶ نېرلاونه
 هم کله وده شوه، او محمود اباد کلي ته وتښتيدل. جنرال
 " BUXOWLS " کوشنې کاوه چې، دوی په چل ول واپس کړي
 مگر د رانه لږدلي ځناورو بد حال و، او هر طرف ته کډوډ
 وه، د ځناورو او انسانانو عجيبه کاروان و، چې چا زل،
 چا چيغي وهلي، او ځناور په ناپه شروع کړې وه، سختې
 گرې وه، کډوډونه وو، يو ورکوټي قیامت په پرتگيانو جوړ شو
 و، وروسته ورپسې غاښيان و، د دواړو اړخه يې حملې
 کولې، بد حال و، اسپې، اسان، خره، کچې، او عسکر گډوډوان
 وو، ځينې اسپې زخمې شوې وې او ځينې خړو دنگ نه انکار
 کړې و، افغاني غاښيانو د منځانو نموندي د دوی ښکار کولو،
 کليوال خلک هم لگياي و، د پرتگي قتل عام يې کولو، ددې فوج

نه صرف لفتنيټه مالکيس اوحيټي نور قيديان شول، دقندهار
 والي يعني گورنر شيرعلي خان بارکزي او دده سياسي پرکي مشاور
 «Advise» کړند «st John» دتياهي Disasley نه ځنکې ځنکې
 پسې سپکې کړې وې تبتيدلي وو، خوددبمن پياوړتوب،
 اوبهادرمي هيرول پکار نه دي، دبرطانيه پيدل فوج ٦٦ ټبر
 فوج سپاهيان تراخري سلگي پورې نقل پرته وجنگيدل،
 اوسره شول، خومندره يې ونکړه دوي دبرطانيه عزت
 وساتلو، دوي به دائره جوړوله، مات فوج به يې دافغانانو
 نه بچ کولو، اخيري شيبو کښې دوي يوولس کسان پاتې شول
 او د Khia په يوباغ کښې افغانانو راگيرکړل، نودوي په ټوپکو
 چپړي و خيږوله، لاس په لاس جنگ يې شروع کړو، مگر
 افغانانو دپر زړيست و نابودکړل، او هندي عسکروخو دپر
 بد حال و، افغانانو ددوي تلاش د پرلرې پورې ونکړو مال
 غنيت باندې اخته شول، گڼې ددوي به چرگه پاتې نه وه، ټول
 فوجي اوسولي سامان يې دافغانانو په لاس ورغی، کم عسکري
 په منلاه منلاه قندهار ته رسيدلي وو، دسرو برابر وو، بدحال
 يې و، چې رسو دپر پکښې نفسياتي بيماران شول، چې دا خبر
 قندهار ته راوړسيدو، خلکو کښې شور جوړشو، او دپرو د
 ښار نه په تبتيدولاس پورې کړو، چې لندن ته اول ټيلي گرام
 ورسيدو، چې جنرال «Buryows» فوج په ميوند کښې

تباہ او ذلیل، شو، نرغند او برطانیه باندې د شرم او خفګان،
 نو کبله خور شوه میوند جنگ افغانستان تاریخ کېږي د پره لویه
 پسېنه ده، د دې سر د مغرور او متکبر پر ټنګي د فوج غرو،
 مات شو، او ذلیل شو، د برطانیه فوجي تاریخ کېږي د غرغیراګر
 مګر نه ماتې وه، او دوی په خپله مني چې د غر لویه تباهي
 وه، د دې سر د پر ټنګي د افغانستان د خوراک او ټوټې، ټوټې کولو
 منصوبې د غازي فاتح میوند سر دار ایوب خان په برکت د خاور
 سر ګلېږي شوې، د افغانانو د خوشحالي نه حائ نه کیده، چې څه
 وخت دغه خبره کوزه پښتونخوا ته راوړسیدو، نوناخا پي
 پښتنو د پر ټنګیانو په پوستونو باندې حملې شروع کړې، او-
 دغسې د میوند جنگ یو ځل بیا نړۍ ته د پښتون غیرت ښکاره
 کړو، ۱۸۴۲ تباهي یې بیا پر ټنګي ته وریاده کړه.

د دې جنگ متعلق دوه قيصې د پېرې مشهورې دي چې
 یوه قيصه د پیغلې ملالې ده، چې دې پښتو زلمیو ته غیرت
 ورکړو، چې د تېښتې پر حای په پر ټنګیانو باندې راګور شول
 او د میوند ماتې یې په بریالیتوب بدله کړه، دغه د پیغلې ملالې،
 برکت و. چې دهغې دخولې مشهورې لنډۍ یې نن هم پښتنو
 د پاڅ دویا وېر ده لکه چې وايي:

«خال به دیار د وینو کښین د م

، چې شینګي باغ د ګلاب ګلاب و شرموینه

”که په میوند کېنې شهید نه شوې
 خدای کولایه بې ښکې ته دې ساتمه
 ”ملاح“

اوبله قيصه د یوې پښتنې مور متعلق مشهور ده چې وایي:
 دغه پښتنه میدان جنگ ته راغله، مری او شهیدان یې کاته چې
 یو شهید یې راپورتر کړ، او کلک یې ښکل کړو، نو بل یې
 راپورته کړو لای یې په تو کړې، چا ورځینې تپوس وکړو
 چې دا خو دواړه شهیدان دي، نو دغه بیل بیل سلوک دې ولې وکړ؟
 وایي چې هغې ځواب ورکړو، چې دغه اول مې نومې وې په
 سینه یې کولۍ خوړلې وه، نو ځکه مې ښکل کړو، او دغه بل
 مې حوند وې په شا یې کولۍ خوړلې وه، نو ځکه مې لای یې په
 تو کړې.

دمیوند د بره نه پس ایوب خان په قندهار وښی، دلته
 پرنکي فوج محاصر شو، د برطانیه حکومت واسرائی هند
 تر سخت هدايت وکړل، چې په هر صورت چې وي د برطانیه
 فوجي اوسياسي وقار په ځای کړه، که داسې ونه شي، نو
 د دې شکست اثر به په لاندې پښتنو او په قول هند باندې پریوزي
 اویو عام پاڅون خطر ده، لکه د ۱۸۴۲ د پېښې نه جوړه شوې وه.
 او ۱۸۵۷ پاڅون چې بیا کردان نه شي، چونکه دویم افغانی پرنکي جنگ
 په وجه لار د لیښن سیاست دې عزت نه درېږه کړځیدلی و.

نودده چهلتي وشوه، بې روزگارو شوه، ددې پرځای حکومت
برطانيه لار دريښ « Ripon » وائسرائي هند مقر، سټو او سخت
هدايت ورته وشول، چې دغه هدايت به په ځای کوي، نو دې چې
لاتر اوسه پورې کابل کېږي « جنرال رابرټ ته غوږت ورکړو،
چې د هند په ځای قندهار ته لاړ شه، او دايوب خان دلاسه
د قندهار محاصر ماته کړه، او پرنگيان د قتل عام ته بچ کړه، د
يو اړخ نه د جنرال رابرټ فوج د کابل نه قندهار ته روان شو
او بلې غاړې ته د کونړ ټپي او درې پولان په لاره د بېجه نه تازه
فوج قندهار ته کوچ وکړ، اوس جنرال رابرټ د غزني غلجو
را ايسار کړو، قندهار ته يې نه پرېښوده، مگر امير عبدالرحمن
د غلجيانو مشرانو کېږي ځينو په رشوت راضي کړل، ددې په ذريعه
د جنرال رابرټ لس « ۱۰۰۰ » زره فوج بغير د جنگ له قندهار نه
ورسيده، هم په دې وخت کېږي دهند نه فوج راغلو، جنرال
رابرټ د قندهار سره نږدې کلي خالي کړل، او دايوب خان
فاتح ميوند خلاف يې د جنگ او سازش تيار ته شروع کړو،
جنرال رابرټ په قندهار کېږي کير شوه فوج متعلق ليکي:

“ I confess” writes Robert, “ to be greatly surprised, not to use a stronger impression, at the demoralized condition of the greater part of the garrison; there were notable exceptions, but the general bearing of the troops reminded me of the people of Agra in 1857. They seemed to consider themselves hopelessly defeated, and were utterly despondent; they never been hoisted the Union Jack, until the relieving force was close at hand.”

د دې سره د کونټې پوليتکل ايځنته د خان قلات سره رابطه
 جوړه کړه، خان ورته د هر قسم مدد يقين دهاني ورکړه،
 چې وروسته ورته ملکه ويکتوريا د شکر نه خط ليکلی و.
 ايوب خان چې د جنرال رابرټ د فوج نه خبر شو
 نو خپل مرکز يې ولي بېا کړو، اوس پرنگيانو او دامير عبدالرحمن
 جاسوسانو د غازي په فوج کېنې ځانونه وگرځول کړي وو، دوی
 د بشواتو او سازشونو په زور د ايوب خان لټکر کېنې بې آرمي
 خوړه کړه، دولي بابا جگره کېنې غازي ايوب خان د پرنگي او مير
 صاحب د کله فوج نه ماتې وخوړه، دغه فوجي ماتې نه وه، بلکې
 د رشرت، چالاکۍ او سازشونو په زور، وه، دولي بابا ماتې
 نه پس غازي ايوب خان بيرته هرات ته لاړ، او کندهار پرنگيانو
 د شيرعلي خان پر ځای امير ته حواله کړو، او رابرټ سره
 د فوج کونټې ته لاړو، او ۱۰ ستمبر ۱۸۸۰ کېنې و اسرائيل هند -
 امير صاحب ته دولي بابا د فتح مبارکي ورکړه، او ورته يې ليکلي
 وو، چې ايوب خان هرات ته لاړ، په کندهار کېنې امير عبدالرحمن
 خان خپل تر بور، سردار هاشم خان د عظيم خان زوی مقرر کړو.
 چې ۲۱ اپريل ۱۸۸۱ کېنې پرنگيانو افغاني خاوره خوشې کړه، نو
 غازي يوځل بيا جون ۱۸۸۱ کېنې د کندهار د بيرته اخيستو په عرض
 روان شو، که څه هم دده سره خزانه وه، فوج يې هم ډير شمېرې
 نه و، اوس پرنگيان نه وو، امير صاحب ښو زې پاتې و، اول سر

کښې غازي ايوب خان مشهور کړه، چې د دے د قندهار سره غرض
 نه لرې، د پشين نه پرنگيانه شري، خوا مير عبدالرحمن دومره ماشوم
 نه و د غازي ارادې ورمعلومې وې، غازي صاحب چې گرشک ته
 راوړسیدو، نو امير صاحب غلام حيدر خان توخي ته دده دمقابلې
 حکم ورکړو، د کاريز عطاسو د توخي فوجيانو رايسار کړو، دلته
 د توخي د فوج نه څلور رجمنې بغاوت وکړو، د غازي ايوب خان سره
 شاملې شوې، توخي شکست وخوړو، غازي قندهار بيرته قبضه کړو،
 چې دغه خبر کابل ته ورسیدو، نو امير عبدالرحمن پخپله ۱۲۰۰۰۰ دولس زره
 فوج واخيسته او د غازي مقابلې دپاره قندهار ته لاړو، غزني کښې،
 ورسره علجيان هم شامل شول، دغې بزکشی ته د برطانيه حکومت
 ډېر په بې ارامۍ سره انتظار کولو، د دوی دا پيښتې دپاره سخت وخت
 و، چې يو خوا ته يې غازي فاتح ميوندو او هغې بلې خوا ته ډېرنگيانو
 دلالي وه، مولوی صاحبانو هم پدې وخت امير عبدالرحمن خان باندي
 د کافر فتوې ورکړې وه، هم پدې حال توکښې په ۲۲ ستمبر ۱۸۸۱
 کښې د قندهار د ديوال نه ورچاڼې جگړه شروع شوه، اول سرکښې
 داسې معلومیده چې امير صاحب به ماتې خوري، پداسې سخت
 وخت کښې هغه څلور رجمنې چې د توخي نه غازي ايوب خان ته
 تېنډلي وې، دوی اوس د غازي نه بغاوت وکړو او د امير صاحب
 سره يوځای شوې، دوی د ايوب په توپونو باندي قبضه وکړه
 د شاته نه يې د غازي په فوج گوله باري شروع کړه، ددې نه

صفا معلومېږي، چې دوی دتوخي نه په یو پلان بغاوت کېږي، او د امیر صاحب لاس ورسو، د دې نه صفا درک لگي چې امیر عبدالرحمن خان څومره چالاک، مکرجن، او مکار سپی و، او د غازي فوج مینځ کې راگیرشو، دوی ماتې وخوړه، هر څه ځینې پاتې شول، دوی تش لاس هرات ته روان شول، مگر دا ځل هرات هم سوړ اوړ شو، هغه داسې چې امیر عبدالرحمن د کابل نه دروانیدو په وخت، جنرال عبدالقدوس خان د تاشقرغان والي «گورنر» ته یې حکم ورکړی و، چې هرات باندې د حملې دپاره دې روان شي، او ده خپل ځان سره ۲۰۰۰۰ شل زره لښکر تیار کړو، چې پکښې ازبک، هزاره او تائی میني هزاره، او فیروز کوهي و، اکتوبر کې هرات قبضه کړو، ایوب خان غازی لا په لاره و، چې د هرات د قبضې نه خبر شو، نو دغه نړیوالې غیرمتي افغان چې تر نن ورځې پورې زموږ نه غږ دے، د خپل خون وطن نه دهمیشه دپاره لاړو، ایوب خان دخپل وافر انوسر ایران ته لاړو، هلته ایراني حکومت د پرتګي په وینا یو قوم نظر بند کړو، چې روس ته لاړ نه شي. بیا وروستو د پرتګیانو سیاست کامیاب شو، د غازي اوفاتح میوند او د برطانیه حکومت تر مینځ یوه لوظنامه وشوه، چې دهغې مطابق غازی هند کې د اوسیدو مطالبه منظوره کړه، او د راتلونکي وخت دپاره د عبدالرحمن خان په سر چاپه پرتګیانو ځوړنده کړه، افغانستان وراپه وارا میر-

عبدالرحمن خان ترخېل واک لاندې راوستو غازي ايوب خان څه وخته پورې ايران کېنې و، مگر ۱۸۸۵ کېنې د پنځ د هې د واقع نه پس برطانيه لږه وار خطا شوه، داځکه چې روسانو ۱۸۸۵ کېنې دغه افغاني خاوره قبضه کړه، نو د برطانيه والوسه دار پيدا شو چې غازي چيرې روسان راته په لاس کېنې نه کړي، نو د ايران له حکومت زور راوړو، پدې دوران کېنې د برطانيه سفارت په کار لگيا و، دايوب خان د خوشحالولو کوښښ يې کولو. د څه وخت نه پس ده برطانيه په مشهد ايران کېنې کونسول جنرل، برکيدنر، جنرل (Maclean) سره لوظنامه وکړه، چې د دې د برطانيه يو «Noble and honoured guest» وي ددې معاهدې نه پس د برطانيه وزير عظيم Lord Salisbury د ايوب خان برطانيه تسليميدل علان کړل، او اعلان يې وکړو، چې په مرکزي ايشا کېنې د روسانو په سياست د برطانيه سياست برشو، ايوب خان او د دوي ملگري بنجې او ماشومان چې ټول تعداد يې ۱۴ کسان وو، دوي اول بغداد ته لاړل، بيا دبصرې د بندرګي نه په دوو شپږل جهان ونو کېنې چې «Lawrence» او «SURSA» نوميدل کراچي ته راغلل او دبدرګي جهان ونه «Gunboats» ورسره و، ۶ مې ۱۸۸۸ کېنې دوي په کراچي کوز شول، او شاهي کار د اف انز سر يې ستري مشي وشول، اولوي لوي پرلګيان يې کتو ته را جمع شوي وو، چې

فاتح ميوند په خپلو سترگو وگوري دخوورځو نه پس سردار صاحب يو خاص اورنگاډي کښې راولپنډۍ ته روان شو دوی د ژمي بند و بست په پتلۍ کښې او داوډي اوسيدل يې مرغا کښې وو. ۱۹۰۲ کښې بيا لاهور ته لاړو، چې تر مرگه پورې په لاهور کښې پاتې شو. ، باقي وخت فاتح ميوند په کهيل اوبنکار تير کړه، انگريزي ژبه يې همدلته زده کړه، چې څه وخت امير عبدالرحمن خان په ۱۹۰۱ کښې مړ شو، نو دده زوی حبيب الله خان امير شو، نو ۱۹۰۷ کښې دهند حکومت دعوت کړو نو پرنگيانو پدې موقع غازي ايوب خان ته وويل: چې تاسې د سيل د پارو بهر ته لاړ شئ، د پرنگيانو دوه مقصده وو، يو دا چې سردار خوشحاله کړي، او بل دا چې امير حبيب الله خان ته د اجرتو کسري چې موږ به څه خير نيت نه لرو، دغه دے شهزاده ايوب خان دهند نه بل لوري تر ليزو، نو غازي دپارو دوه ځايونو خوښ کړے شول، چې يو برطانيه او بل جاپان و، چې غازي د جاپان دنگل فيصله وکړه، د اڅکه چې روسانو ته ۵ / ۱۹۰۴ کښې جاپانيانو سخته ماتې ورکړې وه، نو دده غوښتل چې دغردايتيانو زامن وگوري. او بل پدې وخت کښې جاپاني او برطانيه تعلقات هم ډېر خواره وو، د روس په بې غيرتۍ پرنگيان هم خوشحاله وو، ولې پدې چې مرکزي ايشيا کښې د دوی سيال و، نو غازي صاحب او ورسره يې زښت ډېر خپله ملگري او پوليتيکل ايجنټ کرنل وائټ هم

وار سر و و، دوی دایلی یوجهان چې نوم یې « Capri » او
 دیمې نښکا پورته روان شول، دسکا پورته یو جاپاني جهاز کښې
 چې نوم یې « KOWACHIMARU » و ټوکیو ته لاړل دجاپان
 حکومت خلکو او پریس فاتح میوند ته گرم هرکلی وویلو، او
 جاپاني پریس ورته ولیکل چې دغرختونکي هیواد ته NIPON
 ته هرکله راشي، موبزه دستاسو او دستاسو دملګر یو،
 نو دهرکلی کاو، غازی صاحب دسیل سپاتګه نه علاوه، د
 جاپان دلوئی لوئی شخصیتونو سر لیدنې کتنې وکړې، او-
 خاصکر دروس او جاپان دجنگ دھیر وګانو سره چې دوی
 ۱۹۰۴/۵ کښې روسي فوج دبولی و، چې په دوی کښې،
 مشهور Grand Admiral Togo و چې ورته یې
 Nelson of East ویلو او بل مارشل NOGI و چې فاتح
 یې « Count okuma » و او بل port Arthur
 دپېر لوپ او عزت دار شخصیت دجاپان و، ټولوسه سردار
 صاحب ملاقاتونه وکړل مګر پر نکیا نو سردار صاحب ته د
 « Empeyay, Mutsuhida » سره د ملاقات اجابت
 ورته کړه، دوی جاپان کښې ددې جنگ متعلق دپېر خواهیښ
 درلوده چې معلومات راغونډه کړي، نو ددې ذکر کړیو
 خلکو سره دوی په تفصیل سره خبرې کولې او دده نه بهر یې
 دمیوند دجنگ او افغاني حالاتو پوښتنې کولې، مګر پر نکیا به

ورسره وو، ۱۹۰۷ کښې دامير حبيب الله خان دهند دور خلاصه
 شوه، بس سردار ته اجازت ورکړ شو، چې بيرته هند ته راشي
 اخري وختو کښې سردار صاحب ډېر په عذاب و، د ډېرو بڼو
 او اولادو په منځ کښې به هر وخت جنگونه وو، اقتصادي وضع
 يې ښه نه وه، د افغانستان د تخت اميد يې قطع شوی ؤ او (۷)
 اپريل ۱۹۱۴ کښې دغه لوی پښتون د حرکت قلب د بنديدو په سبب په
 حق ورسيدو، او څوک وايي چې نه دده يو خادمه وه چې نوم
 يې گلاب و، هغې زهر ورکړي وو.

باهر حال هر څه چې وو، خوفاتخ ميوند لار او
 دده د وصيت مطابق چې ده ويلي وو: چې ما به خپل وطن
 او يا وطن ته نژدې ښخ کړئ، نو اولاد خپل پلار پېښور ته
 راوړو، او د مشهور اوليا شيخ حبيب سره يې خاورو ته
 وسپارو، او يوه سپينه کومبته يې په جوړه کړه دغه شعر
 په وليکلی شو:

بر مزار ما غريباني نه چراغ ونه بلبل
 نه پري پروانه يابی نه صدائ بلبل
 د غازي يولس زامن وو او په درجنو لوټه يې شاته پاتې
 شوي.

د ۱۸۴۹ء نه تر ۱۸۹۰ء پورې د کونړ په پښتونخوا حالات

پرتګليانو د سيکهانۍ نيولې افغاني خاوره د پېښور نه تر
دېره جانو پورې د خپلې عملدارۍ لاندې راوسته نو پېښور
کوهاټ، هزاره، بنو او دېره اسماعيل خان دغه ټولې علاقې
يې د پنجاب د حکومت لاندې راوستې، د پنجاب نه اداره کېدې
چې اول سرکښې ايلورې ايتې بروس او نوېرنگي افسران دلته و
لاندې پښتو لکه څرنگې دوی د سيکه د حکومت سره لاس پکړيوان
وو، همدغسې د پرتګليانو سره يې غزا کاځ کولې، چونکه پښتانه
هغه درو (PASS) کښې پرانته وو، چې کومې دهند دروازي
شماري دې، نو پرنگي کلکه اراده کړې وه چې دغه درې -
"Passes" به خپل واک کښې ساتي، نو دوی د پښتنو وطن
په دوو برخو تقسيم کړې و، يعنې ميداني علاقې او غرينې،
علاقې چې روستو ځينې بنوېستی او قبائلي علاقې جوړې کړائ
شوې، نو پرتګليانو اول سرکښې دا د امان علاقې پخې تر فوجې
او پوليسي کنټرول لاندې راوستې، د پښتنو د غرينو علاقو
خلاف صرف اول سرکښې فوج کشي کولې او بيا به بيرته سمې ته

راکوزيدل، داسې نمونز يو برید دوی په محسودو باندې ۱۸۶۷ کښې
 کړي وو، دوی د تانک د پره اسماعیل خان او د بنو نه فوجونه په
 وزیرستان مارچ کړي وو، چې دوی وزیرستان بالکل،
 برباد کړه و، مگر محسود او وزیر پدې چیرته سمیدل، د دوی
 پلوه د غره چې دغه سزامونښت خلک ورکړه چې محسودو په تانک
 برید کړه و، همدغه شان د یوسفزو پیښتو او پرنگیا نو ۱۸۷۳
 کښې دامبلې جگړه وشوه چې پرنگیا نو ته یې د مغلي جنرال بیریل
 وخت وریاد کړ، همدغسې د مومندو اړیدو، اورکزو محسودو
 او وزیرو، خلاف وخت په وخت فوج کښې کېدلې، د ټولو تفصیل
 مشکل د دے خونړه صرف لیست لیکم چې د پرنگي پخوا لیکل شوي دي.

د کتاب نوم فرام دی بلیک مونتهینز تو وزیرستان

From The Black. Mountains

To Waziristan.

لیکونکی کرنل سی. ایچ. وی.

(۱) ۱۸۶۸ کښې په بایزري قبیلې کښې باندې د کرنل براد بی. بی. په کمان

کښې حمله وشوه.

(۲) په ۱۸۶۹ کښې بایزري قبیلې باندې د کرنل براد بی. بی. په

کمان حمله وشوه.

(۳) په ۱۸۵۰ کښې د کوهات په اړیدو باندې حمله د بریکیلوشر

سی، کیپل په کمان کښې وشوه.

۴- ۱۸۵۱ کښې په میرانو باندې د کیپتن جی کاکه په کمان کښې

وکړه.

۵- په ۱۸۵۱ - ۱۸۵۲ - او ۱۸۵۳ کښې په مېندو باندې دبريکيدونکو
سربېر کيمپل په کمان کښې حملې وشوې يعنې هرکال .

۶- په ۱۸۵۳ بيا په رانيزو باندې سر - سې کيمپل په کمان کښې
حمله وشوه .

۷- ۱۸۵۲ کښې هم دبريکيدونکو په اتان خيلو حمله کړې وه .

۸- په ۱۸۵۲ کښې په ونير و باندې دبريکيدونکو او ميچر جي تکلي
په کمان حمله وشوه .

۹- په ۱۸۵۳ کښې په هندي مجاهدينو باندې دکرنل ميکسين
په کمان کښې حمله وشوه . نوټ: « دغه خلک پښتوخوا کښې وو »
۱۱- په ۱۸۵۲ کښې په ادم خيلو اړيدو باندې دکرنل بائلو ترکمان
حمله وشوه .

۱۲- په ۱۸۵۴ کښې په موهندو دکرنل کاتن په کمان کښې حمله
 وشوه .

۱۳- په ۱۸۵۵ کښې په اکا خيلو اړيدو دکيپتن کريجي په کمان
کښې حمله وشوه .

۱۴- په ۱۸۵۵ کښې په ميرانو باندې دبريکيدونکو چمبرلين
په کمان کښې حمله وشوه .

۱۵- په ۱۸۵۵ کښې چمبرلين په اورکزو حمله وکړه .

۱۶- بيا په ۱۸۵۶ کښې هم دې پرتکي په توريو باندې حمله
 وکړه .

۱۷- په ۱۸۵۷ کښې په یوسفزیو باندې میجر واکن په کمان کښې
حمله وشوه.

۱۸- په ۱۸۵۹-۱۸۶۰ کښې دبریکیلو نژ چمبرلین تر کمان لاندې
په درویش خیلو وزیرو باندې حمله وشوه.

۱۹- په ۱۸۶۳ کښې بیا په هندې مجاهدینو دجنرال کار دوک په
کمان کښې حمله وشوه.

۲۰- په ۱۸۶۰ کښې په وزیرو محسودو باندې جنرال چمبرلین
ترکمان لاندې حمله وشوه.

۲۱- په ۱۸۶۴ کښې په سمندو د کرنل میکوانل په کمان کښې حمله
وشوه.

۲۲- په ۱۸۶۸ کښې بیا په اورکزو د میجر جونز ترکمان لاندې
حمله وشوه.

۲۳- په ۱۸۶۸ کښې د تور غار خاې په پښتنو حمله دجنرال وانل
په کمان کښې وشوه.

۲۴- په ۱۸۶۹ کښې په ورکزو د کرنل کینز تر کمان لاندې
حمله وشوه.

۲۵- په ۱۸۷۳ کښې په نارنق وزیرستان باندې د کرنل کینز په
کمان کښې حمله وشوه.

۲۶- په ۱۸۷۷ کښې په اپریدو د کرنل ماکتې په کمان حمله وشوه.

۲۷- په ۱۸۷۷-۱۸۷۸ کښې بیا په اپریدو د جنرال کیزوراس

ترکمان لاندې حمله وشوه.

۲۸- په ۱۸۷۸ کښې په رانړې نو، باندې د کرنل کیمپل ترکمان

لاندې حمله وشوه.

۲۹- په ۱۸۷۸ کښې په اتمان خیلو باندې د کیپټن پټي ترکمان لاندې

حمله وشوه.

۳۰- په ۱۸۷۸ کښې په نخه خیلو اړیدو باندې د جنرال ماډ تر

کمان لاندې حمله وشوه.

۳۱- په ۱۸۷۹ کښې بیا هم دې جنرال په نخه خیلو اړیدو حمله

وکړه.

۳۲- په ۱۸۷۹ کښې په محمندو د کیپټن کریک په کمان کښې حمله وشوه.

۳۳- په ۱۸۸۰ کښې په محمندو د جنرال ډورن ترکمان لاندې حمله

وشوه.

۳۴- په ۱۸۸۰ کښې په بټنو پښتنو باندې حمله د کرنل رائنل تر

کمان لاندې وشوه.

۳۵- ۱۸۸۰ کښې بیا په درویش خیلو وزیرو باندې د جنرال

کارډن ترکمان لاندې حمله وشوه.

۳۶- ۱۸۸۱ کښې بیا دې جنرال په محسودو حمله وکړه.

۳۷- په ۱۸۸۲ کښې په بنیرو یوسفزیو باندې د کرنل برون ترکمان

لاندې حمله وشوه.

۳۸- په ۱۸۸۸ کښې د قوچار نوم ځای پښتنو باندې د جنرال

۱۴۰. سی ترکمان لاندې حمله وشوه.

۳۹- په ۱۸۹۱ کښې په اورکزو باندې جنرال سرلوکارتې دوه ځله حمله وکړه.

۴۰- په ۱۸۹۵ کښې پرنګي په جنرال باندې حمله وکړه د میجر سرارلو ترکمان لاندې.

۴۱- په ۱۸۹۳ کښې بیا په درویش خیلو وزیر و حمله وشوه.

۴۲- په ۱۸۹۷ کښې بیا په درویش خیلو وزیر و باندې د میجر کاربرې ترکمان لاندې حمله وشوه.

۴۳- په ۱۸۹۵ کښې کرنل کیل په جنرال حمله وکړه.

۴۴- په ۱۸۹۷ کښې جنرال بیلو په سوات الوڼو باندې حمله وکړه.

۴۵- په ۱۸۹۷ کښې په محمّدو د جنرال - ای - ایلسی ترکمان لاندې حمله وشوه.

۴۶- په ۱۸۹۷ کښې په اتمان خیلو باندې د کرنل ریلو ترکمان لاندې حمله وشوه.

۴۷- په ۱۸۹۷ کښې په الکوزو، ترکمانسپو، دیر - او باجوړ باندې حملې د میجر بیلو، ترکمان لاندې وشوې.

۴۸- په ۱۸۹۷ کښې بیا په اورکزو باندې حمله د جنرال پلېمین بکز ترکمان لاندې وشوه.

۴۹- په ۱۸۹۷ کښې په اړیدو باندې حمله د جنرال لوکارتې په کمان کښې وشوه.

۵۰- په ۱۸۹۷ کښې په چمکنو باندې حمله د بریګیډونډ هرنګسلی اوکرند
ترکمان لاندې وشوه

۵۱- په ۱۸۹۹ کښې بیا په چمکنو حمله د کیپټن روس کیل ترکمان لاندې
وشوه .

۵۲- په ۱۹۰۰ کښې په محسودو باندې حمله د جنرال ډینګ په
کمان کښې وشوه .

۵۳- ۱۹۰۱ کښې په درویش خیلو وزیرو باندې د میجر ایچرټن تر
کمان لاندې حمله وشوه .

۵۴- په ۱۹۰۸ کښې په اپریدو باندې حمله د جنرال ویل کاکټر
کمان لاندې وشوه .

بس لیست پدې حای حتموم ، که ټول ولیکل شي ، نو ټول
کتاب به تش لیست ، لیست شي ، دغه حال دلاندې پښتنو ؤ ، چې ،
دوئی ډیرنگي سر لاس په گریوان وو ، افغانی امیران کور دننه
دیو بل خلاف لکيا وو ، او پرنگي رو رو د پښتنو سیمې نیولې ،
او خان یې کابل ته ورنه دې کولو . او د کم scielfie frontier
خبره یې چې کوله هغه ته یې حالات جوړکړل ، په کابل کښې یې
ایجنټ امیر عبدالرحمن خان ؤ ، په بنده وېش ضلعو کښې یې خان بهادر
خان صاحبان وو ، او قبائیلی علاقو کښې یې ملکان پیدا کړل ،
پښتانه یې داسې بې اتفاقه کړي وو ، چې یو دبل په لار نه تلو .
همدغسې وخت کښې خدای د بهرام خان محمدزي په کور کښې چارپل

۱. تمانزو کٽڻي يوشوم ۱۸۹۰ کٽڻي پيدا ڪيو، ڇي مور او پلار وٽان ڏي
 عبدالغفار خان نوم کٽڻو. ڪه چيري پرگليا تو تر دضر علم وٽ،
 ڇي روسق به دغه هلك زمونڊن دن وال سبب ڪري تو دوئي به
 په ماشوموالي کٽڻي په چا مڙ ڪري و، دے لا دري کلن و ڇي د
 دده په وطن باند ڇي پرنگي « ۱۸۹۳ - ۱۱ - ۱۲ » کٽڻي ديورنڊو ڪرڻي،
 تر نوم لاند ڇي تش په نوم ڪرڻه تير ۰

د دیورندګر سینه

اوپنیتو مشرانو هلې ځلې

دغه خوتاريخي په ثبوت رسيدلې خبره ده چې په هند باندې د معلوم تاريخ نه حملې دشمال مغرب داپخه شوي دي، چې دغه دهند دخپل جغرافيايي پروتوالي وجه ده، چې سمندر او دمهاليه دغرونوپه ذريعه يې قدرتي دفاعي ديوالونه لري، پرتګليان يادېر بله معني ديورپ خلک دسمندر د لارې هند ته راغلي وو، چې پرتګليزيان هالينديان فرانسويان او پرتګليان وو، په اخر کبې دغمرټول دپرتګليانو د لاسه وړ په وار دهند نه بې واکه شول، او دوي په کامياب شول، ايستې انډيا کيښي د ۱۶۰۰ کال نه دهند سره تجارتی رابطه درلوده، نو دوي سره ډېر وخت و، چې دغمر ملک خلک او مذهبون نه بڼه په ارام سره مطالعې کړي، دوي د مغلو پير دور کبې راغلل. د مغلو د زوال سره دوي په خپل يوري تېرورانو بېر شوي وو، اوس دهند دنيولو په تکل کبې وو، دوي دتاريخ نه علاوه پخپلو سترگو وليدل، چې ۱۷۳۹ کبې نادرافشار دخيبر ددې په لاره په مغلي هند حمله وکړه، او د لوتمار نه پس هم په دې لاره يعني ددرې په خټ لارو، دوي احمد شاه دراني بار

باڼ وليدو چې دوئی هم په هند ياندې دغه درې استعمال کړې
 که څه هم دغه درې دده په هيواد کېنې وې، خو دېرې -
 پښتونخوا او کونړې پښتونخوا قدرتي لارې او گدارې هم دغه
 درې وې، چې بيا د هند پنجاب ميداني علاقې وې، چې څوک به
 په خيبر، بولان، کرم او گومل باندې کامياب راووتو، نو بل پړاو
 به يې لاهور او وېسې دهند ته د هلې وځولې - دوئی ۱۷۵۷ کېنې اول
 حل دپاره دهندو ستاني نواب سراج الدوله ته د پلاسي په ميدان
 جگړه وکړله او دخپلې مرضۍ نواب يې مقرر کړو. مگر دغه وخت
 دلوی احمد شاه بابا دعروج دوس و، هند کېنې يا هندې پښتانه روڼه
 او نور مسلمانان وو، د جنوب د اړخه پېښور وو، مرکز کېنې مغل
 او جتبان وو، پنجاب کېنې سيکهان وو، مگر دغه ټولېو کېنې مضبوط
 او خطرناک احمد شاه دروازي و، نو پرنگليانو اول سر کېنې د غير
 مسلمان او شيعه مسلمان سره بڼه سلوک شروع کړ، چونکه دا
 رياست او د هکورنۍ شيعه کان وو، نو دوئی د پرنګي تر ډېر وخته پورې
 ملګري پاتې شول، او هندوان او سيکهان، مهاراشتر مرهتيان وو،
 چې څه وخت جنوري ۱۷۶۱ کېنې د پاني پت په ميدان کېنې احمد شاه
 بابا مرهتيان و ډول، نو بنګال کېنې پرنگليان و اړ خطاشول، داځکه
 چې د دوئی سر خطره وه چې که احمد شاه بابا په هند کېنې مقيم
 شي، دغه تازه افغاني وينه ده، نو د دوئی دپاره به مشکله شي.
 اوبل دوئی ته دغه پته ولگيده، چې احمد شاه بابا مرهتيان دخپله -

هندي پښتون يعنې روهله وو، په زور وې بول، او دغه ورته پته
 وه چې د افغانستان او هندي پښتون ترمنځ د پنجاب سيکھان دي،
 چې دوی د مغلو د وخت نه د مسلمانانو او روسانو د پښتون خلاف
 جنگيدل، او بل د افغانستان ازلي د بنين ايرانو، چې دوی هم
 شيعه گان وو، او پرنگي د شيعه اوسني مسلي تر شعوري لمن -
 وهله، ولې پدې چې دوی پخپله يوړپ کښې فرقه پرست وو، تازه
 تازه کتولکافر وکښې تقسم شو وو ،
 ، خلاصه فارموله

دوی هرڅای د ضرورت مطابق استعمالوله، چې کله دهندو
 او مسلمان په شکل کښې او کله د سني او شيعه په شکل کښې، نو د احمد شاه
 بابا په وخت کښې دوی د سيکھانو او مرهټيانو سره رابطو وه، او د لوی
 بابا د مرگ نه پس خودغه د دوی د سياست مرکز و، چې شاه زمان
 خلاف دوی ايران او سيکھان لمسول، نو دوی افغاني شاهان
 په کور کښې د سيکھانو او ايرانيانو سره اړه کړل، دهند د نيولو
 ووتل، پرنگيانو اول سر کښې هندي روهله پښتانه د شيعه گانو
 او وهدي نوابانو په ذريعه کمزوري کړل، او روسانو دوی
 پخپله پسې راغلل، هندي روهله پښتانه يې بې واکه کړل،
 او د افغاني او هندي پښتون رابطه يې د پنجاب پرنگيانو پر زير
 ختمه کړه، دوی په منځ کښې پر يو تل، يعنې سيکھان چې خړوخت
 يې هندي پښتانه او مرهټيان، مغل، جټان ختم کړل، نو اوس
 د دوی سرحد د سيکھ شاهي سره ولگيدو، اوس يې سيکھان د افغانانو

خلاف کرم کړل، او د بلې خوا ایرانیان، چې افغانستان یې ښه د
 خدای په قهر ککړ کړو، درخت سنگه دمرگ نه پس حالات اوس
 دې ته جوړې شوي وو، چې دوی د سیکه شاهي په خای په
 خپله شي نو دوی ۱۸۴۸-۱۸۴۹ پورې خپله پوله جم جمرو د ته
 رانېز دي کړه، اوس دهند دپاره افغانستان خطرناک نه و، بلکې
 یو بل عیسوي او یورپي قدرت خطرناک و، چې هغه زارکوس
 و، چې دهغې هم زړه کېده چې هند خپله خپته کېني واچوي،
 او اوس دوجوېي دلارې راروان و، او هغو تاریخي لارو او درو
 ته رانېز دي کېدو چې کومې د معلوم انساني تاریخ نه هند باندې
 د حملې کولو قدرتي لارې وې، چې عبارت دي له: خیبر دره، کرم دره
 گومل دره، پوحي دره او بولان دره، تر دې وخته پورې دوی دروسانو
 نه مخکېنې دي درو ته راغلي وو، او دغه درې ټولې د احمد شاه بابا د
 قوم په قبضه کېنې وې، یعنې پښتانه دلته میښته وو، نو پرنگلیانو د
 دې قوم د تبا کولو او ویشلو منصوبې جوړې کړې. اول سرکېنې
 یې سیکهان رامنځ کېنې کړل، بیا په خپله افغانستان کېنې ۱۸۸۰ کېنې داسې
 سره په قدرته راوستو چې د دوی د طبیعت سره و، نو دوی
 اوس دیو داسې سرحد په تکل کېنې شول، چې دغه افغاني درې ټولې
 د دوی تر قبضه راشي. نو د دوی اولنې پروگرام شته شو، چې
 ټول افغانستان په خپته کېنې واچوي په اموسیند باندې دهند پوله
 ولگوي، هغه بل یې هم کامیاب نه شو، چې هند وکشي پوله کړي.

اباسين دوى حكه خپله پوله نه منله چې درې د اباسين نږدې
 وي، نو دوى په قدرتي پولې پسې نه تلل، بلكې دفاعي پولې پسې
 تلل، يعنې د *passas* درو قبضه د دوى دويم افغاني پرنګي جنګ
 د كندهك د معاهدې لاندې افغاني امير يعقوب خان باندې د غرضي
 وو. چې دغه درې به برطانيه ته وركېږي. نو دوى دې ته يو
 قانوني شكل وركولو، دپاره دخپل ايجنټ امير عبدالرحمن خان سره،
 خبرې اترې شروع كړې، اولاندې پښتانه پرنګي ته يووزري پاڅي
 شول. پرنګيانو وزيرستان، خيبر، كرمې، سبي ژوب، پشپن او
 نورې پښتني علاقې واپه وړلاندې كړلې، اوس پرنګيانو د افغاني
 خاورې په منع كېنې د يو داسې كړنې په هڅه كېنې وو، چې دوى
 ورته (SCIENTIFIC FRONTIER) وئيلو. اوس
 پرنګيانو په امير زور راوپړو چې د بريد متعلق خپل موقف جوړ
 كړي، امير صاحب ډېر هغه دغه وكرل، مگر خپل تحت ورته ډېر گران
 و، سريې ولگاوه، پرنګيانو هم ددې دپاره امير كړې و نو ۱۸۸۸ كېنې
 امير صاحب وائسرائي هند ته لار ډفرن ته اطلاع وكړه چې د:
 (Border) يعنې د بريد په باره كېنې دې يو پرنګي افسر كابل ته راشي
 دهند وائسرائي فوراً دهند دخارجې چارو سكرټري ډيورنډ خپل
 استازى، مقرر كړو، پدې بشپړ وړخو كېنې اسحاق خان افغاني
 په تركستان كېنې پورته شوى و، نو امير صاحب ورته د خنډ،
 خواست وكړو، (ډيورنډ په خپل يا داشت كېنې ليكي: «چې د كابل

ميشن ختم شو، امير صاحب د چارو د سميد و د پاره بلخ ته ځي
 زما يقين دے چې دے له مونږه ويريدو، چې مونږ به له
 ده ډېر نريات څه وغواړو. په ۱۸۹۰-۱۸۸۹ کښې پرتگي ژوپ او کومل
 لاندې کړل، په شيله باغ او کوژک غره باندې دريل پتل «غاس» ايستل شروع
 کړ، چې دريل وے د پارتې برابر کړي، پدې باندې د فوږي په څلورم تاريخ ۱۸۹۰ کښې امير صاحب
 حکومت هند ته سخت پروتيسټا احتجاج وکړ، و رته يې
 وويل: چې دغه کوژک غره کښې چې کوم غارتاسې کښې، داداسې
 دے لکه زما په کولمو کښې چې سيخ وهی، مگر دغه ټول د مکر او
 بې وسې احتجې جوړه وو، نو ۳ ستمبر ۱۸۹۰ کښې بيا امير صاحب هند
 ته وليکل چې اوس استازي راولپړي، مکر پرنگه خپل مقصد تر لاند
 ورسيدلے، نو داسې يې ورته وليکل:

« چې امير صاحب دے هند ته راشي، چې دلته گټورې
 خبرې وکړي او ورته يې وليکل: چې د (MISSION) انځورکښي
 وائسرائي هند غواړي چې تاسو علي جاہ سره په ځينو بنيا دي -
 خبرو خبرې وکړي، مگر امير صاحب ډېر چالاک و د هند
 دنگ نه يې معذرت وغوښتو، او ورته يې وويل چې زه د هيواد
 په چارو کښې سخت بوخت يم، نو زه نشم کولے چې ستاسو
 دعوت نه فايده وچته کړم »

په حقيقت کښې امير صاحب ډاږيد و چې په هند کښې ډېرنگه
 راباندې زور وکړي، او ډېرې ناجائزې خبرې به راباندې وني.

خو ۲۸ فروري ۱۸۹۱ کښې امير صاحب بيا واسرائي هند ته وليکل، چې کابل ته دې يواستازي راوليږي، دواړو چالاکي کوله او ورپسې امير صاحب يوبل تجويز وړاندې کړ، چې هغه يعنې امير صاحب به د پر خوشحاله شي چې عزتمند واسرائي دده سره په کابل او يا جلال اباد کښې ملاقات وکړي، دغه به زما دپاره د پره دخوشحاله موقع وي، مگر پرنگي دغه هم رد کړ، پدې چل ول کښې پرنگي لاندې د پره د پښتنو علاقه لاندې کړ، دوي د موک او پښتولو په سره کولې، کله چې پرنگيان پوه شول چې امير صاحب هند ته نه راځي، نو دوي ۲۳ جولای ۱۸۹۲ کښې امير ته خبر ورکړ، چې دهند له خوا دهند د فوجونو مشر جنرال رابرت افغانستان ته استازي په توگه درځي، او تر اکتوبر پورې به جلال اباد ته دروسي، چې کوم ليک جنرال رابرت له حان سره وړو، هغه کښې ليکلي وو: امير صاحب ته: چې تاسې د برطانيه په لک امير جوړ شوي ي، او نورې غورې يې هم ورته ليکلي وې، او که داول دسپر پورې ستادلو د رابرت د منلو اطلاع او منظوري لانغله، زه به پوه شم چې تاسې انکاري ياست، زه به رابرت استازي بيرته واخلم مگر خيره ساده درته کوم، دغه تجويز که مني او که نه، دغه فيصله به موږ ته کوو، چې کومه خاوره د افغانستان ده او کومه نه ده، دغه هغه رابرت وو، چې ۱۸۷۹ کښې پر افغانستان يرغل کړی و، اوس امير صاحب گډوډ شو، نو دې تجويز اوائلي مټ

ته يې غاړه کېښوده ، په دريم اگست يې منظوري ورکړه ، مگر پدې وخت کېنې هزاره گان پورته شول او بغاوت يې وکړو ، نو امير صاحب بيا حکومت برطانيه ته دحالاتو دخرايدوپه وجه د خنديدو خواست وکړو .

چې امير صاحب به لږ هم بد معاشي کوله نو پرنگيا نوبروته خپل حيثيت په گوته کولو ، او ايوب خان غازي به يې وريادولو چې هغه هند کېنې ناست دے ، ته نه ، هغه ، ددې سره به دامير بد معاشي لاپه . امير صاحب به پيا چمتو او تيار و ، سنلوسن ۲۷- ستمبر ۱۸۹۰ کېنې په خپل نوټ کېنې ليکي : « دايا دساتل پکار دي چې امير عبدالرحمن خان اوسنی حيثيت تر ډېره حده پورې زمونږ د لاسه دے ، ده يوازې پخپل زور قدرت حاصل نه کړو ، مونږ په جوتنه دده معزول تر بور محمد يعقوب خان په ځای داومانه او ښارونه مو ورته دوسلې او خزائن ور ډک کړل ، او په لاس مو ورکړل ، دا زمونږ کويښتنې و چې دپخواني حکومت ډېر پلويان مو د افغانستان نه تېښتيدلوته مجبور کړل ، نو پدې کېنې هيڅ شک نشته چې دافغانستان اوسنی حکمران تر ډېره حده پورې زمونږ په وجه جوړ شو .

نوټ : دغه هغه راپرتې سنلويمن دے ، چې ځاې بلوچستان لاندې کړے و ، د بارورې پاليسي غټ پلاوے و ، پدې وخت کېنې برطانوي حکومت ، حکومت هند ترخبر

ورکړو چې خیر دے ، امیر صاحب ته دې ۲۳ جولای خبرداری
یوځل بیا تکرار شي ، خو که بیا یې پلمې یعنې بهانې کولې
نوبیا مناسبه کار روانې دې ورسره وشي ، نو ۱۲ ستمبر ۱۸۹۲ کښې
واسرائیل هند خبرداری ورکړو ، که بیا دې خبره وختله
نوموتن به بغیر د ستاسو د انتظار نه مناسبه کار روانې وکړو ،
پدې دوران کښې حکومت هند د برطانیه حکومت ته تجویز وړاندې
کړو چې برطانیه دې پخپله د پولې یعنې برید فیصله وکړي .
اوشر «علان» دې کړي د دې پولې یا کرښې نه چې زمونږ غاړې
ته کوم افغاني فوج راځي پر زور دې وویستل شي ، او کربنه
دې داسې وي چې آسمان ، چاغی او وزیرستان د افغانستان نه
پریکړی شي . هم پدې وخت کښې دامیر صاحب توپې او توپکي
پرنګي حکومت د کراچی په بندرګا باندې وینول ، او ایسار یې
کړل ، اکستې کښې ورته امیر صاحب د توپو او توپکو د خلاصیدو
وویل ، مګر دهند واکدار واسرائیل ورته داسې جواب ورکړو
چې دغه اسلحه به نه هڅې پورې تاسوته درنګر اے شي ، تر
خو پورې چې د پولې یعنې برید خبره تعین او فیصله شوې نه
وي ، امیر صاحب د پرخپه شومګر څه یې کولې نه منول ، نو اوجنګ
۱۸۹۳ کښې واسرائیل هند امیر صاحب ته اطلاع ورکړه چې پر یکم
مارچ به جنرال رابرت د پېښور نه دروان شي او د مارچ په
نیمايي کښې به کابل ته در ورسېږي ، او ورته لیکلې یې وو ،

که ۷ فروري ۱۸۹۳ پورې ځواب رانغی نو بیا به استازې نه دراستول
 کېږي، دغه یو قسم ورته « Warning » ؤ، پدې مشهور ځو
 کېږي د پائین په نامه یو پرنګي چيف انجینر د (۱۸۸۵) کال نه د
 امیر صاحب سره ؤ، ددې وارننگ نه پس امیر صاحب انجینر
 پائین وائسرائي هند ته واستوه، بناغلي پائین د امیر صاحب لیک
 (خط) د ځان سره واخیست په ۱۲ مارچ ۱۸۹۳ کېږي کلکې ته ورسیده
 د جنرال رابرت ددې سره میشتون منسوح شو رابرت
 هم پدې کال کېږي پشنې شو، واپس لندن ته لاړه، او س
 پرنګیا نو دخپل وطن انجینر پائین نه کار واخیستو د ۱۲ مارچ
 نه تر ۱۲ جون ۱۸۹۳ پورې پائین د حکومت هند سره په خبرو
 اترو کېږي ؤ، او ده پدې دوران کېږي دهند د وائسرائي سره او
 دهند د خارجې چارو سکریټر بناغلي سر مورتمو یو ونه
 سره بیا بیا کتنې وکړې، امیر صاحب ته پر نګیانو دانکار
 په شکل کېږي سختې سختې بلاګانې وربکاره کړې، او د پولې
 منلو په صورت کېږي یې ورته تخت و بخت او نورې ګټې ورپه ګوته
 کړې، مېنکاره یې ورته وویل: چې که کرېنه منې نو تخت و بخت
 دې محفوظ دے، او که اخوا دینخوا کوې نو حال به دې د یعقوب
 امیر شیرعلي خان او غازي ایوب خان وي، دیوړنل یو تیار
 فتنه پائین ته ورکړه، چې امیر صاحب ته یې وربکاره کړه،
 او س پرنګي پائین د امیر صاحب او وائسرائي هند ترمنځ د ګشتي

سفیر کار واخست، نو دے به کله کابل اوکله کلکتہ کښې و،
چونکه دے پرکځ و نو دغیر جانبدارۍ سوال هم نه پيدا
کيږي، نو ده امير صاحب دومره وډارولو چې امير-
صاحب يې هرڅه ته تيار کړو، چې دده نوکري امارت
په ځای پاتې شي، نو په يو وار يې امير صاحب دملک،
خرڅولو ته چمتو کړو، ددې سره سم دسپټمبر ۲۴ جولای
۱۸۹۳ کښې واشنټون ښار ته امير صاحب ته اطلاع ورکړه چې
د برطانوي هند يو لوی افسر به بغیر د فوجي بد رڼې نه کابل
ته درځي، او تاسو سره به داموسين په پوله دروس متعلق
خبرې کوي، امير صاحب دغه تجويز سم دسپټمبر قبول کړو، واشنټون
هند بڼاغلې سکرټري ډيورنل ويلز، پدې کښې ډېر ټکيانو
چالاکي ده وه چې امير صاحب ته داموسين پوله دروسانو
سره ډېره اهمه کړي او د هند سره کرښه يې بې اهميته کړه،
لنډه دا چې ډيورنل ۱۵ ستمبر کښې د پېښور نه کابل ته روان
شو او ۱۲ اکتوبر ۱۸۹۳ کښې کابل ته ورسيدو، دامير صاحب سره
يې په اوله غونډه کښې داموسين د پولې خبرې وکړې.

ډيورنل وايي: «چې په لمړۍ غونډه کښې امير ده ته
ويل: «ځکه چې تر اول خبره شروع کړه، نو پکار ده
چې موږ ددې لمړۍ فيصله وکړو، خو حقيقت کښې دغه بل
سرحدا هم دے، دغه زما او دروسانو تر منځ خبره ده، زما

خلک به نه په دې خبر شي، او نه ددې پروا کوي، چې زه په
رومان يا شينگان کېنې پر مخ حُصم او که په شاخو د دې معلومولو
دېريات په فکر کېنې دي، چې ستاسو له لوري دوي پر کوم
خاسه ولاړ دے .

په اسانډ پښتو کېنې امير صاحب د يورنډ ته وييلي وو، چې
درو سانو سر د کرېنې متعلق زما خلک دېر اندېښمن نه دي مگر
د ستاسو د کرېنې متعلق دېر اندېښمن دي، يعنې اهله مسله
د ستاسو سر ده، نه درو سانو سره، او پرنگيانو د پښتنو
نيولې خاورې ته اهييت نه ورکاوه، او دروس بوئے دېر
غټې کړې و.

د يورنډ د يوې بلې وځې په باره کېنې ليکي: «عبدالرحمن خان
وويل: «که تاسې ماجبور کړئ زه به تاسو سره جنگ وکړم،
زه بزدله نه يم، که څه هم زه ددې پر نتيجه خبريم، نو بيا
هم زه جنگ وکړم، نو زما شيرعلي خان نه دے هير».

داسې معلومېږي چې امير صاحب «زې نه زې» ~~to be or not to be~~
پوښتنه کېنې و، يو وخت به غيرت واخيسته خوبيا به تخت
ور يا دشو، فيصله يې نه شولې کولې.

بل خاسه امير صاحب ورته وايي: «چې زه به دخپل
ناموس له پاره بغير د جنگ نه د آزادۍ نه لاس وا نه خلم».
مگر په حقيقت کېنې امير صاحب دومره زړه او جرات

نه درلوده، لکه امير شيرعلي خان چې دافغاني غيرت ساتلو
 دپاړه يې خپل تخت پرېښود، خو پرنگي تر يې سرقيتې نه کړې
 اوبل اړخ ته امير عبدالرحمن ته دافغاني خاورې نړيا ت خپل
 تخت او ارام گران وو، او دپرنګيانو شوې او خطرناکې منصوبې
 ته يې سرقيتې کړې، نو دپرنګي استازي ديوړنلو په موجودگۍ
 کې يې ۱۲ نومبر ۱۹۹۳ کې هغه ټولې علاقې چې پرنگي وارپړوار
 لاندې کړې وي، دهغې نه يې لاس واخيست، دچاغې نه ترچترله
 پورې په زرگونو ميله مربع پښتون خاوره يې پرنگي ترورکړه
 او دغه کرښه ديوړنلو په نوم مشهوره شوه، چې ددې سره
 دپښتون قوم وجود په دوه برخو تقسيم شو چې تر نن ورځې
 پورې همدغسې بې حرکت او شل پروت دے، ۱۲ نومبر ۱۹۹۳ کې
 يې ټيک سل کاله پوره شول، دغه کرښه هيڅ بين الاقومي او
 حقوقي او انساني جواز نه لري، دغه په زور تيره شوې
 ده، او هيڅ پښتون نه ده منلې، ددې پس لاندې پښتانه د
 خپل هيواد افغانستان ته وشلول شول، چې دغه سلسله تر نن
 ورځې پورې روانه ده لومړی بابا مرحوم باچا خان خو خپل خان
 جوت کړ او عمل کې يې ديوړنلو دکړنې نفې وکړه، خپل راضي
 استوگن ځای پر خوا جلال اباد کې خونين کړو، او مونږه پښتانه
 بې خبره او بې همته پراته يوو، دوه زنگين زخميرونه يو په
 طور خم او بل په سپين بوللک باندې پراته دي، مونږ لري نه

کړاۍ شول .

د ډيورنډ لائن متعلق يو جرمني پروفيسر وويل:

(هايډل برگ پوهنتون) « چې اليډ کيږو ډېر بدبخته پرتگي دے ، ده په خپل کتاب پتهان کښې کوښښ کړے دے ، چې تش په نوم ډيورنډ کرښې ته اهميت ورکړي ، دکرښې برې غاړې پښتو ته افغان وايي ، او د کوزې خوا ته پتهان وايي ، حالانکه ، دوئي لږ او بر افغانان دي ، دوئي درې نومونه لري ، چې - هنديان او پرتگيان ورته پتهان وايي ، ايرانيان ، ترک او عرب ورته افغان وايي ، دوئي پخپله ځانونو ته پښتانه وايي ، او ژبه يې هم پدې نامه يادېږي ، دغه دريو اړه نومونه د يو نژاد له پاك استعماليزي . »

زه په خپله ناست وم ، دغه ۱۹۸۰ کال چې روسان افغانستان ته راغلي وو ، او نومون مکار او مکرجن امير صاحب د ډيورنډ لائن متعلق داسې ليکي :

« زه دا واقعيت يوازې ددې څرگندولو د پاك بيانوم ، چې که څه هم انگلستان د افغانستان يوه پکړه هم نه غواړي ، خوبيا هم ددې د حاصلولو هيڅ موقع هم نه لاسه نه ورکوي ، دی دوست تر روس نه زيات افغانستان لاندې کړو .

د ډيورنډ ډکړنې خلاف

د عمراخان او ملا پيوند له مخو

هېلې خېلي

د پرنګيا نو خلاف د ډيورنډ ډکړنې نه اول او روسانو
لاندې پښتنو ډېرې قربانۍ وړکړي دي، داسې دره، غر
او غونډۍ نشته، چې چيرته د پرنګي او يا دخپل وطن د
ساتلو په خاطر د پښتون وينه نه وي نولۍ شوې، او د
هرې سيمې پښتانه مشران دخپل اولس په ملاتړ ددې جهاني
خامار خلاف جنگېدلي دي، مګر بيا هم ځينې داسې پښتانه
مشران وو، چې دوی نه صرف په فوجي توګه بلکې دوی په سياسي
توګه هم د پرنګي خلاف خپله مبارزه کړې ده، پدې مشرانو کې
دهغي وخت جوت کسان بناغله عمراخان او ملا پيوند وو، د
عمراخان د ميراني توپې فن هم په مردان کې پرې دي چې د پښتون
ډيار د غزا او وياړ وړ دی، دې لوی پښتون د جهاني سامراج،
پرنګي لنډاو تلک لاس باندې مقابله اوکړه، او ډېرې غزاګانې
يې وکړې، مګر روسانو د پرنګيانو او د دوی د پښتانه
په زور د لرې پښتوخوا نه لرې، پښتوخوا «افغانستان»

نه واوېنت ، نو پرنگي وائسرائي د خوشالۍ نه وويل : چې زمونږ
 دېمن عمر اخان اوس زمونږ د خون دوست « امير عبدالرحمن خان »
 ميله شو ، ددې نه معلومېږي چې دلوي عمر اخان خلاف کابل
 او کلکته سريوه شوي دي ، او دده ملي ارزوگانې يې شنلې کړې
 عمر اخان دوي په ارام نه پرېښوده ، داځکه چې دغه نرېستون
 د ديورنډ د کرښې سخت دېمن او مخالف ؤ ، دوي په هيڅ صورت
 دېستون ویش نه منلو ، هم دغه دده جرم ؤ ، د دې پرنگي
 د فارورډ پاليسي د پاره خطرناک ؤ ، دامير عبدالرحمن خان دلالي
 د پاره ، نو دوي دواړه د پياوړي عمر اخان په خلاف سره يو
 لاس شول ، او دغه لوي پېستون يې په فوجي او سياسي توگه
 شل کړ ، چې پدېکېنې مقامي ملگري پښتانه ملکان او نوابان
 او سيدان هم شامل وو ، دېنا

دېنا علي عمر اخان متعلق ډاکټر وارث خان په خپل کتاب

« آزادي تحريک » کښې داسې ليکي : پاڼه - ۸۹ »

« د سالارو قبيلې مست خيل خاندان عمر اخان د جنډول ۱۸۹۳

پورې پرنگي خلاف جنگ وکړو . »

د ملار پياوړنده هلې ځلې

هېڅ خو د پښتنو مشرانو فهرست دېر اوږد دے ، مگر ځينو

مشرانو دوخت مطابق داسې ملي او اجتماعي کارونه کړي دي
 چې هغه دکافې کرښې جوړې شوې دي ، هم په داسې ملي -

مشرانو کښې يو ملا پيونده راځي، دوئي په قوم محسود عليزي
 شابي خيل او بناخ يې ستان دے، دوئي اندازتاً ۱۸۶۱خو
 شا کښې وزيرستان کښې زېږيدلے دے، دا هغه وخت
 و چې د پرنکيانو او پښتنو به هر وخت جگړې وې د ۱۸۴۹ز
 تر ۱۸۷۸ز پورې د محسودو او پرنکيانو تر منځ درې ځله غټې
 غټې جگړې شوې وې، او د وړو وړو خوځه حساب
 نه و، د وزيرستان اختيار اوله پرنکي د ټاک نواب شانو خان
 کټي خيل ته سپارلے و، دغه نواب په ۱۸۴۸- کښې د ملا فتح خان
 بتوان سره پناه گزين وو، بيا روس توپلور له پرنکي راوستو
 د ټاک په گدۍ يې ومانه او سرحدي معاملات يې هم دده په
 لاس کښې ورکړل، مگر د محسودو، کنترول کول
 د نواب صاحب دوس خبره نه وه، نور وستو پرنکيانو د
 محسودو معاملات د نواب پر ځای پخپل لاس کښې واخيستل، او
 پرنکيانو محسودو کښې خپل ايځنتا ملکان جوړ کړل، او د وطن
 کمي کولو او دې بدل کښې به پرنکي ور تر انعامونه ورکول،
 په شروع کښې سرکاري پرنکي د لالان کمزوري وو، مگر د پرنکي
 د مضبوطيا سره دوئي کال په کال مضبوط شول، خاصکر هغه
 وخت دوئي نور مضبوط شول، چې کله ۱۸۸۰ کښې امير عبدالرحمن
 په افغانستان کښې په قدرت راوستل شو، ولي پدې چې د
 محسودو په وطن مينو مشرانو د پاره د پناه ځای ورکړ شو،

او کابل کېنې هم یو قسم پرنګی غټ ملک ورته په حائ شو، امیر
 امیر شیرعلي خان په وخت کېنې به چې دوی پرنګیان مړه کړل
 نو په کابل افغانستان کېنې به ورته د عزت او غازیانو په سترګه
 کتل کیدل، مګر پرنګیانو اوس خپل غټ ملک په افغانستان کېنې
 مقرر کړو، او بله دا چې کابل کېنې قزلباشه او پارسي باندې
 نوکری شاهي په قدرت وه، چې دوی ټول پښتون دښمنه
 او د پرنګیانو ملګري وو، چې څه وخت دویم افغاني پرنګي
 جنګ کېدو، نو اوولس کلن ملا پيوندې د محسود ولسکرو
 سره د پرنګیانو خلاف کابل ته تلې و، او دغه اول ځل و، چې
 دې د قبائلي او علاقې سیاست په ځای ملي سیاست وپېژندل
 او ور معلومه شوه چې د پرنګي ولې تر ډېر لږې لږې پورې
 تلي دي، همدغه وجه ده چې ۱۸۸۰ نه تر ۱۹۱۳ پورې ټول
 حالات او سیاست د ملا صاحب گیر چا پیره ګرځي، دوی د
 وزیرستان او پښتون سیاست کېنې یو غوره رول لوبولی
 دے، او یو « Dominance » شخصیت و، دغه نفسیاتي
 مسله ده، چې دښمن څوک په کاره نوم بولي، نو پوه شته
 چې دغه لوی سړی دے، د هغه وخت لوی پرنګي او د
 هند وائسرائي لار ډکرن به ملا پيوندې ته یو لوی بد معاش
 وئیلو « scoundrel » دا ځکه چې دې پښتون پرنګیان
 تر پوزې راوستي وو، تر څو پورې چې ملا صاحب ژوندے.

وو، اولسي او په وطن مين مشران په سرکاري ملکونو باندې
 زور ور وو، د پرتلي ملکونو په اولس کښې هيڅ څه خاص
 نشته وو، همدغه وجه وه چې د ملکونو او پرتليانو ملامت
 په گډه د بنن وو، دوي خوځو ځله دهغه د مرک کوبښن
 هم کړې ده، مگر کامياب شوي ندي، او ملا صاحب
 دهغه وخت يواځيني پښتون وو، چې د فارورډ پاليسي
 « Farward Policy » شعوري مخالف وو، او
 ټولو خبرو باندې ښه خبر وو، چې د دې سياست پم ذريعه
 پرته قدم په قدم د پښتون خاوره لاندې کوله، پدې سيمه
 کښې دمخ په وړاندې سياست غټ پلويان رابرت سندرمن،
 او دده شاگرد بروس وو، چې دوي پدې سيمه کښې د پښتنو
 خاوره نيوله، ۱۸۹۳ کښې څه وخت چې د افغانستان امير عبدالرحمن
 د پرتليانو سره د پښتنو په تقسيم رضا شو. که څه هم د مکر
 ژپايې کوله، مگر افغاني مفادانو نه پرې ذاتي مفادگران
 وو، چې ملا صاحب خبر شو چې پرتليانو د پښتنو پر خيټه
 باندې کرښه تيره کړه، نو دوي فوراً کاهي گرم وزيرستان
 کښې چيرته چې پير روښان مسکين وو، د دې محسودو جرگه
 راوغوښتله، فيصله پدې وشوه چې ملا صاحب تر مشرۍ
 لاندې به يو وفد کابل ته لارشي، چې دامير صاحب سره
 وگوري، او صحيح معلومات ترلاسه کړي، چې څه وخت دوي

کابل ته لاهل، او امير صاحب سر يې خيرې وکړې، امير صاحب
 ورسره خو درغو وعدې وکړې، او غلط معلومات يې
 ورکړل، او دوئ واپس وزيرستان ته راغلل، چې پر گلپان
 خبر شول، نو دامير صاحب غوږ ونه يې تاؤ کړل، امير
 دخپلې وعدې «لوظ» نه په خټ شو، تش نصيحتونز يې شروع
 کړل، او دمکرجني بنجې غوندې يې ځان مروړ کړو، داځکه چې
 په حقيقت کې دې دے خرڅ شوی ؤ، چونکه ملا صاحب خو
 ضد سامراج ؤ، نو دامير صاحب نه بغير يې په ځان او پر قوم
 باندې توکل وکړو، او دپرنګي خلاف يې جدوجهد شروع کړو.
 ددېره کمشنر بناغله بروس ۱۸۹۰ کښې دګوملې درې دوره
 وکړه، او په وانډه «WANA» باندې يې دائره تاوه کړه نوملای
 صاحب پرنګه خبردار کړو، چې که چيرې دوئ وزيرستان
 نيسي نو په هريوګن باندې به پرنګه مړېدوت وي.
 دپرنګيانو خيال ؤ، چې افغانستان امير زموږن دلاسي،
 بوتاني دے، نو د ملا صاحب دټينې او پناه ځای نه شته.
 ملا صاحب تشې دهرکې او غورې کوي، حقيقت کې هيڅ هم
 نه شي کولې، مګر بل اړخ ته د ملا صاحب توکل په خداي
 او خپل قوم باندې ؤ، چې څه وخت پرنګيانو او داميرافرانو
 دکرښې «Demarcation» دپاړه دوزيرستان سيمې
 ته راتلل، نو ملا صاحب دواړو تر سخت التمي ميټم ورکړو.

او پر لگيانو ته يې سخت « *WARNING* » ورکړو، مگر دېره-
 جاتو کمشنر بروس دومره مغرور و، چې دملا صاحب
 ليک ته يې ځواب قدر هم ور نکړو، بناغه بروس دوزيرستان
 دبرخې دديورنلو دتښ په نوم کړنې مشر و، بروس دکيشن
 چپرمين و، دوي د فوج په زور وانه ته راغلل، ملا صاحب
 بار بار دوي خبرول، چې ددې په سخت رد عمل وي، مگر
 پر لگيانو دغه هرڅه نظر انداز کړل، او غوښت يې نه پرکړه،
 په دريم نومبر ۱۸۹۴ کښې دملا صاحب په هدايت دجاکر محسود
 عبدالرحمن خيل مختيار او مهتار محسود شمن خيل او زری بند
 وزير ترکمان لاندې ۲۰۰۰ دوه زره محسودو اوڅه وزیرو
 په پرتلي سحر وختي بريد وکړو ترسره پورې لاس پر لاس
 جنگ وشو، چې د پرتلي فوج يې تار په تار کړو، دېر
 محسود او وزير ځوانان شهيدان شول، مختيار خان او مهتار خان
 دواړه ورونه وو، دوي ځانونو پورې کفن گنډلې و، د
 شهادت په نيت راغلي وو، او تر هغې پورې جنگېدل چې
 شهيدان شول، دوي دواړو به دغه چيغه ترکاڼه پورې
 وهله « چې محسودو په تورو چې پرتلي درنه خلاصانه
 شي » دغه خبره ساپړنا محسود وکوله چې ده په خپله
 يې پکښې حصه اخستې وه، « *Safar Marezi Mahsud* »
 او بله يې دغه خبره کوله، چې څه وخت ملا صاحب دحلي حکم

وړ کي و نو ډېر داسې کمزوري محسود ښکاره شول ، چې
 دوی ځانونه د جگړې نه په دې بچ کړل ، چې دوی ملاصاحب
 آسپه ټينگه ونيوله ، چې ته مشري د جگړې مينځ ته مه ځه
 خو په حقيقت کښې دوی ددې په ذريعه ځانونه د جگړې
 نه بچ کول ، او بل سره يې يادوه چې هغه د ملاصاحب
 د آسپې لم نيولې و ، يعنې لکې يې نيولې وه ، دغه سفرناثا
 په خپله ليدلې وه ، چې ډېر زور و ، مگر دغه خبرې ما ته
 پلار کولې چې سفرناثا به دغه خبرې کولې .

د وانا د جگړې متعلق پرنګيان پخپله دا سې ليکي:

Simultaneously Government decided on the permanent occupation of Wana, and for Wana Mr. Bruce started in October 1894 with a strong escort of troops. On reaching Karab Kot he received letters from Mulla Powinda pressing for the release of the Abdullai and Abdur Rahman Khel prisoners, and insisting that troops should not be located at Wana. Mr. Bruce sent a verbal reply declining to communicate with the Mulla except through the tribal maliks. What followed is a matter of common knowledge. A lashkar of about 2,000 Mahsuds attacked and a party of their swordsmen penetrated the camp at Wana some hours before dawn on the 3rd November, and was with difficulty ejected after severe fighting. The terms demanded by Government in reparation for this unprovoked attack were:

ددې نه اندازېکي، چې پرنګيان يې پخپله مني، چې دغه خومړۍ
 سخته جگړه وه، هندوستان يې عسکر وکښې دغه ځای دقتل کړ په
 نوم مشهور شو و .

پرنګيانو کوښښ کولو چې وزيرستان لاندي اوکالونی
 ځيني ترې جوړه کړي، مګر د ملا صاحب په مشرۍ کښې محسودو
 او وزيرو د پرنګي دغه ټولې منصوبې د خاورو سره سمې کړي

خپله پرنګيان د محسودوپه هکله ليکي:

The Mahsud Colonization Scheme continued to be failure and, by the standard of those times, a costly failure.

ترجمه: د محسودو د لاندې کولو تر اوسه پورې ناکام دي او دهغي وخت مطابق د پرلوي کران ناکامتوب و، يعنې اقتصادي نقطه نظره. ملا صاحب د پر خبر سهر و، او تر دې حده خبرې چې بالکان کښې د ترکو مسلمانانو خلاف يورپي استعماري قوتونو چې کومې منصوبې جوړې کړې وې، ملا صاحب دهغوي پرېدل کښې د پرنګي خلاف په پښتوخوا کښې ورته هلې گولې جوړې کړې چې پرنګيان ورته «عام ارسسټر يا خون واسي»

چې څه وخت وانه کښې پرنګي وهل وځوړل، او ملا صاحب د کړښې تيرولو ته نه پرېښودل او ورسره غزکانې يې کولې مګر د ملا صاحب د زور او طاقت يو حد و، پاس کابل کښې منافق امير ناست و، اولاندې هند کښې ورته پرنګه ناست و، پرنګيانو د وانه د جګړې نه پس په امير صاحب باندې زور راوړو چې محسودو او خاصکر ملا ته پناه ور نکړي. دې نه پس حکومت هند محسودو ته دغه شرطونه وړاندې کړل:

- 1) The surrender as hostages of the eighteen leaders.
- 2) The expulsion of Mulla Powinda until demarcation was completed.
- 3) Restoration of all rifles, horses and money taken, or reparation at the rate of Rs. 500 for every missing rifle or horse.

ترجمہ: ہفتہ بتول اتلس سرغندی یعنی لیڈران مونسہ تہ
دیر عمل پہ طور راکھی۔

(۲) ملا پوندہ ترہی پوری لہ وطن نہ وباسی ترخو کرنبہ
» دیورند لاین « نہ وی مکمل شوے۔

۳۔ بتول ہفتہ توپکی او آسونہ او روپیہ چہ تاسو وی
دی بیر تہ بی راکھی۔ یاد ہر ورک شوی اس او توپکی پہ
حای ۵۰ روپیہ قاون ورکھی۔

دوئی ۱۸۔ اتلس سرغندو نہ مقصد ہفتہ لیڈران ور، چہ
دوئی پہ وانہ کینی حملہ کری وہ۔

دہی شرطو پہ اوریدلو او منلو نہ محسود وانکار وکرو، بی
پرنگے لیکے،

Consequently on the 18th December 1894 Mahsud country was, for the third time, invaded by the forces of the British Government.

ترجمہ: آخر کال پہ ۱۸ اتلسم دسمبر ۱۸۹۴ کینی دبرطانیہ

فوجي قوت د محسودو په وطن باندې درېم ځل يرغل وکړو.
 په وزيرستان باندې د څو اړخو حمله وشوه، ځينې
 فوج د بنو د غاړې نه حمله اوږ شو، بل فوج د پېراماغيل
 خان، ټانک، او د جنوولې د غاړې نه، درېم فوج د بلوچستان
 پورې (فوت سندیمن) او د وانه د غاړې راغی.

ملا صاحب د پرنګي مقابلې شروع کړه، مګر قبائلي
 لښکر په څو مقابلې کوله، دویم امیر صاته یوه جرګه
 ورولیږله د مدد د غوښتلو دپاره، چې ته د اسلام بادشاه
 یې زموږ مدد وکړه، امیر صاحب ځان مرور کړی و،
 او ورته یې وویل تاسې زما نه منئ او بد معاشي کوئ نو
 اوس یې خپله پالئ، امیر خو د پرنګي دوېرې هیڅ نه شو
 کولې. نو ملا صاحب به کله یو ځای کله بل ځای کوریلایي
 حملې کولې. چې محسود د افغانستان نه ناامیده شول، نو
 پرنګي سره روغې ته تیار شول، دا ځکه چې پرنګي پرې بندش
 لگولې و، هیڅ خوراکي مواد یې وزیرستان ته نه پرېښودل
 نو د خلکو بالهچ وږي شوي وو، نو خلک تنګ شول، نو د ناکامه
 دویم ورته سر ولگاوه، ددې متعلق پرنګې لیکي:

This was the complete act of submission that the Mahsud have ever done, before or since: it was accompanied by complete acceptance of the government terms.

ترجمه: دغه د محسود و مکمل تسلیمدل وو، چې دوی دې
نه نه پخوا داسې کړي وو، او نه ددې نه وروستو یې
داسې وکړل، دغه کار دوی د حکومت دخوښې او مرضی
لاندې وکړو، د حکومت ټول شتون یې ومنل.»

مگر دغه کار پرنګیانو دخپلو مکارو تحصیلدارانو، او
ملکانو په ذریعې کړی و، چې دوی خلکو کېنې مایوسي خوږ
کړې وه، چې ملا صاحب صرف او صرف وزیرستان ته بڅي
راولي، او صاحبان دومره زور وړي چې دکابل بادشاه
ددوی داجازې نه بغیر متنازې هم نه شي کولې، ملا
صاحب داوپو کېنې و، ۱۸۹۵ کېنې بیا په محسودو کېنې راڅرګند
شو، او ددرې محسودو جرګه یې په کابو کړم کېنې وکړه
او پرنګي او افغاني امیر ته یې سختې غورې وکړې او امیر
صاحب ته یې بیا وفد ولېږلو، او د محسودو د زړو-
غټولو دپاره یې نفسیاتي جنګ، د پرنګیانو سره شروع کړو
ملا صاحب ته خو پته وه چې امیر افغانستان خوښه کک
نه کوي، مگر خلکو ته یې ویلي ما امیر صاحب سره پټې خبرې
کړيدي، پدې نفسیاتي پروپیګنډا باندې خلک بیرته تکره او گرم
شول، او ملا صاحب شخانو وپې وپې کورنلایې حملې بیا
پرنګیانو شروع کړې، چې دې کېنې به پرنګیان وژل کیدل،

يوځل بيا ملا صاحب پدې برسټو، چې اولس، کښې اعتبار پيدا
 کړي، او د سرکاري ملکونو هغه پروپيگنډا چې بې اثره کړې
 چې دوئ به کولې، او بل چل پرنگيا نو دغه وکړو، چې د
 وزيرستان سره لگېدلي د افغاني خوست د علاقې حاکم
 چې محمد اکبر خان غاسي نومیده پرنگيا نو د ملا صاحب خلا
 پېرېشوت واخيسته، نو پرنگيا نو به دغه بې ضميره او دلال افغان
 حاکم د ملا صاحب خلاف مساوه، دې بد بخت او خرڅ شوی
 حاکم به ملا صاحب ته د پرنگي ايځنې ويلو، چې په حقيقت کښې
 دې په خپله و، نو چې ملا صاحب سره پښتنو قبائلو کوم امداد
 کولو، هغه به يې خرابولو، يعنې د خوست د علاقې، حدران
 منگل، تانړی، او داسې نور قبائيل وو، چې د ملا صاحب ملګرتيا
 يې کوله، او پرنگي خلاف غزاګانو کښې شامليدل، نو دې
 خوستي افغان حاکم اکبر خان غاسي به دغه پښتانه ځنې بدظن
 کول. له دې نه معلومېږي چې، لندن، کابل او کلکته درې واپو
 سره لاس يو کړي و، مګر ملا صاحب دلوی همت خاوند و،
 دوئ تر ۱۹۱۳ پورې د پرنگي مقابله وکړه، ترڅو پورې چې دوئ
 او د دوئ فوجي جنرال مان جي محسود و عبدالرحمن خيل ژوند
 وو، نو د ملا صاحب فوجي لاس مضبوط و، مان چې محسود
 به هروخت په پرنگيانو حملې کولې، دوئ د پرځينې پر عذاب
 وو، نو دوئ د يوه جنگ په دوران کښې شهيد شو، او پرنگيان.

دومره پر خوشحال وو، چي دوي دده په مرگ پريس نوټ،
جاري کړو، پرنگه ليکي؛

At Tiarza, however, fortune was on the side of the Militia. They gave rather better than they got, killing three and wounding two of their assailants, and amongst the slain was Mianji himself, whose death was thought worthy of a press communiqué by the Government of India.

ترجمه:

د تيارزي په مقام د خل قسمت دملشي په اړخ و، د
خل دوي ډېر څه حاصل کړل، نسبت چي دوي يې دومره حقدار
وو، د خل په حمله کونکو کښي مانجي پخپله مړ شو و، او
ټولي يې درې مړه او دوه زخميان وو، دده مرگ دومره اهم و
چي حکومت هند يوسرکاري اعلان ددوي په مرگ خور کړو،
ددې نه پته لگي چي مانجي څه وړکوټي پښتون نه و، همدغه
پرنگي يوبل ځاى ليکي: *Mianji whom if he had known*

Mianji whom, he had known, if more of Islamic History, he might have dubbed Saif-ul Haq, like a second Khalid.

مان جي که چيري داسلامي تاريخ نه ڊهر خبروے نوډه
 ضرور ڄاڻان تہ سيف الحق اودوم خالد بن وليد ويلي وو .
 ترڄو پورې چي ملا صاحب فوجي لاس مان جي ژوند
 وٺي دوئي پرنگي دوزيرستان نه لرې ساتلي وو، مگر دمان جي
 دشهادت نه وروسته ملا صاحب په فوجي توگه خراب شو،
 دبننان يې ورځ په ورځ مضبوطيدل، کابل، لندن، کلکته
 او خپل وزيرستان دننه ملکان دغه ټول پسې وو، اخيري
 وختو کښې پرنگيانو دده دخپلوانو او عزيزانو ترمنځ بدي
 جوړې کړې، دده زياتر انرجي په دې روعوجوړ وخرجه
 شوه، اخير دغه لوي انسان او پښتون دپرنګي افغاني منافقو
 اميرانو دښمن ۲ نومبر ۱۹۱۳ کښې وفات شو، دده په مرګ
 لندن، کلکته، ډهلي او کابل دارام ساواخيسته، يو کال پس
 ۱۹۱۴ کښې اول نړيوال جنگ جوړ شو، که چيرې ملا صاحب ژوند
 وے نوډه به يو لوي کردار ادا کړے وے . ډهر و خلکو شک
 دے چې دوئي ته زهر ورکې شوي دي، چې پدېکښې پرنگي
 سامراج لوي ايجنټ لاس وٺي، «قلي خان خټک لاس وٺي»، د ملا صاحب
 مشر زوي پکښې شامل وٺي، دپلار دمرګ سره پټ ټانک ته وتښتلي
 او دپرنګي سرپناه گرځيدل، د ملا صاحب کشر زوي شهزاده
 فضل دين ته د مشرګري پگړۍ ورپرسر شوه، چې دغروخت

دشمنزاده عمر خوارس کاله و، د ملا صاحب ليکل شوی وصيت
 ددوی په جنازه کښې محسود او وزیرو ته واورل شو .
 ددې متعلق هم دغه پرځي ليکلي :

This worthy read out to the assembled Mahsuds the farewell letter to this countrymen in which Mulla Powinda gave them some excellent advice. He exhorted them to hold their nationality intact and allow neither the British Government nor the Amir to encroach upon their country, to compose their internal differences and to give up raiding, so as to deprive Government of a convenient excuse for occupying Mahsud's country.

دغه اهم ليک راغونډ شوي ، محسودو ته واورل شو
 چې ملا پونده دخپل وطن خلکو ته ډېرې گټور نصيحتون
 کړي وو ، ده ورته ويلي وو چې تاسو په خپل قوم کښې اتفاق
 ساتئ ، هيچې برطانيه حکومت يا امير ته اجازت مه ورکوي

چي دوي ستاسو وطن لاندې کړي، تاسو دخپلو مينځو کښې
 اختلافات او بې اتفاقي ختمې کړئ، د اکې ما کي مه کوئ،
 ددې سر به تاسو د حکومت نه هغه پلمه يا بهانه لرې کړئ
 چي دوي ستاسو د وطن د نيولو په تکل کښې دي
 ځای يې: د د هلي ارشيف فبرل فارن د پيارتمنې سکشن ايف
 پرو سيلا ننگ ٦٨ - ٦٩ - ٧٠ کښې محفوظ دے .

یوبل حائ لیکي :

Mulla Powinda's character cannot be judged by any standards current amongst Englishmen. By these he must be set down quite simply in Lord Curzon's phrase as a "first class scoundrel". But by those who have made allowances for the environment in which he lived, he cannot be denied some tribute of admiration as a determined and astute, though not altogether single-minded, patriot and champion of his tribe's independence. All officers who ever actually met him will agree that his forceful character, striking appearances and persuasive eloquence made a deep impression on those with whom he came into personal contact. A man who, without any inherited advantages and without education, could make so large an instalment of frontier history in effect but a series of chapters in his own biography, can have been no little man, and given more malleable metal to work upon than Mahsuds have ever afforded and a more fortunate setting in time and place, he might well have ranked with many who are accounted great men.

ترجمہ : موبزه ملا صاحب پونده په موجوده انگریزي معیار باندې نشو ناپ کولې ، که چیرې په دغه ناپ کوو، نو ساده خیره ده ، هغه دلار د کرزن د وینا مطابق اول خبر بد معاشی دے . مگر په حقیقت کېنې هغه افسران چې دوی د ورسره تماس کېنې راغلي یا ملو شوي وی ، دوی ټول پدې -

اتفاق لري چې دده جوت اخلاق خلكند او با اثره ښكاره كيدل
 او شخصيت يې په دوئ باندې بغير اثر نه دي پاتې شوي،
 دوئ ټول حقيقي متاثره وو، چې څوك په رښتيا ورسو بنډي
 راغلي دي.

يوسړئ چې ميراثي يعنې خانداني ملاتړ نه لري يا په بله
 معنې په خپل سرئ شروع كوي، دچا ورسو امداد نه وي،
 او تعليم هم نه لري، او بيا هم دسرحد په تاريخ كښې دخپل
 ژوند متعلق دومره اوږد ده بايونو جوړ كړي دادخوړو كړي
 سړي كار نه دے، او په محسودو كښې داسې خلك ډېر كم پيدا
 شوي دي، او ددې نه مخكښې يې مثال نشته، خوش قسمتي،
 نه دے په سم وخت او سم ځاى راڅرگند شوى و، او ددې
 حق لري چې دلو يو خلكو په قطار كښې حساب شي.»

د ملا صاحب مرگ د پښتنو د پاره او خاصكر د محسودو
 او وزيرو د پاره لوى زيان و، مگر د دوئ ځوان ځوى،
 شهزاده فضل دين هم څه دپلا نه كم نه و، دوئ هم ډېر گټور
 سو ډېر جنكونه كړيدي، دوا سرئ همد ديو فقرې نه د
 هغه دقهر اندازه لگي:

The Viceroy in a public speech delivered on the 24th March announced that
 "the cup of their (the Mahsud's) misdeeds was already overflowing and the

day of retribution only delayed till our pre-occupations elsewhere should be relieved.

ترجمہ : وائسرائے ہند یہ ۲۷ مارچ ۱۹۱۶ کبھی یو عام خطاب
کبھی وویل :

”چې د محسودو د شیطانت پيالہ د مخکې نه لکه ده،
د غاړې د مورکې پورې لکه ده، حینې تقیزې، د دوی،
غوبون نه به موبن تاوکړو، خو که موبزه چې کم ځای
بنکيل شوي یو، چې را خلاص شو . د دې مقصد اول جنگ
عظیم و .

نو دوی چې را خلاص شول، نور بنیتیا هم چې په
وزیرستان باندې یې اور جوړ کړو، دوی سختې جگړې
و شوې چې دلته بیان کول ځای نه لري نو صرف یو مثال یې
ضروري گڼم چې پر ننگ یې پخپله لیکي :

The advance was opposed by a strong contingent of Wana Wazirs as well as by the Mahsuds in full force, and it was not until the 16th February 1920 that Dwa Toi was reached and then only after such fighting as had never before been seen on the frontier.

فوجي یش قديمي په پورک نور سر دوانه وزيرو
 او محسودو ايساره کړه، او ايله په ۱۶ فوري ۱۹۲۰ کښي -
 دواقئي تر ورسيدو، او دومره سخته جگړه وه چې د
 سرحد په تاريخ کښي چيرته مخکښي نړوه ليدلې شوي.»
 دتفصيل دپار دې پتهان اليه کيږو وگوري»

دغه کښي وزير محسود د خکه دومره سخت جنگيدل چې
 پاس افغانستان کښي انقلابي او په وطن او په قوم مين غاښي امان الله
 خان دخپل بې خونده نيکه او عياش پلار په خائي په قدرت
 راغله و، چې د محسودو او وزيرو سره يې هر قسم امداد کوو،
 بل داکتر خان صاحب چونکه داکتر و، دپرتگاليانو فوج
 کښي و، چې پرتگاليانو دده بنديلي وزيستان ته وکړه، چې د
 دپرتگالي عسکرو علاج به کوي، نو دې نرېستون انکار وکړو
 او ورته يې وويل: چې زه پښتون يم، نه نشم ليدل چې زما د
 لاسه روغ سپاهي دې په محسودو او وزير وپښتون دې
 کوي، نو دسرکاري نوکري نه يې استعفي ورکړه.

دپونده صاحب په مرگ باندې يونان معلوم محسود شاه مرد
 دغه مصر ويلي ده: چې مې په ماروبې بوندل
 دسې مسيد په کرخي لکه غلاوځه په بوبري بوندل

د باچا خان زېږېدنه ۱۸۹۰ء

ماشو موالی

او تعلیم

باچا خان پخپله لیکي: «نه په هشنغر په اتان و نو مې، کلي کېنې په کال، ۱۸۹۰ کېنې پیداشو یم هغه وخت د پیدایش دینې د لیکو رواج نه وو، او نه خوځ په لیک او لوست پوهیدل زما د پیداکېدو نېټه چا لیکلې نه وه، خو دا چې نه وایم چې په کال ۱۸۹۰ کېنې پیداشو یم، دې نه وایم چې خدای دې زما مور و بخښي ماته ویل چې: «ستا ورور ډاکتر خان صاحب واده چې و نو ته دیوولسو کالو وې» او د ډاکتر صاحب واده په دسمبر ۱۹۰۱ کېنې شو دے، نو ځکه نه وایم چې زه په ۱۸۹۰ کېنې پیداشو یم»

باچا خان خو ۱۸۹۰ کېنې پیداشو دے، زه ۱۹۴۹ کېنې پیداشو یم، مگر زما هم میاشت او ورځ ندي معلوم، لسمی ۱۹۴۹ «دغه لسمی په سکول کېنې ماستر په تکل لیکلي دي، صرف زما د وروسته پته وه چې ۱۹۴۹ کېنې زېږیدل یم. د باچا خان تاریخ پدې رښتیا دے، چې پښتو میندو ته کال اوڅوکلن

معلوم وي، اوبل دوی دېر روڼه او خویندې هم نه وو، چې
 موږ یې پکښې کله وډه شوې وایي، اوبل باچا خان د پښتو
 په گران و، نو دغه سوال نه پیدا کړي، چې ددې نیا زین زوی
 ستروالې ځینی هیر شوې وي. ټولو یې علمه قومونو کښې
 دغه حال دے، چې څوک دخپل اولاد تاریخ نه لیکي او څرنگي
 یې ولیکي، چې دوی په لیک لوست نه پوهیږي، خودنشت برابر
 دي او خاصکر پښتنو کښې. اول خو قبایلي ژوند دے، چې
 د زراعت او مال ځناورو سره موکار دے، نو د زراعت
 او شپنی له پاره به د سبق ضرورت نه و، نو ځکه پښتنو تعلیم
 نه توجهی. نه ډه کړې، تعلیم یې ملا صاحب ته پریښی و، یورپا
 کښې هم صرف شاهي کورنیو کښې تاریخونه شروع شوي وو
 او شرق کښې هم شاهي کورنیو، درباریانو او بنار کښې تعلیم یافته
 خلکو به داکار کولو، مگر روستو د تعلیم عام کیدو سره اود
 سرکاري نوکریو د دېروالي په وجه نیټه ضروري شوه،
 اوبل فوجي او سول نوکریو کښې د بهرني کیدو نه تر پښتنو
 د پیدا ایش تاریخ ضروري و، همدغسې په سکول کښې، پښتنو
 کښې نه دربار و او نه بیو واکرسی وه، لښکر کښې وې، چې ورته
 د مې ضرورت و، د تعلیم نه و، همدغه وجه ده چې مشرق په
 مې باندې دېر بهر ورسه کوله او یورپ په دماغ باندې، اخیر
 مونږه و بایله.

باچا خان پخپله ليکي: «زه دمور و پلار کشر زوئ و م» د
 ټولونه مشر ز موبن خور وه، ورپسې عبدالجبار خان «ډاکټر صاحب»
 و بيا مې بله خور وه، بيا زه وم».

د ۱۸۹۰ مطابق د باچا خان مور او پلار ډېر روښن فکره خلک

وو، چې دوئ صرف په څلورو بچو باندې صبر کړې دے، کښې
 هغه وختونه خو پرېږده، اوس هم پښتانه چې ديوې بنتې نه
 آته يا لس ماشومان پيدا نه کړي، نورې يې نه صبرېږي، اوځان
 ورته ميراث، ميراث ښکاري، دوئ په خاندانې منصوبه بنده
 باندې ديور پياو او امريکيا نو نه سل کاله مخکېنې عمل کړې وو.
 باچا خان دمور ډېر نيازېن زوئ و، او مور به ده تر ډېر
 توجه کوله، او دده هر فرمايش يې منلو، ددې سره باچا
 خان يو ضدې ماشوم جوړ شو، خپله خبره پر يې هار وړو
 حائ ته رسول، چې دغه نمونه عادي نو پدې کښې پاتې،
 شول، داځکه چې ده يو ځل د خدمت اراده وکړه، تر مرگې وړ
 په ټينگ ولاړ و، ماشوموالي کښې يې مور او پلار په عذاب کړي
 وو، او چې ځوان شو هغه لوبه يې ډېر نگيا نو سره شروع کړه
 دده د ماشوموالي نه دغه عادت جوړ شوې و، چې دے
 دې د مينې او توجو مرکز وي، همدغه نمونه کار ته يې دوام،
 ورکړ، چې وروسته دمور و پلار د وفات نه پس دے
 د ټولې پښتوخوا او هند او دنړۍ د توجو مرکز شو، نوځکه

ده خپل تشکين پدې کېږي ليدو چې خدمت بغير د مرده وکړي،
ده دهیڅ مادي تمې لاندې خدمت ندی کړی.

د باچا خان په وخت کېږي مدرسي چيرته وي خو د دوی
والد صاحب دېر رسيدلي انسان و، چې خپل اولاد باندې
پېدا انگریز په سبق وويلو. نه يوازې په باچا خان، بلکې دده
نږدې پکښې داکتر خان صاحب و، په هغه زمانه کېږي تعليم چاڅر کولو
او ځانگړي تعليم خلاف خو دېر نفرت موجود و،
او بيا په عيسوي سکولونو پسې خودا خبرې وي چې څوک
پکښې داخل شي، نو د دوی مذهب ته واوړي، دغه خبرې
نن سبا مونږ ته گپ ښکاري، خو سل کاله پخوا دغه فيصده،
کول چې په اولاد باندې عيسوي سکول کېږي سبق ويل، دېتوکې
خبره نه ده، او بل د باچا خان والد صاحب خان و، نو ځکه
مولوي صاحبان په ښکاره غلي وو، چې دوی سره دخپل
جيب غم و، ښاغلی بهرام خان پخپله سخي سره و، نو مولوي
صاحبانو دغه جرأت نه شو کولې، چې خپل اقتصادي مفادات
په خطر کېږي واچوي، گنې که د غريب سړي زوی و، نو
خدای خبر چې مولوي صاحبانو به څه غوښته جوړ کړي و.
باچا خان پخپله «ځان وند او جد و جهل» نو کلاب کېږي په تفصيل سره
ليکلي دي:

«چې مور او پلار په سبق کېږي نو دوی دېر خوشحاله

وو، شیرینی یی و ویشله، بیا لیکي چي دکلي سکول نه ٺاکترخان
 صاحب پېښور ته دځان سر بوتلم، هلته باچا خان دغرياناڼو
 سر مگر حیدو، دده په زړه کښي دماشوموالي نه نفرت نه و،
 چي دغه عادت تر مرگه پورې ورسو و، نوځکه وروسته
 دده خدمت په انساني بنيادونو و، دده په ځنکښي انسان انسان
 و، دے فرقه پرست نه و، چي ټاکترخان صاحب په یوولسم
 جماعت کښي و نو باچا خان په شپږ جماعت کښي و، د نورو
 ماشومانو غوندې دباچا خان هم دلوبو سر شوق و، خو
 دیورپي لوبې نه زیات دده مشرقي لوبه لمبا خوږه وه،
 دے لیکي: چي مور به سین ته نه پرېښودم، خو په غلابه لار
 دوه ځله هسې خدای بچ کرم کښي سین به ورپه وم، خو-
 خدای دباچا خان نه کار اخیسته، نوځکه به څوک پیداش
 اودے به یی بچ کړو، دکور دکنډونه یی دانې اخیستي
 په آتو کښي یی ځان ته په سامان اخیسته، مور به تش،
 دهرکي په کولي، نورڅه یی نه ورته ویل.

چېلوی شه، بیا یی دملکه وکتور یاکندي ته ملا وتړله،
 مورخو به درکي په کولي، مگر ملکي وکتور یا دخپل کندي
 هندپلکه حفاظت کولو، پر گلکيا نو خپل کندي ته څوک په آسانه
 نه پرېښوده، هماغه وجه وه چي باچا خان خوځوځله
 جیل ته لاړو، مگر اخر یی دوئی له کندي نه وشړل.

باچا خان ترلسم پورې سبق وټيلې دے ، روسته خو
 خوځله کوبښښ وکړو، چې کمپل پور، قائدیان علي گړکښې
 سبق ته دوام ورکړي، هان تر دې چې لندن ته دگل اراده
 يې وکړه، مگر دخپلې مور فيصله ته يې غاړه کېښوه، پاتې
 شو، که چيرې لندن ته تلې وای، نوانجمن شوې به و،
 نو د برطانيه خدمت به يې کولو، اونن به يې نوم و نشان
 نه و، مگر خدای پاک بابا دیواهم مېشن دپاره پيدا کړې و،
 چې هغه د خدای د مخلوق خدمت و.

دهغه وخت سياسي، اقتصادي

او

معاشرتي حالات

باچا خان لا درې کلن و چې دده هیواد او په قوم
 باندې دتش په نوم دیورنډ کرښه تیره شوه، پښتون
 هیواد او اولس په دوو برخو پرنگيانو وويشه، لاندې
 پښتونخوا کې پرنگي پخپله و، په کابل کې يې خپل ایجنټ
 امیر عبدالرحمن کېښوو، (۲۲ نومبر ۱۸۹۳ د دیورنډ کرښه نیټه)
 د پښتنو ټولنه د داسې حالاتو سره مخامخ وه، چې علاج
 يې مشکل وو، او بیا پرنگيا نولاندې پښتونخوا په څلورو برخو

تقسیم کړه ، یو حصه یې د پولیس او انگریزي قانون لاندې
 راوسته ، چې بند و بستي ضلعي يا علاقې ضلعي یې وړته
 وئيلي . (۱) ضلع پېښور ، (۲) ضلع هزاره ، (۳) ضلع کوهاتا
 (۴) ضلع بنو او (۵) ضلع ډېره اسماعیل خان ، بله لویه برخه
 یې د بریتانی بلوچستان په نوم باندې جدا کړه ، او دیمه برخه
 یې د قبایلي په نوم جدا کړه او ځان ته یې وساتله ، چې دغه
 ایجنسیا یې چې جوړه کړې ، (۱) - (۱۰) ملکوال ایجنسي ، (۲) مومندو
 ایجنسي ، (۳) خیبر ایجنسي ، (۴) کرم ایجنسي ، (۵) نارټ و زیړستان
 (۶) جنوبي و زیړستان ، دهرې ضلع شاته یې یوه یا دو قبايلي
 علاقې وساتلې ، دغه ټولې علاقې تر قساقسم ادارې نظامونو
 لاندې وې ، روسټریې ریاستونو پسې . . . جوړه کړل
 چې هغه ډېر ، سوات او چترال وو ، آسب او تیری خټک ریاستونو
 یا په باندې شول ، دغه دواړه ډېر وخت پاتې نه شول ، کوهاتا
 او هزاره کښې مدغم شول ، چونکه پرنگیانو ۱۸۹۰ پورې هندوستان
 داخل کښې مکمل گرفت وو ، نو دوی ټول نور په شمال مغرب
 باندې راوړو ، د افغانستان نه خطر نه وه صرف دروس
 بند و بست یې کولو ، هند کښې سیاسي جماعتونو نه وو ، که څه
 هم کانگریس بنیاد ۱۸۸۵ کښې یو پرنگي ایښی و ، مگر کانگریس
 یا رڼه ی او سیڅني کښې وو ، مسلمانو ۱۸۵۷ کښې داسې وهل ،
 خوږلي وو ، چې د حکومت نشه ځینی وټې وه ، تش ډېرنگي د -

چيلوسى نه بغیر بل کار يې نه و، سر سيد احمد خان د پرنکي
 هند کښې لسو ايجنټ په شکل کښې ټکاره شوي و، په ټول
 هند کښې د پرنکي فوجي، اقتصادي، سياسي او کلتوري مېلمه
 قبضه وه، پښتانه د افغانستان نه جدا کړي شوي وو، د
 پنجاب سره تړلې شوي وو، دويم هېڅ مرکزيت نه درلوده
 پرنکي لاندې خانان، نوابان او باباگان په دويم باندې سول
 کړي و، رياستونو کښې نوابان او وليان ټولواک و، او د پرنکي
 د پاره يې هر شي ته سينه ډبوله، پام قبايلي علائقو کښې قبايلي
 ملکان وو، چې دويم به د برطانوي فوج ته لارښودنه
 کوله، چې فلانې مجاهد چيرته اوسي، او څرنگې اوسي، د
 دې بدل کښې به پرنکيانو ورته مراعات ورکول، او مختلفو
 قبايلي علائقو کښې به يې جنګونه جوړول، چې د پرنکي نه
 د دويم مخ او پيدلې وي. او بل کار د دويم دا چې قبايلي
 علائقو نه به دويم په لاندې ضلعو باندې ډاکې کولې، چې
 دغه د پرنکي چل و، چې لاندې او باندې پښتنو په منځ کښې
 به يې نفرت او کرکه جوړوله، چې د دويم اتفاق رانښتي، او
 بل يې د دې په ذريعه په قبايلي علائقو باندې فوج کښي
 کوله. د رات نه به سره پراري شو، نو قبايلي علائقو کښې
 د ملک سره به و، لاندې پښتانه به يې په عذابول، او پرنکي
 به سترګې په پټې وې، دا ځکه دغه نمونه خلق زيات تر اخلاقي

مجرمان يا دباسکری یعنی اجرتي قاتلان وو. نو په داسې نمونه
 خلکو باندې پرنګي غوښ نه کړولو، داځکه چې د پرنګي په
 مصلحت به دغه کار کېده، او که چیرې داسې څوک به پیداشو
 چې د پرنګي یا ددوی د لالانو نه بغیر به یې جرم وکړي،
 نو قبائلي علاقې خپلې پرېږده، په کابل کې به پرنګي ورسې وړو.
 دلاندې پښتنو ملي خلکو ته دسره اجازت نه و، چې خپل غریز
 پښتنو وروڼو سره ملاقات وکړي، او یا ددوی ته لارې شي، کلکتې ته
 اجازت و ورته مګر د چارسدې نه مومندو ته اجازت نه و،
 هغه د پرنګي ایجنټان، د پیرمیان او صلا په شکل کې آزاد قبائلي
 علاقو کې به کړځیدل، دوی به وخت په وخت دسې او غس
 پښتانه دیوبل خلاف استعمالول، او ددوی پر منځ کې به یې
 تړون شپه ساتله، چې یوبل سر و نه پیژني، د افغانستان دسې
 پښتو را بډه یې د قبائلو سر په ذریعه تر ډېره حده پورې
 قطع کړې وه، ددوی په منځ کې سیاسي، ملي غورځنګ کړنه
 نه متیریدو، داځکه چې قبائلي سیمې "Non Conductive"
 کردار ادا کولو، د بنویا ډېرو پښتون ته د لندن ټک کې خطر
 نه وه، مګر میرانشاه او واکمن ته ټک د خطر نه ډک و. که څه هم
 واکمن او میرانشاه ددوی نه سل کیلو متره لرې وو، اولندن په
 سمندر پورې یورپ کې وو، داځکه پرنګي ته دغه خطر وه
 چې هندي سیاسي غورځنګونه قبائلي علاقو ته لار نه شي، نوځکه

دوئی دلاندي والا هندکړي وو، د پاسه والا آزاد وو، د
 پاسه به چې خوګ راکونيدل هغه به ياد پرنگي ملک و، يا
 غريب مزدور او يا بائيرزان وو، چې خپل پري، مزي او -
 خودتان به يې خرڅ کړل، بيا به په منلو داوېن مار به يې نيولې
 و، بيرته به تلونو ځکه پرنگي ته دده نه هيڅ سياسي خطره
 نه وه، دهغې وخت مطابق دلاندي پښتونکي هيڅ سياسي کوند
 يا حرکت نه و، دوئی دداسې ماډرن حکومت سره مخامخ،
 شوي وو، چې دوئی حق حيران وو، باندي پرنگي وو، او
 لاندي دپرنگي سره راغلي هندوستانيان وو، چې دوئی دپښتنو
 په هرڅه قبضه کړې وه. دچپراسي ته ترتهانيندار او دکچري
 وکيل پورې هندوستانيان وو، او غورې، غورې نوکري، دپرنگي
 سره وې، دپښتنو سره نه دپرنگي مينه وه او نه د هندوستانني.
 دپښتونخپله روايتي ټولنه په ماتيدو وه، نو باندې
 يا دوئی دپسره نه پوهيدل، دزمکې تقسيم د دوئی پخوا قبايلي
 او پښتونوالي په ذريعه وو، چې دوئی يې په چل ول پوهيدل
 اوس دزمکې تقسيم دپټواري، کافي کوټ، تحصيلدار په لاس ورغلل،
 چې، دوئی به حق او حقدار ته نه کتل چې چا به لېرې پسې وکړې
 دهغه په نوم به زمکې وې، پرنگي هم سترگې په پټې کړې وې.
 نو پښتنو دکاغذ په ذريعه دخپلې زمکې نه چيرته لاس اخيستو،
 نو دې کښې به جنگونه جوړ شول، مړي به وشول، چې ددې،

سره به دتھانیدارا، وکیل غوا لنگه شوه، دوع به حقدار پھاسني
 کړ او مجرم به ژوندی گرځیده، چې څوک به جیل ته
 لاړل دغه به یې بله درامه وه، داځکه چې پښتونوالي
 کښې خو جیل نه و. دروغې جوړې دوه طریقې وې،
 یاهه یې دسړي پور «قیمت» ورکړ شو، یا به بدل و، اوس
 دریمه لویه جیل هم پکښې پرنگې راوستو، چې پښتانه یې
 دخدای په قهر ککړ کړل، د مقدسې دوران کښې برشو توغ
 و، چې مقدمه به شروع شوله نو نه به تھانیدار پښتون
 نه وکیل او نه مجسټریټ، پښتون به حق بق کچې وکښې ولاړ و
 او زوی یا خپلوان به یې ورته قید او یا پھاسني کړو، نو
 ده به خپله بې وسي د تشدد په زور ځای ته رسول، چې
 هغه به پرنگې یا هندوستانیان نه وو، بلکې خپل هغه پښتون
 دینمن به و، چې دده زوی یا وروڼ به یې وژلې وه، نو دوی
 به دخپل شتمنی نه خلاص شول، بیا به د پښلویتوب دپاره
 بمبې یا کلکې ته روان وو، دوی کښې تجارت نه و، تعلیم نه و،
 کلیوال ساده ژوند و، د پاسه د اورگاډي، د کارخانې، د
 موټر او لاریو پر پی تھذیب په سور شو و، چې دوی
 خو پر پرده، د هندوستانی سړي علاج نه و.

دوی پرنگې ته یواړخ ته حیران وو چې دومره ترقي
 یې کړې ده، بل اړخ ته یې نفرت ځینې کولو چې دوی سره یې

ظالمونه کول، دوی خام مال، پنبې، سیکم هندو او پنجابي
 مسلمان د پرنکي دکارخانې له پاره اخیستو، او دوی باندې به
 يې د پرنکي دکارخانې جوړ مال خرڅولو، دوی تر دې
 خپل خام مال کټه اخیستې شوه، نه د پرنکي د تیار مال نه دې
 دواړو باندې هندو ستاڼي قبضه کړې وه، او بل کلي پرکلي
 به د پنجابيانو دوکانونه وو، د پښتنو په اقتصاد باندې داسې
 پراته وولکه ژورې، دوی به پښتنو ته ويل چې پتهان سره تله
 بده ښکاري، ټوپک ورسره ښه ښکاري، خان به دلوزې
 مرکېده، مگر کاروبار يې سپک گڼو. او دا پته او درک
 نه و ورته، چې د اقتصاد په دور کې ښکېل شوی دے
 چې پرنکي نن که مستي کوي، خو د تجارت په زور يې
 کوي، مگر د پښتون دماغ کې هندو ستاڼيانو دغه هوا
 ور دته کړې وه، چې خان گنده کې سپا نرسي ښه
 نه ښکاري، دوی هوښيار وو، که چيرې پښتون کاروبار
 شوی وے، نو د دوی کاروبار ټپ کېدو، پښتون دشته
 خاوند کېدو، د مرگ ژوبلې نه يې فکر بل اړخ ته بدلید
 نو دوی دې کې خپل اقتصادي مرگ لیدو، نو ځکه بريې
 پښتون د تجارت نه لرې ساتلو دپاره دغه نمونه خپرې
 ورتړ کولې.

د یو قوم ژوند پدې په مخ وړاندې شي، چې هغه

تعليم تجارت کوي، د تعليم سره ده کښې پوهه راځي چې د مذهبي اوسياسي گټه کپان نه دوي ځان ساتلی شي، ښه او بد کښې ورته فرق معلوميزي، که چيرې يوقوم لوستی نوي نو د دغه نمونز گټه کپانومزې وي، مونږه پښتون قوم تل دغو گټه کپانو دخپلو شومو غرايضو دپاره استعمال کړي، يو دوي مونږه په مغل، سيکه او بيا وروستو په پرنګي خښخ کړي، يوو، او ساده خلکو دپاره به دوي هميشه د اسلام پاک نوم استعمالولو، دا ځکه چې مونږ کښې جهيل و، تعليم نرو، او تر نن ورځې پورې مونږه په دې مونږي تيندکونه خورو. او بل تجارت نه وو، زموږ پر اقتصاد پريښو قبضه کړې وه، نو ځکه زموږ ژوند ځای په ځای ولاړو. تورتياو کښې ډوب و، او زموږ اقتصاد ډېر پښ مانه وو.

» PRIMITIVE یعنې صرف زراعت اوری وې، چې زراعت، کښې به جگړه هميشه د همسایه قبیلې سره راتلې، او د کورنۍ دننه د تر ځامنو سره چې مونږ ورته تربوران وایو، نو اقتصادي پښمانګي په وجه زموږ بلدی هم په خپل کور کښې وې درې دپاره څرنگې پکار وې، چې دے باندی به هميشه پښتانه سره په جگړه و، نو مونږ کښې به هروخت پې اتفاقي وه، د تربوری په مرض اخته وو، که چیرې مونږه تجارت کولې، اودگټې وټې ما ذریعې مود زراعت او رمې نه علاوه نورې خپلې کړې وې، نو زموږ دغه کورنۍ

جگړې به تر ډېره حده کمې شوې وای، داځکه چې دکان یادمندئ
 د پار ضروري نه ده چې خامخا دې د پښتون سره پوله ولگي، کېدای
 شي چې همسایه دې د بنگال هندو یا د تاجان پلور د ماشي، نوکه جنگل
 راجي هم، کم از کم دخپلو کوروالو سره به دې نه راجي، چونکه موږ
 قبايلي ژوند درلوده، نوافقصاد موهم قبايلي و، چې څوک تعلیم
 نه کوي، هغه ښار کېنې ژوند هم نه شي کولې، ولې پده چې
 ښاري ژوند په کار و بار او کسب باندې روان وي، او چې څوک
 ښاري ژوند نه لري، هغه د تهذيب د نقطه نظره مخ په وړاندې
 نه شي تللي، او کليوالي تهذيب او ژبه هميشه د ښاري تهذيب
 نه ماتې خوري که څه هم قبايلي ژوند او خلک په فوجي لحاظ،
 بهادر وي، مگر دوی د پښتوني اوساده وي، ښاري خلک پښتو
 شاله او دخولې نه پاسته وي، او کيلوال خلک په خوله شاله او
 په زړه کېنې مهربان وي، همدغره وجه وه چې د باچا خان د
 ځوانۍ په وخت او روسته هم د پښتنو ټولنه ډېره ګډه وه
 وه، دخلکو ژوند محفوظ نه و، داځکه چې دوی نه پښتونوالی
 بحيث قانون يعنی جرکه سیستم پرنگي لرې کړو، او خپله سرکاري
 جرکه سیستم يې په دوی باندې په زور ورو تاپه د دوی
 جمهوري جرکه يې په ډيکټر شپ بدله کړه او تش نوم يې د
 جرګې په کېنود، داځکه چې پرنگي د دې په ذريعه خپل،
 د ښځان ټکول غوښتل، د دې سره ټولنيزه مرضونه زيات شول

ڪم نه ٿيڻ، پوليس به ڏيڇڀي ڪٽي ورتي اوبلاڻي ڀاڙ نورهم
 ڊي مرضونو ته من وهله، ڇي باڇا خان پخيله ليکي، ڇي يوي
 ٻڌي پرنڪي ته دعا ڪري وه، ڇي خداي رت تها نيدار ڪهه، داڳه
 ڇي ڪليوال خلڪو ڀاڙ حق واسرائي هند ڏيڇڀي تها ٻي تها نيدار
 و، او دموقع افسرو، دموقع افسر پوري يوه خبره راياده
 ستره، يوئل ٽوڪ پاڪستاني وزير وانرا ته رانعل و، ٻه هواي
 ڊگري پوتڪل ايڇنٽ ور ته ملڪانان دستري مشي ڀاڙ راسي
 او دوي ته ٻي ڊگلائن مني (هارون) ور ڪري ووي ڇي وزير
 ته به ٻي اچوي، وزير ڇي رانعلو نو ملڪانو مني وراچول
 ڇي ڊي ڪنڀي يوهل ڊوزير پرنڪل ڪشنر ته مني ور پر غار
 ڪرو، پوتڪل ايڇنٽ پٽ ٽوميلي ووي، ڇي غلط شوي، دغه
 وزير صاحب ته دے۔ ملك حواب ور ڪري و، ڇي ٻه
 ٻي پيرنم، خو وزير به نن وي سبابه نه وي، دغه بل يعني
 ڪشنر دموقع افسر دے، نو ٽوڪه هي دغه ڪارو ڪرو، ڇي
 خوشحال وي۔

باڇا خان رستو خيل سياسي زندگي زياته ترجه معاشرتي
 مرضونو ختمولو ته ور ڪري وه، ڇي ور معلوم وڃي دغه
 بنيادي ڪار دے، دڊي گل وڊي ٻه وجهه پسنترن ڪور
 د تشديد ڪور۔ ڇو پ شوي و، پرنڪي او هندو ستاني نو
 من ور ته وهله، ميلو ڪنڀي به جگري ووي، ٻه زمڪو به مرڪون

وو، چې پښتون به څه کتل، د تهايدار، وکیل او کچو ورو
 به شول، دے به دخپل تشدد په وجه بربند پاتې شو،
 و، باچا خان پخپله ليکي: چې ددې سر پښتونکي دروغ
 او چغلخوري مرضونز راغلل چې مخکښي په دې پيمانز نروو،
 يعني د باچا خان په حواله کښې پښتون قوم سياست نه
 درلوده، نه يې اقتصاد و، او معاشرتي توکي نور پهلوسر
 هماغه وو، اولته خيره داده چې د مرضونز جاله جوړه
 شوې وه.

د باچا خان اولنی هلی ځلي او اول ځل قيد (۱۹۱۰ء - ۱۹۱۹ء)

دغه ځمکاووس معلومه خبر ده چې باچا خان د سکول په زمانه کې د انسانانو په منځ کې فرق نه کولو، چې د کوم مذهب، رنگ یا نسل نه تعلق لري، او بل دے په خپله مني چې دے خپل سکول د هیلد ماسټر نه ډېر متاثره شوے ؤ. چې د یو پر دي قوم سړي دهندوستانیانو خدمت تر ملا تر لے وه، او خپلو هندوستانیانو کې دغه نمونې جذبه نه وه، دغه فکر او سوچ پخپله ډېر لوی قدم دے چې یو ماشوم یا هلك کوي، او دغه فرق ایستلی شي، گنې دده د عمر تقاضه خو دغه وه چې خپلې لوږې یې کولے. دغه نمونې پخو پخو خبرو تر یې د سر پام هم نه وے، مگر خبره داسې نه وه. باچا خان که څه هم هلك ؤ مگر پدې خبره یې فکر او سوچ کولو، نو ځکه ده کېنې د ابتدا نه د خدمت کولو شوق پیدا شوے ؤ. او چې څوک خدمت کوي هغه خلك خود غرضه نه شي کېدے چې خود غرضه نه وي نو داسې نمونې خلکو کېنې جرأت وي او دوی د کلك نه کلك او د لوږي نه د لوی قوت خلاف راپورته کیدے

شي، همدغه وجه وه، چې باراني کاکا باچا خان گرم کړې و
چې فوج کښې د هندونستاني او پرنګي فرق نشته، مګر
باچا خان چې وليدل چې داسې نه ده، نو دهغې وخت مطابق
دېره لويه عهد ده يې لته ورکړه، د خپلو خپلوانو
پيغورونه يې هم په ځان واخيستل، مګر د ذلت ژوند
او منصبداري يې قبوله نه کړه، دغه پخپله د يونپوخ
کريکټر دليل دے ګڼې په ځوانۍ کښې څوک داسې خبرې
په پيغورنو واورې او په بل يې اوباسي، مګر باچا خان داسې نه
و، بلکې دخپل قوم بې عزتي يې نه شوه برداشت کولې.
(Resistance) بخږي پکښې راويښ شو، دا ځکه چې د
ده دپاره نور او سپين ټول يو شان انسانان وو، چې ده وليدل
چې پرنګي فرق پکښې کوي، نو نتيجه يې داشوه چې ده دغه
فوجي عهدې ته لته ورکړه او ژور سوچ کښې لاړه، د
غلامۍ او بادارۍ په مسئله يې سوچ او غور شروع کړه،
مګر دے دېر ځوان و، نو ځکه ده ته دېره تجربه او
مطالعه پکار وه، چې د هندوستان او خپل پښتون ټولنه
وڅيړي، ځان ښه په پوه کړي، او داسې کارونه په يوسره
نه شي، همدغه تلاش و چې باچا خان يې ورځ په ورځ -
خپل ځان ته راکش کولو، دوخت سر يې سترګې غړيدلې
ورځ په ورځ او کال په کال ورتېر مرضونه جوړيدل، نو داسې

خلكو په تلاش کښې شو ، چې هغه خلك هم زر وموندل شول ،
 چې دوى هم دده په شان سوچ درلوده ، چې هغه حاجى صاحب
 د ترنگزو ، او ورسره نور ملگري وو ، چې د باچا خان د سفر ملگري
 شول ، که څه هم اوله سر کښې باچا د دوى د سفر ملگره شو ،
 او وروسته باچا خان دغه مېشتى عروج ته ورساوه . باچا-
 خان ابتدايي دور کښې د مخفي صاحب نه پر متاثر شوى
 دى ، نو ځکه يې دخپل کتاب (زماژوند او جهل و جهل)
 د پار يې د مخفي صاحب نظم خوښ کړى دى ، مخفي
 صاحب دخپلې نوکري په وجه پرنگه د لار بنزدې نه
 پيژندلې ؤ ، نو ځکه دده عقده پخه وه ، د پښتون ملت ،
 سر يې مينه درلوده ، همدغه مينه باچا خان هم درلوده
 باچا خان ليکي : (نوې ميدان تازه افکار روشنگر و سره
 تعلق) مخفي صاحب ، مولانا عبدالعزيز ، مولوى فضل رحيم
 او مولوى تاج محمد صاحب ، دغه څلور ياران دده د ابتداي
 سياسي او معاشرتي ودې ذمه وار بريښي ، دغه ټول -
 پښتانه وو ، ښه تعليم يافته خلك وو ، ديني او نيا وي تعليم
 يې کړى ؤ ، دوى خبر خلك وو ، دغه د باچا خان خوش سمي
 وه ، چې دى د داسو خلکو په لاس ورغى ، چې دوى د باچا
 خان نه داسې ملغلره جوړه کړه ، چې نه صرف په باچا خان په
 جهان کښې نمودار شو ، بلکې دده په ذريعه دوى هم تاريخ کښې

روشنه شول باچا خان پخپله ددوئ متعلق ليکي، (زما تعلق
 د فضل محمود مخفي صاحب، مولوي عبدالعزیز د پکلي، مولوي
 فضل ربي صاحب او مولوي تاج محمد خان صاحب د گودر
 د دارالعلوم مهتمم سره پيدا شو، مولوي تاج محمد صاحب
 د بغداد د و، د بی- اے - A - B تعلیم یې و، او مذهبي
 تعلیم پرې د پاسه و، په اسلامیه های سکول پېښور کېنې سکول
 ماسټر و، مولوي صاحب فضل ربي د پکلي و، د دیوبند اسناد
 یافته و، په ریښتینو معنو کېنې عالم او قام پرست سره و
 مولوي عبدالعزیز صاحب زما اشنا او د سبق د ملگري عبداللیم
 ورور و، په بوپال کېنې یې تعلیم کړه و، دا تانزود لوی
 ملا صاحب د خاندان و، او فصل محمود مخفي صاحب د پاسک
 و، میټرک پاسه او انقلابي شاعر و، (دوئ په ماکېنې قومي
 جذب بریداره کړه) باچا خان کېنې د غر جذب له پخوانو وه، مگر
 ددوئ سره د تعلق په وجه یې پولورنئ واخیست، هغه پر ټکنیلا
 دیو او د جهد و جهد اغان او پیل و، چې ددوئ په ذریعه د
 باچا خان پیژندگلوي د دیوبند مکتب فکر ضد سامراج -
 عالمانو سره جوړه شوه، چې شیخ الہند محمود الحسن صاحب ابي
 عبد اللہ سندھي غوندي عالمان او قوم پرسته خلک وو، یا
 په بله معنی د سید جمال الدین افغاني دهغې سیاست او کړاو
 برکت و، چې ده په نولسمه پېړۍ کېنې د طاغوتي قوتو خلاف

ڪم ۽ و، مصر اوتر ڪي ڪنڀي، ايران اوهندوستان ڪنڀي پاڻ
 اسلام دپار ڇلڪ روزلي وو، همدغه وجهه وه چي هندي
 مسلمانان په دوه دلو تقسيم شول، چي يوه ديني ڀله
 وه، چي ددوئي مشر سر سيد احمد خان و، او ددوئي مڪر
 علي ڪرو، دغه ڀله ڀله چي روحاني مشر يي سيد جمال الدين
 افغاني و، چي روس تو هند ڪنڀي دديوبند مڪتب فڪر په
 شڪل ڪنڀي رابنڪار شول، چي ددوئي اصلي مسلمانان اوهند
 پرنڪي ڇلڪ وو، دعلي مڪر مڪتب فڪر مسلمانانو خيال و، چي د
 پرنڪي په چيلوسه ڪنڀي موڪته ده. دديوبند مڪتب فڪر عالمانو
 مرام دپرنڪي خلاف زباني عملي او مادي جهلاد لار و، او
 دپي لاره ڪنڀي چي خوك ورسه ملگر ڪيدو، ددوئي يي مذ
 عقيده، او دين ته نه ڪتل، همدغه وجهه وه چي ددوئي هندوستان
 ڪنڀي هندوستان يي قوم پرست مسلمانان وو، او خارجي سياست
 ڪنڀي دپان اسلام طرفدار و، خو غٽ مقصد ددوئي مسلمان
 ملت هند ڪنڀي او اسيا افریقه ڪنڀي دپرنڪي او فرانسوي ياپم ڀله
 ژبه ديورپي سامراج نه آزادول، چي مصر اوتر ڪي او ايران،
 ڪنڀي ددوئي دسوج ڇلڪ ڀرو، دسر سيد احمد خان سياست،
 بنياد په فرقہ پرستي باندې پروت و، ددوئي دهند او مسلمان،
 مسله دومره اهم ڪري وه، چي خارجي ديني پرنڪي خلاف
 يي هيڻج هم نه ويل. بلڪي هضر ڪاري ڪولوچي پرنڪي به ڪئي خوشحال

کیدو، چونکه پرنکي اول هندو ته اهيت ورکړې و، نو هند-
 وانو زړه تعليمي او اقتصادي لحاظ ترقي وکړه، او د پرنکي
 د پارو خطره شوه، چونکه مسلمانانو ترې حکومت او واک-
 اخيستی و، نو دوئی يې اول سرکښې بڼه و د بول، د
 حکومت نشه يې حنيني وايسته، چې هندوان بيداريدل، نو
 مسلمانان يې پسې راپيدا کړل، داځکه چې اوس د مسلمان ورته
 ضرورت و، نو سرسيد احمد خان دخپل استاد پرنکي
 په خوا هشتالو بڼه پوهيده، نو ځکه يې فرقه واري را
 وخیسته، او د دوئی د تعليم او سياست غټ مقصد داسې و،
 چې مسلمانان دهندوانو ته هله ژغورلې شو، چې پرځکه موجود
 وي، که چيرې پرځکه لاهو نو هندوان به له مونږ نه د زرو کالو
 بدل واخلي، نو د دوئی مکتب فکر او د يو بڼد مکتب فکر کښې د يوکې
 او اسمان فرق و، يوه ته پرځکه دوست او نجات دهندو ښکاريږي
 او هغه بل ته پرځکه د مسلمان قوم اول نمبر د ښمن ښکاريږي،
 نو باچا خان ملگري هم د يو بڼد مکتب هم فکر وو، باچا خان
 هسې هم قوم پرست و، او چې څه کمې و هغه د غوکسانو
 پورې کپ، چې روستو د باچا خان ټول سياست ژوند د دې
 چاپير گرجي، که چيرې باچا خان د سر سيد احمد خان او علي
 گډ مکتب فکر په جال کښې گير شوي و. نو نن سبا باچا خان
 د جناح لياقت علي خان دې په ډله کښې و، او دې به ضد استعمار

نه و، بلڪي يوبل صاحبزاده عبدالقيوم به ڄيئي جوڀ شوي،
 وڻ، ڇي هغه هم اسلاميه ڪاليج جوڀ ڪرو، ڇي ورتنه
 دصوبه سرحد سرسيد وايي، ڇي دروس ڪيل دويارو،
 مڪرييا هم دومن بي خونده نه و، لک سرسيد احمد خان، بيا
 هم ڇي نه حه دپنٽون ضد استعمار وينه پڪيئي وه، ڇي بنه
 مثال يي ۱۹۳۰ ڪيئي خدای خد متڪار دپرنكي دخطرناڪي اڻا
 نه خبرول و. موڱه باچا خان دديوبند دعالمانو سر ڪلهه رابطو
 وسالنه، ددوي دپار قبائلي علائقو ته لاهو، ڇي دپرنكي
 خلاف يوجنكي مرڪز جوڀ ڪري، داڱه ڇي شلهه پيري
 بلاربه شوي وه، نو اول بچي يي اول جنگ عظيم به شڪل ڪيئي
 پيدا شو، نو دهند قوم پرست عالمان ددي جريان نه خبر
 و، نو دوي غوڻيل ڇي دغه به مناسب وخت وي، ڇي
 به پرنكي گزار وڻي، همدغه وجه وه ڇي لوي مجاهد
 حاجي صاحب ترنگزو اول بنير ته دجهاد به عرض ۱۹۱۴
 ڪيئي لاهو، بيا دمومند وطن ته لاهو، ڇي دپرنڪيانو
 دپار سر در دجوڀ شو، او دپري غزاڪا يي وڪري،
 باچا خان چونڪ لاهو ڇوان و، نو د هغه معراج
 ته نه و رسيله، ڇي خپل سياسي گوند جوڀ ڪري
 يا خيله لار واخلي، نو ده ڱهه اول سر ڪيئي تعليم يافته خلکو
 او پيرانو، مولويانو پسي منڊي ووهلي، ڇي دوي وارپر

وار ورمعلوم شول، نو رو، رو ورت په خپل ځان باور کول،
 ورته ضروري بشکار شول، مگر داول نړۍ وال جنگ په وجه دغه
 خبرې پاتې شوې، اوبل حاجي صاحب قبائلي علاقه تر تللی
 و، او پرنگيانو هم سختې جوړه کې و، چې پښتانه راپورته
 نشي، مگر باچا خان دخپلو ملگرو چې دوي قبائلي علاقه کښې
 وو، اقتصادي مدد کولو، دنړيوال جنگ نتيجه دپرنګي په حق
 کې وخته، ترکي خلافت ماتې وخوړه، عرب دپرنګيانو او-
 فرانسويانو په لاس وراغلل، او په روس کې اشتراکي انقلاب
 راغی، زاري روس ختم شو، اول خل دپار د مزدورانو او
 کسانانو مشر لينن په مسکو کې په قدرت ورسېدو، چې د
 دې سر دسرمایدارو او سامراج ملکونو دپار په فوجي توګه
 او په نظرياتو توګه سياک پيداشو، دافغانستان دروس سر
 سرحد يعني بريد محفوظ شو، اوس افغانستان کې دبدلون
 دپار لاره ورځ په ورځ هواريدو.

دريم افغاني پرنګي جنگ (۱۹۱۹)

اول جنگ عظيم کې روسان، پرنګيان، فرانسويان او
 امريکيان او ورسره جاپان، اتلي اونور واړه واړه هيرادونه
 يوې غاړې ته وو، اوبلې غاړې ته ترکيه عثمانيه خلافت،

استر يا هنګري سلطنت ، او جرمن سلطنت ، اول جنگ يا جنگ
 عظيم کښې د افغانستان پوزيشن داسې و چې خارجيه سياست
 يې د پرتګي سر و ، امير حبيب الله خان د امير عبدالرحمن خان
 زوی ، او امير امان الله خان پلار (۱۹۰۱ نه په قدرت و دے
 يو عياش او کله لامل . امير و ، د جنگ نه زيات چې د زياتو شرابو
 بنځو او ښکار سر يې مينه وه ، د ټوپک په ځای به ورسره کيمرون
 او ښه وتلی فوټوګرافر و ، نو دده په دربار کې دا نمونو خلک
 وو ، چې ځينې د امير صاحب طرفدار وو ، د غير جانبداره
 سياست رو يې غور کوله ، دوی بشمول امير صاحب سر هم
 خيال د بې طرفه سياست پلويان وو ، چې افغانستان ته د جنگ نه زيات
 بې طرفه کښې کڼه ده ، بله ډله د قوم پرستو وه ، چې د دوی
 خيال و چې په پرتګي اوس د گزار کولو وخت راغلی دے ، په
 قوم پرستو کښې زيات تره هغه افغانان وو ، چې د دوی پلرونو
 د امير عبدالرحمن خان د ظلم او ستونځې نه هيواد پرېښی
 و ، څوک هند ته ، څوک ترکي ته تللي وو ، د دوی اولادونو
 د نوې زمانې مطابق تعليمونه وکړل ، د جهان نه ډېر خبر
 وو ، چې څه وخت ۱۹۰۷ کښې امير حبيب الله خان عامه معافي
 اعلان کړه ، نو دغه نوی تعليم يافته افغانان د خارج نه بيرته
 افغانستان ته راغلل ، چې دې افغانانو کښې طرزي صاحب هم
 و ، د طرزي صاحب پلار ۱۸۸۰ کښې د امير عبدالرحمن خان د ظلم

او مرگه ژوبلې نه هند ته تښتيدلې و، بيا بغداد ترکې ترکې تلې
 و، او اخير دمشق شام ترکې عثمانیه کېنې اباد شوې و،
 نو هغه وخت لا لوی ضد سا مراح سيد جمال الدين ژوندی
 و، نو د طرزي صاحب پلار ورسره ليدنې کتنې کېدې او
 طرزي صاحب پر دې زمانه کېنې هلاک و. خو د لوی افغان سيد
 جمال الدين خوی يې قبول کړ، محمود طرزي صاحب د نوي
 زمانې سبق په دمشق او استمبول کېنې ووئيلو، نو د يورپ
 د تاريخ او معاشرتي ژوند سره ښه بلد شو، همدغسې تور
 پر افغانان. نو د قوم پرستې ډلې مشري په کابل کېنې طرزي
 صاحب کوله، د دوی د « *Young Turk* » او هندي
 قوم پرستو سره يې پخه رابطه وه، او حاجي ترنگه زه
 صاحب خو د دوی خاص ملگر و، چونکه ترکان او جرمنيان
 د جنگ اتحاديان وو، نو ترکان د دې قوم پرستو افغانانو پر ډيره
 کوښښ وکړ او چې افغانستان د ترکې په حمايت د پرنکي خلاف
 د جهاد اعلان وکړي، مگر دربار کېنې د پرنکي ډلې پر زور و
 وه، نو قوم پرست پدې برته شول، چې امير صاحب د پرنکي
 خلاف راپورته کړي، او بل په ۱۹۱۵ کېنې د جرمني يو وفد
 کابل ته راغلی و، چې ورسره هندي قوم پرست هم وو، چې هغو
 کېنې پر تاج سنگه مشهور و، دغه هندي انقلابيان برلن جرمني
 کېنې وو، او بل د جرمن حکومت هغه پښتانه سپاهيان چې د پرنکي

په فوج کښې وو، بیا د فرانس په محاذ قیدیان شول، د پرتاب سټګه
 او د جرمنیانو سر یوځای افغانستان ته ولېږل، د دوئی خیال
 و چې دغه خلک به د افغانستان نه د هند برطانوي حکومت خلاف
 وجنګېږي نو د پرنګیانو د پار به هند کښې هله کوله جوړه کړي
 نو د یورپ په محاذ به په جرمنیانو او ترکانو د باوکم شي، دغې
 وفد یو خاص لیک چې قیصر و سیم و یلیم د ویم له اړخه
 افغاني امیر ته یوو، دوئی اول ترکی ته راغلي وو. بیا د
 دېرو مصیبتونو نه پس هرات ته افغانستان ته راغلي وو، د هرات
 نه افغانستان حکومت دېر په احترام سره کابل ته راوستي وو.
 چې څه وخت پرنګیان خبر شول، چې جرمنیانو تر کابل پورې
 گوټې راوړې دي کړې دي، نو دوئی هند کښې دېروار خطا
 شول، دخپلې خزانې خوله یې خلاصې کړې، افغاني دېار
 کښې یې خپل پلویان ښه مضبوط کړل، او افغاني امیر
 یې خبردار کړو، چې ښې نتیجې به نه وي، دغه اول ځل و
 چې الماني وفد افغانستان ته راغلی و، او د جرمني حکومت او
 افغان حکومت ترمنځ اوله باقاعده خبرې او رابطې وه، تر اوسه
 پورې خو پرنګي ته صرف دروس ته خطر وه، او جرمنیان هم
 شول، دوئی خپلې چالاکی او دوکې په کار واچولې، افغاني امیر
 یې د دوئی خلاف د جنګ نه لرې وساتلو، امیر صاحب د جرمنیانو
 او هندي مشرانو قدر وکړو، مګر کوم شي پسې چې دوئی.

وړا غلي وو هغه مقصد يې وړپورې نه کړو، نو پدې يو قسم مايوسي
 خور شوه، د دې وفد يو غړې جرمني پيچر ليکي: چې نوموتن
 سره کوم دسرونو وړو مار کونډ و و هغه هندي انقلابيانو دېر
 په چالاکۍ سره زمونږ نه هضم کړل، چې پر تاپ سنگه يې
 سرلښکي و، دويم تش زمونږه مار کونډ ته انقلابيان شوي
 وو، د پښتنو مخر شعلي څرگنده وي، چې دويم رښتوني
 خلک دي، د وي کښې هندي خويون نشته، هم پدغه وجه
 چې د جنګ د ختميدو د يو کال نه پس انقلابي افغانانو امير حبيب الله
 خان په لغمان کښې قتل کړو، او دده په ځای انقلابي امان الله
 خان امير شو، اوس افغانستان باندې د قوم پرستو او دنوي -
 زمانې تعليم يا فتنه افغانانو قبضه شوه، چې دويم کښې وتلې
 افغان محمود طرزي صاحب و، چې د غازي امان الله خان
 خسر هم و، يعنې د ملکه ثريا پلار و.

اوس حالات داسې جوړ شوي وو، چې زاري روس
 ختم شوي و، هلته د اکتوبر انقلاب شوی و، دويم زاري
 سامراجي پر ځای د اولسونو د حقوق دخپل بنيادي سياست اعلان
 کړي وو، نو هغه زوړ حال نه و، د افغانستان بريد دروس سره
 محفوظ و، د لينن او د دويم د ملګرو ښکاره اعلان و چې دويم د
 شرق د قومونو د سامراج خلاف ملاتړ کوي، او بل ښه وخت
 دغه و چې هند کښې بې قراري وه، پر لکيانو چې کومې وعدې کړې

وې د جنګ د ګټلو وروسته يې د پام نه وغورځولې، پدې باندې هند کېنې يې آرامي خور مشوه، حاجي صاحب تر ګزو د جنګ عظيم په دوران کېنې د پرنګيانو خلاف غزاکا تې کړې وې او خپل لښکر سره قبائليو کېنې ناست و، او بل دا چې په کابل کېنې يې د قوم پرستو سره يې نږدې رابطې وه، باچا خان او دوي ملګري هم دخپل عمر او تجربې مطابق لګياوو، او بل هندې عسکر چې د جنګ نه واپس شول، نو دوي نوې تجربې کړې وې، قبائلي پښتون کېنې خو هسې هم د پرنګي خلاف لوي نفرت موجود و، بس د پښتنو د پان ديو ليدل ضرورت و، چې دوي پرې راغونډ شي، هغه خداي دوي ته د غازي امان الله خان په شکل کېنې ورکړو.

غازي امان الله خان د ګندومک تر ۱۰ معاهده يک طرفه ماته کړه، د افغانستان دخود مختياري فرمان يې جاري کړ همدې سره ۵ دمي ۱۹۱۹ کېنې دريم پرنګي او افغاني جنګ شروع شو، افغانانو له درې محاذو په پرنګي راغلل، خيبر، کرم ويزستان او بولان، د خيبر په محاذ لنډي کوتل سره جوخت چارباغ سره سخت جنګ شروع شو، چې د توپوګرزار په پېښور کېنې او پکې شو، په لاندې پښتنو باندې پرنګي مارشل لا «يعني فوجي قانون» ولګوله، چې باچا خان يې هم قيد کړو، باچا خان پخپله ليکي: چې جيل پېښور کېنې يواځان و چې د توپي اواز و نه برېي

اوریدل، نوجذبه کښې به راغی، لاس به یې د توري پر شان
جوړ کړ، دغه آواز به یې کولو، چې کښ که کښ.

په خیبر محاذ باندې افغاني جنرال ماتي وخوږه، دا
حکه چې دوئی د حاجي صاحب تر ټنگ ژو مشورن نړه منلې
حاجي صاحب ورته ویلي و چې زه به د مومندوله اړخه
حمله وکړم. تاسې نیغ په خیبر راشئ یو حای به حمله کوو
مگر افغاني جنرال سر زوري کړې وه. د حاجي صاحب نه
بغیر یې حمله کړې وه، چې حاجي صاحب ترخو مدد ته
راړسیدو افغاني جنرال تبتیدل و، مگر په جنوبی محاذ
باندې افغانانو ډېره کامیابي وکړه، د جنرال نادر خان
فوجونه لا خوست کښې وو، چې تل کښې د اړیدو ملیشې بغاوت
وکړو، تل یې قبضه کړو، مقامی بنکین وزیر اوختک وکړ
ملګري وو، روسونو نادر خان چينې جوړې کړې، چې تل
ما قبضه کړو، د تل پښتون تشي نادر خان تر قبضه کښې وکړ
فوجي فیصله یې د افغاني عسکرو د راتګ نه مخکښ شوې وه.
په وزیرستان کښې خو داسې حالات جوړ شو، چې محسودو
په دریو ورځو کښې پر ټکي ته شکست ورکړو، سوویکڅ وانا.
سیپلا توی، تانائی، کومل یې آزاده کړه، بلکې دومرګل وده
سر پر ټکي تښته کړې وه، چې هرڅه ځینې پامې وو، خپل
سرونه یې خلاصول. مگر محسود ورپسې وو، د بلوچستان

فورٽ سنڌين پوري ۾ اڃا پڻ موجود آهي. ٽول پرنٽي رڪارڊ د محسودو
 په لاس ورتي او پرنٽي ۾ تڙاڻا ڪيا ويا، محسودو ۾
 د ٻه غازي خان باند ۾ حملي وڪيا. دلته نه پرنٽي د خولي
 ليک ۾ ڇي دوي خومره وار خطا و.

Where records exist, they are so voluminous, as in large measure to defeat
 their own object, and in South Waziristan they do not exist, they destroyed
 1919.

دغه پرنٽي پڇيئه منله ده ڇي دغه حال و.

A few petty offences, the acts of spoilt children, took place in the early part of April, but otherwise all was quiet, and on the 24th April the new Political Agent returned to Wana from Sarwakai after fixing the 17th May as the date on which the next Mahsud allowance jirga was to begin at that place. For the rest of the month his peace was only disturbed by repeated cuttings of the telegraph line, a sign to which no importance was attributed, and it was not until the 5th May, the day before war was declared, that he learned of the imminence of serious trouble. On the 9th May Afghan propaganda, in the form of letters and messages addressed to prominent Mahsuds and Wazirs, including Wazir officers of the two local militias, began. Some distribution of Mahsud's allowances took place on the appointed dates, but attendance was very meagre and it was found impossible to get any pending cases settled. The Mahsud's situation was clearly rocky and the Political Agent accordingly himself remained at Sarwakai to watch it, and sent his Indian Assistant, Khan Bahadur Muhammad Yar Khan, to Wana to keep an eye on the Wazirs. By the 25th events had elsewhere developed so unfavourably that the militia posts in the Upper Tochi were evacuated. On learning of this Political Agent, in virtue of the discretion vested in him by the Chief Commissioner to be exercised in such a contingency, ordered the evacuation of all militia posts in his Agency. This was carried out on the night of the 26th. The garrison of Sarwakai and the lower Gumal posts were successfully, except for numerous Afridi and Wazir desertions, withdrawn to Murtaza; but at Wana and the upper posts, of which the garrison were to retreat across the Gumal into the Zhob Agency, the treachery of the same and other trans-border elements in the crops caused disaster. Four British officers and the Indian Assistant lost their lives; two British officers were wounded; the militia practically ceased to exist; 1,200 rifles and 700,000 rounds of ammunition fell into the hands of the tribesmen and the forces of disorder were carried in pursuit of the gallant remnant, which still held together, far into Baluchistan. In this affair only individual Mahsuds took part. It occurred outside Mahsud's country, and so, beyond paying a tribute to the magnificent courage and endurance displayed by the Commandant, Major Russel, and those who stood by him, it is not necessary to enter into details. So far as the Mahsud tribe was concerned, the immediate result of the evacuation was to bring a lashkar under Fazal Din down to attack Jandola (held by regulars) and to start the ball of border depredations rolling with a zip far beyond all previous performances. Jandola was relieved without difficulty on the 9th June, but further military action was needed to restore the situation. This at the time it was not possible to take, and the hot weather passed in a series of petty and inconclusive, through often fiercely contested, actions between the troops and other forces collected along the district borders and Mahsud and Wazir raiding parties.

اوس زه درته دخپل پلار دخولې ليکم : ماته پلار وئيل
 چې زمونږ دکلي يوسره و، چې نوم يې زيراجان و، په
 سرویکی کښې دفوجيانو دباغ مالي و، زيراجان دسحر
 دلسوخ سره راغی، دخلويښته رغزى نه يې سیرې جوړې
 کړې، چې پرنگي دسرویکی نه ټښتيد لي دي، ټول سامان يې
 پرېښی دے، نو چې نور محسود خبر يې، چې مونږه ښه
 ښه سامان سمبال کړے وي، پلار مې ويل چې ددې سره
 په کلي چغه گلډه شوه، ښخې نر، ماشومانو هريوه سرویکی
 ته منډې وهلې، پلار مې ويل چې ماته دومره ياد دي چې موږ
 زه په غيږ کښې اخيستے وم. زما ورور اصل خان چې مانډ مشر و
 خو هلک و، مخکښې دنورو هلکانو سره رسيدلے و، په نورو،
 کتو وټو نه پوهيده، دوه کمترې يې نيولې وې، نورو خلکو
 غنم، جوار، بسترې، کرسۍ، صندوقان، او غلوکانې، خو، کچرې
 او نور خخاله سمبال کړې وه، دپرو خلکو دقلا کرکه اوډول وای
 ويستې وې، پلار مې ويل چې زيراجان اول خپل دپرسامان
 سمبال کړے و، بيا يې کله خبر کړے و، دغه سرویکی صندوقان
 ما په خپله په ۱۹۶۵ کښې ليدلي وو، چې دزيراجان ورور ميراجان
 کړ و، خو په هغې وخت زه ددې په پس منظر نه پوهيدم
 يوه عادي واقع راته معلوميده.

يو بل سره ۍ چې نوم يې كلا دادی ۍ، زه په شپږم
 جماعت کښې وم، ده موږ ته د سرو يکې خبره کوله، چې موږ
 خبر شو، چې پرنکي تښتيلې دسې، نو د محسود و لښکر
 په بيره پسې ورغئ، دوی چې بلو چستان ته اوښتل ،
 موږ به برید وکړ، ځای په ځای به لاس په لاس جنگل کېده
 خو چې کوم پرنکي به ټوپک راکړ و موږ به نه وژلو، چې
 چا به ټوپک نه راکاوه، موږ به وژلو، ویلي يې پرنکيان
 که څه هم زموږه دښمنان وو، مگر بهادر خلک وو، موږ
 به ورسې ټوکې کولې چې تا هم پرنکې مړ کړې يا ټوپک ورپه
 دے؟ ده به ټوکې کولې، چې ما پدې جنگل کې نه ټوپک
 یوړوا ونه مې پرنکې مړ کړو، زما سزا دا وه چې ستاسو
 نیا «يعنې دده ميرمن» د شپږ و میاشتو دپاره بائي کت کړې
 وم. دغه ډېر خوب سپی ۍ دده عمر به اندازاً هغه وخت
 ۷۵ کاله ۍ.

همدغه حال د ټولو پښتونو ۍ دوی د پرنکي خلاف ډېر په
 مڼه جذبه سو و جنگېدل، د چترال نه تر بولان پورې د سمي
 وړاو که د غره پښتون ۍ، د غازي په چيغه يې عمل کړه
 ۍ، مگر افغانستان يو ورکوتی ملک ۍ، داوږ د جنگد توان
 يې نه درلوده، که څه هم دوی لاندې پښتونخوازاده
 نه کړ، مگر د افغانستان بايللې حيثيت يې وکتلو، کوم چې

ګندومک کښی امیر یعقوب خان د لاس لیک په وجه خارج سیاست ۱
 او واک بایلل و، او وروسته امیر عبدالرحمن خان افغانستان
 غلام کې، مګر کله نه کله د دوسانو په کور کېنې هم نران
 پیدا کېږي، کومه بې غیوټي یې چې نیکه کېږي وه، هغږې
 لمسي پورته کړه، افغانستان او افغان ملت تر یې آزادي وکښله
 دوی چې په عرضي جنگ بندې سره راځي شول، نو
 دېر خلک په خپه شول، دا ځکه چې د قبایلو اولاندې پښتني
 دغه تمه وه چې اوس به دوی آزادېږي، خاصکر وزیرستان
 کېنې دېر مایوسي خور شوه. د محسودو او وزیرپو وفد
 کابل ته لاړو، امیر امان الله خان سره یې لیدلي وو، هغږو ته
 دېر تشلې ورکېږي وه، مګر حقیقت بل څه و، دوی چې
 واپس راغلل، د دوی په وطن پرنگي دهوانه کوله باري «بېاري»
 کوله، چې دغه دوی د پاره بالکل د حیرانتیا اونوټې فوجي غذا
 و، یوځل بیا یې دهند فوج په وزیرستان ورسم کېږي و
 که څه هم افغان امیر پرنگي تر سخت احتجاجونو وکړل، مګر
 پرنگي خپل بدل له وزیرستان نه واخیستو.
 د وزیرستان په تاریخ کې جنګونه، شوي دي، هانسې
 تنګي او بارو په تنګي کېنې دومره سخت جنګ و شو چې پرنگیان
 یې پخپله حیران کړل، دسره غرمې نه یې تور شپه جوړه
 کېږي وه. دلته بیا پرنگي لیکي:

ددې نه معلومېږي چې د پرنګيا نو محسود بدي شول،
او کله ته کله ېې بڼه ورسره بيان کړې دي، خو حقيقت دغه
دے چې دوځا لږ پس په عذاب وو، د ۱۹۱۹- (افغاني درېم جنګ)
نه تر ۱۹۴۷ پورې پرنګي په وزيرستان متواتره بيماري کړيده.
او خپل بدل ېې بڼه اخيستے دے .

همدغه شان افغاني حکومت خپل استقلال واخيست، خو
لاندې پښتانه دغسې تر نن ورځې پورې پاتې شول، همدغره وجه
وه چې پرنګي درېم جنګ پس قبائلي علائقو کېنې پخې چوڼۍ
جوړې کړې، وزيرستان ېې ټول فوجي کيمپ کړو، ميرانشاه
واټه لدها، رزمک کېنې ېې فوجونه ميشته کړل، اوس دوه
خطرې وې، يوه د آزاد افغانستان او بله د سوشلتي روس
نه. نوځکه د پېښور نه لنډي کوتل ته په بېرته بېرته پرنګي د اور
کاږي لار جوړه کړه، او امان الله خان د پرنګي په سترگو کېنې
اغزی و، نو هند کېنې ېې دخلافت په نوم خلک ولېسول، چې
هجرت وکړي او ورکوټ او غريب افغانستان نوے نوے،
حکومت ته مسلې جوړې کړي، دا افغانستان د پرنګيا نو سر
د جنګ بندۍ په وجه چې کومه مايوسي هندي او خاصکر
پښتنو کېنې خوره شوې وه، هغه نه دلته دبدرشوميان-
اکبرشاه تاثرات بيان نه وو.

«د آزادي تلاش» د کتاب نوم، ليکوال اکبرشاه بدرشي.

» په جبل سراج باندې شپږ تنډر «

پدې شان په جبل سراج کښې ورځې تیریدې، موږن دوو قواعدوله به راتر چا میلستیا کړې وه، اوله به موڅوک میلانده وو هرخوا خوشحالي وه. د جبل سراج ښه موسم خپل انځور وځ په ورځ ښودلو، په دویمه او دریمه به جلسې وې، موږن پوه و چې د هندوستان قانوني قیود په مونه ښه نشته، چې څه مویه نه وو هغه مویه خوله وو، تقریر و نو د موسیقۍ کار کولو، آزادي لوی نعمت ده، او بیا د هغه خلکو دپاره چې آزادي یې نه وی لیدلې او ناڅاپه یې ومومي، موږن ځان یې زغځیره محسوس کړو، او ځکه دېر خوشحاله وو، خو افسوس پرده زړه پورته شوه، موږن په خیال کښې چې . . . مستقبل کوم تصویر و، هغه پاتې نه شو، زموږن په زړه ونو کښې څه وو، او راپېښ څه شول، موږن په زړه کښې څه کړل او څه رپیل او «امان افغان» د کابل اخبار راتر جولی کښې څه راواچول، د امان افغان خبراثر دومره زیات و، چې زه که یې هرڅومره په تحریر کښې راولم نه شي راتلې. دې خبرمهاجر وچت کړل، پیاوړه یې روان کړل، وږي تږي یې د افغانستان په غرونو او میرو سرکړل، ترکستانه یې روس ته ورسول، د قفقاز په غرونو یې پیاوړه اناطول ته ورواچول او بیرته یې مصلیبت زده خو هوښیار وطن ته راستون کړل.

هغه خبر داو :

«ن موټنه اودانگريزانو تر مينځ عارضي صلح وشوه ، د
راولپيندې په مقام به اوس زموږ به اودانگريزانو دنماینلگانو
تر مينځ گفت و شنيد کيږي ، غيور افغان قوم به دخپلې تورې
ميوه زر حاصله کړي».

دا خبر نه و تندر و چې د جبل سراج دخوشحالۍ نه
ډکې فضا باندې را پريوتو ، دهر مهاجر مخ دغصې
نه تکل سور شو ، يو پکښې اووے : حکومت افغانستان پښتون
قوم سر دوهک وکړه ، بل پرې چيغه وکړه «اسلام سره
يې و نکره څه ؟» يو بل پرې اواز وکړ چې اوس په افغانستان
اوهندوستان کښې څه فرق پاتې شو ، او پخپله يې اواز وکړ و
هيڅ ..

ددې بيان نه معلومېږي چې کوزو پښتنو اوهندوستانيانو
کوم توقعات دافغانستان سره تړلي وو ، دغه ټول جذباتي
ووا او د حقيقت په ځل په خواهشاتو او هوايي خيالاتو ،
ولاړ وو ، دوځا ته پته نه وه چې دافغانستان حکومت سره
نه پسې وې او نه اصلحه ، کوم کار چې امان الله خان کړې
و ، هغه ايشيا کښې چا نه و کړې ، مگر حقيقت دا و چې دوه
قوت هم نه و ، چې هندیې هم آزاد کړې و ، روسو
حالونو ثابته کړ چې خپل کور يې دپرنکي ددلالانو نه

ټوك'و، په قلاړ يې نه پرېښوده .

درېم افغاني پرنكي جنگ د صلح او لوظنامې مطابق افغانستان يو آزاد او خپلواكه هيواد شو، هغه تون لوظنامه ختمه شوه، چې كومه چې د ۱۸۷۹ د كندومك د معاهدې، په وجه د افغانانو غاړه كېږي وه، دروئي خارجې سياست د پرنكيانو په لاس كېږي و .

اگست ۱۹۱۹ كېږي صلح په پندوي كېږي وشوه ، د راولپنډۍ دروځي شرطونه دغه وو ؛
(۱) امير امان الله خان د افغانستان خود مختيار بادشاه تسليم شو .

(۲) امير افغانستان ته د تاج برطانيه سالانې پېشن ، بند شو . امان الله خان د دې كاميا بې په وجه پرېښتنو كېږي د پر مقبول شو ، او هر درېم او څلورم هلك نوم امان الله خان كېښودل شو . افغاني درېم جنگ دنيا ته او خاصكر هندوستاني قوم ته لاره وښودله ، چې جبرأت وي ، نو وركوټه قوم هم آزادي تر لاسه كولا شي ، هم د دې جنگ اثرات په هندوستان پرې وتل ، كاندي جي د كانكرسي نه د سفارش كوند په ځاي د آزادۍ غورځنگ جوړ كړ و ، چې روسانو يې هند آزاد كړ و ، او بله فايده لاندې پېښتو ته دغه وه چې راتلونكي وخت د پان خرافا

باچا خان په ښه ځوانۍ کښې په سياسي سړو تودوپوه
 شو، د عمل ټکر ته يې راووتو، او پخپلو سترگو يې وليدل
 او تجربې يې وکړې، چې د پرنګي نه آزادي گټل د څو
 گرمو گرمو تقريرونو په ذريعه کړا نه ده، دغه جنګ
 او جهد و جهد او بډ او صبر ناک او د سړې ښېنې کار د
 همدغه وجه وه چې باچا خان يو ځل بيا خپله سياسي
 دفاعي کار شروع کړ، نو نه پښېمان شو او نړۍ ته
 شو، او نه يې صبر شو، او په تاريخي لحاظ يې د غاړې
 امان الله خان او حاجي ترنگ زو، غورځنگ يې مخ په وړاند
 يور و، چې په ۱۹۴۷ کښې د پرنګي بستره د هند نه کول شوه
 چې کومه خپيره پرنګي دريم افغاني پرنګي جنګ کښې خوړلې
 وه، نو ۲۸ کاله کښې نه صرف هند ځينې پاتې شو، بلکې ټوله
 نړۍ کښې ورپسې غوغا شوه او پخپله جزيره ورننوتو.

د خلافت تحريک او باچا خان

باچا خان خپله د خلافت متعلق ليکي: «کتاب رماژوند او جد
 جهد». په دې ورځو کښې د ترکانو په ټول وطن د اتحاديانو
 قبضه وه، مصطفى کمال او دهغه ملګري دروې برخلاف
 جنګ شروع کړ، په هندوستان کښې د خلافت د پاره مسلمانان

یو لوی ریچی تیشن (تحریک) شروع کړې و، ځای په ځای
یې کیمټي جوړې کړې وې، جلسې جلوسونه به کېدل.

د هندوستان مسلمانان عجب خلک وو، په جنگ کې پټولو
نه زیات د پرنکیانو امداد دوی کړې و، د دوی مشرانو وړه
برقی وکړې وې، ملایانو، زبرگانو او مذهبي پښوایانو
د پرنګي په طرفدارۍ د ترکو برخلاف فتوی ورکړې وه
خلافت دوی تبا کړې و، که دوی د فکر مخکښې کړې وای
دېر فایده به یې ورسولې وه، خودشت نه د احم بڼه وو.
د دهلي دخلافت د کیمټي د جلسې متعلق لیکي :

« ۱۹۲۰ کال په نیمايي دخلافت کیمټي له طرفه په دهلي
کښې د یو جلسې اعلان وشو او ورسره د دې خبرې اعلان هم
وښو، چې هغه خلک به پدې جلسه کې شریکین یې چې کفن
به یې په سرتړلې وي، نوره هم پدې جلسه کې شریک شوم.
دېر لویه جلسه وه د هندوستان د هرې برخې مسلمانان
ور له راغلي وو، عزیز هندی یو جذباتي نوجوان هلک و
هغه په جلسه کې د هجرت کولو تجویز وړاندې کول غوښتل
داکټر و مشرانو دارایه نه وه، هغو دېر پوه کړو چې اوس
د دې تجویز د وړاندې کېدو موقع نه ده، خو هغه منع نه
شو، او خپل تجویز یې وړاندې کړو، مسلمانان خو یو جذباتي
قوم دے، دې ته یې و نه کتل، چې د دې نتیجه به څه وي

وېاندې کېدوسه يې تجويز پاس کړاى، د هجرت خبر
 چې په ملک کېږي خور شو، پېښور ته ورو ورو، وېې
 وېې قافلې راروانې شوې، پېښور کېنې د دوى د امداد،
 او ارام د پاره د هجرت کيښودې جوړه شوه. د قافلې چې له هندو-
 ستان نه راتلې په سټيشن به يې خلکو ډېر تاوده استقبالونه
 کول او په پېښور کېنې به يې جلوسونه وتل، پر گليانو خواول
 د هجرت سخت مخالفت وکړ، خلک چې هغه ځان د پام دايو
 خطرناک کار گڼلو، ولې چې پوه شو چې خلک به هيڅ شانه
 نه منع کيږي، نو بيا يې د اکوښنې و، چې خو موږ کېدای
 شي هغومره ډېر خلک په هجرت لاړ شي، پښتانه خو د نورو
 خلکو په شان نه وو، هغوى چې دا تماشه لیده، ډېر اثرې
 پرې وکړ، ملايانو به هم وعظونه کول، چې هجرت فرض دے
 او که چا هجرت ونه کړ بنځه يې طلاقينې، داسې حالت په
 ملک کېږي پيدا شول، چې يې د هجرت نه بلې خبرې اوریدو ته
 څوک تيار نه وو، د حکومت له خوا هم قسم قسم اوازې خورېدلې

نړاوېنځې هجرت ته تيار شول.

باچا خان د هجرت مطابق ليکي:

” چې چا به هجرت نه کولو خلکو به ورته په بد نظر

کتل، نو ما د يوې جلسې انتظام وکړ، زموږ په کلي کېنې
 لويه جلسه جوړه شوه ډېر خلک پکښې را جمع شوي وو

په جلسه کښې مې داوړې چې تاسوليز صير وکړئ . زه به خو
کسان کابل ته ولېږم چې هغه موږن خپل چشم ديدۀ حالت راوړي
او موږن په حالاتو خبر او پوه شو ، نو بيا به د هجرت په بار کښې
فيصله کوو ، ما چې دا تجويز پيش کړئ ، زموږن دکلي عادل شا
نومي يوپيرو هغه سخت مخالفت وکړو ، وې ويل موږن به خپلې
بنځې گور کانو ته نه شو پرېښودلې ، که ته هجرت ته تيار نه يې
مه ځه ، خونور مه منع کوه ، موږن که خدای ته منظور ه ،
وي سبا وختي روانېږو ، اور په هندوستان کښې ولگيده او
وسوځيدله پښتونخوا ، که بړه وه که کوزه تالا ولاشو ،
او کروړونه روپۍ نقصان وشو ، خصوصاً چې د سندھ
د خلکو قافله چې د جونيجو صاحب په مشرۍ کښې پېښور ته
را ورسيده په پښتنو کښې اور ولگيدو ، تر او بنځې په هجرت
روان شول ، دا خو محمد علي او شوکت علي امان الله خان ته دا
پيغام ليږلې و ، چې ته د جرت د منلو علان وکړه ، چې په
پرنګيانو باندې ددې خبرې اثر پر يوځي ، او زموږن دخلافت
تحريک ته پکښې فايده ورسيزي .

اخير زه هم مجبور شوم د قوم په ملگرتيا ديوورکوټي
قافلي سر چې ټول ځوانان وو ، د شوقدر او مومندو په لار
پياده افغانستان ته روان شو .

همدارنگه يوبل ځای ليکي : خو وړځي وروسته هاشم خان کابل .

ته زما دتللو بندوبست وکړو، مونږه د جلال آباد نه کابل ته
 د خوگياڼو د غلې په لار روان شو، په گندهمک کښې عادل شاه پير
 د خپلو پنجو نرو ملگرو سر په څه راغلل، چې واپس وطن
 ته روان وو، ما ورته وويل: پير صاحب دا بنجې موبير ته
 گورکاف ته روانې کړيدي؟ ده راته وويل: چې څه وکړو،
 هلته هم د پنجو له لاسه تنگ وو، چې حئي محرت وکړئ، او
 دلته هم د پنجو تنگ کړو، چې په دې ملک کښې گوزار کړا نه ده
 بيرته يې روان کړي يوه».

باچا خان د خلافت تحريک او ډېرنگيانو د جاسوسانو او پښتنو
 بې صبرۍ او د غازي امان الله خان متعلق په خپل قلم لاسي
 ليکي:

«مونږ چې کابل ته راوړسیدو د لاهورۍ دروازي
 سره ډېرې ونې ولاړې وې، مهل جريڼو دلته اړولي
 وو، مونږ هم د دوئ سر يوځای واپول، زموږ د پاره
 حکومت بيل انتظام کړی وو، خو زه د عامو مهاجريڼو
 نه، نه بيلیدم، په کابل کښې د ټول هندوستان يوه شپاړس
 کسيزه کيمپي وه، چې زه او رضا خان ارباب هم دهغې
 ممبران وو، د دې کيمپي په ذريعه به د مهاجريڼو ارتباط
 د افغانستان د حکومت سر و، څه وخت چې د مهاجريڼو
 د قافلو تعداد شلو ديرشو زرو ته ورسیدو، حکومت

کمیته ته ویل؛ چې افغانستان خویو ورکوته ملک دے، دا
دو مړ خلک پکښې ځای د اے نه شي، تاسو مهرباني وکړئ
دا هجرت بند کړئ، نو موږن عباس خان ولیزو، چې دا خبره
هله پېښور ته ورسوي، هغه تر جلال آباد پورې لاړو، او دا
خبر یې پېښور ته ورساوه.

امان الله خان موږن ته وویل؛ چې زه د پرنګي د بڼک
زور نه لرم، که تاسې ورسو په کومه طریقه جنگ کول شي
او خپل ملک آزادو له شې، زه تاسو سره مرسته ضروري کوم
ځکه پرنګي نور مار دے. هیڅ اعتبار پرې نشته، چې زما
خوا کښې پروت دے، زه ترې په ډاډه ډاډه خوب نه شم کول
دا ویره راسو وي چې اوس به یې خوري.

هغه موږن ته دوه لارې مخکښې کړې، وی ویل؛ که نوکري
کوئ موږن به ستاسو ځوانان بهرني کړو، بیلې پلټنې به درته
جوړې کړو، تربیت به درکړو، که موږ د انګرېزانو سره جنگ
کول شو به یې کړئ، که ځکې عواوې نو په کنډوز او مزار
شریف کښې موږن به ځمکې لرو، هغه به درکړو، تاسو خپله
یوه کالونی جوړه کړئ او خپل انتظام په خپله ځان له وکړئ.
په کومه سیمه کښې چې موږن به یې تاسې ته درکوو به یې
کښې به ټول واک اختیار ستاسې خپل وي، او که د بیرون
حکومتونو سره تعلقات ساتئ هم ساتل یې شي، مهاجرینو

ته ٻي وويل: ڇي ته تاسي نوڪري غواهي هم اوڪه ڪئي غواهي
 هم اوڪه تجارتي غواهي هم درس امداد كوم. مون به
 راغلو خپلو ملڪرو سر به موڪلا مشورو وڪرو، دتولو مهاجرن
 به اتفاق به موڪلا خبره غور ڪري ڇي بس مون ته دي،
 عسڪري ٽريننگ راڪول شي، مون برقي ڪيو، مون به
 پليٽن تشڪيل هم جوڙ ڪيو، مون به را پاڇيدو ڇي حڪومت
 سر خبره فيصله ڪيو، ڇي ن مون دپاڻ انتظام وڪري
 نو ڊپرنگيانو مخبرانو "جاسوسانو" ته ڇي هجرت ڪئي راغلي و
 موقع په لاس ورغله، يو مخبر به پڪي پاڇيدو اوويل به
 ٻي، ڇي مون خو په ڪم ٻي نه و، راغلي نه نوڪريو
 ٻي راغلي و، مون په جهاد ٻي راغلي و، ڇي مون
 د هجرت غرض نه تر سر ڪيو او افغانستان ڊپرنگيانو
 سر جنگ نه ڪوي، نو نور مون به دلته ڪو، نه خو
 بيرتر ڪم. هغه ٻي به يو بل مخبر پاڇيدو هغه به و
 ڇي بالڪل ٽيڪ خبره ده، نه هم ڪم، ڇي ده به پاڇيدو
 يو نه به ورس ٻي پاڇيدو، دغسي به په نه ڪئي ماتي
 ڪلهه شوه، يو کس ما ٻي را منله ڪيو، ڇي ته ده حڪومت
 سر خبره مه ڪو، يو ڪل را شه. ڇي بيرته به را غلم
 ٽول به نالي و، بيا ما دوي ته دا خبره وړاندې ڪيو، ڇي
 راڻي ڇي دا ڪم واخلو، او نه هم درس ڪم، مگر دوي

دې ته هم تيار نه شول.

څرنګه چې پښتانه په راتلوکښې ګرځېدلي وو، دغسې پرلپسې
تلوکښې هم ګرځېدلي وو، نو دغه شان مهاجرين بيرته وروړو
ستيدل، ډېر لږ کسان پاتې شول، هغوی په افغانستان کې
استوګنه غوره کړه، چا نوکړي واخيستې چا ځمکې.

دغه شان هجرت ناکام شو، د هندوستان
مسلمانانو او خصوصاً پښتنو ته ددې هجرت ډېر تاوان ورسيد
افغانستان ته يې هم نقصان وشو.

دامان الله خان په ورکولو پسې پر نکيانوله همدې،
وخت نه ملا وتړله، فايده يې يوازې انګرېز ته ورسيد.
زماڅه ملګري تاشکند ته لاړل، چې ژوبڼ به موبڼ سره د
هند په ازادولو کې مرسته وکړي، زه په کابل کې د يو
څو ملګرو سره پاتې شوم، يوه ورځ زه دامان الله خان
ملاقات ته تلله وم، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې، په خبرو
خبرو کې مې ورته دا وويل: تاله ترکي درځي، فارسي درځي
او نورې ژبې هم درځي، خو خپله ژبه نه درځي، زما خبرې
په هغه باندې ډېر اثر وکړو، او وعده يې راسه وکړه چې
زده کړم يې، کله چې له افغانستان نه وايستل شو، زه بمبې
ته وراغلم، نو هلته يې ماسره پښتو کې خبرې وکړې.

دغه شان مې محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان

ونير خارجہ اوډېر لائق سپے و، په يوه لويه ميلمستيا
 چې دمهاجرينو د پار کړې وه، د ژبې بحث راغی
 يو سړي ورته پوښتنه وکړه، دا څنگه افغانستان دے،
 په افغاني (پښتو) پکښې نه شته، طرزي صاحب وويل،
 چې پارسي ن موږ د ملک ژبه ده، نو ما ورته وويل، چې
 طرزي صاحب پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده، او د
 اکثريت ژبه ده، په ټوله دنيا کښې د اکثريت ژبه هم سرکاري
 وي، هم دفتري وي، هم تعليمي وي،

دغه و د باچا خان د لاس ليکلې داستان. چې ده د خلافت
 تحريک متعلق گټورې خبرې وې چې ددې پس منظر باندې
 سړی ښه پوهيدے شي، چې خلافت تحريک يو جذباتي بغير
 څه خاص سوچ شوې منصوبې نه شروع شوه و، يوه
 ځوان هلک په تجويز ټول مسلمانان راوپاريدل، او هجرت يې
 شروع کړو، دغه پته ورته نه وه چې مسله ترکې کښې ده
 موږ به هندوستان نه افغانستان ته ځو، پکار داسې وو چې
 دوی باندې ترکان يا خلافت دومره گران و، د باچا خان دخولي
 خبره نو پرنگي په حق کښې يې فتوی نه وې ورکړې، او خپل
 بچي يې د پرنگي د پار نه وے قربان کړے، دوی اول خلافت
 پرنگ کړو، بيا يې جوړولو، بيا يې پخپله جنگ نه کولو، په افغانان
 يې جنگ کولو، افغانستان، مشرانو چې کوم طاقت و، هغه دوی،

د هندي خلافت مشرانو نه بغير هې ۱۹۱۹ کښې د پرنګي خلاف
 وجنګيده ، خپله آزادۍ يې واخيسته ، نور توان يې نه وو .
 مګر د دې سر د باچا خان تجربه وشوه ، چې جذباتي او
 بغير سوچ شوې منصوبې يا تحريک همدغه حال وي چې رښته
 دده په سياسي ژوند کښې ډېر رول لرلو ، اوبل ورته افغانستان
 معلوم شو ، چې تش نوم دے ، نور غريب او په فوجي توګه
 يو کمزور ځای هيواد دے ، نو ځکه باچا خان پخپل ځان او
 لاندې پښتونخوا کښې د موجودو حالاتو مطابق خپل سيا^{سي}
 کار شروع کړو ، بغير د دې نه چې دکابل په طمحه ناست
 وي ، چې هندوستان به آزاد وي ، اوبل ورته د ژبې متعلق
 معلومه شوه ، چې دوي ځان ته افغانان وايي ، مګر پښتو
 ژبې ته يې شا اړولې ده ، نو ده دغه نوټ کړه خپل سيا^{سي}
 ژوند کښې يې خپله پښتو ژبې ته يو مرکزي رول ورکړو .
 دغه د باچا خان د پام چې لا ځوان و ډېرې کټورې تجربې
 وې او د خيالي جهادي اوليندې او غشو د جنګ نه شلې
 پيرۍ حقيقتونه راکوز شو ، او د پرنګي خلاف يې يوه نه
 ستړي کيدونکې او نه پخلا کيدونکې مبارزه شروع کړه
 چې ميوه يې تر نن ورځې پورې موندنه خورو .

نه پخپله د سمبر ۱۹۹۲ کښې ترکې ته د سيل د پارو ،
 تله وم ، موندنه يو ګروپ کښې سر يوځای شو او ترک .

د سیلا نیانو د دفتر لخوا په مختلفو تاریخي او اثار قدیمه ښارونو
 باندې پې وگرځولو، د ترکی مشهور ښاران طالیه چې د
 دسمندر بحر روم په غاړه پروت دے، ورته د توریستو لکه
 وایي، نه مو خپل گرځنده سفر شروع کړو، اول مودانتيک
 دوخت زاپه ښارونه وکتل، بیا استنبول، بورس او نور
 ښارونه وکتل، نو دې دوران کېنې ماته خلافت مومنت،
 راپاد شو، ما د ترکی ترجمان سر په دې باب ډېرې خبرې
 وکړې، دے ډېر خبر سپه و، ده راته ویل: خلافت
 تش په نوم پاتې و، اخلاقي لحاظه خلیفه او دده درباریان
 ټول بد اخلاقه او عیاشي خلک وو، ده ویل چې ۱۴۵۲
 کېنې عثمانی خلیفه کانو موجوده استنبول قبضه کړیدے
 موبزه دیورپ سر جوختیو، یورپ کوم ځای ته ورسید
 او موبز کوم ځای ولاړیو چې موټر او جهاز خوږ پرده
 چې دسړي توب ټوپک هم نه شو جوړولی، دغه ټول زمونږ
 دخلیفه کانو بې غوري او عیاشي وه، دوی تش ښځو او
 شرابو پسې گرځیدل، نو داسې "INSTITUTION" بیرته
 جوړول کم عقلي ده، دویل مصطفی کمال موبزه د
 مذهبي تیارخورو، نه خلاص کړو، هم ددې ترجمان
 دخبرو سره ځماهم اتفاق دے، چې اخیری وختونو
 کېنې خلیفه تش په نوم پاتې و، دوی خپل قوم ته نراقصادي

ترقي ورکړه او نه ساتلې ، د ترکي خليفه کان تر اول جنګ
 عظيم پورې د پرنګيانو او فرانسويان ملګري وو ، دا ،
 ځکه چې تر دې وخته پورې د دويم خلاف بالکان او ايشيا
 کښې روس ، او استريا مخالف وو ، پرنګيان او فرانسويان
 پکښه راځي وو ، چې روس او استريا دې مضبوط نه شي . نو
 نو دوی به دخپل مفادو دپاره هميشه ترکي سره مکه کولو ، او
 بل پرنګيان په خپل هند باندې داريدل ، نو هرځای کښې چې
 به روس ته عذاب جوړېده دوی به يې مکه کولو ، تر دې
 پورې چې ۱۹۰۲ کښې د جاپان سره د روس خلاف معاهده وکړه
 هم دغه وجه وه چې ۱۹۰۴ - او ۱۹۰۵ - سمندري جنګونو ،
 کښې جاپان نو مشرقي بعید کښې روسان و ډبول ، او د
 پرنګيانو بهتر په يخ شو ، دا ځکه چې دوی سره خطر وه ،
 چې روس په هند راشي ، نو دوی د ترکانو سره د پېرېنه تعلقات
 و ، تر دې حده پورې چې ترکان هميشه د پرنګيانو او
 افغانانو ، جګړه و ، کښې د پرنګي ملاتړ کاوه ، دا ځکه چې
 پرنګي به چينې جوړې کړې وې ، چې امير شرعلي خان
 د روس ملګري دى او د روس او ترکي خوډېره پخوانۍ پلار
 وه ، مګر د دې دغه مطلب نه و ، چې کښې ترکان د پرنګيانو
 د تړون زامن وو ، خو دهغې وخت جيوپولتيکل تقاضى
 داسې وه ، د ۱۹۰۴ - ۱۹۰۵ - د جنګ نه پس روس خپله ټوله توجه

بالکان ته راواپوله، سلاویش قومونه څوک داستریا او څوک
 دترکي لاندې وو، یو بل یو پیا طاقت جرمني جوړیدو، نو
 دجرمني دویرې ته روس، او فرانس سره نږدې شول،
 بیا فرانس په کوبینې روس او برطانیه سره نږدې شول،
 په ۱۹۰۷ کښې یې معاهده سره وکړه، د هند د نیولو خطر
 ورکه شوه، اوس روس، بالکانی سیاست کښې سلاویش
 قومونه دترکو، خلاف راپورته کول، ۱۹۱۲-۱۹۱۳ کښې
 بالکان د یوډرو ډیپوشوه، مگر دلته داستریا سلطنت -
 لاندې هم سلاویش و، نو ځکه بالکان کښې پخواني دوستي
 روس او استریا سره دښمنان شول، او پخواني دښمنان
 ترک او استریا د مشترکې مسلي په وجه سره ملګري شول
 چې ددوی ملګرې جرمني هم شو، چونکه پخوا د پرنګیا نو او
 فرانسویانو مفاد پدې کښې وو چې ترک دروس خلاف ټینګ او
 ملاتړ کړي، اوس یې فایده دې کښې وه چې ترک ختم
 کړي، هرچا ته دامعلومه ده، چې اګست ۱۹۱۴ کښې اول جنګ
 عظیم شروع شو چې خلافت ترکی، هنګري، استریا
 سلطنت، او جرمن سلطنت ماتې وخوړله، روس دلین
 په وجه بالکل بله لار ونيوله، پرنګیا نو او فرانسویانو
 د عثمانیه خلافت حصې سره تقسیم کړي، عرب یې اول
 پدې طمحه راپورته کړل، چې دوی ته به واک ورکاوو.

روستويي وٽ سره د هوکړه او کړه، شام، لبنان، فرانس،
 قیضه کړل، اردن، فلسطين او عراق برطانيه وځني وټه^{خسته}،
 دغه اوسني ترکیه هم خته وه. پدې باندې اتلي، يونان
 قیضه کړې وه، خليفه او دده درباريان په دې راضي
 وو، چې دوی ته صرف استنبول خوا شاه علاقې ورکړي.
 وې، نور ترکي قوم تباؤ، د پاسه يې ارمنيې پر لاسونو
 کړې وه، ترک ورکړ و، خليفه دخپل ارام تيرولو دپاره
 دې ته هم تيار و. مگر مصطفى کمال، عصمت انونو، دملي
 مجلس نه بغاوت وکړو، انا طوليې ته پټ په پټه راغلل، د
 گوريلا جنګ يې شروع کړو، خليفه خو د اتحاديانو ايجنټي
 جوړه شوي و، د مصطفى کال خلاف يې دنيولو حکم
 جاري کړو، مولويانو شيخ اسلام او پيرانو فتوي ورکړې
 چې قتل يې روا ده، داځکه چې ده دخليفه دوخت د
 حکم نه انکار کړې ده، مگر ترکي قوم دومره بي علمه
 نه و، لکه مومنه پښتانه، چې امان الله غوندې پر وطن
 مين بادشاه يې د پښتنو د بې علمۍ په وجه د وطن پر ټکيانو
 او ملایانو وېشېلو، ترکي خليفه د جنګ او ماتې نېس هم
 دعيش و عشرت تر لاس وانه خيسته، ده کلن
 و او نوې بنځه يې ۱۹ کلنه وه چې نوزت نومیده "NOZAT"
 چونکه ترکي د جنګ عظيم په وجه نړۍ ته و، فوج يې

کلوډو، اسلحه او ذرائع يې قبضه شوي وې، د دوی اتحاديان
 جرمني او سمتریا ختم شوي وو، چې د اسلحي مدديې ورکړې
 وائي، نومصطفی کمال په تش لاس د اتحادياتو خلاف را-
 پورته شو، اناطوليه ته چې راغی، نوسمي ورسره نه
 وو، تورکان څوک قید وو، څوک شهیدان، او لږ تعداد
 يې معذرو، عيبي شوي وو، نو دده په لښکر کې ترکي ښځې
 او پيغلې برقي شوې، دوی داسې په بهادرۍ سر وځنگي
 چې دنیا يې حیرانه کړه، دې ترجان راته خبره کوله، چې
 دوی يعني ترکي ښځې به په تش لاس د یونانیا مور په مور چو
 ورختې، خاصکر هغه کونډې ښځې چې د دوی خاوندان
 شهیدان شوي وو، نو دوی دخپلو خاوندانو مشن مخ
 په وړاندې وړو، دوی سره تېران، تېرې، لکړې، کوټک
 او کا نړۍ وو، او د ښمن باندې ورتلې، د قومي جذبې
 نه داسې لکې وې، چې یونانیا نېې پښتې ته اړ کړل
 اتلې توبه وويستله دې ترجان راته ويل: چې خيرالدين
 نومې و چې نور به دې څه تنگوم، خودغه وگڼه چې دغه
 موجوده تورکيه، جمهوريت مونږه تر ترکو ښځو او پيغلو
 گټلې ده، نو ځکه مصطفی کمال دوی ته د وطن آزادي او
 حقوق ورکړل، چې مصطفی کمال به په جبار ويل: چې زما
 ترکي ځوانان څوک مړ او څوک ورکړ وو، مگر زما لښکر ترکي

پينځې وې، او دويمې دغه ملي غرور پرځای کړ.

اوډل مصطفى کمال سر يو تکړه جنرال عصمت و، چې ده يونانيانو ته دانونو په مقام فيصل کن شکست ورکړ، او داسې حال و چې دې يونانيان مرشول، حئيې ژوندې سمندر ته ولسويدل، حئيې لمبې وهلې وړې وړې يوناني جزير و ته ورسيدل، نور و ستوعصمت دانونو ... په نوم مشهور شو مصطفى کمال ورو ودموجوده ترکي نه يونانيان ، اتلديان ، آرمينيان ، پرتگيان ، افراسويان ټول واپه واورځوکې يې وشل او حئيې يې لوطنامې ته تيار کړل، نو ۲۴ جولای ۱۹۲۲ - کښې يوه لوطنامه سر وکړه چې د لوزان په نوم مشهور ده ددې معاهدې، مطابق د موجوده ترکي سرحدونه وټاکل شول او و منل شول، او مصطفى کمال خلافت پرېځه اعلان کړ، او ترکي جمهوريت يې اعلان کړ، خليفه اخير *ABDUL MAJID* يورپ ته لاړ، او مصطفى کمال پخپله هم يو قابل جنرال و، مگر حئيې نور بهرني عوامل و، چې دده سره يې ملگرتيا وکړه، چې هغه د افغانستان آزادي وه، چې پرتگيان يې ور خطا کړل، ايران کښې حالات گډوډ وو، قاجاريانو د سلطنت اخري سلگي وي، ټول ايران کښې د غلو او ډاکمارانو غوښې وې، هندوستان پخپله راپورته شوې و، اوډل د پرتگيانو هغه مقصد پوره شوې و، يعنې دوی ترکيه ټکړې ټکړې کړې وه، د عراق د حکومت دنوم لاندې

پېي د ترکانو نه د کردانو، حصې علاقې بيلې کړې، پدې وجه
 چې کيرکوک کېنې تيل وو، منو دوی د عراق
 بادشاه ته ورکړې، داځکه چې ۱۹۰۱ کېنې نه پس تيل د جهاني
 فرجي او اقتصادي سياست کېنې کال په کال، اهم کيدل، د موصل
 او سلما نيه کړدان تر نن ورځې پورې د عراق ترجع لاندې دى.
 اوبل غټ ککړ د مصطفى کمال د بري چې سبب شو، هغه د ليتن
 سوشاسټ انقلاب و چې مغرب يې ور خطا کړې و، او سرکېنې
 د دوی خيال و چې ناکام به شي، مگر ۲۴-۱۹۲۳ پورې سوشاليزم
 کامياب شو، نو مغربي سامراجي طاقتونه ور خطا شول، چې
 اذربايجان او ارمنيه او جارجيا په لاس ترکي ته او بيا مشرق
 اوسطي ته راکوز نه شي، نه چې مصطفى کمال پر او منيا
 ډوله دوی به غلي وو. داځکه چې روسي انقلاب نه ورت
 مصطفى کمال يو په لاکه بڼه و، نو دوی مجبور شول چې دلوزان
 معاهده د ترکي سر لاس ليک کړي.

مصطفى کمال د مذهبي سياست نه لاس واخيسته، خلافت
 يې ړنګ کړ، او مذهب او سياست يې سر جدا کړل، او جديد
 سيکولر ترکي جمهوريت بڼا د يې کېښود، د عربي پرځای
 يې ترکي ژبه په لاطيني «رومي» توريو باندې واپوله، عربي
 توريو کېنې ليکل بند شول، د ښځې او نز حقوق يې برابر اعلان
 کړل، ټول جماعتونه او مذهبي ځايونه يې درياست په قبضه کې وکړل.

يعني ترڪي جمهوريت د اسلام په واك كښې نه ؤ، بلكې اسلام
 يې درياست تر واك لاندې كړو، په عربي كښې يې اذان بند
 كړو په تركي ترجمه شو، مگر په ۱۹۵۰ كښې بيرته اذان پر عربي
 كښې شو.

دغه ټول رد عمل د عربو د اول جنك عظيم په وخت غذارۍ
 په وجه ؤ، چې مصطفیٰ كمال او ترکانو د عربو نه نفرت كولو
 كوت پټلسون د تركي د قوم لباس شو، چادري او پردې
 يې ختمې كړې، پنجې بربنډ مخ كړخيدل شوې، تعليم يې
 په نړاو بنسټه لازمي كړو، خپل سياست يې د بل چا د كورنۍ چارو
 كښې كوتې نه وهلو په بسنت كښنود، داستنبول په ځلې يې
 انقريه په اناطوليه كښې نزلې، ناستون، جوړ كړو، د تركي
 فوج، سياست او زراعت يې جديد كړو، او تركو ورته د پركا
 مينې او عزت نه انا تركي خطاب وركړو» يعني د تركانو پلار»
 ده خپل ټول عمر كښې واده ونه كړ، ټول ژوند يې د تركي قوم د
 خدمت له پاره وقف كړى ؤ، تر ۱۹۳۷ پورې ژوندې ؤ، تركانو
 باندې تر نن ورځې پورې د پرگران دے، او د پر قدر يې كوي
 دده په ژوند باندې څو ځله حملې وشوې، مگر خداى بچ
 كړې دے، يوه خطرناكه حمله د ميان اكبر شاه بد رشتي د
 بيان مطابق داسې شوې وه:

په مصطفیٰ كمال پادشاه د بيم حمله: «بل ملگرے چنكيز

ماته دخپل سفر قيصه مختصره شان وکړه، چې څنگه هغوی
 انا طول ته لاړل، او بیرته راغلل، دامها جرین د چار جوړی
 نه نیغ باکو تر رسیدلي وو. او د دې ځای نه د ترکو ترڅای
 سره پیاده انا طول ته روان شوي وو، چنگیز ووې: «د
 قفقاز» «کوه قاف» او ارض روم د غرونو مزلې د افغانستان
 د غرونو نه اسانه نه دي، زموږ شپې په واور وکتې شوې
 دے، خودا عذاب پرېږده، تو چې ورسید و خبر
 یې چې له موږه سره څه سلوک وشو؟ یو ذلیل هندوستان
 چې د وطن غدار و، او د انگریز ایجنټ و، نوم یې په ځان،
 مصطفیٰ صغیر ایښی و، او دې ذلیل انسان د انگریز په وینه
 د ترکو محبوب رهنما مصطفیٰ کمال، پا شاه د وژلو کوښښ کړی
 و، دا بد نصیب انسان زموږ د رسیدو نه وړاندې دخپل عمل
 په وجه جهنم ته رسول شوی و، پداسې منحوس وخت
 کې موږه انا طول ته ورسیدو، چې هغوی خبر شول چې
 هندوستانیان انا طول ته راغلي دي، او وایي چې موږه
 د ترکو دامداد د پان راغلي یو، نو موږ ترې جواب
 راکړو، چې زموږ د هندوستانیانو دامداد نه توبه ده
 موږ ترې د نفرت او حقارت په نظر سره کتل، او حکم یې راکړو
 چې په کومه لاره راغلي یی په هغې بیا پستینه ځی».

«کتاب د آزادۍ تلاش، صفحه ۲۹۶».

ددې نه معلومېږي چې هندوستان يې هرځای د پرنکي دپاره
 مردار نه مراد کار ته ملا تړلې وه، هم ددوئ په وجه اشيا
 غلامه وه دغه حال د هندوستان د ټولو مسلمانانو ته و، مگر
 ترکانو پکښې د اصلي او کچه فرق نه شو کولې. مگر بل اړخ ته
 داسې ملي ځوانان هم وو، لکه اکبر شاه مياد چې دوئ په رښتيا
 د پرنکي دښمنان وو، يو د پېښور، پښتون چې غالباً نوم يې -
 عبدالرحمن خان ؤ، د مصطفى کمال د پراختياري ملگر ؤ، او
 يو قسم سکرتري يې ؤ، مگر دغه پښتانه وو، او هندي مسلمانان
 پخپله غلامان وو، دخپلې غلامۍ علاج يې نه کولو، او ترکو
 د آزادۍ پسې روان وو، چې دغه پخپله يو د بل ضد دي
 پکار خلافت تحريک ته دغه ؤ، چې دوئ هندکښې د هندوستان
 اولس که هغه هندو سيکه يا عيسيا او مسلمانان وو، يوځای
 کړي و، بيا يې آزادي اخيستی و، د خلافت مومنينه
 دومره جنون پيدا کړي ؤ چې مصطفى صغير (هندوستانی)
 په مصطفى کمال پا شاه باندې بم غورځاوي، او د پرنکي
 خدمت کوي، هم هغه د باچا خان خبره، چې دوئ اول
 د خلافت او ترکو خلاف فتوې ورکولې او خپل اولادونه
 يې بهرني کول، پرنکي يې مضبوط کړو، چې ترکان يې ختم
 کړل او س هندوستانو ته خلافت وړيا دشو، نو دغه
 ټول تحريک يې منطقه ؤ، هيڅ پلان شوی نه ؤ، هم ددې تحريک

دمرگه اوختيدو، وجه وه، خپلي منطقي نتيجه ته ورسيدو
 خو هندوستان كښې غريب مسلمانان يې په عذاب كړل،
 افغانستان يې كمزورنه كړو، چې پرنگي خپل سبي غازي
 امان الله خان پسې خوشې كړل، چې ۱۹۲۹ كښې يې هجرت تر مجبور
 كړو.

د باچا خان تعليمي او اصلاحي هلي حلي

باچا خان پخپله ليکي:

» د افغانستان او آزاد قبایلو حالت هي چې وليدلو (۱۵) پنځلس کاله هي په هندوستان قبایلو او افغانستان کښي، غرزې پرزي وکړې، نو په دې نتيجه ورسيدم، چې انقلاب د منډې کان او دومره اسان چين نه دے، انقلاب دسړې سينې کار دے، انقلاب علم او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې پوهې سره قام وروزي او، انقلاب ته يې اماده کړي، د انقلاب دپاره داسي موضوعونه دے، ته گورو چې مونږ جذباتي ملگري په څومره جوړش، راوتلي وو، ټول لارل خواړه شول، نو کيनाستم دځان سره چې بڼه فکر وکړ، زه په دې نتيجه ورسيدم، چې زموږ د قام نه تجارت خواته توجه شته، نه د صنعت خواته نه د زراعت خواته او نه د تعليم خواته. د بې خوا په رسمونو روا جوړو کښي تر څو بونو پورې ډوب دے، په خانر جنکيو، اخته وي داسې قام انقلاب نه شي کول، او دا قام ددې بلاگانو نه خلاص

پڪاردي ڇي سياسي شعور پکڻي پيدا شي ، اوداڪار يوه پرامنه
 فضا غواڀي ، تر دغه وخته پوري په دې عقيده وم ڇي دا
 ٻټول کاروته انقلاب غواڀي ، تشدد راته. د انقلاب نږدې اود
 کاميابي لار ښکاريدده ، خو تجربې نه وروسته راته معلومه
 شوه ڇي د جنگ په وخت کښي آسون ، نه تياريري نوځکه ڇي
 اراده وکړه ، ڇي خپل کلي ته واپس کيږم د عدم تشدد په بنا
 به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت دپاره
 قومي مدرسي جوړوم ، نوځکه اتمانزوت راغلم .

زه ڇي د هجرت ږيرته راغلم ، دهغو مدرسو ډيرته جاري
 کولو ، کوشښي ڇي کولو ڇي پرنگيانو د جنگ په زمانه کښي بند ځي
 کړي وي .

د ياجا خان د دې بيان نه دوه شيان جوتږي يوه يو
 دغه ڇي ياجا خان پدې اوس پور پور پوه شوي و ڇي دغه
 کارونه په منځ ځي او ځي صبري نه کيږي او دده خبري نه
 د يوه سياسي بالغ ځوان معلوميزي ، دا ځکه ڇي د
 حقيقت پسند شوي دے ، اود قوم په مرضونو اود هغې
 په علاجونو سرسري نه ، بلکې ژور سوچ کوي .

دويمه تبديلي ڇي پکښي ښکاري هغه دغه ده ڇي
 دا ځي د بدل بابا يا پير يا مشر نوم نه اخلي ، بلکې ځان تر -
 مخاطب دے ، دغه په سياسي ژوند کښي لوي بدلون دے .

چي خوک، احساسِ قوامه واري وکھي او بيا يي په بلا چا نه واکپوي بلکې پخپله ملاورته تږي، دغه نمونه سوچ د پڅي ارادې څرگندونه کوي چې دغه د پير عزم ژوند بڼا دې سټې دي د لته موبن وينو چې باچا خان اول د خپل قوم مرضونه پيژندلي دي، او بيا يي دهني دلري کولو - کوبښون په گوته کړيدي. يعنې باچا خان په دې رسيدلې د چې دغه کار په زور نه کيږي، بلکې عدم تشدد او ميني او ورورولې دلارې نه کيږي. دغه هغه تبديلي وې، چې د باچا خان د پنځلس کالو د تجربو نڅوې و.

نو په ټولو مرضونو کښې باچا خان اول گزارېدې علمي وکړو، دوئ ته پته وه چې جاهل قوم د ټولو مرضونو جاله وي، ترڅو پورې چې قوم په علمي توگه روزل شوې نه وي دغه نورې خبرې عبث دي. نو ځکه باچا خان که څه هم د اول جنگه عظيم نه مخکښي يې په مدرسو جوړولو پيل کړې و، چې دوئ د مولدگانو نه د پېچ کيدو، د پارو د حاجي صاحب ترنگزو د سرپرستي لاندې کار کولو، مگر د حاجي صاحب دنگه نه پس دغه کار صرف او صرف باچا خان ته پاتې و. اوس ده پنځه اراده کړې وه، چې دغه کار به کوم، نو باچا خان ۱۹۲۱ کښې د اتانزو هائي سکول، بنيا د کښود، د دې متعلق باچا

پخپله ليکي:

« موټن په ۱۹۲۱ کال کښې د دوستانو په امداد پرماتانو
کښې د آزاد سکول بنياد کېښوده. چې په دې سکول کښې ،
قاضي عطاء الله خان ، ميان احمد شاه ، حاجي عبدالغفار خان
محمد عباس خان ، عبدالاکبر خان اکبر ، تاج محمد خان ، عبداللہ
الله شاه ، او خادم محمد اکبر زما ملگري وو .»
د اصلاح الدفاعنه متعلق ليکي :

« د مدرسي تر خړنگ موټن د پښتنو د غلطو رسمونو
او رواجونو د اصلاح کولو ، د تشدد نه د منع کولو ، او
پکښې د ميني او محبت د پيدا کولو په عرض د اصلاح الدفاعنه
په نامه يو انجمن جوړ کړ ، چې د دې انجمن ممبران د لکسان
وو :

- ۱- محمد عباس خان ، ۲- صدر عبدالغفار خان « دواړه د -
اننانزو » حاجي محمد اکرم خان د خان مائي ، ۴- جمعدار -
نور محمد خان د ترنگزو ، ۵- محمد زرين خان د ترنگزو
۶- عبدالاکبر خان د عمرنو ، ۷- غلام محي الدين خان د تنکي
۸- فخر قوم ميان صاحب ، ۹- ميان جعفر شاه د زيارت ، ۱۰-
فضل اکرم د نري قلا - ۱۱- فضل ربي د بدرکي ۱۲- ميان احمد شاه
د قاضي خيلو ۱۳ ميان عبداللہ شاه ، ۱۴- خادم محمد اکبر د چارسد
۱۵- تاج محمد خان د چارسدې ، ۱۶- مولانا شاه رسول د

۱۷ - شاد محمد خان، دميرنو، ۱۸ - شير بهادر خان
 د کونړ پاڼي، ۱۹ - جليل خان د جليل ۲۰ - خوشحال خان د بایکاب
 ۲۱ - شاه پستد خان د چار غلي، ۲۲ - امير ممتاز خان د بنو، ۲۳ -
 بير ستر محمد جان خان د بنو، ۲۴ - محمد رمضان خان د مير و،
 ۲۵ - حکيم عبدالسلام د هريپور، ۲۶ - ميان صاحب د پکلي،
 ۲۷ - قاضي عطاء الله جان د مردان، ۲۸ - شين جان خان
 د محب باندي، ۲۹ - علي اصغر خان وکيل د هزاري، ۳۰ - افندي
 صاحب د ملاکنډ، ۳۱ - يوماکر د گورد حمزه خان د اصلاح
 الدفاعة د تنظيم غنډالې او منظموالي پته د دې ملگريو
 يا د مېرانونه جوته ده، چې دې کښې صرف د يو کلي يا يوي
 ضلع خلک ندې را جمع شوي، بلکې دهغه وخت د پښتونخوا
 صوبي ټول په قوم او وطن مين خلک را جمع شوي وو چې
 د هزارې نه تر دېرو پورې دغه تنظيم خور وو، او د پراخه
 شخصيات پکښې را جمع وو، د مثال په توگه د بنو مشهور سياسي
 او سماجي ليکوال بير ستر محمد جان خان، چې د صوف په بنو
 کښې مشهور نه و، بلکې، دخپلي ضلع او صوبي نه بهر هم
 هند کښې مشهور و، چې څه وخت دخلافت په وخت کښې ټول
 هندوستان باندې پرنگي يوه توره تياره خوځ کړې وه، نو دغه
 نر پښتون را پاڅيدلې و، او د ټول هند د پان داميد يوه شم
 جوړه شوې وه، دلته زه د مشهور مسلمان ليکوال صحافي

اویکاوال، اولوی افلا بی شاعر مولانا ظفر علی خان یونظم چہ
 اردو تہذیبہ کنبہ بی بیرسٹر محمد جان باندہ لیکلی دے وپاندہ
 کوم، (نرمیندر اخبار)

تجھے اے ہمنشین وہ دن بھی ہیں یاد
 کر پھٹ پھٹنے کو ہم پر آسمان تھا
 خلافت پارہ پارہ ہو چکر تھی
 نشانِ سلامیوں کا بے نشان تھا
 اندھیرے میں پھٹکتے پھر رہے تھے
 مصیبت میں ہمارا کارواں تھا
 نکل کر دل سے رُک جاتی ہے فریاد
 کر جس کو دیکھئے وہ بے زبان تھا
 غرض اس ابتلا میں ہر طرف سے
 ہماری غیرتوں کا امتحان تھا
 کیا اُس وقت جس نے سب کو بیدار
 وہ ایک بیدار طالع نوجوان تھا
 خدا نے کی عطا جس کو یہ توفیق
 آگیا ایک محمد جان خان تھا
 "بیرسٹر محمد جان خان"
 دآخستوڑی: بنوں وزیرستان تاریخ، لیکوچی، گل ایسٹان سیفی

ددې نه معلومېږي چې باچا خان د پښتونخوا ټول حب وطن
 خلک په دې تنظيم کې را جمع کړي وو، او هر يو مېرې پر خپل
 خپل ځای لوی لوی خلک وو، غټه لویي يې داوه چې دوی موچ
 او فکر کې يواله وو، د خپل قوم او وطن سره يې مينه وه، د پرنکي
 د حلوی د تال نه يې نفرت کولو، خوکه سره ور تر حير شي
 نو د پښتنو د بد بختۍ او تقسيم اندازه به ور تر ولکي، چې د
 هزارې ممبر پکې شته، د ډېرو والا پکې شته، خود مومندو
 خيبر، کرم او وزيرستان څوک نشته پکې، ددې دغه مطلب
 ندی، چې دوی نه پکې شاملول، بلکې دهغه وخت سياسي
 او سماجي حالاتو جبر وو، چې د ډېرو سړي د پښورې سره
 کار کول شو، مگر د جبر پرېدي ته اجازت نه وو، راځکه
 چې پرنکي موبزه په قساقسم تنظيمي تاکونو کې ويشلې او ساتلې
 وو، د اصلاح الافغانه تنظيم غټ مقصد دغه وو چې د پښتنو
 نه غلط رواجونه او رسمونه ورکړي، او کمال دغه دے،
 چې دوی ټول پدې يوه خوله وو، چې دغه کار به موبزه د
 تشدد د لارې نه بلکې د عدم تشدد د لارې کاوه، چې پښتون
 قوم مشرانو کې دغه نمونه بدلون نيکمرغي وه، د دوی غوښتل
 چې پښتون ته يوصحت منداو عزت دار مقام ورکړي، مگر
 د دوی د بېمانان هم کم نه وو، چې سر کې يې پرکي وو، او
 ورسو دالان، نو دوی سر نه دومو ذرائع وې او نه دولت،

چي ڊپٽي غوندې ڊبلي تنخواگاني يې ورکړي وکړي ،
مگر چي يو حُل په قوم کښي احساس پيدا شي ، نو داسي
نمونو خلک بيا پيدا شي چي . دوئي دولت او عهد ي نه
زيات ملي خدمت ته اهت و رکوي ، همداسي يونږښتون
متعلق چي ډبنو و باچا خان ليکي :

« زمونږ په سکول کښي استاذان کم وو ، نو ما به په
خپله هم هلکانو ته درس ورکولو ، بله دا وه چي مونږ
دومره روپيه نه لږلې چي استاذانو ته موډبلي -
تنخواگاني ورکړي وائي ، په لاهور کښي دخلافت
کانفرس و ، مونږ ورغلي وو ، ډبنو د مير اخيل
کلي امير مختار خان هم دې کانفرس ته راغلي و ، د
هغه سره مو ملاقات وشو ، هغه خپل دوه زامن چي په
اسلاميه کالج کښي يې (B . A) مې ، اے کښي تعليم کولو
او د ترکي مولات په وجه يې پريښي و ، زمونږ سکول
ته يې داستاذي لپاره راوبخښل ، د مشر نوم امير ممتاز
خان و ، او دکش نوم مقصود جان و ، مقصود جان زمونږ
د سکول اول هيلو ماستر و او کله چي دے دويان تعليم دپاڅ
کالج ته لاړ ، امير ممتاز دده په حائ هيلو ماستر شو .
ددې نه څرگنده شوه چي څوک د قوم خدمت يې
غرضه کوي لکه باچا خان چي ورته ملا تړلې وه ، نو خداي

يې غيبي مدد کوي، چې پښتونځوندې په روپه مين
 قوم کېنې خدای ورتې داسې خلک پيدا کړي، لکه امير مختار خان
 د بنو، چې ده خپل زامن د پښتون قوم دروزلودپاڼو
 وقف کړل او بل طرف زامن يې دومره وفادار وو، چې
 دخپل بناغلي پلار حکم يې سر په سترگو ومنلو، داځکه چې
 دوئی ته اندازه وه چې باچا خان داڅه چې کوي دځان
 دپاڼو يې نه کوي، بلکې د ټول قوم دپاڼو يې کوي، او دوئی
 ته احساس وشو چې، بايد خپله ونلوه مونږ هم پکېنې ترمه
 کړو، که چيرې دوئی دهغې وخت مطابق دملي کار په ځان
 د پرنکي نوکري ته سترگې خبرې کړې وای، نو نن به يې
 نوم نشان نه و، اوس دوئی د پښتون تاريخ کېنې داسې
 ور داخل دي چې هيڅ قوت يې نه شي ويستل، چې د آزاد
 های سکول ذکر شروع کيږي، نو دوئی به سم ورسره
 ياد يږي، داځکه چې دوئی خپله ځوانی، عقل او تعليم د قوم
 په خدمت کېنې پيش کړو، او د پرنکي بابوگرۍ ته يې لټه
 ورکړه، نن هغه پرنکي او بابو دواړه ورکړ دي، مگر دوئی
 ژوند يې دي، او متر حق پورې چې پښتون قوم وي او دوئی
 ذکر به په يوشکل او يا په بل شکل کيږي.

دغه دهغه خدمت جذبه ده چې د دې نمونه
 خلکو، په ذريعه قومونه د زلات نه راوچتيږي، د ترقي

او عزت اړخ ته روانيږي .

د باچا خان ارز و دغه وه ، چې پښتون بهي ته داسې
تعليم ورکړي ، چې يو اړخ ته د زمانې نوې تعليم وکړي
او بل اړخ ته دخپل تاريخ ثقافت او رواج نه بيگاندي شي ، نو
ځکه باچا خان د تعليم مرکزي نقطه جديد مغربي تعليم جمع
مشرقي او اسلامي اقتدار و ، چې ده دغه غبرگه مبارزه پريو
وخت کوله ، د باچا خان او دوئ ملگريو د لاسه جوړ
شوې سکولونو ، کښې داسې خلک ورونل شول ، چې روستو
ته صرف دوئ ملي کاروان دپاره مددگار ثابت شول ، بلکې
دوئ پښتو ژبه داسې غني کړه ، چې موبزه په خړکولای
شو . دې مدرسو داسې شاعران ، ليکوالان او ډرامه نگاران
او مصوران پيدا کړل چې نن هم د پښتون قوم دپاره د
وياه مقام دے ، او دوئ ژبې ته ترقي ورکړه ، دروېښاني
تحريک نه پس دغه دوم کوشنې و ، چې پښتو ژبې ته ځينې لويې
فائده ورسیده ، او بل باچا خان غوښتل چې پښتون قوم
کښې د تعليم په ذريعه دنيا او پوهه خوره کړي ، چې مذهبي
او سياسي تيار خورونو قوم پېچ کړي ، باچا خان ليدل چې
پرگليان يو موټی خلک وو ، چې هندوستان باندې يې حکومت
کولو ، داځکه چې دوئ د علم درنا نه مستفيد وو ، دښو او
بدو په فرق پوهيدل ، دخپل قوم دکټې او نقصان درک ورته

لکنيو داځکه چې دوي تعليم يافته وو، نور کورنۍ قوم دخپل
علم په وجه په ټول جهان سور و.

نر با با غوښتل چې قوم تعليم يافته کړي او بل دا چې
باچا خان غوښتل چې دتعليم په وجه په قوم کښې مينه
اتفاق او ورورولي راولي، اوخپلې مسئلې د ټوپک د شپيلۍ
په ځاي د بحث او مباحثې له لارې حل کړي، نو باچا
خان دپاره دټولو مرضونو دلرې کولو دپار تعليم اولنۍ،
شرط و، ده غوښتل چې داسې قوم جوړ کړي چې گټه کولای
شي او بيا يې ساتل هم شي، پښتون قوم دساتلو ميرمنې نه و،
داځکه چې دې علمي په وجه به تيار خورو سر خپل مسخ
کښې وجنګول، او تيارې بادشاهي به ځينې پاتې شوې، چې
دغور يامونه راواخله تر امان الله خان پورې تاريخي ثبوتونه
پراته وو، چې پښتون قوم دخپلې بې علمې په وجه هرڅه
بايللي و، نو ځکه باچا خان او ددوي د فکر ملگريو دغه
بنيادي مرض او کمزوري يعنې بې علمي باندې گزار وکړ،
چې دغه نمونه کارونه د مذهبي مشرانو او سياسي واکدارو
په حق کې نه و، نو ځکه ملا، پير، خان، نواب
او ددوي استاد پرنگي لاس سره يو کړو، ددې ملي
خلکو ارامونه يې شته کول، داځکه چې دغه نمونه
کار په قوم کې رڼا خوروله، او خلک دخيرخواو بد

خواه فرقی پوهیدل د جهالت تره شپه یې په رڼا ورځ بدله کړه ، نو دغه ټول ډېرنگي اوددوئی مقامی مذهبي او دنیاوي اندلیوالانو دپاره زهرو او بله داپې غلا د شپې داپخه بڼه کيږي، دورځې غلا، مشکله وي، او ویده قوم کښې دتیار خورو مزی وي. قوم چې ویسې شي، ددوئی ځای نه وي، چونکه باچا خان اوددوئی ملگریو قوم ویسولو، نو دغلو دپاره دوئی، خطرناک وو، نوځکه دوئی په کله ددوئی خلاف، پروپیګنډې شروع کړي چې باچا خان قوم تر غلط سره معرفي کړي، چونکه پښتون قوم ېې علمه و، دداسې قومونو نفسات زیاتره په مذهبي افسانېزې بنیاد ولاړ وي، دوئی غوږ ته نه گوري سپې سپې منډې وېي چونکه پرېکې دنوې زمانې تعلیم یافته قوم و، اودهر قوم نفسات به یې مطالعه کول او دهغوئی دنفساتو مطابق به یې پروپیګنډه کوله، دپاچا خان دمدرسې خلاف دخپلومذهبي اندلیوالانو په ذریعه دغه نمونه خبرې کولې:

«سبق دمدرسې وایي دپاره دپسې وایي
جنت کښې ېې ځای نروني په دوزخ کښې ېې غوڅې وایي
ددې نه معلومېږي چې پرنگی خورمه زهریله،

پروڀيڪٽڊ ڪولہ، ٻہ ملايانو باندھي خودشين آسمان
 تندرؤ، داڻڪہ چي دويءَ جو ترن ورڇي پوري پر اسلام
 نہ پوءِ شول او نہ ڄاڻ پوهول پر غواڙي، دويءَ اسلام،
 دخلي خيتي ڀار ذريعه گرڇولي وه، او دے ڀرنجي
 ڀار ڀدي وجه تندرؤ چي کہ چيري پښتانه تعليم يافته
 شي، نو دويءَ منظم ڪيدل، نو باڇا خان تعليمي سياست ٻہ
 يو وخت دملا او پرڻجي ٻہ ضدؤ، نو ڻڪہ دواو ورتہ
 محاذ جو ڀڳرو، دهر قسم مشڪلاتو ڊيڊ اڪولو ڪوڀڻن بي
 ڪولو چي پښتون قوم جا اهل وساتي چي دويءَ ورڪڻي
 مزي وي، باڇا خان به ٻہ جار پښتون ته ويل چي يوه
 ورڇ به پرڻجي ضرور ڇي، تاسي دنن نہ ٻہ بچو تعليم شروع
 ڪري، چي قابل شي، کہ يو آس تاسوتہ ڇوڪر ڊرڪري، او
 ٻہ سورلي بي نہ پوهيريئي تي ددي آس نہ ڇہ فايده،
 اول سورلي زده ڪول پڪار دي، دغسي ٻہ سادہ سادہ
 تہ او دويءَ ڊپوهي او ماحول مطابق پښتون۾ مثالون
 ورڪول چي دويءَ دتعليم ٻہ اھيت او قدر پوءِ شي، دہ به
 ورتہ ويل، داچي نن ڇوڪر دآزادي ٻہ اس سورلي ڪوي
 او مزي ڪڻي دي، او بقول هندوستان باندھي حڪومت ڪوي
 داد علم برکت دے. او داسي نور مثالون به بي ورڪول.
 دا زہ دڄاڻ نہ ليکم، بلڪي باڇا خان ددي متعلق ليکي،

”چچي پڻ ٺڪي مونڻ خدمت تہ نہ پرڀڻو دئ، زمونڻ دمدي
 ڪار پي ايسارولو، اوزمونڻ استاذان پي اول ٻارول ،
 چچي پڻ دي به ونڙ شول، دويم چل پي ورسڻ دغه ڪوچي
 دوي ته به پي دڀرو پيسولالچ وركو، مقصود جان به
 اتانزو تہ تلو، نو پوليسو دڀر په عذاب ڪرے و، خودغه
 داسي نر پڻتون و، چچي ديوليسو په وير ولويي د قوم
 د خدمت نه لاس نه اخيستو، تہ دي حده پر ٺڪے و پي
 و چچي، باچا خان ته پي خپل والد صاحب لمسولے و، باچا
 خان ددي متعلق داسي ليکي :

” زما دورور نه پر ٺڪي سر ويره پيداشوه سرهلين
 ڪرانتي زمونڻ دصوبې چيف ڪمشنر و، هغه زما بابا خان
 ته وڻوڻته او ورت پي وويل، چچي دا زوي دي خه ڪارونه
 ڪوي ؟ بقول خلك غلي ناست دي او دے لگيا دے مدرسي،
 جو پوي، او دروے ڪوي زمونڻ پر خلاف خلك لمسوي
 منع پي ڪڙ، دده سڪرتر سعدالله خان د عمرزو خان و،
 هغه مي بابا ته ويلي و چچي، ته ڪوڻ چيف ڪمشنر ستا خومره،
 احترام ڪوي، چچي خومره ستا مني هغومره دچا نه مني، ته
 دده دخوشحالي دپارہ خپل زوي منع ڪولے قدر پي نہ شي؟
 بابا مي رانغے زه پي ڪيڻولم، وانته پي وويل، زويه ددي
 ڪارونو نه لاس واخله، خان دي په مصيبت اخته ڪرے دے.

سرڪار هم خپه ڪيڙي ڇي، نور خوک نه کوي، ته ٻي شه کوي؟
 ماورتر وويل: ڇي بنه ده بابا ڇي ته وايي مه ٻي کوه نڙي ٻي
 کوم، ڊڀر و خلڪو خولونج پريسي دے زه به ٻي هم پريڊم.
 خوته به بيا ماته نه وايي ڇي لمونج کوه و لڳا نه کوي؟ بابا ڇي
 راته وويل ڇي لمونج خوفرض دے، ماو وے بابا داعلم
 خوهم فرض دے. بابا ڇي وويل: بنه نوحه کوه، او بيا
 چيف ڪمشنر ته ورغے او ورتري وويل: ڇي صاحب مونڊ
 ستاسو د خوشالي دپار خيل دين نه شوي پريڊم دے.،
 دڊي نه صاف جوت شوه، ڇي پرنکي دباچا خان
 دڪو و وڍونر خومره په عذاب و، ڇي دپلار اوزوئي په
 منج ڪنڊي د بيلتون راوستلو نه ٻي سترگه نه کوله، دپلار
 اوزوئي په منج ڪنڊي د بنمي اوزو بدگمي ٻي جوڳو له
 خوباچا خان خيل پلار ڊڀر بنه پيڙانده ڇي پرنکي ورت
 حقيقت نه دے ويل، ڇي باباچا خان ورت حقيقت بنڪار
 ڪو، نو بيا ٻي پرنکي ته پاڪ خواب و رکيو، ڇي مونڊ
 مذهب ته شوي پريڊم دے، دا حڪه ڇي باباچا خان د
 خيل پلار په طبعيت ڊڀر بنه پوهيده، ڇي دے يورنستي
 اوسوچه پسنيتون او مسلمان دے، ڇي شه وخت ورته د
 مذهب خبره وړاند ٻي ڪوه، بابا فوراً دزوئي طرف
 نه شو، دغه هم دباچا خان کمال و، ڇي ده تر خيلوان،

عزیزان او عموماً پښتانه معلوم وو، چې دوی څه تفصیلات لري. نوځکه باچا خان پدې برشو، چې والد صاحب یې، خپه نه شو زه بدې نه شو، بلکې په کلکه یې ملگره شو، چې داسې نمونه کارونه نیکه اولاد کوي. چې پرېنګي ټول چلونه ناکام شول، نو بیا یې سوېچ وکړو چې ددې به څه علاج وي، دوی ملایان، خانان او نژدې چې خپل پلاریې ورته ولساوه، چې دغه هرڅه ناکام شول پرېنګي باچا خان ته دیوې بلې سزا پلانا جوړه کړو، نو پرېنګي به ضرور دخپلو جاسوسانو، په ذریعه دباچان (۱۹۱۰) نه کړه وپه ریکارډ کړي وي، او پدې به رسیدلي وي چې ددې سړي علاج داوس نه پکار ده، نو دوی دغه ۴۰ سرحدي یا - F. C. R کښې دسپمبر ۱۹۲۱ کښې گرفت وکړو، او غلیظترین کوټه کښې یې واچوه چې انسان خو پریږده چې یو ځانور به پخپله، مرضی نه وو ورتنوتی، دغه غیرمهدیه سلوک د مذهب. ټوب دعوی کونکي پرېنګي ځکه ورکړه چې باچا خان دخپل قوم خدمت کولو نور هیڅ قصور یې نه و، که څه هم ددوی دنیولو یې ورته نورې بهانې جوړې کړې، مګر هرڅوک پوهیده چې ددوی قصور صرف دغه و، چې د دوی ټول انجن اصلاً افغانه ممبران وو او دقوم خدمت یې کوه. دوی لس کسان وو، چې پرېنګي گرفتار کړي وو.

بيا روستو هغه نور رها شوي وو ، مگر باچا خان ته يې درې
 کاله قيد ورکړې و ، او عبدالقيوم سواتي يې هم درې کاله
 قيد کړو ، دغه سزا صرف او صرف دخپل قوم سره د مينې او
 محبت په وجه پرنگي ورکړه . مگر باچا خان د داسې اوښتي
 نه جوړ نه و ، چې دوي به سم کړې و ، جيل او مصيبتونه
 نور هم فولادي کړو ، د جيل دننه قسم تقسيم تگليفونه ورکړل ،
 د ميچني دانرل نه راواخله تر سخت « Isolation » پورې
 مصيبتونه پر تير شول ، باچا خان پخپله کتاب زما ژوند -
 او جهد و جهد کښې تفصيلاً ليکلي دي ، چې هغه کښې د جيل
 داروغانو نه راواخله د پښتنو قيديانو پرې جنبي پکښې
 دي ، نور و پښتنو دخپلو اولادونو سره په ارام ژوند
 کولو . باچا خان دکلانوغوندي پچي پرېښي و ، د پښتنو
 قوم د پاره يې جيل کښې د پرنگي ميچني انرلي ، د دې ،
 جيل په دوران کښې باچا خان دخپلې گرانې مور د مرگ
 خبر واوريدو ، چې لن سوچ وکړي سره او خپل خان
 د باچا خان په ځاي شمار کړي ، سرگوندي ته دننه
 کړي ، نو بيا سړي ته درک لگي چې باچا خان د پاره به
 دغه خبر د تندر نه کم نه وي ، دا ځکه چې مور پلار بيا
 بيا نه وي ، يو ځل وي ، مگر دے کلکزې پرنگي دخپلې
 مور جنازې ته هم آزاد نکړو ، چې خومو دوي ظلم

کولو، د ورو د باچا خان اراده مضبوطیدله، پرنگي ورته
بار بار پيشکش کړې و چې مدرسي نه لاس واخلم، مونږ
به تا آزاد کړو، باچا خان دغه ټول ترغيبات په سخت
سرو رد کړل.

باچا خان د جيل په دوران کې د غلام قوم په ژوند
او حيثيت باندې خبرې کوي، او د دې يوه واقعه ليکي،
”سهر وختي يو شمېر داراغې، زه يې د چکې نږه
کړم، او چکرته يې بوتلم، هغله نور قيديان جوړه جوړه
ناست وو، او زه يې هم هغوئ سره کېنولم، زه يې هم
د بل قيدي سره جوړه کړم، او مونږ ته د خوځېدو او ياد
و دريدو قدرې اجازت هم نه و، دا ځای دېر مزدار
و، او گيرچا پيره ترې ډېرې ونې ولاړې وې، او هريوې
ونې سره يو گډيله ولاړه وه، او يو يو سپرې ورته بېټ
په لاس ولاړ و، او په ډېر زور سره به يې هغه گډيله وهل
د دې په ليدو زه حيران شوم ولې چې ما د اقيصه چرته
په نورو جيلخانو کې نه وې ليدلې، د ملگرو قيديانو
نه راته معلومه شوه چې دا قيديان دي، او بيتونو
وهلو چل زده کوي چې د ضرورت په وخت کې دي،
قيديان په ښه شان په بيتونو وهل شي، پدې کې گور
گوڼ ”پرنگي“ قيدي يې د دې ځای ته راوست، دهغه د جامو

نه دا نه معلوميد ه چي ڪني قيد ڏي ، بنه پتلون ، بنه
 ڪوٽ او بنه ٻوڙي (HAT) په سر وه ، هغه بي نه زمونڊ
 په شان جوڙه ڪيو ، او نه بي ڪينولو ، هغه خپله ٽيلائي ڪوله
 چي په ڊي ڪني داروغه راڻي ليڪن ڏي ڪوڙ ڏداروغه
 هيڻ ڀروا ونه ڪيو ، داروغه صاحب ڊٻولون اول دهغه
 په ٽيڪي ڊسخت وڪيو ، دهغه درخصت ڪيو ڊرپس معلومه
 شوه چي ڊايو ڪوڙ ڏي ، او په زبر زنا ڪني قيدي شوي
 ڏي . ليڪن باوجود ڊي قسم ڏليل او ظالمان جرم دهغه
 ڊسپيٽوب ڄاڻي ڊسپيٽوب خوراڪ او ڊسپيٽوب سلوڪا
 و ، او مونڊ چي ڊخيل قوم ، ملڪ او ڊاسلام په خدمت
 ڪني بي ڪناه قيديو ، او هيڻ جرم موڪلي نه و ، ن
 مونڊ سر ڊي قسم سلوڪا و ، چي انسان خوڀر بن ده شايد
 چي ڄاڻا ورس به هم ڄا ڪري نه وي .»

ڊ غلام قومون او غلامه همدغه سزا وي چي هندستان
 نيا نوباندي رانازل وه ، دغه خو ڊغلامه دور و ،
 او په بنڪار پرئڪي ناست و ، حڪومت بي ٽولو ، دهند
 او پاڪستان خلك دومڙ ذهني غلامان شوي دي ، چي تر
 نن ورڇي پوري جيل او بهر دفتر و ڪني ڊخيل وطني
 بي عزتي ڪوي او سترگي پر راوباسي ، چي يو يورپي
 يا امريڪي ورپين بنئي ، نو هغه ڊ ذهني غلامه اثر وي .

« please please » ورته شروع ڪري. ڊي
 شي ته زما ڊهر خيال وي، ڇي ڪله هوائي اڏو باندي ڊپوليس
 ياکستم سر مخاخ شي، نو سري ته پته لڳي، اڪثره داسي کيڙي
 ڇي پاڪستاني او خارجي په يو جهاز کني سوان وي ڇي راولپنڊي
 يا ڪراچي باندي جهازن کوز شي. نو پاڪستاني پوليس ورور-
 سر بند سلوڪ کوي او په معمولي معمولي خبرو سترگي پر راباسي
 يا پاسپورٽ کني هسي گوچي وهي، چرته تله وي، ولي تله وي
 ويزه ڊي کوم حاءِ ده. ڊي ڊپاڻ ڇي يوشل ديرش
 والو رشوت ته لالچ جوڙ ڪري، او په ناجائزه تنڪول ڪوي
 او همدغه حال دکستم والو دے. همدغه حال ڊا.ا.ا. ڊي
 دے، ڇي خارجي يعني سپين پوستي خه وغواڙي، نو دوئيڻ
 يوه پينه ورته راشي او ورته. Please-Please شروع
 ڪري، خو ڇي پاڪستان خه وغواڙي ورڃيڻي په ڊي
 خٽورڙ غه خو اوڙي نه، ڊپوليس وال ڇي په قطار کني
 سپين ويڻي نو دڪرسي نه راپورته شي، Please Please
 «Came Farhad» ڇي خرنجي انگريزي ڇي
 نه ڪري وي ورس ڇي وائي بيبي نوله ورڃيڻي
 خوشال وي ڇي صاحب سر ڇي خبري ڪري ڊي، او دڇيل
 ملك وال سر ڇي پيڻي شي، نو په تندي ڇي دولس هروخت
 بجاڙ وي، همدغه پاڪستان يا هندوستان افسر ڇي يورپ ته لاڙ

شي يا امريڪي ته لاڀ شي، نو دوئي ورته دسپي په نظرهم نه
 گوري، دغه يو پيان اڪڙه د چرسو، د نا جا ئي اسلحي، د
 اثار قديمه شيانو او بتانو غله وي، مگر زمونښ افسران
 ورته جي جي کوي، چې د غلامۍ بدترين شكل دے، نو
 با چا خان خپل وخت ټاږي، مونږه تر اوسه پورې تر خلاص
 نه يو.

د باچا خان رهايي، "فخر افغان" لقب

او

د حج سفر

باچا خان خپل درې دوزخي کاله تير کړل داسې ظلمونه
يې د پښتون قوم د پاره وزغمل، که بل څوک وې تو به به يې
اېسته وې، مگر باچا خان په پوندو سترگو دې ميدان
ته ټوپ نه ووهلې، هرڅه يې په شعوري طور باندې سوچ
او غور کړې وې، چې د پرېنکي د سرو زرو مرغې (هند)
اخيستل څه د ټوکې خبره نه وه، اخير کار باچا خان
۱۹۲۴ کښې د زندان نه رها شو.

باچا خان ليکي،

« ټکنه غرمه وه، موږن کلي ته ورسيدو، زه چې
آزاد سکول ته بز دېم شوم، هلته د سکول يو هلک
و پيژندم، هغه په منډه لار چيغې يې کړې، چې باچا
خان راغی، د دې په اوريدو ټول هلکان سر د استاذانو
سرک ته را وزغليدل، په سپک باندې يو ځای شو
هلکانو چيغې کړې او يو شور جوړ شو، يو ساعت کښې

ٻول جمع شول اوزہ ۽ ۽ دغه شان ۽ مينج کٻي کير مدي ۽
 ته بوتلم ، او دابه ۽ ۽ ۽ شريکه وے چي « فخر افغانه »
 ۽ خير راغلي » .

هم ۽ ۽ ۽ نمونه باچا خان فخر افغان شو ، د قوم
 د پار ۽ ۽ دومره تڪليفونہ برداشت کري وو ، د ۽ ،
 حقدار و ، او د باچا خان ملگريو ۽ ۽ مناسب خطاب
 ورته خوبن کري و ،

د ۽ نه معلوميزي چي د پرنکي ٻول چال سوتر
 ناکام شوي وو ، د ۽ خيال و چي ۽ ۽ دري کاله
 دوزخي جيل تير کري اول خوبه دے توبه او باسي که
 دا نه وه دخلکو نه به هير شي ، مگر حقيقت بل شے وختو
 نه بابا توبه کار شو ، او نه قوم هير کړو ، تش باچا خان
 جيل ته تلے و ، اوس د پرنکي د پار فخر افغان شو ، د ۽
 اوريدو سر به ضرور چيف کشر ور خطا شوے وي .
 چي زمونږ څه خيال او حئي حيو ۽ څه شول ، هان ،
 يو کار کټي پرنکيان کامياب شول ، چي باچا خان اجوا دينا
 سترگي وغړولې ، مگر خپله خوبه او مينه ناکه مور ۽ نظر
 نه ورتله ، دغه به د باچا خان د پار سخت وخت و ، که څه
 هم ۽ ظاهر به ۽ ۽ اظهار نه وي کړے ، مگر چي څه
 وخت د شپي ۽ ۽ سر ۽ شيرک د نه کړے وي ، نو خپل

زڙ به ٻي سڀڪ ڪهڙي وي.

باچا خان ددهاڻي نه پس په آرام نه و ناست، شپه
او ورځ ٻي يوه ڪهڙي وه، باچا خان خپلي دوري شروع
ڪهڙي، ڪلي په ڪلي او ڪلي په ڪلي په پښتو پسي ڪر حيدو،
د مدرسي ڪاري ٻي نور هم ڪر تلڙي ڪي، ده ته پته وه چي
پرنگي به دوي په آرام نه پريزي دي، نو ده دوخت نه فايده
اخيسته، چي ٻي ڪار وڪري، مگر پښتون قوم روايتي
مرض يعني ٻي اتفاقي او خود غرضي او حسد نه ددوي اصلاحي تنظيم
بيج نه شو، يا خود غرض اصلاحي تنظيم ٻله باري وران ڪهڙي
و، او يا خود پرنگي ڪامياب شوي و، بهر حال چي خه
وجه وه، مگر انجمن ڪنبي داسي خلڪ پيدا شول چي دوي
په بار ڪنبي ڪا به لڙڪي شول، دباچا خان دپار ٻي مصيبت جو
ولو. ددي قسما قسم وچي ڪيدائي شي.

باچا خان په خپله ليکي،

”خه وخت چي زما دور ختمه شوه اونه ڪلي تر اغلم
يوه ورځ نه عباس خان جدا ڪرم، اوما ته ٻي وويل، چي
دا ڪا خيل ميا معروف ٻي خطرناڪ سهڙي دے، نن وڃي
دهغه دا ڪو بنسبن دے، چي ما اوتا ڪنبي ٻي اتفاقي پيدا ڪري
او دهغه يو خوشخبري ٻي ماته وڪهڙي، چي نه دهغي بيانول
نه غواڻم. هغه خبري په رښتيا سر ٻي خرابي وڃي، ماته

نورو خلکو هم دميان معروف صاحب ډېرې قصې کړې وې، او که عباس خان او مقصود جان په منع کښې چې زمونږ دهائي سکول هيلو ماسټرو چې داڅه ناچاقي پيداشوې ده، هغه هم دده کارگزارې وه، ماته دا هم معلومه شوه چې دے زمونږ انجمن په ممبرانو کښې جنبي پيدا کول غواړي.»

ميان معروف، باچا خان يې نوم نه اخلي، خو وايي چې زمونږ په تنظيم کښې انسپکټر و، دده د مخالفت دوه وجې کيدائې شي، يوه دغه چې تر زمکه لاندې يې ډيرنگي سر لاس وي، او تنظيم د دننه نه وړانول غواړي، يا بله وجه يې دغه کيدائې شي، چې دده خيال و چې دے ډير تعليم يافته دے، او ددو مږ مشهور تدے، لکه باچا خان، (يعنې حسد)، ماته ډيرنگي د دلالي نه زيات راته دده حسد او ډيستون زړه بيماري بنگاري، هرڅه چې و خوميا صاحب د انجمن د پاره د خير په حائے شر ثابت کيدو، داځکه چې د تنظيم د ملگريو په منع کښې يې بې اتفاقي او ترخوالی راوستل، د صحتمند ذهن او محب قوم سړي کار نه و، يا کيدائې شي چې ميا صاحب ذهني بيمار و، د شيطانات او پيرے جنبي نه گزار نه ورتله، روستو خو خبره تر دې لاره چې د انجمن جوړونکي ممبرانو غلطې بلطې خبرې

او پروپيگنڊي جي شروع ڪري، ڇپي باچا خان جي پڙخيل،
ڪتاب ”زماڻو نڌا و جهڊ و جهڊ“ ڪنڀي ۾ تفصيل سان ذڪر
ڪري ڏئي.

باچا خان چونڪه پښتون وڙ او بيا سياسي سرهه وڙ،
او د قوم مصلح وڙ، نو ده ته خپل قوم معلوم وڙ ڇي ده
۾ ڪار ڪنڀي به شڪونه د پښتنو ۾ ذهن ڪنڀي اچوي، دا
خڪه ڇي باچا خان خپل قوم ښه پيڙ نڌلو. ده يو حُل
۾ خپله ماته ويل :

”ڇي اول ما ڪار شروع ڪرو، ملايانو راپسي خبري
شروع ڪري، ڇي ڀيري نه لري، بيا ڇي ڀيري وساتله
بيا جي خبري کولي ڇي دست برابر نه، يعني موتاڻي
نڌه، بيا ڇي ورته موتاڻي ڪري.“

ددي نه معلومين ڇي زمونڊن مذهبي مشران
خومره موردار دي، نو باچا خان ته تجربو شوي وه،
ڇي ملايان به د پرنڪي ۾ لمسه خبري کوي، ڇي ده بانڊا
ج فرض ڏئي نه جي کوي، نو دغه وخت ڇي پرنڪي نيولي
نه وه، هر وخت ڇي خطر وه، نو باچا خان غيت وکنلو، د
ج فرضي د پوره کولو دپاره جي اراده وڪري، اوبل باچا خان
غوبنشل ڇي ورچائي دنيا وڪوري، د حال تو نه خبر شي، او
بل پرنڪي نه صرف هند غلام ڪري وڙ، بلڪي اول جنگ عظيم نه.

پس عرب هم ددوئ پښه قبضه ورغلي وو، د فلسطين مطابق،
 باچا خان غوښتل، چې صبح اوتانه معلومات ترلاسه کړي
 چې هلته پر لکيان، يهوديان او عرب څه کوي، دغه ټولې
 خبرې سر يوحنا ته شوې، نو باچا خان په ۱۹۲۶ کښې د حج
 په سفر روان شو.

شريفه مکه کورنۍ خو دعوي کوله چې دوي در رسول
 خدا د اولاد نه دي، مگر دوي ټول اول جنگ عظيم کښې د
 پر لکيانو ايجنتان وو، او ترکي او اسلامي خلافت يې ختم
 کړو، ددوي د بدمعاشۍ په وجه عرب د فرانسويانو او
 پر لکيانو په لاس وراغلل، دده ځامنو ته پر لکيانو اړ د
 ورکړو، هغه بل يې د عراق په گډه کښېناوو پلاري
 دمکي مديني وکدار پاتې شو، چې ورته بري يې شريفه مکه
 ويله، مگر په ۱۹۲۴ کښې سعوديانو و شړلو، ده خپل زوی
 سړو چې د اردن بادشاه و پناه واخيسته. د باچا خان بيان د
 چې د سعوديانو په وخت کښې مکه مدينه کښې مکمل امن و،
 غله غوډي ورکړ وو، دې نه مخکښې د غلوسو د شريف مکه
 يعني دا اوسنی اردن د بادشاه غورنيکه حصه دار و، دغه
 حال هرځای دے، زموږه پښتوخوا او هند کښې
 هم دغه حال دے، چې نيکه يې بڼه سره تير شوي
 وي، مگر لمسي يې د جهان بدمعاشانو وي،

دوئي دزيار تو په مفت دولت باندې مستي کوي .
 بل باچا خان وليدل چې د فلسطين عرب څه کوي
 او يهوديان څه کوي ، د باچا خان خبره چې عرب به د
 سحر نه تر ماښامه پورې هوټلو او قهوه خانو کښې ،
 ناست وو ، لوي لوي چيلان به ورته پراته وو ، تک کارې
 نه کولو ، او يهوديانو هوټلې به غرمه او دورځي خالي
 وي ، خو ماښام به ډکې وې ، دوئي به ټوله ورځ کار
 کولو ، د عربو جاچې او ځايونه گنده وو ، مگر د يهوديانو
 صفايي د جامو او د هوټلو ډېره زياته وه . وايي چې چرت
 به مې چې اباد ځاي او ښکله کور وليدو ، چې پوښتنه ډېرې
 وکړه ، نو د يهودي به و ، د عربو زمکې شرې پرې وې وايي
 چې مايو ځل يو عرب ته وويل ، چې که تعليم موندشته سترگې
 خو موښته ، تاسې خپل ځان ولس نه آواره وئ ، او زېکې
 په يهوديانو خرڅوئ ، وايي ځواب يې راکړ ، چې
 پرېن ده چې يهوديان يې آبادې کړي ، اخري صده ده
 مهدي عليه السلام به راځي ، مونږ ته به يې د يهوديانو
 تدبير ته واخلي ، باچا خان خپه کيږي او وايي چې زما
 خيال و چې مهدي عليه السلام ته ملایانو تش پښتانه کښولي
 دي ، مگر عرب يې هم په طمه کړي دي .
 زه کله چې د باچا خان په کتاب کښې دغه فلسطين

خبرې ولولم نو ډېر ورته حيران شم، چې باچا خان
 خومون صحيح مشاهده کړې ده، چونکه يهوديات
 تعليم يافته خلک وو، د نوې زمانې د هر شي نه خبره
 نو دويم د فلسطين د ابادولو ټوله تاريخي مرحله فلم
 کړيده، د اول جنگ عظيم نه تر اسرائيل تر رياست پورې
 دويم سره فلمي ريكارډ دے، چې کله نه کله د جرمن T.V
 باندې يې بنايي تاريخ ورسره وي. چې دغه ۱۹۴۰-۱۹۴۲
 مرحله بنايي، نوماته باچا خان مخکې ودرې، او راته
 وايي چې کور ما چې څه ليکلي دي رښتيا دي او که نه
 هوبه هو دغسې دي، فلمونو کې عرب بنايي چې خپل
 بې غور ژوند تيروي، په هوتلو کې کپ شپ لگوي، لوي
 کوي، او چيلمان حکوي، اوځن ځن وي، او يهوديان ټوله
 ورځ د خرو په څير کار کوي، مابنام خپل خپل Kibbutz
 يعني مشترکه کليو ته راځي.

باچا خان ټکي په ټکي صحيح ليکلي دي، د دې نه معلومېږي
 چې باچا خان سره نه صرف د پښتون او هندوستاني او افغاني
 غم و، بلکې د لوي افغان سيد جمال الدين غوندې د ټول اسلام
 نړۍ په غم کې و، دلته بيت المقدس کې څه کومه واقع
 وار پېښه شوه، يعني په ډېر لنډ عمر کې دويم ځل د پاره
 کونل شوه، دغه ډېره دردناکه خبره ده، مگر دې لوی.

پسنتون دغم باوجود دپرنگي خلاف خپل ضد استعمارخوږي
پرېښوده بلکې د شام لبنان او مصر دورې يې وکړې د عراق
دوره يې وکړه چې پرنگي شيعه او سني يو بل ته دښمنان
کړي وو، هند کښې هندو او مسلمان او عربو کښې او ترک
او عرب او ورپسې شيعه او سني مسئله جوړه کړه. او
پرنگيان اول خلک دي، چې دوئ په ۱۹۲۲ کښې په کردانو
عراق کښې زهريله کيس استعمال کړو، چې دغږ کار بيا -
صدام حسين په ۱۹۸۸ خوا و شاه کښې کړې و، دوئ ځکه
په کردانو زهريله کيس استعمال کړې و، چې کردانو دوئ
دايجنټ شافيسل سره عراق کښې اوسيدلنه غوښتل، اوبل دکردانو
تيل دپرنگيانو پکار وو، نو دوئ کردان مړه کړل او تباہ
کړل، مگر دتيلو کوهيان يې پرېښودل. اوبل باچا خان
ته دا ور معلومه شوه چې دپرنگي دکراني فوج هندو-
ستانيانو عربو کښې دپرنگي دپاره څه نه وو کړي، تردې
حده پورې چې په مکه يې ډزې کړې وې، نو دا ټولې
داسې تجربې وې، چې دپاچا خان سترگې يې نورې هم
خلاصې کړې، اوس ورته معلومه شوه چې ايشيا دپرنگي
داټوانو دپاره هندوستانيانو غلامه کړيده، نو پکار
دي چې دپرنگي اصلي ځاي چې دوئ په ټوپونه وهي
يعنې «هندوستان آزاد کړو، هندوستان منظم کړو، د

دې عزم سره حاجي عبدالغفار خان، باچا خان فتح افغان
واپس پښتونخوا ته راغی .

پښتو او د پښتون اخبار

بنسټ

(مجله - رساله)

ددې متعلق په خپله باچا خان ليکي :

« په جيل خانځۍ کېني ما دخپل قوم په حالاتو په ښه
شان سره غور کړې ؤ ، زه په دې نتيجه ورسيدم چې
په دنيا کېني هيڅ قوم بغير دخپلې ژبې نه ترقي کولای نه
شي ، او په هغوی کېني علوم او فنون پيدا کيدای نه شي
ما دا اراده کړې وه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کېني
دخپل قوم دپوهولو ، ددنيا د حالاتو نه خبرولو او د
خپلې ژبې طرف ته د مايل کولو (مخ کولو) دپارې جاري
کوم ، او ددې کوښښ به هم کوم چې انجن په خپله ژبه
د بچو دپاره د ابتدايي تعليم انتظام وکړي ، حقيقت داده
چې دغه وخت په پښتو ژبه کېني هيڅ نه وو ، او نه پښتو
دچا ياده وه ، او پښتون قوم دومره ناپوهه او نادان ؤ ،
چې خپله ژبه ورته سپکه ښکاريده ، او چې کوم قوم ته
خپله ژبه سپکه شي ، نو هغه سپک شي ، او چې خپله ژبه

ترې ورکه شي نو ورک شي، ددې بيان نه صفا جوتېږي،
 چې باچا خان خټومره ژور سوچ لرلو، دجیل دستخیزو
 او تکلیفونو باوجود دده سر یو غم و چې هغه د -
 پښتون قوم، او د صحیح تجزیه کړیدو، چې یو قوم
 ژبه نه لري، هغه به څه ترقي وکړي، ولې پدې چې
 ژبه تشه دخبرو اترو دپاره نده، خبرواتر وټه دلیک،
 لوست او علم ضرورت نه وي، مگر یو قوم هله ژوند
 پاتې کیدای شي. چې دده ژبه د ژوند په هراړخ هاوی
 وي، نو پښتو ژبه د داسې نعمتونو نه محرومه وه
 پښتو نه درباري ژبه وه نه تعلیمي، او نه شریاتي
 او اخباري ژبه وه، بلکې د تاریخ په دوران کې پښتانه
 ډېر بادشاهان شوي دي، مگر دوی خپلې ژبې ته اهمیت
 ندی ورکړی، دیونسلی نه پس دوی بیا ورکړ شوي
 دي، ژبه او ثقافت ځنې تله دے، دخپل مورني وطن
 او خلکو ته بیګانه شوي دي، چې دغه بدبختي تر نن ورځې
 پورې روانه ده، د ژبې متعلق باچا خان خوب نه ولیدلے
 بلکې ده یو منطقي سوچ کولو او روزانه به ور سره مخامخ
 کیدو، دامان الله خان سر ددې خبرې ددې دلیل
 دے چې باچا خان امان الله خان دې ته تیار کېدو چې
 پښتو ژبه زده کړي، دجیبیه سکول دطالب علمانو سر

د خبرو نه جو تيزي، چې باچا خان ورته ويلي وو، چې
 تاسو د افغانيت د عوامي کړۍ، خو افغاني يعني پښتو نه
 درځي، او هم داخل هندوستان کېږي په هزاره خلک وو،
 چې دوي پښتانه وو، مگر خپله ژبه پښتو يې هيره کړې وه،
 پدې باندې باچا خان غور کولو، چې دغه مرض کوم ځای
 پروت دے، ولې پدې چې نن سبا ژبه تشه د وييلو يا
 پوهولو ذريعه نده، بلکې نن سبا ژبه اقتصاد دے
 سياست دے، ثقافت دے، صحافت دے، د پردي
 ثقافت خلاف يو د هال دے.

د پښتنو بد بختي پدې کېږي ده، چې دوي يودا
 ځای پرته دي، چې د پارس او هند د ثقافت سره په يو
 وار مخامخ دي، مونږ قبائلي ژوند لرو، د قبائلي ژوند
 اقتصاد هم روسته پاتې وي، پښتون چې څه گټي،
 يا په دفاع خرچ کړي او يا په تارون باندې، مونږ
 په موجوده پښتونخوا کې داسې بنا نه لرو، چې
 مونږه ورته په پور پور معنی د ثقافت غولۍ وایو.
 دا ځکه چې که کابل دے، که پېښور دے، که کوهستان دے
 که دېره اسماعيل خان، که کوټه، که هرات، مگر نن سبا لږ
 لږ پېښور داسې اړخ ته روان دے، چې اميد کيدای
 شي، چې دغه به زموږ د ثقافت مرکز وگرځي، اوقندهار

هم ید نه دے ، خوقند هار ياندې ډېر کار پکار دے ، -
 چونکه ز مونږ په ښارونو کښې پر دې ثقافتونه ژوند
 کوي ، او پښتانه ورته په کليو کښې پراته دي ، هميشه کليوال
 ثقافت د ښاري ثقافت نه ماته خوري ، داځکه چې ښاري
 ژوند د کليوال ژوند نه مخکښ وي ، نو چې څوک د کليوال
 ژوند نه ښاري ژوند ته اوږي ، نو هغه کليوال خصلتونه
 پرېږدي ، او ښاري چلن زده کوي ، د مثال په توګه
 د کلي ژوند په زراعت يا په ځناورو ساتلو باندې ولاړ
 وي ، او سخت ژوند دے ، کليوال ژوند کښې سندرغاړي
 رښايي ، نقاشي ، ژوند نه تيرېږي ، داځکه چې کليوال ژوند
 کښې دوئ نه کړ او نه کشت کول شي ، او نه شيانه توب
 کول شي ، نو کليوال ژوند کښې چې څوک دغه کارونه
 نه شي کول ، نو دده ژوند تر ټخ دے ، کليواله ټولنه کښې
 بې کاري دمه که چيري کليوال وروڼه کښې څوک داسې
 رور وپيداشي چې سندرې وايي يا رباب ژغوي نو داسې
 رور اول خپل وروڼه نه قبلوي ، او بل کليوال ژوند کښې
 مسخره کيږي ، چونکه دوئ د کليوال ژوند د تقاضو په پيماڼه
 پورن نه وي ، نو دوئ ته بله لار پاتې نه شي ، بغير د دې
 نه چې ښار ته لاړ شي ، او دخپل فن په ذريعه ژوند وکړي .
 که چيري دغه کليوال ، سندرغاړه يا فنکار داسې ښار

ته لار شي، چې دده ژبه پکښې ويلاکېږي، نو دے کليوال
 پاتې نه شي، ځکه بناړي ژوند اختيار کړي، مگر په ژبني او
 ثقافتي توگه دے او دده اولاد محفوظ پاتې شي، مگر د
 پښتنو مسئله بالکل جدا ده، موچې دکليوال ژوند نړۍ
 بناړو کښې پناه اخلو نو نه صرف کليوال خوږ دلاسه ورکړو
 بلکې خپله ژبه او خوی حاصلت هم، دا حکه چې کليوال -
 ژوند پښتون دے او بناړي ژوند غير پښتون دے.
 «پارسيان يا هندي» همدغه وجه ده چې څومره هنرمند
 د ژوند هراړخ کښې پيدا کېږي، نو دوی يا فارسي ثقافت
 کښې رنځ شي او يا هندي، مونږه بيا هغه شل خلک
 پاتې شو، دغه سلسله د معلوم تاريخ نه را روانه ده،
 مونږه کښې د سړي توک او عالمان د دغو دوو ثقافتونو
 ښکار کېږي، پښتنو ډېرې لوی لوی بادشاه هائي،
 هند او پارس کښې جوړې کړې، دوی په فوجي توگه
 هند او پارس باندې هميشه بر شوي دي، مگر په ثقافتي
 توگه هند او پارس مونږه نغښتي يو، دغه دلائل لري،
 بادشاهي صرف په جنگل جلد نه کېږي، اول سرکښي فوجي
 رول يې ډېر وي، مگر روستو روو د تجارت، تعليم
 او اقتصاده زيات رول لري، چې دغه درې واپه
 د بناړي ژوند اهم جز دے، نو پښتون بادشاه تخت

د پښتون په زور واخيسته، خو چې د دفتر، تجارت او اقتصاد خبرو
 به راغله نو بيا به هندي يا پارسي ته مجبور وو، نو دوی په اقلیت
 کې وو، درباري ژوند باندې به د سندرغاړي نه راواخله
 او ترکلرک پورې به دهند يا نويا پارسيانو قبضه وه، د پښتون
 بادشاه ځامن اولونه به د دوی دلاسه تربيه شول، او ښاري
 او درباري ژوند به يې اختيار کړو، چې د دې سر به دوی
 نه صرف پښتون خوئی خصلت وبائيلو، بلکه دوی به ژبه او ثقافت
 هرڅه وبائيلو، د پښتون بادشاه اولاد به په بڅپله ژبه نه پوهيد،
 او مرحله وار به دخپل قوم او وطن نه پردي شول، داځکه چې د
 ده پلار دکوم ځای نه راغلی و، هغه قبائلي ژوند چې درباري
 ضروریات يې نه شو پوره کول، نوځکه مونږه هند او پارسي کې
 به ورک شو، چې تر نن ورځې پورې دغکار روان دے، نن
 هم څوک کابل او څوک کراچي کېنې ورکيږي.

د افغانستان ۱۷۴۷ کېنې د احمد شاه بابا دلاسه بنسټ کېږي
 زموږ په تاريخ کېنې يوه نادره موقع وه، او احمد شاه بابا
 خپل ناستوف نه هند او نه پارس کېنې وټاکه، بلکې د پښتو خپل
 هيواد کېنې. دے نه صرف بادشاه و، بلکې دخپلې ژبې ولس
 شاعر و، مگر د دوی ټول عمر په فوجي مهماتو او د افغانستان
 په ټينګولو کېنې تير شو، د دوی د وفات نه پس د دوی زوی
 شهزاده تيمور شاه خپل ناستون د قندهار نه کابل ته راوپر کابل

د ښار ماحول پښتون ماحول نه و، دلته مغربي صوبايي توکمه شاهي پراته وو، چې ددوي ژبه او ثقافت د پښتون نه جدا و، همدغه وجه وه چې د قندهار کليوال او په ثقافتي توکمه روستو پاتې قبائلي نوکر شاهي د شهزاده سر کابل ته راغله، ددوي د کابل پارسيان ثقافت مقابلې ونه شوه کولې، دوي هرڅه وبائيل چې نن هم کابل محمدزيان يا سدوزيان په پښتو نه پوهيږي، په نژادي توکمه دعوي د پښتون کوي، مگر په ثقافتي توکمه دوي ختم شوي دي، که چېرې دوي په قندهار کښې پاتې شوي و نو دغه ممکن وو، چې قندهار نه به يو لوی د پښتنو ښار جوړ شوی و، داځکه چې شاوخوا علاقې يې پښتې دي. نوکه پښتون د کليوال ژوند نه منلې وه، نو قندهار به دده او دده د راتلونکي نسل لپاره پناه گاه وه. نو دوي به په ثقافتي او ژبني توکمه نه ورکيدل، د وخت په تيريدو سره به پښتو ژبه درباري، او د تعليم او کاروبار ژبه جوړه شوې وه، مگر شهزاده تيمور خپله کډه کابل ته يوړه، چې ورسره پښتون په ثقافتي او ژبني توکمه هرڅه وبائيل، که څه هم کابليان ټول هر دويم او درېم نسل کښې ټول پښتانه دي، خو که د جنوب نه اوڅوک د مشرق نه راغلي دي. آبا د شوي دي اوبيا په ژبني او ثقافتي توکمه ددې ښار په نمونې شوي دي، داځکه چې ددې کليوال وو، او کابل کښې ورته پردې ژبه او ثقافت و، چې دوي يې ول.

وار و فغبتل ، دغه حال زو پ غزني کښې و ، په لاندې پښتو غځو اکښي
 هينور بيا کښې هندکو ويلای شي ، په کوهاچي کښې دغه لوبه ده ،
 او د پره اسماعيل خان هم ، ان تر دې چې نوبتار اکو پښت
 او مردان غوندې ځايو کښې لال کړتي جوړې دي چې پښتانه
 پکښې ورکېږي ، چونکه پښتون اولس عموماً ښاري ژوند
 نه لري ، نوځکه دوی ته دفوجي غوږل نه بغير نور څه وړيا تي
 نه دي ، دوی د تجارت ، تعليم اېڅ ته پام نه کوي ، نوځکه په -
 اقتصادي توگه پس مانده دي ، او بل پخوا د ښارونو او کليو
 په منځ کښې نگ راگل دومره زيات نه و ، لکه چې د ان سباداموډي
 هوائی جهان اوريل زمانه کښې دي ، پخوا کليوال ژوند پخپله
 پورې او د ښاريو سر را بطر دومره گړندۍ او ژوندۍ
 نه وه ، دکلي شتمن سرې به په کال کښې يو ځل يا دوه ځل ښار
 ته تلو ، او بل په ښارو کښې پر دې خلک وو ، نو دوی به دا -
 کوبښ کولو چې پښتون د ښاري ژوند سر بلند نشي ، دغه
 ملک چې به کلي ته راغی نو د ښار متعلق به يې قسما قسم افوکاڼي
 په غير شعوري توگه خورولې ، د مثال په توگه کليوالو خلکو
 کښې د غرمه شلور وه ، چې ښارو کښې سرې خواره دي دوی
 سرې ونيسي ، بيا يې حلال کړي ، او ويي خوري ، چې پښتون
 به دغه خبرې واوريدې نوکه ښار ته راهم غل ، خو دسې وځوارو
 د ډار به په منلو - منلو سودا وکړه ، بيا به په منلو کلي ته تلو .

او بل پښتانه به چې مجبور شول، نو دوی به ښاري ژوند تیرولو
 ددوی مجبوري به درې ډوله وه، ځنې به د تر بورانو نه تنگ شول
 دکلي نه به یې گټه وکړه، ښار ته به لاړل، چونکه دوی کلیوال
 وو، نو دوی کسیر نه وو، او ښار کېنې به یې شلله مزدوري
 کوله، دکلي سر به یې رابطې قطع شول، اولاد به یې ډیر دی -
 ثقافت په ماحول کېنې لوی شول. نو ددوی نه به خپله ژبه
 لاړه، چې نن هم په پېښور کېنې داسې ډېر خلک دي، چې دوی هندکو
 وايي خونسلا دوی پښتانه دي، ددوی نیکونه دکلیو نر اغلي
 او آبا د شوي دي، مگر دوی یو پردي ثقافت ماحول کېنې کیدو،
 نو ددوی نسل نن هندکو وايي، او بل به د غربت دوجې نه د
 کلیو نه ښاريو ته راغلل، دوی به داسې مزدوري کوله چې هنر
 به نه وېکېنې لکه پنډیتوب، چوکیداري یا بهشي توب او یا دخټې
 کار، چې دے به په شرمیدو، نو دکلیو الو سر به یې رابطې قطع
 کړه چې څوک ورپورې ونه خاندې چې فلانی کایل یا پېښور
 یا دهلي کېنې پنډیتوب کوي، نو د خپل ثقافت سر درابطي -
 نشتهالی په وجه به ورو وړک شو، اوبله وجه به دغه وه،
 چې چیرې به یې بدي وشوه او یا به یې پر دی پیغله وتښتوله
 نو دے به داسې ځای ته لاړ چې چاته به یې درک نه و،
 دخپل ویرې به ده رابطې دخپل ټاټوبي سر قطع او پرېکړه،
 نو دے به هم وړک شو، پدې نمونه به غریب پښتون ورکیده،

دا حُڪه چي دده ٿه نه داخبار په شڪل وه، نه دڪتاب په شڪل
 او نه دمدرسي په شڪل کښي وه، هغه دويلو دځاي نه
 دے بي ځايه شولے و، نو حُڪه به دده داوولدنه خپله ٿبه
 پښتو ورکه شوه دهندي يا پارسي ټه بي خاوندان به شول چي
 دغه سلسله ترنن ورځي پورې روانه ده، دنورو ټبو په مقابله
 کښي په پښتو کښي فلم نه شته، پښتو کښي اخبار نه شته، پښتو
 کښي نور دمعيار کتابونه نه شته، بلکي غټه وجه يي دغه ده
 چي پښتو ذريعه تعليم نده، نو پښتانه پخپله دپښتو په لوست
 اوليکل نه پوهين ي، بلکي پښتو دژوندي ټونډکوليدلې ده
 دا حُڪه چي پښتو کښي نن سبا اقتصاد نه شته، دا حُڪه چي نن
 ورځي پورې لاندې پښتو څنوا کښي اقتصاد په انگرizi او
 اردو کښي دے، دسپيتوب، نوکري ټولې دانگرizi ټه
 مرهون منت دي، او چي څه پاتې شي هغه داردو دي، نو
 اخباري، ريډيويي او T.V ټونډ باندې اردو او انگرizi
 ټه بي قبضه کړي ده، او پښتون مجبور دے چي دغه دواړه
 زده کړي، گڼې نوکريدلے نه شي، پښتونه ذريعه تعليم
 ده، او نه ددے زده کول دنوکري دپاڅ شرط ده، هدا غرض
 ده چي پښتون تعليم يافته عربي، پارسي، اردو او انگرizi
 کښي خولیکي کولے شي، مگر خپله ټبه کښي نه، که څوک
 څه به پښتو کښي ليکي دغه نمونه خلک دزه زور کوي.

او دوی به کچه قوم پرست وي، مگر عام عادي پښتون هيڅ
 پر وایي نه کړي، داځکه چې دده نوکري بغیر دپښتو نه
 روانه وي، که چېرې پښتو ژبه لازمي شي، نو د هېڅو
 د دې چې زده یې کړي، پاس افغانستان کېنې دغه حال دې،
 چې په آئین کېنې پښتو او فارسي دواړه ملي ژبې دي،
 مگر عملاً پښتو نه پارسیانو نوکر شاهي هیڅ اهمیت نه ورکوي
 د بدبختۍ خبره دغه ده چې زیاتره دغه پارسي باندې نوکر-
 شاهي نسل پښتانه دي، مگر د بیان کړاې شویو مرضو، نو په
 وجه دوی پر دوو ټپو کېنې خپله ژبه او ثقافت باطلې دې
 نن دوی په قوم افغانان پاتې دي، مگر په کلتوري او ژبني
 توګه ایرانیان شوي دي، او د دوی نه خپل شناخت ورکړ
 شوی دې، نو دغه ډله د پښتو سخت مخالفه ده، داځکه
 چې دوی ځانونه افغان وایي، مگر پښتو نه ورځي، پښتون
 یې پښتون نه قبلوي، او دوی ته ځانونه سپک ښکاري
 چې ځانونه تاجک، یا هزاو، یا ازبک وایي نو دوی د دې
 "IDENTIFICATION CRISES" یعنی کړکېچ سر مخامخ
 دي، نو دوی ځکه چې د پښتو شناخت چې پارسي ژبه ورپاتې ده
 د دې دفاع د لیونټوب حده پورې کوي، هم دغه حال د یونین
 د لاندې پښتو څو دورک شوی پښتون دې، چې نن سبا هندو
 یا پنجابي او یارو وائي، دغه ډله پېچلې مسئله ده، او غټه

وجه يې دغه ده، چې پښتون قوم ویشلې دے، خوګ افغانستان
کښې پروت دے، او خټوک اولد هند او تنځه پاکستان کښې پروت
دے، د دیورنډ د کرښې په وجه شل پروت دے، چې دے
نه سیاسي واک لري، نه اقتصادي او نه ژبني.

نویځې مسلوباندې باچا خان په جیل کښې تفصیلاً او ژور
سوچ کولو، نو دغه ټول مرضون باچا خان ته وارېدل
ورجوتیدل، چې څومره یې سوچ پر کولو، هومره باچا
خان ته تجسس ورپیدا کیدو، او بیا یې ددې په علاجون
غور کولو، چونکه باچا خان داسې وخت کښې پیدا شوے و
چې دغه پیری د پروپیګنډی پیری وه، چې که حکومت و،
او که سیاسي گوندونه او یا تنظیمونه ددوی دپاره ژبه د
اخبار او رسالې په طور ذریعه تبلیغ وه، چې ددې نه
بغیر دغه ناممکن وو، چې خلکو او جهان ته خپل مرام تکلیف
او فلسفه ورسوي، چونکه باچا خان غوښتل چې قوم ته
خدمت وکړي، او د نوې زمانې په طور یې وکړي
نو باچا خان چې سترګې وغړولې، د پښتون قوم نه
اخبار و، نه ریلوی او نه بله ذریعه وه، او دخپلې ژبې
نه بیګانه وو، نو ځکه ده دوه فیصلې وکړې، چې
یوه دغه وه چې پښتو باید ذریعه تعلیم کړي، او بل ثقافتی
او سیاسي تبلیغ دپاره د پښتو یو اخبار یا رساله راوباسي،

نو دغه دواړه خبرې د يو بل سره تړلې وې، پښتو اخبار يا رساله به هله كاميا به وي، چې څوك يې لولي، اولولي به يې هله چې تعليم يې كړې وي، او د پښتو ژبې ليك لوست او زحمت نو دغه بغير د مدرسي نه ممكن نه وو، نو ځكه باچا خان، خپلو دا نجمن ملگرو ته د پښتو متعلق ويلي وو، چې تاسې يې كم از كم خپلو مدرسو كښې جاري كړئ، او بل باچا خان ته پته وه چې بغير د ژبې يو ملي تحريك د كاميا بيد و سوال نه پيدا كېږي، دا ځكه چې ژبه په قوم كښې شاعران، ليكوالان عالمان روزي، چې بيا روسو دوي د قوم رهنمايي كوي نو د باچا خان سوچ سطحي نه و، بلكې ډېر ژور و، خونده امكانات ډېر محدود وو، دا ځكه چې پښتون قوم جا هل و، د دوي د ژبې يا اخبار او رسالې نه زيات د ټوك او كار توپي سره شوق و، په داسې خلكو كښې اخبار يا رساله جاري كول څه د ټوكو خبرې نه دي. چونكه باچا خان ځوان و او بل دشتو خاوند و، د زړه زور يې ډېر و، او پښتون قوم سر يې مينه وه، نو ځكه دغه ټولونه يې ملا تړلې وه كې د كمزورې عقيدې پښتون به پخوا ټو به كار شوې وې، او بل دا چې باچا خان دغه ټول مصيبتون په شعوري ټوكه منلي وو، څه په شوق سر يې زنده باد نه وو ويلې، دغه ټول د ده، دهغه كړاوونو او تكليفونو پخپل و، چې دوي ۱۹۱۰ نه شروع

ڪهڙي وو، مرحلہ دار دي نتيجي تر رسيدلي وو چي
 ڪارڪول غواڙي، نوڊي ٻولو بلاگافو ته به ور په غاڙ وڙي
 اوبل باچا خان داخباري زماڻي اهميت پون پون پيڻ ندي
 و، چي دخيل مشن دپان اخبار دومن ضروري دے. لکھ
 خوم چي داوسيدو دپارہ کور، که خه هم دے بنه خبرو
 چي اخبار په ٻوڪو نه چلين بي، دغه اقتصادي قرباني غواڙي،
 که خه هم اول سرکني يي داخمن خلکو ته ويلى و، چي تاسي
 يي منظوري راواخلي، مگر باچا خان ته ور معلومه شوه
 چي دغه کار بغير ددي نه بل ڏوڪ نه کوي، اوبل باچا خان
 اول سرکني خلکو ته ويل، چي تاسي نور خرابات کوي،
 نو پکار دي چي ددي په ڄاڻي تاسي دخيل قومي اخبار
 ملاتر وکړي، مگر دغه اميد يي لارو خلکو به په ډوډ
 باند يي پيسي خرچہ کولې، مگر ديوا هم مقصد يعني اخبار-
 دپان يي هيڄ امداد نه کولو داځکه چي ډوډي باند يي به
 يي نوم کيدو، چي فلاڻي خان دومن غٽه ډوډي کړي و
 نو دے به په کلي کني نيغ نيغ مگر ڄيڏو، او که چيري يي
 اخبار تر چنده ورکړي وايي، نو دومن نه ياديدلو،
 نو ځکه داخبار چنده ورتر بيکار بنگار يده، که خه هم
 باچا خان ډوډي پوه ڪړي وو، چي اصلي کار ډوډي نه ده
 بلکي دستاسو قومي اخبار دے، مگر ډوډي لږ اوبلکي دري

څلور کسان اول سرکټې دې تړتياړ شول ، چې باچا خان ته د
 دودۍ کولو په ځاي ، داخبار دپاڼ پېښې ورکړي .
 باچا خان په يوه وخت سياسي ، سماجي مشر و ، اخباري
 په غاړه و ، پښتو ژبه يې په غاړه وه يعنې *ALL round* و ،
 پدې کټې پښتنو په دساياسي په ځاي قصې ورپېښې کولې ،
 دغه به دپاسه وې . د باچا خان قول دے چې واخيست
 پښتو وايه ، پښتو لوله ، پښتو کره ، او پښتو ليکه او پښتو
 زده کړه .

ددې نه صافه ظاهرن ده ، چې باچا خان د پښتو ژبې
 د جرمنيزم باني دے . دے نه ځکټې نه لاندې او نه باندې
 افغانستان کټې د پښتو اخبار يا رساله وه ، د باچا خان
 دخولې خبر ده چې وايي :

” په ۱۹۲۸ کټې مې د پښتون په نوم يورساليه د پښتون
 په ژبه کټې د اسمانزو نه جاري کړه ، افسوس خو پدې چې
 پښتانه دومره لوی قوم او خدائي ورله د نعمتونو او دولتونو
 دک ملک ورکړے دے ، خونه دده خپله ژبه کټې يوه رساله
 او نه يو اخبار شته . دا د پښتو ژبې اولته رساله ده چې
 د پښتنو په ملک کټې جاري شوه ، پښتون قوم د پر خراج
 دے ، ليکن دې قسم چيزو باندې پيښې نه لگوي . او په دې
 چيزونو خراج کولو سره ناشنا او نابنده دي ، د پرې پيښې

ما دخيل جيبا نه پرې خړچ كړې دې رسالې د پښتنو په بڼه
 او نړۍ كې يوه نوې زندگي پيدا كړه، او دا رساله پښتنو
 د مړه بڼه د لعزیزه شوه، داخپل ملك خو پرېږده، پښتانه
 په يورپ، امريكه او استراليا كې د دې نه خبر شول، نو هغوی
 به غوښته او امداد به يې هم ورسره كولو.

اوس د دې بيان ته حېوته شوه، چې هغه پښتانه چې د
 خپل ملك نه وركړ وو، د پولې او وطني كڅالو نه لرې تلي وو،
 او نړۍ كې يې سترگې غړيدلې وې، نو دوئ د پر په
 فخر سر او وياړ سره خپله ژبه كېنې جاري رساله لوسته، د دې
 په ذريعه دوئ رابيطه دخپل وطن سره قايمه وه.

اوبل باچا خان په خپله مني چې پښتنو كې يې بيداري
 راوستې وه، نو دغه د باچا خان دخپل قوم او ژبې كره تشخيص
 و، او كره علاج يې وه، نو د دې نه دا اندازه لگي چې دوئ
 شخصيت، څومره د قوم د نبض نه خپرو، ده هغه پښتانه چې
 پر دوی وطنو كې وو، د دې رسالې په ذريعه خبر او ژبني،
 توگه ژوندي وساتل، او دخپل قوم او وطن نه يې رابطي قطع
 نه شوې، لكه مخكې به وو، دا حكه چې اوس دوئ ته يورپ
 امريكه او استراليا كې دخپلې ژبې پښتون رساله رسیده
 نو دوئ به ضرور دخپل كار او روزگار په ځايو كې نورو
 قومونو خلكو ته پښتون رساله لوسته په فخر سره بنودله

چې وګورئ دغه زمونږه رساله ده ، دې رسالې پر پښتون
قوم کښې انقلاب راوستو .

باچا خان یوځای لیکي :

« د پښتو پېښتو طرف ته شوق پیدا کړو ، او په افغانستان کښې
هم ښه لوستل کیده عبدالهادي خان داوی ماته قيصه کوله چې
پښتون اخبار به کابل ته راغی په قومیت (ملت) چې به کوم
مظمنونه لیکل شوي وو ، هغه به یې مونږ لوستل ، او د افغانستان
په خلکو کښې هم پښتو طرف ته رغبت زیات شو ، او په امان الله
خان خویې دومره اثر وښو ، چې هغه اعلان وکړو چې
خلکو له پکار دي چې پښتو ژبه زده کړي ، درې کاله پس به
په دې ملک کښې پښتو تعلیمي او سرکاري ژبه وي ، او عبدالهادي
خان داراته هم وویل : چې مونږ هم یوې رسالې بنا وکړو ،
او دهغې نوم مو هم پښتون کېښود ، نو امان الله خان راته وویل :
چې د پښتو به بس همدا یو پښتون وي نو ما بیا هغې خپلې رسالې
له د پښتو ترغ « نوم کېښود ، لیکن افسوس چې پر تکیانو دا خبره
برداشت نه کړای شوه ، او هغه وویل چې د دې رسالې یوڅو
نمبري وټي وي ، چې افغانستان کښې بغاوت وشو ، او امان الله خان
لاړو . »

د دې نه معلومېږي چې باچا خان نه صرف د دې رسالې
په ذریعه لاندې پښتنو کښې انقلاب راوستو ، بلکې ویله افغانان

ٻي ويٺي ڪرڻ، ڪه چري امان الله خان پاڻي شوي وٺي، نو دغه
 امڪان وڃي ورڪي پڻستون او پڻستو ٿي به پير ته افغانستان
 کڻي شته شوي وٺي، مگر پريجي ته پته وه چي ٿي به دقوم په
 سياسي او اقتصادي او ڪلتوري ٿي وند کڻي ڪوم ڪردار لري،
 نو ځڪه دوي امان الله خان برداشت نه ڪري شوي، چي دٻي
 بغاوت کڻي پريجي ته علاوه هغه پارسيان ٿي به هم شريڪا وڃي
 دوي نه غوڻتل، چي پڻستو دٻي دپارسي خائي وڻي، چي
 زيات تره دغه ڪلتوري او ٿي به ختم شوي پڻستو سلوٽو او اولاد
 وٺي، چي دوي نه خپل شتاخت ورڪي وٺي، نو دوي امان الله خان
 ته بلاڪاڻي جيور ڪري او دڪايل او افغانستان ٿي ورڪي
 ڪري. بلڪي ترنن وڃي پوري په افغانستان کڻي دپارسي تلہ درنه
 ده، دوي پڻستو ته خپل حق نه ورڪوي، داځڪه چي ڪه چري پڻستو
 خپل خائي وڻي نو دٻي سر ددوي موٽو پول يعني اجاره داري
 ختم ڪري، چي دوي (جنوبي افریقي) غوند ٿي پريستي،
 جيور ڪهيد چي ورته (Apartheid) وايي.

بل باچا خان ته دغه معلومه وه چي ٿي به سياست دٻي، نو
 ځڪه يي خپل نظريات او سياست دٻي پڻستون جملہ پڻستو کڻي جاري
 ڪري، دخيرائيتا خبره خوداده چي دغه رساله پڻستور، ڪايل
 يا بل بنار نه جاري نه شوي، بلڪي ديوڪلي اتما ٿي وڻي جاري شوي.
 نو دٻي مصافحہ معلومين ي چي زمون بنار وڻي دٻي وڻي پڻستو

لا سونو ڪنهي وُ ڇي پڻستون ٿا نت به دڪلي نه دفار ڪين ٿا ڪنهي ٻول
 نري ڪنهي نوي خيالات دٻارو نه ڪليو ته خوريزي، مگر دلته
 خبره بالڪل اُلتو وه، يو ڪليوال پڻستون انقلاب دڪلي نه سُر و رکوي
 او ٿورنالزم او سُر و اشاعت خو خالص دٻار دخلڪو ڪار دے
 مگر دلته مونزه ويو ڇي دپڻستون ٿورنالزم بنسٽ بنا ري نه
 بلڪي ڪليوال دے، دا حڪم ڇي مونڙي په بنار ڪنهي ڇوڪر نه لڳو،
 نو حڪم با چا خان زما خيال دے، ڇي تاريخ ڪنهي اول ڪل ديار لڳيل د
 ڪلي نه چاري ڪيو .

لنڊه خبره داده ڇي با چا خان غوڻبڻل ڇي پڻستون او پڻستون
 نور و سڀا ڪري. نو حڪم با چا خان دپڻستون ٿي ترقي او آبادي
 باند ٻي زور و رکولو، او غوڻبڻل ٻي پڻستون قوم دومر بيدا ڪري
 ڇي ڪٽه ڪوئي ٿم او سمبالو ٿي ٻي هم شي. او بل با چا خان ترپه
 وه ڇي ڪه چيري پڻستون ٿي دپڻستون په ٿوند باند ٻي حاوي شي
 ٿنود دے به بيا خيلي ٿي تر ڪار ڪوي، او رورو به ترقي ورل
 و رکوي، او دنورو ٿيوسر به ٻي سڀا ٿوي، او بل دغور معلوم
 و ڇي پڻستون به په پڻسو و دريڻي، نو دده سر به نومڙ د
 شارانو آو ليکوالانو ٻي ٻي اقتصادي مسئلي حل شي، دا حڪم ڇي
 فلم، ڊرامه، ڪتابت ديار به دپڻستون ضرورت وي، نو دپڻستون
 فلم لوڻا ٻي ايڪٽر په روزگار وي، ڊرامه نگار او ايڪٽران به -
 اسوده وي، دڊي سر به پڻستون ڪتاب تر روزگار پيدا شي، د

د ژورنالزم په وجه به پښتون اخبار نويس او صحافي په روزگار
 شي، ريلويو، T.V گڼې به ورته روزگار موقع پيدا شي.
 همدارنگه به د پښتو ليکوالانو او شاعرانو او ډرامه نگارانو مانگ
 زيات شي، او د دوي کتابونه به خلک لولي او خرڅيږي، بړه به څه
 هم هغه وخت T.V نه و، مگر ريلوي، فلم او د تلې بڼې د ژبې
 په ترقي او خورولو کښې ډېر رول درلوده، نو باچا خان پر ژبه
 کښې، صحافت، معاشيت، سياست، ثقافت او ترقي او پېدايي ډېر يو
 وخت ليدل، همدغه وجه ده چې د باچا خان دکړاوونو په وجه
 پښتو ژبه د مرگ نه بچ شوه، که څوک مڼي او که نه، خو خدايي
 خدمتگار و تحريک، پښتون او پښتونه دومره خدمت کېدای،
 چې سخت ترين مخالف يې هم بغير تايد نه شي پاتې کيدای. او
 دې تحريک چې باچا خان يې مشر و، دخپلې مدرسې په ذريعه
 پښتو ژبه کښې دومره شاعران او ليکوالان، ډرامه نگاران پيدا
 کړل چې مونږه د نورو کاونديانو قومونو سره په سيالي کولای شو.
 او دغه صرف او صرف د يوسې برکت و، چې هغه باچا خان و،
 چې ده خپل خواهشات شاته کړي وو، او صرف او صرف قومي
 مفادات يې په مخه کې و، او تاريخ کښې يې اولځل دپاره
 پښتون قوم داخبار خاوند کې و.

د "خدای خدمتگاري

بند کښودل

باچا خان د ۱۹۱۰ نه لکياو، دخپل عقل، سوچ او پلټنې
مطابق يې دخپل قوم د پاره کار کولو، لومړنيو بنسټونو پيچېدو
هم ترقي وکړي، خو دوخت د نژيدو سره ده قسما قسم
مراحلي تيرول، او ورسره يې بې برخې جمع کوله، اخري دې
نتيجه ورسيدو چې د داسې کارود پاره يو منظم تحريک، گوند
يا حرکت پکار دے، بغير د دې نه دغه کار کول ممکن نه دي،
يا په بله ژبه باچا خان سياسي بالغ شوی و، او ديو مشر
او ډېر پوځ ليدون هغه ټول خويونه پکښې پاڅه شوي وو.
چې د پوځيک دمشر يا حرکت دمشر د پاره ضروري وو، داچې
د ملگرو جنګري او ديو بل سر کېدلي نه باچا خان زېره موره
و، او غوښتل يې چې د دوی نه نه ځان خلاص کړي ويو منظم
غورځنگ بنسټ کېښود. دې چې هغه خدای خدمتگار وو.

باچا خان پخپله ليکي:

«مونږه چې د لاهور نه راوايس شو، نو په امتحان وکښې -

مولويه جلسہ وکري ، زه په جلسہ کښې را پاڅيدم او خلکو ته چې
 وويل: چې تاسو خو ويده ئي ، او سړي څه کوي چې د
 هندوانو بنجي هم را پيدارې شوي؟ او هغوي سروسره
 يوځای د ملک د آزادۍ د پياوړتيا لپاره ، او جهد و جهد
 کوي ، تاسو خو بل دې سرخا ته وگورئ ، څومره لوی سيلاب
 را وټا دے ، او سيلابونه هميشه وده قومونه وړي ، پاڅي و سين
 شي ، او ملا و تړي تاسو خو وگورئ ، پرنگيان وايي چې هندوستان
 مونږه په نورو فتح کړيدے ، دازمونږ دے ، او مونږ به
 پر حکومت کوو ، او کله وټه يې زمونږه ده . هندوان پرنگي ته
 وايي چې تاسي په زور مونږه ښولي يوو ، اوس چې مونږ پوه
 شو او متفق شو خپل وطن درته اخلو دازمونږ وطن دے ،
 اوس به پرې مونږ حکومت کوو ، تاسي ددې نه خبرې کړه؟
 زه مو خبروم چې خبر شي ، د هندوانو او پرنگيانو پدې جنگ
 دے ، چې پرنگي وايي چې هندوستان کښې به بادشاهي
 مونږ کوو ، او هندوان وايي چې دلته به بادشاهي مونږ
 کوو ، او مسلمانان د غفلت په خوب ويده دي ، نړۍ
 پښتو وروڼو ، زه ستاسونږ پوښتنه کوم چې تاسو به
 څه کوي ، ناست به يي دواړو ته به دعا کوي ، او دغلام
 او پستي نواب ژوند به تيروي . (مونږ چې هلکان وو ،
 غوزان به مو کول ، لويه داسره به مو را ښکله او په هڅي کښې

به مو غوزان کښنودل، کټه اوبايلا ت به ددواپولو بغا پو وو،
يو دريم سړي به دواپوله غوزان راټولول (نواي پښتوا
تاسوته رايم، دادپتې توب ژوند خوشې وي او که تاسې هم
ځان ددې وطن مالکان گنئ؟ نوراحي او ملاوتې او داخيل
ملک خپل کړئ،.

جلسه به ډېر جوش او خروش ختمه شوه، او په پښتنو
زما د تقرير ډېر بڼه اثر وشو.

دشپې زموږ دكلي محمد اکبرخان او حجاب گار، ايوڅو
نور هلکان زما دليدو دپاره، زموږ جري تر راغلل، او ما
سره يې د يو جماعت جوړولو مشور وکړ، ما هغوی
په بڼه شان پوه کړل، چې دالوې ټوکې نه دي، دا ډېر
مشکل کار دے، ددې په لار کښې ډېر اغزي دي، په تاسو
به زما د تقرير ډېر اثر شوی وي، خولاسي په دې
معامله بڼه غور او فکر وکړئ، هغوی مې رخصت کړل.
بله شپه بيا راغلل، ما ورته وويل: چې ستاسو په ذهن کې
زما هغه تقرير لا اوس هم تاست دے، تاسو ددنيا تاريخ گڼئ
په دينا کې چې څوک د خدای د مخلوق د خدمت دپاره،
پاڅيدلي دي، نو په هغو مصيبتونو او تکليفونو راغلي
دي، تاسو بيا په دريم ځل په دې بڼه غور او فکر وکړئ،
بل شپه بيا راغلل، او راتړ يې وويل: چې موږ په دې کار ډېر

غور او فکر و کړ، مونږ د قوم او ملک د خدمت د پار دهر قسم
 نکلینونو، مصیبتونو او قربانیو ته تیار یو، بیا مونږ ګیناسټو
 او په دې خبره موغور کولو، چې د دې نوي جماعت نوم دې
 څه وي، زما دا خیال و چې پښتون ګڼې د خدمت خیال نشته
 پدې جماعت مونږ یو داسې نوم ګڼېږدو چې د پښتنو پر دماغ
 ګڼې د خدای د پار د خدمت خیال پیدا شي، قسم قسم نومونه،
 پیش شول، خو زموږ خوښ نه شول، د شپې زما په زړه ګڼې
 د خدای خدمتګار نوم راغی « چې سباله دوئی راغلل، نو ما
 ورته دانوم وړاندې کړو، د دوئی هم خوښ شو، او دعا
 وخیر پرې وشوه، دې نوم زموږ په زړه ونو ګڼې یو قسم
 اطمینان پیدا کړو ».

د دې وینا نه دا ثابت شوه چې باچا خان دغه قدم
 د جزیاتو په سیلاب ګڼې نه و اخیستی، او ښه ژور سوچ
 یې پرې کړی و، او یو لوی سرو تودو باندې یې ماغزه
 خلاص کړې و، د دې نه معلومیږي چې باچا خان نور
 دې ته تیار نه دے، چې هندي سیاست ګڼې د پټې توپ
 رول ادا کړي، بلکې د جدو جهد اراده یې کړیده، او
 دغه کار دیو جماعت یا ګوند نه بغیر ممکن نه و، دده پر
 زړه او سوچ ګڼې پښتون او مسلمان دواړه په یو وخت
 ګڼې موجود دي، ګورئ چې هندوانو او پښتګانو د هند په

خوب و او ترخو باندې سر په جټک دي ، نو مونږ تر
 هم پکار دي چې خپله ونډه واخلو . ددې هلکانو سر
 د باچا خان د سلوک نه اندازه لگي ، چې باچا خان پر سياسي
 توگه پوه او بالغ دے . داسې کارونه نه کوي چې سبا په
 ستونز مانډ وي ، نو خپل ملگري يې تيار کښي نه ساتل ، بلکې
 په دگر يې ورته هڅه کوي . پلاگانې ورجو کوي ، چې ددې
 په سبب به ور پېښېدلې ، چې ملگري يې ټينگ شول ، او هر
 محيبت ته تيار شول ، نو بيا باچا خان د ذمه وار ليدل په
 ځين ددوئ سر د يوگونډ جوړولو او ميدان ته دردنکلو
 متعلق خبرې شروع کړې . دا ځکه چې باچا خان پر دوئ
 کښي احساس ذمه واري راپيدار کړ ، چې دغه نمونہ کار
 دي لوی مشرگار وي . په خوله باندې احساس ذمه واري
 ويل د پراسان کار دے ، مگر عمل کښي احساس ذمه واري
 سرته رسول له ټولونہ مشکل کار دے ، نو باچا خان داسې
 ملگري لټول چې دوئ ذمه واريانو ته اړينې ورکړي .
 او داسې ملگري يې پکار نه وو چې تر گرم اوسپا ورکړ .
 او بل باچا خان خپل قوم او وطن پر بڼه طريقي سر مطالعہ
 کړے و ، د دوئ نفسيات او ټولنه ور معلومه وه ، چې
 کوم مشر خپل قوم نه پيژني يا يې سرسري پيژني نوده
 هر يو قدم خودکشي او تباهي ده ، چونکه باچا خان اړينه

تجربہ درلوده، چې هند، افغانستان او تر عربو پورې
 گرځيدلې و، ه پښتون او مسلمان تاريخ وړ معلوم و
 نو د داسې قدم نه يې ډډه کوله چې سپاږم پشيانوي،
 او باچا خان پښتانه مطالعه کړي وو، چې دوي په مذهب
 دېر مين دي، نو د دوي د نفسياتو خيال ساتل پکار دي، چې
 داسې نوم دخپل تحريک کښيږدم، چې کم از کم دملا او-
 پرنگي نه په شروع شروع کښي کم از کم د مذهب پرونوم
 دوهلو نه بچ وم، دا ځکه چې ده تاريخ لوسته و،
 چې د دين الهي، دين ياني اکبر باچا د پښتنو روښاني
 تحريک دملا اخوند درويزه او پير بابا سيد علي يونير تاجکي
 په ذريعه تنس کړې و، او پښتانه يې سره جنکولي وو
 او دخپل وخت ملايان خوښ ليدلي وو، چې د لسو روپو
 د پار به يې د پرنگي طرفداري کوله، او د مدرسي د جوړولو
 دوخته وړ معلوم وو، چې ملا څه نه کول، دخپلې ښيرې
 قصه ور ياده شوه، نو ځکه باچا خان د پښتنو د نفسياتو
 مطابق خپل تحريک ته د خداي خدمتگارۍ نوم ورکړ،
 که څه هم د دې گړنتي نه وه، چې ملا او پرنگي به يې نه په
 عذابوي، مگر ساده او رښتوڼي پښتون پدې پوهيدل،
 چې خداي خدمتگارې چې نه وايي، او بل دې نوم کښي
 غټ هوښيارتوب باچا خان دغه کړې دے، چې ده د

نورو سياسي مشرانو په خير خلکو نه شنه باغونډ نه بنوېدل
 داځکه چې ده ته پته وه، چې دهغه پور کول ممکن ندي
 اوبل دده جدوجهد د يوداسي قوت خلاف ؤ، چې ټوله
 نړۍ يې خپل استعماري جال کېني لاکيره کړې وه، نو دده
 ملگرتيا کېني خوند ونه نه وو، بلکې مصيبتونه وو، نوځکه يې
 خلکو ته داسې نوم وړاندې کړ، چې ددې خدمت طمه
 اوگټه صرف دخداي نه کيده، باچا خان خان ورځني
 خلاص کړې ؤ، که چيرې باچا خان د پارلمانني سياستدان
 په خير وعدې کړې وې، نو پخوا به دے او ده تحريک
 ختم شوے ؤ، او خپل ملگريو به ورته بدرد ويل، ولې
 پدې چې پارلماني سياست د اقتصادي او سياسي کمټو او عهدو
 په بنياد روان وي، چې دهغه پور نشي نو د کونډ خلک
 تنبتي، داځکه چې ددوي مقصد خدمت نه وي، بلکې ذاتي
 گټې وي، چې دغه دواړو د باچا خان نه زيات د پرنکي په
 ملگرتيا کېني وو، اوبل باچا خان ددې په ذريعه خلکو ته
 يوداسي Vision ورکړ، چې دوي ټول عمر په مشغول
 وو، يوسياسي تحريک کېني مشکل کار دغه دے چې خلک
 مسلسل او د اوږده وخت د پانځورنکي بيدار او حرکت
 کېني وساتي، نو باچا خان دداسې تحريک بنسټ کېښود چې
 ددې په ذريعه مذهبي، ملي او قومي خلکو ته دخپل وس

مطابق د کار او خدمت پلیټ فارم ملو شو، او دغه داسې تحریک و، چې ژوند یې په انتخاباتو پورې تړلې نه و، که څه هم باچا خان ټول هغه کارونه کول کوم چې یو سیاسي مشري کوي، خو د باچا خان سیاست دغه نه و، چې خلک وزیران کړي، بلکې بنیادي ده غوښتل چې پښتون قوم غلبیل وجود داسې روځ کړي، چې دکټې کولو او ساتلو قابل شي، چې هغې کټې د باچا خان د مطالعې او تجزیې مطابق هغه مرضونه وو چې پښتون پکښې غرق و، د مذهب په نوم پښتون قوم دیوبل سر په جگړه اچول د باچا خان، د پاړ څه نوې خبره نه وه، ده په خپلو سترگو ولیدل، چې سوچه پښتون او مسلمان او په وطن مین باچا غازي امان الله خان، کافر پر ټکي څرنګې ورکړه، چې کافر پر ټکي دخپلو ملایانو، پیرانو او د لالانو په ذریعه مسلمانان باچا یې کافر کړه، او دخپل وطن ټیټې وشړله.

دغه داسې تجربه او واقع وه چې باچا خان ته دکتابونو کتلو ضرورت نه و، نو وړ معلومه شوه چې پښتون قوم په مذهب څومره ژر غولېږي، نو د دې د خپل تحریک په دوران کټې دې نمونو کار ونه وړي، ډېر متوجې و، نو ځکه یې خپل کار داسې روان کړ، چې هم مذهبي وو هم ملي و او هم ضد سامراجي و، چې د دې نوم په ذریعه

ده خپل ملگري دملا او د پرنکي نه د مذهب په نوم
 وهلو نه بچ کړل، او بل دوی يعني خدای خدمتگار په،
 نفسياتي توگه دومره زړور شول چې چاهم د کفر،
 فتوی کم از کم په ظاهره نشوه لگول، مگر پرنکي سره
 نور ملهرونه هم وو، تش مذهبي مهر نه و، چې پرنکيان
 خبر شول چې مونږه ورته انجمن وړانځولو، او دغه سره
 مو پښې کولو، مگر ده راته يوه بله بله جوړه کړه چې
 دغه، خدای خدمتگاري ده، که څه هم باچا خان بنيادي
 يو. REFORMER و مگر پرنکيا نو پښتنو کښې هر قسم سيمه
 يا اصلاحي کارو ته د شک په نظر کتل، دا ځکه چې
 باچا خان دخپل تحريک په ذريعه قوم کښې اتفاق رورول
 مینه، محبت خپلوي راوسته، د دوی پام يې تعليم، تجارت
 او اتفاق ته راوړلو، او د کور د بدعي نه يې خلاصول،
 او په يو مرکز يې را جمع کول نو دهغه پرنکي چېرته زغمل
 ولې پدې چې پرنکي پوه و، چې که يو ځل د پښتون
 د معاشري نه دغه مرضونه ورکړ شول، نو بيا به صحت مند
 شي او طاقت ور او منظم به شي، نو نن چې کومه توانا يې
 دوی د يو بل خلاف استعمالوي، نو دغه سبب ما خلاف،
 به استعمال يې، نو دغه کار چې څوکا گوي، هغه زمونږ
 د بنمن وړ، چونکه باچا خان دغه کار کولو، بل يې د خدای

د پام کولو، نو پرنگيانو ته لويږ خطر و، او بل دخداي
 خدمتگاري په ذريعه خلکو کښې وخت په وخت مينه او
 وروړولي پيريده، خلک ټولي ټولي په کښې شامليدل،
 نو پرنگيان او ددوي د لالان يې ور خطا کړل، نو دوي
 ورته مذهبي او دنياوي (stamps) تيار کړل، چې کوم
 يوبه بڼه کار کولو، د موقع سر په يې په لگولو، د مثال
 په توگه باچا خان ليکي،

« زمونږ دې خبرو په خلکو ډېر اثر وکړو، او
 مونږ چې به هر چيرته لاړو، نو بښې، نن، واپه، زارډ
 به ټول راسر روان شو، نو ملایانو دافتوي وکړه
 چې باچا خان دجال ددے، دا دجال په هکله د مشهور
 وه، چې دے راشي، نو بښې، نن او ماشومان به ورپسې
 وي، ملایانو به خلکو ته ويل، چې تاسو نه کور يې چې نن
 بښې زارډ واپه ورپسې دي».

ددې نه معلومه شوه چې ملا داسې ويلی نه شول
 چې باچا خان غير اسلامي کار کوي، دا ځکه چې د غر غار
 باچا خان د ملاکانو نه دا ولس نه بند کړے و، نو دوي
 او پرنگيانو ايجنتانو د پښتون قوم د ذهنيته مطابق په
 باچا بڼان باندې د دجال مهر ولگولو، مگر دلته د -
 موليانو نه دوه غلطې شوي دي، د دجال متعلق مشهوره

ده يوه دغه پچې د جال به په خړو سور وي، په يوه سترگه به پوندوي، او گوپي به لوانی او هر څه به کول شي خوصرف خپله پنده سترگه نشي ر غولې، چې پښتونکي څوک د جال پيژني نو ور سځ دغه قصې هم پيژني.

د باچا خان خوا اول مور وپلار او کورنۍ مشهور خلک

وو، دويم دا چې باچا خان نه په سترگه پوندو او نه په خړو سور و، او نه يې گوپې غورزولې، که څه هم د گوپې د علاقې و، او نه يې سپي ژوندي کول، د ملايانو غصه پدې باچا خان ته وه، چې باچا خان بيرته ډول او سروني ژوندې کړې و، او د مانو تر يې د سپي توب ځای ورکړې و، د دم او ملا هميشه اقمادي جگړه وي، دا ځکه چې کومه معاشه کښې ټنګ ټکوروي هلته دم او هنرمند قدر وي، د خلکو پسې او مينه بولم دې خلکو سره وي، نو مولا بې کار وي، جماعت يې خوشې وي، او خالي پروت وي، د دې سره د نکات، نذران، شکرانه، سرسايه او خيرات په کميدو شي، نو دے سوچ کوي، چې دغه زما بازار چا وړان کړو. نو ده ته معلومه شي چې خلک ټول ډول او سرني شوقين دي، چې د دې سر دم عزتمند او دولت مند دے، نو دے اول گزان په ډول او سرني کوي، او

مذهبي جامه کڻي ورته د شيطان کارونه وايي چې پدې
برشي، چې ميوزک بند کړي، نو ددې سر دده اقتصادي
جگړه په کاميابۍ سره سرته ورسوي، داځکه چې خلک
اوس د کړاو اتني په ځان د جماعت غولې نو د کړي،
چې ددې سر دده جيب کړم شي.

نوباچا خان د ميوزک آلات بيرته رواج کړي وو،
چې ددې سر د ملا په جيب گزار و، نو دوو ډيرنگي
په خوله او دخپلو مفادو د پان باچا خان نه د جال جوړ
کړو، مگر اوس باچا خان پښتانه دومره پوه کړي وو،
چې کم از کم دومره بيوقوفي خبرو ته دوو غوږونه
نيولو، چې د ملا مهر (تاپه) به کاره شوه، نتيجه يې -
ورته کړه چې کومه ددوئ طمه وه، نو پرنگيانو خپل
غير مذهبي ايڅنټان پسې کړم کړل، چې شابسي ددې
سړي څه علاج وکړي، هغه هم پيدا شول، چې ډيرنگي
لوي دلال، قلي خان خټک اوس د باچا خان تحريک د قبائلي
بعض، به اتفاقي په بنياد د تبا کولو اراده کړې وه، دده
دمور په تاريخ کښي يې ليکلي وو:

چې ددې علاقې خلک به بوټان ته ورکيږي، دغه
علاقې به ځني پاتې کيږي، اوموندو ته يې ويلي وو چې
که چيرې تاسې خدای خدمتگارۍ کښي شامل شئ، نو دغه

چکه به تاسوته پاتې شي، خومره دافسوس خبره ده، چې
يو پښتون د پرنکي دپاره خومره ذلالت کوي، چې دې
ذلالت ته قلبي ځان ملا ترلې وه.

باچا خان په خپله ليکي:

په دغه ورځو کېنې قلبي خان چې د مومندو پولې ټکل و،
زموږ مومند وروته يې راوغوښتل، او ورته يې وويل:
چې په تاريخ کېنې ليکلي دي، چې د دې ملک خلک به پوتان
ته حي، او د ملک به ترې پاتې کېږي، که تاسو د دې ملک رتيا
ونکړه او دوی سره په تحريک (خدای خدمتگار) کېنې شامل
نشئ نو دا حکم به سرکار تاسوته درکېږي، زموږ يو
مومند خدا خدمتگار و چې ويلي و: ويلي د تخت بهايي سره
پوه وړوکي بانډه ده، هغه راغی او ماته يې دا قصه وکړه،
په دغه وخت کېنې موږ سره پرېښه مومندان په دغه تحريک
کېنې وو، هغه چې ماته دا خبره وکړه، نو ما ورته وويل:
چې ته د دې علاقې بارسوخه مومندان راوغواړه،
او ماته هم خبره وکړه چې زه هم درشم او دوی سره
دور ولس او عزيز ولس يو څو خبرې وکړم، اوڅه
چې ورته قلبي خان ويلي دي، د دې په حقيقت يې پوه
کړم، نو هغه خپل عزيزان مومندان راوغوښتل او زه يې
هم خبر کړم، زه ور غلم ما دې خپلو وروڼو مومندانو

ته او ويل ، چې د پښتون د ورورولۍ ویش شوی دے
 او هر چا له خپله خپله حصه ورکړې شوې ده ، او سچې
 تاسو ته قلي خان څه خبرې کوي ، دا په مونږ کې صرف د
 نفاق او جگړې پیدا کولو د پاره کوي او زموږ ورورولي
 کله وده کوي .»

د دې نه ثابت شوه چې پرنگي اول سرکېنې ملاگرم
 کېږي ، چې د دجال تا په یې پرې ولگوله ، چې دې کار
 و نه کېږي ، بیا یې دلال قلي خان خټک پسې اچې کېږي ، چې
 ده خپله منصوبه په قبائلي بنیادونو روانه کړي ، مگر باچا خان
 یونیرک انسان و ، نو د سامراج د پرکټي دغه سیکم یې
 د ناکامۍ سره مخامخ کړي .

مگر دغه وخت نه پس پرنگي ته یوه بله موقعه اتفاقي
 په لاس ورغله چې هغه داسې و چې و خدايے خذ متکار و ،
 وردي به یې د سپینې خامټې وي ، چې د دوری په دوران
 کې به زر زر ، خیر نیدلې ، او بدې به ښکاریدې ، د
 وینځلو بندو بست یې هم نه وو ، ولې پدې چم دوی ،
 شپه ورځ یوه کړې وه ، خلکو ته به یې دعوت ورکولو
 چې دې قومي تحریک کې شامل شي ، نو دوی باچا خان
 ته سوال وکړي ، چې تاسو اجازه را کړي ، چې مونږ خپله
 وردي رنگ کړو ، چې نور خیر نه اوبده نه ښکاري .

اتفاقاً چيل ورله سور رنگ ورکړې و، چې د پرنکلي
 به ښکاريدو، او حامي حامي خدای خدمتگار به د پرنکلي
 کلاسي پکښې ليدل کېدل، بس څه وو چې د پرنکلي په لاس
 د خدای خدمتگار و خلاف يوه بله وسله په لاس ور غله،
 چې هغه روسي بالشوويک و، پرنکلي پسې پرويکنده جوړه
 کړه، چې دوی سرخ پوښ دي (Red shirts) او دروسانو
 ايښتانه دي، مولويانو به نور پسې نيا ته کړه، چې سور
 روسايي خور مور، نه پيژني، نو د جال نه قلبي خان
 بوتان نه بوتلل، اوس د بوتان په ځای خدای خدمتگار -
 روسيان شول، باچا خان د سرې وردی متعلق ليکي،
 «ماخو وړاندې د دې خبرې ذکر کړې دے،
 چې د خدای خدمتگار و وردی د سپينې خامتا وي
 خدای خدمتگار و ماته شکايت وکړو چې د اسپينه وردی
 په دور کې زړخيزه شي، او دوينځلوهم څه انتظام نه
 وي، نو ښه به دا وي چې موږ ورله څه رنگ ورکړو.
 نو ما ورته و وې چې ورکړئ، نو هغوی اتفاقاً سور
 رنگ ورکړو، خدای خدمتگار و ځان له سرې وردی
 جوړې کړې، هر خدای خدمتگار به ځان له په خپله
 خپله وردی جوړوله، دې رنگ د خلکو په زړونو
 باندې د پراخ وکړو، ځکه چې ښکلي وردی وې،

او زلمي به پکنې ټنگلي ټنگاريډل، او ټولو خداي خدمتکارانو
 يو شان رنگ ورکړو، دغه د سرو جامو وجه وه چې
 پرنگيانو زموږ برخلاف پرويگندې شروع کړې، چې
 داد بالشويکو تحريک دے، موږ خو هغه وخت ددې نه
 خبر هم نه وو چې د بالشويکو هم سره وردي وي، داڅو
 يوه اتفاقي خبره وه، ما تر دغه وخته پورې نه د مارکس
 نه د لينن او نه د کاندهي جي کوم کتاب لوستے و او نه تر
 خبر وم.

دې تحريک په پښتونکي د وږه جوش او خروش
 پيدا کړے و چې د سمې پښتون خو پريښده، بلکې
 قبائلي پښتانه هم ځينې ډېر متاثر شوي وو، داځکه
 چې د پښتون په تاريخ کښې دغه اول ځل و چې دوی
 خپل گوند په خپل وطن کښې جوړ کړے و، او مشري
 هم يو پښتون و.

باچا خان هو با هو هغه کار کړے و چې کوم
 احمد شاه بابا کړے و، چې احمد شاه بابا اول پښتون و چې
 ده د پښتون حکومت د پښتون په خاوره کښې جوړ کړو،
 او باچا خان هم اول پښتون دے، چې پښتون اولس
 يې اول ځل د پاره په يو اصلاحي او سياسي تنظيم کښې منظم
 کړل، نوځکه دغه د پښتون د پاره يو تاريخي او نوي پېښه وه.

نو قدرتي وه چې دسمې او غره دواړه پښتانه ځني متاثر وو
 دلته زه يوه وړه غونډې واقع ليکم: دغه خوتولو ته معلوم
 ده چې باچا خان او يا خدای خدمتگار کلکې او له هلي تر تلې
 شول، مگر جم (جمروډ) يا مېلمند او يا وزيرستان ته ورته
 اجازت نه و، نو ځکه قبايلي پښتانه ددې غريق دکتې نه
 محروم وو، ماته د خيال اړيدې ددو آدم خيل ستره،
 (کل اکړولدمير اکبر) چې خاصه دارو وکښي، حوالدارو دغه
 خبره کوله، «چې يوه ورځ د سرخ پوشو جلوس کېښو»
 نه کوهاتې ته پيدل روان وو، سرونې او ډولونې غږول
 پدې ورځ زما نوکري وه، او حوالداروم خاصدارو کې
 زما ځواني وه، چې دوئي په سر کې يعنې دره آدم خيل باندې
 کوهات ته تيريدل، نو په ما باندې ډول او سرونې او
 جلوس دومره اثر وکړ، چې مانه هرڅه هير شول،
 چې زه د پرنکې نوکريم، نو دوئي ته مې اول د خوشالۍ اول
 ډونې وکړې، او بيا ډول او سرونې ته ښه وگڼيدم، چې
 دوئي لاپل زه خپل حالت ته راغلم، پوه شوم چې کار خو
 دې خراب کړو، د کور والا ټول راته غوسه وو، چې کار
 دې ښه وو، چې سرکاري سره يې چې تاوړته کډاگانې
 او ډونې کولې، نوکري دې نوکري لاپه، حکومت به
 دې قيد هم کړي، جاسوسانو کوهات کې په منډه تحصيل

خبر ڪرڻ ۽ وٺڻ، ما پسي تحصيلدار خبر راولپنڊو،
 چي ڪوهاٽ ته حاضر شه، دغه تحصيلدار د پښپور د
 ڀنڀار وٺڻ، ماته ڪوڊه پښتو ڀي ويله يعني (ڀنڀاري ٿڌه) او د
 خداي خدمتگار و سخت مخالف وٺڻ، اوس ما ٻوله شپه ڪرل
 ريل ڪول. چي سبا به ڇه ورته واپس، نو ڪري خومي ٿي
 ده، قيد ڀي هم په برخه دے۔ ٻوله شپه خوب نه راتو
 اخريو سوچ راغي چي دڄان نه پاگل او ٻي وقوف جوڙ
 ڪرڻ، او په تحصيلدار اولتا دعويٰ وکړه، سبا چي تحصيل
 ته وراغلم تحصيلدار په کوټه کښي ورزي پرزي ڪڙلي کوي
 او ڀنڀاري پښتو کښي واپسي (ته ته کانگريسيانو ته که نه ڏي او
 ڪله اکان ڀي ڪري وي، که دڄان نه دې غفار خان جوڙ ڪرڻ
 وي، که تاته پته نه وي، که ٻي وقوف، تاته سرڪار حوالدار
 وي، که تاته نو ڪري هم ختم که سرڪار قيد ڪري،)۔

ما خواب ور ڪر چي صاحبه ما خود ڏي او ڪله اکان ڀي،
 ڄڻه ڪولي، چي خلك واپسي چي خانصاحب په پته کانگريسي
 دے، او پڌي خوشحالين ڀي، نو ما دستا سود خوشحالو
 دپاڙ دغه ڪار ڪرڻ دے، دا خبره ڇه وه، چي تحصيلدار
 داسي ٽوپونڊ ووهل، لکه اور پور ڀي وڃي، او شور ڀي
 جوڙ ڪرڻ، چي که دې بيوف اڀريدي ته که ڪور، که خان
 په خوشحالين ڀي خان په خوشحالين ڀي، که خان ته په پته کانگريسي

وي، چې ښه ټوپون يې وو، نو بيا سړي ته خيال،
ورغې، چې پرنگيان خويه ما غرق کړي، نو د ځان سره
يې سوچ وکړو چې دغه بيوقوف، حوالدار به هرځای
دغه خبره کوي، ددې سر زما د زې اوکلا اکا نې د ځان
صاحب، تحصیلدار نه هیر شو، او د ځان په غم شو،
وخت نه پس يې ماته په قهر وويل، چې دے ځل هي
معاف کړې خو خوله چو په کړه، که تا کا نکرسيا نو ته که
د زې اوکلا اکا نې ندې کړي، او خانصا ب د سر خبر نه
دے، ځه بې وقوفه که شکل ورکوه، بيا خيال کوه، ويل
يې چې پدې چل د تحصیلدار نه هي ځان خلاص کړو،
چې ځان هي ورته پاکل کړو.

ددې نه معلومېږي چې ده کښې د پښتو
او پښتونوالي څومره جوش و، مگر پرنگيا نو پښتانه
داسې تقسيم کړي وو، او تر نن پورې دي، چې يو د بل
په ښيگړه نه ورندي، مگر د دوی وينه او غيرت کښې
هيڅ فرق نشته، چې څومره د چار سدې پښتون مست و
هومر ورته د دره آدم خيل اړيدي وو.

نو دې تحريک په واقعي توگه پښتون قوم کښې بيدار
راوستې وه، نو د پرنگي سر غم و، چې نن ورته د
درې آدم خيل اړيدي د زې وکړې اوکلا اکا نې وکړي.

او که دوی منظم شي، نودغه ډرې په ما دي، نودوی
 پنځه اراده کړې وه، چې ددوی ختمول پکار دي، او
 بل غټ مصیبت خدای خدمتکار و ورته دغه جوړې کړې
 و، چې دوی تشدد یعنې د پښتون روایتی لوبډیې
 نه کوله، بلکې دغه ټول کار یې په عدم تشدد کولو،
 او د پرنکي په لاس داسې برېنده پلمه نه ورتله چې
 دوی ته لاس واچوي، او په فوجي توګه یې وټکوي،
 دا ځکه چې باچا خان به ددوی نه قسم اخستو، چې،
 څوک دې تحریک کښې شاملدل غواړي، نو د عدم تشدد
 لوز به کوي، او بل یې هر څوک نه پکښې شاملول،
 خلك او حوټان یې اول ښه پوهول، او بیا به یې اجابت
 ورکولو، چوکه باچا خان د پښتون ټولنه رغوله
 چې د تشدد په وجه خرابه ترابه وه، نو ځکه متبادله
 لار یې عدم تشدد و، د دې نه ثابت شوه چې، باچا
 خان د عدم تشدد د لارې دکاندې او کانګرس نډېر
 مخکښې اختیار کړیده، دا ځکه چې باچا خان یو مصلح
 (Reformer) و، نو اصلاحات په تشدد نه کيږي
 بلکې په مینه، زور ولس او اتفاق کيږي، دغه ټول
 کارونه په زور نه بلکې په مرضی او خوښه یاتدې،
 یا په بله معنی په عدم تشدد کيږي، نو ځکه باچا خان.

خپل پخپله د عدم تشدد په لار روان شو، چې د پښتون د تشدد مرضي علاج صرف عدم تشدد و. چې پر ننگي ديار يو تشدد پسند پښتون دومره خطرناک نه و، دا خلک چې پر ننگي سره د تشدد سامان لري، مگر د يو عدم تشدد پښتون خلاف يوازې سره عدم تشدد نه و، نو پر ننگي د بالستويکي نه يوه چاپه جوړوله او دوی يې حلالول. هم چې ۱۹۳۰ کښې پر ننگي باچا خان او خدای خدمتگار، قيد کړل، او د دوی دهميشه ديار د خټه ولو، منصوبې يې جوړې کړې، نو يو پښتون صاحبزاده عبدالقيوم که څه هم د پر ننگي نوکرو، مگر دومره بې خونده نه و، لکه قلي خان خټک، نوده جيل کښې باچا خان خبر کړو چې حکومت درته داسې نيت لري، تاسو کوښښ وکړئ، چې هند کښې د يو سياسي تنظيم سره ځان شامل علان کړئ، چې د مرگ او پهاسۍ نه بچ شئ، نو باچا خان ملگري اول - مسلم ليگ ته ورغلي وو، هغوی ورته ويلي و چې تاسو پر ننگ د ملک نه شړئ او موږ يې تهم کوو، نو زموږه او ستاسو ياري گرانه ده، چې مايوس شول، بيا کانگرس ته لاړل کانگرس هم پر ننگه شړل او خدای خدمتگار و هم، نو د دوی د مشترکه مقصد او بل د پر ننگي د پهاسۍ نه د بچ کيدو ديار خدای خدمتگار مجبور شول، چې کانگرس سره ګډ کار وکړي.

د باچا خان د خدمت

مقصدونه

د کومې ورځې نه چې باچا خان په بڼه او بد پوه شوی
د دده ټول سوچ او کړه وپه داسې خدمت کې دچا
چرخي د سکول په زمانه کې د خپل سکول هیله ماستر
دده دپار یوه نمونه وه، چې څومره دده عمر پخپله،
هم په دې پیمانه دده شوق ورسې واضح کیدو او-
زیاتیدو، چونکه بڼا دې باچا خان دپار ټول آدم زات
یوو، باچا خان نه نسل پرست و، او نه متعصب، مگر
د ظالم مخالف و، او د مظلوم ملګری و، چونکه باچا
خان مسلمان و او په پښتنو کې زېږیدلی و، نو دغه
قدرتي خبره ده، چې دوی خپل خدمتي کار د خپل قوم
نه شروع کړو، دا ځکه چې دده قوم هر میدان کې
پاتې و، دوی یو میدان گرم ساتلی و، چې هغه تشه د
و، او ددې په وجه یې کور او ټولنه وړاندو، او ټولو
مرضونو جاله ځنې جوړه شوې وه، نو باچا خان غوښتل،

چې دې قوم نه يو صحتمند قوم جوړ کړي، او صحتمند
 به هله جوړيدلېشو چې د دې هم دنورو قومونو په
 خير، تعليم، کسب، سياست، تجارت، ته مخه ورکړې وي.
 باچا خان ليدل چې پښتون قوم جاهل دے، نو ددوي
 د پاره يې د تعليم بندوبست وکړ، داځکه چې ددوي
 د تعليم غم نه پرنگي کولو، او نه زمونږه مذهبي مشرانو،
 که څه هم اسلام کښې علم فرض دے، مگر زمونږه
 مذهبي ادارې سخا شوې وې، ددوي دې ته علم ويلو
 چې دخيرات او زکوٰۃ د پاره يو څو اياتونو زده کړي
 او قوم جاهل وساتي، چې ددوي مزي وي، پرنگي
 خوقصداً نه کولو، چې د پښتون په تعليم کښې يې خپل
 مرکا ليدو، هم دغسې ملا سر غم و، چې که ددوي
 تعليم يافته يعنې لوستي شي، نو خدا دم، تعويد او کوډه
 به څوک اخلي، نو پرنگي او ملا دواړو دخپلو خپلو
 مقصدونو د پاره پښتون اولس په تيارو کښې ساتل،
 غوښتل.

باچا خان چې دغه حال وليدو، نو دې پرې غمجن
 شو، نو اول يې په خپل سر او بيا روسقي يې داچمن
 په ملگرتيا ټوله پښتونخوا کښې د علم د پاره د مدرسو
 جال خوړ کړ، چې د پرنگي او ملا يعنې د دواړو بدې

يې په سر واخيسته، مگر باچا خان دغه کار شعوري کولو،
 او هر قسم مصيبت ته تيار و، چې پرنگي ددې خدمت
 خلق په عوض کښې زنداني کړو. جيل کښې يې ميچنې په
 وگرځولې، مگر ددې ټولو تکليفونو باوجود باچا خان
 اراده گټه وډه نه شوه، بلکې چې خومره به ورسره
 ظلم کيدو، په هغه پيما نه به دده ايمان کلکيدو، داځکه چې
 باچا خان خپل خدمت دڅه ذاتي طمې په بنياد ولاړ نه و،
 بلکې د خداي درضا او د قوم د ابادۍ په بنياد ولاړ و،
 نوځکه چا دخپل مرام نه وانه راوه، او ترمرگ پورې
 په کلکه ولاړ و، نو باچا خان دخپل قوم تقليبي خدمت
 ددې دپاره کولو، چې مونږ د نورو قومونو سره پدې
 ميدان کښې سيالان کړي، چې په حقيقت کښې مونږ ډېر
 روستو پاتې وو، او بل دباچا خان مقصد دغه و چې په
 مونږ کښې علم راشي، نو زموږه زېږونه او فکرونه به
 رانه او آزاد شي، دتنگ نظريه او جاهليت ته به ووځو،
 دخپل مستقبل او دبال بېح او قوم په همت به غور کوو،
 يو بل ته به کوهي نه کنو، په معمولي، معمولي خبرو به
 جگړې نه کوو، تشدد به رو رو پکښې کم شي، خپل
 کور جوړ ولوټه به يې خيال شي، د روزۍ کټلولارې او
 گودرې به يې ډېرې شي، دخپل پردي فرق به وگرځي شي،

نوباڅا خان اول بند و بست د علم و کړو ، دده مقصد دغه
 ؤ ، چې د علم سره به په دوئی کښې عزیز و لري او وروړولې
 راشي ، او د مذهبي او دنیاوي کڼم کپانو نه به په امن شي ،
 و هم او نیارې به لارې شي ، نو ځکه باڅا خان اول گوزار
 په جاهلیت وکړو ، چې د باڅا خان د تجزیې مطابق دغه
 د ټولو مرضونو بنسټ ؤ ، او بل باڅا خان غوښتل چې د
 علم سره به د پښتون ژبه ترقي وکړي ، دوئی کښې به
 عالمان زرغون شي ، بیا به دوئی دخپلې ژبې او ثقافت
 د پاتې جدو جهد کوي ، مگر پرنکي او د دوئی ایجنټانو هر
 قدم په قدم ورته مشکلات جوړول .

بل گوزار باڅا خان په دې وکړو ، چې د بدل خلاف
 یې خلک پوه کړل ، باڅا خان ته ور معلومه شوه چې د بدل
 په مرض موبن څومره اخته یو ، چې د پښتون ژوند یې
 د وړخې کړې دے ، او دغه بدل به یې دخپل پښتون رور
 نه اخیستو ، چې بدل پسې بدل به د کینر مرض شکل اختیار کړو .
 چې د دې په وجه کورنۍ او قبیلې تباہ او بربادې شوې .
 دوئی به په اقتصادي توگه برباد شول ، چې ځمکه یا نور څه
 به وو ورسره وو ، د بدل په وجه به ورځنې خلاص شول ، کلي
 او وطن به ځنې پاتې شو ، مزدوری پسې به هندوستان کښې
 در په در کړځیدل ، چې هلته به مړ او ورکړ شول ، دده ټول ،

مکتلې به د بدل په وجه د هندوستانی د کچې وکیل د
 تهاڼې واکمن دارو شول، داځکه چې دغه دواړه غیر -
 پښتون خلک وو، نو د دوی دکانداري هله کړمه وه
 چې پښتون به بدل پسې بدل اخیستو، او د پرنګي دپاره
 فایده دغه وه چې پښتون به د پښتون سره لاس په
 گریوان وو، او پرنګي به ځنی په ارام و، نو باچا خان غوښتل
 چې دغه بنیادي مرض د پښتون د ټولنې نه ورکړي چې پدې
 چې د بدل په وجه، زموږ ټول ژوند گم وړ او ځای په
 ځای ولاړو، د مخکې حرکت پکې نه طاقت و او نه همت، نوځکه
 باچا خان د خدای خدمتګار په لاره د دې بنیادي مرض
 (بدل) خلاف، سخت جهاد وکړ، د پښتنو کلي په کلي
 کله په کله وګرځیدو، دوی یې خبر کړل، نو دغه ټول
 قدسونه پرنګي نه زغمل، داځکه چې پرنګي ته پته وه
 چې که چیرې باچا خان پدې کار کېنې کامیاب شو چې د
 پښتون د ټولنې د بدل مرض ورکړي، او دوی،
 منظم کړي، نو بیا به دوی ځان د بدل اخلې، تهاڼیدار
 او هندوستانی بابوکان وکیلان یې ځکه مخالف دي، چې
 پښتون سم شولې و، نو جګړې ختمیدې، چې د
 دې سره د دوی دکانداري تې کیده، نوځکه دوی د باچا -
 خان او خدای خدمتګارو سخت ترین دښمنان وو، د

کلي خان، ملک او نواب، چوهدري د منځه تلو، د بدل د لري کيدو دپاره باچا خان ورته جرگې جوړې کړې، چې دوى به بغير داجر نه دخپلو پښتنو روڼو روغي، جوړې کړې، او دغه جرگې اصلي د پښتونولو پر بنسټ ولاړې وې، په دې کښې نه رشوت و او نه سفارش، د انصاف او قصور وار په بنياد به دوى فيصلې کولې، دا ځکه چې د دوى مقصد دخپل قوم دغول و، نه د رومي گټل، پرنگي هم ورته جرگه سستم جوړ و، مگر دې، سستم کښې داسې خلك را جمع وو، چې دوى به رشوتونه اخيستل، او ظلمونه کول، چې هغه اصلي د پښتنو د جرگې سستم روح دوى بد نما کړو، او قصداً پرنگي غوښتل چې دغه د پښتنو سستم بد نام کړي، او دخپل مقصد دپاره يې په کار راوړلي، يعنې سياسي خلك به يې د دې په ذريعه ټکول، چې څه وخت باچا خان ورته اصلي د پښتونولو جرگه سستم راڅکښې کړو، نو دغه کار باندې پرنگې او دده دلالت به څرنگې خوشحاله وو، نو دوى، دخداى خدمتگارو خلاف دکلي خانان او ملکان را گرم کړل، دوى ته يې دمجسټريټ اختيارات ورکړل. صرف د دې دپاره چې دغه تحريک په وټکوي، چې خداى خدمتگارو عاجزانو به صرف او صرف دخپل قوم خدمت

کولو، د بدل د مرض خلاف لگيا وو، خوبيا هم باچا خان تر
 ډېره حده پورې پدې بر شو، چې د بدل مخه ونيسي، او
 خدای خدمتگار وگڼي خو ډېر کامياب وو، دوی تشدد
 نه کولو، او د بدل اخيستل يې ترک کړل. چې ددې پدزيره
 د پښتون معاشره گڼې تشدد ډېر کم شو، مگر پرنگي ورپسې
 و، د باچا خان هريو اصلاحي کار يې وړانزول، پښتون
 بايد هيڅکله دغه خدمت هيرنگي، چې باچا خان زمونږ
 د پاره کړيدي، نو دې مرض خلاف هر ممکن کوښښ شو
 دے، مگر پښتون قوم گڼې صرف دغه مرض نه و، نو
 زبنت ډېروو، د مثال په توگه پښتون کسب او کسبگرت په
 ښه سترگه نه کتل، باچا خان ته معلومه وه چې پرنگي
 صنعتي انقلاب ځکه وکړو، چې خپل کسب او کسبگرت يې
 ترقي ورکړه، او نن په ټوله دنيا حکومت کوي،
 نو باچا خان غوښتل چې د پښتون د ذهن نه دغه
 مرض ورکړي، او ورته وښايي چې د انسان لوی
 په ذات يا په شل ندے، بلکې په دې دے چې څوک
 څومره پيداوړي قوت لري، چونکه کسبگرت ټول تيکنیکل
 خلک دي، نو ديو قوم د آبادۍ د پاره دوی ښا دي رول
 ادا کوي، پرنگي او دده د لالانو دومره پرويکندي کړي
 وه چې دوی به کسبگرت پښتانه نه گڼل، بې ځکې پښتون

به پښتون نه شلريدو، تش خانان، نوابان او د پرنكي،
 ايجهتانه پښتانه وو، د پرنكي مقصد دغه و، چې د پښتونو
 سوسايي تقسيم كړي، چې د دوي اتفاق رانه شي،
 دې نوم پر وپيگنې ته پرنكي لمن وهله، بل اړخ ته باچا
 خان و چې ده غوښتل چې پښتانه په يو اتفاق كړي،
 چونكه د دې پخپله د هر قسم غرور او تكبر نه آزاد و،
 دده د پاره د مكلي خان او شا خيل دواړه پښتانه
 وو، دده په سترگو كېنې غوښتل پښتون په ذات
 نه بلكې په كردار و، نواباچا خان دغه زېلي پښتونه ډېر
 لوى عزت وركړو، د خپل تنظيم په اهمو او احساس عهدو
 يې دغه كسبگر پښتانه وساتل، چې دوي ډېر ښه امتحانونه
 وركړل، او د پرنكي ايجهتانه خانان او ملكان او خان بهادارانو ته
 يې انتخاباتو كېنې سخت سخت شكستونه اومانې وركړې.
 د باچا خان په برکت دغه تکره کسبگر پښتانه بیرته
 د قوم سره يوځای شول او خدای خدمتگارۍ کړې دوي،
 يو بنيادي ډول ولوبول، دغه د باچا خان برکت و، گنې د پرنكي
 ايجهتانه خو دوي د پښتونولو نه وسپي وو، دغه د
 باچا خان يو بنيادي خدمت و، او بل خدمت باچا خان، دغه
 وکړو چې پښتون قوم ته يې په خپله ژبه پښتو کړې اخبار
 وركړو، د جديد ژورنيزم بنسټ يې کېښود، چې په دې

باندي په تيرو بابونو کښې تفصيل سره بحث شوې دے .

د باچا خان نه مخکښې د مشاعرې رواج نه وو، د هر کلي خان به يو شاعر ساتلی و، چې ميلې به وې نو خان به سره دخپل شاعر او نور کليوالو سره به يې گډون کولو، چې د يو کلي شاعر به دهغه بل کلي پورې توکې مسيرې کولې چې دکوم کلي شاعر به په خوله کښې تکره و، نو دهغه بل کلي شاعر به يې پرې کړو، چې ددې سره به ددوئ په منځ کښې جگړې جوړې شوې، چې تر نسلونو نسلونو به روانې وي، چې په همداسې يوه جگړه کښې باچا خان خداى هسې بچ کړو، گڼې دغه د پښتون قوم ملغلره به ماته او ورکه شوې وه .

نو باچا خان چې زلمی شو او دخپل قوم خدمت ته يې ملا وتړله، نو دې بڼا دي مرضي تر يې مخ ورواړولو دواړو شاعران يې دخان د منگولو نه خلاص کړل، ده ورته خلك جمع کړل، مشاعرې يې ورته جوړې کړې، چې دواړه شاعرانو ورته خپل خپل کلامونه واورول، نو خلکو به شاهسې ورکولو، هم ددې قدم په ذريعه باچا خان پښتون قوم د جگړو نه بچ کړو، شاعره يې دعزت مقام ورکړو، او د پښتو ژبې د ادب يې يو ښه بڼا د کښود، چې تر نن ورځې پورې روان دے، دغه خدمت تلکې نوڅه دي؟

بل خدمت چې باچا خان کړې دے ، هغه د پښتون
 قوم د اقتصادي ژوند د ښه کولو د پاي بنيادي قدم دے
 ”يعني تجارت“ باچا خان ته پته وه چې دغه نن سبا يورپي
 قومونه چې په نورو دنيا حکومتونو کوي او دوي يې غلامان
 کړي دي ، غټه وچه يې همدغه ده ، چې دوي د فوجي
 مهسودپاي دولت لري ، او دغه دولت د کومه راځي ،
 او دغه دولت د کاروبار او تجارت په ذريعه دوي ،
 گټي ، چې دوي په دې باندې لوي لوي فوجونه ساتي
 دغه کار غريب ملک او قوم نشي کول ، چونکه پښتون
 قوم د هندوستان دروازه (يعني درو) کښي مېشت دے ، نو
 چې څوک هم هند ته تللي دي ، نو اول يې زموږ سره کښي
 شوې ده ، او دغه لوبه د معلوم تاريخ نه روانه ده ، نو دې
 دائمي جگړو په وجه د پښتون ذهن او کړه وړ ټول
 لښکري شوي دي ، او موږ کښي صبر نشته ، هرڅه په
 بېړه کوو ، او دهرې ، معلمي فيصله په فوجي توگه کوو ، نو
 باچا خان ته خپل قوم ور معلوم و ، چې دوي غريبان دي
 او غريبان نان حکه دي چې ، دوي څه گټي هغه ټول په خو په
 (Defence) او يا په (offence) خرڅ کړي ، چې دغه
 ټول دده د تشدد پسند طبيعت وجه ده ، او بل ده ته ور معلومه
 شوه چې دوي کاروبار يعني تجارت نه کوي ، او نشي په دې

مست دي چي، خان صاحب دے، او خان صاحب دلونږي
 مرکېدو خو دکانداري ورته سپکې ټنګاريدې، او ډېرو
 ورځو پټول ورته سپکې نه ټنګاريدل، او بل هندوانو او
 پنجابي مسلمانانو په دخپل مفادودپاک دغه وئيل، چي د
 خان صاحب سره ټوپک ښه ټنګاري، او دمرچواوتيلو
 خرڅولو باندې خان ښه نه ټنګاري، او دخان په ګندو
 کښې سپړنښي خوند نه ګوي، تلې ته خدای د پښتون لاس
 نه دے جوړکړے، بلکې پښتون خدای دخاني دپاک
 پيدا کړے دے، دده په لاس کښې تله نه بلکې ټوپک يا توږ
 مرزه کوي، نوځکه دوئي دغه ورته وئيل، چونکه دوئي ټولو
 پښتونو علاقو کښې خواږ وو، او د پښتون په اقتصاد يې
 قبضه کړې وه، نو دوئي سره ويره وه چي که چيري پښتانه
 کاروباريان شي، نو ددوئي تجارت او شوکاري به ختمه شي،
 نوځکه به يې پښتون ته دغه باد ورکول، او د پښتون خوځوځو
 ته وو چي ورته يې ويلے وايئ، چي غلاکوې، ډاکه کوې، ظلم
 کوې، مرګ ژوبله کوې، دغه کارونه درته ښه ټنګاري، اوځان
 ته بهادر وايي، مګر حلاله روزي چي دکانداري يامنلئ
 په ذريعه ګټې نوبيا دې خاني خرابيږي، دغه بهي هوده
 مغرورتيا ته باچا خان لته ورکړه، او اتمانزوکښې يې ډکوپي
 منلبي خلاصه کړه، چي خلک خبر شول، چي باچا خان،

تله کوي خانہ تر يې لته ورکړه ، نو دغه خبره په خلکو کېږي
د خلک د اور په شان خورښت شوه ، چې د خان بهرام خان
خان زوی عبدالغفار خان فخر افغان هتي وان شو ، نو
پښتون ته دغه قدم څه عجيبه ضوندي معلوم شو ، دا
ځکه چې دوی خو اور پېدلي وو ، چې پښتون سره
تله خوند نه کوي ، بلکې ټوپک ورسره خوند کوي ،
چونکه باچا خان خو reformist ؤ ، او د خپل قوم مرضو
خلاف يې جهاد شروع کړی ؤ ، نو د دې د پار د
دې شي هيڅ قيمت نه ؤ ، چې خلک څه وايي ، بلکې دې
ته يې کتل چې زما د دې قدم نه په پښتون قوم تر څه
فايده وي ، او که نقصان ؟ باچا خان به خلک ته ويل :
چې ستاسو ځکې نه ځا د مندي امدن دې د دې د دې
کړ او هم پکې نه شته . او دوی ته يې تر غيب ورکولو
چې دوی کاروباري شي ، گڼې دا صلي کاروباري سړي
خو دغه عادت وي چې نور خلک يې خپره وساتي ، چې
دده کاروبار ته نقصان ونه وسي ، مگر دلته باچا خان اولته
کار کوي ، خلک ته وايي چې تجارت شروع کړي .

د دې نه ظاهره شوه چې د باچا خان بڼا دې ،
مقصد په مندي جوړولو کې دغه نه ؤ ، چې د دې
دولت وگټي ، بلکې غوښتل يې چې پښتون قوم مخ د-

تجارت او کاروبار اڀرخ ته راواڀوي، دا حڪم ڇي باڇا
خان ڀه ڊي پوه وُ ڇي دوئي کاروباري شي نو ڊيوخوبه
پي اقتصادي حالات بنه شي، اوبل دا ڇي دوئي به مشغول
وي او يوبل تر به کوهي نه کتي، او دغه دوه کلاسيڪي
لاري ڇي پتي يا حناورو باند ڇي گزار ڀه حالي، به
ورتر بله درون ي گهتلو لاره. جو پ شي يعني
(تجارت)، اوبل ڇي دغه دهندوستان راغلي خلڪ دي
ڇي دوئي ڊپرنگي دڪارخاني جوڀ شوي شي پم،
پښتون خرڇوي، او ڊپرنگي دڪارخاني دپار دپښتون
خام مال اخلي، ڇي پښتون ڀه دوارو مورنو کڻي بي
برخي دے، نو ڇي تجارت شروع ڪري نو دوئي به هم
دڊي جوگه شي، ڇي دغه دهندوستاني اجار داري
به کليو کڻي ماته شي، او دپښتون بچي به دبنه ژوند
خاوندان شي، باڇا خان تر معلومه وه ڇي بغير دولت
نه، نه تعليم، نه کور، او نه بنه ژوند ممڪن دے، او د
دولت دگهتلو اسان تر طريقه کاروبار وُ، نو دده مطلب
دغه وُ ڇي پښتون کاروباري شي، نو ددولت خاوند
به شي، اقتصادي او معاشرتي ژوند به پي غور او بنه
شي، نو دڊي سره به دے دبنه کور او جاني دمالڪ
شي، ڇي دڊي ڀه ذريعو به دے ڀه خپلو بچيانو بنه تعليم

وکړې نژدوئې ددې په ذریعه اباد او ودان شي، د کاروبار په وجه دغه سختي ورځني ورکه شي، طبیعت به یې سوړ شي، په هره خبره به چاره نه راځي، او مشغول به وي، دخپل عزیز د پارت به ورسره مشکلاتو جوړولو وخت نه وي، چې بې کاره پښتون به هروخت په کلي او کلي کې فساد جوړ کړي، و، همدغه دېرلوی سکیم باچا خان په مخه کړي، نو ځکه باچا خان تش نصیحتون نه کول، چې کاروبار بڼه شي دے، بلکې ده خپل قوم پېژندلې و چې دوئې یو کار هله کوي، چې نصیحت کوونکي یې په خپله وکړي، نو ځکه باچا خان تلې ته لاس کړو چې ځان ورنه نمونه کړي، نو ددې سره د پښتنو نه دغه بې بنیاده او بې هوډه مغرورتیا ووتله چې د پښتون پښتو کې سپړنې بد ښکاري، یا د تلې په ځای ټوپک - ورسره خوند کوي،.

باچا خان چې ولیدل چې قوم کې روړو دکارو بار او تجارت رځان پیدا شو، او دغه نفسیاتي مورچه باچا خان ورنه ماته کړه، او پښتانه روړو د تجارت په خوند پوه شو، چې دغه خومرغ دې موبزه هند وانو په غلط مهمی کې ساتلي یو، هم هغه ورځ باچا خان خپله ملنډې بل ملگری ته ورکړو، ددې نه

معلوماتي ڇي ڊي سڀي د خپل قوم د پاره څه نه
دي کړي ؟

باچا خان قوم ته په گوته کول ځي که تاسې چيري
دنورو قومونو سره ځان سمول غواړئ نو بايد تاسو په
اقتصادي توگه، مضبوط ياست، ځي د پنجا بي دکاندار
خيرات ته مولا س نيو لے دے، او دوي کښي يې يو-
اقتصادي انقلاب راوستل غوښتل، ځي دکاروبار پوځ
به دوي هند او نوره دنيا کښي وگرځي، دخپلي کلي د
ماحول نه به بهر دنيا او ملک وگوري ځي دنيا څه کوي
او مونږ څه کوو. او بل يې پدې ذريعه پښتون قوم
د پرنکي او پنجا بي د اقتصادي غلامۍ نه آزادولو، د باچا
خان خيال داو ځي پښتون شتمن شي نو د پرنکي لس روپو
ته به يې سترگې نه وي نيولي، او هغه بيا دي مرض
ځي پښتنو پسې مشهوره ده ځي پښتون هرڅه نه د
تينگي دے مگر پيسو ته نه. نو دلوي بابا خواهش و،
ځي دغه مرض هله ختميدے شي، ځي پښتون خپل
اقتصادي مشکلات د تجارت په ذريعه حل کړي، نو
دومره نه او دومره يې قيمته به ته څرځيرزي، اوده
کښي به قومولي او ورورولي راشي، همدغه او نورې
د پري قيصې سره يوځاي شوې، او باچا خان د پښتون

د ښېکمره او آبادۍ د پاره دغه نفسياتي مورچه ماته
کړه، او دوی ته یې د نوي او غوړ ژوند دروازي
خلاصې کړې.

د باچا خان خدمتونو هراړخیزه *All round* یعنې
وو، د یو مرض نه و په مخه کې نه، بلکې د تعلیم
نه رانیولې د پښتون تجارت، سیاست، ژبه، ثقافت،
ټولنیز ژوند پورې د جهاد شروع کې و، او د
پښتون د وجود نه یې ټول مرضونه ورکول غوښتل
چې دغه نمونه کارونه د پیغمبرانو کار وي، مگر دلته
باچا خان ورته ملا تړلې وه، چې تر مرګه پورې نه.
پښې نه شو، او نه په شاتو، خوافسوس په دې چې پښتون
قوم د دې لوی شخصیت نه فایده وانه خسته چې په کومه
پیمانه ورته پکار وه، خدای خبر چې بیا داسې پښتون
په راتلونکي درې سوه کاله کې پیدا شي.

د باچا خان ملکري

هر څوک چې په نړۍ کې په څه پسې را پاڅي، نو
د شوق نه نه را پاڅي، بلکې دخپل وخت په ټولنه کې
کموټي وي، چې دهغې وخت د نظام په وجه جوړ
شوې وي او ددې ظلم او بربريت شاته داسې قوتونه
پراته وي، چې ددوی د ظلم او بې انصافۍ په ذريعه
ژوند کوي، هر هغه څوک چې ددې خلاف راپورته کېږي
هغه که پیغمبر وي یا (Reformer) او یا سیاسي مشر
نودې رواج شوي NORMS ددې نه CONFLICT منځ ته راځي چې ځینې
دغه مذهبي او ځینې دنیاوي وي، نو زاپه قوتونه -
حالات داسې غواړي لکه چې وي او نوي خلک دغه بدلې
غواړي، چې دې کېدای کېږي دواړو ته دخپلو خپلو پلویانو
ضرورت دے، او چې څوک خپل ملګري په ټولنه کې پېژني
نو هغه ته خپل مېشتی لور اسان شي او زاپه قوتونه دماڼی
سره مخامخ کړي، او چې څوک صحیح تشخیص ونه کړي، نو
دے ناکام شي، همدغسې حالاً نو سر زموږ لوی بابا مخامخ

شوے و، کورو چې بابا دخپل وخت د قوتونو څرنګې
تجزیه کړې او بیا یې ځان ته ملګري پیدا کړي دي.

داخواهس جوته خبره ده چې د باچا خان میدان -
هندوستان او پښتانه وو، دغه هم معلومه خبره ده چې
دلته د پرنګي حکومت و، چې نه صرف هند باندې، بلکې نمر نه
په پریوتو، د داسې قوت سره پلوانی څه د توکو خبره نه ده
د پاچا خان د زېږیدو نه درې کاله روستو پرنګي پښتون
اولس اول په دوه حصو تقسیم کړو، یعنی د یوړنډلایین
او بیا یې دغه نور په برخو برخو تقسیم کړي وو، باچا
خان چې کوم ځای زیریدلې و، دغه ځای د پرنګي
د فوج او پولیس په لاس کېنې وو، د پښتون ټولنه په مایندو
وه، دوی په تاریخ کېنې د یو داسې دښمن سره مخامخ وو،
چې د توپې او ټوپک نه علاوه دریل خاوند او داوبو
جهازو خاوند هم و، د کارخانې د علم او دولت خاوند
هم و، د ټینګراف او ټیلیفون خاوند و، د لارو او موټرو،
خاوند و، د بجلي ګهر خاوند و.

چې دغه ټولې خبرې داسې نوې وې، چې د پښتون
د تیر شوي دښمنانو سره نه وې، مغل او ایراني د پښتون
سره جنګ په مات ګرد ټوپک او غشي کولو، مګر پرنګي سر
داسې په ځای ریل، لارې او ټینګ وو، چې روستو ورسره

هواجهان، هم شو، مگر په فوجي توگه ډېر زور ورو
 او په اقتصادي او صنعتي توگه دومره مضبوط ؤ، چې، څه
 حد يې نه ؤ، او بل تاريخ کښې پښتون داسې دښمن
 سره مخامخ شوي ؤ، چې د هندوستان ته په روايتي
 لارو نه وړانځې، بلکې داوبو د لارې راغلي وو، او چې ده نه
 رارسيدو، سل کاله يې هند خوړلې ؤ، هرڅه يې مطالع
 کړي وو، نو دده دهرڅه نه يې ځان خبر کړې ؤ، او
 هند کښې، مکمل ناست ؤ، چې پښتون سره نه ټوپک ؤ، نه
 ريل لارې او نه هوايي جهاز او ټينگ ؤ، او نه په سياسي
 توگه د يو مضبوط نظام خاوند ؤ، بلکې په قبائلي ټولنه
 کښې يې خبره او بې اتفاقه پروت ؤ، نو چې داسې قوم
 کښې څوک د دومره زور ورو قوم خلاف ملاتړي بايد دغه
 ډېر زيرک انسان وي، کڼې معمولي غلطې يې د خودکشي
 سبب کيدای شي.

باچا خان د پرنکي خلاف په منظم توگه راپورته
 کېدلونه مخکښې ترڅه تجربه کړې وه، او د چانه يې څه
 اميد نه ؤ، هغه ټول خلک وار په وار يې کاره وختل
 باچا خان پخپله مني چې، اول زما خيال ؤ چې يو بابا ملگري
 کړي، نو هغه پورې ترلي مريدان به دې ملگري شي
 چې دغه په تهيوړي کښې رښتيا ښکاري، خو باچا خان نه غل

ورجوته كړه . چې عمل كېنې داسې نه ده ، بيا يې خيال
 وکړ و چې تعليم يافته خلك خير خلك دي ، دوى به په
 سانه ملگري شي ، مگر دغه هم په عمل كېنې دده خوش
 فهمي ثابت شوه ، بيا يې سوچ وكړ و چې په قبايلو
 كېنې مركز جوړ كړي ، نو دهند په آن ادى كېنې به
 مددگار ثابت شي ، خو دغه هم بې كار ثابت شو ، بيا
 يې خيال و چې افغانستان به دغه كار وكړي ، دغه هم
 ورمعلوم شو ، چې افغانستان نه د پرنكي فوجي سيالي
 كوله شي ، او نه اقتصادي . آخريې سر د الله په تې -
 وگيدو ، چې دغه ټول اميدونه يې خلاص شول . نو
 په ده كېنې دا خود اعتمادي وينې جوش و وهلو ، او
 وېې وئيل چې دغه به زه كوم ، هيڅوك يې نه شي كوله
 چې دغه زمونږ د پښتون قوم خوش قسمتي (ونيكمرغي)
 وه ، چې باچا خان ټوبه كار شوى نه دى ، بلكې پركلکه
 اراده راپورته شو ، نو يې پخپل قوم باندې دسره غور
 وكړو ، چې په دې كېنې به څوك ورسره ملگرتيا وكړي
 نو ده خپله ټولنه داسې وپلاتله :

ده ته د عملي تجربې په ذريعه ورمعلومه شوه ،
 چې پښتون قوم مسلمان قوم دى ، د جاهليت په وجه
 مذهبي مشران د دوى لوتل كوي ، او دوى پښتون قوم

سره هېڅ نوره مینه نشته ، بغیر ددې نه چې ژورې غوندې
 ددوئ په وینه ژوند وکړي ، او دغو تش په نوم مذهبي مشرانو
 زیاته برخه د کافر پر ټکي ملګري وو ، دمګړ او قریب پرده
 یې دخلکو د غولولو دپاره په مخ راخوړنده وه ، او
 دېر لږ مذهبي مشران وو چې ددوئ د قوم او ملت په غم
 ککړ وو ، اکثریت یې تیار خواره وو ، ددوئ مذهبي
 جامو کېنې ناست وو ، د پښتون قوم د غولولو دپاره یې
 لنگرې شروع کړې . چې دغه لنگرې به د پرنګي په
 کمک روانې وې ، مګر پدې لوبه باندې غریب اولس نه
 پوهیدو ، د غازي امان الله خان خلاف هم پر ګلیانو دغه
 نمونه پیران او مولویان با ګرم کړل او یو سوچه مسلمان
 او په ملت مین بادشاه یې د تخته کوز کړو ، او یو تاجګی غل
 حبیب الله خان (بچه سقاو) یې کېښنو ، چې خوست کېنې پر ټکي
 ورته ګود ملا پورته کړو ، کابل کېنې د ملا شور بازار کورنۍ
 چې ددوئ پښتون اولس مریدان وو ، پر ګلیانو ورته
 حکم ورکړو چې شابسې بغاوت جوړ کړئ ، نو ددوئ
 خپل غریب او ناخبر پښتون اولس را پورته کړو ، او د
 پرنګي د دلالي حق یې پوره کړو ، همدغه شان لاندې
 پښتونخوا کېنې د مذهبي کورنیو سره د پر ګلیانو کلک
 تماس و ، چې د ضرورت په وخت به ددوئ خدمت ته

حاضریدل، ان تر دی چي د مشهور مجاهد حاجي ترنگزو صاحب زوی باچاگل د پرنکي سر لاس و، دوی پستانه دومره غافل ساتلي وو، چي یو ځل باچا خان د پیر متعلق پوښتنه کړې وه، دهغه مریدانو ورته ویلي وو د پیر لوی بزرگ دے، باچا خان ورته ویلي وو چي څرګ؟ هغوی ځواب ورکړے و چي میلنوته غوړي پخپله ورکوي..

چي دیو قوم دغه حال وي چي د بزرګۍ پیمان غوړي وي، نو دهغوی دې خدای مل شي، او د تجرې نر و معلو شوه چي پیرانو او ګدهي نښیانو ته دغه طبع لرل چي ګڼي دوی به د پښتون په وینو لوګڼي راسره ککړ وکړي د بې وقوفانو په جنت کڼي اوسیدل دي، بلکې باچا خان ته ور معلومه شوه، چي دوی ځانو ته غټ پلار خوښ کړے دے، چي هغه پرنکي دے، نو زه چي څه کول غواړم، دغه خو د دوی په پلار گزار دے نو د دوی نه د ککړ طبع لرل، خو پریزده بلکې د آقا په لمسه به ماته بلاګانې جوړوي، نو د دوی نه باچا خان زړه صبر کړو، همدغه حال د ملایانو و، چي ځیني یې شعوري د پرنکي ملګري وو، اقتصادي فایدي یې، ځیني اخیستي، ځیني جا هل وو، نه یې ځانو ته خیر

رسولے شو، او نه قوم ته، ښو ددوئ نه يې هم
 طمه قطع شوه، اوبله طبقه د پښتنو تعليم يافته وه،
 چې ددوئ دخبرو ډېر مېړني وو، مگر عملي کار ته
 يې ډډه نه لگيده، د بابوگرت په چکر کېنې وو، او،
 ډېر لږ ديني عالمان وو او د نيا وي تعليم يافته خلکو،
 د باچا خان سره کيکړ وکړه:

بله طبقه يا ډله د خانانو، ملکانو، نوابانو او خان بهادرانو
 وه، ددوئ څه دماغ خراب وو، چې د باچا خان سره ملګري
 شوي ول، ددوئ خوځانو ته پلار خوښ کړل و، چې
 هغه پرته و، نو ددوئ مذهبي مشرانو او پرتهګي دريوارو
 اتحاد جوړ کړل و، او د پښتون قوم د لوتولو او غلام
 ساتلو د پاره، چونکه باچا خان ددې مخالف و، نو سوال
 نه پيدا کېده چې باچا خان له دوی نه طمع لرل وای.
 اوس د باچا خان د پاره غريب اولس پاتې و، چې ددوئ
 غم خور څوک نه وو، ددوئ په وینه باندې، خان، پير
 او پرتهګي دريوار و ژوند کاوه، نو د باچا خان د پاره هيڅ
 بله داسې لاره پاتې نه وه. بغير ددې نه چې پښتون
 غريب اولس، ته لاړ شي، او ددوئ ته خپل مرام وړاندې
 کړي، او غريب پښتون اولس دې تر سترګې نيو لېږي
 چې دغه درې ډوله ظلم ته به څرنگې بچ شي، چې مذهبي

ګنده کپانو د مذهب په نوم لوټل، دنیاوي ګنده کپانو د
 تها بندار په ملګرتیا لوټل، او پرنگي غلامان کړي وو
 نو د غریب اولس محتاجي او باچا خان خدمت سمون
 سره راغی، نو دوی دغه دریواړو ته سره یوځلې
 شول، د دوی د ظلم نه خلاصولو دپاره یې د خدای
 خدمتګاری تحریک بنیاد کېښودو، او د باچا خان ملګري
 رتلي او زبلي غریبانان وو. چې هغه د کسانو نه راواخله
 ترکسېګر پورې ټول پکېنې راجمع وو، داځکه چې دوی ته نه
 پرنگي او نه خان او نه پیر د سپړتوب په سترګه کتل، بلکې،
 دوی د انساني ابتدایي حقوقو نه محرومه وو، چې دوی د
 پښتون قوم اکثریت جوړوه، دېر لږ په قوم مین خانان
 او یا شتمن خلکو د ملي کاروان ملګرتیا کړیده، اکثریت
 یې د پرنگي دوست او د خپل قوم د بنمن وو، نو دغه د
 باچا خان د زیرکۍ وجه وه، چې ده په معاشه کې خپل
 ملګري وپېژندل، او په باباګانو او نوابانو باندې د هوکه
 نه شو. نو د باچا خان د تحریک د کامیابۍ یوه وجه دغه
 هم ده، چې ده د ټولنې صحیح تشخیص وکړو، د ملګري
 او د بنمن فرق یې معلوم کړو، او یوځل چې دوی وپېژ
 ملګري شول، نو ترمرګه پورې دوی نه خرڅ شول او
 نه پښیمان شول. داځکه چې د لښکر مشر پخپله نه خرڅیدلې

او نه میروونکے وي، هغه د پښتنو خبره چې جرنیل بهادر وي
 تر فوج يې بهادر وي، د خداي خدمتگار مشر اوله کړونکي
 بهادران وو، د دوي ملگرتيا په ذاتي مفاداتو نه وه ولاړه
 بلکې علي ملي او قومي مقاصدو باندې ولاړه وه، او د دوي
 مقصد د قوم لوتول نه وو، بلکې آبادول او خدمت کول وو
 او په خدمت کېنې ملگرتيا نه خرابېږي، ملگرتيا هله خرابېږي
 چې خود غرضي راشي، او د دې مرض نه دوي آزاد وو،
 نوځکه يې په تش لاس بغير د تشدد نه د پرنګي اود
 د تالي خټو مقابلې وکړه، د دوي د ملگرتيا او مبارزې
 برکت دے چې دوي حکومت قانوني اصلاحاتو ته مجبور کړل
 د ووت حق يې غريب اولس ته وکړل، د خان او دنواب
 د ظلم نه يې غريب خلک تر دېره حده پورې وژغورل،
 او پښتو ته يې د نورو هندوستانيانو په څير صوبائي
 حکومت واخيستو، د زمانې بدنام قانون ۱۰۰ سرحدي يې
 ختمه کړه، دغه ټول برکت د باچا خان د صحيح تشخيص
 او رښتيني ملگريو پيدا کولو، د پښتنو د نوي نسل که
 دې خيال وي چې خدای خدمتگار و دغه گټې په چوڼ
 کړيدي، نو دغه به د دوي د تاريچ نه، نه واييف توب وي.
 په پښتونخوا کېنې داسې جيل داسې تها نه نشته چې چيرته
 د خدای خدمتگار وينه نه ده تويه شوې، د دوي مشرانو

زمونږ د ټولو بابا فخر افغان دوه تاراه پښتۍ ميرويس
 ميدان مېر دان کښې د پرنګي د ظالم حکومت د لاسه ماتې،
 شوي وې، سړي دوينو دکا و، د دوي جړې او
 کورونه پرنګي سوزولي دي، او د دوي خپلې حکمې
 د لاسه وې دي، پرنګي ضبط کړي دي، د جيل او جيلو
 کښې خو د ظلمونو څه حد نه شته، په دوي او د دوي
 په بچو باندې پرنګي کولۍ چلولي دي، چې سپين تنګي
 ته کړهاتي خپل چار سده بابرې، او قيصه خواني يې
 ژوندي مثالونه دي، او په کليو کښې چې خانانو کومې
 لويې په غريبو خدای خدمتگارو کړيدي، په هغې باندې
 په سلهاوو کتابونو ليکل کيدای شي، خوزه دلته د
 باچا خان د خولې يوه واقعۀ ليکم، چې لږ درک ولکي
 چې د دوي سرخو مر د ظلمونه شوي دي،

« مالک صاحب ته چې خدای خدمتگار و د ظلمونو
 او درنيزو د قيديانو وواي، ليکن باوجود د دې
 خبرو، د پرنګيانو په پاليسۍ کښې څه فرق راغوی، بلکې
 د اول نه زيات شول، حقيقت داده چې د دوي دا
 ټول ملاقاتونه د دې قوم او ملک د فايدې د پار نه
 وي، دې کښې د دوي مقصد دا وي چې سړي به څنگه
 دوکه کړي، خپل مقصد به ترې پاتې کړي، او د ځان،

سره به يې ملگري کړو، او ما چې څومره ملاقاتونه
 کړي دي، نو بغير د لالچ نه مې پکې بل څه ليدلي ندي
 حکومت د ماليې په بهانه ظلمونه شروع کړل دا نه چې
 گوندې خدای خدمتکارو د ماليې نه انکار کړې و، خو
 غله دومره اړ ترانه شوې وه چې خلک تنگ و د ماليې
 وس يې نه کيده، او د ماليې بقايا يوازې په خدای خد-
 متکارو نه وې، د دوی نه زياتي په سرکاري خانانو او
 ملکاتو وي، خو هغوی ته يې څه نه و، خو اړان خدای
 خدمتکاران به يې تنگول، مالونه به يې ليدل مول، حوالا تو
 کېنې به يې اچول، اولاد هغوی برخلاف به يې، دا
 پروې پيکنده هم کوله چې دوی د ماليې ورکولو ته انکار و
 دي، پخپله يې هم نه ورکوي، او نور خلک هم منع کوي
 حالانکه د بالکل درواغ وو، خلکو سر په رښتيا ماليه
 نه وه او خدای خدمتکارو سر هم نه وه، دوی به
 حکومت ته و، چې تاسو د نورو خلکو سر څنگه سلوک
 کوئ، دغسې موږ به سر هم کوئ، موږن خو هم ستاسو
 رعيت يو، چې بعضو خلکو ته معلومه شوه، چې حکومت
 د خدای خدمتکارو په کپولو خوشحالېږي، نو په خدای
 خدمتکارو يې د دروغو مقدمې شروع کړي دي، په دواړو
 کېنې د جبار خان او المير ملک د لاسه خدای خدمتکار په اوږه

ولاپوو، په اباڼو کښې افتاب گل ميا، او يحيى ميا او د دوى
 نورو ورونو او عزيزانو خدای خدمتگار دورگو په کوټو
 کښې بند کړل، او د بوسو لوبگي يې ورته وکړل، د دې
 کا کا خيلو ميا گانود پرنکي سره دومره محبت و او د هغوى
 دومره وفادار او خدمتگار وو چې څه وخت به د خدای
 خدمتگارو دراتلو ته خبر شول، نو ټوپکې به يې ورپسې
 واخيستې او د هغوى مرگ ته به تيار وو، د ماليې پر بهانې
 د بټيگرام عبدالله خان ميا او د هغه زوى چې په خلکو
 خومره ظلمونه کړيدي د هغوى بيان کول نه شم، ده
 هم خلک په کوټو کښې بند کړي دي، او د بوسو لوبگي
 يې ورته کړي دي، او فضل الرحمن خان د شوق در
 خو پرين ده، سړي لاس ته چې د بنحو يې عزتي يې هم کړيده
 د دې نه درک لکي چې باچا خان داسې ملگري پيدا
 کړي وو چې هغه نه پرنکي اونه دده د لالانو مات کړل
 په نړه يې د داخلي او خارجي سامراج مقابله کوله، چې،
 دغه د باچا خان د انسان پيژندنې جوت مثال دى، او
 دخپلې ټولنې صحيح تشخيص دى، نو ځکه يې لښکر هم
 بهادر و او جرئيل هم.

د باچا خان کفایت شعاري

هر هغه سره ، يا قوم چې دوه روپۍ يې کټه وي
او درې روپۍ يې خرچ پخپل ژوند کېږي به د اقتصادي
محتاج نه خلاص نه شي ، همدغه وجه ده چې باچا خان
په سياسي ژوند کېږي دې شيانو ته ډېر پام کولو، چې
دده کټه د خرڅ نه کمه نشي ، يا په بله معنی د امداد او
خرچ توازن وساتلې شي . لاس بالکل موقت کول هم ښه
کار نه دے ، او بالکل خلاصول يې هم ښه کار نه دے
بلکې منځنۍ لار يعنې اعتدال پکار دے ، چې دغه زموږ
د لوی پيغمبر حضرت محمد (ص) لار هم ده ، او د اقتصادي
نقطه نظره سمه هم ده ، پدې لار سوچ پکار دے چې
باچا خان داسې ولسي کول ، دغه ده ټول شعوري کول
ځکه چې ده د پښتون قوم اصلاح غوښتله ، نه صرف
سياسي بلکې اقتصادي هم او معاشرتي هم ، او بل دا چې
باچا خان يو سياسي مشرؤ ، چکړه يې د يو داسې قوم
سره وه ، چې هغه دولت مندؤ او بې شمار اقتصادي ، سياسي

اوفوجي ذرايعو خاوند و، اوبلې غاړې ته غريب پښتون
 و، نو د دوى مقابلې د بې اندازې خرېچ په بنياد شوه
 كېدلای، بلکې صبر او دخپل امدن صحيح استعمال په
 ذريعه كېدلای شوه، چې پدې باندې باچا خان كلونه
 كلونه سوچ كړي و، او دېر تکره تکره پښتانه ددې
 بې غورۍ پر وجه په اقتصادي توگه تباه شوي وو، او
 نه د دين او نه د ساهدين پاتې شوي وو، او دېر باباگان
 پرنگي پدې چال باندې چنېل جال كېښي راگير كړي وو، چې
 دوى به په رښتيا سره د پرنگي خلاف به يې جهادونه كول
 او دهغې خلاف به راوچت شوي وو، دوى به لنګري ،
 شروع كړې ، د پرنگي خلاف به يې جهادونه كول، او دغې
 ټولې ناستې پاستې ته د دولت ضرورت و، نو دغه ،
 وخت نه پس د بابا نه به اقتصادي ټول خراب شو، په
 دې موقع به د پرنگي دلالتو پر لگې خبر كړو، چې بابا
 په اقتصادي مشكلاتو كېښي كير دے ، نور نه لښكري كولاى
 شي او نه لښكري چلولاى شي، نو اوس د بابا د پار به دوه
 لارې پاتې شوي، يو دغه چې په قلاښ كښيني، عبادت كوي
 او چيلې وباسي، يا كه دانه كوي او لښكري چلول غواړي
 نو دولت د كومه راوړي، نو پدې موقع به ښكار
 د پرنگي په لاس ورغلو، پرنگي به . . . بابا ته به خپل

اولاد کښې طرفداران جوړ کړل، نو بابا به د پرنګي په
 پېښې لنگر چلولو، د بابا اولاد به يې نوکران کړل او
 ځمکې به يې ورکړې، پدې نمونه د بابا د غوښل نه
 پرنګي په چل ول ځان بچ کړو او که بابا به مجاهد و،
 د پرنګي د لاس لنگر به يې نه منلو نو بيا به پر ګليا نو دده
 په مقابل کښې خپل سر ته کښنوره، او د پير په نامه يا بابا،
 په نامه به يې ددې مجاهد بابا خلاف لنگرې شروع،
 کړې، او پښتو ته اولس به دوئ وغولولو، او د اصلي
 بابا نه به شلخي بابا ته راغلل، دا ځکه چې د پرنګي بابا
 به ميلمې ته غوړي ورکول، چې دغه ددوی پيما نه
 وه چې بزرګ يې په ناپ کولو، د پرنګي د بابا سره د
 غوړيو کمۍ نه و، نو پدې چل ول باندې به پرنګي،
 تکره، تکره باباګان پنچر کړل، چې دغه موقع به باباګان
 پرنګي ته په خپله په لاس ورکړه، چې دوئ به خپل قوم
 ماحول، او د ښمن په صحيح توګه نه و پيژندل، او څه
 اقتصادي منصوبه بندي به نه وه، په توګه به روان وو، او
 پرنګي به د دوئ د هر شي نه ځان خبرولو، او د دوئ اقتصادي
 ذرايع به يې څارلې، او هر قسم اقتصادي لالچ به يې
 ورکولو، نو باباګان به دخپلې بې غورۍ او د ټولنې
 د غلط تشخيص په وجه د پرنګي جال کښې ګير شول.

داځکه چې څوک به ورسره ملګري وو، نونريات ،
 مريدان به تيارخوار وو، چې دباباسره به ورځي
 (چاول) او غوړي وو، نو دوی به گرم وو، چې
 دغه به خلاص شول نو دوی به بيا بل بابا کتو، پښتنو
 پيرانو، ملایانوګدي شينو کښې څوکسان به داسې وي ،
 چې دپرنګي د پنجو نه به آزاد پاتې شوی وي، مګر
 حقيقت کښې اکثریت د دوی په لاس ورغلي دي، داځکه
 چې دوی نه ځان وپيژنده او نه جهان .

د مثال په توګه وزيرستان کښې يو پير و چې د شاهي
 پير په نوم راپيداشوې و، هغه د محسود او وزيرو
 لښکرې جوړې کړې ، غوړل يې جوړ کړې و، اخر
 دغه پير پر نګي په ۶۰ شپيته زره پونډه باندې دميلي د
 دغوي غونډي واخيستو، محسود او وزير يې پر ځای
 پرېښودل، او اصلي فقير حاجي ميرزا علي خان فقير آف
 ايډي ته يې مشکلات جوړ کړې وو، دے چې خرڅ شو
 و نو د پرنګيانو وزير عظم دهند و اسراي ته ليکلي وو،
 چې دغه بل فقير سر هم خبره وکړه ، د بل قيمت وکړه
 چې موږ ځينې په ارام شو، (مطلب يې حاجي ميرزا علي
 خان فقير آف ايډي ته و) نو دهند و اسراي و تر ليکلي
 وو چې د دغه بل اخيستل را تر ګران ښکاري . د فقير ايډي

خرڇيدل ڪڙڪه گران وو، ڇي يو خود ڏي شعوري د-
 پر ٽڪيا بن خلاف راپور ته شوي و، اوبل قوم پرست،
 و، او دريم ور ته خپل اقتصادي پوزشن معلوم و. نو
 شامي پير به پلاو او ڪله غوڻه خوڻه، او حاجي صاحب
 به وجه دودي دپيا ز سر خوڻه، ڏانهن وه ڇي،
 حاجي صاحب ته غوڻي يا پلاو خوند نه ور ڪولو، بلڪي
 د ڏي شعوري پڌي پوه و، ڇي دغه ڪار زما دلاسه پور
 نه د ڏي، ڇي ڪول ڀي و غواڙم نوڀل به ڀي بل ڇوڪ و رکي
 هغه پرنگ و، ڇي د شامي پير بل ڀي ور ڪيو، ڏوند
 ور ڪڻ شو، او حاجي صاحب به وجه دودي باند ڀي
 صبر و ڪيو او خپل تاريخ ڀي جوڙ ڪيو، داڇڪه ڇي
 د ڏي خبر سڀي و، نو باچا خان د ڏي ٻولونه خبر
 و، او دهر قدم اڃس ته مخڪڻي به ڀي په هر
 مخ بنه غور او فڪر و ڪيو، ڇي د ڏي به ڇه نتيجي
 وي، همدغه شان ڏهر پڻتانه مشران تبا او ور ڪڻ
 شول، ڇي د دوي به هم دوه روپيه گته وه، او
 د ڀي روپيه به ڀي خرچ و، ڇي آخر به توازن
 ور ڇڻي خراب شو، د حڪمي په خرڇولو باند ڀي
 به ڀي شروع و ڪيو، ڇي جڙ ڪرمه وساتي، يو
 وخت به راڻي ڇي د خپلي فضول خرچي په وجه به د ڇي

نه هم خلاص شو، دے خو به دخداي په قهر
 ککر شو، مگر د خان سر به يې ټول اولاد تباہ او برباد
 کړو، دے به لکان و او مشر به و، مگر خه کسب
 به يې نه و نه ده کړے، دا حکه چې کسب او کسبگر
 خو ده په خيال د دريمې درجې خلک وو، چې د حکمي
 نه به خلاص شو، د آملن ذريعه به يې خته شوه،
 کسبگر دے نه و نو يا به يې داکي شروع کړې، او
 يا به پروني خان په کلکته کني او بمج کني پندي شو،
 او يا به يې شوله مزدوري کوله، د کيني او بيلچي
 او يا به د هندو ستاني د بنکې چوکيدار و، پردي،
 ماشومان به يې مشغولول، دا حکه چې وطن کني يې
 د گټلو ذريعه نه وې، نو د خپلي فضول خرچي او د
 غلطي اقتصادي منصوبه بندي په وجه کلي کور وطن
 حې پاشي شول، او هندوستان کني به ورک شو،
 د امثالو د پاچا خان پر مخکني پرانته وو، نو د
 د پاچا خان کفايت شعاري ته په دې پس منظمو کني کتل پکاري
 باچا خان فضول خرچي د پښتون قوم د تباهي
 يوه اهمه وجه گنله، نو ده غوښتل چې د دې علاج
 وکړي، او که د همدغو د بابا جوړ شوي،
 وے، نو تن به دے باچا خان نو وېل خه به و.

دده لويي هم په دې کښې ده ، چې ده دنور وياړنگي
 په خير په توکل کار ونه کول ، بلکې په هر مسئله
 به يې غور او فکر کولو ، ښه او بد اړخونه به يې ،
 خپل ، دغه هيروول پکار نه دي ، چې باچا خان
 ريفار هرو ، ده مرضونه ورکول ، نه که زياتول
 او بل دا چې که باچا خان د لنگرو او پلاونو لاره چمتو
 و ، نو دده خاينه اړخ به پخوا ، پخوا ختم شوې وه ،
 نړيا به د پرنکي بابا جوړ شوې وه ، پښتون
 اولس به يې لوټلو ، لکه د غونورو ، او يا به هند ته
 د مزدورۍ پسې ورکې شوې وه ، چې په دې ،
 د واپو صورتونو کښې د پښتون په خير نه راته ، او
 داسې ممکن نه وو چې خرچ دې پرنگې ورکولې ،
 او کار يې د پرنکي خلاف کولای ، *Living in Rom*
 ” *quarrel With Pop* ” چونکه د باچا خان جنګ د پرنکي
 او د پښتنو د غلطو رواجونو خلاف وو ، نوځکه
 باچا خان خپل مدد پخپله کولو باندې تکيه وکړه ،
 او بل دا چې باچا خان ترد معلوم وو ، چې بابا کانو ، نوابانو ،
 خانانو او ملایانو دده د ملګرتيا نه انکار کړې و ، داځکه
 چې باچا خان د پرنکي خلاف و ، او ده د پښتون قوم د غولو
 اراده کړې وه ، چې دغه نمونه کار د دوی خلاف تلو ،

باچا خان ته غريب اولس ورپاتې و، دوى يعنې غټافوپي
 مخالفت كولو، باچا خان هغه اقتصادي پاليسي اختيار كړه
 چې دده د ملگرو د اقتصادي ثروتد سره يې سمون خوپ،
 (يعنې باچا خان پياړ او ډوډمه او شورمېي، د پلاو او
 گوانو لاره يې پرېښودله، داځكه چې باچا خان تر داپته
 وه چې دده لښكر ددې توان نه لري، نو كه باچا خان
 د چركانو او گوانو لاره اختيار كړې وې، نو دغه
 خودكلي دخان، نواب او پير صاحب د لاسه پور وړ.
 او دوى ټول د پرنكي ملگري وو، د باچا خان بيا د قوم
 خدمت پاتې و، او باچا خان پدې باندې شعوري پوه
 وه، چې كه زه پښتون ابادول غواړم، نو زه به ځني
 پابندي په ځان منم، چې هغه كفايت شعاري وه، باچا خان
 به شرو مېوسره ډوډمه خوړله، د پيازو او كوپړې سره،
 چې دغه نمونه ميلمه، ميلمه كول د هر پښتون د لاسه
 پوره و، داځكه چې دوى كوپړه، شورمېي لرلې، او كه
 باچا خان چركان خوړل، نو بيا به ځك ځني پتيدل، داځكه
 چې د چالاس رسي، چې دومره قيمتي ډوډمه دركړي
 او بل باچا خان په دې سوچ كولو، چې كه چيرې څوك
 دغه نمونه ډوډمه ته غاړه ويني، نو ما دخير په ځاي
 دغه پښتون تباكړو، د شرمه به ځا د ميلمستيا د پاره،

قرضه واخلي، اوبيا به بقول عمر قرضدار ٿي ويو
 نو بيا چي زما ته خير پري هلي نه به تبتي، تو ما
 او نورو بابا ڪانو ڪنهي بيا خد فرق شو، نوباجا خان
 حان شعوري ور ته نمونه ڪرو، دعام او غريب،
 پڻستون خوراڪ ٻي خپل خوراڪ وڪرڻولو، نو
 حڪم دباچا خان ملڪري ڪال په ڪال پهريدل، او دده
 ميلستيا ته به خلك خوشاليدل، دے به رحمت وڻاو
 عذاب به نه وڻ، باچا خان اول پڇيل حان باندې دغه
 دڪفايت شعاري قيود ٻي لاکو ڪرل، او حان ٻي
 ور ته نمونه ڪرو، بيا ٻي خپل خدائى خدمتگارو
 ته وويل، چي تاسو به دفضول خرچي نه حان
 سلڻي، ميله ته به هغه ورڪوئي چي ڪوم ستاسو
 بچي خوري، نو باچا خان دخدائى خدمتگارو نه
 دملخانوسيل نه جيرو، چي په ڪومه علاقه ڪنهي
 دوي ميلمانه شو ٿي وڻ، هغه ٻي تباہ او برباد
 ڪر ٿي وڻ، بل غٽ مقصد دباچا خان دغه وڻ چي
 دے او دده ملڪري، دخلي غلطي اقتصادي منصوبو
 بند ٿي په وجه دپرنگي په حال ڪنهي ڪير نه شي،
 دا حڪم چي پرنگي ڪو بنين دا وڻ، چي دوي مجبور
 شي، اوما ته دنورو بابا ڪانو غوندې سرو لکوي،

مگر باچا خان داسې نه وؤ ده په وچه ډوډۍ،
صبر وکړ، نوځکه د پرنګي د جال نه آزاد پاتې
شو.

بل ددې شي نفسياتي اثر وؤ، هغه دا چې د
باچا خان او يو غريب پښتون خوراک او جامه کېنې
څه فرق پاتې نه شو، نو دوی باچا خان يو کس د
د خپلو منځو نه کېږلو، دې احساس کمترې کېنې کړ
نه وو، چې دغه خان ددې او موټره غريبان يوانو
باچا خان خپل سياسي او خدمتي ژوند کېنې دغه
او اصول جوړ کړي وو، چې تر ممکنه حده پورې
دې د کفايت شعاري نه کار واخيسته، دوی د پرچا
او هرځای ميلمتيا باندې سخت بنديز لگولې وؤ، د
جلسې کلي کېنې ډوډۍ او شپه کول منع وو، نوځکه
به هرکله جلسې ته تيار وؤ، او بل دا چې باچا خان د
خدای خدمتگار و نه د ډوډۍ مارولېنګر نه جوړولو،
دغو ټولو پابنديو مثانه د باچا خان سياست پر وړاندې
باچا خان د فضول خرچۍ مخه مخالف وؤ، او خاصکر
په ډوډۍ باندې د خرچ خو سخت مخالف وؤ.

يو ځل ماته د پښتون سترو ډنټس فيډریشن -
مرکزي صدر جناب نثار خان شينوارې د ځنګل خپلو

ڪوھات خبره ڪوله، ڇي يوحئل باچا خان د
 مولانا بهاشاني بنگالي سر د صوبې په دوره و
 ڇي د ڪوھات دوره يې شروع ڪړه، نو يوحئل منډ
 ميلمانه شول، او دودۍ مو ورته ڪړې وه ويل
 ڇي نيکه مي پلامته ويل؛ ڇي هلکه چرگان مه
 حلالوه، ساد دودۍ جوړه ڪړه، باچا خان
 يې په بده مني، ويل ڇي پلار مي سر زوري وکړ
 چرگان يې حلال ڪړ، او پلاو کښي يې پاڅر ګرله
 تار ويل، ڇي ماته ښه ياد دي، ڇي باچا خان د بهاشاني
 نه ښه ګهڼه مخکښي د پخلي ځاي ته راننوتو، نيکه ته مي
 ويل، ددي ديکو نه سرپوښون لري ڪړه، ڇي چرگان
 يې وليدل، نو نيکه ته مي په قهر شو، ڇي تاسو تر اوسه
 زده نکرل، ڇي خدای خدمتگار به فضول خرچي نه کوي
 نيکه مي ورته ويل؛ ڇي ما خو منع کوو، خو دغه کار
 خو شيدل خان يعني د تار خان پلار ڪړي دے، -
 تار ويل ڇي پلار مي يې سخت يې عزته ڪړو، او
 ورته يې ويل؛ ما خو هر ځاي تقرر کښي ويلي،
 دي، ڇي پښتانه عاجز خلک دي، مولانا بهاشاني ڇي
 دغه چرگان وويني، نو وايي به ڇي مادر وځ ويل،
 دغه نمونه دودۍ خود غريبانانو ته وي. او پلار تر ڇي

حڪم ورڪيو ڇي دغه چرڪان او پلاؤ لري ڪري
 ما او بهاشاني ته زر زر دال او چپا تي تيار ڪري
 او موٽن ڇي لار شو، او س خوموهسي هم تاوان
 ڪري دے، بيا تاسو چرڪان خوري، خوبيا دپار
 دغه ڪار مه ڪري.

نوٽ: «د نثار خان نيڪه پردل خان شينوارے
 دڪوهاٽ او ڇنگل خيلو مشهور خدائي خدمتگار دے
 اوڊره بار سوخه ڪورني ده، د نثار خان پلار خوشدل
 خان شينوارے پردل خان زوي دڪوهاٽ د NAP
 صدامو، او نثار خان پردل خان لمسي و، او د
 خوشيڊال خان زوي و، د پستون ستودن ٽن فيڊرشن
 مرڪزي صدامو».

يوڇل يوه جلسه ڪبي ولي خان ويلي وو، ڇي دغه
 دے دري نسلونه يوڇاے ناست دي، ڇي پردل خان
 نيڪه يي دجلسي صدارت ڪولو، د نثار خان پلار تقرير ڪولو
 او نثار خان پڇيله دستيج سڪرتري توب ڪولو، نوڇڪه ولي خان
 پڇيل تقرير ڪبي دغه ددري نسلو خبره ڪري وه،
 ڇي ٻڌره مشهور شوي وه».

اوبل باڇا خان ددي مخالف نه و، ڇي ڇوڪ دي
 خرڇ نه ڪوي، مگر دباڇا خان خرڇ او دنورو ڇڪو

په خرڅ کښې فرق و، که چيرې به چا دا اجتماعي ښکړې
 دپار چنډې ورکولې يعنې داخبار، مدرسي، روغتون
 ياد غريبو خلکو د امداد دپار، نو باچا خان يې مخالفت
 نه کولو، خو په دودۍ، و دوتو او مړيو باندې د فضول
 خرچې مخالف و، دده متعلق د بښمنانو دغه مشهوره
 کړېده، چې باچا خان ټينگ دے، چا ته دودۍ نه
 ورکوي، دغه ټولې فضول خبرې دي، باچا خان -
 جائز ميلمنو ته د ټولونه ښه دودۍ ورکړېده، چې
 دغه ميراث دته دخپل سخي پلار نه پاتې شوی دے
 مگر باچا خان داسې نه کوي اونه يې کړيدي، چې تنق
 د صفت دپاره يا نمايش دپار د ضرورت نه زيات خرچه
 دميلمه دپار وکړي، ولې پدې چې دغه دده د فلسفې
 خلاف کار و، که چيرې ده فضول خرچي کوله،
 نو دده دنصيحت بيا څه اثر و، اوبل باچا خان نه
 غوښتل چې پښتانه دودۍ مارشي، دده دوخت
 خدانو په دمو او فضوليانو باندې پسې خرڅ کولې
 خو يوه روپۍ يې په ملي کار نه لکوله، اوباجا
 خان پخپلو پسو پښتون اخبار چلولو، مدرسي ته
 يې دولت ورکولو، غريبانو پښتنو هلکانو سره
 يې د جامې او خوراک مدد کولو، دا ځکه چې دغه

اجتماعي ٻنڀڳري وڃي، خودي ته تيار نه وڃي ڊوڪه
 مارو ته گدبان حلال ڪري، او دغہ ٻي بالڪل صحيح
 ڪارڪولو، ڪه چيري پڊي پسي ڪرائي وڃي، نولي ٻي
 ٻه هزار هارو پيو، ڊسٽوٽي ٻي ٻه وڏه لکولي، مڪر باچا
 خان اول پڻتون دڙي، چي دخلي ٿي ٻي اخبار وباسي
 دهر قسم خرچ ڊپان ٻي تيار دڙي، اوڀل چي ۱۹۷۰ ڪٺي
 دهغي وخت مشرقي پاڪستان نڙي سبا بنگله ديش ڪٺي تباہ
 ڪن سيلاب راغلي وڙي، باچا خان ورته ٻه لکهاو ڊالر د
 سيلاب ڇڏو ڊپان ور ڪرل،،،

ٻه ۱۹۷۶ ڪٺي ٻه تاشفرغان شمالي افغانستان ڪٺي زلزله
 راغلي وه همدغهي امداد ور ڪرو، او مارچ ۱۹۷۵ ڪٺي
 پٺن سوات پڻتونخو زلزله وشوه، باچا خان ٻه لکهاو
 روپيه امداد ور ڪرو،،،

ايا ٻه يوسهي باندې چي پسي ڪرائي وڃي، هغه دا
 ڪارونڊ ڪوي، هاڻ باچا خان يوڪار نه دڙي ڪپي، چي
 هغه لکه دغه فضول ڊوڊي ٻي تيار خورو او بيڪار و ته
 نه ده ور ڪري، دباچا خان ڊڪورنم متعلق يوه خبره
 دده دستگر ملگري مولانا ابولڪلام آزاد ڪري ده، چي
 سڀي ورته حيران شي چي دغه خرينڪي مولانا وڙي. باچا
 خان پڇيله دڊي متعلق ليکي:

«مولانا صاحب پخيله ڪتاب ڪٿي ڊا ليکي ڏي ڇي،
 په پښتنو ڪٿي مهمانوازي لوي اخلاقي صفت ڏي، ولي
 په دوي ڪٿي ڊا صفت نه و، او دوي بخل ڪولو، پڊي
 ترينه پښتانه بيزار و، ڏي وايي ڇي يو حل ددوي
 ملگري زما ميلمانه و، ڇي ماور ته ڊچايو سره بيسکتا
 را وپل نو هغوي ڊپر خوشحال شول، او ماته يي وويل
 ڇي دڊي ڇه نوم ڏي؟ داخو ڊا ڪتر صاحب بنگله
 ڪٿي مونڙ ليدلي و، خو هغه مونڙ ته نه وولگري، مولانا
 صاحب دڊي خبري تحقيق ته ڏي ڪري او ڊا ليکي
 ده، ز مونڙ خو ڊا تهذيب ته ڏي ڇي يويي خوري
 اوبل ته يي نه و رکوي، مونڙ خوداسي يو ڇي اوس
 هم ڇه خورو، هغه ميلمنوا نو ڪرانو ته هم و رکوي
 او ورسو يوڇا يي خورو، ز مونڙ په مرڪز ڪٿي
 هم ڊا قاعده و، ڇي ڊوڊي ته به ڪٿي ناستو او مونڙ به ڊ
 لسو ڪسانو خوراڳ پوخ ڪري و، ڊا سه به شل نور اڱال
 نو مونڙ ڪٿي ناستو هغه به مو تو ڪري تو ڪري ڪري او پخيلو
 ڪٿي به مو تقسيم ڪري، او په شريڪه به مو وڃو پله، او
 اوس هم دغه شان ڪو، زه حيران يم ڇي ڊمولانا صاحب
 دا خبره ڊا ڪتر صاحب په هڪه ڪوي، ڇي هغه خود وڃو
 مهمانوازي و، ڇي ڊا قيصر يي افراط ته رسول ڏي، زه په

دې نه پوهيږم چې دې مولانا صاحب ته کلکتې ته کوم
 کسان ورغلي وو، دغه دے دا خبره ليکي چې انتخاباتو
 وخت کښې کانگرس، دوئ ته ډېر رقم ورکړې و، خو
 دوئ ډېر لږ خرچ کړو، نوځکه ډېر اميدواران د خرچ
 دکمي په وجه فيل شول، مونږ خدائى خدمتکارو خو
 هيچيرې هم دکانگرس نه يوه پسه هم اخستې نه ده
 بلکې په دې خبره خوجواهر لال زما نه خفه شوې و،
 او ډاکټر انصاري صاحب ته يې شکايت کړې و، چې
 دے ډېر مغرور دے، زه چې به دکانگرس دورکنگ
 (Working) کميټې اجلاس ته تلم، نو د ټولو ممبرانو
 به چې دريل د سکنډ کلاس کوم خرچ اخيستوما هيڅکله
 هغه هم اخيستې نه و، البته که پارليمنټري بورډ له دوئ
 نه څه اخيستې وي، نو هغه به پارلماني کسان چې دوئ
 دوئ ودرولي وو، هغه ټول کامياب شوي دي،
 او په لوي اکثريت موبز اليکشن کېلے دے، نو بيا
 دا سوال څنگه پيدا کيږي؟ د حيرانتيا خبره داده،
 چې مولانا صاحب، دا اعتراض کوي چې صوبې سرحد
 والو په انتخاباتو کښې پېسې کمې ولگولې عام خلق خو
 دا وايي چې که صوبه سرحد کښې خدائى خدمتکار و،
 مکله کاميابي حاصله کړه او رقم يې هم کم و لکاوه.

نو دا دهغوئ يوه سياسي کاميابي وه ، مولانا صاحب
 په دې هم اعتراض ضروري وکتلو .
 که څه هم مولانا صاحب تر باچا خان ځواب ورکړې
 دے ، خو بيا هم زه غواړم چې ديسکتو په مسئله
 خبرې وکړم ، د مولانا صاحب د بيان نه دا معلومېږي
 چې کڼې پښتانه دومره بې خبره دي ، چې دوئ بيسکت
 هم نه پيژني ، پېښور علاقه په ټولو پښتنو کڼې
 ترقيافته علاقه پاتې شوې ده ، د گند هارډه آرټي
 راواخله تر نن ورځې پورې پېښور علاقه د ژوند په
 هر ميدان کڼې دنورې پښتونخوا نه وړاندې ده ، د
 پښتنو علاقو کڼې چې څه نوے شئ هغه فلسفي نر را
 واخله تر ټيکنیکل شئ پورې اول پېښور ته رارسې ،
 بيا نورې صوبې ته خوريږي ، چې دغه سلسله تر نن
 ورځې پورې روانه ده ، پېښور ته بجلي په ۱۹۳۵ کڼې
 راغلي ده ، او وزيرستان ته په ۱۹۷۶ کڼې دومره فرق دے
 د اقيصه ماڅکه دومره اوږده کړه ، چې ماته پلار -
 ويل چې څه وخت د جندواله او وانه سرک تيريد ، نو
 ډېر پېښوري ټيکنيداران راغلي وو ، او زښت ډېر خره
 ورسره وو ، او ورسره ورسره هندوان راغلي وو ، چې
 دوئ هتيوال وو ، د سرک مزدورانو او د محسودو -

خاصدار ته به يې خراج خوراک رسولو، نوموښي
 په هغې وخت کېنې هلکان وو، په جوارو موده د وانو
 نه بيسکت اخيستل او بيا به موسر ویشل، د جند و له،
 سرو پکې او د وانه سرک، ۱۹۲۴ - نه ۱۹۲۹ پورې تير
 شوی دے، او وزيرستان په ټوله پښتونخوا
 کېنې وروسته پانتي علاقه ده، چې په ۱۹۲۶ کېنې وروستو
 پانتي وزيرستان کېنې ماشومان بيسکت پيژني، او د -
 ابولکلام آزاد پښتانه ميله نه يې نه پيژني، دغه ماته
 گپ ښکاري، دا ځکه چې د کانگرس او خدای خدمتگارو
 تعلق د ۱۹۳۰ نه پس جوړ شوی دے، نو دغه دوه
 کسان به ضرور د ۱۹۳۰ نه وروسته د مولانا سر ملاؤ،
 شوي وي، او دغه دوه کسان سياسي خلق وو، څه د
 کورې سوداگر نه وو چې په مولانا يې کوربه خرڅوله
 دوی په دې پوهيدل چې د مولانا سر دهند آزادۍ
 په باب خبرې وکړي، مگر دوی بيسکت نه پيژندل، او
 د پېښور نه يې تر کلکتې پورې يې دريل ټيکت اخيستے شو
 مگر دوی بيسکت نه شو اخيستے، په ۱۹۲۶ کېنې بيسکت په
 جوارو اخيستل کيږي، او د محسودو ماشومان يې پيژني
 او دغه دوه د مولانا سياسي رسيدلي او تر کلکتې پورې
 تللي پښتانه بيسکت نه پيژني.

داسي معلوم ٿي ، چچي يا خودغه خبره دمولانا
 صاحب په ڪتاب ڪنڀي ڪاتب ورن يا ته ڪڙي ده ، اوڪه
 ده ليکلي وي ، نو دده په معلوماتو افسوس دے ، او
 خان يي شرمولے دے ، خودمولانا ڪرم نه و ، دمولانا
 صاحب پلار د عربو نه راغله و ، اولاد يي هند ڪنڀي لوي
 شوي و ، نو مولانا صاحب نه عرب پا تي شوي و ،
 او هندي جوپ شوي و ، د دوو ثقافتو اميزش و ،
 نو داسي خلکو نه ڪله نه ڪله داسي افسانوي خبري
 وتل ، ڇه د حيرانتيا خبره نه ده ، زما خودا خيال دے
 چچي ڪه چيري دوه دري ڪاله نور هم د هند تقسيم نور
 هم خندايد لے وے ، نو مولانا به مسلم ليگ ڪنڀي داخل
 شوي وے ، دومن بي هوده او بي خبره قيصه خود
 مسلم ليکيا نو نه ده ڪڙي ، لکه دغه کانگرس ي مولانا او
 بل مولانا صاحب تر آخره پوري داسي معلوم ٿي چچي
 دوي د باچا خان سياست او خدمت نه دے پيڙند لے
 دا ڇڪه چچي د باچا خان بنيادي مقصد دغه و چچي پڻستانه
 يي په خپلو پسند درول ، او خدائي خدمتگار ونه دتار
 خورو او خيرات خورو لينکر نه جوڙوه ، ڪه ڇه هم
 دهند د آزادي دپاره دوي د کانگرس سر اتحاد ڪرے و ،
 مگر باچا خان خپل تنظيم د کانگرس تر اقتصادي دباولاند ٿي

نه راوستو نوځکه يې د هر قسم امداد نه ډډه کوله، چې
 باچا خان په دې کښې خطره ليدله، هغه داسې که چيرې
 خدای خدمتگار د کانگرس په پيسو روان شوې وې
 او په پردي قوت روان وې، او په مفت يې دولت
 موندلې وې، بيا د پرنکي پسي او کانگرس پر پيسو
 کښې څه فرق و، که څه هم يو دښمن و او بل اتحادي
 و، مگر مفت او بې خوارۍ پسي دسري او قوم
 اخلاق خرابه وي، او د احساس ذمه واري يې مړه وي،
 نو باچا خان خوددې مرضونو خلاف راپورته شوې و،
 چې پښتانه په خپله خوارۍ او احساس ذمه واري آزادي
 وگټي، نوځکه يې د پردي امداد او دمفتي ډډه
 کړيده، چې په ظاهره امداد و، مگر په حقيقت کښې
 دغه زهر و، د قوم او تحريک اخلاق يې خرابول، داسې
 معلومينې چې، نه جواهر لال او نه مولانا آزاد په دې
 بنيادي فرق پوه شوي وو، د دوی خواول سياسي و
 او د دوی نظريه تش سياسي و، او باچا خان خو -
 (Reformer) و نوځکه تر اخره پورې د دوی ونه پيژاند
 که چيرې باچا خان خدای خدمتگار د کانگرس دولت
 ته کښېنولې وې، نو د پردي دولت نتيجه به ډېر خطرناکه
 وې، چې د دوی په سياسي توگه ۱۹۴۷ کښې مونږه په ډگر

پرېښودو او دوکله يې وکړه ، خود باچا خان نظر دېر
لرې لگېده ، نوځکه يې خدائى خدمتگار دچا په لاس ورته
کړل ، که دمولانا دې په لاس يې ورکړے وے ، هغه
خوبه نن نور تباہ کن وو ، او ماته معلومېږي ، داسې چې
مولانا صاحب بنيادي عرب وو ، او ملا هم و ، ملا ته
حلوانه لکي ، غني خان غني ويل چې ، په مولانا باندې
تر باچا خان نه ډېر گران وم ، مونږ ځنې تپوس وکړو ،
چې ته کشر وې نوځکه په گران وې ؟ ويل يې نه ، باچا
خان ته مولانا معلوم نه و ، ما به چې دے ميله شوه نو ما
حلوا سوهن حلوا په خوړله ، او دغه کار باچا خان نه
کولر ، نو دے به هميشه زما ميله و ،

خير دغه خو غني خان څه گپ او څه رېښتيا ويل ،
خود مولانا ريما رکس د يو عالم او دومره قدر من سړي
سړ دخپل سنگر ملگري متعلق خوند نه کوي او ډېره
(primitive) افسانه يې ليکلې ده .

د عدم تشدد لار او د پښتنو مرضونو

باچا خان فرمايي :

«کوم ځوان به چې زموږ جماعت کښې داخله و
نو هغه به عهد کوو، موږ به ورته ويلې چې دا لاره
پرېکړانه ده، او په دې لاره کښې پر اغزي مصيبتونو
او تکليفونو او قربانۍ دي، که دې ته تيار يې نه وه
خداي خدمتگار کړه، ښه غور او فکر پکښې وکړه،
بيا به مو ورتړ وويلې چې خداي ته خو خدمت ضرورت
شته، د خداي خدمت دا دے، چې دهغه د مخلوق
خدمت دهغه درضا دپاره وکړي، بيا به مو ورتړ دا
خبره وکړه، چې پرې جنې، ترنگۍ به پرير دي، ولې چې
ددې د لاسه زموږ کور وران دے، او که څوک دريانده
زياتې وکړي، نو ته به ترې بدل نه اخله، صبر به کوې
بيا به موږ ورته ووه، چې تشدد به نه کوې، ولې
چې تاسو، وگورئ د پښتون کور د تشدد په وجه وران

دے، او دده تشدد خوخیل وروړو سر دے، بل ترې
ایمان نشته، خدای خدمتگار به دخپل قوم او ملک خپل
دخدای دپاش کوي، بل غرض به یې نه وي، رسم ورواج
به پرېن دي، او هر وړخ به پخپل لاس دوه گهټې کارکوي
داوعدده به یې چې وکړه، نو هله به موبن دهغه نوم
دخدای خدمتگارو په فهرست کېنې ولیکلو.

عدم تشدد په هکله خلکو کېنې عجیبه عجیبه خیالات
دي، ددې په هکله ډېرې پروپیګنډې کېږي، او په خلکو
کېنې غلط فهمي پیدا کوي، خو ک وایې که څوک په یو مخ
څپیره درگوي، نو ته ورته دابل مخ هم ونیسه، چا
به وے، چې ته ورته پروت اوسه اوبل به درباندي
گرځي، چا به وے چې ته به ورته پروت یې او هغه به
دې وهي ته به لاس، پښې ته خوځوي، چا به وے چې
پښتون یو زبردست او بهادر قوم دے، غفار خان یې
بزدله کوي.

لنډه دا چې قسم، قسم خبرې وې، دراصل عدم
تشدد یو طاقت دے، لکه څرنگه چې تشدد یو طاقت دے
خو عدم تشدد هم دغه شان فوج دے، لکه څرنگه چې
تشدد دے، خو عدم تشدد وسله تبلیغ دے او د
تشدد وسله ټوپک دے، عدم تشدد په خلکو کېنې محبت

پيدا ڪوي، همت پيدا ڪوي، جرأت پيدا ڪوي، او تشدد
 په خلکو کڻي نفرت پيدا ڪوي، ويره او بزدلي پيدا ڪوي
 بعضي خلڪ وايي چي ديفنس (دفاع) ديارو خوشدده کار
 دے، دوي دې ته فکر نه ڪوي، چي تشدد دې وکري
 نوعدم تشدد لاءِ دې پرېنبوه، حالانڪه عدم تشدد کڻي خيله
 دفاع شته عدم تشدد کڻي شکست نه شته، او تشدد کڻي
 شکست شته ڇنڪه چي تشدد يون نظام دے، دغه شان
 دعدم تشدد هم مکمل نظام دے، تشدد آسان دے
 او په دې لاءِ تلل هم آسان دي او عدم تشدد ڊپر ڪران دے
 او په دې لاءِ تلل هم ڊپر ڪران دي، يوسهي له ڊپر ڇو
 کڻي پرق ورکول، آسان کار دے، خو پرق زخمل ڪران کار
 دے.

باچا خان په ساده ژبه دعدم تشدد او تشدد فرق
 بيان ڪړے دے، چي هر څو ڪا چي پوهول وغواړي
 په پوهيدلے شي، خومونږ ته لن دغه کتل پکار دي، چي
 مونږ ولس تشدد پسند يو، ولس مونږه بحيت قوم پدي
 بد بختي کڻي گير يو، نو باچا خان په پدي سوچ او غور
 ڪولو، زما په نظر مونږه د تشدد او بيا په تيره دخپلو
 سر تشدد يوه وجه دغه ده چي مونږه اقتصاد ڊپر
 د primitive دے يعني پښتون ترنن وڃي پوري

په کشت او ځناور و په ساتلو باندې ژوند کوي، نو د پټي
 شراکت هميشه د تره د زوي سره وي، او زموږ اکثره
 جگړې په ځمکه وي، د پولې او برید جگړه وه، او دغه
 جگړې د نیکه د پټي د ویش په ذریعه، او په وجه منځ ته
 راځي، یا یو اړخ ته او یا بل اړخ حرص وکړي، غلط فهمي
 جوړې شي، د دې په وجه دخپلو خپلوانو په منځ کې بدې
 جوړې شي، او بل داوېو په مسله دغه بدې جوړې شي.
 چونکه دغه بدې اکثره د دوو وروڼو اولادو په
 منځو کې راځي، نو ځکه په پښتنه بولنه کې تر ټولو
 په بد نوم یادېږي، که څه هم د ورور نه پس د وینې په
 خاطر دا بندې وي، او بل جنګونه اکثره زموږ په
 وار بڼګانو وي چې په دې نمونه جنګونو کې اکثره
 د کلیو او یا قبیلو په منځ کې راځي، دا چې زموږ اقتصاد
 له پېرمانده ده، نو ځکه (Conflict) کورنۍ کرېکټرې
 او قبایلي چې دغه مرصونه نور قومونه هم لري، مګر
 د دوی اقتصاد دومره ترقي کړیده چې د دوی جګړې
 د کورنۍ په ځای د نورو قومونو سره د نړۍ په منځني
 او خام مال باندې وي، که چیرې زموږ اقتصاد
 کلاسیک لارې، یعنې (ځمکه او ځناور) نه مخکې لاړ شي،
 صنعت، جریفت، او د تجارت میدان ته ګام شي، نو زموږ

جگړې به بيا د خپل تر ټولو يا ځلي او ټيټې په ځای
 د نورو قومونو سره وي، نو ځکه باچا خان کوښښ کولو
 چې د پښتون قوم پام تجارت، کاروبار، صنعت، حرفت
 او تعليم ته واړوي، د باچا خان د کوښښ و چې دغه دنيا
 (*Conflict*) لرې کړي، مونږه دخپلو په ځای
 د نورو قومونو سره په سيالۍ کېنې واچوي. دا ځکه چې
 په دکاندارۍ يا کاروبار کېنې ضروري نده، چې ستا د
 دکان يا کارخاني برید دې يا مقابلې دې دخپل خپلوان
 سره وي، او بل دا چې د ځمکې کشت او رسې ساتل د یو قوم
 سوشل ژوند باندې څه انقلابي اثر نه کوي، نو ددوی
 سوشل او پوليتکل ژوند سوچ او بوبل سر چلن د پرمخو
 وي او د نوي خيالاتو او حالاتو نه خوند لگوي ددوی
 تماس د بهر دنيا سره هم وي، نو ځکه دوی کېنې برداشت
 نه وي، او چې معمله ورپېښه شي، نو د عقل نه یې زیاته
 په زور حل کوي، چې زور تشدد د دې او د تشدد نه نفرت
 جوړېږي، چې بيا دغه تر نسلونو روان وي، او بله وجه
 ماته دغه ښکاري، چې مونږه کوم ځای میشته یو، دغه
 دهند دروازه ده، چې د پرتګي نه بغیر د معلوم تاریخ نه
 چې څومره قومونه هند ته تللي دي، نو زموږ په ځمکه
 تیر شوي دي، اول یې زموږ سره کېلوي شوېده، بيا

هند ته تلي دي، نو مونږه په لاره کښې پراته يو چې هر
وخت د لښکر کښې سره مخامخ شوي يو، نو د دې مستقيل
جنگ جگړو په وجه زموږه کرکټر لښکري، عسکري
او فوجي شوي دي، دا خو معلومه خبره ده چې دغه نمونه
کرکټر خپلې مسلې په تشدد حل کول غواړي، او بيا دغه تشدد
پسند کرکټر مونږه د يو بل خلاف، کور د ننا په کار راولو،
او بله غټه وجه ماته دغه بريښي چې مونږه قوم نه
يو قبائل يو، که څه هم مونږه د قوم لفظ اکثره استعمالو
مگر زموږه کرکټر قومي نه دے، بلکې قبائلي دے
نوځکه تر نن ورځې پورې مونږه د قوم په ځاي په
خپله قبيله فخر کوو، چې د دې په وجه مونږه بچيت قوم
جوړ نه شتون او دغه ژبه نه نه کوم، بلکې د خوشحال
نه رانيولې تر باچا خان او فقير آف ايډي او عبدالصمد
خان اخکزي پورې، هر پښتون مشر کړيد، نوځکه
هر غير پښتون قوت مونږه دخپل مقصد دپاره د يو بل
خلاف استعمال کړي يو، داځکه چې مونږه د قومي سايلو
نه قبيلوي، او د قبيلوي نه ذاتي سايلو ته متوجه وو،
نو د باچا خان کوښښ دغه و، چې په مونږه کښې ورولي،
بردباري او ملي خويونه ترقي وکړي، او دے پدې ريښه
و چې دغه مقصد ته رسيدل د تشدد په لاره مشکل کار دے.

او يواځې لاره يې عدم تشدد دے ، اوبل باچا خان د پښتون
 دمعاشرې دغه مرضونه ورکول غوښتل، يعنې تشدد، بدل
 پرې جنبي، تجارت نه نفرت، کسب او کسبگر ته په بده کتل،
 د تعليم نه په غوري، خوددې ټولو مرضونو موږ ورته
 تشدد ښکاريدو، باچا خان د چانه د عدم تشدد لاره
 زده کړې نه ده، بلکې خپل پښتون ماحول پدې محبور
 کړے او پوه کړے و، چې باچا خان به روزانه اوريدل،
 چې فلاني فلاني مړ کړو، فلاني پراري او مفور شو،
 فلاني پهاسي شو، او فلاني قيد شو، نو دغه کارونه
 د تشدد په ذريعه کيدل، چې د پښتون کور يې وران کړے
 و، اوبل دغه ټول تشدد دخپل رور سره و، چې زيات
 وجوهات يې د بريد او پولې وو، او په ميلو کښې به د يو
 کليوال د بل سره جگړې وې، همدغه شان قبايل په خپل
 منځ کښې پر تنکي سره اچول، نو باچا خان به پدې منطقي
 سوچ کولو، چې دا ولې؟ نو ځکه باچا خان اول په مدرسه
 پيل وکړو، چې د جاهليت نه مو بزه وباسي، بيا يې ورته
 د تجارت خبره وکړه، منډي يې ورته جوړه کړه،
 بيا يې کسب اړخ ته راغېدل، او تبليخ د پارو يې ورته
 پښتون اخبار جاري کړو، او ورپسې يې دخداي
 خدمتگارو تحريک جوړ کړو، د دغو ټولو کړاوونو-

مطلب دغه ؤ چې پښتون قوم قوم کړي ، او ددوی
داخلي تشدد ورکړي ، او خارجي مرض ته يې پام وړ
واړوي ، چې هغه د پرنګي غلامې وه ، نوځکه د باچا خان
د پریجنې نه د زړه سر تور ؤ . او پریجنې سره يې
بدې شتو .

او بل دا چې باچا خان د تاريخ په رڼا کې ليدلي وو .
اولوستي يې وو ، چې پښتون قوم ، په هند او ايران کې
بادشاهي جوړه کړې وه ، مګر دغه ټولې يې بيا دخپل
تشدد پسند کړيګر په وجه وبایللې ، داځکه دوی به
تشدد يو بل خلاف ؤ او تيار خواره به د پاسه په راغلل
دوی به يې تباہ کړل ، د مثال په توګه که چيرې دولت -
خان لودهې او ابراهيم لودهې په منع کې اتفاق وکړ
دوی به د يو بل سره مسلې دخبرواترو ، په ذريعه ياعدم
تشدد په ذريعه حل کولې ، نو سوال نه پيدا کيدو چې ،
مغل بابر د لودهيانو حکومت ختم کړی وې ، د هند
افغانانو کې د تره او وراره په نوم پریجنې جوړې ،
شرې ، چې نتيجه يې دغه شوه ، وراره مغل په تره پي
د کابل نه راوستو ، کور يې پخپله تباہ کړو ، بابر اول ابراهيم
شهادت کړو ، بيا يې دولت خان لودهې ورکړو ،
دوی خو ورکړ شول ، مګر درې سوه کاله يې پښتانه پر

هند او پښتوخوا کېنې د مغلو غلامان کړل ، دا خلک چې
د تره او وراره په منځ کېنې ناچاقي وه ، او یو بل سره یې
تشنه وکړو .

باچا خان یوځای لیکي چې ،

” چې تره او وراره څوک د کوهاتو وو ، د پرې
جیل کېنې قید وو ، دوئی دخپل پښتون ورور سره تشنه
کړې و ، دهغې نتیجه دغه وه چې نور پنجابی د جیل
نورک به په ورځ کېنې د یو درې ځله وهل ، چې جار
به یې کوله ، نو دوئی دغه بې عزتي برداشت کوله
او دخپل پښتون ورور معمولي خبره یې نه شوه
برداشت کولې ، همدغه حال یوځل ما پخپله لیدلې و
او هغه داسې چې زه او افراسیاف خټک د پښتون سوه
ینتی فیدریشن مشران وو ، نو د جولای ۱۹۷۴ کېنې د بهتو
حکومت موبزه دواړه و نیولو ، او پېښور جیل کېنې یې
د تنکولو دپاره (C.C.I.S) کېنې د پښتون زلمی سره
یوځای ساتلو ، په پښتون زلمو باندې حکومت دېونو
د هاکو مقدمې جوړې کړې وې ، نو یوه ورځ د عجیب
مومند او پیرمېل په منځ کېنې جنګ جوړ شو ، زه او -
افراسیاف خټک په منځ کېنې شوو ، یو د بل نه مو ونیول
دوئی دواړه د بالامانی وو ، یو کچکول نو میده او بل

صدر صاحب وُ ، دغه هم قيديان وو، ددوي سره
 پوليس ډېر زيات كړي وُ، نو عجب خان په غصه
 كېني پيرگل ته وويل، چې ما به كونه وركړي ويې چې
 د جيل نه آزاد شم، چې د تانه به دغه بدل اخلم . ،
 افراسياب ډېر د سوږ د ماغ هلك وُ ، نو هغه ډېر په
 غصه شو، عجب خان ته يې وويل، چې پيرگل خو
 كنځل كړي دي، چې تا ورته يو په درې وركړي،
 ته كه دومره نر وي اول دهغي تهانيدار نه بدل
 واخله چې ته يې په درواغو نيولې او تهاني كېني يې
 بې عزته كړي يې، هغه ته خو دې ايمان نه شته
 پيرگل چې ستا د سياسي لارې ملگر دے ، دومره
 قسمونه ورته كوي، ورتته ويل يې چې باچا خان
 خور بنډيا ويلي دي، چې زموږه تشدد دخپل ،
 ورور سر وړي. بل ته مو ايمان نه وي، تنه پخپلو
 سترگو وليدل، او واهي اوريدل، په دې باندې عجب خان
 خاموش شو، بيا روسو موږه دواړه يوبل ترور
 په غاړه كړل.

اوبل دا چې باچا خان پښتونخوا كېني كركيډ و،
 اوكلي په كلي كركيډ و چې د پښتون د ژوندانه خان
 خبر كړي، ماله يوځل خدای بخښلي سرفراز خان ايډيټ

د کوهات خبره کوله، چې ۱۹۷۰، انتخاباتو کښې مونږه د
د کوهات په باندو وگرځيدو، نو يو ځل دغه په سر دوه
درې کوره وو، مونږه فيصله وکړه چې ور وځيږو، پاس
چې وروختو يو پوډا سره راغی، مونږه ډېر مغرور،
ناست وو، چې کڼې مونږه اول خلق يو چې دې دوه درې
کور و تر راغلو، دا ځکه چې دانتخاباتو په وخت دومره
لرې او دوه درې کور پسي څوک نه ځي، خو چې پوډا
راغی پتوس يې وکړو، چې ميلمونو لاره موڅرنگه خطا کړيد
خير خود دے دلته خو څوک نه راځي، خو پخوا يو دوه
ځله باچا خان راغلي و، اوس تاسو، سرفراز خان وويل
چې مونږه په پرک پرک وځنډل، او يو بل تر مو وکڼل، چې
که ډېر کوشنې وکړو، خو د باچا خان غوندې منډې نه
شو و هيله.

ددې نه معلومېږي چې باچا خان د پښتون قوم په
غم څومره ککړ و. مونږ ته پکار دي چې اول دغه وپيژنو
چې عدم تشدد څه دے، کومه فلسفه او کوم سوچ دے
بالکل په ساده لفظونو کښې يې مونږه دغه تعريف کولې شي
چې هريو کړکيچ يا مسله په زور نه بلکې دروغې جوړې
دلارې حل کولو تر مونږه د عدم تشدد لاره ويلې شو،
ددې تعريف نه پس دے ته کڼل پکار دي چې د باچا خان

دغي ته څرنگي خيال يا عدم تشدد و فلسفي سره واقف شو
 که سره د باچا خان خوئي او خصلت ته ځير شي ، نو ډېر ،
 زړه ور معلوم شي چې باچا خان د عدم تشدد لار د ماشومتوب
 نه دخپل والد صاحب نه زده کړې دې ، دا ځکه وايي چې
 د دوئي والد صاحب ډېر غريب طبعيته انسان و .

دهغي وخت د نورو خانانو غوندې بد عادتونه پکښې
 نه وو ، د چا سره يې زور ظلم نه کولو ، د وخت د حاکمانو
 چيلوسي يې نه کولې ، بلکې خپل د پښتو او پښتونوالي
 ژوند يې تيره ، چې دغه نمونه خوئي په ماشوم باچا خان
 باندې ډېر اثر کولو ، دغه د باچا خان اولنې زده کړه وه
 همدغه وجه ده ، چې باچا خان دم په دم دغه صلحه جوړه
 خوئي خپل کړه ، باچا خان هم ډېر غريب طبعيته هلك و ، چې
 څه وخت يو انسان غريب پسند وي ، نو هغه پخپله -
 مظلوم پسند هم دې ، او حق ته به حق وايي ، د مظلوم
 ملگر دې او د ظالم د پښمن وي . باچا خان چې ځوانيدو نو
 دوه شيان ورته ورځ په ورځ جوته بدل ، چې هغه يو
 د پښتون قوم ، او اولس غريبت ، بد بختي ، بې علمي ، بې
 اتفاقي ، د يو بل نه د بدل اخيستل او دخپل پښتون وروڼو
 سره تشدد و ، او بله ډېرنگي غلامي وه ، هم په دې وخت
 کښې ، پاس پرنگي و اولاندې د هندوستان او پنجاب په راغلي

خلك وو چې د پښتون په كور يې قبضه كړې وه، د پښتونخوا
 په هر كلي كې دوي دكانونه او هتي جوړې كړې وې،
 چې د پښتون كټه هم د دغه خلكو جيب ته لويده، د پرنكي
 د كارخاني جوړ شوي سامان، يې په دوي خرڅولو
 او د پرنكي د كارخاني د پان يې د پښتون خام مال د
 نشته په بيعه اخيستو، يعنې پښتون قوم نه د پرنكي
 جوړ شوي خيزونه او نه دخپل خام مال نه فايده اخيستله
 شوه، پښتون قوم ټول د پنجابي، هندي او سيكه
 او هندي پنجابي د لاسه مقروض و، چې پښتون به څه
 كټل، هغه به يې څه د پرنكي ماليه او جرمانه شوه، او چې
 څه به ورته پاتې شول، هغه به دخپل تشدد پسند طبيعت
 په وجه د تهايدارانو، كچرو، وكيلاوو او عرض نويسانو
 دوا شوه، او دغه سپيره به تش لاس كېناستو، او پچي
 به يې وني، بربن او بې علمه پاتې شول، باچا خان د
 خپل عمر سره په دې فكر او غور كولو، نو ده د تشدد
 خلاف كار شروع كړو، او قوم ته يې خارجي مرض يعنې
 د پرنكي غلامي ور په كوته كړه، باچا خان غوښتل چې
 دغه دواړه مرضونه د پښتون قوم نه ورك كړي، نو
 باچا خان منطقي غور او سوچ پرې وكړ، چې تشدد
 موږ نه لرو خو دغې زمونږه كور وران كېږي، او د

پښتون قوم د ټولو مرصوفو مور ده، نو هغه به کومه
طريقه وي، چې دغه قوم روغ کړي، او د تشدد څخه ونيسي
نو دغه کار د تشدد په لار نه شو کيدی، نو د دې پر فکر
او غور نه پس باچا خان په دې نتيجه ورسيدو، چې بايد
د تشدد څخه په عدم تشدد ونيول شي،

د دې نه معلومه شو چې باچا خان دغه عدم تشدد لار
د چا نه زده کړې نه ده، او نه چا ورته ښودلې ده، بلکې
د خپل قوم او اولس تشدد پسند چا پيريال (*gunvir mant*)
په دې مجبور کړو، چې علاج يې دروغي جوړې او د امن
دلارې يې ولټوي، چې دغه کار ته د عدم تشدد نوم نه
دے ورکړے شوی، دغه بيله خبره ده، مگر د باچا-
خان کچه وړه، دا ول سر نه د عدم تشدد تر فلسفې لاندې
وو، دا ځکه چې د کانگرس او کاندهي سره د دوئ سياسي
ملګرتيا، د ۱۹۳۰ نه وروستو شروع شوې وه، او باچا خان
د خپل قوم خدمت ۱۹۱۰ نه شروع کړې ده، چې د کوم انسان
په ذهن کېنې د خدمت سوچ راشي، نو خدمت په زور نه کيږي
بلکې په مينه او ورورولي کيږي، چې دغه سوچ پخپله عدم
تشدد دے، او بل غټ مثال يې دغه دے چې څه وخت باچا
خان مدرسي جوړولې يو ملا چې په چترالي ملا باندې مثله و،
و، هغوی باچا خان ته غوړې ټرې کولې، چې زه به د باچا خان،

سر فيصله يا په كټاپ اويا په ټوپك كوم، د باچا خان ځواب
 دغه و، چې مولانا صاحب نه د ټوپك كار نه كوم، او كه ځان
 يې غواړي نو زما يو دتره زوی دے، هغې له ورشه
 چې په خوند دے پوه كړي، د دې نه صفا جوته شوه
 چې باچا خان دكاندهي او كانكرس دملكرتيا نه ډېر، پخوا
 د عدم تشدد په لار روان و، د پښتون تشدد ملي خوځ
 نه درلوده، بلكې شخصي او ذاتي خوځ يې درلوده، په
 بله معنی دغه تشدد د پرتگي او هندوستانې سر نه و
 بلكې دخپل ورور پښتون سر و. دا ځكه چې د دوی
 ملي سوچ او فكر ډېر ابتدايي و، يا ملي سوچ يې نه
 درلوده، په دې يې جنگ جگړه نه كوله چې دده ژبه
 سر كاري يا دفتري ژبه ولې نه ده، او يا د دې پر ژبه
 كښې سبق او مدرسې ولې نه شته، بلكې دخپل ورور
 پښتون سر به يې د پولې او پريد جگړې وې، نو دوی
 خپله ټوله انرژي د يو بل خلاف خراج كوله.

چونكه پښتون قوم غلام و او په مرضونو كښې
 ډوب و، نو باچا خان د دوی كور جوړولو، او د دوی
 ټولنه يې رغوله، نو ځكه باچا خان د عدم تشدد فلسفه
 د سياسي اغراضو دپاره استعمال نه كړه، بلكې د باچا خان
 پدې فلسفه اصلاحي عقیده وه، او دغه نتيجه ورته صحيح

برينبيده حڪم ڇه دغه ضد تشدد وه، او تشدد د
 پسنون کور وران ڪري و، اوبل ڊاچي ڊباچا خان
 سوڀ دغه و چي ڪه چيري دوي په دي برشول، چي،
 پسنون په دي پوه ڪري چي ڊڪريچ يواڻيني لاره د
 حل تشدد نه دے، بلڪي دٻولون نه بنه لاريي عدم تشدد
 دے، نوددي به دغه نتيجه شي، چي دغه ٽوله انرجي
 به په يومرکز راجمع شي، اودهغي غٽ مرض خلاف به
 استعمال ڪري، چي کوم ڊپرنگي دلاسه ددوي غلامي وه
 حيني خلك شعوري او حيني خلك غير شعوري دغه خبره
 کوي چي باچا خان عدم تشدد په وجه ديومارشلاو
 بهادر قوم نه گيدهان جوڀول، ڪه چيري دغه خبره رڳستياوائ
 نوڀرنگي ڊپر غلط ڪار ڪري دے، چي دومره لوي خپل
 ايجنٽ يي بندي خانو کڻي ساتلو، ڀرنگي ته پڪارو چي باچا
 خان يي چيري هم نه وے نيولے، ولي په دي چي دغر
 خود ڀرنگي غٽ خدمت و، چي دنمريانو نه ورتھ،
 باچا خان گيدهان جوڀول، زماخيال دے چي ڀرنگيانو
 دومره د عقل سر ڊزي نه وڃي ڪري، چي په دوست او
 دشمن کڻي يي فرق نه شو ڪولے، ڀرنگي په دي بنه پوهيد
 چي دغه دنمريانو په خپل کور کڻي ديوبل سره اخته دي،
 دوي دومره وخت او اتفاق نه لري، چي زمونڙ خلاف بخت

قوم راپور ته شي، او دوي ته ښه پته وه چې ترڅو پورې
 پښتون اولس په ذاتي او اقتصادي مسلو کښې بوخت
 وي، نو دوي ته به د ملي مسلو نه زيات، شخصي او ذاتي
 مسائل ډېر اهميت لري، نوځکه پرنگي کوبښن کولو چې مونږ
 په اقتصادي توگه پس مانه وساتي، او محتاج مو وساتي
 نو دوي ته پته وه چې، که کومه ورځ دوي دخپل کور نه
 بې اتفاقي ورکې کړي، نو په هماغه ورځ به دوي زمونږ
 خلاف راپورته کيږي، هرچا چې دغه کار يعني د پښتون
 قوم اصلاح کوله، هغه د پرنگي اول نمبر دښمن و.

اوبل دا چې باچا خان ته ور معلومه وه چې پښتون
 قوم ډېرې لښکرې غوښتلې کړيدي، خو د لښکرو نه
 پس به بيا پښتون بې برخې و، تيار خورو به پخپل
 منځ کښې وجنګول، کتلي بادشاهي به يې وبایللې، داځکه
 چې دوي د يوبل سر تشدد کولو، باچا خان يوداسې
 پښتون جوړول غوښتل چې د مينې او ورورولي اتفاق
 نمونه وي، او د عدم تشدد پيروکار وي، کم نه کم دخپلو
 خلکو سره او د دې قابل وي چې کټه وکړي او بيا
 يې وساتلې هم شي، تر نن ورځې پورې مونږه دگټلو
 تکړه يو، مګر تهه کولې ئې نه شو، داځکه چې مونږ
 کښې اتفاق نشته، خودسري ده يودبل په لاره نه ځو

او دغه کار بغیر د مسلسل اصلاحي علاج نه بغیر ممکن
 نه و او ته دے ، نوڅکه د پرنکي د پارټي Reforme
 باچا خان د هر خطرناک و ، به نسبت يو فوجي يا سياسي
 باچا خان نوڅکه پرنکي باچا خان به وخته سياست کولو ته
 مجبور کړو ، او اصلاحي کار ته به پرېښوده ، ولي په
 دې چې پرنکيان په دې بڼه پوهيدل ، چې پښتون وجود
 د دې مرضو نه روغ شي ، نو بيا زمونږه خير نشته ،
 دوی ته پته وه چې ټول هندوستان کېږي پښتون واحد
 قوم دے چې د دې به اتفاق او مرضو يا وجود هم
 زمونږ خلاف راپورته کېږي ، نو که چيري په دوی
 کې اتفاق راغی نو د دوی قوت يو په سله کېږي
 همدغه وجه وه چې دوی باچا خان اصلاح ترېښود
 د دوی وخت به د اصلاح په ځای په سياست خرڅ
 کړو ، باچا خان اصلاح د لنډې سياسي يا ذاتي کتې
 وې د پارټي نه کوله ، بلکې غوښتل به چې خپل قوم
 هميشه د پارټي د مرضو نه خلاص کړي ، او يو پوخ
 علاج به وشي ، مگر پرنکي دغه کار ته نه پرېښوده .

د باچا خان او د کاندهي جي په عدم تشدد کېږي د هر
 لوی فرق و ، د باچا خان قوم تشدد پسند و ، او غوښتل
 به چې دخپل قوم اصلاح وکړي ، مگر د کاندهي جي قوم

تشدد پسند نه و، بلڪي هندوان دتشد په چل ته پوهيدل
 ڪه چيري هندوان دپرنگي خلاف راپورتر شوي وے، نو
 دوئي به پخوا آزاد وے، مگر دوئي تشدد نه ڪولو اوڀرنڪي
 بغير دتشدد نه نه تلو، نو ڪاندهي جي ورته بله لار پيدا
 ڪره، يعني هغه ڪار جي تشدد ڪرڻ و هغه ڪار جي په عدم
 تشدد وڪرو، يعني ڪاندهي جي دپرنگي خلاف تشدد
 وڪرو، مگر تشدد جي دتشدد په لاره و نه ڪرو، بلڪي تشدد
 جي په عدم تشدد وڪرو، په بله معنيٰ ڪاندهي جي پرنگي
 دعدم تشدد په لاره مجبور ڪرو، جي هند ته سياسي آزادي
 وڪري، يعني دڪانگرس او ڪاندهي جي په عدم تشدد
 اصلاحي عقيده نه وه، بلڪي سياسي چال و ڪاندهي جي د
 عدم تشدد نه يوه وسله جوڙه ڪره. خپل سياسي مقصد
 جي ترسره ڪرو، په بله معنيٰ دوئي دغه فلسفه دهندي ٽولي
 درغولو دپاره نه استعمالوله، بلڪي دهند سياسي حقوقو
 او آزادي دپاره جي استعمال ڪره، همدغه وجه ده جي دلته
 دباچا خان او ڪاندهي جي په عدم تشدد ڪنبي بنيادي فرق ده
 جي يوي يعني ڪاندهي او ڪانگرس جي سياسي اغراضود
 دپار په ڪار راولي، او باچا خان جي ديوي نسخي په طور
 د خپل قوم دبدبختيو لري ڪولو دپاره په ڪار راولي، يعني
 ديوه سياسي عقيده ده او دهغه بل په اصلاحي عقيده ده

ھڏڻو وڃو وھ چي ڪانڊھي جي پڇيھ ڊٽشڊ ٻنڪار شو،
 ڊاڪھ چي ڊوئي ھنڊوان اصلح نه ڪرل، بلڪي ڊعڊ ٽشڊ
 ٻه ڌريعو يي ھنڊوانو ته ٽشه سياسي آزادي وگھيل،
 نو ھنڊوانو ڊڪانڊھي جي ڦڊرو نه ڪرو، اوڊٽشڊ
 ٻنڪار شو، مگر باڇا خان ڊيو ٽشڊ ڊسٽڊ قوم ٻه منڇ
 ڪنڀي تر اخره پوري ٿونڊي پاتي شو، ڊڪانڊھي جي
 غونڊي ڊٽشڊ ٻنڪار نه شو، ڊاڪھ چي باڇا خان
 خيل قوم ڊعڊ ٽشڊ ٻه لار اوڦلسفہ ٻه پريوه ڪري
 و، ڊمثال ٻه نوگه ٻه جيل ڪنڀي يوڇڊائ ڇڊمٽڪار و
 ڊٽانڪ علاقي بهيني پڻٽون و، (چي
 جيل ڪنڀي به سپري ٻه وشوي، نوڊه ڊجامونڊري
 ڪولي او مري ڪولي به يي نه، چي نوروقيد يا نو به ورته
 وويل، چي ڊاولي؟ ڊڊه ڇواب ڊاو چي باڇا خان ويلي
 چي ٻه ٿونڊي شي بانڊي به ٽشڊ نه ڪوي، نوڊوئي
 مري ڪول ٽشڊ ڊي، حالانڪه بهيني طبعي ٻه رسخت طبعي
 ڊي، مگر ڊلته ڊباڇا خان ڊڪار ڊو مري اثر ڪري و، چي
 انسان خو پرينڊه چي سپريه يي هم نه مري ڪوله، اوڊل
 ڊاچي باڇا خان تر مرگه پوري ٻه ڊي لاره ٽينگ ولاو و،
 اوڇيله عقيدہ يي ڊدلہ نه ڪري، چي ڇومري ٽشڊ ڊڇڊائ
 ڇڊمٽڪار وسڻ پرنڪي اوڦاڪستاني ڪري ڊي، ڪه بلڇوڪو وي

چنوا به دخپلي عقيدې ته اوسېتي وو، تشدد به يې ځست
 و، ددوي ملگريو هند کښې د آزادۍ نه پس د عدم -
 تشدد لاره پرېښوده، په نورو سر شول، نن هم که څوک
 د پښتون قوم خدمت کول غواړي، نو اصلاحي لاره يې،
 د ټولنو نه به تره ده، او خپله ټوله انرژي د دوي د تشدد
 نه راپورته شوو مرضونو خلاف څرچ کړي او هغه کار د سره
 شروع کړي، کوم چې د باچا خان د وفات نه پس نيمگړي
 پاتې شوي دي، بلکې د ټولي نړۍ د پارک دغه د باچا
 خان لار د امن او صلح لاره ده، دا ځکه چې نن سبا ايتمي
 تشدد که وشو، نو انساني نسل به ختم شي.

د کانگرس او د باچا خان د عدم تشدد په فرق باندې

باچا خان پخپله داسې ليکي :

«تاسو کانگرس ته وگورئ چې د هندوستان په
 هندو او مسلمان کښې يې څومره نفرت پيدا کړې و، او
 څومره تشدد يې وکړو، خو حقيقت دا دې چې علم
 تشدد د هغوي پاليسي وه، او زموږ به عقیده وه او ده»

د خدایي خدمتگار و اوکا نکرس کد کار

اوس دغه څه د تعريف محتاج نه دي چې خدای خدمتگار
څوک وو، خو بيا هم دوی مذهباً مسلمانان وو، او په قوم
پښتانه وو، دهغي وخت د هندوستان د شمالي مغربي،
صوبې وسيدونکي وو، او د دوی مشر خان عبدالغفار
خان فخر افغان باچا خان وو، د دوی عقیده د عدم تشدد
د فلسفې په بنسټ ولاړه وه، دوی د پښتون قوم نه يو
صحتمند قوم جوړولو، چې دنړۍ د قومونو سره په هر
ميدان کېنې سيال شي، د دوی په نظر د دې پس ماندگه
يا بد بختۍ غټ او بڼيا دي مرض د دوی تشدد پسند
کرکه تر معلومیده چې دوی د دې په وجه ديوبل نه
لاندي وتي وو، وروسته د وروسته تشدد کولو
د بهرني د بنمنه غافله وو، نو خدای خدمتگار تحریک
غوښتل چې اول دوی په کور دننه سره رونه کړي،
او د دوی هماغسې، سياسي، تعليمي، اقتصادي مرضونه

وار په وار ختم کړي، او ورسره ورسره يې دې ته متوجه کړي، چې دوی د یو قوم غلامان دي، چې هغه پرنگي دے، مگر د دوی د بنمن پرنگي ډېر چالاک ؤ، او د ډېرو ذرایعو خاوند ؤ، نو دوی يې بې وخته خدمت نه په سیاست ککړ کړل، بل د دوی خاوره د نور هندوستان غونډې قانوني اصلاحات نلرل، بلکې پرنگي دلته دوحشی قانون جاري کړے ؤ، چې F.C.R يې ورته ویلو، نو چې څه وخت د باچا خان د مشرګیري لاندې دوی د پښتون قوم خدمت ته ملا وتړله، نو پرنگي باندې وارخطايي راغله، دا ځکه چې پښتون دهند پر دروازه کښې میشت ؤ، چې چوکیدار باغي یا انقلابي شي، نو د کور د خاوند سره غم شي، چې دروازه نه مادي بنمن ته وازه نه کړي، همدغه وجه وه چې دهغه وخت خطه دروس نه وه، نو پرنگي فکر وکړ چې راشه دوی باندې د بالستویک تړولګوه، تر دې نوم لاندې يې ختم کړ، چې بیا پښتنو کښې څوک د سیاست او خدمت نوم واخلي، چې دوی يې قید کړل، او پرنگي ورته دور کولو سکیمونه جوړول، نو په دې کښې صاحبزاده عبدالقیوم خان درې ناوړې منصوبې نه خبر شو، که څه هم دے د پرنگي د نوکر شاهي یوه پرنه وه، مګر په

ده کښې پښتونولي يا پاټې وه، ده خدائي خدمتگار خبردار
کړل، چې دغسې چل دے، نو باچا خان ليکي:

«مونږه دگجرات په جيل خانه کښې وو، چې زمونږ
يو دوه ملگري، يو ميا جعفر شاه کا کا خيل، بل ميا عبدالله
شاه د قاضي خيلو چا رسدې زمونږ ملاقات ته راغلل
زما ملاقات خوبند و او زما دې نورو ملگرو سره يې
ملاقات وشو، هغوی وويل، چې حکومت زمونږ دټولي
صوبې ناکه بندې کړي دي، نو څوک د صوبې نه بهر
ته تلې شي، او نه څوک د بهر نه صوبې ته راتلې شي، او
په خلکو يې ډېر زور ظلم شروع، کړے دے، کوښښ
دادی چې دا زمونږ تحريک ختم کړي، مونږ په اباسين
را پورې ونو ځکه چې گودرونه ټول سرکار نيولي دي،
او تاسوله را غلوچې مونږ څه وکړو، په مونږ داسې
نارواظلمونږ کيږي چې په دنيا کښې په چانه دي شوي
خو دنيا زمونږ د حال نه خبره نه شوه، زمونږ دملگرو
چې ملاقات وشو نو راغلل ماته يې دا ټول حال وايه
مونږ خو په خلافت کښې وو، زمونږ د خلافت ډېر
ورونه په مسلم ليک کښې هم وو، مونږه دوئي تر دارايه
ورکړه چې تاسو هندوستان کښې د مسلم ليک مشرانو
له ورثي، او ورته وائي چې پر نکيانو په مونږ ډېر

ظلمون شروع ڪري دي، او زمونڻ صوبيه يي بالڪل
 محاصر ڪري ده، تاسو زمونڻ مسلمانان ورونه يي مونڻ
 سره صرف دوبرهه لاهو وڪري چي دنيا زمونڻ دحال
 نه خبره شي، چي زمونڻ تحريڪ خديئي خدمتڪار خواصالي
 تحريڪ دے، مونڻ ورت داهم ووءِ، چي لاهور ته لاه
 شي، دهلي ته لاه شي، شملې ته لاه شي، په مسلمانانو
 وڪرهي او دخيل حال نه يي خبر ڪري، دوي لاهل او
 خه موده پس چي راغلل، مونڻ يي خبر ڪريو چي مونڻ
 دمسلم ليک په بقولو ليد رانو وڪرهي د، هغوي زمونڻ
 مدد ته تيار نه دي اوتيار ڪله نه دي، چي هغه يو
 جماعت دے چي پرنگيانو د هندو مقابلي دپار جوپ
 ڪري دے، او زمونڻ جنگ خود پرنگي سره دے،
 نو هغوي به زمونڻ ڪله مدد وڪري، مونڻ ورت
 ووءِ، هي لاه شي په هندوستان ڪنبي نور وجماعتون
 سره ويني او خيل حال ورت ووي، دوي لاهل او
 چي خه موده پس راغلل، نو مونڻ ته يي ووءِ، چي
 مونڻ خو ڊپر وڪرهي د، خوبخير دڪانگرس نه مونڻ
 سره امداد ته چا غاڙه ڪنهنوده، دڪانگرس ليد رانو
 له مونڻ نه تپوس وڪريو، چي ستاسو پرنگي سره جنگ
 په خه دے؟ مونڻ ورت ووءِ، دملڪ په آزادي،

وے چي ڊجنگُ طريقه موخه ده؟ موو وے، عدم
 تشدد، دوي و وے، چي دغه اصول دجهد وجهد خو
 زمونښ هم دي. تاسو هم غلامان يئ او مونښ هم غلامان
 يو، ستاسو هم انگرېز دينن دے، او زمونښ هم دے
 تاسو هم آزادي غواړئ مونښ هم، که تاسو مونښ سره
 ملگري کيږئ، نو مونښ ستاسو مدد ته تيار يو. دوي
 ددې بيان نه پس مونښ دوي ته و وے چي واپس خپلې
 علاقې ته لاړ شئ، او خپلې صوبې جرگې سره خبرې وکړئ،
 هغوي چي څه فيصله وکړه نو مونښ ته منظور ده،
 دوي لاړل او د صوبې جرگې دا خبره منظور کړه
 چي دکا نگر سره ملگري کيږو، مونښ خونن پر دريا
 کښې لاهو يو، او غرقين و، څوک چي لاس را کوي ورکو
 يې، ددې نه پس جرگې دکا نگر سره تړون وکړو،
 او دکا نگر کمیټي سمدستي په مرکزي اسمبلي کښې
 سپکړو، بل بهائې پټيل ديو وفد په مشرۍ صوبه سرحد
 ته د تحقيقاتو دپاره راوليږه، خو پر لکيانو په اټک
 بند کړو، نو هغوي په پينځه کښې کښياستل او تحقيقات
 يې شروع کړو، نو مونښ د پنجاب مسلمانان ورونه
 نو مونښ نه کيله کوي، چي دوي دکا نگر سره شو
 او کنگرس دهند وانو جماعت دے، د ټول هندوستان

د ٻٽولو خلڪو شريڪ جماعت دے ، جناح صاحب جو
 هم ٻه دٻي کانگرس ڪٽي وڙ ، اوبله داچي مونڙ ڳانگرس
 سر ڇنگه شو ، ڪه چيري دوي ن مونڙ امداد ڪري ،
 وائي ، نومونڙ کانگرس ، ڇه ڪو و حقيقت دادے چي مونڙ
 خو دوي کانگرس سر ملگري ڪري يو ، مونڙ پڻتانه خوشيلا
 ٻه مخه ڪري يو ، دوي له ورغلوچي تاسو ن مونڙ مسلمانان
 روڻه نئي لاس راڪري ، دوي لاس رانه ڪري ، کانگرس
 وے نه درڪوم ، مونڙ له ٻي لاس راڪري ، نه دنيا ٻٽولو
 مسلمانانو ته وايم چي اوس تاسو انصاف وڪري ، چي دوي
 گرم دي او ڪه مونڙ ۱۱

د باچا خان د دٻي ليکي بيان نه ثابت شو ، چي دوي
 وٺي ڊڪانگرس سر ڪله ڪار ته مجبور شوي و ، او ڪه
 نن هم ڇوڪر د پڻتون قوم د بنن شي ، هغه ڪه پرنڪ وي
 ڪه هندو اويا مسلمان ، نه ٻه ٻده خلاف د شيطان سر
 اتحاد جو ڪرم ، ترڇوچي د د بنن خاتمه ٿي نه وي ڪري
 د پنجاب مسلمانان ڄمونڙ د د بنن پرنڪي سر ملگري وئو
 دغه خو خير و ، مگر خدائي خدمتگار چي دوي پرڇله
 ڊڪانگرس ملگري تيا نه تيا او مجبور ڪري ، دغه ٻده و ،
 د هندوستانی مسلمان د هندو نه د نفرت او وير ،
 دوه بنيا دٻي وڃي وڃي ، يو دغه چي پرنڪي *Divide and*

په بنياد يې دهندو او مسلمان په منځ کښې نفرت جوړ
 کړې ؤ ، چې دوغاً سره اتفاق و نکړي ، او د پرنکي نه
 هند واخلي ، بله چې ماته ښکاري ، هغه دغه وجه ده چې
 هندوستاني مسلمانانو کښې د پر لږ مسلمانانو وو ، چې دوغاً
 د مسلمان په حيث هند ته راغلي وو ، يعني که څوک وو ،
 هغه د پر لږ وو ، او دهند د مسلمانانو اکثریت دهندوستان
 هندوان وو ، چې دوغی رخت په رخت دهندو مذهب ته
 اسلام ته اوږيدلي وو ، چونکه دهندو مذهب کښې ،
 شوره اچېوته طبقه يا دله د پر زېلې وه ، او برهانوبه
 ورسره غير انساني سلوک کولو ، د دوغی او ځناورو
 ترمنځ د حقوقو د نقطه نظره هيڅ فرق نه ؤ ، بلکې
 د يوې غوا د پر حقوق وو ، په نسبت د يو شوق اچوت
 نو چې څه رخت اسلام راغی ، نو دوغی دېا د پر اسلام
 قبول کړو ، دا ځکه چې اسلام دهندو دهرم نه آزاد
 خياله او انسان دوسته ؤ ، نو چې دوغی وليدل چې
 نوي مذهب کښې دوغی تر هر قسم دروازي خلاصې دي
 او شوره توب نه انسان کيږو ، نو دوغی بغر اسلام
 قبول کړو ، مگر غور او مرعات يافت هندوانو اسلام
 قبول نکړو ، نو همداغه وجه ده چې تر نن ورځې پورې
 د پنجاب او هند مسلمانانو نه هغه پخوانی د شورو توب

د دور ویره او نفرت و نه وټو، چونکه دغه ویره او نفرت
 موجود ؤ، نو دوی د هندوانو خلاف راګرمول، څه
 مشکل کار نه ؤ، او پر نکيانو تر دغه پته وه، چې دهند
 د مسلمانانو اکثریت د سابقه شتو دره هندوان دي، دا
 ځکه چې عيسوي پادريانو چې څومره عيسايت هند کېږي
 خور کړو، همدغه شتو دره ذات يا داسې کېږي خور کړو،
 دا ځکه چې دوی په دې کېږي خير ليدو، چې تر ټولو به
 د هندوانو د مذهبي مشرانو د قهر او ظلم بېکار وو،
 نو چې دوی به عيسويان شول، نو دې ظلم نه به خلا
 شول، او د پرنکي او عيسوي په کلکه ملګري شول، همدغه
 وجه ده چې څه وخت اقتدار د مسلمانانو سره ؤ، نو
 دوی مسلمانان کيدل، چې روستو اقتدار عيسوي پرنکي
 ته لاړو، نو دوی عيسوي کيدل، نو دغه تاريخي،
 نفرت او ويره د دوی په همدونو کېږي داسې ننوتې وه،
 چې ويستل يې ګران وو، نو دې نفرت او ويره باندې
 پرنکي نور کار وکړو، او دوی يې دخپل سياسي مقاصدو
 سره وتړله، او د مسلم ليک په شکل، کېږي منظم کړل، چونکه
 د پښتنو په رګونو کېږي داسې نمونه، مرضونه نه وو، دا ځکه
 چې پښتانه نه هندوان وو، او نه شتو دره پاتې شوي وو،
 نو ځکه د دوی سره د نفرت مرض نه و، او بل دوی علي مشکلاتو

ته ڪل ڊخپي غلامي علاج ٻي لتولو، نوڪه چيري د
 هندوستان سابقه شوره اوسني مسلمان ڊپرنگي خلاف
 وس، نو خپل ٻه خپله به د مسلم ليگ اوخدائي خدمتگارو
 ملڪرتيا راغلي وه، مگر داڻڪه را نقله، چي يوي ڊلي
 ڊرنڪه خپل دڊمن ڪنلو، او هجي ٻلي خپل نجات دهنده
 او سائقنڪ، نو ددوئي مفاد اتو ڪڍي دڻڪي او آسمان
 فرقا و، همدغه وجه وه چي ددوئي ملڪرتيا را نقله
 اون به ٻي چيري راغلي وه، داڻڪه چي هريو ڪوند پڇيل
 ڻاے ولا پرو، ممڪنه هله وه چي خدائي خدمتگارو
 خپل سياست بدل ڪرے وے او يا مسلم ليگ. مگردوا
 دي تر تيار نه وو، نوڻڪه دڪم ڪار سوال نر پيدا ڪيدو
 او بل دڪانگرس سر ٻول هخر قوم پرست مسلمانان وو
 چي ددوئي ڀرو نه او يا غور نيڪو نه د مسلمان فاتح په
 شڪل هند تر راغلي وو، دمثال په توگه ابولڪلام آزاد
 هندوستان شوره ذاته مسلمان نه و، بلڪي والد
 صاحب ٻي د عربو نه راغلي و، او ڪلڪته ڪڊي آباد شوے
 و، نو ده ڪڊي د شوره ذات احساس ڪيري نه وه
 اون نه ورس نفرت او ويره وه، نوڻڪه ٻي دڪانگرس
 ملڪرتيا وڪڙه او دهنده مخالفت ٻي ڊپرنگي په خوله
 وڪڙه و. همدغه شان ڊاڪٽر حسين چي روستو

د هند صدر شو، و، بنيادي او ذاتي پښتون و،
 او پښتو کښې د اوريدو د قبيلې نه و، نو ده هم شوره
 پس منظري، نه درلوده، نو ځکه کانگرس او هند-
 پرنگي و. همدغه شان د اکټر انصاري صاحب عرب و
 د شوره د مرض نه خلاص و، دے هم په کانگرس کښې
 و، او د پرنگي سخت مخالف و،

د باچا خان او خدای خدمتکارو، خدمت او سياست
 خو ښکاره خبره ده، چې دوی کښې هيڅ نفرت او مناققت
 نه وو، او نه د هندو متاقي مسلمانانو غوندې يې د
 شوره توپ روخت (Complex) لرل.

مسلم ليکيان او د سرسيدا احمد يعني عليکرمکتب فکر او ديوبند مکتب فکر

چې څه وخت پرنگيان په جبل الطارق، باندې رايته شول، نو دوی تر وړ معلومه شوه چې د بحر روم د افريقې غاړه بټوله د مسلمانانو په لاس کېږي وه، چې دې وخت کېږي دغه شمالي افريقې عرب او باربر مسلمان اولس د عثماني ترکي د خلافت لاندې و، دوی ته ډېره لوی آزادي وه، مگر خارجي او عسکري معمول کېږي به د استنبول ډېر لاس و، نو يورپي قومونه دا کوښښ شروع کړو، چې د ترکانو گرفت په دې علاقه کمزوري کړي، بيا د فرانسويانو په لمسونه د مصر واکدارانو د ترکي نه ډېره آزادي واخيسته، او چې څه وخت نهرسويذ جوړ شو، نو د يورپ او هند او مشرق بعيد سره د تل او راتګ لاره ډېره لنډه شوه، او د دې سره مصر قسمت هم د خارجي يورپي طاقتود -

رقابت قربان شو، دوئی ټولو اول په ۱۸۲۸ کال وخوا
 کښې بحر روم کښې دعثماني خلافت بحري طاقت ختم کړه
 یونان خپې آزاد شو، بحر روم دفرانسویانو او برتانیانو
 په لاس ورغی، او د وچو بې د لارې زار روس په
 لکياؤ، ترکانو نه یې علاقې نیولې، نو عثماني خلافت
 دومره دوئی کمزور کړ، چې د شمالي افریقي
 یا د مصر حفاظت خو پرین ده، دخپل ځان غم یې نه
 شو کولې، نو پر لکياؤ ته ور معلومه شوه، چې
 د جبرالتر (جبل الطارق) نه راواخله تر کراچۍ، او
 د هاکه پورې، ټول مسلمان اولس پر وت دے، نو
 دوئی خو یو مذهبي تعصب درلوده، او بل کاروبار
 رقابت، نو دوئی په دې پوه وو چې تر څو پورې
 ترکان او عرب کمزوري شوي نه وي، نو د دوئی
 د هند سره رابطه هر وختا د خطر سره مخامخ ده، نو
 شمالي افریقي کښې سپین، فرانس، او اټلي خپلې کالونه
 جوړې کړې، مصر کښې برتانیان ورته کښېناستل، د
 خلیج فارس، یمن، عمان، بحر احمر کښې دوئی خپله
 بحري بیړۍ ځای په ځای کړه، تر دې وخته
 پورې دوئی هند سره تجارتي رابطه بنې ټینګې کړې وې،
 او د هند د هندو یی نه یې نور یورپی سیالان شریلي وو، نو دوئی

ته ور معلومه وه چې هند اکثريت آبادي دهندوانو
 دي، او اقليت په حکومت کوي (مسلمان) نو دوی
 (Divide and rule) تر فارمولې لاندې دهندو
 او مسلمان ترمنځ يې د نفرت تخم وکړلو، او اولس
 کښې هندوانو د پرنګي لک کولو، داځکه چې دهندو
 د پارو صرف د مالک بدلول وو، نو دوی د پرنګي سره
 لکه کولو، نو پرنګي يې د مسلمان خلاف په شاه
 تپولو، او پرنګي هم په دې پوه و، چې ترڅو مسلمان
 په هند کښې کمزورې کړي او بې واکه کړي نه وي
 ، نوځا خواب شر منده تعبير نه شي کيدے
 نو دوی د چالاکو نه علاوه اول ځل د پارو په فوجي توګه
 ۱۷۵۷ کښې د پلاسي په ميدان کښې سراج الدوله تر شکست
 ورکړو او په بنگال يې خيټه واچوله، په دې وخت
 کښې لوی بابا احمد شاه ژوندے و، چې دده نرنګيان
 او هندوان ډېر زيات ويريدل، داځکه چې مغولي
 مرکزي حکومت، غاښونه ختلي وو، چيچل يې نشو
 کولے، نو دوی د احمد شاه بابا خلاف، مرهټيا نوختانو
 او سيګهانو ته ډېر ډېر امداد وکړو، چې احمد شاه
 بابا د دوی سره مشغول وي، او دوی ځيني په ارام
 خپل کار کوي، نو دوی هند کښې نور هم مضبوط شول

چي ڇه وخت ۱۷۷۳ کني لوي بابا وفات شو، بل داسي
 لوي افغان پاتي نشو، چي ددي ڄاڻي ٻي نيوڻي وڻي
 او پرنگيا نو هند په چل ول رانيولو، ديمور شاه اوزما
 شاه خلاف ٻي سيکھان او ايرانيان د ضرورت مطابق
 راگرمول، پدي وخت دوي په هند کني مرهٽيان، جٽان
 او دروهيله پښتانه، يوپه بل وهلو، ختم ٻي کړل،
 او افغانستان کني د سيکھانو او ايرانيانو نه علاوه،
 کورنۍ جنگ د خپلوجا سوسانو په ذريعه جوړ
 کړي و، لنډه داچي اول افغاني پرنگي جنگ کني
 کمپني د افغانانو نه وهل خورل، او ورپسې پر ۱۸۳۹
 کني د دوي ملگرې رنجت سنگھ مړ شو، او ۱۸۴۹-
 پوري دوي، ترخيره پوري منطقه قبضه کړه
 او هند کني ٻي مسلمانان ٻي واکه کړل، څوکه ورسره ملگري
 شول لکه نواب دکن، اُدېه او دوي افغانستان داسي کړي چي
 نوم ٻي و او نور څه نه وو.

نو ۱۷۵۷ نه تر ۱۸۵۷ پوري هندوانو نه صرف خپل نوي
 ماسټر مدد وکړه، بلکي د نوي مالک هرڅه ٻي خپل کړل
 دوي انگرېزي ژبه زده کړه، انگرېزي تعليم ٻي کولو، نو
 ددي سره دوي ديورپ دکلچي او عادات او طور او سياست
 نه خبر شول، او بل دوي تجارت ته لاس واچولو، مالواري

هندوان اول کلکتې کښې بيا بمبي کښې لوی لوی کاروباري مرکزونه جوړ کړل ، او خپلو بچو او اولادو باندې يې د نوې زمانې تعليم کولو، د تهکې نه راواخله تر نوکري پورې ، پرنگي دوی ته اوليت ورکولو ، او په مسلمان - باندې يې هرڅه تقريباً بند کړي وو ، او مسلمان ملت پخپله د توپ پوپ سر مخاخ و و ، سياسي ، معاشرتي ، کلتوري او اقتصادي واک يې بايلل و ، نو دوی د پرنگي او هندودارو نښانو وو ، نو د دې مايوسۍ نه قسما قسم اسلامي تحريکونه او حرکتونه راپيداشول ، چې چا به ويل ، چې پرنگي تهذيب ، تعليم ، او ژبه او دوی ته وفاداري کښې زمونږ گټه ده ، او حينو به ويل چې نه مونږ ته د خپل مذهب په لاره تگ ، او د دوی د هر شي نه پرهيز پکار دے ، د ۱۸۵۷ پاڅون يعنې تېک سل کاله دپلاسي د جنگ ۱۷۵۷ نه پس ، دهند اولس د پرنگي خلاف راپورته شو ، دوی د آزادۍ دپاره جنگ وکړو ، مگر دوی په دې بر نه شول چې پرنگي مکمل دهند نه وشړي ، د دې انقلاب يا پاڅون مشري هندي پښتنو مسلمانانو کوله نو د پاڅون په اخر کښې پرنگي ټول ظلم په مسلمانانو وکړو ، که څه هم څهري بهري هندوانو پکښې گډون کړے و ، مگر دهندوانو کاروباري طبقه او نوکر پيشه طبقه

خپل نائيڪ ته وفادار پاتې شوه ، نو پرنگي نوره هم
 د مسلمانانو نه داقتدار نشته ويسته ، چې نويده كاري يې
 كړل ، او دومن يې (Demoralised) كړل ، چې
 دوى د پرنگي بوتانو په صفائي روستو جنكونه سره ،
 كول ، يعنې يو هغه وخت وه ، چې دوى خوداعتماد دي ،
 درلوده ، او د ۱۸۵۷زېږيس دومن وغړيدل ، چې حد
 يې نه و ، نو دوى كېنې دوخت د تيريدو سره دوه مكتبه
 فكره خلك را څرگند كيدل ، چې حيني د ديوبند مكتب فكر
 مسلمانان وو ، او حيني د علي كېر مكتب فكر خلك وو ، چې
 دوى د سياست محور د هندوستان مسلمان اولس و ، چې
 دوى ورته مختلفې نسخې درلودې .

د ديوبند مكتب فكر مسلمانانو رسته تر شاه ولي الله
 پورې رسي ، چې څه وخت په هند كېنې مغلي مركزي
 حكومت اخري سلگۍ وې پم دهلي كېنې كټاس هندوان
 مرهټيا نو غوبل جوړ كړې و ، نو په هند كېنې او خاصكر
 په شمالي هند كېنې ، مسلمانان بې قرار وو ، نو دوى
 د شاه ولي الله په مشورلۍ بابا احمد شاه د مرهټيانو خلا
 د اسلام د نجات دپاره را دعوت كړو ، چې نتيجه يې
 هرچا ته معلومه ده چې دريم دپاڼي پت جنگ كېنې
 كټاسو هندوانو (مرهټيانو) ماتې وخوړه ، كه يو اړخ ته

مسلمانانو ته فايده ورسيده، مگر بل اړخ ته د کمپني
 د پان د هندن د نيولو لاره جوړه شوه، چونکه شاه ولي الله
 د هر عالم او اولياءو، او قلا سفرو، ده پر اسلام
 کښې نوې روح اچول غوښتل، نوده شاگردان
 هر اړخ ته خواره وو، چې شاه احمد شهيد بريلوي
 شاه اسماعيل شهيد دوي روستو د سيکلانو خلاف
 پښتو مخوا کښې جهاد وکړو، او د مجاهدينو پر نوم
 په تاريخ کښې يا ديري.

دغه د شاه ولي الله مکتب فکري عالمانو د ۱۸۵۷ -
 جنگ آزادي کښې کلکه برخه اخيستي وه، دوي ضد
 پر ننگي عالمان وو، دوي شمالي هند کښې نوې محاذ د
 پر ننگي خلاف جوړه کړو، او دوي د شمالي هند په
 مختلفو علاقو کښې خواره وو، اسلامي مدرسي يې جوړې
 او جوړې کړې يې وې، چې دوي کښې د ټولونه
 غټه د ديوبند مدرسه ده، چې دا حاضره د دهلي نه
 د هر لري نږدې، دغه دارالعلوم چې محمد قاسم يې
 قاديان په ۱۸۶۷ کال کښې ايښې و، د هر مقبول شو، -
 محمد قاسم هم د يوې جاگير دارې کورنۍ نه و،
 ده خپل سبق د دهلي په کالج کښې ويلې و، اوسه
 سيد احمد خان نه وړاندې د مغربي طرز تعليم او ژوند

سره واقف شوه و، د د ۱۸۵۷ پاڅون کښې برخه اخستې
 وه. او تر اخره پورې مرزب زب نه شو، ضد پر تڼي پاتې شو
 سرسيد احمد خان هم د غربي تعليم نه فايده مند شوه و،
 دوى دواړو غوښتل چې مسلمان اولس دې علم زده کړي
 مگر د دواړو په (APYACH) کښې دځکې او آسمان فرق و،
 قاسم خان د خارجي سستم نه نفرت کولو، او دغر نفرت د
 انگرېزي تعليمي نظام او د دوى د تهذيب او تمدن نه
 هم وو، داځکه چې پرنگيان دده په نظر غاصبان
 وو، دوى هند کښې د مسلمان د قوت د ختمه ولو دمه وار
 گڼل، د يو بند دارالعلوم کښې غريبانان مسلمانان طالب،
 علما وو، د دې مدرسي د اوصول و و چې د شتمنو خلکو
 نه يې تحفي يا سوغاتون نه قبلول، خوکه چيرې به د دارالعلوم
 د ترقي د پاره، چنده ورکوله، دوى يې مخالف نه و،
 خودې شي تر به يې خيال کولو، چې د دې په سبب به
 زموږ دارالعلوم د دولت مندو خلکو، يا د پرنگي د پيچتا
 مسلمانانو په لاس ورنشي، دوى به طالب علما نو تر د
 اسلامي دينياتو نه علاوه، قرآن، سنت، عربي او فابي
 ژبو درس ورکولو، او فلسفه او ادبياتو تدريس هم
 کيدو، خودې نه علاوه، دوى سياسي پوهنې درس
 هم ورکولو، دوى به طالبان د ديني علم سره سره دموچر

دنيا حالاتو او سياستونو نه هم خبرول، او ددوي به يې
 ضد استعماري روزنه كوله، دوي صرف مسلمانانو ته درس
 يا داخله نه وركوله، بلكې دوي دومره آزادي خيال وو چې
 د هر مذهب هندوستان ته يې داخلي اجازت وركولو
 دوي په سټوکه ضد استعمار خلك وو، په دوي كې مشهور عبیدالله
 سندهي چې اول جنګ عظيم كېني افغانستان ته تللې و، او
 هلته يې يو آزادي حكومت جوړ كړې و، شيخ الهند محمد الحسن
 چې د ديوبند لوي عالم و، هغه پرنگي په نور او بو كېني
 د پېرو پښتنو عالمانو سره بندي كړې، او د لوي بابا باچا
 خان چې هغه وخت حوان هلك و، ددوي دواړو سره يې
 پنځه رابطه وه، او حاجي صاحب ترنگزو ددوي په اشاره
 قبائلي علاقتو ته د غزا په نيت تلې و، ددې ديو بندي مكتب
 فكر عالمانو روستو په خلافت مومينت كېني دېره لويه
 برخه واخيسته، بيا دوي جمعيت علاهند جوړ كړې، چې
 ددوي پروگرام د پېر ترقي پسند و، په دوي باندې د لوي
 افغان سيد جمال الدين پانې اسلام اثر و، همدغه وجه وه
 چې دوي مسلم ليك كېني هيڅ داسې كشتن نه درلودل
 چې دوي پكېني داخل شي، دا ځكه چې د مسلم ليك آبا-
 سر سيد احمد خان و چې ۱۸۵۷ د پاڅون نه پس د خپل
 سياست او رويي بدله كړه، دده سياست او جهل و جهل

بنيادي محور د پرنکي وفاداري وه، چې د ديو بند مکتب
 فکر بالکل ضد وو، که څه هم اول سرکښي سيد احمد خان
 هم د متحده هندوستاني قوم پرستي حق گڼي وو، دے
 د متحده قوميت په حق گڼي وو، د مسلم هندو اتحاد
 عالم برادر و، مگر د کانگرس ۱۸۸۵ د جوړېدو نېرس
 ده خپل طرز بدل کړو، ۱۸۸۵ نه مخکښي ده يو ځل ويلي
 وو، « د غر ^{ماهيره} وئ چې هندو او مسلمان د مذهبي
 فرقو په حواله نژدې دي، که هندو دے يا مسلمان،
 او که عيسائي، خو چې د وئ په يو هيواد او وطن گڼي
 ژوند کوي نو يو ملت جوړوي، که د د وئ عقیده هر څه
 وي، او چونکه د وئ ټول يو ملت دے، نو ځکه د وئ تر د
 عامو سياسي گټو د پاره يو کيدل پکار دي، مونږ بايد
 د مشترکه مسايلو د حل د پاره متحد شو، که مونږ به داسې
 وکړل نو ژوندي به پاتې شو، او که نه نو داسې اړيکي
 به دهندوانو او مسلمانانو دواړو د پاره يو برابر تباڼه کونکي و.»
 « مضامين سرسيد ص ۸۱ .

د حيران تيا خبره د غر ده چې سرسيد احمد خان
 ۱۸۸۵ گڼي د کانگرس د بنسټ نه لږ روستو خپل سياسي
 چلن بالکل په سل درجو بدل کړو، فرقه پرست شو،
 دا ولې داسې معلومېږي چې اوس پرنگيا نو خپله غلطې

محسوس ڪري ٿو ، هغه داسي چي دوي دهنڊاڪثريت
 هندوانو ته دومن موقع ورڪري ٿو ، چي دزرڪلن غلام
 توب نه هندوان رو رو را بيداريدل ، اودننه ويشنتوب
 پرنگيانو محسوس ڪري ٿو ، نو دوي مذهبي ڪري
 په بنياد اودحالانق په تقاضا ، دهنڊاويه مقابل ڪنبي ،
 مسلمان بيرته راغبتول غوڻستل ، داڻڪه چي اوس هندويه
 تعليمي اواقصا دي توڳه دومن مخڪنبي تللي وو ، چي مسلمان
 بي زڪوٽا هم نه ٿو ، اومسلمان پرنگي دومن زبلي ٿو چي
 دترس قابل ٿو ، نو پرنگيانو خيال وڪرو چي راشه اول
 سرڪنبي مو دهنڊون فائده وچته ڪو ، مسلمان مچا وڊبولو
 اوس دمسلمان نه خطرہ نشته بايد دهنڊا واقو خطرہ دمسلمان
 په زوري مخه وڻسو ، نو دوي قصداً مسلمانانو ته ترجہ
 ورڪو ، مگر اوس ٻيو ناوخته وه ، مگر بيا هم دوي مذهبي
 ڪري ته لمن وهله ، هدي وخت ڪنبي هندوانو ڪنبي مذهبي
 انتهاپسند وو ، علان وڪرو ، چي دهنڊا مسلمانان بيرته هندوان
 وان ڪول پڪار دي ، دغو احوالول بي بند ول غوڻستل ، مسلمانان
 ورته دتبليغ دله جوڀه ڪو ، چي ددي مذهبي فساداتو
 په وجه هندو مسلم اتحاد لاپ وڪرو وڊشو ، سرسيد احمد
 خان ، وويل ، چي هندي مسلمانان بايد پرنگي ته وفادار پائج
 شي ، دوي خير په دي ڪنبي دے ، چي دپرنگي حمايت او

مرسته وکړي، دهند د آزادۍ په وجه مسلمانان هېڅ برخه نه مومي، ن موږ خیر د پرنکي پر موجودیت کښې دے، کانگرس دهند وانو تنظيم دے، ده وویل، چې دغه به اخیر کښې دهند وانو غلبه شي د لکھنؤ ښار دې بیان نه پس دهند مسلمانانو د بحث موضوع د کانگرس جوړښت او د هغه په مسلمانو باندې د اثراتو متعلق و، لکه د مثال په توګه د بنگال ملي اسلامي تړون، د کلکتې محمدي ادبي ټولنه او مدارس انجمن اسلامیه ټولو دوی د کانگرس مخالفت و کړو، په لکھنؤ ښار الله آباد، لاهور، کلکتہ او نورو ښارو کښې داسې قراردادونه پاس شول، چې هغه دوی کانگرس غندلے و،.

د کانگرس د جوړیدو نه پس سمدستي سرسید احمد خان د مسلمانو جاگیر دارانو او سرمایہ دارانو او روشن فکرو ټول هندي کانگرس ضد سازمان *United Friends of India* تر نوم لاندې جوړ کړو، او ده - ۱۸۸۸ - کښې خپل انګرین دوست، گراهام ترولیکل؛ چې د دې ټولنې مقصد دا و، چې د کانگرس د سیاسي نظریاتو او فعالیتونو مزاحمت وکړي. هم په دې کال پرنګیانو د کانگرس په خلاف یوبل محاذ جوړ کړو، چې پکښې دهند وستان، جاگیردار، شهنشادګان او لوی لوی افسران شامل وو، د دوی د ګوند یا محاذ نوم و:

(متحدہ ہندوستان وطن پالونکے تہون) ددوئی کار دغه و
چې دکانگرس مخالفت به کوي.

په کانگرس باندې دسر سید احمد خان دټولونږ غټ
اعتراض دغه و چې ددوئی دپرنګي دحکومت مخالفت کوي،
پخوا به ده پخپله ویل، چې هندوستان کېنې دبرطانوي حکومت
په پالیسۍ کېنې بدلون پکار دے، خو دکانگرس دجوړیدو
نه وروسته ده دپرنګي واکدارانو ته بغیرڅه شرط وولای
کوله، دغه شان دے دخپل هغې مقصد مخالف شو چې تردې
وخته پورې یې ده پخپله وکالت کولو. (یعنې دهندو او
مسلمان اتحاد) دهندو او مسلمان دملګرتیا په ځای دهندو
مسلمان دا اختلاف ملګرے شو، اوس یې دغه دلیل وړاندې
کولو، چې هندوستان کېنې دمتخلفو نژادو او نسلونو او
مذهبي فرقو په مینځ کېنې هېڅ کله ملي ګټې نه شته.

هدغه شان ده په مسلمانانو کېنې دمغربي طرز تعلیم خورولو،
کوښښ شروع کړ، ترڅو چې دهندوانو مقابله وکړي
نوده ورته دعلي ګر کالج بنیاد کېښوده، چې دے کالج
کېنې دهندوستان دمالدارو خلکو زامنو سبق ویلو، ددوئی ته
به عام تعلیم ورکړ کیدو، خو په څنګه کېنې به ورته دپرنګي
نه زیات دهندو نه خطر ورتو مخکېنې مخکېنې کوله، چې ددوئی
به زیات فرقې پرست تربیه شول، او دپرنګي خلاف به نه و.

بلڳي پرنڪي يه دوئي دهندوانو دغلبني نه يوقسم بهالشارلو
 بلڳي غارڀا ته دديوبند مسلمانان وو، چي دوئي دمسلمانانو
 دبدبختيو ذمه وار هندو نه شمارلو، بلڳي پرنڪي يي شمارلو،
 دهخوئي دليل دغه و چي پرنڪي صرف په هند کښي مسلمان
 نه دے ٻي واکه کړے او تباہ کړے، بلڳي دجيل الطارق
 نه راواخله ټوله اسلامي نړۍ يي تباہ کړې ده، نو
 چي خوځ دغه وايي، چي هندو نه خطرہ او دپرنڪي په
 وفاداري کښي فايده ده، دغه نمونہ خلک دپرنڪي دلالان
 دي، هم دغه وجه وه چي دوئي دسرسيد او علي کس
 مکتب فکر غرب زده مسلمانانو سخت مخالف وو، دوئي هم
 په مسلمانانو کښي تعليم خورولو، دوئي غوښتل چي مسلمانان
 خپل شان شوکت بيرته واخلي، مگر دوئي دپان اسلام ^{ملگري}
 دکافرو، او پرنڪي خلاف، دجهاد په حق کښي وو، چي
 هغه ددرس او تدريس دجهاد نه راښوولے دقلم او توري
 جهاد پورې، دوئي تيار وو، او علي کريانو دغه لاره
 غلط بلله، او پرنڪي دجهاد خلاف يو پنجابے پيغمبرع
 پيدا کړو، چي په مسلمانانو کښي جهاد ٻي معني کړي اودغه
 ورته خون کښي کښنوي، چي اهل کتاب سر جهاد نشي، نو
 قاديان کښي ورته ۱۸۸۹ کښي احمد قادياني نوځه مسلمان
 پيغمبر علان کړو، دغه مريدانو اسلام دنويو اجتماعي

اقتصادی او سیاسي شرایطو په قالب کښې اچولوباندې
پیل وکړو، د نورو مذهبونو خلکو خصوصاً په عیسایانو
او په هندوانو اچھوتو کښې د خپلې عقیدې د خورولوپه
هڅه کښې وو، دوی د پرتګي او مسلمانو ترمنځ، د سیاسي
همکارۍ د پان نظریاتي حیوان وړاندې کولو کوښښ کولو
دوی به ویل، چې د کافرانو یعنې اهل کتابو خلاف د جهاد
نظریه د قرآن د اصلي عقیدې، په ضد ده، د دې فرقې،
غریبو د داسې نظریې وړاندې کولو سره برتانوي،
حکومت غټ خدمت کولو، پرتګیانو یواځه تر سرسید احمد
خان، په لاس کښې کړی و، او بل اړخ ته یې مرزیان تیار
کړي وو، او ایران کښې یې د جهاد خلاف یو بل سړی،
پیدا کړی و، چې نن سبا هغه فرقه د بهائوي فرقې پر نوم
مشهوره شوه، دغه کارونه پرتګي ځکه کول، چې مسلمان
سره جهاد واحد و سله وه، چې دوی مسلمان ملت د
پرتګي خلاف را پورته کول شو، نو پرتګیانو خیال کولو
چې که چیرې دغه د جهاد نعره یې اعتباره شي، نو به یې
خلاف بیا دوی نشي راپاڅیدل، نو د سرسید احمد خان
دله او مرزیان دواړه په سیاسي توګه پرتګي دوست وو،
که څه هم په مذهبي چارو کښې بیل، بیل وو.
د هندوستان صنعت او کاروبار دوه غټ مرکزونه وو.

چې هغه يوه بمبې او هغه بله کلکته وه ، په دې کښې هندوان
 راجم شوي وو ، او دېر لوی دولت يې د پرنکي دوستي
 په لک کتنل و ، نو دوی روسو د کانگرس اقتصادي د
 ملي هلو وکې کردار ادا کولو ، چونکه مسلمانان عموماً ،
 عسکري يا جاگيردار خلک وو ، او د دوی هسې هم پرنکي
 د ظلم په هچن انځوریدل ، نو دوی په اقتصادي توگه دېر
 کمزوري وو ، او خاصکر د سرمايه دارۍ په مسئله کښې
 خو دوی دېر روستو پاتې وو ، مگر چې څوک وو ، هغه
 د اسماعيلي فرقې او ياد کا تهيارۍ بورې فرقې خلک وو .
 مسلمانانو ۱۸۹۲ کښې يو اسلامي ټولنه جوړه شوه ، چې
 دوی ورته نوم (ندوۃ العلماء) ورکړ ، د دوی دغه
 هڅه وه چې جديد تعليم هندوستان ته ثقافت ، ملي او
 اسلامي غبرني عنعنات او د اسلام اصلي مقدس روح
 ټول دېو پر دگرم په شکل مخ په وړاندې بوحي دغه
 ټولنه د علي گډ مکتب فکر نه بغاوت کونکي لوی اديب
 او شاعر شبلي نعماني په کوښښونو جوړه شوه ، داځکه
 چې د علي گډ د اسلام د دېر نږدې نه ليدل و ، او خاصکر
 د علي گډ کالج پرنکي پرنسپل تيودور بیک مسلمان دښمني ،
 ټاليسي نه زړه شينه وو . په لومړي وختونو کښې زيات
 غبري يې پرنکي دښمنه علما وو ، مگر په ځينو خبرو کښې ،

يې د علي گېر امور باندې هکاري هم کوله ، دوی د سر-
 سيد احمد خان مخالفت ډېر نه کولو ، مگر دکالچ پرنگې پرنسپل
 نه په عذاب وو ، چې ده به خپل شاگردان د دوی خلاف لاسل
 چې دوی بيا روستو ورو ، دهندي نسلزم او ډېر ننگي
 د بنمنه سياست طرف ته مایل شول ،

د علي گېر کالچ پر نسلپل ټیوډ وړيک چلونو او د سر سيد احمد
 خان لخوا د ده هایت حیثی خلک مایوسه کړل چې هغوی کښې
 نواب محسن الملک وقار الملک او الطاف حسین حالی وو ، چې دوی
 په یوه مضمون کښې د سر سيد احمد خان د برطانیه د پالیسي خصوصاً
 د هند په شمالي غربي سرحد باندې د فوجي يرغلونو پر بار
 کښې وو چې سر سيد احمد خان دغه پرنگي پالیسي تاییدولو
 او دوی يې غندنه کوله ، خود غم مضمون شایع خلک نشو
 چې سمدستي سر سيد احمد خان مړ شو يعنی دې وخت
 کښې ۱۸۹۳ کښې تش په نوم ډيورنډ لائن د تړیدو پر وجه
 پښتون اولس ډېر ننگي خلاف راپور ته شوی و ، چې
 حالي او دده ملگري يې مخالفت کولو ، چې پرنگې زیاتئ
 کوي مگر ډېر ننگيانو اصلي چمچه سر سيد احمد خان تر مسلمان
 پښتون اولس نه پرنگي استاډېگران و ، دده اندازه لکي
 چې د دې هغه وخت کښې خومړ پښتون د بنمنه وو د سر
 سيد خان د مرگ سر دده سياست مړ نشو ، بلکې پرنگيانو

نور هم خټک کړو، هند وانو کښې بالکنکا دهر تلک او،
 اوبندگهوش غوندې خلک رو رو رامیدان ته شوي وو، او
 ددوئی په وجه کانگرس رو رو، پرنکي ضد کوندا بدلیدو
 باندې پیل وکړو، اوس پرنکي پوه شو چې د هند وانو
 غاښونه وشول، اوس دوئی چیچل کوي، نو دوئی یوکار
 وکړو چې دغه لار پکرزن سیاست و، چې دوئی ۱۹۰۵ کښې
 بنگال تقسیم کړو، ددې تقسیم نه ددوئی دوه مطلبه
 وو، یو دغه چې دکلکټي هندي بورژوې زور کم کړي
 او بل مسلمانان خوشحال کړي او که دغه سکیم ناکام شو
 نو دمسلمان او هندو ترمنځ د نفرت کرلو بڼه یو کار به
 وشي، نو د هند د آزادۍ دپاره به ددوئی لارې دوه شي
 همدغسې وشول چې دبنګال په تقسیم باندې هر تالونه
 شروع شول او هندوانو یې مخالفت کولو، اومسلمانانو
 یې حمایت کولو، نو ددې سره پرنکي هغه مسلمان طایفه
 کمزورې کړه، چې دوئی هند خطر نه گڼلو بلکې پرنکي
 او دپرنکي خپل ملګري یې مسلمان اولس ته ددوئی خیرخوا
 وروپېژندل، چونکه بنگال په اقتصادي توګه دپرنکي
 وو او بل دژبې او قوم له لحاظه دوئی ټول بنگالیان وو
 نو پرنکي غوښتل چې دغه اقتصادي او ملي قوت په مذهبي
 بڼه ددوئی نس کړي، او ټوټې ټوټې یې کړي، او د

مشرقي بنگال نه دوئي دتښ په نوم اسلامي نښلزم مرکز،
 جوړ کړي چې د دوئي ملگري وو، چې بيا دوئي دکانگرس
 په دښمنۍ او د پرنکي په وفادري باندې استعمال کړي،
 وایسرائي لارو کړن چې د هندوستان د آزادۍ د ټولو
 نه غټه دښمن سياسي هلې ځلې خو پرين ده، آزاد فکر خلک
 يې هم ټکول، نو کانگرس د بنگال د تقسيم خلاف ټول
 هندوستان کښې احتجاجي مظاهري وکړي، چې ورسره
 د هندوانو سرمايه دار سر سر کښې وو، او ملي روشن
 فکره مسلمانان يې هم ملگري وو، داځکه چې دوئي ترپه
 وه چې پر تلکي کوم کار کوي، ددې مقصد يې د مسلمانانو
 بښکړه نده، بلکې مونږه د نوي دښمن هندو خلاف د
 خپل مقصد د پاره استعمالوي، د بنگال د ویش د قانون چا-
 پيدو نه وروسته غټو مسلمانانو جاگيردارانو لکه نواب
 اف بهاکه هندو دښمنه سلوک باندې لاس پورې کړو
 علي گهانسيتيوت ددې اقدام هرکله وکړو، ترڅه
 حده پورې د غوکسانو د بنگال مسلمان بورو ژبې باندې
 اشر وکړو، داځکه چې د هندوانو کاروباري طبقې نه
 دوئي تنگ وو، چې سر کښې يې د مارواډيانو هوکار او
 صنعت کار وو، او بل د هندوستان د بيلو بيلو ملي دلو
 ترمنځ تجارتي صنعتي سيالي روانه وه، او خاصکر د-

د حکومت په سرکاري نوکرو باندې د دوئی تعلقات،
 خپو، او دغه ټول سوچه اقتصادي مسائل وو، مگر پرنګي
 دې تضادونو ته یوه مذهبي بڼه ورکړه، یعنې د هندو
 او مسلمان مسله یې ځنې جوړه کړه او په دې کښې د هندو
 مشترکاً هم ملامت و، چې دده د تقریرونو په داسې
 تعبیر کېده، چې دے په هندوستان باندې صرف د هندو
 علیه غواړي، نو پرنګي به د ثبوت دپاره دغه تقریرونه
 وړاندې کول، او دخپل ځان دپاره به یې په خپو او یو
 کښې ماهیان نیول، په دې پروپیګنډا وکښې پرنګي ډېر کامیاب و
 ډېر مسلمان روشن فکر د کانګرس نه بیزاره شول په ۱۹۰۵ کې
 بنارس کښې د کانګرس اجلاس کښې صرف اولسو غړیو
 گډون کړے و، چې په مخکښې غونډو کښې به د دوئی تعداد
 په سوونو، په بنگال کښې د هندوانو او مسلمانانو ترمنځ خوږ
 شخړې شروع شوې، چې د دې په وجه ډېر مسلمانان د کانګرس
 او تلک نه احتجاج په طور ترگوښه کیدل، مگر ابوالکلام آزاد ۱۹۱۸-۱۹ تر
 ۱۹۵۱ چې هغه وخت یو ویشتم کلن و، چې بیا روسټیو نامتو
 سیاستدان جوړ شو، نو دے تلاکیانو سر شامل شو، او
 یوې پټې تشدد پسندې ډلې کښې شامل شو، دا ځکه چې
 دے هندوستان ته قوم پرست و، او ضد پرنګي وو، او بل
 په دے باندې ضد پرنګي مسلمانانو مشرانو لکه شبلي نعماني

اثر و، د مولانا دوه غټې مقصدونه وو، هغه يودغه چې
 تلاکيانو ته دغه باور ورکړي چې ټول مسلمانان د پرنکي
 لکه نه دي، او بل دغه مقصد يې و چې د سر سيد احمد خان
 د مریدانو نه ځان ته رنګر وټان پيدا کړي، چې دوی،
 بالکل د پرنکي په وفاداري کښې لاړ نه شي، او د پرنکي،
 خلاف يې وروزي، دغه د آزاد د پاره څه اسانه کارونه
 نه وو، مګر دے په دې بر شو چې بنگال کښې د مسلمانانو -
 ځوانانو کښې ښه مضبوطه ډله ځان ته جوړه کړي، او
 تر ټرجمې پورې دده د مقبوليت آواز ه لاړه، نو د دې هلو
 ځلو سر د پرنکي دغه منصوبه ناکامه شوه، چې هندوستان
 به په مذهبي دښمنيو بدل کړي، او د آزادي تحريک به غړند
 کړي.

اوس پر نکيانو بل چل وکړو، چې د بنگال په تقسيم د
 دوی مقصد سر ته نه رسيدو، نو دوی د علي گېر گروپ په
 هيات د جداګانه انتخاباتو مسله رامنځ ته کړه.

بل دا چې د علي گېر کالج پرنکي پر نښل چې دواشرائے
 هند او د برطانيه د (Intelligence) سر يې پنځه رابطه وه،
 نو ده مسلمانان ولسول چې تاسو يو وفدواشرائے هند ته لاړ شي
 د پر نښل نوم آرچ بولدو، دے وفد اول وواشرائے هند
 نه شکر يه ادا کړ، او بيا يې ورته د انتخاباتو متعلق خبر وکړه

چې دغه نمونه انتخابات د مسلمانانو په ضد دي.

نو دوی وړ تر تجویز وړاندې کړو، چې انتخابات دې د مذهب په بنیادوشي، چې په حقیقت کې د دوی تجویز نه و، بلکې د پرنګې و، خو تش د مکر د پاره یې د دوی دخولې نه نشر کړو،

اغاخان چې د اسماعلیه فرقې مشر و، قیادت یې کولو دوی زیات په بمبي کې سرمایه دار خلک وو، جاگیر دار نه وو، خو وفد کې د علي ګر مکتب فکر اکثریت وو، او بدرالدین طیب غوندې روشن فکره سرمایه دار هم وو، چې دوی د بمبي نه تعلق درلوده، و اشراف هند دې وفد په درنوایي کې یو دعوت ورکړو، یعنې میلستیا ورکړه، ده خپل خطاب کې وویل: چې زه ستاسو په دې پوښتنه پوه شوم، چې تاسو غواړئ چې په کوشلونو کې دې ستاسو نمایندګي د مذهب په بنیاد وي، او د غم غوښتنه ستاسو هم جایز ده، چې دغه نمایندګي د مسلمانانو په شمیر پورې تړلې نه وي، بلکې د دوی د سیاسي اهمیت او تاج برطانیه ته د وفادارۍ په بنسټ دې وي، و اشراف هند زیاته کړه، چې د دې امید لري چې د علي ګر مکتب فکر روشن فکرانو او د برطانوي واکمنو تر مینځ به د غم کار په راتلونکو وختو کې هم روان وي، او نه ستاسو نه

دوفاداري هيله لرم.»

همدغه شان په ۱۹۰۹ کښې د آزاد جیداکانه انتخاباتو -
قانون پاس شو، پرنکي د مذهب په بنیاد د هندو او مسلمان
د جنگولو خښته کېښوده.

د اسلامي سياسي گوند د پان اول تجويز د دهاکي نواب
سليم الله خان وړاندې کړو دده مطلب دغه و، چې داسې گوند
يعنې پارټي جوړه شي چې د کانگرس ضد او د پرنکي په وفاداري
کر دار ولوبوي، او دده تجويزونه په دهاکه کښې د مشهور علي
گډې مکتب اهم شخصيت تر صدارت لاندې منظور شول، او
دې اجلاس يوه دلنډوخت د پاره يوه جرگه وټاکله چې آل
انديا مسلم ليگ نوم يې ورکړو، چې د دې کيټي مرستيالان
محسن الملك او وقار الملك مقرر شول، د مسلم ليگ لومړئ کانفرنس
۲۴ دسمبر ۱۹۰۶ کښې په کراچي کېږي پرانست، چې صدارت
يې مشهور مسلمان صنعت کار آدم جی کولو، په دې کښې د علي
گډې گروپ نمايندگي محسن الملك او وقار الملك کوله، د مسلم ليگ
هنشور سيد حسن بلگرامي لخوا ليکل شوې او ترتيب شوې و،
د مسلم ليگ د جوړولو په سلسله کېږي پنجاب، بنګال، يوبي، سي پي
د جاگيردارو په مسلمانو تفليم يافته طبقې کېږي دغه برخه اخيستي
ده، يوڅو مسلمان سرمايمدار لکه آدم جی پير باني هم شامل
ووا، د بېجې سرمايه دارو مسلمانانو په کېږي کلوون نه وکړي.

خو مخالفت ۾ ٻي هم نه وڃي ٿو ، اڃا خان دمسلم ليگ اول صدر منتخب ٿيو ٿو ، اڃا خان دپرننگيا نو دپارو يو آئيڊيل سره ٿو ، ڇي هغه خويو د صنعت کارو اسماعيلي فرقي روحاني مشر وٺو او بل د جاگيردارو د بنمن هم نه وٺو ، او د علي گه کالچ پرنسپل اڄ بولم دمسلمانانو سياستدانو پٽ مشاور وٺو (Adviser) د حڪومت او ددوي ترمينج به ٻي رابطه سائله ، ڇي دهاگه کني دمسلم ليگ اجلاس وٺو ، نو ددوي دغه نمونه شعارونه منظور ڪرل (۱) دبرطانوي حڪومت دپارو به مسلمانانو کني دوفاداري جزبه مضبوطول ، او مسلم ليگ به دحڪومت او مسلمان قوم په مينج کني داعتبار سائلو دنده په غاڻه اخلي .

۲- دهند دمسلمانانو دحقوقو سائلو ، او مخ پرمهاند ٻوتل ، او ددوي د ضرورتونو او مصيبتونو دحڪومت سره دلري کولو په باره کني کار ڪرل ، دگوند پرمهاند او مشورا په مارچ ۱۹۰۸ کني علي گه کني دمحمد شاه دين ترصدارت لاندې . دريم کانفرنس کني منظور ٿول ، پرمهاند کني ددهاگي کانفرنس کني ٽولي مطالبي شاملې وې ، مسلم ليگ په دې ٽينگار وکړو ، ڇي دهندوانو د تسلط نه د- مسلمانانو ژغورلو دپارو هندوستان باندې دپرننگي حڪومت ضروري کني ، او مسلم ليگ په دې عقيدو دے ڇي برطانيه يواځني طاقت دے ڇي دهغي لاندې هند دامن ،

روحاني ، ذهني او ترقي وده ڪوئي شيءِ ، نو دمسلمانانو پورې اڀه لري ڇي ، دبرطانيه عزت ۾ مخ يوحئي ، او عام ذهني ڪنڀي دبرطانيه ڀار احترام او مينه پيدا ڪولولاره ڪنڀي خپل قوت بقول ۾ ڏي ڪنڀي ولگوي ،»

هم ۾ ڏي اجلاس ڪنڀي دوي دبنڪال دتقسيم هرڪل ڪرڻ او دسواراخ او سواد پشي دتخريڪونو غندن ۾ وڃي .
چي ڇه وخت ڪاندهي دجنوبي افرريقي نه هندترائي نو دڪانگرس هلي ڇلي ڊهر ڇي تيز ڇي شوي ، ترڊي وخته پور ڇي محمدعلي جناح ۾ ڪانگرس ڪنڀي و ، چونڪه جناح جاگيردار نه و ، بلڪي ديو ڇي تجارتي ڪورنر سر ڇي تعلق درلوده ، نو ڇڪه دئي نيچ ۾ نيغه دپرنڪي ايجنٽ نه و ، لڪه ڇرنڪه ڇي دغه نور مسلمانان وو ، يعني ه سرسيد خان نه راواخله تراغا خان پور ڇي ، دڪاندهي جي يا ۾ بله معنيٰ دجناح اختلافات هغه وخت پيدا شول ڇي دوي د هنديه آزادي باند ڇي خبر ڇي ڪولي ، نو ڪاندهي جي تپوس وڪي و ، ڪه نومون ه مطالب ڇي حڪومت هندونمني نومون به بيا ڇه ڪوو ؟ جناح خواب ورڪي وڃي مون به بيا مطالبه ڪوو ، ڪاندهي ڇي تپوس ڪي و ڇي ڪه بيا نه مني بيا به ڇه ڪوو ڇي جناح وويل ڇي بيا به مطالبه ڪوو ، ڪاندهي ۾ دريم ڇل ورتي ويل ڇي ڪه بيا حڪومت

نه مٽي؟ د جناح دريم حل خواب دغه وڃي بيا به مطالبه
 ڪوو، مگر ڪاندهي جي خواب ورڪو وڃي بيا به مطالبه
 نه ڪوو بلڪي د مکلي آزادي د پان به جدوجهد ڪوو، په
 دې باندې د جناح طبيعت ختمه شو، دا حڪم ڇي دے يو
 وڪيل وڻ، او د تجارتي او سرمايه داري طبقي نمايندگي ڀي
 ڪوله، نو د حڪومت هند سره ڊيگري سياست دده په فايده
 ڪڀي نه وو. او ڪاندهي جي خولنگ وڻ، بغير د آزادي نه ڀي
 په بل شي زپه نه سرپيدو، نو د جناح بابا او ڪاندهي ڇي تر
 مينج رو رولاري بيليدې، ڇي اخرڪار جناح د ڪانگرس
 نه لاپو مسلم ليگ ڪڀي شامل شو، دے هم د سر سيد احمد خان
 د مشڪردانو په قطار ڪڀي ودريدو، چونڪه ده د بوره خوجه
 او اسماعيلي بمبي مسلمانانو تجارتي دلې نمايندگي ڪوله، نو
 خپلو خيال اتو او ڪرو وپو ڪڀي دومره پاليت نه وڻ، لکه د پنجاب
 سي. ڀي. يو. ڀي او د بنگال جا گيردارانو و.

مسلم ليگ باندې د دغوقبضه وه، ڇي د پرنگي ډوټ
 پالش نه بل ڪار ددوي نه وڻ، او س جناح رو رو د پرنگي سياسي
 فرقو پرست سياست ڪڀي ورننوتو، هغه خيالات ڀي رو رو
 ورڪيدل، ڇي پخوا به ده د مسلمان او هندو د اتحاد خبري
 ڪولي، او س ده هم د سر سيد احمد خان غوندي جدا پسند
 شو، د اتحاد په ڄاے د هندو او مسلمان اختلافاتو تر لمن وهله.

اوس د جناح د پارو مشڪله دغه وه چې مسلمان پورڅواري
 او فيودلي گروپونه څرنگي سره وټري، چې مسلم ليگ
 کښې جاگيرداران لېروو، نو ده دغه چالاكي وکړه، چې
 د کاندھي جي او د کارنگرس مخالفت يې په زور شور سره
 شروع کړو، د جناح ليگ په کلکته کښې دخلافت تحريک او
 د کاندھي جي پروگرام وغندلو، او کاندھي جي تر يې ليک
 وليکلو، چې زه په دې وجه ستا د پروگرام ملاتړ نکوم
 چې د عوامو راپارول مکمله بې نظامي او گډوډي پيدا کوي
 اوده ورته وليکل چې زه په دې سوچ کوم نوزه بې ارامه
 شم، هم دغه ډيرنگي او ليکيا نو سياست و، چې دوځ
 جناح هم په خپل رنگا کښې رنگ کړو.

ده وويل، چې د کاندھي جي دا احتجاج لاره غلطه
 ده، او زما لاسمه ده، او آئيني لاره ده، ده سولناو ما
 سخت مخالفت وکړو، نو په دې توگه يو وخت دهندو او
 د مسلمان ديوالي سفير د مسلمانانو د بيلتون غوښتنې دعو-
 يدار جوړ شو، د علي گروپ د اول نه دخلافت تحريک
 سخت مخالف و، دوځ به دخپل گروپ اخبارونو او رسالو
 کښې دخلافت د تحريک د مشرانو خلاف قسم الزامونه
 لگول چې د دوځ د تنقيد نشانه، محمد علي جوهر، ابولکلام-
 ازاد او دخلافت نور مشران وو.

مخڪنبي دمسلماننو سرمايه داره طبقه چي زيات اڪثريت
 پي بمبي او کلڪته ڪنبي وو، دويءَ دجناح په وجه دڪانگرس
 سرو ملگري وو، خو ددويءَ او هندي هندوانو پاڻکوالوپه
 منج ڪنبي رقابت دم پريد و په وجه دويءَ رو رودفرقه
 پرست سياست غاڙي ته راکش شول، که څه هم دمسلمانانو
 جاگيردارانو او ددويءَ ڪنٽي يونٽسم نه وي او بيا ۱۹۲۳ -
 ۱۹۲۷ کالوپه دوران ڪنبي دنسلي او مذهبي فساداتو کار نور
 هم وران ڪړو، اوس پرڻکي مسلمان جاگيرداره طبقه اوسرما
 داره طبقه دخپل مقصد دپارو ويله ڪړه، او مشرکيري پي
 دجناح په لاس ورکړه، اوس دمسلمان او دهندو نزمينج
 تر دپره حده پورې پرڻکي نفرت ڪړل و، نوجناح صاحب
 ددي نه فايده وچته ڪړه، نو ده خپلي دلسي ته دغه
 نعره ورکړه، چي مونږه دم ومينن حيثيت دپارو دکاندي
 جي غوندې احتياجي لاره غوره نه گڼو، بلکي زمونږه لاره
 ايٺي او پالماڻي جدوجهد باندې مشتمله ده، دده پروگرام
 د ۱۹۲۳ - ۱۹۲۷ په مينج ڪنبي برابر شو، دجناح صاحب د
 پروگرام مسلمان سرمايه داره طبقي پي هر ڪله وکړو،
 دا ځکه چي ده په پروگرام ڪنبي ددويءَ دپارو دهندوانو
 خلافت درقابت بنه موقع پکښي ليکله شوي وي، په مسلم
 ليک ڪنبي دننه هغه وخت شديد اختلافات پيدا شول چي،

دوئ د سائنس کیمش متعلق خپل خپل خیالات څرگند کړل، او پدې باندې د جناح او شفیق سخت اختلافات راغلل.

دسمبر ۱۹۲۷ د کراچۍ غونډې نه لږ مخکېنې سر میا محمد شفیق د جناح نه بغاوت وکړ، او دخپل گروپ یا ډلې سره بیل شو. شفیق گروپ لاهور کېنې خپل کانفرانس جوړ کړ، دغه گروپ د پنجاب، سندھ، یوپی، د جاگیردارانو نه جوړ وو، او دوئ پخوانۍ پرنکي پرسته ډله وه، د سرمایه دارو او صنعت کارو ډلې مشري جناح کوله چې دوئ د بیبي او کلکې نه تعلق درلوده، یا په بله معنی د مسلمانانو د جاگیردارو او سرمایه دارو، اختلافات وو، چې جناح به د ضرورت مطابق د هندوانو او کانگرس مخالفت کولو، مگر جاگیردار پیداشي د پرنکي ملګري وو، او دغه اختلافات حکم ل غل، چې د جناح سیاست پرابونډې د پرنکي او دوئ د دلا لائق جاگیردارو په کټه نه وو، یعنې د کانگرس میانه روه رهبران سره ګډه کار کول مناستوي

چې دې ته د شفیق ډله تیاره نه وه.

چې جناح پوه شو چې دغه نمونې سیاست دده د پان مشکلات پیدا کوي، نو ده د جاگیردارو راڅي کولو د پان خپل مشهور څوارلس نقطې پروګرام وړاندې کړ، چې دغه کېنې

تو لوتو مرعات ورڪهڻ شوق وٽ، يا به بله معنيٰ جناح
 سر و لنگو، او ددي پروگرام سر فرقہ پرست سياست
 نور هم تيز شو، چي دغه ڊپرنگي او دده دلالانو منشہ
 وہ، نو حڪم ۱۹۳۰ داله آباد ليکي ۽ خوندمه کڻي شفيع
 گروپ د جناح سر بيا يوڄائے شول.

مگر دغه خوارس نقطي پروگرام ڊاڪٽر انصاري
 او مولانا ابوالڪلام آزاد رداعلان ڪيو، چي درويئي
 غتا اعتراض دغه وٽ، چي دغه نمونہ ڪارونر دهندارائي
 دپار مشکلات پيدا ڪوي، همدغه وجهه وه چي دآن ادبي
 صاحب لار رو رو بيلاه شوه، يعني دقوم پرستو مسلمانان
 او انگريزي پرستو ۽ منج کڻي دهندي مسلمانانو ۽ فايده
 باندې جنگ وٽ، چي دضد استعمار مسلمانانو خيال دغه وٽ چي
 متحدہ هند کڻي مسلمانان به ۽ امن وي، ڊپرنگي پرستي
 ڊلي وٽل چي نه بيليدل ۽ بهتر دي، ددي دغ مطلب
 نه دے چي، جناح ۽ هرخير باندې قادر وٽ، بجاکير داف
 او سر مايم دارانو ۽ کبله کڻي دے ڊپر ز ۽ شينه وو،
 او يوڄل ۽ ويلي وو: چي مسلم ليگ خه شتي دے،
 (يونہ او يوڄا Typewriter دغه مسلم ليگ دے)،

يو وخت داسي راغے چي جناح ز ۽ ماتي لندن
 نه لارو، هلته ميسٽ شو، داڄڪه چي ليکيانو دداخلي شمر

نه تر سپين مو را غل و و، د سياست نه تو بکار و و.

چې خه وخت ۱۹۳۰ نه بعد با چا خان او دده خدای
خدمتکار تحریک په قول نه نړۍ او هندوستان کېنې روتن
شو، او بل دوئی د پرنګي د ظلم او د لیکیانو او د دوئی د
سياست په وجه خدای خدمتکار د کانګرس غیر تر ولیدل
نو دلته پرنګي او دده د لالان وار خطا شول، دا ځکه چې
پښتانه مسلمانان و و، او بل ضد سامراج و و، نو پرنګي
سره غم شو، چې کوم کار مونږه د سر سید احمد خان نه
شروع کړی و، (یعنې د هندو او مسلمان په منځ کې بې اتفاقي)
هغه نن راتر خان عبدالغفار خان تباہ کوي، او بله خطره
د خدای خدمتکارو نه دغه وه، چې دغه تنظیم د هندوستان
نورو مسلمانو سیمو ته خور نه شي، نو پرنګي تر بیا خپل
زوړ مړور ملګری وړ په یاد شو، اولیکي ډله د ننواږت
په شکل ورغله او جناح بابا یې هند ته راوستو، چې لیکیان
منظم کړي او د هندو او مسلمان د اتحاد مخه وینسي.

بل دا چې جرمني کېنې هټلر او نازیان په قدرت راغلي
و و، نو پرنګي نو تر کانګرس په مقابل کېنې دخپل وفادار
ګوند ضرورت ډېر زیات شو، نو دوئی ځکه خپل ملګری
د لیکیانو په ذریعه پخولا کړ و، د خدای خدمتکار و خلا
پرنګي نو د دوه لویو لویو علاو یو بل مخا خلاص کړ و، چې

پښتانه. ېې انفاقه كړي، چې هغريو پښجا بې هيله ماسترو،
 چې نوم ېې عنايت الله مشرقي و، ده په پښتنو كښې د
 خاكسار تحريك بنسټ كېښود، چې دوئى هم دخداى خد-
 متگارو په پشمه. كول، وړديا به ېې اغوستې وې،
 بيلچه د دوئى نشان و، دغه يو فاشيه تنظيم و.
 علامه مشرقي په يورپا كښې سبق ويلې و، نو ده
 ديورپي فاشيتي تنظيمونو نقل كولو، د ډنمارك دنازي،
 گوند نشان بيلچه وه، ده هم دغه نشان پټ او غلا كړې
 و، د خاكسارو نشان ېې كړو، مگر د دوئى غټ مقصد
 دغه و، چې دخداى خدمتگارو مقابله وكړي، چې دوئى
 په دې كښې سخت ناكام شول، داځكه چې دوئى خه
 ژوندۍ نظريه نه درلوده، اول وختو كښې پښتانه
 په دوكه شول، بيلچې ېې وگرځولې، مگر روستو حثي
 بذطن شول، داځكه چې د دوئى اصلي مقصد د پښتون
 خدمت نه و، بلكې د پښتون په ضد راپورته شوي وو.

په ۱۹۳۰ كالنكرس د كراچۍ په اجلاس كښې باچا خان
 سره دخپل خداى خدمتگارو گډون كړې و، چې ددې
 په ذريعه پر ټول هند كښې د دوئى پرويگنډ و شو،
 پاچا خان ليكي: چې مونږ د اجلاس نه پس دوه ډلې
 شو، چې حثي د كراچۍ نه وطن ته راواپس شول، زه

او مقصود جان او نور حُني د هند په دور لار وچې د
 خدای خدمتکارو، پرو پیګنډه و شي، موږ چې کراچي
 کښې جهاز ته ختو، نو موږ ولوټه او سورني غږ ول، چې
 پرنگیانو او هندوستانیانو باندې ډېر اشرکې و، او
 چې بېجه ته لاړو، نو زموږ د لیدو دپاره ډېر مسلمانان
 راغلي وو، او دوی باندې اشر و شو، لفظ به لفظ لیکي،
 (ځای په ځای موحسې وکړې، او بله دا چې زموږ
 په ورتلو په مسلمانانو هم اشر و شو، خو پرنگیانو باندې
 میڼې لګیا شو، زموږ خلاف یې دا پرو پیګنډه مسلمانانو
 کښې شروع کړه، داخلک هندوانو په دې غرض راوستي
 دي، چې جماعتونو سر ډولکي او باجې وغږوي، چې
 سیال مسلمانانو ته د هندوانو په ډولکو او باجو خړ اعراض
 نه وي، د دې نه معلومېږي چې پرنگي سر څنګه وه، چې
 باچا خان راته هندو مسلمانانو اتحاد جوړ نه کړي، نو پرنگي
 نه صرف په هندوستان کښې د پښتنو خلاف نفرت خورول
 بلکې خپله صوبه کښې یې و رته هم مصیبتونه جوړول،
 چوڼکه د کانګرس سیاست او د خدای خدمتکارو سیاست
 سره سمون خور، نو ځکه دوی د مشترکه دښمن دپاره
 سر ملګري شول، چې نه صرف خدای خدمتکار بلکې
 د هند قوم پرست مسلمان او دیوبند مکتب فکر عالمان

هم دکانگرس ملگري شول ، او مسلم ليک خپل سياست
 دهندو په مخالفت باندې روان کېدو ، هم په دې کېښې
 د پرنکي لاس و ، چې دغه دهندو او مسلمان او د مسلم ليک
 او کانگرس قيصه يې دومره زياته کړه ، چې آخر دوی
 هند د مذهب په نوم ۱۴ اگست ۱۹۴۷ کېښې تقسيم کړه ،
 پرنکي خپل ملگري په پاکستانی تخت کېښول ، دغسې
 مسلم ليکيانو هغه تاريخي وظيفه ترسره کړه ، کومه
 چې په ۱۸۵۷ کېښې د پاڅون نه پس دوی په سراخيستی وه .

پاچا خان او نور هندي مسلمانان مشران و لمب دهند د مسلمانانو د وېش مخالف وو

دغه خو اوس جوته خبره ده ، چې پر ننگي اول سر کښې هندوان د خان سر ملگري کړل ، چې په هند کښې خپلې منگلې ښخې کړي ، او مسلمان قوت تن نس کړي ، له ۱۷۵۷ نه تر ۱۸۵۷ پورې هندوانو د دې مهرباني او نرمې پالیسۍ نه پوره پوره فائده واخيسته ، دوی په اقتصادي او تعلیمي لحاظ دې سلو کالو کښې د پروا ننگ لاپل ، او مسلمانان ورځنې شاته پاتې شول ، چونکه دوی هند کښې اکثریت و ، نو نوې تعلیم یافته طبقه کښې رو رو ، دغه سوچ خوریدو چې د پروا ننگ د پارچدو جهد پکار دے ، او د حکومت هند سر یو مستقله رابطہ پکار ده ، نو د دې مطالبې او سفارشو کولو او رسولو دپاره دوی په ۱۸۸۵ کښې د کانگرس بنسټ کېښود ، چې اول سر کښې دغه کلب د تاج برطانیه د وفادارو په لښکر باندې مشتمل

۱. خو د زمان سره ڪا نگرڻ خپل شڪل بدلولو آن تر
 دې ڇي روستو ضد سامراج او دهند د آزادي غورځنگ
 ځني جو پڻ شو، د دې د مقابلي د پار ڏهند مسلمانانو
 مسلم ليگ ٻه له د پرنکي په لمسون ورته جو پڻ ڪړه،
 ڇي دوي په کانگرس غټ تور دغه ولگولو، ڇي دغه ضد
 پرنکي او ضد مسلمان تنظيم دے، که څه هم کانگرس
 کښي اڪثريت د هندوانو ۱، داځکه ڇي هند کښي اڪثريت
 د دوي ۱، خو د کانگرس سياست هند پرست نه ۱، او بلڻول
 سياسي هندوان په کانگرس کښي نه وو، ځني د پرنکي ملڪري
 وو، او ځني ٻه پر هند و پرست فرقه پرست گوندونو کښي
 راجم جمع شوي وو، چونکه د کانگرس سياست د مذهب په
 بنياد نه ۱، بلکي *secular* يا غير فرقه واريت او عدم تشدد
 په بنسټ ولاړو، او د جمهوريت سخت طرفدار وو، چونکه
 کانگرس جو پڻ شو، خو د پرنکي او هندي ولس د ريلوي
 د پارو وو، مگر د وخت د تقاضو او د کاندي جي دافريقي
 دراڻگ نه پس يې خپل روځ بدل ڪړو. په ۱۹۱۹ کښي د
 پرنکي حکومت ظلمونه او د دوي سره د ڪريو وعدو نه د
 دوي په ځټ کيدل، په ٽول هندوستان کښي بي چيني وه،
 نو د کانگرس مشرانو خپل سياست انقلابي ڪړو، د پرنکي
 خلاف او د هندي ولس د خواهشاتو مطابق يې وگرځولو.

او پښتنو کښې تر دې وخته پورې منظم سياسي ګوند
 نه ؤ، د باچا خان ټکي او د وې جاري ؤ د خدائي خدمتگار
 بنسټ کېښودل، او بيا د پرنګي له خوا د دوئي د پېهاسي
 کولو منصوبه ښکاره کېدل، د ليک لخوا د دوئي د-
 ملګرتيا نه انکار، د کانګرس غړي تر اچول، د هند،
 په سياست کېښې يې لوی بدلون راوستو، تر دې وخته
 پورې کانګرس کېښې دغه جرأت نه ؤ، چې پرنګي ته مخامخ
 ورشي، چې پښتنو د کانګرس سره لاس يو کړي، نو
 کانګرس هم زړه ور شو، د هند د مکلي آزادي غوښتنه
 يې وکړه. چوکه خدائي خدمتگار ضدي پرنګي تنظيم ؤ،
 او بل دوئي فرقه پرست نه وو، نو د ګډ مقصد د پاره کار کول
 د دوئي په لاره کېښې څه هاييل نه ؤ، نو ځکه دوئي کانګرس ته
 د هندوانو د تنظيم په سترګه نه کتل بلکې د ټول هند ضد سامراج
 خلکو زانګو او تا توبه يې ګڼلو، او بل دا چې پرنګي د
 پښتنو سره ظلمون نه کول، او پښتانه يواځې د دوئي د مقابلي
 نه وو. نو دغه قدرتي خبره ده چې دوئي دخپل ازلي دښمن
 خلاف، په نړۍ کېښې او ټول هند کېښې ملګري لټول چې دغه
 دوئي قدرتي حق ؤ، د دوئي خوا هشات او سياست د مسلم
 ليکي د منشور سره يې سمون نه خوړ، نو ځکه د دوئي ملګرتيا
 ناممکنه وه، او غير قدرتي لاره وه، همدغه شان هغه هندي

مسلمانان چې د شاه ولي الله د زمانې نه د هندو مسلمانانو
د خير او بښکړې د پاره لگيا وو، د دوی دوست او دښمن
د وخت سره بدلیدل. د دوی د مرهتیا نو په وخت د هندوانو
د غلې مخالف وو، بیا وروستو د پرنګي نو خلاف وو.
په ۱۸۵۷ کښې يې د پرنګي خلاف پاڅون تيار کړ، چونکه
د دوی په عقیده غټ مرض د هندو او مسلمان د پاره پرنګ
و، نو ځکه د دوی د پرنګي مخالفت کولو، او د کانګرس
سره يې لکه کار کولو، د دې مطلب قطيعاً نه دے، چې د دوی
مسلمانان بدي شول، بلکې دغه ټول کارونه د دوی دهند
د مسلمانانو خاصکر او عام طور دهند ي اولس د پاره کولو،
چې د دوی د پرنګي د غلامۍ نه خلاص کړي، او د پښتنو
هم دغه مجبوري وه، چې د پرنګي خلاف د دوی ته د ملګرو
ضرورت و، نو ځکه هم خيال خلک که هغه هندوان وو،
يا مسلمانان، د دوی په کانګرس کښې را جمع شول، د متحد
هندوستان د آزادۍ د پاره د دوی جنګېدل، چونکه دغه
کار د پرنګي خوښ نه و، نو پرنګي لکه بار بار راغلي دي
چې اول سر کښې يې هندوان ملګري کړل، دا ځکه چې هم
وخت د مسلمان نه او خاصکر د پښتنو افغانانو نه د دوی
ته په هند کښې خطر وه، چې د دې نه بهې غمه شو
نو هندوانو سره پورته کړو، نو اوس د مسلمان نه خطر

نه وه، نو دوی د خپل مقصد دپاره د مسلمان نه د غوښل
 غوای جوړ کړو، اول سرکښې دهندو او مسلمان د ویش
 نه د پرتګي مقصد تش دغه وو چې دوی سر په خپل منځ
 کښې یو موټی نه شي، او خپل سیاسي ژوند او حکومتی
 عمر په هند کښې اوبڼد کړي، خو د بنګال د تقسیم نښته
 د پرتګي سیاست بالکل برېښل شو، او بل هندوان او مسلمانان
 په کانګرس کښې منظم کېدل، او دهند د آزادۍ مطالبې
 به یې کولې، چې دغه لوبه دا ول جنگ عظیم نه پس ډېره
 گرمه شوه.

اوس د پرتګي سر دا غم شو چې دابه څه چل کړي
 نو دوی په هند کښې د مذهب افرتې تر نوم لاندې نورې
 ډېرې پارټۍ جوړې کړې، چې مسلم لیک د ټولونه د دوی
 زړه تر ورېنې وې وو، د کانګرس په خلاف یې د بهال په
 طور استعمالولو، خو کانګرس دهندوانو کوڼد نه و، بلکې
 دهندوستانیانو گوندو، چې مسلمانان، عیسویان، هندوان
 سیکهان او پارسیان ټول پکښې راغونډ شوي وو، چې د
 دوی ساده مطالبه دهند آزادي وه، مگر پرتګي دې ته
 تیار نه و، قسماً قسم طریقو یې دغه کانګرسي غورځنګ،
 شنولو، چې څومره به د کانګرس زور زیاتیدو، په هغه
 پیمانې ور تر پرتګي مسلم لیکیانو ډله منظم کوله، چې د ۱۹۱۹ کال نه

تر آگست ۱۹۴۷ پوري ڊي ٿيوت ورکوي چي پرنگيانو
 اوليگيانو ڄومرو بندي کار سر کولو، دمسلم ليگ غٽ اعتراض
 په قوم پرستو کانگريسي مسلمانانو دغه و، چي دوي دهندوانو
 په لاس کښي لوټيږي، دهند دمسلمانانو صحيح اوسم نښاندو
 نه دي، دوي دمسلمانانو مفادات نه ساتي، بلکي دهندوانو
 دلالان دي، کانگريسي مسلمانانو ورته ويل: چي يو خو-
 کانگريس هندو پرست تنظيم نه دے، په دي کښي ټول هندو-
 ستانيان راټول دي، او بل دا چي تاسو خو په ډگر ډگر پرنگيانو
 دلالان يئ، تاسو خپل ځان ته سياست نه لرئ، خو چي پرنگي
 موڅرنکي گډاوي، هغسي گډاينئ، او دانن چي پرنگي په
 تاسو پانډي لاس وهي ددي مطلب دغه نه دے چي مسلمان
 په گران دے، بلکي تاسو د بهال په طور دهند دآبادي
 دغورځنگ خلاف استعمالوي، چي ډيرنگي قبضه نوره هم
 اوبه شي، نو تاسو په حقيقت کښي دهند دمسلمانانو خدمت
 نه کوئ، بلکي ډيرنگي نو خدمت کوئ.

دلته دپښتو مسلمانانو او هندي مسلمانانو ترمنځ يو
 فرق و، هغه دغه چي پرنگيان هند ته راغلل، نو ۱۸۵۷ پوري
 هندي مسلمانان او پښتانه مسلمانان ډيرنگي خلاف جنگيدل
 او هندوانو فائدي اخستي، د ۱۸۵۷ - او دسر سيد احمد خان
 دغورځنگ نه روستو، هندي مسلمانانو اکثریت ډيرنگي

بوت پالش ڪول، او هندوان رو رو راولاڀ ڍل، ڇي دلته
 پڻستو خپل ڀر بدل نه ڪيو، بلڪي اگست ۱۹۴۷ پوري ضد
 ڀرنگي او سامراج پاڻي شول، نو هندوانو خپله دايجنٽي
 ميوه ڀه اول سرڪڻي وڃو، او هندي مسلمانن وري سٺو
 دمسلم ليگ او پاڪستان ڀه شڪل وڃو، او مونڙ هڏسي
 پاڻي شو، داڻڪه ڇي هندوان ڀي ايجنٽن و، مونڙه
 ضد ڀرنگي و، ڇي پنجابيان بنگاليان او هندي مسلمانان
 ڀي ايجنٽن شول، مونڙ بيا هم دڻيمان و، نو ڻڪه
 ڀرنگي مونڙ ته داسي ڇپريه راڪڙ ڇي ترن ورڇي
 پوري ڀه پاڪستاني ترنگڙ ڪڻي لٽي و هو.

نو ڀه قوم ڀر سٺو مسلمانن ڪڻي او ڀه انگريزن ڀر سٺو
 مسلمانن ڪڻي دڻڪي او آسمان فرق و، يو ڀي ڀلي تر خطرو
 دڀرنگي نه وه هڏر ڀي ڀلي تر خطرو دهند نه وه.

نو قوم ڀر سٺو ويل، ڇي دمسلمان خيريه دڀي ڪڻي
 دے، ڇي دے متحده هند ڪڻي پاڻي شي، تقسيم نشي.
 د ليگيانو نعره دغه وه ڇي، هند او مسلمان يوقوم نه
 دے، نو سوال نه پيدا ڪري ڇي دوي دڀي ڀه يوملڪ،
 ڪڻي ژوند وڪري، بايد هند دڀي دمذهب ڀه بنيا د-
 تقسيم شي، ڇي دڻي ته ڀرنگي هم خوشاله و، خو ڀرنگي
 يا دويم جنگ عظيم پوري دهند تقسيم تر پور پور تيار

نه و، خو دهند و او مسلمان په منع کښې يې نفرت جوړو
 ته لمن وهلې داځکه چې دوی په جها نې سياست سم
 پوه نه وو، په يورپ کښې هتله او موسولينې او مشرقي
 بعید کښې جاپان هلې ځلې جوړه کړې وه، نو دوی
 نه پوهیدل چې جها نې سياست کښې به ملګرتيا څرنگه
 وي، او د دې ملګرتيا اثرات به په هند باندې څرنگې
 وي، خو چې څه وخت دویم جنګ عظیم شروع
 شو، نو جها نې سطح باندې پر لګيانو ته د ملګريو او
 دښمنانو اندازه ولګیده، چې جرمني، اتلي او جاپان یو
 غاړې ته شول، او فرانس، برطانیه او امریکه چې روستو
 سابقه سوېت یونین ورسره مل شولې غاړې ته شول
 او چین هم که څه هم دومره لوی طاقت نه و، مګر د
 دوی یعنې پر لګيانو او امریکنا نو ملګري جنرال کاشی شک
 د دوی د غاړې ته وو، د جاپان خلاف وو، پر لګيانو د
 دوم جنګ عظیم په وخت کښې د کانګرس نه د امداد،
 غوښتنه وکړه، کانګرس په یو شرط امداد ته غاړه پکښه
 چې که جنګ وکتنل شي نو هند ته به سوراخ یعنې آزادي ورکړ
 شي، پر ننګي دغه شرط رد کړو، مسلم لیکيا نو غیر
 مشروط د پر لګي د امداد اعلان وکړو، کانګرس،
 وزارتونه پر لښو دل او دهندوستان د پریښودو

نعره يې پورته کړه ، چې په دې باندې پرنکي ټول کا-
نګرسي مشران اورضا کاران په جيلونو کېني واچول، او
مسلم ليکيانو وزارتونه جوړ کړل، دا ځکه چې د دوئي
په ډايرۍ کېني د پرنکي د مخالفت ټکئ نه و، چې جنگ خلاص
شو، نو په ۱۹۴۶ کېني انتخابات وشول، کانګرس وګټله، بلکې
په مرکز کېني نير و حکومت جوړ کړ و، اول سر کېني يې
په وزيرستان بمباري بنده کړه، په پښتونخوا کېني،
خدائى خدمتگار و انتخابات وګټل، او د ډاکټر خانصا
وزارت جوړ شو، تر دې وخته پورې کانګرس د تقسيم
مخالف و، او پر ننگه يې د خير په ځاى نه پوهيده، چې
د هند په تقسيم کېني به خير وي او که متحده هندوستان
کېني، دا ځکه چې دلته دوه بنيادي (Factors) وو
چې هغه يود سويت يونين په نازي جرمني باندې بره وه،
چې د جنگ نه مخکېني د ستالن سياست دغه و، چې روس
د سرحدو دننه سوشليزم وساتي، چې هتله راپيداشو
نو مغرب د هتله خلاف يوبل ازلي د بنى سويت يونين-
سره اتحاد وکړ و، او هتله دوئي په ګلا ه ختم کړ و، جاپان
هم وهل و خوپل، مګر ديو د بنى د ختميدو نه پس د
بل ورته اثر دها جوړ شو، (سوشلسټ نظام) اوس د
ستالن فوجونه جرمني کېني پر اته وو، ټول مشرقي،

يورپ دسور فوج په لاس کښې وو، ستالين کوښښ کولو
 چې سپين، يونان، ترکي پورې خپل سوشلسټي منصوبي
 وږدې کړي، او د هند نه بهر لرې نه وو، تاشقند
 کښې دې سور فوج ناست و، تاجکستان او د چترال
 خوبخې لرې نه وه، نو پرنگليا نوکښې دوه سوچه وو،
 يو سوچ دغه و، چې هند دې د سويت يونين د مقابلي
 د پارت متحده پارتې شي. خو که متحد پارتې کېدای، نو واک
 د کانگرس او خدای خدمتکارو په لاس ورتلو او که تقسيم
 نو خطر وه، چې د دې په وجه سويت يونين راکوزشي
 او بل Factory دغه وو، چې چين کښې کمونيزم (ماورې ننگ)
 او قوم پرستو چينانو کورنۍ جنګ په زور شور سر روان
 و، چې امريکې او برطانيه د کائي شيګ مدد او ملاتړ
 کولو، نو د دوی ته د خفيه ايجنسيو رپوټونه داسې وو،
 چې چين کښې د دوی ملګرۍ جنرال کاشيګ جنګ کېتې، او نن
 دے که سبا کوسټان ماتي خوري، نو د دوی خيال وکړو چې
 چين لوی ملک دے، د سويت يونين د مقابلي د پاره به يې
 ايشيا کښې ورته تيار کړو، نو د دوی اګست ۱۹۴۷ کښې پاکستان
 او هندوستان د جوړيدو، فيصله وکړه، د دوی ۱۹۴۷-
 نه تر ۱۹۴۷ پورې پخپله د هند په قسمت باندې واضح نه
 وو، چې تقسيم کښې به خير وي، او که متحده ساتلو کښې.

داييله خبره ده چې اگست ۱۹۴۷ کښې دوي د هند د تقسيم علان وکړو، او په ۱۹۴۹ کښې ماورې تنگ په چين کښې په قدرت راغی، د دوي ملگرې يې تايوان فار-موسه ته و تنبځولو، نو ملي مشرانو د هند د تقسيم مخالفت ځکه کولو، چې د دوي په نظر دغه د هند تقسيم نه وو، بلکې د هند د مسلمانانو تقسيم و، چې د هند مسلمانان په دريو برخو تقسيم شول، چې يوې برخې نوم يې مغربي پاکستان، د هغې بلې برخې نوم مشرقي پاکستان (نن سبا بنگله ديش) دے، او هغه دريمه برخه يې د هندوانو پر علان شول، بنگال نيم شو، پنجاب نيم شو، کشمير لارې جونگر حيدرآباد، د مرکزي هند د مسلمانانو خو خبره ختمه شوه، او جناح صاحب مسلم ليگ او پر نېکي بيوروکراسي د هند مسلمانان ټکړه ټکړه کړل، د کانگرسې مشرانو د غريال و چې هند متحد پاتې شي، نو مونږ به فوجي مسايل نه لرو، دا ځکه چې يواځې ته افغانستان، ايران و چې دوي د هند دمقابلې نه وو او نه دي، بلې غاړې تر برما او تهايي ليند وو، او د چين سره د هاليه غرونو، نو هند به ټوله توجه په اقتصادي پروگرامونو ورکړې وه، نو د هند و او مسلمان ژوند به په اقتصادي طور ښه شوے وے، او ټول (RESOURCES) به په دې لاره کښې

INVEST شري وے، او بل دا چي هندوستان بم دوت
لوي ملڪ وے، چي دغه ملڪ به صرف داو لسونو په مرضه
يو خاے پاتي كه اے شو، دغه مرضي به هله حاصلېده،
چي مركز مكله خود مختار هې صوبي تر ور كې وے او
دغه ملڪ په مارشل لا نه چليدو، نو جمهوريت بدلته
زرغون شوے و، او رو رو به خلك په سياسي توكله
بالغان شوي وے، او د هندو او مسلمان مسله بم په اقتصاد
بدله وه، او بل دوي اصولي د مذهب په نوم دويش،
مخالف وو، دا خلكه چي دغه ويش د نفرت په بنسټ ولاړو
په لاکهاو هندوان او غريب مسلمانان پكښې دوپه شول، او
دغه د نفرت تخم تر نن ورځې پورې هندوستان او پاكستان
كښې پاتي شو، نن هندوستان كښې په مسلمان ظلم كيږي
موبن يې هيڅ مدد نه شو كولا. كه چيرې موبن ټول
يو خاے وے، نو نن سبا ۳۰۰ ميلون يعني ديرش كروړه
مسلمانان په هند كښې وو، چي دوي لوي اقليت مقابل
دېره كړانه ده او بل كم از كم مسلمانان به پميو اتفاق وو،
او په خپلو منحوكښې به د هندو، خلاف سر مينه او.
اتفاق وو، چي څه وخت موبن ځيني بيل شو، هندو
نه آزاد شو، نو پاتي پاكستان كښې بيا د مهاجر او پنجابي
او بنكالي پهلواني شروع شوه، چي هر چا تر معلوم

ده چې دسمبر ۱۹۷۱ کښې د جناح بابا پاکستان د نفرت پېښاد
 مات شو، مشرقي حصه يې بنګله ديش شوه، دغه نفرت په
 پاکستان کښې پاتې شو، او غټ شو، د سنډهي او مهاجر
 ديوبل نه نفرت او ديوبل ويني ته ناست، د پنجې بي نه نفرت
 يو قوميت د بل نه نفرت او ککره کوي، کراچۍ او حيدر
 او لاهور بازارونه داسې مياشت نه ويا چې د دې،
 نفرت په وجه په وينو نه رګګ کيږي، د قوميت تر بغير
 د مرزاي خلاف نفرت، ملا په ملا پسې کنځلې او فتوي
 د شيعه اوسني فسادات، سپاه صحاب او د داسې نورو،
 تنظيمونه ديوبل وينو ته ناست دي، او دغه نفرت چې
 پرنگي اول دهندو او مسلمان په منع کښې کړلې وټن سبا
 پاکستاني مسلمان پخپله پکښې کيږدې، او بل مقصد د
 قوم پرستو مسلمانانو دغه وټ، چې هند به پر زر په
 اقتصادي توګه په پښو ودرېږي، او په فوجي توګه
 به اتمي پاور شي، نو د دې علاقې وړو ملکونو د پاره
 به د مغرب او سوېټ يونين خلاف يوه پناه ګاه وي، او
 خا صکر د دوي مطلب افغانستان، ايران د مشرق اوسني
 ملکونه او ترکيه، مرکزي ايشيا او برما، تهاپي لينډ، مليشيا
 اندونشيا وغيره وغيره، چې دې ملکونو کښې مسلمانان او سني
 نو دهند يو حکومت هم دا جرأت نه شو کولې چې ۳ کروڼ

هندي مسلمانان يي په خاطر کښې نه راوړئ ، اوسه مسلمان
 سياست يي کولې ، دغه ناممکن وو ، نو هندي خارجيه
 سياست ، به ضرور دمغرب سره په تکر کښې راتلو ، اومغرب
 نه شو کولای ، چې دهند د مرضو نه به غير په دې ملکونو
 کښې مداخلت کړې وايي ، دا ځکه چې هند به عالمي طاقت
 و.

د هند د ساتنې د پارو د پرنکبانو هلوځلو باندې یونظر

لارډ کرزن ۱۸۹۹-۱۹۰۵ د هند واسرائی وو، او د
لوږ لوئی استعماري پر تڼک و، د هند متعلق ده - ۱۹۰۹ کښی.
(Edinburgh) داسې ویلي وو:

Autor: Ludwig Alsdorf

Buch: Indien

Welche Rolle hat Indien in der Gestaltung der britischen Politik und in der Ausbereitung der englischen Herrschaft gespielt?

Indien war der bestimmende Faktor in jeder bedeutenden englischen Unternehmung oestlich und suedlich des Mittelmeers. Die Orientfrage des Mittelalters war bloss die Rueckeroberung der heiligen Staedte aus den Haenden der Unglaebigen. Aber einmal in Indien festgesetzt, liessen wir unsere Orientpolitik, obwohl deren Mittelpunkt scheinbar Konstantinopel war, in Wirklichkeit durch die Erwaegung der Sicherung unserer Besitzungen in Indien leiten. Nur Indien wegen hat Lord Beaconsfield die Aktien der Suez-Kanal Gesellschaft gekauft, und wegen Indien sind wir jetzt in Aegypten.

Die historischen Gegensaeetze und Kaempfe mit Russland waehrend beinahe eines Jahrhunderts entsprungen der angenommenen Notwendigkeit, es von den Grenzen Indiens fernzuhalten. Nur Indien wegen besitzten wir das Kapp der Guten Hoffnung und begannen jene Laufbahn suedafrikanischer Ausdehnung, letzthin in eine so wichtige Phase getreten ist.

ترجمه : دے سوال کوي ، چې هند د برطانيه په سياست
او د برطانيه د حکمراني په خورولو کېنې کوم رول لوبولے

دکړے ؟

هندوستان هر هغه قدم کېنې چې بحر روم مشرقي
اړخ يا جنوبي اړخ ته اخيستی شوي ده ، يوبښتی فکر
وو ، پخوا د مشرق سوال صرف دغه و چې د غير عيسويانو
(مسلمانانو) ته مقدس مقامات بيرته فتح او واخلو ، چې
يوځل مونږه هندوستان کېنې پاڅه کېښاستو ، نو دښو
شا دپاړه مونږه استنبول تر لاسه کول دخپل سياست مرکز
بللو ، مگر حقيقت کېنې مونږه دغه لوبي تش د هندوستان
دپاړه کولے ، چې دغه قبضه ټينگه کړو ، صرف د هند
پاړه لار د بيکون فيلم دنهرسوين د کېنې برخې واخيستی
او صرف د هند په وجه مونږه مصر کېنې ناست يودروس
سره چې څومره کېږي اولوبې شوې دي ، چې تقريباً سل کاله
عمر لري ، صرف د يو مقصد دپاړه چې دوی د هند سرحدو
نه لرې وساتو ، او ددې دپاړه مونږه هر ممکن کار غږے ،
دے ، او صرف د هند د خاطر مونږه جنوبي افريقه کېنې
ناست ، يو ، چې دغه په يوه اهمه موقع رامینځ شوي ده ،
دلار د کرزن ددې لنډ بيان ته معلومېږي چې هند
د برطانيه سياسي ، اقتصادي او فوجي ژوند کېنې کوم ،

ځائے لرلو، او باچا خان ورته ملا وترله، دوئی یې
بې دخله کوله.

یو بل کتاب چې نوم یې دهند سلامتیا او ساتنه ده،

(*sicherheit indien*) کښې ښاغلی H. oneken

داسې لیکي: « چې د برطانیه سلطنت د طاقت له لحاظه د دنیا
په تیر تاریخ او موجوده تاریخ کښې ثاني نه لري. د آبادۍ
د لحاظه او د ځمکې د مخه پخوانۍ ټولې لوڼې لویې بادشاهي
شاته پرېږدي. مګر د نننۍ برطانیه مقابلې څوک نه شي کولې،
چې قسم قسم قومونه پکښې ژوند کوي، او د جهان
په ټولو براعظمو نو کښې واک لري، پر بله معنی چې نمر
نه په پریوزي او د دې ټولو مرکز هند دے، که
څه هم سیاسي واک برطانیه لندن کښې دے، او هندوستان
په دې کښې یو بنیادي کردار اداء کوي او د آبادۍ د لوړې
خوږۍ څه ثاني نه شته، که څه هم ځمکې کینډا، استراليا
او نیوزی لینډ او جنوبي افریقا پکښې شمار کړي، د پرې
لري، مګر دغه ټولې د انسانانو نه خالي ځمکې دي. او-
چې څوک شته هم، نو هغه د مورني وطن یعنې برطانیه
نه تلي خلک دي، چې دوئی مقامي خلک وژلي او تباہ
کړي دي، او بیا دوئی آباد شوي دي، مګر د هند
خلکو سره دغه لوبه دوئی نشوه کولې، او هندو واحد

ملك دے، چې پکښې د سپين پوستکيو کالونۍ نشته
يعنې آباديانې حکمې او پټې نه لري، داځکه چې د هند خلک
خپل ځان نه يو پخوانی او ترقي يافته کلتور لري، او
د مغرب سره په تماس کېنې دراتگ په وجه هم دوی د دې
قابل وو، چې خپل ثقافت د مغرب په مقابل کېنې ژوند
وساتي، او که چيرې برطانيه يعنې انگلينډ د سلطنت سره
وي، نور به يې هندوستان دے، او د سلطنت يوه
بريښيدونکې ملغلره ده.»

پرنگيانو د هند سلامتې او ساتنې د پاره دوه لارې
غور کړې وې:

۱- يوه لاره يا سياست دغه و چې د هندوستان داخلي
سلامتې وساتي..

۲- دويم راجې د بهر د پښتانونه يې وساتي، ښه
د قانون بالادستي، او بهر يا ورچا ته فوجي بالادستي
د دوی د سياست بنيادي ستې وي، دوی چې بنگال قبضه
کړو، نو د دې دوه وچو په ذريعه باقي هند قبضه
کړو، دوی به څه يوه حصه ونيوله، نو هغې سره جوخته
علاقه به يې په دې وجه نيوله يا فتح کوله، چې دوی
نيول شوي هندي برخې تر خطره وه، او دوی به دغه
پلمه کوله، چې دغه قدم مونږه د داخلي او خارجي مشکلاتو

په وجه واخيستو نو په دې پلمه يې هرکال دهند نه برخه
 شوکوله، او خيټه کينې به يې اچولې، اول سرکينې دغه
 خطرې دمقامي نوابانو اوراجاگانو نه وې، چې دوئي يې
 ټول وار په وار ختم کړل، نو بيا د مرهټيانو، جټانو
 اوروهله هندي پښتنو نه وه، چې دوئي يې هم خلاص
 کړل، بيا افغانستان ته خطر وه، چې سيکهان و افغانان
 يې ځاي ته ورسول، بيا دروسانه خطر وه، نو دوئي
 د داخلي او خارجي حکمت عملي په وجه دهند ټول گونډي
 هيوادونه تباه او برباد کړل، دوئي فوجي، اقتصادي
 اوسياسي غاښونه يې ويستل، چې ښه مثال يې افغانستان
 او ايران دے، چې ددې نه بهي غمه شو، بيا يې پيل پدې
 وکړو، چې هند ته داوبولاره سلامت و ساتي، لکه لارېکرز
 اول سرکينې د مصر اونيرسوينځيرکي ده، نو دوئي -
 هندوستان ته دنگ او راتگ لاره کښي هيڅ داسې طاقت،
 ملک يا قوم نه بر داشت کولو، چې دوئي ته به معمولي
 خطر ځينې پيدا کيدائي شوه، نو ځکه دهند په وجه
 د لندن نه تر بمبي او کلکتي پورې ملکونو د دوئي د تشدد
 ښکار و، بيا د کلکتي نه تر سيده پورې مشرق بعید ملکونو
 دغه حال و، چې ديد بختي نه دغه دواړو غاړو تر دمسلطه
 نانو ملکونه وو.

لنډه دا چې دوی د خپل سیاست څلور بنیادي ټکي داسې
ترتیب کړي وو:

۱- د هندوستان داخلي سلامتي، د بغاوت او نورو شورشونو
نه ساتل.

۲- د هندوستان بهر بریدونه یعنې سرحدونه د دښمنانو
نه ساتل، چې دغه سرحدونه ۱۸۹۳ پورې د یورنډولاین، او
امودریا ته راوړسیدل.

۳- د مورني وطن یعنې انگلینډ تر هند پورې ټول سمندري
او ځمکني د فوجي اهمیت لارې ساتنه او څارنه.

۴- په یورپ کېنې *Balance of power* ترنوم-
لاندې داسې سیاست غوره کول، چې یورپي طاقتونو
کېنې څوک دومره خطرناک او طاقت من نشي، چې براعظم
یورپ کېنې دوی ته خطر جوړوي، او د هند ټک راکل لاره
کېنې خنډ کړي، نو دوی داسې طاقت په یورپ کېنې نه
برداشت کولو.

دوی ته اول یورپ کېنې فرانس یو *Rival* جوړ
شوي وو، د ډنولین په واکولو کېنې ماتې په وجه دغه خطر
ورکېد شوه او ۱۸۱۵ کېنې ویا نا استریا کېنې د ډنولین د شکست
نه پس چې کوم کانفرانس شوه و، په هغه کېنې انگریزانو
هند ته د ټک لارې دنورو یورپي طاقتونو نه محفوظې

کړي هغه داسې چې دوی، جنوبي افریقه د لاسه کړه،
 داځکه چې هالینډ د نیولین په لاسه کښي و، او د فرانسویانو
 نه یې د (MAURITIUS) سمندري اهم ځای واخیستو،
 او سیلون یې ۱۷۹۶ کښي د هالینډیانو نه قبضه کړه، او
 د هند سلامتي پر دې ځای خلاصه نه شوه بلکې ایټالیا
 کمپنۍ د چین سر تجارت باندې اجازه دري وه، نور څوک
 یې ورته نه پرلېږدول، او چین سر تجارت د کمپنۍ د پاره
 اهم کردار ادا کولو، خو دلاري د محفوظ ساتلو د پاره
 دوی ۱۸۱۹ کښي جزیره سنګاپور قبضه کړه، چې روسو
 د دوی یو اهم فوجي سمندري اډه شوه، او د مشرق د-
 جبرالتر په نوم مشهور شوه. چې د دې په ذریعه دهند
 او چین ترمنځ یې یو اهم رول لرلو، او د مالاکه غاړې یې
 مخکښي په لاس کښي وې او په ۱۸۷۴ کښي یې دهند د سلامتی
 په خاطر د ملشیا علاقې په خپله قبضه کښي واخیستې، چې دغیر
 علاقې دهند د مشرق بعید د غاړې د دښمنانو خلاف ضروري
 اډې وې، داځکه چې پر نګیانو په هند کښي افیون په کسانیا نو په
 زور کړلو، او په چینیا نو یې خرڅولو، چې د دې سره
 نه صرف د چین د پاره یو اخلاقي او معاشرتي مسئله جوړه
 شوه، بلکې د دوی اقتصاد د دې په وجه تبا شو، نو د چین
 حکومت د دې خلاف راپورته شو، چې د افیون د جنګ پر نوم

دغه مشهور دے ، يعني ۱۸۴۲ - ۱۸۴۰ پورې، او پر نکيا فوډوپک،
په زور په چينيانو دغه نشه خرڅوله، او چينيان دوي جنګ ته
مجبور کړل، د جنګ نه پس دوي حيني هانګ کانګ د امن
د معاهدو لاندې لاندې کړو، د هند د سلامتيا د پار يوبل
قدم و، نو جنوب مغرب، جنوب او جنوب مشرق نه هند محفوظ
کړو، ددې په وجه دوي مشرق، نه خطر وړکه شوه، او
شمال مغرب ته مخ واپړو، چې هند ته خطر وړکه کړي او
دنپولين خطر او س اوس وړکه شوې وه، چې زاروس
ته خطر جوړ شوه، چې هغه د افغانستان او ايران د لارې
وه، چې دوي به هرات، قندهار، او هندوستان ته را داخل
شي، او چې ايران په لار به اول خلیج فارس ته او بيا جر هند ته
راشي، اوس د غرب ته په پر نکيانو ولگیده، مونږ ته درک شته، چې
دغه ددوي دروس نه د بار په وجه اول افغاني پر نکي جنګ
سبب شو، ۱۸۴۲ - ۱۸۴۹ - چې ددې نه فوراً بعد يې سنده
او پنجاب او ترپېښور پورې علاقې قبضه کړې، اوس د
دروس مقابله شته د افغانستان او ايران په خاوره شروع نه وه
بلکې تر ترکي پورې خبره لار، پر نکيانو اوس خپل د بنم روس
ته هرڅا لې لگولې وي، دروس سامراجيت په درې مخي
بحر روم او بحر هند اړخ ته راپلنیدو، د افغانستان او مرکزي
ايشيا د لارې هند ته خطر وه، او بيا د ايران د خلیج فارس

يا بلوچستان په لاره هند ته خطر وه، او دريمه خطر پرنگيانو ته
 دروس نه دكوه كاف او استنبول په لاره وه چې روسانو كوښښ
 كولو، چې استنبول قبضه كړي، ددې سره د دويمې په وړ
 سمندر او بحره روم باندې اقتدار جوړېده. او دغه
 دهند دپاره خطر وه، داځكه چې يوځل روس په بحر روم كې
 ځان ټينگ كړي و، نو بيا مصر په خطر كې و او قبرص
 ورته جوخت پروت و، د نوډ پرنگي دمورني وطن برطانيه
 او دهند تر مينځ لاره دروسانو په لاس ورتله چې دغه پرنگيانو
 چيرته زغلي شوه، نو دويمې به مجبوراً تركي عثماني خلافت
 دروس خلافت ته اړه وځي لاره چې ۱۸۵۷ كې د كريم په جنگ
 كې پرنگيانو د تركو په طرفداري دروسانو خلاف جنگ ته
 وروډانگل، داځكه چې استنبول، باندې دروس قبضه كړه
 روم باندې غلبه وه، چې ددې سره دهند لاره بندېده، او دهند
 د ژغورنې په وجه عماني خلافت تر اول نړيوال جنگ پورې،
 ژوند ته پاته شو، چې ۱۸۳۹ كې د مصر حكران محمد علي
 د فرانسويانو په كمك شام د عماني خلافت نه قبضه كړ، او
 غوښتل يې چې تركي خلافت ختم كړي، نو دلته بيا د مفادو
 په بنسټ انگلينډ د استرياسو يوځاي د فرانسو خلاف يو
 شول، او محمد علي يې مجبور كړ، اوليتيستم يې وركړ
 چې د تركي نه لاس واخله نوځكې مه ځه كې مونږ دواړه

درباندي حمله کوو، د مصر نه دې هم وباسو، محمد علي وياړيدو، بيرته مصر ته راواپس شو، د ترک خلافت د فتح کولو منصوبې يې پرېښودې، خو په عربو کې د فرانسې د اثر رسوخ د ويري نه دوئی ۱۸۳۹ کېني په عدن قبضه وکړه. او بحر احمر سمندر خوله يې په خپل لاس واخيسته.

دغه ټولې لوبې دوئی دهند د حفاظت دپاره کولې او عدن تر ۱۹۳۷ پورې د بېجه د کورنۍ لاندې و. چونکه محمد علي، د فرانسې تر اثر لاندې و نو اول پرنگيانو کورښې وکړو، چې د فرانسې اثر ورسوخ په مصر کېني کم کړي، خو دوئی هغه وخت دېروار خطاشول، چې، محمد علي حکمران مصر ۱۸۵۶ کېني د نهر سويس جوړولو او بيا فرانسويانو ته تېکه ورکولو باندې پرنگيانو سره بيا مخ شو چې فرانسويان هند ته لنډه لار وباسي، نو دوئی د ايسارولو او قبضه کولو منصوبې روانې کړې که څه هم په بحره روم کېني اهم ځايونه دوئی قبضه کړي وو، د مثال په توگه په ۱۷۰۱ کېني دوئی جبرالتر د سپين نه نيولي وو، په ۱۸۰۰ کېني يې مالته قبضه کړه، ۱۸۳۹ کېني عدن پسې ونيو، او په ۱۸۵۷ کېني جزير پريم قبضه کړ چې ورته باب ال مانديب - (BAB-el-Mandeb) ونيو، او ۱۸۶۹ کېني د

نهر سوين افتتاح وشوه، او د تهریفک د پاي و خلاص
 شو، او د دې سره مصر د بين الاقوامي سياست فټه بال شو،
 او انگريزانو دغه نه شوه برداشت کولې، چې نهر سوين
 باندې د دوی د بڼې قدرت پروت وي د جرمن چانسلر
 بناغلي بيسمارک نهر سوين ته د پرنکيانو د سلطنت د -
 مغزو رگه ويلې و، نو دوی ۱۸۷۵ کښې د مصر دعياش
 خاديو ن بادشاه اسماعيل نه د پرنکيانو يهودي نسل وزير -
 عظيم (DISRAELI) د نهر سوين د ده حصه واخيسته
 دا ځکه چې د دې د پرنکيانو د دولت وړتيا ضرورت
 و، چې د دې سره انگلينډ د مصر کورني سياست تر لاس
 وړته کړي، او د فرانس د اثر ورسوخ د ختمولو کوښښ
 يې شروع کړي، په ۱۸۷۷ کښې بيا د ترکانو او روسانو
 تر منځ جنگ جوړ شو، پدې جنگ کښې پرنکيانو د ترکانو
 د روسيانو خلاف ملاتړ وکړي، او د ويرې نه يې هندي
 فوج په مالټه کښې واچوه، او روس ته يې غوري پز ي
 شروع کړي، او د روسانو سره يې مالي غنمت کښې
 ځان شامل کړي، او د برلن کانفرنس ۱۸۷۸ کښې يې ځان
 ته گټه ورکړه، او د ترکي خلافت يې بالکل د تباهي ته
 پېچ کړي، او معاوضه کښې يې ځينې قبرص واخيسته، د دې
 سره که مصر کښې نه، خو مصر سره نږدې يې سمندري فوجي

۱۸۰۰ جوړه کړه چې دغه يوبل ميخ و چې دهند د لاري
 د حفاظت د پارکي په بحر روم کښې تاکن و هلو او روسانو
 پرنگيانو ته وعده ورکړې وه، چې دوی به په هند
 حمله نه کوي، مگر بيا هم په هند کښې پرنگيانو چغې
 جوړې کړې وې، چې امير شيرعلي خان دروسانو
 دوست دے، او دويم افغاني جنګ يې پرې وروتلو
 ددوی ميان فرانس ۱۸۷۱ کښې پرويس جرمني سره په
 جنګ و، او جرمنيانو فرانسويان و دبول، اوددې
 سره، دفرانس اثر ورسوخ تر نقصان ورسيدو، او
 ددې سره فرانس او پرنگيانو مصر او تونس، اهم په فوجي توګه له پر کمزوري

شو. او نور اهم فوجي ځايونو کښې ځان مضبوط کړو
 اود نهرسوين د ماليي واک دفرانسويانو او پرنگيانو
 په ګډه وو، خو ۱۸۸۰ کښې پرنگيانو په مصر قبضه وکړه
 دفرانس رسوخ يې بالکل کم کړو، او دغه حالات
 دفرانس سره تر اول جنګ عظيم ۱۹۱۴ پورې پاتې شول
 خو دفرانس او برطانيه تر منځ په مصر باندې هروخت
 تعلقات خړ وو، او کله نه کله به دجنګ خطر جوړه
 شوه، او دغه خطر ۱۸۹۸ کښې دپره جوت و، سوډان
 هم دفرانسويانو نه پرنگيانو لاس ته کړو، اوددوی
 تعلقات هلته جوړ شول، چې ۱۹۰۴ کښې مراکش پرنگيانو

فراسويانو ته خوشې کړو ، او دوئی ورته مصر وېځي
 داځکه چې اوس پر یورپ کې یو بل پلار پیدا شوې
 چې هغه جرمني و ، نو زه دېښمنان د نوي ملک خلاف
 وروړو سر یوځای شول ، سوډان هم بحر احمر غاړه
 وه ، دهند د سلامتیا د پاره ضروري وه ، نوځکه پرنگیانو
 په سوډان هم خپله واچوله ، د دې منطقې ټولې برخې
 دهند د حفاظت او محفوظ ساتلو په وجه راغلې وه په
 دې ځای خبره ختمه نه ده بلکې دوئی دهند د حفاظت
 تر نوم لاندې ۱۸۸۶ کې سومالیه لیتد قبضه کړه ، اوس
 دوئی بحر احمر یا سور سمندر غاړې او خولې پر خپل
 واک لاندې راوستې ، چې د دې لارې پر ذریعه هند
 ته تگ د پردې طاقت د پاره مشکل شو ، خود دوئی زړه
 چیرته سریدو ، دوئی جنوبی افریقه ، نايجریا او نورې
 فوجي علاقه د افریقې براعظم د سمندر په غاړه غاړه
 قبضه کړې ، چې که چیرې بحر روم د دېښمنانو پر لاس
 ورځي ، نو دهند د پاره نورې لارې زموږ سره وي
 نو دهند د حفاظت د پاره یې نیمه دنیا ترسینې لاندې
 راوسته ، خواوس د بحر روم او افریقې نه بیرته هند
 ته ځو ، چې دوئی هلته کومې غزې او کړې ، چې دځکې
 د لارې هندې سرحدونه مضبوط کړي ، او هندوستان

د نورو د تيانخان تر گوشتي بنکارگاه جوړه کړي، نو دوی
 داسې طريقې جوړې کړې، چې دهند سره لگيدلي ملکونه
 يې داتړ ورسوخ نوم لاندې د برطانيه جايزمفاداتو
 تر نوم لاندې، او دوی ته د حفاظت او ساتنې تر نوم لاندې
 پدې ملکونو يا علاقو کې خپل مفادات و ساتل، او دغیر او
 د دېمن قوتو مخه يې ونيوله، او په دې ذريعه يې تر
 هند پورې نمونه قلعه جوړه کړه، مونږه دهند د حفاظت
 تر نوم لاندې سياست شروع اول د مشرق نه کوو، دوی
 اول تهاليند (سيام) د برتس انډيا او فرانسوي کالوني
 هندوچين تر منځ . BUFFER رياست پرېښود، او
 تهاليند خلک آزادي پاتې شو، چې د فرانس او انگلينډ له
 مقابلې وه، شمال مشرقی سرحد داسې و چې ۱۸۶۵ پورې
 يې خاص سرحد نه وو. برما، آسام، چين تبت د دوی
 سرحدونه پوره جوت نه وو، بل خوا تر بهوتان د حال
 وو، چې په دې علاقه کې دهند د سلامتيا د پاره خړ خاص
 خطر نه وه، بيا هم په ۱۸۶۵ کې د بهوتان سره جنگ -
 وشو، او هندوستان خپل خارجي تعلقات او خيستل چوکيال ته يعنې بادشاه
 ته وظيفه مقرر کړه، چې سالانه به حکومت هند يو لاکه روپۍ ورکولې
 نيپال بادشاه خو خپل خلک د برطانيه د فوج د پاره په کرايه ورکړي وو، او حکومت
 به لس لاکه روپۍ د دې بدل کې د نيپال بادشاه ته واجب ورکولو.

نېپال، ددوئی جغرافیایي پوزیشن داسې و چې هیڅ
 یوړیبه، قوت لاس نه ورسیدو، ددوئی ژوند د هند
 پورې تړلې و، بلکې نېپال خو خپل خلک د برطانیه د
 فوج دپاره، وقف کړي وو، چې بادشاه به ددې پرېدل
 کښې لس لاکو روپۍ ماجبا اخیستو، نو ددې نه هم څه
 خطر هند ته نه وه، شمالي برخې ته ریاست کشمیر و او ریاست
 چترال و، چې د افغاني واکان په وجه دروس برید
 دوئی نه وو لگیدلي، اوس موبزه د پرنکیانو اصلي سرحد
 ته راوړسیدو، دغه نور سرحدونه گپ و، دغراضلي
 شمالي غربي سرحد چې دوئی ورته « SCIENTIFIC FRONTIER »
 ویللو، دې اهمیت ځکه و چې د افغانستان، بلوچستان
 خلیج فارس، مشرق اوسطی او بحر روم تر دغې سرحد
 رسیدو، موبزه ته دغراوس معلومه شوه چې ۱۸۷۷ اکې
 د ترکانو او روسانو جنګ اثرات د موبزه پر صوبو او
 افغانستان باندې څه وو، چې دې شک شته تونر چې
 امیر شیرعلي خان روسي وفد منلی دے، پرنکیانو دویم
 افغاني او پرنګي جنګ جوړ کړو. دا ځکه چې ددوئی په
 خیال، اصلي سرحد یعنې د هند ژوند ته خطر وه، او ټول
 جنګونه او بدبختۍ په دې سرحد تیرې شوي دي، دوئی
 د ترکانو مدد ځکه کولو، چې روسان دلته کمزوري کړي.

چې د هند طرف ته یې خیال نشي، اودوئی دترکانوسره مشغول وي، گڼې نور ترکان دپرنګيانو خپلوان نه وو، صرف او صرف د هند په خاطر یې ددوئی مدد کولو او روسانو به په هند زور راوړو چې ترګی کښي کتې وکړي، دوئی تر پټه وه چې موټزه پرنګيانو سر و عمده کوو، چې هند باندې به حمله نه کوو، نو پرنګيانو به بیا د ترګی په شوکولو یوه سترګه پټه کړه، او مرکزي ایشیا کښي زار روس قبضي عین داسې روانې وې، لکه هند کښي پرنګيان چې وو، لکه برطانیه د هند د نوابانو او راجاګانو ریاستونو یو په بل پسې خورل، همدغرشان روسي بخارا سمرقند، او خیوه ریاستونو تیر کړل.

اول افغاني او پرنګي جنګ پورې موټزه وینو چې دوئی قدم په قدم یو بل تر نيزدې کیږي، پرنګيانو په ۱۸۴۳ کښي سنډه، ۱۸۶۰ کښي د سیکهانو ریاست او ۱۸۵۴ کښي هرات باندې د ایران د دوو حملو ځواب (۱۸۵۴-۱۸۵۲) او د امیر دوست محمد خان سره د دوستی لوظنامه ۱۸۵۵ کښي او روسانو دې وخت کښي ۱۸۶۵ کښي تاشقند، ۱۸۶۷ کښي سمرقند په خپله کښي واچوه، او د ۱۹۰۷ کال یې نوی صوبه ترکستان جوړه کړه، او دې نه پیش دوئی د پرنګيانو سره (NEUTRAL ZONE) خبرې وکړې، یعنې ۱۸۷۳ کښي

اولافغانستان او شمال کښې آمو دریا بدخشان او واکان د
 ددوئې تر منځ شوې، او دخیوې ریاست دآزادۍ
 روسانو دپرنګیا نو سر وکړه. مګر کال لاپور نه و چې
 دوی خپله ویده ماته کړه، او ۱۸۷۶ کښې خوکندو *Khokand*
 قبضه کړو، نو ددوئې تر منځ شک و شېهات نور هم زیات
 شول، چونکه پرنګیانی اولافغاني پرنګي جنګ یرولي وو،
 مګر اوس ۱۸۷۴ تر پس د فارورډ پالیسي خلک لکه لوی
 سامراجي یهودي ذهن پرنګي ښاغلی (*Disraeli*)
 وخت راغلی و، دوی دروس د مخي د نیولو نیت کړی و،
 نو بریتش هند ۱۸۷۶ کښې خان قلات سره لوظنامه وکړه
 چې ددې په ذریعه خان پرنګیانو ته د کوټې (شال)
 اودره بولان نیولو او قبضه کولو، اجازت ورکړی
 و، چې دوی غوښتل چې قندهار ته دومره ورنږدې
 شي، چې دپښتو د ټوپ مصافحه اوحد وي، اودروانو
 امکاني په هرات راتګ ځه دځنګښې نه ونیسي، دوی
 دخیبر نه تر مکران بلوچستان دایراني سرحد پورې
 دروسانو خلاف بند وېست وکړو، دوی ۱۸۸۲-
 کښې بولان درې ریلو لائن جوړ کړو، ۱۸۸۷ کښې
 هرنائی دیلو لائن جوړ کړو، اوکرښته یې دهنګ
 ریلوي سیستم سر و تړله اودره خو جګ باندې،

چمن ته ريلوے لائن اوښد کړو، دغه ټول د هند د حفاظت
 تر نوم لاندې، ريلوے لائن يې تر افغاني پريد پورې
 اوښد کړو، او بل اړخ ته يې ريلوے، کوټي نوښکي ته
 تر ايراني سرحد پورې اوښد کړو، دغه ټول دروسانو
 خلاف بند و بست وو، او روسان هم ورته تر زخې لاس
 نيولي ناست وو، دوی هم ريلوے لائن، *Kransnowodsk*
TASTIKENT orenburg (BUKHARA)

ورته تير کړو (*Merv-kushk Post*) ريلوے
 لائن هوباهو داسې وو، لکه د چمن او کوټه ريلوے لائن
 دغه دواړه ريلوے لائنونه د مشرق او مغرب له غاړې
 يعنې روس او د پرنګي لائنونه تر افغاني سرحد اتو
 پورې اوښده شوي وو، او دلته ختميدل، دواړو
 حکومتونو د ضرورت دپاره دومره دريلوے سامان
 جمع کړے و، چې په ۶۰ شپيته ورځو کې روسانو
 تر هرات پورې، د ايمرجنسي په وخت کې ريلوے را
 تيرولے شو، همداغه شان پر نګيانو د ضرورت په وخت
 تر قندهاره پورې..

اوس بيا مو بڼه د دوی پر بحر روم او کوه قاف کې
 پهلوان ته تر راځو، چې څه وخت ۷۸-۱۸۷۷ کې پر نګيانو
 دروس دپاړيدو دپاره خپل فوجونه پر مالته کې راجع

کړل نوروس دے وخت کښې امیر شیرعلي خان ټپرنگیانو
 خلاف د اتحاد وویل، دوئی کابل ته خپل مشن ولیږلو
 هلته په خیبر باندې ټپرنگیانو وفد منع شو، نو ددې
 په وجه پرنگي په افغانستان ورو د اټکل چې دوئی د-
 (*Scientific Frontier*) په تلاش کښې وولولې
 یې لټولې، دکمال خبره خود غږ ده، چې روسانو به
 ترکان ډبول، پرنگیانو به یې مدد کولو، او پرنگیانو
 به افغانانو سره جنګ کولو، او روسانو به په درواغو
 وعدې کولې، ترک او افغان به وهل وخورل، کهه
 به عیسوي، روس او یا برطانیه کوله، او ټپر و مسئلو
 کښې ترکان افغانانو ته به غصه وړو، چې دوئی ولې
 ټپرنگیانو خلاف دي، پرنگیان خوا اسلامي خلافت ساتي
 او دوئی ته دغه پته نه وه، چې پرنگیان اسلامي خلافت
 نه ژغوري، بلکې ددې په وجه او ذریعه دهند نه
 روسي مخه اړوي.

نو پرنگیانو په افغانستان کښې بیا هم حالات ولیدل
 چې کوم اول افغاني پرنگي جنګ خور د کابل کښې په
 راغلي وو، خود اخل د شاه شجاع نه زیات امیر عبدالرحمن
 د دوئی بڼه شاگرد ثابت شو، دوئی د افغانستان خارجه
 سیاست د خان سره وساته، او امیر عبدالرحمن یې د پيسو

او وسلو په ذريعه ټينګ کړو، او په ۱۸۹۳ کښې يې دغه
 د دوئی تش پر نوم ... *Scientific Frontier* تيرکړو
 او پښتون اولس يې تقسيم کړو مګر د دې سر هم هند
 د حفاظت او ژغورنې ويره د دوئی نه و نه و تر هم په
 دې وخت کښې روسان قلا را ناست نه وو، دوئی ۱۸۸۴-
 ۱۸۸۱ کښې د ترکمن علاقې قبضه کړې، او ۱۸۸۵ کښې پنج
 دې په مقام د افغانانو او روسانو جنگ و شوروسانو -
 PAJDEH د افغانستان نه قبضه کړه، اوس د افغانستان
 حکمران د پرنگيانو د لاس بوتايي و، نو د پرنگيانو او روسانو
 د جنگ خطر جوړه شوه، تر دې حده پورې نژدې
 وه، چې برتس انډيا په لندن پارلمنټ کښې د جنگ د خرڅ
 دپاره درخواست وکړو، چې جنگ ونه شو هغه وجه
 يې يورپ کښې وه چې د *Balance of power* خراب شو
 هغه داسې چې د فرانس نه بيا خطر جوړه شوې وه
 چې مصر باندې حمله ونه کړي، نو دې وخت کښې
 پرنگيان وپيدل، چې يورپ کښې کوشي نه شي -
 (*Isolate*) او بل پر يو وخت کښې مرکزي ايشيا
 کښې دروس سر او بحر روم کښې د فرانس سره مقابلې
 رانه شي، هماغه وجوهات وو چې دوئی د پنجدې د
 قبضې ترخه گولۍ تيره کړه، خبره جنگ ته نه لاره

او بل سوڊان کښې ورته مهدي پورته شوي و چې
 خرطوم کښې پر تلکي جنرال گودو و مړ کړی و، نو
 دوی د افغانستان نه زیات په دې براعظم کښې ونيول،
 شول، د دې مطلب دغه نه دے چې دوی روس هیر
 کړی و . . .

د پر تلکي نو قسمت ښه و، چې د جرمني د سلطنت ښا
 اېښودونکي چا نسلر بېمارک او دروسانو دوست او د
 فرانسويانو د ښمن په ۱۸۹۰ کښې شهنشاه قيصر ولیم دوم
 سبکدوش کړ و، دا ځکه چې شهنشاه یې جرمن مړ شو،
 او ورپسې یې زوی دا توميا شتون پس مړ شو، چې
 حکومت د نیکه نه لمسي تر . . . شهنشاه قيصر ولیم دوم
 ۲۸ کلن ته پاتې شو. نو دے له پرخوان و، بېمارک
 یې د نیکه په ځای و، نو د دوی په منځ کښې: -
 (**Generation Gape**) دومره لوی و چې آخر
 بېمارک د وزیر عظمي نه پښني شو، د بېمارک سیاست
 و، چې فرانس په یورپ کښې کوشي (*isolate*) وساتي
 او روسانو سره یې ښه تعلق وي، دا ځکه چې نه ده،
 غوښتل چې جرمني سلطنت په یو وخت دروس او فرانس
 په منځ کښې راشي، نو ده د ښولین دوخت روسي او
 فرانسوي شک و شهبات ته لمن وهل، نو ده دروسانو

بناغے بسیار۔ دروسیان اور استرادی حکومتوں سے لوظنامہ کری، چہ -
 خہ وخت یسارک لاہو، ددی سر روسی پر مرکزی
 یورپ کبھی یو با اعتمادہ ملکرے و بائللو ددوئی،
 پوزشن کمزورے شو، دلند وخت دپا و دپرنگیانو
 پہ فایده تمام شو، ۱۸۹۱ کبھی دروس اور جرمنی سلطنت،
 ترمینح د دوستی د معاهدہ وخت ختیدو، مگر جرمنیانو
 دغہ معاهدہ دروس سر نوئی نہ کرہ، چہ ددی پہ وجہ
 روس سر شک پیدا شو دا حکہ چہ دشمنشاہ مور۔
 دملکے وکتور یہ لوروہ، نو دبا دشاہ یعنی
 قیصر ولیم تائیڈ د برطانیہ اہخ تر و، چہ ددی باندہی،
 فرانس اور روس دواہہ شکن شول۔ دوی ۱۸۱۲
 د نپولین جنگوندہ ہیرکپل، د جرمنی اور برطانیہ خلا
 دوی ۱۸۹۱ کبھی پتہ لوظنامہ وکرہ، کہ خہ ہم دوی پہ
 دکر داسی نہ ویل، خو ہرچا تر پتہ وہ چہ دوی
 دچا خلاف سر یوحاے شوی دی، فرانس پہ
 یورپ کبھی جرمنیانو نہ داریدو، او نہی کبھی یی
 دپرنگیانو سر سیالی وہ، ہمدغہ شان ترکی، ایران
 افغانستان کبھی، دپرنگیانو اور روسانو بزکشی وہ،
 چہ پرنگیان دھند پہ غم ککروو، نو دجرمن حکومت
 دیاست پہ وجہ فرانس اور روس سر بن ددی شول، .

مگر دجرمني بادشاهه که خه هم دوکتور په لمسي و،
 مگر دے يو مغرور جرمنيایي هم وورده تعلقات د
 برطانيه سر په دې خراب شول، چې ده اعلان وکړو
 چې دجرمنيانو قسمت په اوبو کښې دے، يعني سمندري
 فوج. چې دغه خبره په برطانيه وليکيده، دا حکه چې
 تر اوسه پورې، خودوئی دسمندر بادشاهان وو،
 نو دوي بل طاقت نه شو برداشت کولے، قيصر ولم
 په سمندري فوجونو جوړولو باندې پيل وکړو ۱۸۷۱-
 کښې دجرمن دسلطنت دبنیاد نه پس دوي دومره،
 ژر ترقي وکړه، چې نه صرف دفرانس دپاره خطر ه
 شوه، بلکې دبرطانيه دپاره هم دوي خطر ه شول.

دغه تفصيل ضروري و، دا حکه چې اوس سياست
 مقامي نه و، بلکې بين الاقوامي صورت يې نيولے
 و، چې ديورپا دا شرائتو ته هند آزاد نه و،
 اوس بيا راځو دروسيانو او پرتگيانو سيالۍ ته؛
 اوس پرتگيانو دروس خلاف په شمال کښې ځانونه
 ټينگ کوله، دومي ۱۸۹۱/۹۲ کښې HUNZA رياست او
 (NAGAR) قبضه کړل، او ۱۸۹۵ کښې چترال ښو
 اوروسيانو ۱۸۹۲ کښې ټول د پامير غرونه قبضه کړل
 اوس د هند د حفاظت دپاره پرتگيانو بيو سرحد

د افغانستان او روس تر مینځ دریا امو جوړ کړه
 بل یې د یورند تر نوم لاندې په خیبرجوړ کړه
 او بل یې قبايلي بندوبس سیمو تر مینځ جوړ کړه،
 دغه ټول بندونه اوس سرحدونه دوی د هند
 د حفاظت د پارو جوړول، اوس د افغانستان او ایران
 خلیج فارس نه علاوه، تیت هم د دوی د پهلوانو
 مرکز شو، خلیج فارس کېنې خو پر تګیانو ځانونه
 مضبوط کړي وو، دوی پر تګزیان شلې وو.
 او د دوی په سمندري فوجي او باندي یې قبضه
 کړې وه، دا ځکه چې د هند د سلامتی د پاره دغه
 ضروري وه. خو ۱۹۰۰ خوا و شا کېنې خلیج کېنې د -
 برطانیه پوزشن په یو وخت کېنې د دواړو اړخونو
 نه خطر و رته پېښه شوه، چې روس د ایران نه واخله
 ترتیت پورې سیمه کېنې یې جار خانم لار د پر تګیانو
 خلاف واخیسته. دوی د ایران سره پته معاهده وکړه
 بندرګاه بوشیر او بندر عباس کېنې ایراني حکومت
 روسیانو ته د جنګي جهازو تمکیدو، اجازت
 ورکړه، او روسیانو بندر عباس ته جنګي جهاز
 ولېږلو، چې دغه د پراهم فوجي ځای و، چې
 د پر تګیانو د پاره د خطرې بکل و، او بل د ترکانو

ليخوا جرمنيانو ته د بغداد د ريلو لائن ته يک وړکول
 د چې اوس د جرمني نه هم برطانيه ته خطره وه، مگر
 پرنگيانو د مخکې نه ۱۹۱۹ کښې د بغداد ريلو لائن،
 د خطرې له وجې نه د شيخ کويت سره پته لوظنامه
 کړې وه چې دوی به پرنگي د بنمنه طاقتونو ته مراعات
 نه ورکوي، او د کويت نه يې خارجي سياست لاس ته
 کړو، او دې لائن باندې روسيان هم نه وو خوشحال.
 دا ځکه چې ترکيان او روسيان د ديرو مودو سره
 د بنمنان وو، يعنې اوس عالمي سياست کښې د فرانس،
 برطانيه او زاري روس نه علاوه يوبل څلورم -
 لويغاړی جرمني کال په کال څرکنديدو، چې ټوله لوبه
 يې وړانوله، او د دې ټولو خطرو په وجه
 لارډ کروزن ۱۹۰۳ کښې کلف ته سفر وکړو، او په دې
 علاقه کښې د برطانيه مفاداتو او د بنمنو قوتونو
 راننوتلو ته يې دوی ځير کړل. « ده ورته وويل
 چې خليج پارس کښې فوجي اړ و جوړولو، يا د بنمن
 قوتونو سمندري بېړۍ تر ځايونو ورکول، دغه
 ټول اقدامات زمونږ د مفاداتو سره په ټکر کښې
 راځي، او مونږ به هر ممکن ذريعې په کار راولو
 او دغه نمرته کار ته به هيڅوک پرې نږدو.»

۱۹۰۳ کښې برطانيه هندي حکومت ته ذکر ولگیدو چې روسیان د تبت سره سفارتي تعلقات جوړولو په هڅه کښې دي، ددې وجه دغه وه چې یو روسیایي بودها عالم د ۱۹۰۱-۱۸۹۹ پورې په تبت کښې وو، او د تبت په دالای لاما، « *Dalia Lama* » باندې یې لږې اشر جوړ کړې و. او د پراختیایي په لاسه (*LAHSA*) کښې کټل و، او چې څه وخت د مسکو ته لاړ، نو زار دده سره ملاقات وکړ. او د دې دروس د مفادو د پیاوړتیا د رابطي د پیاوړتیا مقرر کړ، ددې سره برطانیوي هند حکومت پر ګډوډ شو، نو لارډ کرزن (*Dalai Lama*) ته خط ولیکو او د تفصیل او صفاتي هیله یې ځنې څرګنده کړه، خو - دالای لاما ددې لیکونو ځواب ورکړ، نو لارډ کرزن ورسره خط شو، په تبت یې د ۱۹۰۴ کښې حمله وکړه، فوج ترلاسه (*Lahsa*) پورې لاړ او *Dalai Lama* د بد هانو مذهبي مشر او بادشاه د پرښکيانو نه منګولیه ته وتښتیدو، پرښکيانو په تبت باندې دخپلې مرضی فیصله ومنله او دغسې دروس اثرات یې ختم کړل، دغه لوبه هم دهند تر سلامتی لاندې وشوه، دلته بیا د پرښکيانو قسمت ښه و چې ۱۹۰۴-۱۹۰۵ کښې روسیان په مشرق کښې د جنایانو سره په جنګ و او پرښکيانو

دهنديپه وځه روسيا نو ته په مشرق بعید کښې جاپانيان تيار
 کړل ، هغه داسې چې زاري روس د ساپريه په لار مانچوريا
 چيني علاقې نيولې ، دوی هم دهند په شان په مشرق کښې دچين ،
 کوريا په خاور د زاري سلطنت د جوړولو خوبونه ليدل ، چې
 په دې باندې جاپانيان وارخطا غوندي وو ، دا ځکه جاپانيانو
 وييل چې نن مانچوريا ، سبا کوريا او بله ورځ جاپان ، نو دلته
 بيا د پرگليانو مرکزي ايشيا دبتن او هند ته دامکانې خطرې ،
 خاوند روس ته يوبله لومه ښځه کړه ، نو دوی ۱۹۰۲ کښې
 د جاپان سر د اتحاد معاهده وکړه ، دا ځکه چې روس اوس
 د جاپان او برطانيه مشترکه سيال او دبتن و ، او په دې معاهدې
 کښې يې ليکلي وو ، چې برطانيه د جاپان د سلامتي او ځمکنۍ
 برقرارۍ ضمانت ورکوي ، او جاپان لوظ وکړ چې د دې دهند
 د سرحدونو د محفوظ ساتلو دپاره هر قسم امداد ته تيار دې
 اوس د جاپان لاس دروس خلاف آزاد شو ، مگر روسيان
 دومره مغرور وو چې ايشامي خلک دوی په هيڅ کښې نه
 شمارل ، او جاپانيانو ته يې زېر بيز وکان وييل . چونکه جاپانيانو
 په ۱۸۹۵ کښې چينيان د بولي وو ، خو دغه ايشامي قوم
 وو ، روسيانو وييل ، چې سپين باندې زېر نه شي بریدلې .
 خو د ۱۹۰۲ د معاهدې نه پس د جاپان زېر برابر و ، که څه
 هم روس لوی قوت و ، او جاپان يو ورکوتی ملک و ، نو

دوئی جنگ شروع کړه او ۱۹۰۴ نه تر ۱۹۰۵ پورې یې دوام
 وکړه، اول دوئی روسیان په مانچوریا او کوریا کې ودرېدل.
 او بیا یې سمندري جنگ کې داسې شکست ورکړه، چې دهغه
 وخت دنیا جاپانیا نو تر حیرانه وه، دغه اول ځل و چې ایشیایي
 طاقت سپین پوستي یورپی طاقت نه دویمې پورته کړې، نو
 ددې سر د زار روس په مشرق کې د سلطنت جوړولو خوښ
 ختم شول، او د خپل مخ یورپ ته راوگرځولو، او د پرلپاڼو
 د هند ازلي سیال او دیني سپک او کمزورې شو، اوس دغه
 ټوله لویه یورپ ته لاره، د پهلوانۍ مرکز یا میدان
 بالکان شو. سیاسي حالات داسې جوړیدل، چې زاپه
 سیالان او دښمنان روږه سوک ملګري کیدل. دا ځکه چې اوس
 د دنیا په مخ یو بل سیال غټیدو چې هغه جرمني وه، چې دده
 نه فرانس ته خطر وه. د سمندري بیړۍ په وجه برطانیه
 نه خطر وه، او د ځمکې او دروسي بالکان سیاست په وجه
 روس ته هم خطر وه. په ۱۹۰۴ کې فرانسې او برطانیه خپل
 اختلافات ختم کړل، هغه داسې چې په ۱۹۰۴ کې فرانس
 مراکش خپل دائره اثر کې اعلان کړه، ددې مخالفت جرمني
 وکړه، او د فرانس خلاف یې جنګي بیړۍ ولیږله، برطانیه
 د فرانس طرفداري وکړه، او فرانس د برطانیه حق په مصر
 باندې ومنلو، په بالکان کې پخوا دروس او استرلیا دوستي

دترکانو خلاف وې. چې بيا روسو زربین داستراليا -
 خلاف راپورته شول، چونکه روس سلاویش قوم نه تعلق
 درلوده دزربین حمایت یې وکړه، په یو وخت زربین
 نه استراليا او ترکی ته خطر شوه، نو پخواني دبنیان
 ترکیان او استرلیان د مشترکه دبنیان په وجه سره ملګری
 شول، چونکه استرلیان تسلاً جرمنیان دي نو دجرمني
 سلطنت هم ددوی اړخ ته شو، او ترکیان، جرمنیان
 او استرلیان درې واړه یوې غاړې ته شول، اوس
 فرانس کوشش شروع کړه، چې دروس او برطانیه تر
 منځ روغه وکړي، فرانس په دې برسټو، په ۱۹۰۵ کبې
 یې دروس او برطانیه په منځ کبې روغه وکړه، دهند نه
 دروس خطر فی الحال ورکه شوه. همدغه وجه وه چې،
 دوی په ۱۹۰۷ کبې په افغاني سرحداتو باندې سر راضي شول.
 داځکه چې اوس روس، برطانیه او فرانس درې واړه
 ته د دوستۍ ضرورت و، چې د جرمن څخه ونیسي، نو
 زاپه سیالان بېرته سر پخولا شول، چې دنوي دبنیان
 څخه ونیسي، د تفصیل ضرورت نه شته خو دومره به
 ووايو چې ددې کشمکش نه اول جهاني جنګ جوړ شو.
 چې روس، برطانیه فرانس، او روسو امریکه یوه بله
 شول، ترکیه، جرمني او استراليا بله بله شول، د جنګ په

دوران کېږي په روس کېږي انقلاب راغی ، د ترکانو خلافت
 خلاص شو ، او عرب د پرنگیانو او فرانسویانو په لاس وړل-
 غل ، مگر دلته بیا دهند د سلامتی غم د پرنگي د سرته وړ
 وټو . دوی د ترکانو میراث داسې تقسیم کړو ، چې پرنگیانو
 هند ته د سمندري لارونه علاوه حکمې لار هم جوړ کړه ،
 هغه داسې چې دوی د فلسطین ساتنه په غاړه ولخیسته
 او بل یې د عثماني خلافت صوبه موصل او سلمانیه پریکړلې
 یونونې نوملک یې د عراق تر نوم لاندې جوړ کړو چې
 عرب او کردان یې دخپلو مفادو دپاره په یو ترنگر کېږي
 و اچول او شریف مکه زوی شاه فیصل یې د عراق بادشاه
 کړو ، چې دا هغه شاه فیصل و چې د پرنگیانو مدد یې د
 ترکانو خلاف کړی و . هغه بل ورور ته یې اردن ورکړو
 چې دغه ټول مصنوعي ملکونه وو ، بلکې د اردن متعلق
 خو چرچل داسې ویلي وو ، چې اردن ما یو ورځ قضایا سپین
 په پښل باندې جوړ کړو ، خو داسې یې جوړ کړو چې د
 اردن او عراق لکي یې سره ولگولې ، شام او لبنان د فرانس
 په لاس و راغلل . اوس هند ته دریځه لاره د بحر روم نه خلیج
 پارس ته جوړه شوه ، چې د فلسطین او اردن د اکا بیا
 بندرګی او هائی فا (Haifa) بندرګی نه دوی په حکم
 تر بصرې پورې بیا د بصرې نه خلیج پارس هر مزیه لاره

د مکران کودر، کراچی، اوبمبي هم دغه شان پورته سعيد،
 نهر سوين، عدن، کراچی، بمبي او بله لاريه د افریقي
 د خټک ټنگ سر (Captown) اوبمبي او کراچی دغه ټولې
 لارې دوی د هند د حفاظت د پاش جوړې کړې، اوس
 دوی مصر، سوډان، صوماليه، عدن، عمان، شارجه
 کويټ بحرين، بصره، فلسطين بندرگاه، او اردن په لابه
 بندرگاه، قبرص، مالټا، جبرالټر، جنوبي آفريقا
 دغه ټولې د دوی په قبضه کېنې وې، د فرانس سره
 ملگري وو، روسې کېنې انقلاب شوه و، د خپل خان
 په غم وو، ترکيان ختم و، او ايران د روسي او انگريزي
 اثر لاندې سره تقسيم شوه و، خولین بيا د زار روسي
 ايراني برخه بيرته ورکړه، اوس په ايران کېنې هم
 پرنگيان وو، د هند د سرو زرو تر مرغه يې خوشخوله
 حفاظتي ديوالونه تاو کړل، لندن، دهلي دواړه چورت
 کېنې وو، چې اوس به هند په مزو مزو خورو، داځکه
 چې په نږدې علاقه کېنې دوی څوک نه وو پرايښي، خو
 د دې ټولو تدبيرو لنډ ژوند و، يوه ورځې چې واشنګټن
 کېنې محمدخوبه پاسيدو، نو نوکري يې چنجن مخ نيوله و،
 واشنګټن ځنې ټپوس کړه و، چې څه پلار دې مه دے
 چې خواړه مخ دې نيوله دے؟ نوکري يې ځواب-

ورکړې و، چې ددې نه هم غټ کار وران شو دے
 د ناشتې په ميزېې واشرائے ته وليي وو، چې د مرحوم
 امير عبدالرحمن خان زوی، زموږ دوست حبيب الله خان
 چا شهيد کړو، چې په خاے يې کشر زوی امان الله خان
 بادشاه شوی دے، ددې سر دواشرائے نه د ناشتې پوست
 پريوتو، چغه يې کړه چې زموږه خيال و چې اوس هند
 ته د شمال نه خطر ورک شو، د آرام يو کال تير نه شو، چې
 زموږ په شمالي مغربي سرحد بيا د بنمن پيدا شو، امان الله
 خان دوی ته ور معلوم و، چې دربار کېې د قوم پرستو د
 ډلې نه و، نو غازي دوخت نه فايده واخيسته په پرنگي يې
 دريم ځل دپاره بريد وکړو، چې نتيجه يې د افغانستان استقلال
 و، اوس دوی سره بيا غم شو، چې امان الله خان ورته
 کابل کېې کښناستو، نو دوی دده دور کولو دپاره قسم قسم
 پريان ملایان او غله راپيدا کړل، چې دچا نوم گود ملا و،
 څوک کاږه وو څوک اوبډه وو، څوک باباگان وو څوک
 بچه سقه کان وو، په ۱۹۲۹ کېې امان الله خان د وطن نه
 تښتې ته مجبور کړو، اوس پرنگيان خوشال وو، چې افغانستان
 موبيا سوړ کړو، خو بيا يو سړی چې واشرائے د خوب
 نه ويښ شو نو نوکر يې بيا سپيره مخ نيولې وواشرائے
 بيا وارخطا شو، ورته يې وويل چې امان الله خان بيا څه

راغله دے؟ نوکر خواب ورکړو چې نه د هغه نه وېر
 خطرناک کار شوی دے، چې په چار سده امتحانز وکېنې
 زېږون یار خان عبدالغفار خان راته خدای خدمتکار سر
 د سرو جامو جوړ کړل، او غټ مقصد یې موند نه یو،
 چې د هند نه مو وباسي، وائسرائے ورته وویل چې
 خپه کیږه مه، زه به دوئ درته د بالشویکانو په نوم
 داسې درته ورکړم چې پته یې ونه لکي، چې دوئ
 خدای خدمتکار و ته د پهاشی پرې تیارول، وائسرائے
 بیا خبر شو چې هغه یارانو د کانگرس سر اتحاد وکړو.
 اوس برطانوي هنله ته د بهر نه زیاته داخلي
 مرض نه زیاته خطر جوړه شوه، چې هغه دشمال
 مغرب له خوا د خدای خدمتکارو تحریک وه، او هند
 کېنې ورته کاندې لکئ و هله و، اوبل په ۱۹۳۳ کېنې بیا
 جرمني د هټلر د مشرگرۍ لاندې کېدۍ ته تیاري کوله.
 او په ۱۹۳۵ کېنې وزیرستان بیا ورته راپورته شو، د دوئ
 خیال و چې وزیر مسعود مو . CIVILISED کړل، مگر
 د فقیر ایبي د شرکندیدو سره په دوئ ټټه راغله، اوس
 د سې پښتون د عدم تشدد د فلسفې لاندې جنگېده پاس
 غره کېنې فقیر ایبي توره پسې راخیستې وه، چې دده
 تعلقات تر نازي جرمني پورې وو، نو یو ځل بیا د پرکي

سره دشمني صوبي سرحد غم شو ، او بل اړخ ته جاپان
 په مشرق بريد كې د مشرتوب په پشه كول ، د مشرق نډهم
 هند ته خطر جوړه شوه ، كه څه هم دوى كلكته ، رنكون
 سنكاپور ، هانك كانگا او ملاشيا په لاس كې وه ، خو بيا هم
 د جاپان نډغه خطر وه . چې د نيوزي لينډ ، آسټراليا او
 هند تر منځ سمندري لاره بنده كړي ، اوس بيا په پرتليانو
 مينې اخته شول .

اوس هند ته د سمندري ، ځمكې لارونه علاوه هوائى
 لار هم جوړه شوه ، چې هغه داسې و ، مصر ، سكندريه
 غزه ، ردت بان ، د بغداد بصره ، بحرين ، شارجه ، عمان ، كوارر
 بلوچستان ، كراچى ، بمبې ، كلكته ، رنكون ، بنكا ، سيكاپور ،
 مخكې سلوني ، آسټراليا او نيوزي لينډ ته به جهاز تلو ،
 ددې هوائى لار په ذريعه برطانيه دخپل نړيوال سلطنت
 مختلفې حصې يې سره گڼلې او تړلې وې . چې د جنگ په
 وخت كې د دوى پكار راتل ، او هم جنگ عظيم كې دوى
 ډېره فايده ځنې اوچته كړه . يو جرمني ليكوال د برطانيه
 د دې كوشش متعلق داسې ليكي :

Eine geschlossene Englische Front, ein lueckenloser Schutzwall um Indien zieht sich von Aegypten bis zum Himalaya, ein imposantes Britisches Bollwerk, das aber freilich die probe seiner inneren und aeusseren Festigkeit erst noch zu bestehen hat.

ترجھ ۽ ڀر مضبوط برطانوي محاذ دے، دوئی د
 هند د حفاظت د ڀار د مصر نه راواخله تر هاليه پوري
 داسي ديوال جوړ کړی، چې هيڅ سوري پکښي نه شته
 دغه لوی او مضبوط کار به هله مونږه مضبوط او کلک وږي
 چې دے داخلي او خارجي دباو تر ټينگ شي، او په -
 امتحان پور ووشي؟

ددې ليکوال په قول، ددوئی ديوال د بهرني سيلاب
 مقابلو وکړي، مگر داخلي دباو ته ټينگ نه شو، اوس په
 هند کښي کماندي جي او باچا خان ورپسې راحستي وه،
 په وزيرستان کښي ورته فقير ايډي وو، د مشرق نه
 جاپان و، او يورپ کښي ورته نازي جرمن وو، چې دنيا
 د دويم جنگ عظيم په غاړه ولاړ وه، چې هغه چا و د نه
 يکم ستمبر ۱۹۳۹ کښي د نازي جرمن له خوا په پولينډ،
 حمله وه، چې ددې سر دويم جنگ عظيم شروع شو، اوس

پرنگيانو باندې گران هندوستان ته د بهر او دننه
 دواړو نه خطر شوه، د بهر ته اول شمالي غربي سرحد نه
 و، چې د دوئی خیال و، او په پښتو کې اعتبار هم نه
 و، که چېرې هتله سویت یونین ووهي، او په رواجي،
 لار یعنې د نپولین، او روسانو لار مرکزی ایشیا، ایران
 بلوچستان، افغانستان په لار هندې باندې راجي، نو افغانان
 او پښتانه به ضرور د چرمني ملاتړ کوي، چې فقیر ایچي،
 سر د دوئی را بطلي وي، او افغاني دربار کې هم د دوئی
 رسوخ و، نو ځکه د پرنگیانو او روسیانو افغان حکومت
 ته وئيلي وو: چې جاپاني او جرمني خلک د افغانستان
 نه وباسي، دوئی د باجوې نه تر بلوچستان پورې د یوړنل
 لائن او درې (passes) ټولې سمېتي موچې کړي
 چې نازیان دهند د نیولو نه منع کړي، خو د نازیانو په
 روس کې د شکست په وجه پرنگیان لږ په قرامه شول
 د مغرب شمال داړخه خطر وړکه شوه او هتله کوشش
 کولو چې د باکو اذربایجان د تیلو په کوهیانو قبضه
 وکړي، او ایران بلوچستان او خلیج فارس په لار هند
 سمندر او په هند کې پرنگیان وټکوي، هم دغه وجه وه
 چې ایرانی بادشاه رضا خان دوئی جنوبي افریقې ته وټښتولو
 ملک یې روس او پرنگیانو سره تقسیم کړ، او تش په نوم یې دده

زوی کینولو، دغه هم دوئ دنازیا نوڅه نیوله چې هند
 ته رانه شي، او داخل کښې یې ټول کانګرس جیل ته واچولو،
 سوباش چندربوش ځنې خلاص شو، جاپان ته لاړو،
 ده ضوېستل چې د مشرق دارڅه د جاپان په مکځ هندواځي
 دا ځکه چې د جاپانیا نو دعوی او نعره وه چې ایشیا د ایشیا نو
 ده، نو دوئ چې کوم کانفرانس توکیو کښې په ۱۹۴۳ کښې
 جوړ کړی و، دهند نمایندګی سوباش کوله، سوباش
 هم زموږ په سرحد افغانستان او اوبیا جاپان ته تلې و، پدې
 کانفرانس کښې چې مشرګري د جاپان په غاړه وه دې ملکونو
 حصه اخیستې وه، تهاښی لینا، برما، چین، هېچوریه، جاپان
 فلپین او هند (سوباش)، نو د مشرق د غاړې جاپان پسې
 راغی تر برما پورې علاقې یې ونيولې، او کلکنه او چټاګانګ
 یې بمبارۍ کولې، دهند او نیوزی لینا او آسټرېلیا،
 سمندري لارې یې دهند سره په خطر کښې راوستې،
 په دې وخت کښې په ۱۹۴۲ کښې پر نکیا نو افغان حکومت ته
 وئيلي وو، چې که چیرې جاپان هند نیسي، نو موږ به تاسې
 ته پښتون بلوچ سیچې درکوو، او تاسو یې د اسلام تر نوم
 لاندې هند کښې د جاپان خلاف وځنګوئ، او خدايي،
 خدمتګارو خلاف دوئ افغاني ملکونو، او قبایلي ملکونو،
 تیار کړل او د دوئ مشري باچا گل کوله، دا ځکه چې خدای

خدمتکارو باندي ددوی اعتبار نه و، نو پرښکي کوشش کولو
 چې خدای خدمتکارو تحریک د افغاني سردارانو په ذریعه،
 وټکاوي، فرض که دوی دهند نه جاپان وباسي ددې نه معلومېږي
 چې دې سخت وخت کې هم پرښکيانو د خدای خدمتکارو
 دپارځو څومره خیرن زړونه لرل. او افغاني واکدارو کومې
 ارادې وې.

با هر حال امریکيانو د برطانیه فرانس، اوسویت یو تین
 مدد وکړو، دوی اول هتله رځملوو، بیا یې ۱۹۴۵ کېږي په
 جاپان اتومي بمونه واچول، همدغسې دویم عالمي جنگ د
 پرښکيانو په خیر تمام شو، خو جهاني ملکي ددوی نه امریکي
 ته لاپه، دوی دومره کمزوري شوي وو، چې دغه په
 دوی گران هند دوی نور نه شو سمبالولو دبهر نه یې بېح
 کړو، خو داخلي دباو ته ټینګ نه شول، خو د خدای خدمتکار
 نه یې، بله واخیستو، داځکه چې دوی هندي پرښکي وو،
 هندوستان یې پرېښود، خو داسې یې پرېښود، چې تر
 نن ورځې پورې د نفرت کوم اومر چې دوی په هند کې لگول
 و، هغه بلې ژې د کانګرس نه یې بدل داسې واخیستو چې
 هندي یې ځنې تقسیم کړو، او د پښتنو نه یې بدل داسې واخیستو
 چې دوی یې د تورو پرښکيانو په لاس ورکړل، او هغه شمالي
 غربي سرحد یې ددوی په لاس ورکړې و، چې روستودغه

شمالی غربي سرحد د کميونيزم خلاف سينتوفوجي لوظنامه ترنوم -
 لاندې دامريکې په چارچ ورغئ چې تر نن ورځې پورې خدا
 څه متکارو د دوی د تشدد او پښتون د قوم پرست نشان دے.
 او دغه سرحد مغربي دنيا ته دومره اهم ؤ، او دے چې څه
 وخت په ۱۹۷۸ کښې په افغانستان کښې بدلون راغئ، نو بيا
 مغربي دنيا د کمونيزم خلاف سر يوہ شوہ، افغاني بزکشی
 کښې نه صرفا سويت يونين ختم شو، بلکې د کمونيزم سيستم يې
 ختم کړو، او د پښتون کور يې يو ځل بيا وران کړو.

دهند ویش، دپرنګي سياست د کانګرس غداري خدایي خدمتګاروسره

په تیر باب کېنې پدې تفصیلاً بحث وشو، چې پر ګیانو د هند د ساتنې دپاره کومې کومې لوبې نه دي کړي، دوئی، ایشیا او افریقه صرف دهند دخاطر په اور کېنې درولې وي سمندري، هوائی او زمینی لارو په وجه دوئی اولسونه په عذاب کړي وو، او صرف او صرف دیو مقصد دپاره چې دغه لارې هند ته ډګر راتګ دپاره دخاطرې نه خلاصې وې، او دغې لوبې یونیم سل کاله دوام وکړو، او بیا چې څوک داسې ملغلره پرېښ دي، یا مجبور شي نو تاسو پخپله اندازه وکړئ، چې ددې سړي یا قوم به څه حال وي، او دغه دسرونو ورومړنې دوئی په اګست ۱۹۴۷ کېنې ازاده کړه، او داسې چې ددوئی په فایده وه.

دوئی دهند په تقسیم کېنې خوفايدې لیدې، چې اوله فایده دوئی ته دا وه چې، د آزادۍ به وجود چې دوئی آزاد

کړل، مگر هندو او مسلمان یې بیا هم محتاج وساتلو دوی هندو او مسلمان نه د
 هند دینولو او ساتلو په دوران کېنې په مختلفو مرحلو کېنې فایده وچتې کړې
 چې اول سر کېنې مسلمان دواک خاوندو، دوی هندوان د خان ملګري
 کړل مسلمانان یې پرې وډبول، چې مسلمان یې بڼه په سیاسي
 معاشرتي، اقتصادي، او تعلیمي توګه ځملولو، نو هندو ورته
 را پورته شو، بیا یې ۱۸۵۷ نه پس مسلمان ورته لاس کېنې ونيو،
 د هندو حجامت یې په کولو، دوی دغه د نفرت تخم ځکه کړلو
 چې دوی په دې پوه وو، چې که دواړه راته یو لاس شي، نو
 زموږ خیر نه شته، هند د دوی د جهاني بادشاهۍ خنډه وه
 چې هند لاړو، نو د دوی جهاني ملکي هم لاړ دوی د هند
 داهیت نه بڼه خبرو، دوی د هند په زور ایشیا افریقه،
 مشرق او سطي او مشرق بعید کېنې کالونه جوړې کړې وې،
 دوی د هند په زور براعظم او قسماً مال خوړو، د دنیا لوی
 تجارتی لارې د بحر هند په وجه د دوی په کنټرول کېنې
 وې، نو ځکه دوی هېڅوک دې ته نه پرېښوده چې د هند
 د قسمت سره لویې وکړي، او هند په خپله د دوی د پاره
 دخام مال او د دوی د تیار شوې کارخانې د پیداوار د پاره
 لویه متلایي وه. نو دوی د هندو او مسلمان نفرت اول سر
 کېنې د دې د پاره جوړ کړې و چې، هند باندې د دوی
 د حکومت او واکدارۍ عمر او ږد شي د دوی نه مسلمان سره

مینه وه ، او نه دهندو سره ، دخپل مقصد او کټې دپاره ددوئ
 استعمالول ، چې څه وخت په ۱۸۸۵ کښې کانگریس جوړ شو ، او بیا د وستو
 د سفارشتي گوند په ځای ، دهند د آزادی غورځنگ ځنې
 جوړیدو . نو ددوئ اول سر کښې سر سید احمد خان پېښې
 گرم کړو ، دهغه د مرگ نه پس دده کالج شاگردانو دغه کار
 په غاړه واخیستو ، چې د بنگال د تقسیم نه پس ددوئ هم د
 پرنکي په لارښوونه د مسلم لیک په شکل کښې منظم شول ، او د
 ددوئ د منشور اولنې او اخرې مقصد دغه ؤ ، چې د کانگریس
 به مخالفت کوي او پرنکي ته به وفاداري کوي ، نو ددوئ
 د (Swaraj) کولو چا بیاني واسرائې هند سره وې ، چې څه
 وخت به ورته ضرورت شو نو ددوئ به یې Swaraj کول . چې
 څه وخت د پښتونخوا پښتانه د باچا خان تر مشرګرۍ د
 خدای خدمتګارۍ په شکل کښې منظم شول ، او بیا د مشترکه
 مقصد دپاره د کانگریس سره یوځای ملګري شول ، نو د
 کانگریس نه یو مکمل د آزادی گوند جوړ شو ، نو ۱۹۳۰ نه پس
 د پرنکیانو د میز په راز کښې دوه منصوبې وې :
 ۱- اوله دغه چې ددوئ ددې بې اتفاقیه او نفرت په وجه
 هند کښې خپل حکومت ته ژوند او بډولو ، او هغه بله دغه
 وه چې که چیرې موږ به هند پرېښودو ، او هغه یې داسې
 پرېښودو ، چې هغه د پښتونو متل چې ، شیدې یې ورکړې

خو د پچوړکڼا ، نو پرنگيانو دغه دواړه منصوبې غبرګونې
 روانې کړې وې ، چې دوئ به دې ته کله يوکشن نوم وکړي
 کله دېل ، خو دويم جنګ عظيم په دوران کې ورته پته
 ولګيده چې دوئ د جنګ په وجه ډېر کمزوري شول ، او بل د
 جهاني مشرګرۍ نه امريکې په څنډه کړې وې ، نو دوئ سوچ
 وکړ چې دهند په ویش کې به زمونږه څومره فائده وي .
 او متحد کېنې به څومره وي ، د دې نه څوک هم انکار نشي
 کول ، چې تيل د شلمې پېړۍ د اقتصادي ژوند د ملا
 هلو وکړی دی ، دغه اول ځل پرنگيانو محسوس کړې و ،
 چې څه وخت په ۱۸۹۰ کېنې په باکو اذربايجاني جان کېنې تيل
 بنکاره شول ، نو دهغې ورځې نه ديورپ قومونو په ټوله
 دنيا کېنې تيلو پسې منډې شروع کړې ، چې روستو
 پرنگيانو په ايراني تيلو باندې خيټه واچوله ، اول جنګ عظيم
 نه پس د سلماڼيه او موصول کردان ځکه د ترکي نه
 پرې کړل ، چې دوئ تيل لرل ، مصنوعي ملک عراق کېنې شامل
 کړل ، ملاشيا تيل ، روستو کويت ، سعودي عرب بحرين
 تيل ورسره جمع شول ، چې داوول جنګ عظيم سره که ټينګ
 و که لارځې او که ريل او دهوا يا اوبو جها زو بغیر د تيلو
 نه به کاره وو ، د فوج ټوله مشرې د تيلو مرهون منت وه ،
 او د اقتصاد د پاره يې هم اهم رول لوبولو . بلکه د تيلو په

زور هر څه روان وو، چې دوی د عربو د تیلو په خاطر
 اسرائیل ورته جوړ کړو، نو دوی خیال وکړو چې که هند
 متحده پاتې شي، نو اقتدار کانګرس او خدای خدمتګارو ته
 په لاس ورځي، او دهند سرمایه دار هم ډېر بالغ خلک وو،
 دوی بمبې او کلکته کېنې ډېرې پېسې کټلې وې، نو دوی هم
 په دې پوزیشن کېنې وو، چې هند په اقتصادي توګه مخ په
 وړاندې بوځي، او دوی مقابله د برطانیوي سرمایه دارو
 په مقابله کېنې وو، د دوی زیات اکثریت د کانګرس ملاتړ
 کولو، بل اړخ ته د مسلمانانو سرمایه دارو، چې دوی هم د
 یوې داسې منډې په تکل وو، چې دهندوانو د مقابلې نه
 بغیر دوی په اسلام منلو باندې قبضه وکړي چې د غمنډې
 دوی ته د پاکستان په شکل کېنې ښکارېده، او د پاکستانی تحریک
 مشر جناح په خپله د دې سرمایه دارې ډلې خپلوان و، هغه
 پوره فرقي او خواجه، او اسماعیلیه فرقي د بمبې سرمایه دارو
 چې روستو دوی د بمبې نه سره د جناح صاحب کراچي
 ته راغلل، نو مسلم لیګ پر نکیانو د کانګرس دوهلو او د
 هند د تقسیمولو د پاره کال په کال تیارولو، او بهر دنیا
 ته به یې دغه تصور ورکولو چې دوی بې ګناه دي،
 دغه دهندوستان، هندوانو او مسلمانان ذهني ډېر
 پېسې مانه دي، که دوی نه وي نو دوی سره حلالوي.

پر گلیانو خیال و چي کانگرس يو قومي تحريک دے. که ټول
 هند ددوی په لاس ورغی، نو هند به ډېره زر ترقي وکړي
 ايتمي قوت به شي، دوی به بيا موبزه د امريکي په شان
 ددې منطقي د خوږ و او ترخو نه وباسي، يعنې امريکه
 هم اوله ددوی کالونځ وه، نو دوی به بحر هند مشرق -
 اوسطی، مرکزي ايشيا، مشرق بعید کښې د اثر ورسوخ
 خاوندان شي. او بحر هند تجارتي لاره به ددوی په لاس
 ورشي د ايرالو عربو تيل به دهند د اجازت نه بغير خوړلگران
 شي او بل ۸۰٪ خام مال چې د افريقې نه يې موبزه وړي
 افريقه هند ته بز دې ده، نو دغه ته هم خطره پېښېدځي.
 او بل به متحده هند دومره لوړ ملک وي، چې زمونږه خارجي
 سياست ته به هيڅ اهميت نه ورکوي، اولنډ وخت کښې ددوی
 اندازه ۷۰ - ۱۹۶۵ پورې به هند اقتصادي او فوجي سوپر
 پاور شي، نو هند به بيا ايشيا او افريقه کښې د غريبو او بې
 وسو ملکونو د پاره يوه پناه گاه شي، او چې څوک زمونږ
 نه تېښتي، نو دهند جولۍ ته به غورځيږي، دا ځکه چې
 هند متحد پاتې شي، نو کاونډي ملکونو کښې هيڅ پوداسي
 ملک نه شته چې دهند مقابلې وکړي، نو متحده هند ولس
 نه صرف د برطانيه د پارو خطرناک و، بلکې د امريکې د پاره
 هم و، دا ځکه چې دويم جنګ عظيم کښې ملکي امريکې اخستي

وه نو دوی د مشرق اوسطی د تیلو په خاطر، د ملایشیا،
 اندونیشیا، برونائی د تیلو په خاطر د هند په ویش کېنې
 زیات مفادات لیدل، با نسبت متحده هندوستان کېنې.
 په ویش کېنې یې فایده دغه وې، چې هند تقسیم شي
 نو اول خوبه دغه تقسیم د نفرت به بنسټ وي یعنې هند و،
 او مسلمان دوی به اقتصادي دواړه کمزوري وي، یو بل په
 د لار په وجه کارخانه نه جوړوي، بلکې د ټوپک او کارټوسو
 په چکر کېنې به وي نو دوی څرکه خپله کټه په غیر پیداوړی،
 سیکټر کېنې لکوي، لکه فوج پولیس او د جنګل مشنری، او بل
 دوی به په کور کېنې سر اخته وي، مونږه مفاداتو ته په
 مشرق اوسطی، مشرق بعید کېنې به هیڅ خطر نه وي، دوی
 چې څه کټي په کارټوس او ټوپک به یې خرچ کوي دغه به
 هم مونږ په خرڅو، او دا تقسیم به داسې وي چې دوی ته معلوم
 ټول عمر روغه ونه شي، دا ځکه چې هند دوی ته معلوم
 و، چې کوم کوم ځایونه مونږه مذهب نې پرېښودو،
 چې د دوی به بیا په شلونه په بدی وي، نو چې
 څه وخت دوی پوه شول، چې نور په هند باندې حکومت
 نه شو کولی مسلم لیک یې تقسیم ته تیار کړو، کانګرس کېنې یې ځینې مشران
 لکه سردار پیتل دې ته آماده کړل چې هند وافر په تقسیم کېنې کټه ده، مسلمان د هند
 نه ویاسی چې سوچه هندوان پاتې شي، مسلمانانو به درته هره ورځ غوښل جوړ

کړې وي، دا اوس نه د هند اپريشن پکار دی، چې
 قصه دېر ستغه شوه نو پر ټکيا نو اعلان وکړو، چې موږ به
 هندوستان د هندو او مسلمان په بنياد تقسيموو، خودغه
 خو د پر ټکي فيصله وه، کانگرس د دې مخالفت کولو داځکه
 چې کانگرس تر دېر حد پورې د دې په بدختيو پوه وو،
 نوځکه د دې مخالفت کولو، چې کانه يي جي پي په سر کېږي
 و، مگر هندوان بيا هم هندوان وي، د دې ته خپل مفادات
 د خدای خدمتکارو نه زيات کران وو، د خدای خدمتکارو
 پوزشن داسې و چې د پر ټکي په منطقي او بين الاقوامي
 سياست کېږي د دې نه ځای کيدل، د دې مذهباً مسلمانان
 وو، په سياسي توگه ضدې پر ټکي وو، او د کانگرس ملگري
 وو، او د هند تقسيم په سياست نه و بلکې په مذهب وو،
 نو د دې عجيبه پوزشن و، چې نه يې د مسلم ليگ -
 طرفداري کوله شوه، چې د دې ته پته وه چې د دې
 څوک دي، او نه يې د سياسي مفاداتو د پاره مذهب بدله
 ولې شي، چې ورته هندوان شوي وي، او بل د دې د
 هند قوم پرستی نه زيات پښتون قوم پرست و، د دې
 په مذهب مسلم ليگ قبضه کړې وه، او سياست باندې
 کانگرس، د کانگرس او مسلم ليگ سر وړانه وه، يا په بله
 معنی، د دې په سياسي توگه کانگرس ته نږدې وو، او په

مذهبي توکھ مسلم ليک ته اوبل ددوئي د صوبې جغرافيايي
 پوزشن داسې و چې د هند په اخري سرکني وه، اوډرنگي
 (Scialife Franter) ددوئي په حکه وو، اوانفاني
 درې ټولې ددوئي په ملک کني وې. چې پرکليان دتسيم نه
 پس هم ددې سرحد نه لاس اخيستلو ته تيار نه و. نو ددوئي
 هيڅ کله ددې اهمه علاقه کني نلکي دبنسټ دله خدای خدمتگار
 نشو بر داشت کولې، ددوئي به هله دې ته تيار شوي وو.
 چې کانگرس د هند دتسيم نه صفا انکار کړې وې، مگر کانگرس
 داسې ونه کړل، دخپل لنډو مقصد دپاره ددوئي د هند
 تقسيم ومنلو، خدای خدمتگار و سر يې په لاکر غداري
 وکړه، ترخو پورې چې ددوئي ته ضرورت وو، ملگري
 و، چې ددوئي مفاد سر ته ورسيدل، بيا يې خدای خدمتگار
 متکارو ته شاه واپوله، دا حه نه وایم، بلکې جئون بابا
 خرافان او ددوئي دسنگر ملگري هم ددوئي په دې بزدله
 فيصله غمجن وو، نه دده دلاس ليکله وې، نه دې کم،
 "لار د موني پت بتهن د لار د ديول د برطرفي نه وروسته
 د هندوستان گورنر جنرل مقر، شو، د هندوستان د راتلونو
 مخکني دليبر وزارت دے، دخپلو ټولو مسايلو او خوا-
 هشانو نه خبرکړې وه، ستراتي هغه ته هدايت ورکړې
 و، چې د ۳۰ جون ۱۹۴۸ نه مخکني بايد هندوستان ته اقتدار

زرخيله را ئي ڇٽڪله بدله ڪرڻ، زماخيال ڊڄي سردار پٽيل ڊاڪٽر نتيجه ده سردار پٽيل -
 به بنگال وٽ ويل، ڇڏي بي تقسيم نه بدله چارڻ نشتي، دڄي بي نڙا ته
 شوه، ڇڏي مسلم ليگ سر يوحڙائي ڪار ڪول ممڪن نه ڏي، ڪيڏا
 شي سردار پٽيل يو ڇا بلي خبر ڇا ته هم اهميت ورڪڙي وي، ڇڏي
 لارڻ يوئي مونٽ بٽن ويل ڇڏي ڪانگرس ڊمرڪزي حڪومت ڀه
 ڪزورو سائلو صرف ڊمسلم ليگ داعتراض جواب ورڪولو
 دپاره راضي شوي وو، او دڄي ڀه وجه صوبو تر دپور داخلي
 خود مختياري حق ورڪڙي شوي و، ڀه يو داسي ملڪ ڇڏي هلته
 دڄي مذهب او تهذيب دوم اختلاف وي، ڊمرڪن ڪري
 اتحاد دمنهن نظريو ته قوت ورڪري، دليگ نه ڇڏي ڄاڻ ڇڏي
 ڪڙي شي، نو بيا ديو مضبوط ڊمرڪزي حڪومت انتظام ڪيڏا
 شي، او داسي قانون جو پڙيڏي شي، ڇڏي هندوستان دستبردار
 سائلو دپاره فايده من وي مونٽ بٽن مشور ورڪڙي، ڇڏي ڀه
 شمال مشرق او شمال مغرب ڪڍي ڇڏي يو ڇو وڃي ٽوڪڙي مسلم ليگ
 له ورڪڙي شي، نو د باقي هندوستان به يو مضبوط او مستحڪم
 رياست جو پڙي ڪڙي شي، ڀه سردار پٽيل باند ڇڏي دڄي دليل
 زيات اثر وڌو، ڇڏي ڊمسلم ليگ سر اتحاد ڀه وجه به هندوستان
 اتحاد او استحڪام ڀه خطر ڪڍي پڙي ڇڏي، زماخيال داد ڇڏي
 يوان ڇڏي سردار پٽيل نه بدلي، ڀه جواهر لال نهرو هم دڄي
 دليل اثر شوي و، دغه دليلونه ڇڏي سردار پٽيل او مونٽ بٽن

دوباره وويل، نو تقسيم په مخالفت كېنې دكاندې جې په نظريه
كېنې هم كمزوري راغله. .

هدغسې مخكېنې ليكي: " په دوي كېنې بعضې انگريز پرست
هندوان هم وو، چې د پرنكيانو او ليكيانو په اشاره كويدل، او دا
مطالبه كوله چې خدائي خدمتكارو حكومت دې ليرې كړي شي.
او صوبه كېنې دې كورنۍ راج قائم شي، په دې نه پوهيدل چې
دا ټوله قيصه چا جوړه كړې وه. دا خو كورنۍ جوړه كړې وه،
خو چې څه وخت د لارې لوي موټر پټن او دكانگر سر مشرانو
په منځ كېنې زمونږ په سر سول وشوه، سودا په دې وشوه،
چې لارې موټر پټن ورته ويل چې پنجاب، بنكال به زه درته
تقسيم كړم، خو تاسې ددې په بدل كېنې صوبه سرحد پرېږدئ
او ريفرنډم ومني، بيا يې په دريم جون ۱۹۴۷ د هندوستان د
تقسيم علان وكړ، او ويې هم ويل، چې په سرحد كېنې به
د خلكو نه تپوس كيږي، نو تاسو خو ددې پرېكي دې ظلم
او بې انصافي ته وگورئ، چې پنجاب تقسيم يې، بنكال تقسيم يې
هلبته د خلكو نه تپوس نه كيږي، بلکې د اسمبلۍ نه كيږي
او دلته زمونږ په صوبه كېنې د اسمبلۍ نه څوك تپوس نه كوي.
بل ځايه ليكي: زه هم د هلي كېنې وم، هلته ما دوي
وليدل او ثمين جان خان ته وويل: چې يه هلكه دا پاكستان
چې جوړه وي، نو لږ فكر خو وكړئ، چې دې كېنې به پښتون

خه حال وي، اڪثريت خنو دينجاب، دے، نواقتدار به هم دينجاب
وي؟ نو ده راته وويل، چي اوس يي جوڻو، که بيا پکڻي،
زمونڻ خير نه وو، نو بيا به يي وارا کڻي، افسوس دے چي
شمين خان اوس، شسته گڻي مابه ترپي تپوس کڻي وے،
چي رانته وگور، چي پاڪستان کڻي دپستنوخه حال دے؟
باچا خان دکانگرس اومونٽا بٽن سازش، تر عنوان لاندي
داسي ليکي: ”زه پي ٽڪي په ٽڪي ليکيم:

” اصله خبره داده چي دالمويه واقعه چي خٽکه و شوه
هند غسپي کيدونکي وه، ولسي چي ددي دپار دپخوانه تيار شوه
ؤ، هغه وخت چي مونٽا بٽن دتقسيم داعلان نه مخکڻي د
سرحد په دوره راغلي ؤ، په سرحد کڻي دفعه (۱۴۴) لگيدلي
وه، او په جلسو پابندي وه، دصوبه سرحد گورنر سراولف کڻي
چي زمونڻ سخت مخالف ؤ، او دمسلم ليگ لومخامي ؤ، هغه
په لار د مونٽا بٽن داثر اچولو دپار دسرحدي قبائيلونه په پر
زيات شمير کڻي دپوليټکل ايجنټ ټولوخيلو ملکانو په ذريعه
خلک را جمع کړل، او لار د مونٽا بٽن ته يي يوه لويه تماشه
جوړه کړه، او دتللو په وخت کڻي يي لار د مونٽا بٽن ته
دا وويل: چي ددي دپستنوله داسي سزا ورکول پکار ده چي
ددوي پچي يي ياد ولري، ولسي چي په هندوستان کڻي لس
کروږه مسلمانان وو، هغوي زمونڻ مخالفت ونه کړو، اودوي

زمونږ مخالفت کښې دکانگرس سر ملگري شول، لارډ مونت
 بټن دا ټولې خبرې په زړه کښې واچولې، او د هلي ته روان
 شو، هلته خو پټيل دهند تقسيم غوښتو او ده دا غوښتل چې
 پښتو ته سزل ورکړي او د مسلم ليگ په حواله يې کړي، د
 دې دواړو اتفاق په دې وشو چې کانگرس غوښتل چې بنگال
 او پنجاب دې تقسيم شي، او لارډ مونت بټن غوښتل چې سرحد
 کښې دې ريفرنډم وشي، نو لارډ مونت بټن دوی ته دا وويل
 چې زه ستاسو دا خبره منم چې، بنگال او پنجاب به درته تقسيم
 کړم خو د دې په بدله کښې تاسې زما دا منئ چې په صوبه سرحد
 کښې دې ريفرنډم وشي، نو کانگرس په صوبه سرحد کښې ريفرنډم
 او مونت بټن ورته پنجاب او بنگال تقسيم کړل، او د دوی،
 دواړو سودا زمونږ په سرو شوه، مونږ خدای خدمتگارو
 خومره خوارې وکړه چې هندو او مسلمان سره نن دې شي
 او زه که په کور کښې وم که صوبه سرحد کښې وم که په هندوستان
 کښې ما دې دپاره پرکوشش کړې دے، چې هندو او
 مسلمان ترمنځ مينه، محبت، اتحاد او اتفاق پيدا کړم، اونفرت
 او دښمني ترې لرې کړم، دا کار تر دېر حده پورې وشو
 مگر د تقسيم نه پس تامې وگورئ چې اوس څه حال دے؟ هغه
 مونږ چې څه کړي وو، هغه په سيند لاهو کړے شو، په
 پاکستان کښې په هندوانو او سکھانو څه تير شول، او په هندوستان

کښې په مسلمانانو څه تيريدې ؟ داسې نفرت او داسې تفاق
پيداشو، چې د اصلاح اُميد يې هم له منځه لاړه، او د پېرې
لاځې ترې را پيدا شوې.»

د کانګرس مشرانو باندې د لارې موندې بېټن نه زيات
د ليدې بېګم موندې بېټن د پراخ شوي و. دا ځکه چې
دغه بېټه د پېرې چالاګه وه، او بل د هندوانو SUB CONSCIOUS
کښې د پرنګيانو د برترۍ او ثقافتي غلامۍ اثرات و، او بل
جواهر لال نهرو د دې وخت نه کونل و، چې دغه پرنګي
ورېنې دې شو نو د ثقافتي غلامۍ وهله نهرو به وارخطاشو
لارې موندې بېټن د دې په ذريعه د کانګرس مشران راضي
کړل، او خدای خدمتګار يې ځينې هير کړل، د ليدې
موندې بېټن او نهرو د مينې او محبت خبرې روانې وې،
دې بېټې دخپل خاوند د پاڅ د هندوستان د کورنۍ -
جنرالي نوکري کړه کړه، او دوی ته يې نيم بنگال،
نيم پنجاب، کشمير، جوناګر، حيدرآباد دکن او ضلع ګوردا -
سپو ورکړه، او دوی يعنې کانګرس خدای خدمتګار،
پرنګيانو او مسلم لنگيانو ته حواله کړل، نو د خدای خدمت
کارو په سر د بل سودا او يا درې اړخه سودا وشوه،
کانګرس بنگال، پنجاب او خيستو، لارې موندې بېټن د دوی
په سر د هندوستان د کورنۍ جنرال شو، او پرنګي ګورنر ليا کيږو

د دوی په ټکولو گورنر خوشال شو، مسلم ليگ په مزو کښې، کانگرس په مزو کښې، لارې موني او الف کيږو په مزو کښې. خداي خد متکارو په سرخاوږې، داځکه چې دوی، د هندو او مسلمان وروړولي جوړوله، چې ددې خلاف پرنکي ټول عمر کار کړي، او بل دا چې پښتون اول کښې د پرنکي مخالف و، او د تلک په وخت هم، هندوانو اول سرکښې د دوی خدمت کړي و. انعام يې واخيستو د هندو-اچھوت ذات نه مسلمان شوي مسلم ليکيانو په اخر کښې خپل انعام واخيستو، نوموتن ته به يې ولې سزانه راکوله د پرنکي نه کله نه شته، هغه خو د بنمن و مگر کانگرس چې کوم ظلم وکړ، ددې د پاړه هېڅ د معافي کښې پش نه شته.

د پرنکي نه خوځکه کله نه شته، چې پښتون هغه قوم دے، چې ټول هندوستان د پرنکي بوټ پالښ کول موبته ورسو جنگونه کول، ۱۸۴۲ کښې افغانستان کښې د دوی بټا هېر د ميکنا تن مرگ، کيونا ري مرگ او نور داسې ډېر پرنکيانو د دوی د لاسه ژوبل شوي دي، نو دغه ۶ برنگيانو خزنکي ديلده وتل او اخري پرنکي، په وزيرستان کښې داسې حالاتو کښې مړ شو چې پوليتکل ايچنټ اروغه کښې جرگه راغوبستې وه، چې محسود

نه رخصت واخلي، او يو حُوان محسود په دې جرگه كېنې
 ناست و، چې پرنگي وويل: چې نه آخري پرنگي يم، بس
 مونږ روان يو، نو دې حُوان دچانه تپوس وكړ چې بس
 نور پرنگيان دي، دغه آخري دے، هغه حُواب وركړو
 چې هو! ده ورته ټوپك سم كړو، پرنگي يې دستيچ د
 پامه مړ كړو، او ويې ويل چې زما پلار دوي شهيد
 كړے دے، خپل بدل مې واخيستو، لندن ته بيا خوك
 پسې تللے شي، دغه دكتاب ميرورگرځ به انگرېزي، سريزه
 كېنې يې ډاكټر سيد اكبر ليكلي دي:

“ The last British political agent, Mr. Duncan, was killed during a tribal assembly (Jirga) at the Sararogha Scouts Fort by a young Mahsud whose father had last his life fighting the British. He had been advised that if he wished to take revenge, the primary law of the Pakhtun Code, he had best get on with it and kill Mr. Duncan, for soon there would no Englishman left and London was a long way from Waziristan”.

ترجمه: د برتانيې آخري پوليتيکل ايجنټ جناب مسټر ډنکن يو حُوان

اوځلمی محسود د سراروغه په مقام هغه وخت قتل کړو، چې قبائلي جرگه
 راغونډه شوې وه، داځکه چې دده پلار د پورنگيانو سر په جنګ کېنې رڼد
 د لاسه وركړے و، ده ته لار نېوده شوې وه، چې كه چيرې د پلار
 بدل اخلي، اوس او دغه يې ښه موقع ده، مسټر ډنکن آخري
 پرنگي دے، اوس ي قتل كړه، بيا به بل پرنگي نه وي.

بدل اخیستل د پښتونولي بنسټي قانون دے۔ هم دېسي
 د پېغور نه خلاص دے شي»

چې د چا قوم دغه نمونه کارونه د پرنگيانو سره کوي، نو دغه
 څه د حيرانتيا خبره نه ده، چې پرنگيانو خوښ سره وکړل
 او پښتانه يې د سپينو نه قورو پرنگيانو ته وسپارل او،
 پاکستاني ترنگرکېنې تر نن ورځې پورې لټې وځي، هم دغه
 شان پرنگيانو بدل واخيستو، خود باچا خان زياته کله د
 کانگرس نه ده دے د کانگرس بې وفائي تر عنوان لاندې
 داسې ليکي:

«کانگرس خو د پرنگيانو سره د شپيتو کالو داسې د -
 آزادي اخیستلو دپاره په جدو جهد لگياؤ، خوانگريزانو
 ورته پوره آزادي څه چې نېنگري آندې هم نه ورکوله
 مگر کله چې پښتانه ورسره په دغه جنگ کې ملگري شول،
 او پښتنو قيصه خواني، ټکر، اتمانزو، کوهاټ، هاتي -
 خيلو او ميرويس کې قرباني ورکړې، او دغه شان،
 زمونږ قبائلي علاقې غيرتي پښتنو سره دهندوستان،
 د آزادي په لاره کې غزاگانې وکړې.

دانگريزانو توپونو او ټينکونو ته يې خپلې سينې،

ڊال ڪرڻ، اوڊوئي معنيٰ ته لکڻ غرو دريڊل، نوآڪريزاف
 هله ڊهندوستان آزادي ته غاڻ ڪپڻوڊه، مونڊخوڊاڻگرڻ
 سره ڊي وڊه ڊآزادي ڊه جنڱا ڪپڻي ملگري شوي
 وو، چي وطن به ڊه گڊه ازادوو، اوڊپردي غلامي نه
 به ڄاڻونه خلاصوو، مگر چي وخت راڻي، بيا مونڊ سره
 دشوو وڊو هيڄ خيال ونه سائڻي شو، زمونڊ نه زمونڊ
 ڊمستقبل ڊه هڪله هيڄ پوڊبڻنه ونه بڻوه، بلڪي ڊپاڪستان
 اوهندوستان ڊيوڄاڻي ڪيڊو، ريفرنڊم راڊانڊي، ڊه
 زور راوڻي شو، او زمونڊ ڊه سرڊغه لويه سوداوشوه.
 قرباني مونڊه وڊڪڙي، ويڻي زمونڊ توڻي شوڻا، مالونه
 جايدادونه، زمونڊ تباها شول، اوکٽه يڻي نوروته ورسيد
 ڊڪانگرس مشرانو خوبه ڊه ٻولو معاملو ڪپڻي زمانه تيوس
 ڪولو، زمانه ڊسلااو مشوري نه بغير به يڻي هيڄ نه ڪول،
 مگر ڊه ڊي لويه اوهمه مسئله ڪپڻي زمانه سره مشور ڄه چي
 خبرهم نه ڪڙي شوم، زمانه ڊي خبره خيڪانڊي چي
 ڪانگرس ورڪنگ ڪميٽي هم زمونڊ سره. امداد اوهدرڻ
 بڻڪاره نه ڪڙي، دوڻي مونڊ له پڻسو، لاسونه وٽرلو
 مسلم ليگ ته يڻي حواله ڪڙي، مونڊ خود مسلم ليگ نه
 اليڪشن ڪٽي وڻ، نوبيا بل اليڪشن ته ڄه ضرورت وڻ ڪڇا
 زمونڊ سره نوڻي ريفرنڊم ڪول، نو ڊه ڪار وڇي زمونڊ

په مطالبه يې د پاکستان او پښتونستان په سوال کړې وایي
 د ريفرنډم خو په پاکستان او هندوستان و، او مونږ د -
 کانگرس د بې وفايي په وجه د هندوستان سر نه تلو
 نوځکه مو په دې ريفرنډم کېنې شريکيدل نه غوښتل او
 بائيکات مو ورسره وکړو، مونږ ته به پر نکيانو ويل، چې
 د کانگرس ملگرتيا پرېږدئ، نو مونږ چې هندوستان ته
 څه ورکو دهغوئ ته به زيات تاسې له درکړو، ليکن مونږ
 کانگرس پرې نه ښود، خو دوی مونږ پرېښودو، دې پر
 افسوس خبره خو داده چې مونږ دوی سر څه وکړل
 او دوی راسره څه وکړل، د سردار پتيل او راجه گوپال
 اچار په نه خو زما کله نشته، زما کله د جواهر لال نهرو
 او گاندهي جي نه کيږي، چې هغوئ هم په دې معامله
 کېنې ورسره اتفاق وکړو، د کانگرس ليدو رانوييل، چې
 اوس داسې حالات پيدا شوي دي، چې بله لار نه شته
 نوزه وایم چې دا حالات چې راپيدا کړل، دا حالات
 خو دوی، راپيدا کړل، که دوی هندوستان تقسيم کړي
 نه وائې، نو د هندوستان او هندو مسلمان د دومره
 تباهي او پر بادي به نه وې شوي. څه چې وشول
 هغه وشول. او د مولانا آزاد خبره څه چې وې وليدل
 دايو خوب و، خو زه وایم چې دايو سازش و، دايو ه
 بې وفايي وه دايو ه غداري وه چې زمونږ سر وشوه.

حاجي ميرزا علي خان

(فقير آف ايبي)

د حاجي صاحب متعلق بناغلی کل ایوب خان سیفی
 په خپل کتاب «بنو او وزیرستان تاریخ» کښې داسې
 لیکي: «حاجي ميرزا علي خان د ټوچي په یوایي کلي
 کښې پیدا شوی ؤ، د حاجي ميرزا علي خان د پلار نوم
 ار سلا خان دے، دے بنو ته دیو چا ترې (جماعت
 طالب علم) په حیث رانغی دے نور ټو مولوی صاحب
 مولوی کل خواینداد بازار احمد خان او داسې نور وځایون
 کښې یې سبق ووئیلو، حاجي صاحب د دوېو عالمانو ته
 هم سبق وئيلي دي، حاجي صاحب ته په بنو کښې یو
 عالم د خدائی په نوم لور هم ورکړه، حاجي صاحب
 په دې وخت عالم شوے ؤ، د دې واقعي ته یې حان
 نه شو پاتې کولے.

نوټ: د واقعي نه د کل سیفی مطلب د اسلام بی بي
 مسله ده چې یوه هندوه پیغله په یوه بنوچی ځلي مینه وه
 او بیا یې اسلام قبول کړے ؤ، په دې باندې پوځگونډ

وټول، او دغه جينې د اسلام بي بي په نوم مشوره شوه،
 دې بنوڅو په ټولو جلسو کينې حاجي صاحب شرکت
 کړې ؤ، هغه مجبور شو، او دوې ورته لارې، او هلته نه
 يې جهاد کولو، ارا ده وکړه، فرنګي هم دې حاجي صاحب
 ارا دې نه خبر شو، دې بنوڅو او دې دوې و عالماتو يو
 وفد پوليتکل ايځنت شمالي وزيرستان ته لارې، او ورته
 يې وويل، چې مونږ حاجي صاحب منع کوو، ته په ايځي
 لښکر کشي مه کوه، پوليتکل ايځنت ورته وويل، چې زه خو
 لښکر کشي ځان ځواکوم، ولې چې دوې ډېر مست شوې دي،
 چې کلکته کينې چيرته دوه مسلمانان او هندوان سره معامله
 شي نو دې هندوستان په ټولو مسلمانانو کينې قراره قرارې
 وي، خو دوې راپاسې ډولونه راواخلي، اوله حکومت سره
 جګړه جوړه کړي، زه د دوې و نشه ماتوم، چې اينده
 دوې داسې قدم اوچت نه کړي، چې برطانيه حکومت
 ته د تکليف باعث وي، دې سوکړو قاضي حبيب الرحمن وټه
 ځواب کينې وويل، چې صاحب! تاته انتقامي قدم، اخيستل
 نه دے پکار، د حکومت رويه دې شفيق استاد په
 شان پکار ده، پرنگي پوليتکل ايځنت په دې خبره راضي
 شو، او ورته يې وويل، چې تاسو زما له طرفه
 حاجي صاحب ته ورشي، او ورته ووايي، چې زه به

په ايپي لښکر کښي نه کوم . ليکن فقير صاحب دې له ايپي نه بهر خيسور ته درومي، او که چيري له ايپي نه بهر نه وتلو، نو زه به په لښکر کښي کولو مجبور یم .

د بنواود دوپو عالمان راغلل ، په عيدک کلي ، -
(دوپو کښي) د ميرزا علي خان سره ملاقات وکړه، حاجي صاحب ورته وويل: چې ماته ښه پته ده چې د پرنکي حکومت سره جهاد کولو باندې له پرنکي حکومت نشم اخيسته زما وسائل دېر محدود دي، ليکن زما پرنکي سره د جنگ کولو مدعا داده، چې اسلام بي بي په شان واقعي نه به هندوئي مسلمانان کم از کم تر شلو کالو پورې بچ پاتې شي، او ورته صفايې وويل: چې له ايپي نه بهر خم اوله پرنکي سره جهاد کوم .

اول جنگ نيمساتي کښي وشو، دويم جنگ خيسور کښي وشو، دغه شان د حاجي صاحب او پرنکيانو تر منځ يولوئ جنگ شروع شو، صيفي صاحب په دې کتاب کښي تر دې حده پورې ليکلي دي .

يوبل ليکوال ښاغلي عبدالحميد ترين چې دومي په -
فقير ايپي باندې په اردو ژبه کښي کتاب ليکلي دے، او مئی ۱۹۸۴ کښي د تاج کمپني ليمتيل کراچي نه خور شوي دے، داسي ليکلي دي :

درویش مجاہد ، حاجی میرزا علی خان ، فقیر ایپی
 آپ کا نام مرزا علی خان ہے ، اور عرف عام میں حاجی جینا
 آپ کے نام کے ساتھ میرزا کے لفظ کے معنی وزیرستان کی اُمری
 زبان میں بھائی کے ہیں ، بھائی ایپی نام انگریزوں کے
 خلاف جہاد کے زمانے میں ایپی گاؤں کی نسبت سے پڑ گیا تھا
 جہاں آپ ۱۹۳۶ء تک رہائش رکھتے تھے جو میر علی کیمپ -
 (شمالی وزیرستان کے قریب واقع ہے ، اپ ۱۸۹۷ء میں کھجور
 پوست کے قریب شنگائی گھاٹی ایک چھوٹے سے گاؤں میں
 ایک متقی عالم دین ارسلان خان کے گھر میں پیدا ہوئے آپ
 کا تعلق شمالی وزیرستان کی طوری خیل وزیر و کی
 شاخ ہبتی مدی خیل سے تھا ۔

مولا ارسلان خان مولوی گلاب دین سرکی خیل وزیر
 کے دست راست تھے ، اپ ۱۹۳۱ء میں انگریزوں کے خلاف جہاد
 میں شریک ہوئے تھے ۔

آپ کے دو بڑے بیٹے گلزار علی اور میر زمان اس
 جہاد میں شہید ہوئے تھے ، جب کے مرزا علی جلال آباد
 میں تھے مگر قوم کے جہاد کی قربانیوں سے کافی متاثر
 تھے فقیر ایپی امن پسند عالم دین تھے ، آپ نے ۱۹۲۸ء میں
 پہلا فریضہ حج ادا کیا ، اوں دوسری مرتبہ بھی سعادت ،
 حاصل کی ، آپ علمائے دین کی ملاقاتوں کو جاتے اور صوفیائے

اکرام کی زیارتوں میں مشغول رہتے آپ نے سید حسین نقیب صاحب جلال آباد چارباغ کے دست مبارک پر سلسلہ ، قادریہ میں بیعت کی ، اور خرقة خلافت حاصل کیا ، وطن واپس سے قبل آپ نے قاضی حیات الدین صاحب (عرف شیرزاد) کی صاحبزادی سے نکاح کیا ، جو تحریک خلافت کے دوران ، فاطمہ خیل کلڈں ضلع بنوں سے افغانستان ہجرت فرما گئے تھے لیکن حاجی صاحب لا ولد رہے ، آپ نے اپنی گاؤں میں خاموش مذہبی طرز کے زندگی اختیار کی اور روحانیت کی پختگی میں لگے رہے ، اور خود کو نمایان نہیں کیا ، آپ کی دعا میں اثر تھا وزیر ، دوڑ اور دیگر قوموں میں کافی ہردلفزیر تھے ، آپ نے کبھی سیاسی پارٹی میں یا تحریک میں حصہ نہیں لیا ، حتیٰ کہ خان عبدالغفار خان کی تحریک میں » خدائی خدمتگار « میں شریک نہ ہوئے تھے ، فقیر صاحب چھوٹے قد کے دُبیلے پتلے انسان تھے غاروں میں کافی عرصہ گزارنے کے سبب دمہ کی شکایت ہو گئی تھی ، آخر عمر میں آپ معذور ہو گئے تھے ، چنانچہ لوگ آپ کو چار پائی ، پرانٹھا کر ایک جگہ سے دوسری جگہ لے جاتے فقیر صاحب کا دل روشن تھا ، اور آنکھوں میں گہرائی تھی ، آپ کو خطرے کا بیشتر احساس ہو جاتا تھا ، جہاں بھی قیام کرتے تیز رفتار گھوڑے موجود رہتے کبھی یوہو کہ آپ آدھی رات کو حکم دیتے ، کہ یہاں سے نکل چلو ، راستے میں اطلاع ملتی

کہ پیچھے انگریزوں نے گولہ باری شروع کر دی،
 چونکہ یہ ایک مذہبی جنگ تھی، اسلام ہی ہی کے بارے
 میں صوبہ سرحد کے سب مسلمان ناراض تھے۔ خاص کر بنوں
 کوھاٹ اور ٹہرہ اسماعیل خان کے مسلمان، لہذا فقیر ایپی کے
 پاس ہر طرف سے مجاہد بھی آنا شروع ہوئے، او مالی
 امداد بھی پہنچے لگی، شمالی اور جنوبی وزیرستان، اور صوبہ
 سرحد کے دوسری ضلعوں سے لوگ زکوٰۃ قربانی کے چٹری
 اور دیگر چندے جمع کر کے فقیر صاحب کے لنگر کے لئے بھیج
 کرتے، درج ذیل علماء نے... مذہب اسلام کے نام پر
 مذہبی جدوجہد فقیر صاحب کی امداد کی نفیب صاحب،
 جلال آباد افغانستان، سید نسیم شاہ اف لندائے، سپین گل
 فقیراف شومہ، مسکی فقیر محمد خان دین فقر بھٹنی، شہزاد
 فضل دین محسود، (پسر مولا پوندہ مرحوم) ملا شیر علی
 محسود، مولوی وارث شاہ منظر خیل، جب فقیر صاحب
 کالنگر پوری طرح قائم ہو گیا، اور چندے آنے شروع ہو گئے تو صوبہ سرحد کے
 لوگ، بنوچی خٹک وغیرہ، اور افغانستان کے کچھ زدران و تہی بھی آنے شروع ہو گئے
 اور جہاد میں حصہ لینے لگے، وزیرستان میں ہر جگہ انگریز کے خلاف
 آگ لگ گئی، مجاہدین کیلئے دوڑ قوم کے کھانے ہر وقت تیار رہتے جو گاؤں
 ہی چھپے رہتے اور وہاں سے نکل کر سٹوک پر واراں رات کی کے واپس،
 گاؤں کے لوگ بھی حملے میں مل جاتے تھے۔ سٹوک کے

ہر دو طرف ٹین کے ڈبوں میں مصنوعی بم دبا دیئے جاتے
 جن سے فوجی کا نوائی کا نقصان ہوتا، فقیر صاحب نے
 وزیرستان کے تمام قبائیل وزیر، محسود، دوڑ اور بھٹی
 میں اتحاد قائم کیا، جو قتل و قاتل کے سبب ہمشہ آپس میں
 سروپیکار رہتے تھے یہ بھی قدرت کا ایک معجزہ تھا،
 چنانچہ جب دسمبر ۱۹۳۶ء میں طوری خیل وزیر کے
 ائر بلا کیڈ کی گئی تو محسودوں نے ان کو اپنے، علاقے میں
 پناہ دی، سمت جنوب کے افغان قبائیل بھی جہاد میں فقیر
 صاحب کے ساتھ شریک ہو گئے، آپ نے ۲۲ تاریخ ماہ صفر
 کو جہاد کی بیعت شروع بمقام نطاسی (AMBUSH)
 وادی ٹوچی کی پار شروع کی، آپ ابھی جہاد کے تیار کرد
 ھے تھے کہ انگریزوں نے پیش قدمی شروع کر دی۔

۶ رمضان المبارک کو تلپکان قبرستان کے پاس،
 شدید جنگ ہوئی، ایس موقع پر قبائلی لشکر نے پتھر
 کی گولیا اپنی رائفلوں میں استعمال کیں، جو فوجی زخموں
 کے بدن سے نکالی گئیں، اور فوج کا کافی جانی نقصان ہوا
 اور فوج کا اسلحہ اور سامان طوری خیل کے مجاہدین
 کے ہاتھ آیا، فقیر ایپی نے ایک مجلس شوریٰ قائم کی، جس
 کے سامنے تمام منصوبے اور ضروری مسائل پیش ہوئے، اور گرما
 گرم بحث ہوئی، صرف اہم مسائل فقیر صاحب کو پیش کئے،

جائے آپ مختصر الفاظ میں اپنا فیصلہ سنا دیتے، جس پر سب عمل کرتے تھے۔

فقیر ایچی صاحب یو سنجیلہ طبعیت خاوند و،
 دہر کم بہ یی خندل، او دہر لبز بہ غصہ کدہ، پدی
 کنبی قدرتی جوہرو، مگر دغہ دغہ وخت ٻنگاڻ شول
 چي ڇہ وخت داسلام بي بي واقعہ (۱۹۳۵-۳۶)، او پدہ۔
 لاهور کنبی، دسکھانو دلاسه مسجد کنجي دپرکياسو پدہ
 اشار شھيد کرايم شو، حاجي صاحب دغہ یوقیمي
 موقع وکنلہ، دپرنگيانو خلاف یی علان جھاد
 وکرو، او پرنگيانو باندی یی تور و لگولو، چي دوئی
 مداخلت فی الدین وکرو، نودہ چي ڇہ وخت
 علان جھاد کولو، پدی وخت کنبی دے پدہ یوہ سپنہ
 آسپہ سور و، دملک اثر در پدہ مقام یی دغہ علان وکرو،
 بیار و ستودہ دفوجي مهاڻو دپار ڇینی جرنیلان مقرر
 کول، چي دوئی بہ دپرنگي خلاف عملیات کولہ۔ هغه
 جرنیلان دغہ وو:

خلیفہ شیرعلی خان محسود، خونیا خیل مستحود،
 خلیفہ دین فقر بھٹنی، خلیفہ مہر دل ڇتک، خلیفہ
 گل نواز، غازی مرجان طور ی خیل وزیر، جنرل مشک عالم
 خان او دغسی نور۔

په ۳۷-۱۹۳۶ کښې وزیرستان کښې د

فقیر صاحب

خلاف په آپريشن باندې د میجر جنرل جے جی ایلینټ تبصره

په وزیرستان کښې پوره دولس میاشتې جنګ صرف دیو
سړي خلاف و، چې هغه فقیر ایډي و، که په ده باندې یو ډیم
پریوت و ټول جنګ به فوراً ختم شوې و، د مثال
د غرضي سره ګل په شان و، چې فوج دده په تلاش کښې
سرګردانه وو، او دده اندازه لګول مشکل دي، محسود، وزیر
بهتېني نه علاوه، د سرحد هغې غاړې ټول قبایل دده مریدان
دي، ټول وزیرستان د سپین وام نه واخلم تر وانا پورې دغه
ټوله علاقه دده میدان جنګ و. چې یو ځای کښې به آمن شو
نوبل ځای به مات شو، د حکومت د پاره ددې ذمه واری،
یقین کول مشکل وو، د شام علاقه چې د وزیر طوري خلیو
علاقه ده، مګر زیات جنګ د شکتونه اخلا محسود وکړو،
اویا د پوست قبایل وو، دده د جنګ بهترینه طریقې دغه وه
چې د ټولو موقعي شناس و، او په پخه اړده او جمع زړه به
یې منصوبه سرته رسولې او کوشش یې و، چې د برطانیې-

حکومت دپارټمنټ نه زيات سر دردي جوړه کړې، او داسې په يوځای د فوج سره مقابلې ته راغلي، لکه مخکې جنګونو کېنې، يعنې ۲۰-۱۹۱۹ لمرېشون راغلې وې.

جنرل هولمز زور ته د فقير صاحب متعلق ليکي:

«فقير صاحب دخپل لښکر پخپله جرئيل و، او د دوی تنظيم يې دېر په مهارت سره کولو، ده په قبائلو باندې، زکوٰۃ لگولې و. او د زېرې زمانې توپه سټ جوړې کړې، او د لښکر کتنه به ده پخپله کوله چې څه وخت به لښکر جمع شو، نو د دوی به د لسو ورځو خوراک د ځانو سره اخيستو چې خوراک به خلاص شو، نو لښکر به د نوي خوراک دپاره خور شو، د فوجي نقطه نظره د دوی لښکر په دېر لښه وخت کېنې ميدان جنګ ته تيارولې شو ۱۹۳۷ کېنې ۳۰ زره فوج د فقير صاحب د مقابلې دپاره سرپیکار و، مګر بيا هم فوج ته څه خاص کاميابي حاصله نه شوه فقير صاحب پخپله دکاب په بنان د فوج د لاسه وټو». حواله:

«The PAFHAN Border Land»

دېر نګيانو په پښتنو باندې د ظلمونه څه حد نه وو، د دوی لاندې خدای خدمتکار وهل ټکول د غرو پښتانه د دوی د هوائی او زميني اسلحو کباب وو، هم دغسې د فقير صاحب يو خليفه مهردل يوه واقع بيانوي: «چې ۱۹۳۶ کېنې

خيسوځ کښې انگرېزانو په هوايي جهازونو په ذريعه په -
 وحشيانه طريقه څومون کورونه وړانول، نوموتزه مجبور شو
 چې (سمته) په غرونو کښې غارونه کښې پناه واخلو، نو د حضرت
 خواجه د اښال غرونو کښې پناه واخيسته، مگر د دې پناه گاه
 درک انگرېزانو ته ولگيده نو په دې خبره کښې يې پرمونږ
 باندې بيماري شروع کړه، سړي، ښځې او ماشومان ټول د
 بيماري نه کښې راغلل، يو شوی د ژړا جوړ شو، داسې
 پوه شئ چې زمکه باندې يوازې لږه راغله، پښتنې ښځې سترګې
 او بلې پښې داوسئ په څير د بمونو منډې وهلې، او دوی ډېر
 د بمونو خوراک شوې او شهيدې شوې، نو ځان زه نه يولو خپه
 يعنې لوڅی پور تر شو چې ما د ماشومانو د وجود تکړې وليد نو
 بد حال مې شو زه د يو عمر په پټ کونج کښې ناست وم -
 مشين کښې په لنډه ماته باندې گوته نيولې وه چې د دې انتظار
 کښې وم چې هوايي جهاز داسې موقع ته برابر کړم چې ناکاره
 يې کړم،

په داسې حالاتو کښې څه وينم چې زمانه لرې درې واپه
 ماشومان چې د دوی عمر به د څلورو کالو نه زيات نه و، د ځان
 خوندي کولو دپاڼ منډې وهي او درې واپه د يوبل لاسونه
 نيولي دي، منډې يې وهلې خو چې څه وخت به جهاز په
 دوی د کولای چلولو دپاڼ غوټه وهله نو دوی به فوراً ^{ستل} څلا

چې جهان به پورته شو، نو دوی به بيا جگ شول، منډه به يې شروع کړه، ما دوی ليدل چې درې ځله جهان په غوټه وکړه، هر ځل دوی ځنې ځملاستل، اخير کار په دې طريقه دغه درې واره ماشومان ماته راوړسیدل، د دوی ويريده ونکي حالانچه وجه ما کلک کلک وژلېل، مگر د دوی دفوجي منظم توب ته زه ډېر متاثره شوم او ورته حق حيران وم، ما دوی په اوږې واخيستل، دليونوپر شان مې په زوره زوره وخندل، او چغه مې کړه چې دغه دراتلونکي - وخت غاږيان دي، دا ځکه چې قدرت دوی ته دومره ماشوموالي کښې دغه تربيت ورکړې دے».

دغه يوشال و، د پښتون غس ونه د چترال نه تر بولان پورې د داسو مثالونو نه لک دي، مگر خداى پاک د محسود او وزيرو، د ماشومانو او سرتورو بدل ورځني واخيستو په ۱۹۳۹ کښې د دوی ماشومان د هتلمر د جهازو او بمو ښکار شول.

د دوی ماشومان د هتلمر د جهازو او بمو ښکار شول چې په لندن کښې يې چغار جوړ کړې و، د ستاهور تنگي تباهي جنوبي وزيرستان د پرنکي فوجي تاريخ کښې د خور دکابل ميوند، وانا د تباهي نه که نه وه، دغه يوه تنگه دره ده چې قبایل محسود ورتړه ډېر په چالاکۍ سر مورچې نيولې وې داسې ځانونه پټ کړي وو، چې د هواي جهازو د پارو مشکه وه چې دوی جاوت کړي، د محسودو د لښکر دغه ډېر کامياب شب خون و، چې څه وخت

فوجي ګانوائی، درې ته ور داخله شوې وه، چې ARMED کار
 هم پکښې و، محسودو یکدم حمله په وکړه، چې دې جنګ کښې،
 اووه (۷) برطانوي افسران مړه شول، پنجه یې سخت زخمیان کړل
 او ۳۶ هندي افسران مړه، او د سپاهیانو شمیر خوه پورې، دغه
 حمله د حاجي صاحب مشهور جنرال، خونیا خیل محسود د مشرګرۍ
 لاندې شوې وه، کمال دغه د مړې چې دوئی صرف ۲۰ خلویست کسان،
 او د پرنګیانو پوره ګانوائی وه، خود دې نه معلومېږي چې محسود
 په کوریلایي کاروایي کښې خومره مهارت درلوده، د دې بجا عرتي
 او مرک ژوبلې په وجه د وزیرستان د فوج کمانډر ژي مات کړ،
 شرمیدلي یې لندن ته ولیږلو، دغه د فقیر صاحب جنګونه څه مقامي
 جنګونه نه وو، بلکې ټوله دنیا له دې نه خبره وه چې څه وخت
 پرنګیانو په محسودو او وزیرو باندې، بمبارۍ تیز کړې، چې پېر
 ماشومان به پکښې شهیدیدل، نو دې باندې لیک اف (NATIONS)
 کښې برطانوي حکومت په رویه باندې سخت تنقیدونه وشول،
 د برتیش پارلیمنټ یو سوشلیټ لیبر دسټر جارج لینز بري د
 لیک آف نیشنز توجوئی برطانوي ظلم اړخ ته راواړوله، هم
 د دې په وجه برطانیه حکومت وارخطا شو، نو دوئی ۱۹۳۷-
 کښې په وزیرستان بمبارۍ بنده کړه او د طوري خیل وزیرته
 یې دروغې پیشکش وکړه، مګر دوئی رد کړه، پدې باندې وزیر
 هند برطانیه پارلیمنټ کښې د فقیر صاحب په هلوکلو باندې اوب د

تقریر او کہما مفتقر صاحب باندے یی تور اولکولچی و صر حکومت خلاف فوجی کار وایو
کئی مشغول دگ. دخمه وخت نه پس دوئی بیا به وزیرستان بمباری شروع کرے .

دفتقر ایی متعلق یو جرمی بخیل کتاب (افغانستان دهند وستان اړخ ته دروازا کئی لیکي

Afghanistan, das Tor nach Indien, Herbert Tichy,
Ausstellungsjahr 1940

Manche dieser Bergstaemme, wie die Afridi, Waziri, und Mahsud, und Mahmud, sind durch ihre tollkuehnen einfaelle auf Britisch-Indisches Gebiet in der ganzen Welt bekannt geworden. Alle diese Staemme sind Afghanen; wo sie auf indischem Gebiet leben, werden sie von den Englaendern aus politischen Gruenden PATHANS genannt, und sie on Afghanen als selbstaendigen volkskoerper zu trennen.

Der Fakir von Ipi, der den letzten jahren eine fuehrende Rolle unter den Bergstaemmen einnimmt und den Englischen Militaers an der Nordwestgrenze manche schlaflose Naechte bereitet hat, ist nur ein religioeser Fanatiker und wilder Krieger, sondern zeigt auch staatsmaennische Ambitionen. Er veroeffentlichte eine "Regierungserklaerung", in der er fuer die Bergstaemme territoriale Freiheit und eine unabhaengige Regierung forderte.

Der Fakir gekannt bei den Staemmen eine legendaere Gestalt zu werden. Man erzahlt von seinen uebernaturlichen Faehigkeiten. So soll ein junger Englaender in Afghanischer Verkleidung sich aufgemacht haben, um bis dem Fakir vorzudringen und ihn, wenn moeglich, zu toeten. Trotz der gelungenen Verkleidung und Vollkommenen Sprachkenntnisse wird der Englaender von dem Fakir entdeckt. Der laesst ihn aber nicht, wie es seine Gefolgsleute fordern, umbringen, sondern er schickt ihn ins Englische Lager zurueck.

ترجمہ :- حینې دغه غریزه قبیلې لکه افریدی ، وزیري ، محسود ، اوموند چې هندوستانی برطانوي علاقو باندې دیرغلونو په وجه ټوله نړۍ کېنې مشهوری دی ، دغه ټولې قبیلې افغاني قبیلې دي چې دوئی دهند غاړې ته اوسي ، مگر پرنگیانو په سیاسي وجوہاتو باندې ، دوئی ته پتھان وائی ، چې دوئی دافغانانو تر یو بل خپل نوم لاندې جدا کړي ، او دافغاني وجود نه یې بېلې کړي .

فقیراف آیپي چې دغه قبایلو کېنې تیروکالونو کېنې یو د مشرتوب رول لوبوي ، او شمال مغرب سرحد باندې یې پرنگیانو فوج ته یې ېې خوبه شپې تیارې کړې ، دے یو مذهبي انتها پسند او وحشي ځنگلي ، جنګیالي ، ندے ، بلکې یوسیاسي ریاستي مشر رول لوبولو خوا هشات لري ، دپه خپل حکومتي فرمان کېنې دقبایلو دپاره علاقې خود مختیاري او دیواناد حکومت غوښتنه کړې ده ، او کوي یې .

فقیر صاحب په قبایلو کېنې یو لوئی شخصت جوړه پېري خلک دده متعلق دکرامت خبرې کوي ، چې دے ډېر کرامت لري ، هغه داسې چې یو ځل یو ځوان پرنگی په افغاني جامو کېنې ، او په پښتو ژبه باندې قادر د فقیر دمرګ دپاڅ تر ده ورسیدو ، باوجود جامې او ژبې فقیر صاحب دے وپیژندو اوجوت یې کړو ، ده دغه پرنگی معاف کړو ، باوجود دے

چې دده مريدانو دده دمرگ غوښتنه کوله ، پرنگه يې بيرته
خپل کيڼې ته وليږلو ، او پرنگيا نو ته يې دده په لاس يو پيغام ورکړو:
هم دے ليکوال يوبل ځای ليکي ؛

Und wenn der Fakir von Ipi heute zum Heiligen Krieg
aufruft, denn wiederholt, was seine Vorgaenger tausend
Jahre vor ihm taten. Das Rad der Geschichte dreht sich
langsam in den kahlen Grenzbergen Afghanistan.

دغه چې فقير آيې د جهاد علان کوي ، دغه د تير وخت
دوره وال دی ، چې دده مخکښې نورو کړي وو ، يعنې زرکاله
پخوا دوځي کړي وو . دغه د تاريخ چرخ د افغاني سرحد سره
جوخت خړو غرونو کښې چرخي .

د ليکوال مطلب دغه دے ، چې د هندوستان فيصله
هميشه د پاره د افغانستان نه شوې ده ، چې داريانه راواخله
تر فقير آيې پورې ، دده مطلب لب لب دغه دے ، چې فقير آيې
تش فقير ندے ، بلکې د تاريخ يو سلسله ده .
يوبل جرمني د فقير صاحب متعلق ليکي ؛

د کتاب نوم : INDIEN

د ليکوال نوم : LUDWIG ALSDORF

صفحه : (۳۱۸)

“ 1936/37 wurde wiederum Waziristan, das man schon weitgehend “zivilisiert” geglaubt hatte, von einem schweren Aufstand erschuettert. Ein von einem jungen Mohammedaner entfuehrtes und angeblich zum Islam uebergetretenes minderjaehrige Hindu-Maedchen war vom Gericht seinen Eltern zurueckgegeben worden. Ausserdem hatte das Gericht in Lahore einen Streit zwischen Sikhs und Mohammedanern um eine ehemalige Moschee. Wir entsinnen uns der altererbten Feindschaft zwischen Sikhs und Mohammedanern – zugunsten der Sikhs entschieden. Diese beiden Faelle genuegten dem auch in unserem Zeitungen viel genannten (Fakir von Ipi), den religioesen Fanatismus der Torikhel Wazirs zu einem Krieg zu entflammen, der auf englischer Seite bis zu 5000 man im Felde sah. Ende 1937 war die Ruhe wiederhergestellt, ohne dass man aber des Fakir habhaft geworden waere. 1938 gan es schon wieder neue unruhen. Keinen Kenner konnte es ueberraschen, dass gleich nach beginn des letzten Krieges.

Nachrichten von einem neuen Aufstand in Waziristan aus Indien kamen und Nachrichten ueber unruhen an der Nordwestgrenze seitdem nicht abgerissen sind; es waere durchaus nicht verwunderlich, wenn die gute Gelegenheit des europaeischen Krieges und der durch den neuen Kongressfeldzug zunehmenden Unruhe in Indien fruher oder spaeter zu einem neuen umfassenden Aufstand der Pathan-Staemme fuehren sollte.

ترجمه : ۳۷-۱۹۳۶ کښې بيا وزيرستان کښې کوم سخت پاڅون راغی او منطقي يې وځوځولې ، د پرنکيانو خيال و چې وزيرستان مو مهذب کړي دے ، دغه واقعي يا د پاڅون وجې دوه وي ، يوه دغه چې هندو په کم سنه جيټي يو مسلمان اغوی او بيا مسلمان نه شوې وه ، خو عدالت مور او پلار ته واپس وکړه ، بله وجه يې د لاهور د جماعت وه ، چې د سکھانو او مسلمانانو تر منځ پرې تنازه روانه وه ، او دغه هم عدالت د سکھانو په حق کښې فيصله وکړه ، چې د دې سره د سکھانو او مسلمانانو تر منځ بدې او دښمني د نوي سر نه لمبه واخيسته .

دغه دواړه وجې د مذهبي انتها پستدو طوري خپل وزير د پارک کافي وې چې د جنگ شعلې جوړې کړې چې زموږ په اخبارونو کښې لږ لږ په یاد شوي دي ، فقيراف ايډي خلا برتشن انډيا پنځوس زره فوج راجم

کړي دے ، په ۱۹۳۷ کښې حکومت لږه قراري راوسته بغير د دې نه چې فقير د دوی لاس ته ورشي او په ۱۹۳۸ کښې بيا شورش او دې آرامي جوړ شوه ، د وزيرستان نه خبر خلکو ته دغه څه د حيرانه خبر نه ده ، چې کوم نوي جنگونه شروع شول ، او د هندوستان شمال مغربي سرحدونه مسلسل دغه خبرونه راځي چې هلته نه قراري ده ، او د دې تسلسل کټ شوی نه دے ، دغه څه د حيراني

خبرو نه ده چې دیورپی جنگونو په وجه دکاتکرس کوند
 به دې بې آرامۍ ته لمن وهي، اوس یا روستو په پیتهان،
 قبایل یوه لوی پاڅون مشرګریه وکړي.

نوټ: دغه کتاب بنیادی ددې دپاره لیکل شوی

دے، چې دویم جنگ عظیم کښې جرمنیانو ته دپرنګیانو دښمنان
 په هند کښې ورپه گوته کړي، چې دوئی ورسره بیا رابطه
 ونه لري، همدغه وجه ده چې دجرمن جاسوسي محکمې دلته ډېرې
 کړمې وي، دوئی غوښتل چې دپښتنو او پرنګیانو دښمنۍ نه
 فايده واخلي، اودفقیرایي په ذریعه پرنګیانو ته مشکلات،
 جوړه کړي، نوځکه جرمنیات دوزیرستان پاڅون ته
 ډېر په امید وو، بلکې دوئی دفقیرایي صاحب سر رابطه
 جوړه کړې وه. یوځل ماته خلیفه لطیف وزیر په کابل کښې
 ویل: چې دپرنګي جنگ کښې له مونږه سره المانیانو ککړ، کولو،
 ده یو مثال راکړو چې مونږه یوځل په زمکاکمپ باندې د
 توپونو زې کولې، چې کوله یه کله دکمپ نه لنډه شوه، اوکله
 به په واوښته، خوکمپ په مینځ کښې نه لګیده، ده ویل چې
 مونږه حیران وو، چې څه وکړو، ویل یې چې یو وزیر
 وویل: چې ما خوب لیدلے دے چې زمونږ نه شاه وليزات
 خفه دے، هغه راته خوب کښې ووویل چې ترڅو موزه خو-
 شحاله کړے نه ووم ستاسو توپه به صحیح ګوزار ونکړي.

ويي ويل: ڇي ماحئيني خوب ڪنهي ٽپوس وڪرو، ڇي ته به پهڻه
 راضي ڪين ٿي؟ شاه ولي زبات راته ويو: ڇي تاسي صبا به ما
 يوه غوا قرباني او حلاله ڪري، نه به راضي شمس، او توپه به صحيح
 شي. خليفه ويو ڇي مونزه دعسي وڪرل، خو توپه بيا هم نه
 سميده، بيا ماحيال وڪرو ڇي ڪورو ڪي ڪرڙ ته لاپڻه، سور
 ملا راوله ڇي ما سور ملا روستو او دتوپي معائنه ٿي وڪره
 دوه ڏوه ٻي په وڪرل، ڇي ڪله به لنڊا او ڪله به په وارو بستو، بيا
 ٻي دتوپ ڪولي ٿو ڪره، ٿو ٻي برابر ڪرو، اولاس ٻي پور ته
 ڪرو، ڇي دعا او ڪري، ڇي خداي ڄمونن توپه په مڪرڙ د
 ڪيمپ ڪنهي ولڪي، مونزه دعا وڪره، سور ملا په ڪيمپ ڏرو ڪرو
 ڇي په مڪرڙ ڪنهي ولڪيدو، مونزه ٿولي خوشحال شو، په
 حقيقت ڪنهي دغه يوجرمي و، سور سپين او سر ٻيڙه ٻي وه
 مونز ورته سور مولا حڪه ويٺو، ڇي پرڻڪيان ٻي ونه پيڙني
 مونز يوخو خاص ڪسانو ته پته وه، دے يوفوجي ٽيڪنيڪل سرپ
 و، ددي نه معلومين ڇي ڄومر ٻن دي رابطه وه.

د حاجي صاحب متعلق خلڪ قسما قسم خبر ٿي ڪوي، خو
 حاجي صاحب يو پڻتون قوم پرست او هندي سامراج،
 مسلمان و، دے هند ڪنهي ڊپرڻڪي مخالف و، او ڊاڪستان
 هم مخالف و، دده په مخالفت او باڇا خان په مخالفت ڪنهي هيڻج
 فرق ته و، دوايو دهند تقسيم دهند دمسلمان تقسيم ڪنلو،

تر بن صاحب ردہ متعلق پہ خیل کتاب صفحہ ۱۸۹ اپنی
داسی لیکھی :

فقیر ایپی کا قیام پاکستان پر انتباہ :

فقیر صاحب نے ۱۹۴۶ء میں پاکستان کے قیام پر خون -
خرا بہ ہونے پر انتباہ کیا تھا ، کہ یہ غلط طریقے سے بنایا جا رہا -
ہاتا ، مجاہد کبیر فقیر حاجی مرزا علی خان المعروف فقیر
ایپی کی عظیم تاریخی شخصیت کو آج تک پیچا نا بھی گیا ، پاکستان
کے قیام سے پہلے ، انگریز انتلیجنتس بیورو کے کارکن ، ان کے
پیر کاروں کے ٹھکانے کی نشاندہی کرتے اور فوج حملے
کیا کرتی ، اور ہوائی جہازوں سے بمباری کی جاتی رہی ، اور
قیام پاکستان کے بعد اس مجاہد کبیر کے کردار کو غلط رنگ
میں پیش کیا گیا اور ان کے خلاف غلط مہمیاں پھلائی گئی .
فقیر صاحب ایپی پاکستان کے قیام کے بعد بعضی پاکستان کے
مخالف رہے تھے اس لئے بھی کہ یہ مسلمانوں کی حکومت ہے ،
بلکہ اس لئے کہ یہ غلط طریقہ سے بنا ہے ، اس سے ہندوستان
مسلمانوں کو تین حصوں میں تقسیم ہونا پڑا ۔ اس وجہ سے پاکستان
کی ایٹلجنتس کے آدمی ان کے سلسلے میں کام کرتے رہے . فقیر
صاحب ۱۹۴۶ء میں فرما رہے تھے ، کہ جس طرح پاکستان بن رہا ہے
میں اس کا مخالف ہوں ، اس سے مسلمان تین حصوں میں بٹ جائیں
گے اور پاکستان کے قیام کیلئے جتنے مسلمان عورتوں اور معصوم

بچوں کا خون بہا جانے والا ہے ، میں اسکا مخالف ہوں ، اس سلسلے میں مولانا ابوالکلام آزاد کی یہ تجویز قبول نہیں کی جائے گی ، مشرقی پاکستان کی جگہ مشرقی پنجاب کا مطالبہ کیا جائے جس میں دہلی بھی آئے گا ، اور کشمیر بھی مغربی پاکستان والے مشرقی پاکستان کیے پنچیں گے ، ہندوستان میں رہنے والو کا کیا بنے گا ، جس شکل میں پاکستان بنایا جا رہا ہے ، اس میں کشمیر شامل نہیں ہوگا ، اس پر خون خرابہ ہوگا میں اس کے ، خلاف ہو اس قسم کے تیز کشف والے بزرگ اب کہاں ، کہ پاکستان کے قیام سے پہلے پاکستان کا پورہ نقشہ کھینچ کر دیکر دیا۔
نوٹ : یہ باتیں فقیر صاحب ایپی کے دو مریدوں نے ۱۹۶۶ء می دوبارہ ، کوہاڑی می خود عبدالحلیم اثر سے کہی تھیں ، جب ابھی پاکستان نہیں بنا تھا او عبدالحلیم اثر اور کزئی کے علاقے ماموزئی میں پاکستان کے حق میں ایک بڑا اجتماع کرا کر واپس آ رہے تھے ۔

مشہور بینقون لیڈر مہر خان عبدالوہاب خان پٹیل کتاب FACTS ARE SACRED صفحہ ۸۸ کہیں د فقیر ایپی متعلق د اسے لیکھی

There is an interesting story of earlier days. At the start of German trouble making Europe, the British pressed the Afghan government to expel all Germans from their territory. To add to the pressure they let loose a Shami Pir in the tribal areas. His brief was to spread disaffection against Afghan ruling family. After achieving their objective in Afghanistan, the Shami Pir was brought over to Wana Cantonment in Waziristan and paid a fee of f. 25000-. In England, the Secretary of State for India liked

the stratagem immensely, and write to the Viceroy to try for a similar arrangement with Fakir Ipi. The Viceroy wrote back to him on July 14, 1938 this:

There is, I fear, no possible chance of dealing with him (Fakir Ipi) on the same lines as the Shami Pir. He is not only implacable but also completely incorruptible --- who would rid me of this turbulent Priest!

ترجمہ: دلته يوه دلچسپه قيصه ده دهجي وخت چي
 خه وخت جرمنيانو يورپ کښي مصيبت جوړولو نو حکومت -
 برطانيه افغان حکومت ته په کلکه وويل، چي دخپلي علاقې
 نه ټول جرمنيان اوباسه، د دباؤ دنيا ټولو د پان يې شامي
 سپر قبایلي علاقه ته خوشې کړو، دده ميشن دغه وچي دے
 به شاهي کورني خلاف کرکه او نفرت جوړوي، اوبې ارامي به
 راوړي، چي خه وخت دروي مقصد تر سر شو نو شامي پي پي په ختوانه
 کيمپ نه راوستو او... ۲۵ زره پونډه پيسې ورکړو، ددې سودا په وچه
 سکرټري د هندوستان د پاره په لندن کښي د برتانيې شوي، او دغه سودا ورته
 د بربنه وېنکاريد، نو وائسرائے هند ته يې وليکل چي دغه فارموله په فقير -
 ابي استعمال کړي، نو وائسرائے هند په ۱۴ جولای ۱۹۳۸ واپس ورته وليکل:
 دلته زماسره دغه خوف دے، زه يقين نه کوم چي د پير شامي والا سودا به
 په فقير ابي باندې تطبيق شي، ددې امکان بيخي نشته د صرف نه جوړن کلک مخالف دے
 بلکي مکمل د لالچ نه آزاد دے، د دولت په وجه يې په بيعه د مذهبي مشر -
 اخيستل ناممکن دي دغه لوي انسان او -

جهاڊ، مسلمان او قوم پرست پښتون د ژوند تر اخري سلگۍ پورې، پخپلو نظرياتو باندې ټينگه ولاړو، روستودده عمر او روغتيا داسې مرحلې ته رسيدلې وه، چې فقير صاحب به دخپل مرکز کورويکۍ کښې ناست و خو دغه لوی پښتون نه پرنگي او يا پاکستاني او نه افغاني واکدارانو په قيمت واخيسته شو، او نه دوئی هيرولے شو، ده پخپل ساده ژوند صبر کړے و نو ځکه دوئی ټول عمر په آرام پاتې شو، دنورو باباگانو غوندې د مغلو، پرنگيانو او پاکستانيانو، د حلوے تال ته مجبور نه شو، چې دښمن پرنگي هم ددې اعتراف کوي چې حاجي صاحب خر-خيدونکے نه دے. چې دشامي پير غوندې خرڅ شي، همدغه د ده لوی وه، چې ده جهان او خان دواړه پيژاندي، دخپل خادر مطابق يې پښې غزولې، دے د پير روښان، ملاپيونده نه پس وزيرستاني خاوره کښې، زرغون شوے و، خواسان و، اخر دے هم د فاني نړۍ نه په ۱۶ اپريل ۱۹۶۰ کښې لاړو، او ۲ شوال ۱۳۷۲ هـ ق نماز عشاء دادا کولونه پس لس بجې ۴۵ منډ باندگ يې ساه ورکړه او دده په وفات باندې ټول پښتانه اوضد سامراج خلک ډېر خپه او غمجن شول، د جهان د عامو ريلويو سټشنونو نه د دوئی دمړکۍ خبر خپور شو، او اخبارو په ادارے وليکلې، چونکه حاجي صاحب يې اولاده و نو د دوئی دوھيت مطابق د دوئی وراره او رور شير زمان زوی بناغله نياز علي خان ته د مشرکۍ پگړۍ ورپه سر کړه، او د امير خطا يې خپل کړه.

پاکستان اود باچا خان قید

چي څه وخت دهند د تقسيم فيصله وشوه، نوددي سره د هند د مسلمانانو د تقسيم فيصله هم وشوه، چي باچا خان ددي مخالف و، نه صرف باچا خان يې مخالف و بلکي ابوالکلام آزاد، او نور مسلمانان قوم پرست مشران هم وو، جماعت اسلامي، خاکسار تنظيم و او دهند ویش جغرافيايي نه و، قومي بنيادونو نه و، نژادي او ژبني نه وو، او اقتصادي نه وو، بلکي د مذهب په نوم وو، چي پاکستان اول ملک و چي د مذهب په نوم جوړ شو، نو باچا خان يو منطقي انسان و، په پښتانه هند کښي وو، او مسلمانان وو، نو خپل پخپله دوې پاکستانی برخه کښي راتلل، او بل جغرافيايي پوزيشن داسي و چي دهند سره يوځای پاتې کېدو، هيڅ امکان نه و، او بل کانگرس هې هم د خدای خدمتکارو سره غداري او بې وفائي کړې وه، مگر ددي، ټولو منفي حوادثو باوجود خدای خدمتکار تحريک، په پښتو کښي له ټولو نه مقبول تحريک دے، نو که په پاکستان کښي جمهوريت وے، نو ددوي حکومت چا د مينځه نه شو، وړے، مگر پاکستان د جمهوريت د پاره نه و جوړ، بلکي،

شمالی مغربی سرحد، پرنگیانو او امریکایانو خپلو برېڅو په لاس کښې، ساتل غوښتل، چې د سویټا یونین او کمونیزم مخه ونیسي چې گرمو او بو ته را کوز نه شي، د تقسیم باوجود د دوئی په سکیم کښې خدائی خدمتکار یو خنډ و، تورو او سپینو پرنگیانو سوچ وکړو، چې خدائی خدمتکار به په پښتنو کښې څرنګې بې عزته او بې اعتبار کړو، نو دوئی د بې غور او فکر نه پس، د ریفرنډم (Drama) را ښخ نه کړه، چې هیڅ منطق یې نه مني. د هند فیصله د مذهب په بنیاد شوې وه، او پښتانه مسلمانان وو، نو دوئی د پاکستان حصه جوړ شوې وه، خو مسلم لیکیانو ته پته وه، چې خدائی خدمتکار په حقیقت کښې د کانګرس نه جدا تنظیم دے، چې مرکزي هند کښې نه بلکې پښتوخوا کښې دے، دوئی پښتون قوم پرست، او ضد پر نګي دي، او خپلو خلق کښې مقبولیت لري، پر نګي نوکر شاهي او مسلم لیکیانو په شریکه ریفرنډم سازش وکړو، چې خدائی خدمتکار خلق ته ور په کونه کړي، چې دوئی د اسلام او سلمان او پاکستان مخالف دي او بهر دنیا ته وښايي چې مونږه دومره، جمهوریت پسند یو، چې د پاکستان د پارلمان مونږه د پښتنو نه تپوس کوو، چې که ستاسې خوښه وي راشئ او که خوښه مو نه وي، نو بهر پاتې کېدائے شئ، چې دغه ټوله یوه نمایشي ډرامه وه. باچا خان ورته صفا وویلې وو، چې د هند د تقسیم فیصله

د مذهب په نوم شوې ده ، د دې سره د پښتنو د قسمت
 فيصله هم تاسو کړې ده ، دهند او پاکستان په نوم باندې ،
 ريفرنډم هيڅ معنی نه لري ، او که تاسو خامخوایې کول غواړئ
 نو پښتنو ته یوه دریمه خوبڼه کیږدئ ، چې هغه پښتوستان د
 مکر دغه دوئی چیرته کول ، د دوئی مقصد خود خدای خدمتکار
 دې عزته کولو او د صوبائی حکومت د پټکولو د پاره ، پلې لټولې
 نو پاچا خان د دې پارمې نه بائې کات وکړو ، چې دغه بالکل صحیح
 قدم وو ، اوبل باچا خان جناح ته ویلي وو ، چې زه اصولاً د
 دهند د مسلمانانو د تقسیم مخالف وم ، چې اوس وشو ، نو د پاکستان
 د مسلمانانو خدمت ته تیاریم ، جناح سیاسي سره و ، هغه د
 پاچا خان د خبرې سره اتفاق وکړو ، دا ځکه چې جناح پخپله
 د کانگریس غړی پاتې وو ، خو مسلم لیگ خوڅه داسې کوند
 نه و ، چې دوئی سیاسي جدوجهد کړي وو ، دغه غنود پر نکلیانو
 چمچې وې ، چې صاحب تلو ، نو دوئی ته یې دهند یوه ټکړه
 پرېکړه او ورپې کړه ، او جناح صاحب په خپله د مسلم لیگ د
 جاکیر دارو ته تر پوزې پورې وو ، او ده ځکه ویلي و ،
 چې مسلم لیگ څه دے ، (حما تاپ رائټر اوزه) چونکه دوئی
 مفاد پرست خلک وو ، نو د دوئی نه په مسلمان کارو اونه په پاکستان
 په دوئی کښې به چیرته دوه فیصده یا درې فیصده صح خلک
 وو ، اکثریت یې غلط خلک وو ، دوئی د اسلام او مسلمان د ښمنان

وو، هم دغه وجه ده چې پاکستان کښې استحکام نه راځي، داځکه
 چې دغه دمسلم ليگ لاهري راوتي وه، دوئي څه سياسي ککړ و
 دوئ نه وکړې، جناح صاحب په خپل اوښده سياسي ژوند کښې،
 ديو منډ دپاره جيل کښې ناست نه دے، اوبل اړخ ته کاندهي
 باچا خان، نهرو، ابولکلام آزاد عبدالصمد خان اڅکزي او
 نور سياسي ليدران، جيلونو ته بوتل شول، مکر مسلم ليگ نه،
 داولي؟ داځکه چې دوئي داستاد خلک وو، (يعني دپرنکي)،
 هم دغه وجه وه چې پاکستان کښې نه جمهوريت وليئ و،
 کړي، نه اسلام راغئ، نه انصاف او نه اقتصادي خوشحالي
 بلکې دتقسيم نه وروسته دهندو او مسلمان په ځائي دبنگالي
 پنجابي مهاجر ترمنځ نفرت جوړ شو، دوئي په اقتدار
 جنگل جوړ شو، جناح په خپله يو جمهوري سره نه ؤ، دده
 په قلم د ډاکتر خانصاحب وزارت ماتې کړې شو، چې دغه
 اولي پاکستانى تحفه وه، چې پښتنو ته يې ورکړه. دوئي
 خلاف په اسمبلۍ کښې عدم اعتقاد تحريک پيښ نه کړې شو،
 بلکې دکراچۍ نه جناح صاحب دقلم په کرښه دغه کار وکړو
 چې دې کښې قیوم خان ډېر رول لوبول ؤ، دجناح اوباجا خان
 په مينځ کښې يې شيطانت کولو، داځکه چې دے په خپله دپاکستان
 دجوړيدو نه لږ مخکښې دکانگرس ممبر ؤ، خو صرف ممبر
 نه ؤ بلکې دهند قومي مرکزي اسمبلۍ کښې دکانگرس دغاړې.

ڊپارٽمينٽ ڊيپٽي سپيڪر وٽ، نوچي حالات ۾ي وليدل چي اوس پاڪستان جو پريڊي، زريي مسلم ليگ ڪنبي نوم درج ڪيو، اواصلي مسلم-ليگيان ۾ها صوبه سرحد ڪنبي وٽڪول، او ده به ويل چي ده ڊيهر نه شين ۾. او دتنه سوريم، يعني په ظاهره مسلم ليگي ۾، او حقيقت ڪنبي ڪانگريسي. ڇه دغه نمونه خلك دملاڪ مشران شي دهغي وطن خدا حافظ.

باچا خان پاڪستان ڪنبي اولهه سياسي مشرو، چي پاڪستان په قومي اسمبلي ڪراچي ڪنبي ۱۹۴۷ ڪنبي سوگند پورته ڪري وٽ مگر مفاد پرستو دپان دغه ڪاني نه وٽ، دوي په حقيقت ڪنبي دباچا خان دصافه او ۾ي داغه سياست او خدمت مخالف وٽ، دوي خوتول غله وٽ، نو داسي سر ۾ي ددوي بدي شو، چي هغه به ددوي په خير نه وٽ، پاڪستاني واکدارانويو پسي بل سازشي تيارولو، اوس دوي باچا خان ته لاس اچولو، او هميشه دپاره خداي خدمت ڪار دسياسي ستيچ نه ورڪولو په منصوبي ڪار شروع ڪرو. حڪومت پاڪستان ۱۵ جون ۱۹۴۸ ڪنبي باچا خان بهادر خيل ڪوهاٽ سر ڪرفتار ڪرو، باچا خان بنو ته روان وٽ، چي دخداي خدمت ڪارو په جلسه ڪنبي شرڪت وڪري، باچا خان داسلام تر نوم لاندي جوهر پاڪستان ددفعه ۱۰ سرحدي لاندي ونيولوي ۴۰۰۰ دغه قانون پرنگيانو ۱۸۱۸ ڪنبي دهندوستانيا نو خلاف جوهر ڪري وٽ، چي دغه قانون روسق صرف ڊيسٽنو-

دپاره و، چې دغه ډلاندې پښتنو نه پاچا خان ختم کړې و، او
 قبائلي علاقه کېنې تر نن ورځې پورې هاوې دے، په دې،
 قانون کېنې نه مقدمه شته او نه صفائي او نه وکیل دغه دحکومت
 په لاس کېنې یوه چاره ده چې چاته یې مرضي راشي، په حلال
 یې کړي، چونکه پاچا خان خلاف ددوئی سر څه ثبوت نه و،
 نوځکه دوئی دغه رنده انسان دښمنه دفعه په ده ولگوله،
 او بغیر مقدمې یې ددرې کالو دپاڅ جیل ته ولیږدلو او الزام
 یې دغه په ولگولو، چې پاچا خان دفقیر ایپي سرسانش کولو
 نو دغه دپښتنو او خاصکر دخدای خدمتکارو دپاڅ پاکستان
 کېنې نورو ورځو، چې ورپسې پاکستانی واکدارانو پر امن
 جلسه باندې بابرې چار سده کېنې کولې وچلولې، چې دپښتنو
 دماشومانو، ښځو او سړو په وینو دوئی بابرې سر کړه، دغه
 بله اسلامي او پاکستانی تحفه وه، چې دپاکستان یو کال پوره
 شوې نه و، چې پښتنو ته یې درې تحفې ورکړې، ددوئی
 صوبائی حکومت یې مات کړو، ددوئی مشر یې ونيو، او -
 خدای خدمتکارو دتحریک او پښتون اخبار یې ورته ممنوع
 کړل، او دریم یې ددوئی په وینو بابرې سر کړه، که څه
 هم پاچا خان په دې ښه خبر و چې پاکستان جوړ شي، د
 دوئی به څه حیثیت وي، نوځکه اصلي مسلم لیکیان نقلی قوم
 لیکی وږبول، دوئی یې جیلونو ته ددنده کړل، دښو مسلم لیکی

ۋ چي ۋساز خان نوم يي ۋ ، چي پاڪستان جوڀو شو
 قيوم خان دے جيل ته ڪرو . يو بنوچي شاعر دغه ،
 شعر پسي جوڀو ڪرے ۋ ، چي پاڪستان دې جوڀو و ؛
 اوس وير ته تهم شہ ، دمسازہ ڪير (ڪور) دې ڀڳن شہ .
 نو پاڪستان ڪنې يو دمساز ڪور ڀڳن نه شو بلڪي ڊيڀو
 ملي خلڪو دغه حال ۋ ، ڇڪه پاڪستاني اوڀرنگي سياست
 ڪنې پښتون ته ڇه فرق نه معلوميدہ ، دوئي ڪنې مشهوره
 شوه ؛ (خرغہ دے خوڪته يي بدله ده)
 بس پاڪستان ڇه ۋ ، د مهاجرو او پنجابيانو د بزمڪشي
 ميدان ۋ ، چي بنگاليان ، سنڌيان ، بلوڇيان او پښتانہ پڪنې
 دل ڪيدل ، د مقامي خلڪو په لاس هيڄ ور نه راغلل ، ژبه ،
 د لکهنؤند نه راغله ، صنعت او بانگونو باندې د بيمۍ والا قبضه
 وڪړه ، د هندوانو ڪورونو او جائيڏادونو باندې مهاجرو
 مقامي مسلم ليکيانو قبضه وڪړه ، نو ڪرو باندې هندوستانيا
 او پنجابيانو قبضه وڪړه ، په پاڪستان ڪنې د پښتون په لاس ،
 هيڄ نه ورغلل ، بس ڪراچي ڪنې بيلچہ يا چوڪيداري ورپاتي
 شوه بنگالي يي په خپله ژبه پوري وډبولو ، سنڌي زمڪه
 لاپه او د پښتون او د بلوچ هرڅه لاپل ، د اسلام او پاڪستان
 تر نوم لاندې . او باچا خان دوئي بغيرڅه ثبوتہ تر ۱۹۵۴
 پوري زندان ڪنې و ساتلو ، دا ڇڪه چي باچا خان د غلو

او لوټ مارو ډله کښې نه شاملیدو، جناح صاحب نه
 هم دوی ځان خلاص کړو، هغه داسې چې پاکستان جوړ
 شو، جناح صاحب سخت بیمار و، نو ده لیاقت علي خان
 ته ویلي وو، چې اوس ماته لږ ارام پکار ده. زه غواړم
 چې دلته وخت دپاره سویت زر لینډیا بل یوږه هیواد ته
 لاړشم، چې لږ مې هوا بدله شي لیاقت علي خان ور ته
 وټیلي وو، چې دغه غول اوس موږ ته پریږدي، دلته
 پاکستان کښې چیرته مری یا کوئټې زیارت ته لاړشه، دهو
 ادې کراچۍ او کورن جرنال هاوس تر مینځ درې خلوړ،
 اېمولینس خراب شوي وو، جناح بابا یې قوم یې د-
 کراچۍ په مچانو او ماشو بڼه وځوړو، چې مرکز تر راتړ یې
 شو، بیا یې راوړو، او قسمت یې بڼه و چې زرخدای مړ-
 کړو، که اوږد ژوند یې و، نو پاکستانی جرنیل به په کودتا
 کړې وه یا لیاقت علي خان غوندې به یې چا کار تمام کړی و،
 چې دیو قوم بابا سر دغه سلوک کړي او هغه وطن کښې دباچا-
 خان یا خدای خدمتکار و سره دسړي توب سلوک کول دي
 و قوفانو جنت کښې اوسیدل دي .

ون يونټ او پاچا خان

چې څه وخت اقتدار د مسلم ليکيانو په لاس ورغلو، نو دوئی اول د ښکاره سياسي دښمنانو نه بدل واخيستو چې هغه پاچا خان او خدائي خدمتگار وو، او ورپسې د جناح نه خلاص شول او بيا يې لياقت علي خان ځائ ته ورساوه. او زاپه اولن اصولي مسلم ليکيانو نه يې دوپړي پورته کړي، لکه جی، ایم-سید، پیرمانکی، او دغسې بنکال کښې اوس مرکز کښې په آئين او اختياراتو باندې د بنکاليانو او پنجابيانو جگړه جوړه شو، په نوکر شاهي کښې پنجابيان زور ور و، مگر د آبادۍ په لحاظ بنکاليان لږ وو، نو د دې علاج د پارک پنجابيانو او مهاجرو مافيا يوسکيم جوړ کړو، چې د دې سکيم مقصد څو ډوله ؤ:

يو مخ يې دغه ؤ چې بنکاليانو د پارک يو بند جوړ کړي، چې دوئی د اقتدار نه لرې وساتي، او بل يې دغه ؤ:

چې ددې نوم لاندې د صوبونو ځان خلاص کړي، نو بنگالي به سندھي، پښتون يا بلوچ په لاس کښې را نه نشي، نيولې، او مونږ به ورته دون يونټ يعنې مغربي پاکستان تر نوم لاندې بنگالي ته مخان جوړ کړو، او بل به سياسي فايده په ځان اقتصادي واک زموږ په لاس راشي، او مونږ به د سندھي زموږ د بلوچي او پښتون قدرتي ذرايع باندې قبضه وکړو، چونکه مسلم ليگ مفاد پرست گوند، د بېلگې گوند ورته وويل: د گوند بې عزتي ده، بلکه يو دله د مافيا وه، نو د دوی په ویش سره ورانده شوې وه. تر ۱۹۵۴ پورې دوی پاکستاني چيکر کښې يو بل سبه را کښلي وو، اخر هغه غماشي پارليمنټ هم غلام محمد چارې ورته ښکته کړو، اوس هغه په نوم سياست دانونه واک سول او فوجي پنجابي او مهاجر بيورو کراسي ته لاړو، نو د خپلو مفادو ساتلو دپاره دوی ته بيا پخواني په دوی د پرگران او د زېږه سره ورياد شو، يعنې باچا خان.

نوپر دوی کښې ځينو خيال وکړو چې باچا خان به جيل کښې ټنگ شو، اوسم شو، وي، چې مونږ يې آزاد کړو دې به ډېر ممنون وي، او هرې خبرې ته به تيار وي، نو دې ډېر اثر لري، نو مونږ سره به دون يونټ جوړولو کښې، مدد وکړي، نو د دوی دوست اخبارونو کښې د باچا خان،

په حق کښې دمگر چچ اوښکو تويول، شروع کړل، اوبل پدې وخت کښې په ډاکټر صاحب باندې څه چل شولې و، کېدای شي چې دده دغه خیال و، چې په دغه نمونه به زه د پښتنو د پان پاکستان کښې دعزت ځای پیدا کړم، یا به کیدای شي چې د اقتیدار ملیر ټی حمله په کړې وې، بهر حال دده ناسته پاسته د باچا خان د اصولي، ملي سیاست سره سمون نه خپور. نو مخالفینو په ډاکټر صاحب تر دې گوټې وهلې وې، چې دده او باچا خان پخپله دون یونټ په سر سیاسي لارې جداسوي. باچا خان پخپله دون یونټ متعلق داسې لیکي:

» په ایتدا کښې د بعضو ساده او ناپوهه خلق د خیال و، چې دا هرڅه چې کیني، نو د خدای خدمتکار وې، کیني، ولې ډېر زړ دا خبره څرگنده شوه چې د سازش یوازې د یو جماعت خلاف نه وو، او هرڅه چې یې وکړل، هغوی ټول قام پښتون قام سر وکړل، ولې چې هرکله دوی په دې خپلو پلټنو غرضونو کښې کامیاب نه شو. او د پښتون نه یې هغه پاکه جذبه ونه ښکله شوه، نو بیا یې لکه دمداریانو ورپسې د پټیار نه نوې لوبه راوښکله. **یونیونټ:** اول خو دوی ډېر کوشش وکړ، چې هغه به په پارلیمنټ کښې پاس کړي، په دې سلسله کښې ما باندې هم ډېرې جرګې او ننوتې اوکړې، خو چې یو یونټ په پارلیمنټ کښې پاس نه

شو، نو بيا ٻي دزونل فيڊريشن د جوڙولو ڪوشش وڪړو، وٺي.
 چي په دې ڪټنې هم ڪامياب نه شو نو بيا ڪورنر جنرل غلام محمد
 ولگيدو پارليمنٽ ۾ په زور مات ڪړو، وٺي چي هغوبڻا هيله په
 اته ڪاله پس د پاڪستان آئين تيار ڪړو، خو چونكه يونٽي ۾ نه
 منه، نو هغه ڪړي خوارۍ ۾ ورته په سين لاهو ڪړه، او ملڪ
 بيا ٻي آئين پاتې شو، او عجيبه خبره خودا ده چي څو پورې آئين
 نه وو جوړ نو پارليمنټ قايم و، خو چي څه وخت آئين جوړ شو
 نو پارليمنټ ۾ مات ڪړو، د دې نه پس ۾ دخپلي خونې پارليمنټ
 جوړ ڪړو، او د هرڅه نه اگاهو پرې ديونټ منصوبه پاس ڪړه
 او د آئين غوندې ضروري كار په ځاي پاتې شو، دا هرڅه
 دوي څله وکړل؟ د دې جواب به هرچا ته دهغي خفيه سرکاري
 دستاويزونه معلوم شي کوم چي ديونټ د منصوبې په نوم
 ڪورنر جنرل غلام محمد، چودھري محمد علي سابق وزير عظم
 ممتاز دولتانہ، ګورماني او نور و سر ڪړده پنجا بيانو جوړ
 ڪړي دے، زه دهغي ليکلي شوي خفيه دستاويزونه
 ځيني خبرې د قام مخکښې بډم، چي هغوي هغه وگوري
 او ديويونټ په حقيقت او غرض ځان پوه ڪړي، قام د-
 سردار عبدالرشيد خان د پر مشكور دے، چي هغوي په
 پارليمنټ ڪټنې دغه دستاويز بنکاره ڪړي او قام د دې لوي
 او خطرناک سازش نه خبردار ڪړي دے.

ددغه دستاويز هغه ځينې حصې دادې:

مونږ د مسلم ليکيانو د خولې د پاکستان د سالميت اود وحدت پېرې اوږدې خطبې شامدام اورو، ولې ددې لاندېنو دليلونو په لوستو سر به تاسو ته معلومه شي، چې دوی په خپله ددې وحدت او سالميت په باره کيڼې څومره عقیده لري، او تر کومه حده پورې پرې ملا تړي، په دغه خفيه دستاويز کيڼې د (دا يونټ ولې پکار ده) د سرخه لاندې ليکي:

«دمشرقي اومغربي پاکستان تر مينځه جغرافيايي اوانتظامي مشکلات دومره پېر دي، چې ددواړو برخو يومضبوط او پائيدار تړون عمل کيڼې ناممکن ده، . . . په مشرقي او مغربي پاکستان کيڼې د پاکستان تقسيم د پاکستان د پارو داسې پيچيده مسئله جوړه شوې ده چې په هيڅ وجه حل کېدای نه شي، لکه دمشرقي اومغربي پاکستان تر مينځه د زرگونو ميلو فاصله دهندوانو په قبضه کيڼې ده، همدارنگه ددواړو برخو دبالکل مختلفې ژبې دي، هغه ځای خلق پېرگن دي، ولې دامدن ذريعې يې پېرې دي، انتظامي معاملي يې جدا جدا پالنه غواړي، دا ټولې داسې مسلې دي، چې هسې خبرې نه دي، بلکې پښا دي او حقيقي مشکلات لري. اوهم په دې به ددواړو برخو اوسيدونکو کيڼې ديوبل خلاف شکونه راپيدا کيږي، بله به ترې نه هيڅ نه جوړېږي» (خفيه دستاويز صفحہ ۲).

که چیرې هم د دوی د وینا مطابق د بنگال او مغربي پاکستان په یوځای کیدو کېنې د مشکلات نشته ، نوموړن تش دومر ځان پوهو ، چې د مشکلات د ټولو مختلف ژبې دي او که تر؟

۲-۵ پښتنو سره بجلي ده ، بلوچستان کېنې معنیات دي

او په سند کېنې لږه زمکه ده ، نو د سرحد بجلي خوا مخوا به پنجاب ته فایده ورکول غواړي ، د بلوچستان او قبایلي علاقه معدني دولت ته به ترقي ورکولو په وجه په معاش کېنې برابرې لوسته شي ، د سند او بهاولپور د ن مکو په سبب به قبایليو خلقوله به د سرسورې ورکيدې شي ، د اکارونه لکيا دي اوس هم کيږي ، خو په دې کېنې لږ مشکلات دي او دا به لږ وخت اخلي ، ولې داسې طريقه لوبښکل غواړي ، چې د اکارونه په خپله په یوه لږه منظمه او روانه طريقه ، په لنډ وخت کېنې وشي ، او دا چې د صوبو دورانولونه نشي کېدې .

د مغربي پاکستان صوبې داسې جوړې دي ، چې هر صوبه په خپل کورنه ده پوره ، خوا مخوا په یوه بله تر محتاجه دي ، او عمر له به یې سره لکه د سا هوکار او قرضدار گران دي

«خفيه دستاویز صفحه ۵۴»

د دې پورتنیو دلیلونو په ر ناکېنې دا خبره څومره صفا معلومېږي ، چې په خوله که څوک هرڅه وایي ، خو ټول چل د صوبه سرحد بجلي ، او د بلوچستان معدني دولت او د سند

مزڪو ته جوڀ دے .

۳- » اوس خوحالات داسي جوڀ دي چي واک اختيار ٿول
دمرڪن سر دے ، ددغه واک اختيار ٻڀره مشري دبنگال،
ده ، زمونڀه برخه ورکڻي ٻڀره لڀو ده ، خوچي يونٽ جوڀ
شي ، نو واک اختيار به مشرقي او مغربي خصوصو ته يوشان گوتو
له وري ، او په دي به مڪمل اختيار په اوځل د قبلين پاڪستان لاس
ته ورشي » خفيه دستاويز ص ۷۰۷ .

اوس خوبنگان چي مرڪز ته څومره رقم ورکوي ، په
خپله دهني ٻڀرنيا ت واپس د مرڪزي حڪومت ته دخپل خڙ
د پار اخلي ، خود يو يونٽ جوڀيد و سر به په وفاقي حڪومت
کڻي دابوڄ زمونڀ داوڀونه تر ٻڀره حده کوز شي .
» خفيه دستاويز ص ۷۰۷ .

۴- يونٽ خنگه جوڀول پکار دي ؟ :

» ولي قبل ددي نه چي مونڀ د سياسي اقتدار د حاصلولو
د پارو کار شروع ڪړو ، مونڀ له پکار دي چي ڄه موده ،
اول ، دهغه ٽولو مخالفو قوتو خاتمه وڪړو ، كوم چي به مونڀ ته
زمونڀ د سياسي اقتدار د حاصلولو په لار کڻي رکاوت ڪيري .
مونڀ له اول داسي فضا پيدا ڪول پکار دي ، چي خلق بيوازي
هم زمونڀ خبره اوري ، اودا فضا به هله پيدا ڪيري چي مونڀ
هغه اختيارات پوره په پورا اوڀنه په سختي سر استعمال ڪړو .

کوم چې زمونږ لاس له راشي، اوکه چيرې مونږ دغه وخت، پورې مخالفت قطعې او مکمل طور سر څم نه کړو، او په دغه گيرچاپيره خاموشۍ کېنې مونږ خپل آواز کېنې اثر او طاقت پيدا نه کړنځي شو، او دخپل سياسي اقتدار د حاصلولو دپاره مونږ کار شروع کړو، نو دا به زمونږ دپره خطرناکه غلطې وي. په دغه اړه کېنې به زمونږ د سياسي اقتدار حاصلولو دپاره هسې گواښ هم زمونږ اصلي مقصد ته نقصان ورسوي،

(خفيه دستاويز ص ۹۹)

۵- هغه د پاکستان د جوړيدو هغه جوش و خروش اوس، نه د دې پاتې، او د خلقو د رالاندې کولو، کړتوبونو هم خلاص شو د دې، په خلقو کېنې دپره لويه مايوسي او پريشانۍ را پيدا شوې ده، د مايوسي په دې حال کېنې خلقو غاړه ايښې ده، چې کوم خواته يې بيايي بيولې يې شي، دا اوس د قدم اخيستو وخت د دې، اوکه دا موقعې لاره نو خدائې خبرکه بله موقعې راشي، او مونږ به خلق خپلې لارې ته راواړو، چې مونږ په زور داسې حالات پيدا کړو، چې خلق يې زمونږ د وينا نه بغير د بل چا وينا ته هلو غوښت نه کړي.

«خفيه دستاويز ص ۱۰۰»

«د دې دپاره لاره دا ده چې مونږ په هرو صوبه کېنې خپل خلق او ملا تر پيدا کړو، او هغوی پوره مضبوط کړو،

او مڪمل اختيار ورلہ و رکړو چې، هر حالت دپاره چې څنگه -
 هغوئ غواړي، هغه شان اقدامات وکړي، مونږ له دځيرپو،
 واقع، کار کښې يې ډېر لوی رکاوټ واچو، د صوبو په اسبلو
 اعتبار نه دے پکار، خير دے که تپوس تر نه کوئ، خو په
 اسمبلو کښې د پاس کولو، دپاره به د تجويز هغه لفظونه هم په
 خپله جوړوي، او دخپلې نگرانۍ لاندې به يې پاس کوي، يوڅو
 به د مشهورو خلقو بيانات شرکول غواړي، بل به داسې منظم
 (خبري) پروپيگنډه پکار دے، چې هغه هم ستاسو په لاس
 کښې وي، دريمه طريقه د نشر و اشاعت به پمفليتونه او پوسترونو
 دي، څلورمه طريقه يې داده چې وکيلانو، ډاکټرانو، پروفيسرانو
 او طالب عالمانو ته توجه وکړے شي. "خفيه دستاويز ص نمبر ۱۱"
 ۶- "ديونتي د نشر و اشاعت په سلسله کښې د مليانو نه هم
 کار اخيستل غواړي، خو دې مليانو ته ډېر فکر کول غواړي، د
 مليانو څه عجيبه غوندې طريقه ده، دوئ ته چې کار ورپرغاړ
 کړي، نو دوئ به يې کوي، ځواک تر به ورسره د ځان نه نورې
 خبرې يوځای کړي، د کومو چې د اصلي مقصد سره هيڅ تعلق
 نه وي، بلکې هغه به د دوئ دخپل غرض خبرې وي، او پدې
 طريقه دوئ ځان له په خلقو کښې د حيثيت پيدا کولو کوششونه
 کوي، نو که ددې غرض دپاړ مليان بهرني کوئ، نو داسې،
 مشهور کسان به نه بهرني کوئ، چا چې د بل دپاړ په پېسو-

باندې کار کول خپله پېشه گرزولې ده ، د عامو جلسو په ذریعه به عوام هم خبر ول غواړي ، خودې خبرې ته به فکر کول غواړي چې بې ستاسو د جوړ شوي تقریرونو نه بل یو ټکي هم څوک دے خواخوا و نه ویئ. (خفيه دستاویز ص ۱۲)

۷- فی الحال مونږ له پنجاب کښې دیونته په حمایت پېر زور نه دے انچول پکار ، دا به دوو و صوبو خلق را وپاروي ، او دهغوئ په زېږونو کښې به شکونه را پیدا کړي ، زمونږ لید راتو له هم په بیاناتو ور کولو کښې پېر محتاط اوسیدل پکار دي ، او ځان پکښې دومن مدعي کول نه دي پکار چې دخلقو ورباندې د محاصلا نوکمان را پیدا شي ، خو دا خبره یاد ساتل پکار دي ، چې په دې حقله زمونږ بهترین او ددې خبرې د پان تیارول ، پکار دي ، چې هر چیرته او هر وخت دې هغوئ دکار ضرورت پېښ شو ، نو دوئ به پرې ورځي ، نو پکار دي چې د پنجاب لیدر شپ د اوس نه ځان منظم کړي ، او یو موټی شي او په ځان کښې داسې اهلیت پیدا کړي چې ، څه وخت هغه فیصله کن وخت راشي نو دوئ ترې نه مکمله فایده او چټه کړے شي ، او په دې وجه به دا ضروري وي ، چې هر قرار داد چې په پنجاب کښې پاس کیږي ، هغه دې ور له په کراچۍ لیکل شي .

«خفيه دستاویز ص ۱۳»

په یونته کښې به پنجاب کښې دخلقو آباري

په سلو کښې شپږ پنځوس ۵۶ % وي، باقي د کل يونټه آبادي به په سلو کښې څلور څلوېښت ۴۴ % في صدي وي، «خفيه دستاويز منبر ۱۴»

۸- پکار دي چې دا خبره هرچاته واضح کړې شي چې مرکز يونټ جوړول غواړي، د تالپور غونډې خلقوله هلو موقع نه دي ورکول پکار چې په مخالفت کښې څه وييل شي، او ډيره زياته توجه د بنګاليانو هغه ټولي ته پکار ده، څوک چې هروخت يې مطلبه لگيا وي، او داسې ذهنت چې نه په خپله د يوشي د خوراک وي، او نه به ورته بل پريږدي، د هغوئ غرض تش همدومره دے چې دا موجوده حکومت وران شي «خفيه دستاويز کښې».

۹- صوبه سرحد کښې هرڅه خراب شو، سردار عبدالرشيد اوزېرو مسلم ليکيانو به خواغخوا ديونټ مرسته کوله، د قيوم زوال هغوئ ته لاره صفا کړې ده. د قيوم بد ديانت او بې ايماني حکومت تش په پريښودلو وچليدو، د دغه ختمولو د هغوئ اثر د پريزيات شوے و، خو کار دا ځای خراب شو، چې د قيوم په ځای د قيوم نه هم زيات مضبوط طاقت سردوباره راژوندے کړے شو، دغه طاقت سرخپوشان او د هغوئ هغه عظيم الشان طاقت دے، اگر که عبدالغفار خان په آسانه کيريدے نه شي، او نه پرې اعتبار کيد اے شي، خوبيا هم که سرخپوش دڅه شرطونو لاندې را پريښودے شوے.

اوس خلق لکيا دي ٻاڪتر خان صاحب لاءِ عبدالغفار خان
 نه جدا سياسي اهميت ورکوي ، خو ٻيڙ ڏر به دغه خلق
 محسوس ڪري ڇڏي دويءَ سخت ٻه غلطي ڪئي پراڻو و. حڪم
 ڇڏي ته دوا به ورونه ڪه يوڻائي وڃي خود دوا به طاقت به
 وي ، اوڪه دوا به ڏي ڏيو بل نه ڇان ڇان له ڪرل ، نوبالغفار
 خان خوبه به خپل ڳائي وڌا پاتي شي ، او ٻاڪتر خان صاحب
 به پريهيءَ نسڪور راپريوزي ، حڪم ڇڏي ڇان له دهغه هيڻ
 حيثيت نه شته ، موجوده حالت سمدستي بدلول پڪار دي ،
 او دهغه داسي ڪيري ڇڏي رشيد به زمونڙه مڪمل تعاون -
 حاصل شي ، ڇڏي دهغه شڪونه رفع شي ، هغه مضبوطول ،
 پڪار دي ، هغه له زهر ورکول پڪار دي ڇڏي سرخپوشان
 هيڻ نه دي ، زهره مسلم ليگيانو هم مضبوطول پڪار دي ،
 به ڏي طريقه به سرخپوشانو به راونو ڇڏي کوم اثر دصوبه
 سرحد به ڪوٽ ڪوٽ ٿو ڏي دئي ، هغه به ختم شي ، ڊاڪار
 د قربان علي خان به حواله ڪول پڪار دي هغه ڊاڪار ٻي
 بنه ڪو ٿي ، حڪم خويي قربان علي خان دصوبه سرحد
 گورنر ڪري وڃي ، بل ڊا ڇڏي عبدالغفار خان طرف ته هيڻ توجو
 نه دي ورکول پڪار . دهيڻ قسم خبري اتر ٻي او صلاح مشورا
 نه دي ڪول پڪار ، ڪه مونڙه هغه سمي خبري اتر ٻي ڪو ، نو
 هغه به سياسي طور خپل ڇان مضبوط ڪري او خپل طاقت

په زور به زمونږ د ټولواثر ختم کړي ، ځکه چې په دې خبره ،
کېنې هيڅ شک نشته چې په سياست کېنې مونږ يو کس هم دهغه
ځواب نه يو ، څه لږه ډېره نظرياتې برتري ، چې مونږ لږله دهغه
مونږ دخپله لاسه ختمه کړې ده ، «خفيه دستاويږ ص ۲۲» .

دازه چې دوئ گير په گير جيل ساتلم دادې غرض -
د پاش چې هسې نه زه بهر را ونه وځم ، او د دوئ د دې منصوبې
يعني يونټ برخلاف جد وجهداري وساتم .

۱۰- « پنجاب که بيه کوي نو دې وخت کېنې دې غلې ناست
وي ، څو مونږ دغه د پنجاب دوستان هغه وخت وي چې د پنجاب
بائثره تعليم يافته خلق هم په مرکز او هم په لاهور کېنې د اقتدار
مالکان وي . »

۱۱- د بلوچستان د مسلم ليگ ليدلوان به په ډېره لږه ،
خواري خوا مخوا هم زمونږ مرسته کوي ، او شاهي جرگې ،
په خپل ټول عمر کېنې حکومت ته نه دے کړے .

خفيه دستاويږ ص نمبر ۲۳ .

۱۲- او هرکله چې مونږ مغربي پاکستان را قابو کړو ، نو
بنگال کېنې پس سهروري يو داسې سې دے ، چې هغه
سره څو مونږ د يونټ په معامله کېنې فيصله کيدائ شي ، چې يا
خو هغه بنگال څو مونږ به په مرسته ميدان ته راوځي ، او يا زمونږ
په ملگر تيا کېنې بالکل غير جانبدار پاتې شي . «خفيه دستاويږ ص ۲۳» .

۱۳- "په سنده او صوبه سرحد کېنې به د اثر او روسوخ ،

خاوندانو سر تعلق ساتل غواړي ، هاله به د لته څه سياسي کد وکړي شي ، ځينو کسانو نه به څه نه څه سياسي رشوت ورکول هم غوښتي شي ، لکه وزارتونه او سفارتونه ، ځکه چې ځينې خلق به د يونټ په وجه مخالفت کوي ، چې د هغوئ نه به پکې توکري ځي ، او په اسمبلو به د يونټ په هيات کېنې تجويزونه پاس کول غوښتي شي ، او مسلم ليگ به هم دغه رنگي تجويزونه خوا مخوا پاس کوي ، (خ - د - ص نمبر ۲۳) .

۱۴- " دغه رنگ بلوچستان ، بهاولپور ، اورياستون به ډېر په آسانه راقابو شي ، که چيرته څوک د سياسي اثر ورسوخ سره زمونږ لاس ته راشي ، يواځې په ډيپټي کيشزانو ملاتړ نه دي پکار . " (خ - د - ص ۲۳) .

۱۵- " يوه دور به داسې راشي چې سهروردي به په ښکارو زمونږ خوا مخوا مرسته کوي ، (خ - د - ص ۲۳) .
" د يونټ په مقابل کېنې يو متبادل تجويز هم وائي چې کيداى شي . لکه دا هم يو تجويز دى ، چې د يونټ په ځاى مونږ له ابتدا کېنې وړې وړې ټوټې يوځاى کول پکار دي ، وړې علاقې او رياستونه دې اول ځان په لويو علاقو پورې ونښلوي ، کراچۍ او د بلوچستان بعضې علاقې دې سنده سره شي ، د بلوچستان څه حصې دې سرحد سره برخې شي ،

نو بيا د صوبه سرحد ډکړولو د پارټۍ پنجاب او سندھ يوځای کول
 پکار دي. د خلقو دا خيال دے چې گټې دا طريقه به اسانه وي،
 بهاولپور او بلوچستان موټنه دومره په اسانه دې خبرې ته
 اماده کول نه شو چې ځان نه لوی برخي سره يوځای شي،
 لکه څومره په اسانه چې به يې مغربي پاکستان سره هم کړي
 شي، بل که چيرې موټنه د يونټ په ځای په دې بل سکيم -
 شروع وکړي، خو چې مغربي پاکستان درې برخې شو، نو
 بس هم په دغه ځای به په ټپه او درين و، دغه گټه خو هلې
 څه گټه نه ده، درې يادوه يونټه جوړول خوڅه مطلب
 نه لري، ځکه چې دا د پاکستان د هغه بچيده آئين مسلي صحت
 حل نه دے. او په دې طريقه به موټنه نور هيڅ ونه کړي،
 خو دخپله لاسه به پښتونستان جوړ کړي. «خ-د-ص نمبر ۲۴»
 ۱۶- «هرکله چې مغربي پاکستان ليډر شپ د يونټ منصوبه
 منظوره کړي، او د دې گټې د هضمولو د پارټۍ اقتدار په
 لاس کښي واخلي نو، سمدستي د بنگال د خلقو او خاصکر
 سهروردي، سره خبرې اترې کول پکار دي، سهروردي
 هوښيار هم دے، او خود غرض هم، هغه به موټنه سره
 خبرو ته تيار شي، هغه سره به موټنه په دې خبرې کوو چې
 مرکزي لاره، به تش څلور مدونه (SUBJECTS) وي صوبي
 به فقط دوه وي (بنگال او مغربي پاکستان) دواړه صوبو ته

به مكمله خود مختياري حاصله وي، مركز كېڼې به نفاښدگۍ په، مساوات وي (Parity) سهروردي سره ځمونږ سودا څه دومره گرانه نه ده، خو پكار دي چې څه وخت د دېورپ نه راستون شي، نو مشرقي پاكستان ته د تللو نه اگاهوږ موږ هغه سره فيصله وكړو، (خ-د-ص نمبر ۲۴)۔

اوس باچا خان تبصيره په كوي:» ددې پورتنيو اقتباساتو لوستو نه پس ته به هر چا ته دا خبره څرگنده شي، چې يونټ چا جوړو، دڅه دپاره يې جوړوو، او څنگه يې جوړوو، دوي څو وييلي چې ديونټ په جوړيدو سره به د مختلفو صوبو خلق، ورونه ورونه شي، اتحاد او اتفاق به پكېڼې پيداشي، خوددې اقتباساتو د لوستو نه پس دا خبره ښكاره شوه، چې دوي په دې نيت يونټ نه جوړوو، او نه يې دهغې د جوړولو دپاره د ميني محبت او ورورولۍ لارې خوښولې، بلكې هرځاى د زور چل، مكر، فريب، سياسي رشونتو او نورو بد ديانتنو نه كار اخيستې دى، ځكه خو د محبت په ځاى نفرت پيداشو، او د راتېږ دې كېدو په ځاى خلق ديوبل نه نور هم ډېر لرې شو، او د اعتماد په ځاى يې اعتماد ي پيدا شوه۔

دويمه خبره يې دا كوله، چې ديونټ په جوړيدو به څرخونه كم شي. او موږ ته به روپه بچې شي، چې هغه به موږ د ملك په نورو د ښېگړو كارونو كېڼې ولگو، خودا خبره

همدوي دروغ كوله گنې ماخو دوي ته په هغه وخت كېنې په
 پارليمنټ كېنې داويلي وو، چې في الحال ديوه نټه په حق كېنې حالا
 سازگر نه دي، نوكه تاسې په رښتيا بخت كول غواړي، نو دې
 موجوده شل يونټ په ځأ ځأ ځأ په خپله رابڼي خو داده چې درې،
 يونټه جوړ كړي، خو د پنجاب د وروڼو دخاطر زه دې ته
 هم تيار یم، چې دوه يونټه جوړ شي، او في الحال د شلوكروڼ
 روپيو بچ كولو په ځأ ځأ به لس كروړه روپۍ بچ كړو، ولې
 چې دوي وايي چې يو يونټ كېنې به شل كروڼ روپۍ مونږ ته
 بچ شي، خو چودهرې محمد علي، (چې په دغه وخت كېنې بخږني
 وزير وو) ماله دا ځواب راكړو، چې نه، لا به يو يونټ جوړېږي
 او كېنې نو هم داسل په شل به وي، او هم په دې خبره زمونږه ځېكه
 خوره شوه.

د يونټ خلاف باچا خان او بيا روسټو $N-A-P$ دولي ځأ
 تر مشرگرۍ لاندې تر ۱۹۷۰ پورې مبارزه وكړه، دغه مخكوس
 يونټ د ايوب خان د زوال نه پس د خلقو په زور، جنرال
 يحيٰ خان مات كړو، چې دې كېنې $P-S-F$ يعنې،
 پښتو ناستودنېس فيدرېشن، او بلوچ سټوډنټس اړكانا-
 يزيشن ډېره كلكه برخه اخستې وه، او د يونټ د ماتېدو نه پس
 د بلوچو په تاريخ كېنې دوي د اول ځل د پاره د صوبې خاوندان
 شول، د يونټ په ظاهره د اتفاق او بخت او وروڼو ولي كور

ښکاريډو، خو حقيقت کښې پښجا بيا نو د پښتنو، بلوچو، اوسنډو
 په سيمو باندې قبضه کولو منصوبه وه، چې باچا خان ډېر
 په ښه طريقه بيان کړيده، او د دوی پټ نيتونه يې په ډگر
 کړي دي، د دې نه دا اندازه لگي چې دوی څومو مسلمانان
 لرله. دوی هغه دخپلو بادارانو په پشه کول، او دغه نور
 صوبې يې د پنجاب کالوني جوړلې، د سند په مرکز دوی
 قبضه کول غوښتل، د پښتونخوا بجلي، تمباکو کني او ځنګلونه
 اوسنګ، مرمر او باندې يې خپله اچول غوښتل، او د بلوچستان
 کيس، کوټله او نورو معدنياتو باندې، او بل دوی د پنجاب
 د فاضل آبادي، د پاره يې د بلوچستان نيول غوښتل، چې
 پنجابيان په پنجاب کښې ډېر يښي، نو بلوچستان کښې به يې
 آبادول، نو يوه ورځ به داسې راشي، چې بلوچ به دريو-
 انلنډين غونډې ورکوي، او دغه علاقه به هم د پنجابيانو شي.

د ایوب خان مارشل لاء

اود باچا خان جمهوري جد وجهد

(۲۲ اکتوبر ۱۹۵۸ء)

چې څه وخت پنجابيان په دې سازش کښې کامياب شول ، چې د
يونټې تر نوم لاندې ، صوبه سندھ ، بلوچستان او صوبه سرحد
د پنجاب تر واک لاندې راولي ، نو د دې سر د باچا خان اوډلکټر
خانصاحب سياسي لارې جدا شوې ، چې يود مغربي پاکستاني
وزير عظم شو ، هغه بل (باچا خان) جيل ته وليږل شو .
۶- ستمبر ۱۹۵۶ کښې يې خپل تاريخي عدالتي بيان په تحريري
شکل کښې عدالت ته پيش کړو ، ليکن د دې باوجود باچا خان
عدالت په جيل کښې واچوه ، او بيا ۲۵ جنوري ۱۹۵۷ کښې
آزاد شو ، او بيا يې N.A.P نیشنل عوامي پارټي جوړه کړه .
پدې گوند کښې ټول ضد سامراج او جمهوري غير فريقره وار
سوج والا خلک او گوندونه او تنظيمونه راجمع وو ، سندھ
هاري کميټي ، آزاد پاکستان پارټي ، خدائي خدمت کار سندھ
متحده محاذ او د سابقه مشرقي پاکستان نه د بهاشاني عوامي
شامل وو ، چې بهاشاني بنګالي د National Awami party

اولنې مدر وو، او دويمې ديونته د ختمه ولو، او پاکستان کينې رازادو
انتخاباتو کولو او داسنې او جمهوري حقوقو خيال ساتلو
باندې، زور ورکولو، او يو جمهوري داولس د لاسه مننې
شوه پاريمنته مطالبه يې کوله، د يو آزاد او بې طرف خارجې
سياست غوښتنه کوله، د قومي دولت او مرکې منصفانه،
تقسيم او اولسي عدالت د دوئې مطالبې وې، هر بلې د شهرې
په سر د ووتې مطالبه وه. خو دوئې د جمهوريت او قومي
حقوقو په لارو کينې له ټولو نه غټ خنډ ون يونته کتلو، چې
دغه د ټولو مرضونو مور وه، او د دې په وجه مهاجر او
پنجابي سول او فوجي نوکر شاهي دغه نور واپه قومونه
کير کړي وو، او د دوئې شتمني يې لوټلې، او بل دوئې ضد
سامراج وو، دوئې د يو آزاد او غير جانبدار خارجې سياست
وکالت کولو، چې دغه نمونې پر وگرام نه سامراجي مغربي
ملکونو ته قبول و، او نه داخلي د دوئې د لالانو ته، دا ځکه چې
دوئې خو پاکستان د دې دپاره نه و جوړ کړې چې روسو
ورته پلار شي، او د مغرب د دښمنانو او د مسلمان اولس هدر و
په لاس ورشي، او دوئې يو آزاد سياست وکړي. پاکستان خو دوئې
د خپل زوې شمالي مغرب سرحد ساتلو د پارک او بل د مشرق
اوسطې او ايران د تيلو لوټلو په غرض جوړ کړې و، او د -
روس خلاف دوئې پاکستان د سينټو سيټو فوجي تړونونو کينې

ورکړل کړې وه، د دوی خدمت کښې ولاړ وو، دروس خلاف
 دوی د پېښور Bood/BEEERA ورکړې و نو دوی په پاکستان
 کښې یو اولسي عوامي حکومت او پارلیمنټ نه شو پر داسه کول
 او باچا خان دوی ته معلوم و چې دے څوک دے، دده
 په شخصیت باندې دغه نور د اولس هدد د خلک راجمع وو،
 نو سامراج او د دوی داخلي پاکستانی د لالان وار خطا وو،
 چونکه پاکستان په حقیقت کښې د پرنگي د بهور وکراسی پیدا و
 و، او دوی پاکستانی بابوکانو هم د دوی په پښه کول، اولسي راځي
 ته یې د سر اهیت نر ورکولو، جناح اولیاقت یو په بل پسې زر
 لاپل، اوس پاکستان د نوکر شاهي جاگیر جوړ شوی و، چې
 غلام محمد په ډگر راغی، هغه تش په نوم جمهوریت ته یې لټه
 ورکړه، د سول سره فوجي نوکر شاهي هم شامله شوه، چې
 ایوب هم کمانډر انجیپ و او هم په ۱۹۵۴ کښې وزیر دفاع و،
 او پرنکیانو سابقه د پټي کیشنر سکندر مرزا د پاکستان صدر
 شو، چې دچا د لاسه خدای خدمتکار د پر وهله شوي او شهیدان
 شوي وو، دا ځکه چې دوی د پرنگي مخالف او د آزادۍ طرفدار
 وو، سکندر مرزا د پرنگي نوکر او د آزادۍ د بڼې و، نو اوس
 پاکستان واک ټول د پرنگي د نوکرانو سره په لاس کښې و، دوی
 په جمهوریت او پارلیمنټ باندې هیڅ باور نه درلوده، چې
 چا به دوی یونټ د مانقو او د آزادو انتخابانو مطالبه کوله

هغه د دوئی د بنمنان وو، چې دغه کار ۱۷۰۸۰۰ کولو، نور داخلي او خارجي د بنمنانو د ۱۷۰۸۰۰ خلاف لاسونه سره یو کړل خپل سولې نوکر یعنی سکندر مرزا، او فوجي نوکر جنرال ایوب خان یې ولسول. او پاکستان کښی یې په تاریخ کښی اول ځل د پاره د عوامي سیلاب ایسارولو د پاره یې د غلزشل لا بند وپنډولو او ملک یې د فوجي قانون لاندې راوستلو. (اکتوبر ۱۹۵۸ کښی د وئی ټولې سیاسي پارټۍ بندي کړې او حکومت کښی یې د برخې اخیستو نه منعي کړې، او مشران یې په جیلو کښی بند کړل، دغه نور خود د وئی یاران وو، مگر اصلي چل یې نیې ته جوړ کړی و، هغه د پښتنو متل چې: «د غلو خه خوبه یاري وي، خو په ویش یې تالا والا شي» همدغه چل د سکندر مرزا او ایوب خان و. چې وروستو فوجیانو سول بیوروکراسی نه واک د اټریک په خپل لاس کښی واخیستو، اکتوبر ۱۹۵۸ - کښی جنرال ایوب خان ترین سکندر مرزا یې بې واکه کړ، او لندن ته یې ولیږلو، همدغه شان د اول ځل د پاره د پاکستان مشریو فوجي جنرال شو، چې مارچ ۱۹۶۹ پورې په پاکستان حکومت وکړ، چونکه باچا خان او د وئی ملگري ډیموکریټیک خلق وو، نو د وئی دغه بې لاسنسه د رانیور ایوب خان د پاکستان د واکدار په شکل نه منلو، د وئی به د دستو مطابق د یونټ (one unite) د ماتولو او جمهوري او انساني

حقوق بحال ڪولو مطالبي ڪولي، اوڊمار شل لے يعني دفوجي قانون
 مخالفت ۾ ڪولو، ڇي ردي سر د ايوب خان اوباجا خان تر
 منع اختلافات رانگل، داڻڪه ڇي باجا خان ورترويل، ڇي غل ۾
 او د ايوب خان طمع و، ڇي باجا خان به غل شي، خوباجا خان
 دده د نوڪري دپاره خپل اصول نه شو قرياني ڪولے، دده د
 مالڪ خلاف ۾ جدوجهد ڪرے و، نوڊنوڪر ۾ ۾ خڙنگي منلے
 وے. ڇي باجا خان خپل جدوجهد تيز ڪرو، نوامريڪي
 ايوب خان ته وويل: ڇي دده علاج جيل دے. بس خه و
 نه صرف باجا خان بلڪي دينپ نه ۾ جيلونه ڊڪ ڪرل، په
 بلوچستان ڪنڀي ۾ هغه ظلمونه وڪرل، ڇي تردي وخت پوري
 ۾ مثال نه و، دفوج او بلوچو ترمنع جنڪ جوړ شو، ڇي
 روستو دوئي د بلوچو د مشرانو سر په قرآن شريف قسم پورے
 ڪرے و، ڇي دوئي راشي نومونڀهيج ورتنه وايو، مگر
 پاڪستاني حڪومت په دوئي قرآن وخورو، درونجي نه پس ۾
 دوئي ونيول او او (۷) لوئي لوئي بلوچ مشران دايوب خان د
 لاسه پهاڻي شول، او همدغه شان ۱۷ ڪسان نور دينپ خلڪ د-
 ايوب خان په دور ڪنڀي په جيلونو ڪنڀي مره ڪرے شول، او
 دوئي ماشومان ۾ ۾ يثمان او ميرمني ۾ ڪونڊي شوڀ، او
 جايڏادونه ۾ ضبط شول، داڻڪه ڇي دوئي ويل ڇي يونٽ
 دے مات شي، مونڀ ته خپلي صوبي او حقوق راڪري، په

ملڪ ڪنڀي دڀ جمهوريت وي ، آزاد انتخابات دڀ وشي ، دغه
 ددوئي قصودو ، نو باچا خان او عبدالصمد خان اڄڪڙي شهيد
 شهزاده عبدالڪريم ، اونور مشران په جيلونو ڪنڀي جدا جدا
 وساتل شول هغه ظلمونم يي ورسو وڪړل ، چي داسي
 ددوئي مالڪ پرنگي هم ته وو ڪري.

چي دنيپ نه بي غمه شول ، نو دغه نور خو قول پږيو
 شڪل او په بل شڪل ددوئي خلك وو ، ايوب خان ور مټه
 ڪنويشن مسلم ليگ جوړ ڪړو ، دغه د پرنگي دلالان او د
 سر سيد احمد خان لمسي ټول بيا پڪښي راجمع شول ، اوس
 ددوئي پلار جناح اولياقت نه وو ، بلڪي يوفوجي جنرال وو ،
 ددڀ په ذريعه دوئي دپاکستان په خوږ و او ترخو باندې
 قبضه وکړه . پر پاکستان ڪنڀي د جمهوريت په نوم بنيا دي -
 جمهوريت رواج ڪړے شو ، چي دغه تش دغولولو دپاره
 يوه پلمه وه ، د مسلسل پاکستان جيلونو ڪنڀي سانلو په وجر ، د
 باچا خان صحت دږ خراب شوے و ، د مثال په توگه پرنگي
 دخپل حکومت په دوران ڪنڀي د ۱۹۱۹ نه تر ۱۹۴۷ پوري پنځلس
 کاله باچا خان جيل ڪنڀي ساتل و ، او دپاکستان د زيريدو نه
 څه موده پس يعني جون ۱۹۴۸ ڪنڀي بندي کړو او ۱۹۶۴ پوري
 يي ۱۷ اولس کاله جيل ڪنڀي وساتو ، دغه د اسلام قلعه وه ، او د
 مسلمان حکومت و ، او دغه امير المومنين و ، دده قصود دغه

و، چې ده پاکستان نه څښکې د هند د مسلمانانو د تقسيم مخالفت کړې و،
 او پاکستان نه پس يې عوامي حکومت، آزاد پارليمنت او انتخاباتو
 غير جانبداره سياست، او د دولت د مناسب تقسيم مطالبه کړه کوله
 دغه دده او د ۱۷۰۸۰۵ ټول قصور و، چونکه پاکستان باندې غلو
 قبضه کړې وه، نو دوی داسې خلک او گوندونه نر شو برداشت،
 کول، چې د دوی په لوت مار يې اعتراض کولو، او د دوی
 د نائیکانو خلاف به يې خبرې کولې، همدغه وجه وه چې د
 پاکستاني سامراجي (INSTITUTIONS) يعنی سول او فوجي
 د پرنکې په وخت هم دوی د خدای خدمتکار و هډوکي مات
 کړي وو، هغه تنها بیدار او د پتي کشز اوس لوی لوی خلک و
 نو دوی خپل سلوک او چلن کښې د خدای خدمتکارو متعلق
 هيڅ بدلون نه وو راوستی، بلکې د بنمخه او کرکه يې نوره
 هم زیاته کړې وه. همدغه وجه وه چې دوی جمهوريت
 پسند نه شو برداشت کول. دا ځکه چې جمهوريت
 کښې به اولسي واک و، او د نا به و. نو غل خوله غلا کول
 شي چې تیاره وي، نو دوی هر جمهوري چراغ وژلو، او
 تیاره يې جوړوله، چې دوی بڼه لوت مار وکړي، او دغه
 ټول کار دوی د اسلام او پاکستان د خاډر لاندې کولو، چونکه
 باچا خان يوه رڼا وه، نو دوی هر ممکن کوشش کولو، چې دغه
 رڼا خلکو ته خوره نشي، او يو ګوت کښې پټه وساتله شي، هڅه کوله

جيل و ، چې د باچا خان صحت جيل کښې د پر خراب شو او
 بل ايوب خان بهر ټول جمهوري قوتونه ښه وټکول ، د پاکستاني
 په گډه يې ځان ټينګه او کلکه محسوس کړو ، نو بيا ورته انسانيت
 ورياد شو ، دا جگه چې مشاورينو (*Advisers*) مشور ورکړه
 وه ، چې باچا خان د علاج دپاره چې بهر لاړ شي ، نو مونږ ته فايده
 ده ، دخلکو نه به کټ شي ، او داخلي تماس به يې ختم شي ، او مونږ
 به ور پسې پر وپيښه اکوو ، چې بهر لاړو مزي کوي ، خپل پښتانه
 ځيني هير شول ، او بل د دوي خيال و ، چې خدای خد متکاران اوس
 ټول ، د شپيتو (٦٠) اوښتي دي ، نو دوي کښې هغه انرژي پاتې نه ده
 چې زمونږ دپاره دمصيت وجه شي ، او بل د باچا خان د ټنگ پوځ
 به د " *N.A.P* " ليدل شپ کړو شي ، نو حقيقت کښې يې دغه
 مقصدونه په نظر کښې وو ، مگر په ظاهره دوي د انسان دوستۍ
 مظاهره کوله ، او دغه تصور به يې جوړولو ، چې کټي دوي د باچا-
 خان د صحت د خرابۍ په وجه يې قراره دي ، چې دغه ټول مکر
 و دوي خپل فائده او نقصان ته کتل ، د دوي خيال و چې باچا خان
 بهر ته ټنگ په سياسي توګه د دوي دپاره فائده من دے ، او بل پر
 ١٩٦٢ کښې ايمنسټي انټرنشنل باچا خان يو مثالي قيدي اعلان کړي
 وه ، او بل به ځای په ځای جواهر لال نهرو هم د باچا خان سره
 د بې انصافي خلاف خبرې کولې ، او افغان حکومت هم د باچا-
 خان د رهايي روايتي مطالبې کولې ، چې سړي تر پوره درک

نه لگيدو، چې کابل حکومت يې په قيد خوشحاله دے اوکه په -
 آزادۍ مکر دمکې نه يې او پښتنو د غولو، دپاره يې چغې،
 جوړې وې، او پل ۱۹۶۳ کښې د داود خان حکومت ختم شو
 و، د پښتونستان مسله سره شوې وه، او دغه ټول حالات
 سره يوځای شول، ايوب خان حکومت يا چا خان ته د علاج دپاره
 بهر ته د لگ اجازت ورکړو، او ستمبر ۱۹۶۴ بهر ته لاړو،
 يعني اينګلینډ او ۱۲ دسمبر ۱۹۶۴ کښې کابل افغانستان ته راغلو
 او دسمبر ۱۹۷۲ پورې افغانستان کښې پاتې شو، د باچا خان
 متعلق ريښينې انټرنسېل بيان په جرمني ژبه :

Der erste war 1961 ein staatenloser Suedafrikaner, Christopher Payi, gewesen. Payi nachfolger fuer 1962 als >>Gefangener des Jahres>> war Abdul Ghaffar Khan, der 72 jaehrige Leiter einer religioes-nationalen Sekte in Nordwesten Pakistan, der seit 1947, als Pakistan selbstaendig wurde, eingesperrt war. Seine >>>Verbrechen >>> war, dass er fuer die vier Millionen Pathaner die Unabhaengigkeit gefordert hat, fuer einen Stamm freiheitliebender Menschen, der dieses Gebiet bevoelkerten. Amnesty International startete eine intensive Kampagne fuer Abdul Ghaffar Khan, und dieser wurde 1964 in Freiheit gesetzt.

باچا خان په افغانستان کښې

(۱۹۶۴-۱۹۷۲ع)

دغه قيصه خوييان شوه، چې ستمبر ۱۹۶۴ کښې باچا خان ته حکومت پاکستان د علاج دپاره د وچاڼې تگل اجازت ورکړو. باچا خان ستمبر ۱۹۶۴ کښې لندن ته لاړو، د اکثرانو مشورو ورکړو، چې په ژمې کښې امريکې کلو فورنیا ته لاړ شه، دهغې حاي موسم بنده دے، د ستاسو دپاره موزون دے، د باچا خان دپاره مشهور پښتون داکتر اورنگزيب منډي وړهلي چې باچا خان امريکه ته بوحي، داکتر اورنگزيب خان په امريکه کښې پښتونو جرگه جوړه کړې وه، چې غټ مقصدي يې د پښتونو سياسي، کلتوري او اقتصادي حقوقو دپاره کوشش و، او دنړۍ په سطحه يې نور قومونه د پښتون سر د پاکستان حکومت د ظلمونه خبرول، نو دے نر پښتون کوشش وکړو مگر امريکې ورله ويزه ور نه کړه.

د کابل ته تگل ته مخکښې بايد د افغانستان په سياست باندې لږه رڼا واچولې شي، د افغانستان سياست د امير دوست محمد خان دوخت نه د لاندې پښتون سره هميشه د منافقت په بنياد شوه

دے ، دوئی ته د لاندې پښتانه هله وړياد شوي دي چې د محمد زيار
خپل تخت او عش او عشرت په خطر کېني لويدي دے ، چې د
کېني د افغان قوم هيڅ قصور نشته دغه منافقت تش د شاهي
کورنۍ و.

چې څه وخت دويم جنګاً عظيم کېني پرنگيان په مشرق بعید
کېني جا پانيانو په مخه کېني وو، نو دوئی په ۱۹۴۲ کېني د افغان
شاهي حکومت سره خبره کېني وه ، چې مونږ به پښتانه او بلوچ
تاسو ته درکړو ، او تاسو يې بيا په هند کېني د جاپان خلاف وځنګو
په دې شرط چې مونږ نه هند پاتې کېږي ، دې سکيم ته ظاهر شؤ
او دده تر و نه لکه وزير عظم محمد هاشم خان (نور ټول تيار وو)
خو دې وخت کېني لاندې پښتنو ځانونه د خدای خدمتکارو په
شکل کېني منظم کړي وو ، نو د پرنګي او افغاني والدارانو د پان
دوئی خطرناک وو ، نو پرنګيانو او افغاني حکومت په گډه د باچا خان
او خدای خدمتکارو خلاف يوه منصوبه جوړه کړه ، چې د
هغې منصوبي يا ډلې مشر مشهور مجاهد حاجي ترنگروز و
باچا گل و ، چې دوئی د افغان حکومت په وينا او د پرنګي ډلې لاسونو
د باچا خان او خدای خدمتکارو د اثر و رسوخ د کمولو د پان په
پښتنو کېني کار شروع کړی و. خو دې کېني جاپان د دې ،
قابل نه شو چې پرنګيان د هند نه وباسي ، همدغه شان پرنګي
افغاني منصوبه د خدای خدمتکارو په خلاف په نيمايي کېني پاتې

شوه خو نيوتنه معلوم شول ، داځكه چې افغان شاهي كورنۍ
 په پښتون كښې قومي تحريك د ځان د پيار مرگ كېلو ، كه څه هم
 دوى ددې شي اظهار په ډاگه نه كولو ، چې پاكستان جوړشو
 نو افغان حكومت او هند حكومت د پښتونستان د هول نه سپيڅت
 وركړې كه نكرس . زمونږه سره مينه وايي ، نو تقسيم به يې نرمنلو
 خودوى ته د كښېر خلاف يوه پلمه پكار وه ، او افغاني شاهي ،
 حكومت ته پښتونستان نمر پكار وه . چې يو اړخ ته يې د -
 افغانستان داخل پښتانه ووتولول ، اوبل اړخ ته يې د پښتونستان
 په مسئله باندې دهند نه روپۍ اخيستي ، چې سردارانو مزي په
 كولي ، اوبل ډېر ماهرانه چل دغه و ، چې دوى به په جوته
 د مكر مچېر اوښكې تويولې ، مكر په حقيقت كښې دوى د خدای
 خد متكار و د غورځنگ په ټكولو خوشحاله وو ، داځكه چې دوى
 ۱۹۴۲ كښې د پرنكي " سر لاس يو كړى وه ، نو پاكستان سره يې
 مرضي وه ، مگر دغه دوى په ډگر نه شو كولى ، داځكه چې دوى
 سره ، ويره وه ، چې ددې به بيا داخل افغانستان كښې سخت
 رد عمل وي ، خو دوى دغه كار دخپلو ملكانو او جاسوسانو
 په ذريعه كولو ، چې غټ مركزونه يې رياست قبائل د پښتونستان
 ريله وو ، او پېښور او كوكټه كښې د افغان كونسل خانې وې ، چې
 څه وخت ايوب خان په قدرت راغى ، چونكه دى داسې پښتون
 و لكه د كابل محمدزيان ، نو دوى وارخطا شول ، داځكه چې ،

ايوب خان به د شرافت نه باچا خان ته کاکا ويلې، د دې مطلب
 دا نه و چې د کاکا د سياست سره يې اتفاق و، نو محمدزيان
 وار خطا شوي وو، چې هسې نه چې پښتون صدر پاکستان
 او پښتون ليډر باچا خان راتړ يوځای نه شي، اورا ته
 ونه وايي چې هلکه تاسو دڅه پښتونستان خواړه، چې
 پښتو هم نه دروحي، نوافغان حکومت، د ايوب خان او
 باچا خان ترمنځ د نفرت د کرلو د پارو کار شروع کړو، يو پښتون
 کونسلر يې پېښور ته د دې غرض د پارو راولېږلو، چې دغه
 بې اعتدادي نوره هم سوا کړي، دے دلال او بېعتې پښتون
 کونسلر به د ځان پر سترې چلپ کولې چې دېر غیر زمه وار
 مواد پکښې وو، چې د نيت او باچا خان د سياست سره يې
 هېڅ تعلق نه درلوده، دغه يې دخپلو جاسوسانو په ذريعه
 خورولې، اوځای په ځای يې بمونه خلاصول، چې دغه
 کار هم دخداي خدمتکارو د عدم تشدد سياست خلاف و
 نو د پښتون د غورځنگ خلاف افغاني شاهي، نوکري شاهي او
 مهاجر او پنجابي پاکستاني نوکر شاهي سره لاسونه يو کړل،
 د ايوب خان او باچا خان ترمنځ يې لرکي وټکول، که څه هم
 باچا خان او ايوب خان په خپل عمر کې په سياسي توگه يوځای
 ملګري کيدل نه شول، مګر د دې باوجود مهاجر او پنجابي
 او کابلي پارسي باندې بيوزاکرسي اعتبار نه کيدو، نو د دې

په وجه ایوب خان ۱۹۶۱ کښې باچا خان بندي کړو، چې ددې سره هغه افغاني پروپیګندې ورکې وشوې، هغه کونسل بدل شو، ددې کار په بدل کښې، یې انډونیشیا، کښې سفیر کړو، افغان حکومت د پښتون لیلور او پښتون جنرال په منځ کښې د بدلي جوړولو باندې کامیاب شول، باچا خان ته بلکې ټول نیپ نه یې ځانونه خلاص شول مګر د مکر د پارت په یې ژباړل کول، هم ددې پس منظر کښې چې باچا خان ستمبر ۱۹۶۴ کښې لندن ته لاړو، نو کابل په محمد زیا نوبیا تبه ولګیده چې اوس باچا خان د پاکستان ته بهر دے، چې داسې ونشي چې چیرته یورپ یا عربو ملکونو کښې یعنې خاصکر، مصر کښې ځان ته د پښتونستان د پارت مرکز جوړ نکړي، چې دغه شان به ځمونږ ته آزاد وي، اومونږ به د پښتونستان په تحریک باندې گرفت کمزوری شي، نو داسې کول پکار دي چې هر څرنګې چې وي خو باچا خان افغانستان ته راوستل پکار دي، چې زموږ ترسینې لاندې وي، چې د ټولو ناستو پاستو نه خبریږي، دا ځکه که باچا خان مصر کښې پاتې وے چې دهغه وخت مشر جمال عبدالناصر هم د باچا خان غوندې د سامراج د بنمن و، نو دوی سره ډار پیدا شو، چې نهر و او باچا خان دهند د اګن ادي ملګري دي، نهر و او جمال عبدالناصر صدر مصر د غیر جانبدار غورځنګ ملګري

ديجي چې داسې ونه شي چې د نهره او جمال ناصر د ملګر تيا
 په وجه باچا خان په مصر کېنې خپل مرکز جوړ نه کړي، لکه يو
 بله افغان سيد جمال الدين افغاني مصريانو سائل ؤ، نو باچا
 په مصر کېنې پاتې کيدل، د شاهي کابلي کورنۍ د پاره لويه
 خطر وه، اولی د دوئی د باچا خان متعلق دغه خيال ؤ چې
 پاکستان کېنې بندي بڼه دے، مګر اوس دغه بله د مصر
 خطر وه، نو دوئی داسې پروګرام جوړ کړو، چې باچا
 خان چې په هر طريقه وي د مصر نه افغانستان ته راولي
 او تر خپلې سينې يې لاندې کړي. هغه داسې چې دوئی ممکن
 جنو او دوئی د ايجنټانو پښتنو او افغانانو يو وفد ورو ليرلو
 او افغاني سفیر ورسره مستقيله رابطه وه، چې باچا خان
 ته مینت وکړي، چې خپل وطن او هیواد افغانستان ته لاړ شي.
 که چيرې باچا خان، لندن، جرمني، فرانسې يا ايتلي،
 او يا مصر کېنې پاتې شوی وے، نو زمونږ د پښتنو د پاره
 به يولوئی مرکز جوړ شوی ؤ، چې دغه به ځان له ؤ، د
 افغانستان او پاکستان د سازشونو نه به لرې ؤ، او د باچا-
 خان رابطه به دنړۍ ملي تحريکونو سره ډاډرک وه، او بل
 اخبار جاري کول او نشر است به آزاد وو، پدې وختونو
 کېنې افريقه او ايشا کېنې نوي نوي ملکونه آزاديدل، او د ملي
 جمهوري تحريکونو زور ؤ. نو که سوشلسټ کيمپ وے

يا سرمايه دار کيچ موښ به د دې قابل وے چې خپل آواز
 مو دوئ ته د بل چا پخوله نه بلکه پخپله رسولے شو زمونښ
 ناسته پاسته او تعلقات به پټ وو، دنگل رانگ اساني به وه،
 د هنديا، پاکستاني او افغاني سياست د چکر نه به آزاد وو، دغه
 به زمونښ د پارو مرکز جوړ شوے وے نو د دې خطرې نه چې
 باچا خان مرکز به کښې جوړ نه کړي، افغان حکومت دغه
 مکرجنه او شیطانه ډله پسې وليږله، او باچا خان ته په ژباړل،
 چې باچا خان ته خو د ټولو افغانانو فخر يې ته خپل هيواد، کور او
 ټاټوبی لري او خپل قوم لري، مونږه دستاسو د ديدن او خدمت
 پسې پرندير و، عليحضرت يعني ظاهر شاه تاسو ته د پلار مقام درکوي
 د ټول افغان ملت او عليحضرت خواهش دے، چې باچا خان چې
 څه غواړي هغه به ورته ملو شي، د پښتونستان د پارو سم ځای
 افغانستان دے، چې تاسو به محکوم پښتونستان ته بنډې وئ او
 هر وخت به درابطې څه تکليف نه وي، او د خدای شکر دے نن
 سبا د افغانستان حکومت جهاز لري، ټوپ لري او جديد فوج لري
 دغه ټول دستاسو د حکم انتظار کوي، نو د خدای د پارو افغانستان
 ته راشه، سيد جمال الدين افغان تراوسه پورې زمونښ د زړه داغ
 دے. چې دې د خپل هيواد نه لري مصر او ترکيه کښې ژوند
 وکړو دده دشمراتو نه مونږ مستفيد نه شو، او دغه زمونږ خواش
 دے، چې دستاسو برکتی وجود نه مونږ فايده واخلو، چې د

سيد جمال الدين افغان غوندې تاسو هم که په عربو يا يورپکې
 پاتې شوی، نو ستاسو، خوار غريب اولس به يې برخې پاتې شي
 او ستاسو علاج په خپل هيواد کېښې ښه دے، چې دوک دومر
 تر ټاکنې او راغاپول يې وکړل، نو باچا خان انسان ؤ، دده،
 زړه هم نرے شو، سوچ يې وکړو چې دوک دومر په مينه
 او په اخلاص حماد ورکړل په انتظار دي، چې باچا نه تر يو عام
 افغان پورې، نو راشه ورسره کابل ته لاړ شه، چې باچا خان يې
 راضي کړو، نو دغو مکر جنو ته د شپې د خوشالي نه خوبا
 نه ورتلو، دا ځکه چې يوه لويه خطر د دوی ډېره په چالاکۍ
 سره د مخې نه لري کړه، افغان سفير افغان حکومت خبر کړو،
 چې باچا خان راضي شو، درځي، نو د دوی دده سره خوشحال
 ؤو، چې د باچا خان د سترې مشي دپاره د افغان وزير عظم
 سره دخپلې کابينې په هوايي ډکس کابل ورته ولاړ ؤ، او ډېر
 زيات اولسي خلک هم راغلي وو چې څه وخت ۱۳ دسمبر ۱۹۶۶
 د باچا خان هوايي جهاز په کابل رابنکاره شو، او بيا ورو -
 رابنکته کيدو، نو دخلکو بې خبري زياته شوه، چې څه وخت،
 جهاز کوز او ودریدو، باچا خان رابنکار شو، نو د کابل فضا
 فخر افغان زنده باد او پښتونستان زنده باد نعره ولېږيد،
 افغاني وزير عظم ډاکټر يوسف کشمری وروړاندے شو، باچا خان
 ته يې نو د هر ځل وکړو، او ورسره افغان اولس د زنده باد

چينې پورته كړې ، په شاهي محل كې ظا هر شاه خبر شو چې باچا -
 خان په خيريت سره راوړسید و ، نو هله محمد نيان په آرام شول
 او د ظا هر شاه د خوشحالي نه ځای نه كید و ، چې اوس چې باچا ځان
 څه كوي نوموړن د سينې لاندې به يې كوي ، نو د خوشحالي نه
 يې ملكه حميده وويل ، چې نن راياندي چاينكي غوښه وخوروه
 نن مې هيله زه په آرام شو ، همدغه شان دوئ په دې كاميا
 شول ، باچا خان دوئ ديورپ يا عربو نه خپل كنترول لاندې
 كړ و ، كه څه هم دوئ باچا خان ته هر قسم ارام مهيا كړ و ، مگر د
 كوم شي په تلاش كې و ، هغه دوئ پور نه كړه ، بلکې روستو
 روړ و باچا خان ته د دوئ د مكر خپرې وربنگاړه شوې ، اوس
 هر چا د باچا خان سر ليدل ، هغه به د دوئ د خفيه پوليسو په پكاره
 كې و و ، دده خدمتكار او د رايوړ نه واخله تر لنګري پورې د
 خفيه پوليسو خلك و و ، دوئ اول سر كېنې ډېرې وعدې وكړې ،
 لكه څرنگې د دوئ عادت دے ، مگر يوه يې هم پور نه كړه
 بلکې دخپلو ايجتايو په ذريعه به دوئ باچا خان پسې خبرې كولې
 دا ځكه چې د دوئ خيال و چې باچا خان به په ارام ناست وي -
 شته ډوډۍ به خوري ، لكه دانور پښتونستانيان ، مگر باچا ځان
 افغانستان ته ډوډۍ پسې نه وتل ، دده مطلب خدمت و
 خو افغان حكومت به هميشه ډېره په استاذ سره د باچا خان
 لاره نيوله ، دا ځكه چې د دوئ مقصد دغه و چې ، د پښتونستان

تحريک، مرکز په بهرکښې جوړ نه شي، نور يې د باچا خان سره
هيڅ مينه نه وه، اول سرکښې باچا خان د ټول افغانستان دورې
وکړې او هرځای به لوی لوی استقبالونه کيدل، مگر ورو،
دغه دروازي بنديدې، خو پاچا خان داسې شخصيت نه وو
چې څوک يې په بوتل کښې بند کړي، نو دې په وجه به کله
ناکله خبره خفگان ته لاړه، او داکوشتش شروع شو، چې باچا
خان ته مشکلات جوړ کړي، يو کوشش دغه و چې ځينې داسې
پښتانه وو، چې په ظاهره به يې د پښتونستان دعوی کوله، او
په پټه به د حکومت خلک وو. د باچا خان سر به لکه سورۍ
گرځيدل، دده وخت به يې په فضولو خبرو ضايعې کولو، او
بل روڼ داکوشتش کولو، چې باچا خان او ايوب خان اچکزي
ترمينځ خفگان راولي، داځکه چې ايوب خان اڅکزی ۱۹۵۲ نه
تر ۱۹۶۴ پورې په کابل کښې د پښتونستان « UNDISPUTED »
مشرو، چې باچا خان راغی، نو افغاني بهوراکراسۍ ټک راټک
د باچا خان سر کړو، پښتونستان سټاک مارکټ کښې د ايوب-
خان مرحوم قمت راپه غورځيدو شو، چې شيطانانو او شاهي
جاسوسانو به لمس او ه چې دغه بې قدرې د باچا خان په وجه
ده، او دده پوزش د اول نه دويم شو، اول تقرير يا خبره به
د باچا خان سر وه، بيا به دده نمبر وو، نو افغاني او پاکستاني
ايجنټانو داکوشتش کولو، چې د پښتونستان تحريک په شمالي او

او جنوبي تقسيم کړې، يا په بله معنی، په قندهاري او کوئټه باندې
 او بل اړخ ته پېښور او ننگرهار باندې، يعنې دوی به داکوشتن و
 چې باچا خان د مشرقي مشرکړې، او ايوب خان د جنوبي چې روستو
 دغه مرضی د عبدالصمد خان شهيد په وجه نور هم ژور شو، او
 ورسره د خلقي او پرچمي مسئله هم راغله، چې دوی هم پرې جنبي
 کول، او د ریکه سله د کلاسيک قبائلي پښتونستاني ملکانو و،
 دا ځکه چې باچا خان افغانستان ته لاړ و، ورپسې د ۱۹۶۵-۱۹۶۶ جنګ،
 دهند او پاکستان ترمنځ وشو، او دهند د لچسپي د پښتونستان مسئله
 کينې کړه شوه، او روس کينې هم قيادت بدل شو، او داود خان هم
 تلې و، او بل کابل د اسلام آباد سره تعلق ښه کولو، دوی ۱۹۶۵-۱۹۶۶
 کينې پاکستان ته کارنتي ورکړې وه، چې تاسو په سره سینه دهند
 سره جنګ کوئ، زموږ له اړخه خاطر جمع لرئ، بلکه افغانستان د
 جنګ په دوران کينې هند ته غورې تړلې کړې و، که چيرې دوی
 بيا په کوهان او پېښور باندې حملې وکړي، نو افغاني هوايي فوج
 به حرکت کينې راشي، نو ددې ټولو خبرو په وجه د پښتونستان
 په نوم افغاني حکومت ته نورې پېښې نه هند ورکولې، او نه بل چا
 ددې سره د قبائلي ملکانو ما جبو نه هم کمزوري شول، خو
 افغان حکومت به دخپلو جاسوسانو په ذريعه قبائلي ملکان
 لمسول او ورته ويل به يې چې اوس موږ څه وکړو د-
 پښتونستان په خوب و او ترڅو باندې باچا خان ناستا دے.

چې دغه سل په سلو کې دروغ وو، نو قبائلي ملکان به پاچا خان ته پخمسيدل.

او دريمه مسئله دغه وه چې هغه قبائلي هلکان چې په خوشحال خان کالچ کې سبق ويلو، ددوئې نه خپل قومي مقصد ورک شوي وو، او کونستی ډلو يې خلق او پرچم کېنې تقسيم وو، او دوئي ځانونه روشنفکران بلل، او روشن فکران څه وو، بس داکتور انقلاب، اولين نه به يې راشروع وکړي هم په دوئي به يې ختمه کړي، نه د اکتوبر ته مخېنکې څه ورته معلوم وو، او نه د اکتوبر د انقلاب نه پس. نو دوئي ته به د پاچا خان او خدای خدمتگارو لار پس ماندې ښکاریده. دوئي به ټوله مسئله تر طبقاتي مبارزې څرخوله همدغه دريم مرض وو، دوئي دجوعا دپښتونستان دقبائلي سيمو کوله، سبق چا په کابل کې او چاروس يامشرقي يورپاچېنې کېنې ويلې وو، او دافغان دنوکړ شاهي پوزې وې، دوئي دويلې دواړه غاړې خو پې، چې دافغان حکومت نوکړی به وې بيا به دوئي ورته افغانان شول، چې دپښتونستان مسئله به شوه بيا به سر ددويمساله به دوئي دپښتونستاني وو، دنیکه دوخت دغزاکانو حوالې به يې ورکولې، او په سياسي توگه دقوم پرستي نه دوئي مخکېنې کمونيزم ته تللي وو، نو دغه عجيبه مخلوق وو. دوئي نه دپښتونستان نه خبر وو، او نه دافغانستان دمعاشې دجوړښت نه، بس دوئي خپلې تيوري رايستې وې، دهغې په بنسټ

به يې خپرنې کولي چې د وطن او خلکو سره يې هيڅ سمون نه خوړل
 بس دخداى په قهر يې ځانونه ککړ کړي وو، که چيرې به چا په
 غلطۍ سره دده په طبقاتي علم کينې کوئې ووهلې نو بيا ورته ټينگه
 شه، سلوکالو پورې يې درته بعض ساتلو، نو دغه بيلا وبا وه،
 چې دوئ به د يا چا خان د لارې مخالفت کولو، چې دې ډله کينې -
 ن موښ د کوزي خوا ځينې انقلابيان هم وو، خودوئ ډېر
 چالاک وو، د با چا خان مخالفت يې د ثور انقلاب په وخت کينې کولو
 خو چې پوه شول چې دکمونستانو مور مري، نو ځانونه يې رو،
 رو بيا د با چا خان قطار ته سم کړل، ماته حاجي نادر خان وئيل:
 چې د با چا خان د ملگرتيا په وجه افغان حکومت زما تنخوا او مرغا -
 بند کړي وو، چې زه بيا هم سم نه شوم، او د با چا خان د ملگرتيا
 نه وانه وبستم، نو دوئ حيران وو، چې څه راس وکړي، نو بيا چې
 وزير عظم بدل شو، ځاى تنخوا يې بيا خلاصه کړه، بيا يې ووئيل،
 چې موږ به د با چا خان په مشرگرۍ د پښتونستان د مسئلې په خاطر
 د يو وفد په شکل کينې افغاني وزير عظم هاشم ميوندوال ته ورغلو
 ده د با چا خان دعزت دراکمولو کوشش داسې وکړو، چې بهر
 په چمن کينې يې يوه کرسۍ کېښوه، په هغه باندې د ښکېنا ستور
 او د با چا خان کرسۍ ته وه، نو موږ به بشمول د با چا خان ټول ولاړه
 ورسره خبرې وکړې، او دغه ډله ناست و، دده خيال وو چې با چا
 خان به سره د وفده په کېلو کينې کونډې ولگوي، او دغه شان به

باجا خان خودې، ته تيس ورسې دغه نمونه د PRIMI TIVE
وزير عظميان وو.

حاجي صاحب وويل: چې وزير عظمي نه مخکېني به باجا خان
حاي دارالامان ته راغئ نو هغې پورې به يې سترگې نيولې او
خپته به يې کړوله، چې دې وده وخت به راغئ بيا به يې په
مړوسترگو دې وده ته پلټي ووهلې او پلټي يعني تالي به يې
ورسپي وختولو، چې وزير عظم شو، بيا يې دغه حال وو،
داځکه چې افغان شاهي کورنۍ غوښتل، او ده دخپلې نوکرۍ،
دپاره داسې غورځيدلي کارونه کول، او داسې په هزارها مثالوندي.
مانه احمد کاکا خداي دې وبخښي وويل، چې پچو زه ددې
افغانانو افسرانو نه کله نه کله دومن تنگ شم، زه به يې راپک شي،
اوس مې چکر ووهي، او کله نه کله په زړه کېنې کړل رييل شروع کړم،
چې لارې ته دطوخم په مزي دپاسه دپاکستان، جناح او ترسريد
احمد خان پورې دزنده باد داسې چغې ووايه چې زه به سپک
شي، خوبيا سوچ وکړم چې په دې پټو حراميتونو خوته خبرې،
لاندې خلک خونه دي خبر، دټول عمر عبادت به دې لارېني، داځکه
چې افغان حکومت به ووايي، چې موږ ته معلوم وو، دپاکستان -
جاسوس و، اوس بنه دے چې پخپله يې چغې وکړې، نو لاندې
پېښور کېنې به خلک ټول راباندې لعنت ووايي، چې ده لاهان
ته د باجا خان خدمت کار او اعتباري سره ويلو، هرچاته خو

دغه صفایي ډېر مشکله ده چې زه وکړم چې ما دغه چغې ولې وکړې
 نو ددې سر به بیا ویریدم ، ددوئ حرامیتوبو ته به چې د صبر کولې
 واچولې .

ما ته حاجي صاحب نادر خان یوه بله خبره کوله : چې د کوټې
 نه صادق کاشي راغلی وو ، دده او دریاست قبائیل رئیس سلیمان خیل
 ترمنځ خبرې ترخې شوي ، نو سلیمان خیل ورته دهکي وکړه ، چې
 ما پیرڅي ، نه دوی مړه قوت لرم ، چې لاس نیولې به دې په سپین
 بولدک پاکستان ته ورواېوم . حاجي وویل : چې صادق ورته
 په ځواب کښې وویل : چې دغه خوبه ایله د سپیتوب کار وکړې .
 سلیمان خیل ورته وویل : چې څرنگې ، صادق ورته وویل : چې
 ترین ورځې پورې پاکستان خومونږه په دې ډېوي چې مونږه
 د افغانستان (بجنتان یو) ، نو چې تاسې مولا س ترلې په چمتو وړ
 واپوئ ، نو زموږ دپاره به دې نه غټ کار نور تاسوڅه
 وکړئ ،

افغاني افسران په خوله کښې ډېر پوچ دي ، خاصکر د
 سرحداتو والا ، دوئ تقریباً ټول د پاکستان د سفارت خانې ،
 جاسوسان دي ، صادق کاشي چې چالیدلې وي ، دده په څیر
 غیرتي او باجراته ځوانان به کم پیدا شي ، خو عمر یې نه ژېړلنډ
 زه شهید کړم شوی ، ګڼې ده به د پښتنو په ملي تاریخ کښې
 یو رول لوبولې وې ، نو دغه حال د افغانستان و .

د دوی د باچا خان سره ټول ټال امداد دغه و، چې د پښتونستان په ورځ به یې کوم تقریب کولو، هغه به دوی چهاپ کړ و، تقریر څه و، د دنیا سخت ترین ماسوسونه به تیریدو، بیا به دوی چهاپ کړ و، او غازی سیدلیم کښې د ویلو ا جان ت و د قبایلو دریاست د مامور یعنی کلرک نه راواخله تر رس، وزیر- خارجه، وزیر عظم، ظاهر شاه او ملکه حمزه پرې به دوی، کتو، چې چیرته داسې ټکئ، پکښې راشي چې دوی ته ځینې تکلیف ورسې، دغه د دوی د پښتنو وروڼو دپاره امداد و، چې داسې نمونه چهاپي، پېښور کښې هره کوڅه کښې سرې چهاپ کولې شي، نو دوی به د دې نه غټه شته جوړ کړي.

لنډه دا چې باچا خان سره چې کومې وعدې شوې وې، یوه هم دوی پوره نه کړه، پوره خو پرېږده اولته د باچا خان د شخصیت د غورځولو کوششونه یې کول، په دې باندې لاندې مشران ټول خبر وو، چې کابل څه دے او د دوی پښتونستان څه دے، مگر دغه داسې نازکې قیصې وې چې دوی په چوکۍ یادگار کښې په تقریر نشو کول، دا ځکه چې دغه کارونه افغان اولس ته کول، بلکې د دوی حکومت کول، نو که چیرې زموږ مشرانو د دې مخالفت کړے وے، نو لاندې پښتونخوا کښې غلط فہمی ځینې جوړیدې، نو بیا د لاندې خلکو نفرت به د ټولو افغانانو نه راتلو، چې پښتنو مشرانو، دغه د کابل د واکدارانو "PRIMITIVE"

چالاکۍ باندې سترگې پټولې، اونه يې غوښتل چې دا لاندې
 او باندې پښتنو ترمنځ بې باوري راشي، مگر په حقيقت کې يې
 چې د چالۍ هم تجربه د افغان بهوراکراسۍ سره وه هغه په دې
 نازکتونو پو هيدل.

يوځل افغان حکومت د کوټې څوک سياسي ليډر جشن کابل
 ته دعوت کړې ؤ، نو اول ځل يې وو، ډېر قدر يې وشو، خودغه
 ډېر چالاک او هوښيار سړې ؤ، افغاني نوکر شاهي يې زړېژندلې
 ؤ، نو چې بل کال، بيا دوئ دعوت کړې، دے نه لار ورسې
 بيا څوځله دعوت کړې ؤ دے نه تلو، اخير افغان کونسلر ~~کابل~~
 ورسې پخپله تلې ؤ، خوده انکار کړې ؤ، افغان کونسلر ځي
 دانکار علت پوښتنه کړې وه، ده ورته ويلي وو: چې صاف خبره
 دغه ده، چې دستاسو د افغانو عادت دے، چې د چائ اوله
 پيال له خوا به ورکوئ، بيا روستو ټول چايکن ترېخ په تشي، نو
 ما خو به پيال ته شاي ده، ترخه چايکن ته نه ځم، افغان کونسلر
 پوه شو ؤ، چې چائ او چائکن نه دده مقصد څه دے.
 په دې خوا به پيال په دې د بلوچستان مشهور پښتون
 ليډر محمد ايوب خان اڅکزي تلې ؤ، افغان حکومت يو وعدو
 ورسې پور نه کړه دغه دده متعلق چې نه څه ليکنم د دې
 خبرې نه پخپله شاهد یم.

محمد ايوب خان ډېر لوی پښتون ؤ او ډېر ښتې سړې

و، دروغ، دھوکې او چاپلوسۍ د مرضو نه بالکل پاک و دے
 بیمار و، د کابل وزیر اکبر خان په هسپتال کېنې داخل و، نه د
 اجل خټک صاحب سره د ده پوښتنې ته لارم، او یو راسد شیر محمد
 د سوات و، چې نن سبا وکیل دے، هغه وخت موبزه په پښتون
 سټوډنټس فیدریشن کېنې و، د خان صاحب سره د سرحد اتومبیل چې
 ورځکې و په قوم، هم ناست و، «دغه د صیقل او د خان وخت و» -
 خان صاحب د خټک صاحب ته یې تپوس وکړ، چې دوی خوک
 دي، خټک صاحب ورته ځواب ورکړ چې دغه یو علی خان -
 نومېری محسود دے، او دغه بل شېر محمد نومېری د سوات دے
 دوي د ۲۰۴۰ ه لکان دي،،

نور خان صاحب د پښو خوشحال شو، موبزه ته یې تپوس وکړ
 چې کابل ته پاڅه راغلي یاست، خټک صاحب ورته وویل: چې دوی
 پسې پاکستان بهتو وارنټ گرفتاری جاري کړي دي، د ټوکې نه
 یې ورته وویل، چې تحریک کار دي، موبزه ورته وویل چې موبزه
 بیرته ځو، په دې ډېر خوشحال شو، او موبزه ته یې وویل: چې
 کابل کېنې هیچرې تهم نشئ، بیا یې خپله خبره وکړه، وې وویل:
 چې کله نه کله زه سوچ کېنې لاپشم په دې فکر کوم چې ما په
 ژوند کېنې کم ځای غلطې کړې ده، نو بالکل د خان صاحب په ژبه
 «وې وویل چې کوم غول ما خوړلي دي هغه ده چې زه د کوټې
 نه پښتونستان پسې کابل ته راغلی يم» دغه خبره یې د افغان،

حکومت نائب وزیر په مخکښې وکړه ، نو دغه ورځ لېږ
کچه شو ، خو غږ يې ونه کړو ، مونږه هم خفه شوو ، دا ځکه
چې خان صاحب خپل کور کلي او اولاد د دې دروغجنو په وينا
پريښي وو ، کابل ته راغلي وو ، اول سرکښې خوږه پيال وه بيا
نو ترخه چاي ته ترمرگه پورې ناست وو ، افغان حکومت يوه
وعده ورسره پورته کړه ، دغه د افغان حکومت سياست و چې لا ننکا
پښتنخوا کښې به څوک پيدا شول ، نو دوی به پدې چلونې پيچ کړو ،
دوی په فقيرايي لېږ کوشش کړي و ، چې د وزيرستان نه يې
کابل ته بوځي ، خو حاجي صاحب خودوی پيژندل ، نو ده ورته
ووئلي وو ، چې د پښتونستان مسئله کابل کښې نه ده ، بلکې دلته
وزيرستان کښې ده . نو ځا دلته اوسيدل فائده مند دي ، بيا نسبتاً
کابل کښې چې دوی دې کښې کامياب نه شول ، نو دوی حاجي صاحب
ته نورې بلاکانې جوړې کړې ، خليفه لطيف وزير يې ورته راپورته
کړو ، خو هغه دومره سره نه و ، چې حاجي صاحب مقابلې يې کړي
وای حاجي صاحب لښکر وشرلو بيا روستو چې ۱۹۲۰ کښې انتخابات
کيدل افغان حکومت په پټه قیوم خان ته ۲۵ لاکه کډارې ورکړې
وې ، چې N.A.P انتخابات ونه گټي . دغه هله معلوم شول چې
۱۷ جولای ۱۹۲۳ کښې د داود خان په قدرت راغی نو د دې پټورابطو
نه يې پرده پورته کړه .

تر دې حده پورې خبرې کېدې ، چې ولي خان باندي د نواب دیر

سر په دیر کښې کومه قاتلانه حمله وشوه ، په دې کښې هم دافغان حکومت
پټ لاس و ، داځکه چې افغان شاهي حکومت او شاهي کورنۍ ملي
حرکت دخپل اقتدار دپات د زهر وگولۍ گڼله نو په ظاهري به
ښکلول وو ، او په پټه به په چاره وهل وو ، خودلاندو مشرانو
هجورئ وي ، چې دوئ په یوه وخت داسلام آباد او کابل سره
بدې نه شول کوله .

باچا خان خو لوی بین الاقوامي شخصیت و ، دوئ نشو
خوړلای ، مگر دوئ نور واره واره پاک مشران دومره ډېر پنځې
کړيدي ، چې شمار يې مشکل دے ، ځينې خودوئ دومره زړه ماتي
کړي وو ، چې صفا سکهبران ځينې جوړ شوي وو ، پښتواو پښتو
ځينې پاتي وو ، صرف دپښتونستان په ورځ به حاضر وو ، حاضر
به يې لگوله ، نور کال به يې دقندهار او کوټې يا جلال آباد او
پېښور يا خوست او میرانشاه په لارو سمکينگ کولو ، چې افغانان
ورته قاچاق وايي ، يوځدای خدمتگار و چې ابواب کل کا کا -
باندې مشهور وو ، هغه يې دباچا خان پسې غځولوته ساتل
وو ، دوئ په کابل کښې کور ورکړی وو ، د ضرورت مطابق
به يې باچا خان پسې ژغولو ، چې روسو پاکستاني جاسوسي
اداري هم ابواب کل کا کا استعمالولو ، ابواب کل کا کا به په خرڅه
شوے وو ، دغه خپگان ته دوئ دومره هوا ورکړه چې روسو
دوئ د لاس گدا گانې شو .

يوځل د هزارگانو او کوچيانو غور، علاقه کښې جنگل راغلې و
 او بيا روستو د دې جنگل نه د شيعه اوسني قيصه جوړه شوه ي وه ،
 چې دغه ته افغان حکومت لمن وهله ، باچا خان څه خبرو چې افغان
 حکومت خپل خلک سر جنگوي ، نو د دے ورغلې و ، د هزاره گانو
 او کوچيانو مشران يې کښېنولي وو ، او ورته ويلي يې وو چې نه امام
 حسين صاحب هزاره و ، او نه يزید کوچي و ، دغه دواړه عرب وو
 چې دروئي په کرسۍ جنگل و ، که شيعه گان دي او که سُنيان د امام
 صاحب په شهادت پاندي غمجن دي ، او يزید ته بد وايي ، خو
 د دې مقصد دغه نه دے ، چې تاسو اوس د يو بل خونو ميراث
 نو د هزارگانو مشران او کوچيانو مشرانو د باچا خان په خوله
 روغې ته تيار شول ، باچا خان روغه وکړه ، باچا خان به کابل ته
 نه و پاسسته شوه ، چې د حکومت ايجمنه نو بيا هزاره گان او کوچيان
 په جنگل واچول ، داځکه چې حکومت داريدو ، چې باچا خان به په
 افغان اولس کښې محبوبيت پيدا کړي ، او يوه ورځ به مونږه وشرې
 چې تاسو څه کوئ .

دغه ټول د محمدنيانو شک او وهم و ، چې باچا خان به هرات
 هزارشريف علاقه ته لاړو ، تاجکانو ، ترکمنو او ازبکونو به يې
 ووييل ، چې تاسو ټول افغانان يې ، خپل وطن آباد کړئ ، کورونه
 بدبختۍ ورکړي کړئ ، په اولادونو علم وکړئ . نو د دې عام خبرو
 نه به افغاني نوکر شاهي يوه لوبه بله جوړه کړه ، او د باچا خان .

ٻنہ نيٽہ بہ و دوئی پہ غلط رنگ کڻي پيش ڪولو، او تر زمڪي لاندې بہ ٻي
 تاجڪان او ازبڪان وارول. ڇي دغه پښتون فاشيت راڳلے دے،
 تاسو خوراڪ نہ نيٽہ ڪرے دے، ھمدغه نمونہ افواڪاني بہ دوئی
 خورولي، ڇي کابل کڻي ورته سرچوک آواز ٻي وايي، خود باچا خان
 پوزشن داسي و ڇي دوئی ورته پہ بنڪار لاس نہ شو اڇولے، دا
 حڪم ڇي دے يو بين الاقوامي مشرو، اولاندې پښتونخوا کڻي خدا
 خدمتگار د " N.A.P " پہ شڪل کڻي منظم وو، نودوئی ڊاڙيدل
 کڻي خداي خبر ڇي دوئی بہ دباچا خان سو کوم سلوک ڪرے و. او
 کابل ھميشہ دغه سياست پاپتے شوے دے، ڇي پښتونخوا کڻي ٻي ڊبرہ
 پہ خوزہ قومي حرڪت ٽڪولے دے، ددوئی بہ ڇي ڇوڪر ٻدي شو،
 يا بہ ورته خطرہ وہ ڇي، نود ٽڪولو دوه طريقي وڃي، يودغه
 ڇي پہ چل ول کڻي بہ ٻي کابل تہ ڪرو، بيا بہ ٻي دورين تال تہ
 کڻي نولو، اويا بہ ٻي دومرہ صفتونہ شروع ڪرل، ڇي پاڪستاني،
 حڪومت بہ ٻي پہ شڪن ڪر و، دوئی بہ لاس ور و اڇولو، بندي بہ
 ٻي ڪرو، نودوئی بہ بيا پہ آرام ناست و، دوئی ڇي مونہہ رنجت سنگو
 تہ پريڻي يوو، ترنن وڃي پور ٻي هيڃ کڻد نہ دے ڪرے، بلڪي
 زمونہ پہ سريي د هندروسن اوامريڪي نہ امداد ونہ آخستل،
 او سردارانو پہ مزي ڪولي، نودباچا خان قسمت بنہ و ۱۹۷۰ کڻي
 نيپال انتخابات وکتل ون يونٽ ٻي مات ڪرو، خپلہ صوبہ ٻي وکتلہ
 نودباچا خان تقريباً ٽولي هغه غوڻڻي پورہ شوے، ڇي ده د

ايوب خان کولې. نو ځکه ده فيصله وکړه چې وطن ته بيرته لاړ شي
 په دې مينځ کې د جناح پاکستان مات شو، اوسئ ۱۹۷۲ کې د ۸۰۰۰
 حکومتونه بلوچستان او پښتونخوا کې جوړ شول، نو د دې دسمبر.
 ۱۹۷۲ کې واپس راغلو، ظاهر شاه په دغه ورځ دومره خوشحاله ؤ،
 چې شپه يې کارين مير کېنې کړې وه، د شکراني دوه رکعت نفلونه يې
 کړي وو، چې د دې کاکا نه خلاص شوم. دا ځکه چې د دوي خيال و چې
 باچا خان کابل ته راوړلو، نو بس چې مونږ څه ورته وايو، هغه به کوي
 ولې په دې چې دوي په دغه نورو قبائلو ملکاتو عادت شوي وو.
 خو باچا خان چې دوي دنن دې نه وليدو، نو ظاهر شاه ځنې دې
 ستومانه شوه ؤ، چې په علاج يې نه پوهيدلو، ظاهر شاه
 به د ماز ديگر د لمانځه نه پس دغه دعا کوله چې خدايه پاکه د دې
 کاکا نه مې خلاص کړې، يا يې ترخپل کړه، او يا ورته بل سبب جوړ
 کړه، چې زه ځينې خلاص شم، چې دسمبر ۱۹۷۲ کې د ده ته خبر
 ورکړه شو، چې باچا خان د حاجي نادر خان په کور تېر شو،
 او د خيبر درې نه سمې ته رسيدونکې دے، نو د دې په يو
 پښه وگليده، يو ځل يې بيا د چينکي د غوښې اډور ورکړو،
 يو ځل د باچا خان په راتگ او بل ځل يې په لگ باندې.

افغاني س داران په خولو کې ډېر پوچ وو، يو ځل داسې
 چل شوه ؤ، چې شاهي پير وزيستان ته راغلو، څوک وايي
 چې د پرنکيا نوسه ؤ، څوک وايي چې د جرميانو سهره ؤ،

نو دده سر محسود وزير په لښکر کېنې شامل شول، په دې باندې افغان
 حکومت خوست ته د محسود او وزیرو جرګه راوغوښته چې دې جرګې ته
 د ظاهر شاه تره صدر اعظم محمد هاشم خان پخپله راغله، او محسود
 او وزیرو ته بهر په قهر وو، ده ورته ويلي وو چې تاسو خوځناور
 یې د سپو په لوبنیو کېنې ډوډۍ خورئ، او نورې یې ډېرې سپکې
 سپکې خبرې ورته کړې وې، یو محسود مشر وو چې په قوم شمن
 خیل خالي خیل و، نوم یې فرمان الله خان و، خو خلکو به ورته
 (کانا) یا خنداى ويلي دده زوى د شامی پیر سر و، ده ته صدر اعظم
 محمد هاشم خان ويلي وو، چې ته ځان ته خنداى وايي، چې خپل
 زوى نه شي سمبالولى، دخپل کور اختیار او واک نه لري. خنداى
 دېر سخت طبیعت ته سره و، په ټوله جرګه یې غږ
 کړه و چې محسود او وزیرو صدر اعظم «وزیر اعظم» درنه
 سپې جوړ کړل، جواب ورکړئ ټول غلي شوی وو، بیا دې ورته
 پورته شوه و، داسې جواب یې ورکړه و، چې وزیر اعظم ^{حاج}
 تاسو رښتیا وویل، محسود وزیر سپي دي، دا ځکه سپي دي
 چې دغه سپو دستاسو بنجې او لونه بچه ستاڼې په ارګ کابل کېنې
 گډولې، دغه سپي پسې لال د ستاسو بنجې یې آزادې کړې،
 تاسو ته یې باد شاهي واخیستله، او بله خبره چې تاسو ماته دکورنۍ
 اوزما د زوى په باب وکړه، نو اول تاسو خپله کورنۍ سمه کړئ،
 بیا نور و ته گويې ښي. دستاسو لمسى بلقیس د ظاهر شاه لور

چې ستاوراره سردار ولي خان وټنټه وله دغه د پښتو کار دے.
 نوټ: شهزادګۍ بلقيس په پيرس کښې سبق ويلواو د -
 محمد هاشم خان د يوبل ورور زوی و چې نوم يې زلمی
 و، هغه ته بلقيس نامزده وه، خودمار شل شاولي خان زوی سردار
 هم په پيرس کښې سبق ويلو، دوی دواړه سره مين شول، يو تر يو
 د بل تر يو نه ښځه يو په چې بيا دوی کور کښې دننه روغه وکړه
 دغه خبر ورته خدای کړې وه..

نو د دې ځواب سره په جرګه خبردند پريوتے و، هاشم خان
 ورته ويلي وو، چې محسود وزير نه بې اعتبار کيدای، ماته نه
 د توپې خولې ته تړلې وې، ده ورته ويلي وو، چې ده جواب او
 سپکځان ته ته پخپله پيشه کړه. خلای په هغې ځای باندې قسم
 کړے و، چې زه به د پرنکې او افغاني حکومت تر مرګه پورې مخا.
 لغت کوم، همدعسې يې وکړل تر اپريل ۱۹۵۸ پورې يې د پاکستان
 مخالفت يې کولو، او د افغانستان د برانډ پښتوستان يې هم کولو،
 داود خان دېرې جرګې پرې کړې وې خونه ورتلو، ده به
 ښکاره ويلي، چې لاندې پښتانه پاکستان او پرکې يې په ترخه
 وهي او کابل يې په خوږه وهي، نو که موږ به لر او بر پښتانه
 يو کوو، نو اول په کابل قبضه په کار ده، چې د دې سردار و،
 محمد زيو نه يې خلاص او پاک کړو..

۱۹۷۱ کښې د باچا خان سره زما ملاقات او د سمبر کښې د جناح پاکستان

چې څه وخت ۱۹۶۸ کښې د ایوب خان خلاف د طالب علما نو
احتجاج شروع شو، نوزه په دېرو کالج کښې وم هلته بهتو
راغله و، او سردار حق نواز خان گنده پوری د پي. پي. پي. پي. پي.
مشرو، نو حکومت دفعه ۱۴۴ لگولې وه، مونږ خو دخدای نه
غوبل غوښتو، بهتو سر روان وو، چې پولیس را باندې لاهي
چارچ وکړو، زه د بهتو سره نږدې وم یو پولیس و لاهتو دوه
درې لاهي داسې وو هلولو، چې اوږه یې ورته کړمه کړه،
داسې منله یې وکړه چې پولیس که په سکوت سور شو هم
وې، نو د بهتو را نیول گران وو، دسترگو په رپ کښې ورک شو
بس زمونږه او د پولیسو بڼه جنګ وشو، مونږ په دون یونټ خلا
نغرې کولې، خو دې وخت کښې زه پور په دې نه پوهیدم
چې مونږ ولې دون یونټ مخالفت کوو، په دې بیا روستو مونږ
اجمل صاحب پوه کړو، چې ون یونټ څه شئ دی، ولې جوړ
شو، چا جوړ کړو، د چا په فائده او د چا په نقصان دے، اول

سر کښې د ون يونټ خلاف پښتون ستودنټس فيدرشن جوړ شو،
 چې اول صدر يې انور کمال مروت و، ځمونږ د ډيرو دکالچ و، او
 ځمکې په يو هاستل کښې و. نو په هغه وخت کښې سياست يادومره
 واضح شوه نه و، خو بيا روستو پښتانه په سياسي ډلو تقسيم شول
 نو انور کمال مروت د P.S.F نه استعفى ورکړه. دا ځکه چې
 "N.A.P" هم خيالو هلکانو زور و، بيا د قيوم خان دراتگ سره
 قيصه نوره هم واضحه شوه. پښتون ستودنټس والا ځنې د قيوم
 خان سره لارېل، چې سبحان پکښې مشهور و، او نياته برخه يې د
 قوم پرستوس پاتې شوه. چې دوى په زړه نامه يعنې "P.S.F"
 پاتې شول، خو سياست ته يې تغير ورکړ و، نو موږ به ډېر وکښې
 هم تقسيم شو، ځمونږ يو ملگرى و چې نوم يې انور جان و، دے
 دلور لارې بلوچستان د غارے و پښتونه و، او موږ به ورته کامريلا
 وييلو. دے ډېر شعوري پښتون و، ده موږ به منظم کړو
 او د قوم پرستۍ سياست ته يې برابر کړو، بيا خو روستو اجله
 صاحب څوځله ډيرو ته راغلو، نو موږ په ډېر وکښې ډېر زور و
 شو "P.S.F" د گومل يونين انتخابات په ۷۰-۱۹۶۹ کښې وگټل نوښت
 صدر طارق بابر ډير پيا و پېښور و، او جنرل سکرترې يې زه وم
 چونکر. ولي خان خو به وخت په وخت راتلو، نو زما د باچا خان
 د ليدو ډېر شوق او ارمان وو، هغه داسې پوره شو چې B.A نه پس
 زه پېښور پوهنتون ته لاړم، د M.A. پوليتکل سائنس رپارټمنت

کښې ې داخله واخيسته، او ۱۹۷۱ په گرمو کښې مود ۱۱۰ A پرېس امتحانونه ورکړل، او ما اړاده وکړه چې که خدای ته منظور وي اکت کښې به جشن کابل ته هم او باچا خان به گورم، زمونږ يو بل محسود و، چې نوم ېې شمس الدين (مجاور د کاندې) ئې - تخلص و، ده راته د باچا خان قيصې لېرې کړې وې، دا خلک چې د دې به کله کابل کښې و، کله پاکستان کښې، او د ۱۸۸۲ سخت طرفدار و. او بله ټوله د دوئ کورنۍ قوم پرسته وه، بلکې د فرمان الله خان محسود شين خيل يعنې د خټو محسود لمسي و، چې د چا افغاني وزير اعظم هاشم خان سره تکر رانغلي و. نو ده راته وويل، پاسپورت ته څه ضرورت نه شته، مونږ خوقبايل يوو، د ميرانشاه او خوست په لاره به لاړ شو، افغانستان حکومت څه نه وايي، قيصه ېې نور هم اسانه کړه، مونږ د اکت په شروع کښې روان شو، اول زمک ته لاړو، بيا ميرانشاه ته، هلته مود شمس الدين د دوړ ملگري سره شپه وکړه، سخر وختي د ميرانشاه کلم خان کلی ته لاړو، دغه د افغانستان او پاکستان سرحدو، د دې ځای د گوربنو په روسي جيب کښې خوست ته لاړو هلته يو هوټل کښې متل شو، دغه ځا اول ځل و شمس الدين خو به هروخت تلو راتلو، هر چا پيرانده، نو دلته ېې په ما پسې خلقي او پرچمي هلکان راوستل دوځا ته ېې ويلي وو، چې د پښتو نښتو نښتې فيدرشن هاک ېې راوستی دے، ورسره خبرې وکړې

ڇيڪورم ۾ لڙڻ وخت ڪٿي هوندو ڏکيو ٿي، دؤر ڇا نه د ۲۵۴
 متعلق او ۷۰۸-۸۰۰ متعلق ڊيپرسو والون ڪول، ڇومصيت دغه ۽ ڇي
 دؤر ۾ پڻ ٿي وئو ۽ او مابيه هم پڻ ٿي وئو ۽ خوديو بل ۾ خبري
 به نه پوهيدو، مثال ۾ توکي لاندې مون ورتي يونين وايو دؤر ۾
 اتحاديه وايي، مون ڊانگريزي تر آڻ لاندې يو، پاس ڊپارٽي ۽
 دغه ۾ حقيقت ڪٿي عري ده، ڇومون ورتي پارٽي وايو، ٻي
 ٽڪي ۾ عري ۽ ن ۾ نه پوهيدم، ماڻو ڊڪي اول ٿي ڊپار
 واوريدل ڇي مبارزه "Struggle" ته وايي، سامراج
 ته دؤر استعمار، ڪلاس ته، طبقه صدر ته ريس، پارٽي تر حزب
 سڪرتري ته منشي، او دغسي نور ڊيپ ٽڪي وو، ڇي نه پري
 نه پوهيدم دؤر ڇا ۾ سياسي، "Terminology" باندې نه پوهيد
 خو دغه ٻي مشڪلات به شمس الدين حل ڪول، داڻڪه ڇي دس
 لرو پر گريڊ ل ۽، ڊي اصطلاحاتو باندې خبر و، او بل
 مون بحث دهني وخت مطابق د مشرقي پاڪستان ۾ حال تو و ڪو
 خو دؤر به ڊاڪٽر انقلاب ڊيپ ڊيپ يادوو، بايد داسي پڪار
 دي، بايد داسي پڪار دي، دغه نمونه به ڇي ڪولي، د صنعتي،
 اقتصادي، معاشري ٻي ٻي ڇي دؤر ڊڪو نيزم او طبقه
 ڪٿي ڪول، او بل به ڊيپ (Serious) ۽ ٽو ٽو ٽڪي ٽڪا ٽي
 وڃ ڪل ۽، ڇي نه ڇي ڊيپ و غن وسم، دؤر ڊيپ و نه يووم
 بيا شمس الدين مانه پٽ وويل، ڇي دؤر درته ۾ جڳا اچوم. جڳا

دلاس د کونک نه بلکې د کرم مباحثې، ماته د دوی داخلي اختلافات نه وو معلوم شمس الدين دتولو نه خبرو، شمس الدين ورته وويل چې دنړۍ او بيرک اختلافات په څه دي؟ بس بلاوه او برکت يې نه و، نو پرچميانو د بيرک او دخپلې لارې صفائي شروع کړه، خلتيانو دنړۍ صفائي شروع کړه، مالوشن-الدين ورته ډډه ووهله، دوی سره اخته وو، اخځې دهرتل والا تنگ شو، مونږه په دې هلکانو کې دچاکورته لار وو، تر سحر پورې بحث روان فيصله ونه شوه، چې ترې پرېسه لار روان دے اوکه بيرک، شمس الدين راته وويل، چې کابلان نه پيژنې، ماته معلوم دي چې دوی به څرنگي سرچنگوې دې بحث او مباحثې ماته ډېر فائده راکړي، يوخوې مروج افغاني اصطلاحاتې زده کړل، او بل د دوی ددخلي اختلافاتو نه خبر شوم، بيا چې به چې دچاسه خبرې کولې، نو ما به هم ورته طبقه طبقه کوله.

دخوست نه مونږ روسي موټر (Wolga) نوم يې کابل ته لارو، په کابل کې شمس الدين په يو سراپ کېنې ځای ونيو، او بيا حمام ته لارو، خوږه دې ته بې صبره وم چې دباچا خان سره به کله گورم، ماته يې وويل چې صبا به دارالامان ته ځو، هلته باچا خان ژوند کوې، مونږه په ټيکي کېنې لارو، په دروازو يو عسکر ولاړ و، شمس الدين ورته وويل چې مونږ باچا خان تر رايې

موبن ورتہ خوب ڀنولے و. يوڄل نه به جذباتو کڻي راغلم، ما
 ورتہ وويل چي دوتی که موبن ته حکومت نه را کوي، نو جنگ
 ورسر کوي، باچا خان ز مالاس ونيولو، ويڀ ويل هو،
 جنگ ورسر کوي، خود ٽوپڪ نه دسياست جنگ ورسر کوي
 موبن خو عدم تشدد والا يو، بيا يي زمانه ٽپوس وکريو
 چي هلکان خه وائي بيا ما ورتہ د بنگال قصه وکريو. چي
 هلکان داسي وائي باچا خان ٻه خوشحال شو، موبن ه،
 تقريباً ٻا و باندې يوه کهنته ورسر ناست وو، بيا باچا خان وويل
 چي بيا به کورو، اوس لاندي خلڪ انتظار کوي، باچا خان -
 مخڪڻي و، خا لاس يي ڀنولے و، خو پوريه دومه تنگي وي
 چي غبرگ نه دباچا خان سر نه شوم تلي، نه روستويي
 روان وم، ما پسي شمس الدين و، بيا احمد کاکو، باچا خان وويل
 چي نن ٻه ٻه له ماسر و خوريه، خوش شمس الدين بزغ
 پري وکريو، چي موبن به چا ميلانه کريي يو، نو باچا خان وويل
 چي بيا دهقوي حق دے. زمانه و چي دباچا خان
 سر دومه و خورم، خوش شمس الدين خبره وانه کري، ده
 ورتہ دروغ وويل. هيچا نه وو ميلانه کري، اوس خوما
 نه شو ويل چي دروغ وائي، ماته بنه ياد دي چي پوريه
 سر يوفريچ و باچا خان هغه خلاص کري، دوه منهي يي راجتي
 يوه يي ماته را کري او هغه بله يي شمس الدين ته ورکري، موبن

يې دغسې رخصت کړو ، روستو شمس الدين راته وويل ، چې
 لويه غلطۍ مې وکړه ، کوم کار مې بند و چې دروغ مې ورته وويل .
 ما ورته وويل چې اوس وخت تير دے ، کار دې خراب کړو ، ما
 هغه مټه دورچاډه دباندې يو خوږه ، شمس الدين د تبارک دپاره دځان
 سره ساتلې وه ، دغه اوله ورځ وه بيا مې احمد کاکا وپيژندله
 ده به ډېره مينه کوله ، بيا يوه ورځ مې دلته دباچاخان په کور
 کښې جنرل جيلاني ارباب هايون او برستر ظهور وليدل ،
 دوی ډېر خوشحال شول ، ماته يې وويل ، چې ته دلته څه کوې
 ما ځواب ورکړو چې تاسو څه کوئ ، بيا دوی راته وويل ، چې
 تاسو پريس کلب ته راشئ ، چې افغانان ورته مطبوعاتې کلوب
 وايي ، موږ هله معطل يو ، چې يوه ورځ موږ ورغلو ، چې
 د جنرل صاحب سره د پخوانو دمړکولو دربرځه تړپه وه ،
 د زه به شو چې مېچ به مې په مړکې و ، بيا مې نوکر ته په دې
 بڼا ښايسته فارسي کښې د چا يو فرماستې ورکړو ، شمس الدين ځنې تړس
 وکړو ، چې جرنيل صاحب پاکستان کښې خو فارسي شته داتاسو
 کوم ځای زده کړې ده ، جرنيل ورته ځواب ورکړو ،
 زما والد صاحب په مشهد کښې د انگرېزانو په وخت کښې
 کونسلر او که کونسل خان کښې نوکرو ، دغه اوس ځا په ياد نه
 دي ورته وويل . نو ما دغه فارسي مشهد ايران کښې په ماشومو
 کښې زده کړې ده .

په دې کال جشن ونه شو ، داځکه چې شمالي افغانستان باندې
 خوشکه سالی راغلې وه ، چې له پرخلک دلوږن نه مړه شوي وو .
 او خپل اولادونه یې خړج کړي وو ، خلکو به دغه خبره کوله
 نو بادشاه ځکه جشن ونکړو ، خو تر جشن نه زه د پښتونستان
 دوځې په انتظار وم ، هغه ورځ هم راغله ۳۱ اګست باندې د
 خوشحال خان او رحمن د کالجو هلکانو باچا خان دیو جلوس
 په شکل کښې اول پښتونستان چوک ته راوړو ، باچا خان په یو
 جیپ کښې سوړو ، چې پرچمیان ، خلیان او افغان ملتیان ټول
 ورسره وو ، یو شورا یې جوړ کړې وه . د ظهیر الدین
 رضایي سره وم . دلته ما داود خان ، نعیم خان او د ظاهر شاه
 زوی احمد شاه شهزاده ولیدل ، چې ولاړ وو ، ما نه پېژندل
 خو ظهیر الدین رضایي راته وویل ، موږ ټول بیا د باچا
 خان شاته ودریدو ، د کابل ښاروال جهنمه خلاصه کړه ، او یوه
 مشکه پښتو کښې یې خبرې وکړې ، ټوله پښتو او تقریر یې په *Pashto*
 « *Vice* » کښې وکړه ، بیا ددې ځای نه غاړې سټیم ته د
 جلوس په شکل کښې روان شو ، کړی هم وه د خلکو په وجه داسې
 دوه پورته شوه ، موږ د سټیج نه دېر لرې ولاړو ، اول باچا
 خان تقریر وکړه ، چې زیات زور یې په بنګال کښې په پاکستاني
 فوجي ایکشن باندې واچو ، او بیا ورپسې ایوب خان اڅکزي وکړه
 همدغسې د پښتونستان ورځ ولما نخل شوه ، دغې دودې په رات

قيايل کڻي ره. ڇي دلته مونڌه راغلو ڦرکله اوڌا خيل اوڻورو
 سندرغاڻو، ميوزيڪ غڙولو، دلته ڇي موسيٰ شفيق وليد ڇي
 دے افغان وزيرخارجہ و، ديهتو په خيرپ خٺي اوبڻي
 پرايڻي وڃي، يا په بله ٿبه دهني وخت مطابق ڄمڻ په نمونده، ما
 ته ڀي ڀي حرکت ڊهرخوند راکړو، ڇي باچا خان راغي دے نه
 صرف ورترپورته شوبلکي په منډه هڅي ته ورغلي، دباچا خان
 لاس ڀي سټکل کړو، خوما ته شمس الدين وويل ڇي ته افغاني
 مکر نه پيښ ٿي، دغه اخلاص نه دی دغه مکر دے. خداے
 خبر ڇي دده اخلاص وو او که مکر، خوما ته ڀي ڊهرخوند راکړو.
 ددي ډوډي په دوران کڻي ڇي رشيد وزيرپيټنډ
 ڇي دے ڀي د مظاهري په وجه د جلال آباد ميلويکل کالج نه
 خارج کړے و، ڊهر سخت پرچمي وزه ڀي ترهني پورې په
 ارام نه پرېښودم ڇي بيرک کارمل ته ڀي مکر وياڼو ته بوتله نه
 وم، ما ته شمس الدين وويل، ڇي بيرک کارمل ډيرچم حزب
 صدر دے، ڇي مونږ رشيد وزيرپي وروستو، زما خيال،
 دے ڇي دريم منزل کڻي ڀي کور و، ڊهر په مينه ڀي ستري
 مشي وکړل، اوس ما ته دومره تجربه شوې وه ڇي تقريباً سڀي
 لغاتونه راتلل، بيرک هم د بنگال متعلق ڊهر سولونه وکړل او بل
 ڀي د P.S.F د تنظيم او نظريي متعلق پوښتنې وکړې يوسول
 ڀي دغه وکړو ڇي ته څرنگي وايي ڇي نيپ کڻي اکثریت د غريبانانو

مزدورانو او کسانانو دے ؟ نو ما دغه مثال ورکړو چې نه په
 دې بنياد وایم ، چې په ټوله صوبه کېنې پېښور او مردان په
 صنعتي لحاظ تعلیمي لحاظ او زراعتي لحاظ ترقياتي ضلعي دي ،
 نو په دې ضلعو کېنې نېپ سل فیصده سیهونه کټلي دي ، نو
 د دې نه اندازه لگي ، چې دغه خو ټول خانان نشي کیدے .
 بلکې غریبانان ، مزدوران او کسانان وو ، دغه خبره چې راسر
 و منله ، نور یې ټول کمونستي بحث کو ، چې د اکتوبر انقلاب
 نه یې راسر و کړے و ، امان الله خان ، دویم جنګ عظیم
 دغه ټول یې پکېنې یاد کړل ، شمس الدین عجب سرے و ،
 دلته یې د خان نه سور کمونیست ببرک ته جوړ کړو ، روستو
 بیا چې ببرک خبره کوله مخ به یې شمس الدین ته وراپوه ، ده
 په ورته سرخوځاوه . بهر چې راغلو ما ورته ووئیل : چې
 ته کله نه کمونست شوی یې ، ته خو منجاوری کا ندھی یې ؟
 ما ته یې ووئیل ، چې ته کابلیان نه پیژنې ، دوی عمل ته نه
 گوري ، د خولې خبرې ته گوري . ما ته ببرک د خپل پارلماني
 بیانونو یو پنډ را کړی ، چې دغه درسو کوز یوسه ، ماسر په
 صندوق کېنې دومره ځای نه وو ، لوگر کېنې یې پرېښود ، یودوه
 درې مخوفې چې د خان سر یو یو یې هم دغه شان چې تلر ، باچا خان
 ته ورغلو ، ډېر په مینه یې رخصت کړو ، ما ته یې د خپل تقریر
 اوبلې پمفلټ چې په ون یوتې یې لیکلې وه ، را کړې چې تر نن ورځې

پورې ځمکې دى، شمس الدين او زما لارې جدا شوې، دى
 وزيرستان ته لاړو، نه د خپلو خپلوانو سره څه وخت په لږکې
 کابل، مېنځه قلعه کښې معطل شوم، بيا وطن ته لاړم چې دې وخت کښې
 زموږ دگره چمتيا تيرې شوې يوه ورستۍ خلاصه وه، پېښور ته
 لاړم، خو کابل ته تګ او د باچا خان سره ملاقات، ماترسياسي
 ژوند کښې ډېره فايده راوړسوله، چې زه يوه ورستۍ ته
 نه راغلم د هندوستان او پاکستان حالات ډېر خراب شوي وو.
 په بنګال کښې جماعت اسلامي الشمس البدر تنظيمونه جوړ کړي
 وو، د بنګاليانو دوينو سره يې لويې کولې، جنرال ټکا خان فوج درې لاکه
 بنګاليان وژلي وو، پاکستانی فوج هم دومره بنګالي نېغې او پېغې پناوې کړې،
 او کلکې ترېه کړې او بنګاليان تېنډلي وو، زموږ يار
 مولانا بهاتاني په دهلي کښې چکرې لگولې، او يو طاقت
 طور تحريک د بنګاليانو جوړ شوی و، مکتی باهني سرکرم عمل و
 بنګالي افسران د پاکستان سفارتونه په منډې وو، د اسلام آباد
 نه ډېر بنګاليان د خير، باجوړ او مومندويه لاره کابل
 ته تلل، او بيا به دهلي هند ته تلل، پس هر طرف تګ وډي وه
 خود دې ټولو باوجود، د پاکستانی واکدارانو سترګې نه خلاصه
 پېښور يوه نورستۍ کښې بنګالي " (students) وودوئ د-
 جماعت اسلامي نه ډاريدل. موږ د P.S.F والوتسلي وکړه
 چې تاسو ته څوک څه نشي وئيل، او که چا درس چير وکړو،

نومونځه خبروځي، د جمعيت طلبا والاموداسي داروالي
 وو، چې غږ يې نه شو کولې. چې زمونږ صد نثار خان
 شينوارې به ښکاره شو، نو په دوي به هييت راغی، تيارخان سره
 دطمانچې بدرکې گرځيده، دده سر په اکثره داسلاميه کالج
 هلکان وو، چې دوي خود خدای نه جکړې غوښتي، فوحي
 دسواټ هلکان وو چې دجماعت اسلامي هم خيال وو، مونږ به
 ورته ووييل چې پاکستان ماتيزي، دوي به وييل چې مونږه
 او مشرقي پاکستان اسلامي رسته لرو. دغه نه ماتيزي، مونږ
 به ورته ويل، چې اسلامي رابطه نه بلکې صرف P.i-A رابطه ده.
 د خدای قدرت ته گور چې کشمير يانود هندوستان جهان
 کنکا وښتولوي د لاهور په هوايي اډه يې تبا کړو، په دې
 هند غصه شو،

د «Pakistān gntirnation» P.i-A
 پروان ونه يې دهکه ته د هند په هواکښې بند کړل، په دې
 وخت کښې بهتو شور جوړ کړی و، چې اقتدار ماتر -
 را کړي، خو چا نه ورکولو، نه دده کوشش و چې پاکستان مات
 شي، پاکستانه فوج يې عزته او وشرميني، ددوي شته
 به ماته شي، نو مغربي پاکستان کښې به بيا اختيار زما په
 لاس راشي، ده کوشش کولو، چې د فوج او مجيب
 روغه ونشي، جنگ وشي، دطيارې په تبا کولو کښې ده لاس.

يوحٰئل زما خيال دے اڪٽوبر ۱۹۷۱ کڻي اخبار والو حئي
 ٽپوس ڪړے وُ ، چي ڪه هندوستان حمله وڪري ، ددي متعلق
 سٿا خه خيال دے ، دده حُواب وُ ، اڪر هندوستان نے
 حمله ڪيا - « *THAN LET IT DAM MAST* »

دمه دم مست قلندر . « *QALANDER* »

دمه دم مست قلندر يي حڪه ويٺو چي دے پوه وُ
 چي ، هند حمله وڪري ، په مشرقي پاڪستان کڻي يي فوج مقابله
 نشي ڪولے ، نو پاڪستان به مات شي ، اومرغي پاڪستان کڻي به
 ده ته اختيار ملو شي ،

اڪٽوبر ۱۹۷۱ - کڻي زمونڙن يار قيوم خان ، بي وقوف
 صدر جنرل يحيٰ خان دے ، ته ولسو ، چي په *N-A-P* -
 باندې پابندي و لگوي ، ماته بنه يا د دي چي *N-A-P* باندې
 د پابندي خبر دريځيو ته خورشو ، نو ما جنرل جيلاني ته
 ٽيلفون وڪړو چي اوس به خه ڪيڙي ؟ ده راته وويل چي
 دلته يونورسٽي ٿاون ته لاشه ، زه په ٽيلفون درس خبري
 نشم ڪولے ، زه پوه شوم چي دده مطلب دار دے چي
 دده ٽيلفون ٽپ ڪيڙي ، زه ورغلم ، د بندش په باره
 کڻي يي خبري وڪړي ، د چاي نه پس ما ورته وويٺل چي
 بنار ته اچمل صاحب ته حُم ، هغه وخت به خٽڪُ صاحب د
 نيپ دفتر چي دشهبان دفتر هم وُ ، اوسيد وُ ، چي -

نذر باغ فليٽه کٻي وُ، زه چي خٽڪُ صاحب وليدم بي کچي ،
 خوشحالو شو، ماته يي وويل: چي اوس منم چي ته په رښتيا
 په پښتونو معين يي، ماڅني ټپوس وکړو، چي ولې ده،
 وويل، چي ښه موسم کٻي هرڅوکُ ماته راځي، خو خچن
 موسم کٻي هرڅوکُ زمانه تنستي، ته په دے خطرناک وخت
 کٻي چي راځي دغه ددي ثبوت دے، چي ته په رښتيا قوم
 پرست يي.

ما دپاره خو ورنگ يو عام شئ وُ که خٽڪُ څه نه وے ويل
 نو ماته خو ددي ننگ هيڅ اهميت پته نه وه، دلځکه چي -
 مونږه خو N.A.P او " P.S.F " سره داسي تړلي وُ، چي د
 چالاکي او چلول، موسوچ کول نه شو، او دومن پاڅه
 اومفاد پرسته شوي سياستدانان مونږه نه وو، چي په خوله مو
 يو او په زړه بله وايي، ماته ياد دي چي څه مود بچانه پس
 حاجي غلام احمد بلور راغی، هغه وخت کٻي بلور په سياست نه
 پوهيدو، ددوي قولونه کشر ورور عزيز بلور په سياست
 پوهيدو، بس چي حاجي صاحب راغی قيوم اويحيٰ خات
 ته يي په کنځلو پيل وکړو، نور يي په چل نه پوهيدو،
 بيا روستو د N.A.P خلق راغلل، چي مونږه يو ټوله
 شو، نو خٽڪُ صاحب وويل: راځي قصه خواخه کٻي يو
 چکر و لکيو، د ملگريو زړونه به غټ شي او مخالفينو ته

به وښايو چې مونږه موجود اوښوندي يو، بس خټک صاحب
 راته مخکې و او مونږ ورسره وو، ددې سره ښار خلک د
 «N.A.P» والا نږه ورسول، روږ پورې جلوس جوړ شو، نو
 ددې سره دېندش خبر اثر بالکل کم شو، د N.A.P والا مست
 شول، اجل صاحب ورته ووييل، چې تاسو هيڅ غم مه کوئ، د
 يحيى خان حکومت په ختميدو دے، دڅو ورځو ميله دے،
 په دې کال کې به هره ورځ او مياشت څه نه څه اهم
 واقعيات کيدل، نو مېراو په دسمبر کې حالات ډېر خراب
 شول، د ټکا خان جنرال قسمت ښه وو، دے مخکې مغربي -
 پاکستان ته راغله و. او څو لږې جنرال نياني ته پريښودلي وو.
 دسمبر کې حالات دومره خراب شول چې دهند فوج په مشرقي
 پاکستان داوبو دغاړې دمرکې دغاړې او دهوا دلاړې ورننوته
 پاکستان فوج دپارو بله لاره پاتې نه شوه بغير ددې نه چې يولاکه
 فوج هندوستانې فوج ته سلامي شو، هندوستانې جنرال،
 اروپه بنگال فتح کړو، جنرال نياني ورته «Hands up» وکړل،
 چې څه مخت مشرقي پاکستان هندوستان فتح کړو، ډهاکه ددوئ
 په لاس وراغله، نو مونږه يونورسټي کې جلوس وويستو چې
 جنګ دې نه بند بيزي، ځوڼز مطلب دغه و، چې که يوه هفته
 نور جنګ وشي، نو نتيجه به يې زموږ په حق کې وي، دغه
 کار مونږه شعوري کولو، مګر لاهور کې اصغر خان چې اړوماشل

مارشل پاتے شوے ؤ ، اوبل ائیر مارشل نور خان ؤ ، دواړو ،
 جلوس ایستی ؤ ، دوئی هم د جنګ جاري ساتلو مطالبې کولې
 ماته افراسیاب خټک وویل ، چې مانده منل چې فوجیان ۱۵۱۵
 دي ، خواوس منم ، ماورته وویل ، چې ولې ؟ ده جواب راګړو
 چې موبزه د جنګ جاري ساتلو مطالبه کوو ، خو دغه کار موبزه
 شعوري کاو ، چې د دې به څه نتیجې وي ، مګر دغه احمقان
 هوائی فوج مشران هم پاتې شوي وو ، دوئی دومره نژدې
 چې جنګ جاري و ساتله شي نتیجه به یې څه وي ، بهر حال ،
 د سېپټمبر ۹۷۱ کښې د جناح پاکستان مات شو ، پاکستاني فوج د
 بهتوپه سازش ، بې عزته او شرمیدو ، او هغه کښې قید شول ،
 او مغربي پاکستان کښې د دوئی نه اختیار لاړو ، بهتوپه ۷۰۵
 کښې یې غوبل جوړ کړے وو ، هر د روغې کوشش یې سبوتاشی
 کولو ، چې نیورک کښې یې پوره تسلي وشو چې پاکستان مات شو ،
 نو دلته یې د مګر مچلر او بڼکي تړیولې شروع کړل ، چې باهر
 به یې خفګان خودلو ، او په زړه کښې دننه د خوشحالی نه یې
 ځای نه کیدو ، هم هغه اوشول ، چې ده غوښتل ، یعنې اوهرم
 اودهرتم) اودې د پاکستان په تاریخ کښې اولځل ، د پارټیو
 سرے ، مارشل لاړیلو منتر ترشو د (N.A.P) نه یې پانډي
 اوچته کړ ، دغه دده محبوري وه مګر دا اختیار اوازو
 کښې حکومت ورکولو کښې یې د ټال مهلول نه کار اخیستو .

مئی ۱۹۷۲ کینی د (IVAP) صوبائی حکومتوں د باچا خان راتنگ

۱۹۷۰ د انتخاباتو په بنیاد پنجاب سهندو کینی پیپلز پارټی انتخابات کتلي وو، شرقي پاکستان (بنګله دیش) کینی شیخ مجب الرحمن کوند عوامي ليګ کتلي وو، او په بلوچستان او پښتونخوا کینی نیپ کتلي وو، چې پاکستان مات شو، نو باقي پاکستان کینی دوه صوبې د بهتوسو وې، او دوه صوبې د نیپ سر وې، خوبهتو د پنجابیانو په حمایت مرکز کینی حکومت جوړ کړو، ټول صوبائی گورنران، یې دخپلې پارټی مقرر کړل، زمونږ د صوبې گورنر حیات محمد خان شیرپاؤ، خو د بهتو اقتدار د جنرل رحیم او جنرل گل حسن مرهون منت و، په دوئی باندې یې اعتبار و خړ و، مارچ - ۱۹۷۲ کینی یې دواړه د نوکری نه لرې کړل، او خپل یار ټکا خان یې د فوج مشر کړ، ولي خان ورته وویل، چې تاسو ته اولس په دوه صوبو کینی ووتی د رکړې دے، مونږ ته هم، نو زه هغه خبره درته کوم، چې کومه ته عجیب ته کوله، بلوچستان او صوبه سرحد باندې د N.A.P حق دے، چې حکومت وکړي، خوبهتو سازشونه شروع کړل، قیوم خان یې په کابینه

کڻي وزير داخله و اخيستو، ددې د پارټي چي دے به نيپ،
 راته دبوي، قيوم خان هم ورته ووييلي وو، چي ددوي د
 چلونو نه نه خبريم، ددې کڻ مکش نه مونږه د P-5-F،
 والا هم بي تعلقه نه شو پاچي کېدای، نو زمونږ يونورسټي
 کڻي پيپلز سولډنټس فيلډرشن، سر مقابلې راتلې، اپريل ۱۹۷۲
 کڻي قيوم خان وزير داخله او مولانا کوثر نيازي وزير اطلاعات
 او امور مذهبي پښتو يونورسټي ته راغلل، او کونيشن هال -
 کڻي، جلسه کوله، مونږه P-5-F والاو ددې مخالفت کولو، چي
 پښتو يونورسټي کڻي دے جلسه نه کړي، پوهنتون کڻي يې نه
 پريږدو، خودوي راغلل، جلسه خه وه لاس په لاس جنگ و
 ټولي کړي ماتي شوې، شينې ماتي شوې، په قيوم او کوثر نيازي
 باندې هغه لويې وښوې، چي يا د به به ساتي، زما درې گوتې
 زخمي شوې وې، ويښي حيني تللي، خومانه هله پنه ولگيده
 چي قيوم دې لاپړل جنگ خلاص شو، مونږه خو کسا سپي
 حکومت وارنټ، گرفتاري جاري کړو، مونږه به پټ پټا،
 گر حيدو، دې جنگ په بهتواش وکړو او ور معلومه شوه
 چي يونورسټي کڻي د پښتون ستودنټس فيلډرشن زور دے
 که خه هم قيوم خان او کوثر نيازي دموچي کولې (چي ۱۹۴۷
 کڻي کاريفرنډم پهرجيت ليا)

مونږه داسي پټ پټ دپوليښ نه گر حيدو، چي دې کڻي

بهتو د N.A.P حق ته غاړه کېښوده ۲ مئی ۱۹۷۲ کېنې پې ارباب
 سکندر خان شھید، او غوث بخشې بزخو محرم د صوبه سرحد
 «پښتونخوا» او بلوچستان گورنران مقرر کړل، موږ نه د
 هیرکانو غونډې «UNDER GROUND» نه راووتی هم
 دغسې ۱۹۷۶ نه پس یا په بله معنی په پاکستان کېنې اول ځل دپاره
 د N.A.P صوبائی حکومتونه جوړ شول، او گورنران هم
 ددوی وو، خو ددې مطلب دغه نه و، چې کېنې بهتو او
 قیوم خان خیل سازشونه بند کړي وو، خوبهتو چې هرڅرکي
 و، خوبهتو نه و، د اقتدار وړی سره و. د هند سره
 درونځي دپاره ورته N.A.P ضرورت و، او بل پاکستان داسې
 حالاً تو کېنې و، چې پنجا بیان له اریدل، چې ټول پاکستان ورکړ
 نه شي. نو دوی دغه وخت دپاره د N.A.P حق ته غاړه کېښوده
 او بل بهتو به په ښکاره د قیدي فوجیانو د آزادولو چغې کولې،
 او تر زمکې لاندې پې اندوگانده، ته ویل، چې ښه پې وغږاوه
 چې ددوی نه د اقتدار نشه ووزي، که دوی زر را خلاص شي،
 نو پاکستان کېنې بیا ماته مصیبت جوړوي، او هندوستان ته هم خو
 ددوی په قید کېنې هند ته هم فایده وه، دوی دغه قیدیان د دباو،
 دپار استعمالول چې هغه کار دوی په بهتو دکشمیر متعلق د شلمه
 معاهدې په شکل کېنې وکړ، چې دغه کارونه خلاص شول نو
 بهتو ښه ته داوبو خپرول شروع کړل، پدې غیر تسلي بخش وخت،

کښې اول باچا خان اوږي کښې راتلو، خوبيا يې خپل راتګ تر ۲۰ -
دسمبر ۱۹۷۲ پورې وځنډولو.

ماته ښه ياد دي، چې د باچا خان د راتګ نه مونږ خبر
شو، ډېر خوشحال شو. محمد افضل خان چې هغه وخت موبائ
حکومت وزير اطلاعات او زراعت و، او بل عنايت الله خان
ګنډاپور هم وزير و. خو د N.A.P. ممبر نه و، دوى مخکې
جلال آباد ته ورغلي وو، او خدائى خدمتګار دومره خوشحال،
و و چې دوى درې ورځې مخکې طورخم ته ورغلي وو، پدې
يخو شپو او ورځو کښې يې دخپل مشر د راتلو انتظار کولو، د
صوبې او د ټول پاکستان خلق د باچا خان ستري مټي او هرکلي ته
پېښور ته راروان وو، يو بد حال و، مونږ په پېښور نيوزېسټي
کښې ډېر ځې لاود سپيک په ذريعه اعلان وکړو، چې سبا به باچا
خان راځي، ماته حاجي بلور ويل چې دوى ديولا هوري سره
خبر کړيده، چې هغه به د ستري مټي فلم جوړوي. خو
روستو پته ولګيده چې فلم يې جوړ کړى و، خولا هوا
کښې د صفائي يا وينځلو په وخت کښې ځنې خراب شوى و، باهر
حال داسې جشن غونډې سماء وه. ډېرې مودې نه پس راتلو
مونږ «بنګله ديش دې تسليم شي» په حق کښې يو مغلبيت ليکلى و
په طورخم کښې مو تقسيم کړو، افغانانو داسې حلي په کولې،
چې ماته يې راکړه. ماته يې راکړه، ماته نثار خان شينوارى د خامته

يوه جوړه راکړې وه، ماته يې ويل: چې نن به د فېشن جامې نه
 اغوندي، اصلي وردي به اچاوو، نوقیص پر توکا دواړه زما
 په ناپ نه وو، د پاسه مې دخامې وامکتهم په اچولې و، ما پورې
 هلکانو ټوکې کولې، چې د ځان نه دې جواهر لال نهرو جوړ کړيدې.
 ماته چې تر څو پورې ياد دي ډېره بختي وه، زه د غازي
 مرجان محسود سره تيووتا موټر کېنې وم، دغه ډېر تکړه محسود
 و، که څه هم دے سوداگر و، دويشي يعنې ټمبر کاروبار يې
 کولو، او خپل هيلد کوار بټري يې ايټې آباد او مانسهره کېنې ووځو
 چې څه وخت به څه اهم شے و، نو دے به حاضر و، مونږ
 چې طورخم ته ورسيدو، نو د باچا خان په انتظار وو، د
 خدای مخلوق راغلې و، ډېر انتظار نه پس باچا خان راښکاره
 شو، دده د پان يې يو سپيشل ټرک جوړ کړے و، افضل خان
 لالا سره د قره قلي ورسره ولاړ و، باچا خان داسې ناست و چې
 هر چا به ليدو، د افغانستان د حکومت د خلقونه علاوه، ټول،
 سياسي گوندونو خلق ځوانان او جينکې راغلې وې، د طورخم
 پورې يې ډېر په درنښت سره رخصت کړو، چې باچا خان لارے
 په مزي راواوښته، د زنده باد د چغو داسې شور شو، په
 دواړو غونډو او بیدل مشکل شول، افغانان د شمشاد غولمن
 ته وختل، ټول خبرې په سړو جهنډو تگ سور کړو، يو ډېر
 خوندر وخت و، زه مونږ د خلکو دغه بد مرض دے، چې

ٻٽول عمر به ڪار نه ڪوي، خو وٺي خان جلوس يا باچا خان سٽري
 مٿي وي هريو ڪوشش ڪوي ڇي ٻه وٺي خان يا باچا خان ٻسي،
 دويم موٽر دده وي، ڇي خلڪ ٻي ويڻي، دغو نمائشي خلڪو
 ٻه دغه ورڇ هم دغه حال جو پڪرے و، ڇي دهر ڇا ڪوشش
 و، ڇي دباچا خان ٻه ٻرڪ ٻسي اويا محڪبي ورته دده موٽري.
 ڇي خلڪ ٻي ويڻي ڇي دغه دے فلاف هم راغله دے، نو
 دوي ٻٽول سرڪ بلاڪ ڪرو، اوبل هسي هم دخداي موٽري لاري
 اوجي بونه وو، خو دستري مٿي جلوس دميري ٻه قديم روان
 شو، مونزه يوه گهمنه انتظار وڪرو، دومره وخت مويدهانه
 ڪرو، ڇي موٽر موسرڪ ته سم ڪرو اوقطار ڪنبي روان شو، ڇي
 لنڊي ڪوئل ته رسيدو مونزه ته دومره ڪلڪي وڙي مٽياڙي راغلي
 وڃي، ڇي تش موخندل، مونزه موٽر يو غاري ته ودر او، تقريباً
 هريولس لس مينته ڪنبي خيل خيل ٻٽول تش نه ڪرے شوله، ڇي
 مٽيان ونه پس موهيله سترگي وڃيدي، داسي وڙي وڃي
 بد حال موٽر، غاري مرجان ويٺل، ڇي دخيبر تيڪي خورو،
 باچا خان ڇي ٻيٽنور ته رسي مابنام به وي، دجلوس لڪه د
 حاجي نادر خان دي ٻه ڪور وه، ڇي مونزه دٻي دمه نه پس
 راورسيدو، بيا خبر شو، ڇي دحاجي صاحب ڪور ف دباچا خان
 ته چاي ڪري وو، ڇي ٻٽوله لار دغه حال و، خوزه باچا خان
 ته ٻه فڪر ڪنبي وم ڇي نه ٻي ٻه سڀو چرت خراب و، اونه ٻه دومره

شور او غويل باندي ماريگر قضا پېښور ته ورسيدو، جناح -
 پارک کښې لوی سټيج جوړ شوی ؤ. سردار شوکت حيات خان
 صدارت وکړو، د خدای د نیا راجع وه، ملرو مړه خلک
 په یوځای نه وولیدلي، باچا خان ډېر ستره ؤ، او ځیني هم
 وه، خود تقریر بنیادي خبرې یې دغه وي، چې ده بهتونه ویل
 چې زه تاسره دنوي پاکستان په جوړولو کښې ملګرتیا کوم،
 زه ددې دپاڼه راغله یم چې د خدای د مخلوق خدمت وکړم،
 هم دغسې جلسه خلاصه شوه، باچا خان شاهي باغ چارسد
 ته لاړو، او بلېچ یې ورته په انتظار وو.

بله ورځ زه نېمېرا هاسټل کښې ماڼیام T-7 خبرونو ته
 ناست وم، ماته ښه یادې چې د بهتونو د کراچۍ په هوايي
 ډګر اخبار والو د باچا خان د پېښګڼ متعلق پوښتنه وکړه، نو
 خوله یې داسې جوړه کړه لکه چرکه چې غول کوي، دده خوله
 او د چرکې د کونې فرق نه ؤ، او ډېر په پالیت شکل سره یې
 وویل: «نهی چاهه نهی چاهه غفار خان که مدد نهی چاهه»
 ماته دومن قهر راغی، چې نن دې خو وایي، خوله، خوله
 به به یې وهل وایي، خواسوس چې په کراچۍ کښې ؤ، ما په
 خپل ژوند کښې داسې پالیته خوله دچا نه وه لیدلې، لکه د
 بهتو، دے دغې خولې د لاسه پهاښي شو، دده بل علاج
 هم نه ؤ، بس مونږه پوه شو چې بهتو د ټکر د سیاست فیصله

کريده هماغه ۾ ڇي ده په بلوچستان کښي مداخلت شروع کړو،
 فوج يې هلته د بلوچو خلاف واچو، او ۱۹۷۳ پورې يې
 حالات دومو خراب کړل، ڇي د بلوچستان حکومت يې غيرقانوني
 مات کړو، بلوچ يې په بلوچ ووهلو، او زمونږ په صوبه کښي
 مولانا مفتي محمود مرحوم حکومت د غيرقانوني او غيراييني قدم
 په وجه احتجاجي استعفي ورکړه، دغه هم د بهتو چل ۾ ڇي
 بلوچ او پښتانه سره خفه کړي. اکبر بکتي عجيبه شه ۾ ۾،
 ڇي مشرقي پاکستان د جنرل اروړه په وجه لاهور، نو بکتي د
 خوشحاله نه په کوټه کښي جلوس ايتل ۾ ۾، دغه نعره به يې کوله
 ڇي «اروړه جس نے پاکستان کو مرده» ۱۱

مکر ۱۹۷۳ کښي د پنجابيانو کلاکاي شو، او بلوچستان يې
 د دبدختيو سره مخامخ کړو، د بزخو په ځای د د گورنر شو،
 ځمونږ په صوبه کښي ارباب سيکنډر شهيد خپل ورکوټي
 سوت کيس يې واخيستو تهکال ته لاهور، او ځمونږ د صوبي
 گورنر اسلم خټک شو، د اسلم نه خوکيله ځکه نه کيده ڇي د
 دوئي ټول خاندان داسې ۾ ۾، د دوئي نه د سپيتوب طمعه لرل
 بيوقوفي وه، د دوئي پلار ځلي خان خټک د پرنکيانو سره ۾ ۾،
 او ضد پښتون ۾ ۾، خو اکبر بکتي د بلوچوس د ډېره زياتي وکړه.
 روسانو بيا بهتو وييلي وو، ڇي ماته شهنشايران وييلي وړځي
 د ۱۸۸۰، حکومتونه مات کړه، داځکه ڇي دهغه وخت -

د C. i. A. لوی مرکز ایران تهران و، او شاه یې د ټولونه لوی
ایجنټ و، نو دده سر خطره وه چې، که جمهوري قومي حکومت
په بلوچستان کېنې زرغون شي، نو ایراني بلوچو باندې به یې
« REFLECTION » وشي، نو ماته به د دې نه بیا مسئله
جوړه شي، نو پکار دي چې پاکستانی بلوچستان کېنې هم د
بلوچو حکومت نه وي، او بل د ځینو بلوچو مشرانو خولې په
قابو کېنې نه وي، دوی به د لوی بلوچستان خبرې کولې، چې
د ټولونه یې لوی دعوه کیر اکبر بکتي و، خو چې وخت راغی،
د کورنۍ په کرسی باندې خرڅ شو. نو دغه بل دار و، د ایران
د باچا سر، او بل دوی داریدل، چې بلوچ راته سوېت یونین په
لاس کېنې واخلي، نو د امریکې تیلو ته هم خطره وه، بس دغه
ټول سر جمع شول، بهتو د بلوچو او فوج جنګ جوړ کړو،
فوج یې مشغول کړو، دپه اسلام آباد کېنې حکومت کولو، زمونږ
په صوبه سر حد کېنې عنایت الله خان کنډاپور چې څه موده
مخکېنې د باچا خان سترې مشي د پار جلال آباد ته تلې و، د صوبه
سرحد وزیر اعلی شو، مونږ سر یې غداري وکړه په کرسی خرڅ
شو، بیا روسونیک محمد وکیل به کابل کېنې نه په تنګولم، راته
وویل: چې هغه د چرکی پخه والا وزیر موڅه شو ^{بیت الله خان} ^{بیت الله خان}
به په هیټه یعنې وچه باندې د چرکی پانه لکوله نو نیک محمد خان وکیل
په جلال آباد کېنې لیدلې و، نو ځکه به یې په مایورې توکې کولې.

دراولپنډي ليکباغ مرک ژوبله

(۱۹۷۳ء - ۳ - ۲۳)

بهتې تازه تازه د نېپ صوبا ئې حکومتونه مات کړي وو،
او بلوچستان کښې يې فوج د بلوچو خلاف لکيا کړې و، نوموړې
په صوبه کښې مخانز را ئې روانه وه، په قومي اسمبلي کښې متحده
جمهوري مخانز جوړ شولې و چې د دې مشر د نېپ صدر -
خان عبدالولي خان و، نو د بهتو د لاسه د کراچې مهاجر هم
په عذاب و، د دوی صوبا ئې سندھ حکومت سخت بولي وو، د
د دوی جنگ په اردو ژبه او سندھي ژبه راغلی و، سندھ
کښې د پي پي پي حکومت و، د جماعت اسلامي او بهتو په بنګله ديش
تسلیمولو او نه تسلیمولو باندې کېدې روانه وه، او بهتو اړپيلز
پارقي حرص اخستي و د دوی غوښتل چې پاکستان کښې يو
ګوندي حکومت جوړ کړي، او مخالفين وار په وار ختم کړي
مګر د ټولو نه مشکل پښتانه اوبلوچ وو، چې د دوی مشرګري
نېپ کوله، او په طالب علمو کښې پښتو کسټوم نټس فيدرشن او -
بلوچ ستوم نټس آرګنايزشن ټول فعال او مضبوط تنظيمونه وو.

نو دغو نورو وېرو وېرو پارټو دولتي خان سره د بهتو خلاف پناه اخیستې وه، د دوی ټولو د دې لخوا نه مقصد دغه وو، چې وطن ته یو جمهوري اسلامي او صوبایي خودمختاری په بنیاد ایښی آئین ورکړي، نو دې سلسله کېنې لخوا د عوامي رابطې یو پروګرام جوړ کړی و، چې دوی به ټول پاکستان کېنې خلک د بهتو د عزائمو نه خبروي، او هره صوبه کېنې به دوی جملې کوي، نو دوی اول شروع د پنجاب راولپنډۍ ته کړې وه، او تاریخ یې ورته ۲۳ مارچ ۱۹۷۳ خونی کړی، چونکه د بهتو او پیپلز پارټۍ لخوا پنجاب وروسته د بهتو وداریدو چې زما په مرکز باندې ولي خان قبضه ونه کړي، داځکه چې پنجابي داسې خلک وو، چې د بهتو هم په اعتبار نه و، نو صوبه پنجاب یې ځان ته یو قسم ذاتي شکارگاه ساتل غوښتل چې بل څوک سیاستدان به یې نه پکېنې پرېښوده.

U.D.F د ولي خان تر مشرۍ لاندې دغه فیصله کړې وه چې مونږ به دده په ښکارگاه کېنې ښکار کوو، داځکه چې پاکستان کېنې د خلکو د پېروالی پنجاب کېنې د بهتو پوه و چې پنجاب لار شي، هرڅه لارل.

(U.D.F) United Democratic Front.

د (U.D.F) تش نوم و حقیقت کېنې پهلواني د

نيپ او پيپلز پارٽي تر منځ وه، نو نيپ والاو پيپلز کنيپ
 علان وکړو، چې لياقت باغ جلسه به کاميا به وو، ټول
 به د جلوس په شکل کنيپ پنجاب ته حو، دوي علان وکړو
 چې هيڅوک به اسلحه له ځان سر نه وړي، که څه هم
 مونږه خبرې خبر شوي وو، چې د بهتونيت د جلسې ته
 د هر څيران د دې دوي يې وړاندې غواړي، خورمونږ
 مشرانو دغه خبره دومره، "Serious" وانه خيسته،
 مونږه د پښتون سستود تڼي فيدرشن والو، يوس کړايه
 کړو، د جلسې د پار د نيپ په جلوس کنيپ شامل شو، تقريباً
 قضا ماسپينين لياقت باغ راولپنډۍ ته ورسيد، چونکه
 د ۲۰۰۴ د نوم وو، جلسه په حقيقت کنيپ د N.A.P
 وه نو ځکه په انتظام باندې يې د دوي قبضه وه اچل-
 خټک چونکه د نيپ جنرل سکرټري وو، نو سټيج باند
 دده او پښتون ځلي قبضه وه، خو گډو خبرونه مو
 اوريدل، چې پيپلز پارټي او خاصکر مصطفى کهر چې
 د پنجاب وزير اعلي وو، غواړي چې جلسه باندې مسلح حمله
 وکړي، خپل خلک يې ځای په ځای کښلولي وو، خو تر
 دې وخته پورې زما دغه خيال و چې دوي به نغري،
 کوي، پدې طريقه به د ۲۰۰۴ په جلسه کنيپ کړ پرکوشن
 کوي، چونکه مونږه مضبوط وو، نو خيال مو وو، چې دغه

نمونه گېټر موبزه قابو کولې شو، اول خبرې په بجلي
کښې راغله، زه دستېچ لاندې ولاړوم، اجمل صاحب
راته اشاره وکړه چې زه وراغلم نوراته يې ووييل:
چې د P.S.F والا دې ستيچ سره نږدې راشي، چې څوک
وراف ونه کړي، چې ما هلکان سره راغونډول پدې
دوران کې لږې مڼې وشوې، او د U.D.F مشران
را روان وو، ستيچ ته رارسيدل چې دوی کېنې د محاذ
صدر خان عبدالولي خان سردار شوکت حيات، پير پکاڼ
چهودهري ظهورالهي او نور مېروو، چې زه بيا ستيچ
ته ور تللم په دې کېنې د لياقت باغ سره نږدې دراجه
بازار داړخه دکور و دجهتو نه د انټريک په جلسه -
مڼې و شروع شوې، جلسه لا شروع نه وه، دلته د
صوابي يوهلک و چې ستيچ باندې د اجمل صاحب
و، زمانه به دوه درې گزه لږې و چې کولې په ولگيده.
نوټ :- دهلک نوم حضرت گل دختره و، ماته دوه
نوم وزير گل وښوده.

اجمل صاحب اوزه بچ شوو، بس څه وو يو قيامت
و، پنجا بيا نو يعنې پيپلز پارټي بدمعاشانو په تش لاس
پښتنو باندې د گوليو باران شروع کړو، اوس دومره
کله ودي شوه، چې زمونږ کوشش و چې ولي خان بچ کړو.

پښتنو اول رد عمل کړود و، چې داڅه وشول او کيږي ،
 بس څه وو په تش لاس په پنجابيانو باندې وراغلل ، ددوی
 نه يې دکني چوکې په ذريعه توپکي واخيستلې پخپلو توپکو
 يې مرکړل ، زمونږ د جلوس ځيني بسونه دوی وسوړل
 ماته ياد دي چې دغه اول پښتون هلك شهادت زه وارخطا
 کړم ، خو دغه ډېر لږ وخت و ، ځان مې سنبال کړو ، يو
 پنجاب و لوی لوی بریت يې وو ، دکني دچوکو په زير
 پښتنو ځيني توپکي وه و ، ما چې وليدو نو ما د منډه
 په راسه کړه ، مونږه يې وهو ، دے سوالونه کوي ، په
 دې دوران کښې ارباب سيف الرحمن خان وليدو ، ارباب
 صاحب چې چا ليدلے وي ، لوی دنگ سې دے ډېره
 مضبوطه بادي يې ده ، ماته يې وويل چې محسوده ماته
 يې پرېږده ، ماته ښه ياد دي ، دغې رېځپلې يې وي
 دفت بال غوندي ورته په شالار په يوکيک يې ورکړو
 پنجابي دیکک وو چې څه خوړلي وو ، ټول يې قهئ کړل
 ارباب همايون هم په لگيا شو دغه پت راغلے و ، دده په ذمه
 په ستيج باندې ولي خان او نورو مشرانو قتل کول وو ،
 خو مونږه محکمني وليدو کير موکړو ، کڼې ډېره لويه تباي
 به يې کړې وه ، ولې چې ډبل بورچاری دار توپک ورسر
 و ، بس اوس د سپلين مات شوے و ، ما د ارباب همايون نه

پوښتنه وکړه چې طماخه نشته درسو، وے نه، دېلچا
 نه مې تپوس وکړو خو دچا سر نه وه، زما پروگرام،
 دغه و چې زه پير پکارو په ولم، چې بهتو ته په سندھ
 کښې داسې غوبل جوړ کړم، چې ياد يې وساتي ولې چې
 گډوډي وه، چاته پته نه لگيده چې څوک چا مرگړو، خو
 دپير پکارو او د بهتو دواړو قسمت ښه و، په دې دوران
 کښې دغه پنجابي سردار شوکت حيات خان ته په پنجابي کښې
 منته کوي چې د خدای د پاره پنجابي بهائى ه پته منو
 ته چهلېو، ماته ښه ياد دي چې سردار شوکت حيات ورته
 کنځل وکړل، او ورته يې ووييل چې تادغه کار کولو نومانه
 دې تپوس کړې و، په تير شو، خودومر وهلي يې خوږلي
 وو، چې ژوندي پاتې کيدل يې مشکل و، پس موښته اړېر
 وشو چې لياقت باغ نه خي، فوج راځي، موږن دولي خان
 سر د ټولي په شکل کښې روان شوو، دلته زمونږه د ۱۹۴۵
 يو هلك و، په قوم دوېو، دخيبرميديکل کالج طالب علم و،
 نوم يې انورجان و، هغې شور جوړ کړې و چې، ولي خان
 ته به يې وييل چې دپښتونستان د آزادى علان وکړه،
 زه ور مخکښې شوم ورته وييل، هي چې ليوڼې يې اوکه پيرې
 دغه اوس دپښتونستان د آزادى ځاى يا وخت دے. زما
 خيال دے چې ولي خان دسره دده په خبره پوه نه شو، ولې

په دے چې زمونږ سر دده دژوند خطر وه، او
 انور جان په دآزادي اعلان کولو، او س هرچا کوشش
 کمولو چې دفوج او پوليس نه ځانونه سنبال کړي، مونږه
 د P.S.F د والي تار په تار شوي وو، د سرو او زخميانو پټه
 نه وه، خوما بلال شاه وليدو، دده نه د P.S.F يو هلک ورکړ
 و، چې دغه هلک داندونشيا و، اسلاميه کالج کښي يې سبق
 وئيلو، د بلال دوئي ملگره و. دے هم مونږ سر پندى ته
 راغلي و، مونږ سر غم شو چې شهيد شوى ته وي، خور ستر
 مويديا کړو، بس دپاني پټ جنکي خلاص شوى و، پښتانه څوک
 واپس پېښور ته روان وو، او ځيتر چالاکو دخپلو خپلوانو
 سره اسلام آباد او راولپنډۍ کښي ځانونه ځاى کړي وو، زه
 اول کوهاټ ته راغلم، دکوهاټ نه کايچ پېښور ته لاړم، چې
 پټه ولگوم چې څومره خلق زمونږه شهيدان شوي دي،
 زما خيال دے چې پنځه کسان زمونږ شهيدان شوي وو.
 او يوولس پنجابيان وو.

مونږه P.S.F په S.T.C کښي جلسه وکړه، فيصله
 موو کړه چې په صوبه کښي به پنجابيان له بوودې سر پېښور
 په پنجابيانو او مهاجرو باندې هيبت راغی، خودنيپ شرف
 مونږه منع کړو، چې ددوي څه قصور دے دغه خوبهتو
 او پيپلز پارټي وکړل. پدې منع کښي اجمل خټک صاحب ورکړ

شو، ولي خان بيان جاري كړو، چې خټك صاحب بهتو په
راولپنډۍ كېنې شهيد كړو، ددو بج لاش يې وركړ كړو، نو
په بهتو باندې ترار ولگيدو، د ۱۱۸۰۰ والا د پرگندو ورو
وو، دا حكه چې خټك صاحب څه معمولي پښتون نه وو،

دا جمل خټک صيب افغانستان ته تنگ

په دې وخت کېنې اجمال صاحب د نېپ مرکزي جنرل
سکرټري و، جنوري ۱۹۷۳ کېنې د نېپ د صوبايي حکومتو
مانولو په وجه د نېپ او بهتو تر مينځ حالات ورځ په ورځ
خرابيدل، او بهتو دغه کوشش کولو، چې د N.A.P د
سرسري ورک کړي، نو خوځلې په ولي خان باندې
قاتلانه حملې شوې وې، هسې خدای بچ کړې و. په
بلوچستان کېنې يې فوجي کارواڼي روانه کړې وه، هر
ورځ به يې د بلوچو ماشوما په بمونو الوړول. دوئي
پښتون عبدالصمد خان شهيد اخکزي يې شهيد کړو،
محمد صادق کافي يې شهيد کړو، چې دې مرکونو کېنې د
پاکستان د فوج نه داخله تر ايران خفيه پوليس سواک
پورې لاس و، چې دوئي په بلوچستان کېنې کېرې غوښتل
چې پښتانه او بلوچ سره خپلو کېنې وچنگوي، او د دې
ظلم او زياتي نه باهر دنيا کمه خبريد ه. باچا خان د-

د افغانستان نړواپس راغلی و، نو P.O.A ته د باهر
دنيا سر د رابطې د پان يوه كړكې پكار وه، چې دخپل
مصيبت نه دنيا خبره كړي، چې بهتو كړم ظلمونه راخيستي دي
دغه هله ممكن وو، چې يو اعتباري سر ته او شخصيت باهر
كښيني، د رابطې يو مركز جوړ كړي، او دبهرنۍ په حكومت
به يو قسم د باور پرېشروي، نو دغه ځاي قدرتي خبره ده چې
افغانستان و، او بل اچمل صاحب د افغانستان نه ښه خبرو
د دوئي د طبيعت او سياست په مينځ كښي يې ټول ساتلي شون
ن موبز د P.O.S د نېپ سر د رابطې د ساتلو مشر اچمل صاحب
و، يا په بله معني خټك صاحب د P.O.A د اړخه د P.O.S
سر د رابطې مشر و، نوده قدرتي خبره ده چې د P.O.S
كښي يې ځان ته اعتباري كسان لرل، چې په هغوي كښي زه
هم وم، موبزه څلور كسان وو چې د خټك صاحب -
راندې باور و، ۱- علي خان محسود (۲) افراسياب خټك،
۳- عزيز بلور، (۴) مختيار باچا، نو يوازې كړي موبزه
خپل دفتر ته راوغوښتو، او د وطن په سياست او دبهرني
په اړادويي لويي تقرير وكړو، او خټك كښي يې راته ووييل:
چې د دليقت باغ د جلسې نه وروسته به ځم، تر هغې پورې
يې له ځان سر وساتي چې زه رسيدلې نه وم، صبا چې
دليقت باغ په جلسه كښي د زې وشوي خټك صاحب ورك

شو. از ولي خان به ويل، چي بهتو شهيد ڪرے اولاش ئي
 ورڪ ڪرے دے، نوماته به خدا راتله، داڻڪه چي ما
 پته وه، چي دے چيرته دے، خومونن چوپ وويلي
 خان ته پته وه، بهتويي ڊپر په عذاب ڪرے و،
 دغه ڊرامه ڊپر ژر جوته شوه، هغه داسي چي اجل صا
 نه غوبستل، چي افغانستان ڪنڊي ٻنڪاره شي، صرف ظاهر شاه
 اود سرحداتو رئيس قبائيل اود حڪومت وزير عظم موسيٰ
 شفيق په خبرو، نواجل صاحب ورته ويلي ووي، چي نه
 خان پت سائل غوارم، چي بهتو باند چي پريشيغي باوي، خو
 افغان حڪومت دغه ورسن ونه منل، دو عا ورته وويل،
 چي يا خو پريس ڪانفرنس وڪره، او يا بيرته ڇه، اجل
 صاحب دينپ د مشرانو سر رابطو جوږه ڪره، چي ڇه
 وڪري، هغوئي خواب وركرو، چي نه دې پرين دي نو
 بيا خان ٻنڪاره ڪره، رانگ دې خطرناڪ دے، د افغانستان
 بادشاه او وزير عظم موسيٰ شفيق دغه ٽول دامريكي خلك
 وو، او يوبل بدبخت اوسپره پښتون، درياست قبائيل،
 رُس و، نوم يي نه راځي، خونگر هارے يي خان ته
 وئيلو، دغه دپاڪستان جاسوس و، خٽڪ صاحب يي ڊپر په
 عذاب ڪرے و، باهر حال اجل صاحب پريس ڪانفرنس
 وڪرو، اود خپل رانگ و جوهات يي بيان ڪرل، اود دې

سره د ولي خان د پرو پيكنډو د غرقۍ نه هوا ووتله، او هغه
پرېشتر د بهتو نه لري شو.

اجمل صاحب افغان حكومت دومره په عذاب كړې ؤ،
چې جون ۱۹۷۳ كېنې زه پټا د ميرانشا او خوست په لاره،
ورغلم، دده سر تور لالۍ او روزكل د چارسدې هم وو،
چې زه يې وليدم په سترگو كېنې يې اوښكې راغلې، خو
زړې ځان سمبال كړو، ده ته يې كابل هوټل كېنې يوه
كوټه وركړې وه، او د ساتنې دپاره يې تور لالې، ته يوزوړ
مردار ټوپك وركړې ؤ، خو حالات زړېدل شول، يو
نوى باب شروع شو، په ۱۷ جولای ۱۹۷۳ كېنې داود خان
د ظاهر شاه، موسی شفيق او ننگر هاري بسترې كول كړې
د شاهي حكومت په ځاى يې جمهوريت اعلان كړ، افغان
واك د ځوانانو په لاس ونيئ، لكه فيض محمد محسود زيرنځله
باچا كل ځدран وزير سرحدات، او د غسې نور، چې دغه
ټول يوقسم د اجمل صاحب شاگردان وو، نو د دوى د
رائك سر د خټك صاحب ژوند او عزت د سپړتوب شول،
دوى ته يې يو كور وركړو، د حفاظت يې بڼه بند وېست
وكړو، او داود خان د پښتوستان مسله د لسو كالونو پس
بيا راگرځېد.

د پښتون ستونزې فيډريشن د بهتو خلاف

هېله خېله

او عراق د سفارتخاني د اسلحه درانه

که څه هم د کتاب موضوع P.S.F نده مگر بيا هم
P.S.F د ملي غورځنگ نه نشي گوتلای کيداى (۱۹۶۸) کي
د P.S.F د سياست مرکزې نقطه د پونې ماتول
وو، او ورسره د ايوب خان لري کول وو، د سړي په سر
ووت، د طالب علما نو د حقوقو د پام ټنگ و دوو، همدغه
وجه وه چې اکتوبر ۱۹۶۸ کي محمداشم خان چې د
P.S.F هم خيال طالب علم وو، پېښور کي د يوې
لوې جلسې په دوران کي په صدر ايوب خان د زې وکړې
چې خطا شو، هم د دې سره د ايوب خان د حکومت رعب او
تقدس مات شو، په ټول پاکستان کي يو شور راپورته شو،
او مارچ ۱۹۶۹ کي يو بل جنرال يحيى خان د ايوب خان په
ځاى، راغى، ده د آزادو انتخاباتو کولو د پونې ماتولو
او صوبي بيرته بحال کولو د سړي په سر ووت وړکولو ويلي

اوکړې، خو د دې مطلب دانه و چې مونږه یې ناست وې،
 جدوجهد نور هم تیز شو د P.O.F سیاست رورو
 خپل ملي شکل اختیارولو په لاره روان شو، اول سرکښې
 خو ټول پښتانه پکښې وو، مگر روستو قوم پرستو
 طالب علماو په قبضه وکړه، او دغه نور پښتانه چې نسل
 پښتانه وو، او سیاست نه وو، رورو د P.O.F نه لرې
 کړل شول ۱۹۶۹ شروع کښې P.O.F په واضح توګه
 خپل سیاست غوره کړو، د پښتو د سیاسي، اقتصادي او
 او کلتوري حقوقو د پاره خواري کول، ځمونږ د سیاست
 تګ و، هر هغه سیاسي ګوند یا *Students organisation*
 چې ځمونږ دارمانو سره یې ټکر راتلو، مونږه یې په سخته
 مخالفت کولو، چې اول سرکښې مسلم لیګ او جماعت اسلامي
 او ددوی د طلباء تنظیمونه وو، دا ځکه چې دوی د پښتون
 نسلزم مخالف و، او د پنجاب مفادات دوی د پاکستان او
 اسلام تر ټکرې لاندې ساتل، او د پښتنو او بلوچو په
 ارمانونو یې پښې کېښودلې، که څه هم ځمونږ او پیپلز-
 پارټی او ددوی تنظیم پیپلز سټوډنټس فیلډرشن په سیاسټ
 کښې فرق و، خو د ۱۹۷۰ د انتخاباتو پورې، ځمونږه او ددوی
 څه خاص ټکر نه و، خو چې انتخابات وشول، نورې
 قوتونه په پاکستان کښې جوت شول، چې سابقه شرقي پاکستان

« ټنگه ديش » کښې عوامي ليگ، انتخابات وکټل او داسې وکټل
 چې د ټول پاکستان په قومي اسمبلي يې اکثریت و، پنجاب
 او سندھ بهتو پارټي P.P.P وکټل او صوبه سرحد
 « پښتونخوا » او بلوچستان کښې د N.A.P. ولسي خان گوند
 وکټل، خو چې پنجابيانو وليدل، چې اوس ټنگيان دواک
 خاوندان کيږي، چې د وټې د پاکستان د جوړېدو نه پس په
 قسما قسم چلونو د ايسارولو هڅې وکړې وې، چې د غلام محمد
 د کودتې نه تر يحي خان د کودتې پورې د وټې د پاکستان واکداران
 وو، او اوس په د وټې باندې دوه تندر ونه راپريوتل، يو
 خو ، بلوچ، پښتون او سندھي د ون يونټ د جمع نه ځنې،
 خلاص شول، او بل دغه تندر په راپريوتو، چې ټنگال
 کښې قوم پرست مجيب عوامي ليگ په اکثریت راغی، نو پنجابيانو
 خپل مستقبل په پاکستان کښې تور وليدو، چوڼکه د وټې
 او مهاجر په فوجي او سول نوکر شاهي کښې زورور
 وو، د پاکستان اصلي واک د پارليمنټ سره نه و،
 بلکې د جنرالانو او سکټريانو سره و، د وټې بيا د وټو
 جوړولو کوشش شروع کړو، خو دې ځل يې شکل
 بدل و، د وټې دوه منصوبې لرلې، يوه دغه وه، چې
 د ټنگاليانو ټکول پکار دي، چې بيا د حکومت نوم واخلي
 او که دغه ممکنه نه وي، نو پکار دي چې د وټې د پاکستان

نه داسې طريقه باندې وشړو، خو په داسې استاذۍ
 سره چې په موبز باندې الزام رانه شي، چې دوى
 وركړ شي، نو باقي پاکستان كې به بيا هغه دون يونټ
 حالات جوړ شي، سابقه مغربي پاکستان كې ځمبزه
 اكثريت و، چې بنكاليان لار شي، نو مغربي پاکستان به
 په پاکستان بدل شي، او د نوي پاکستان قومي اسمبلي كې
 د پنجابيانو په اكثريت وي، نو كه پښتانه، بلوچ، اوسنډهيا
 تش په نوم صوبې لري، دغه ځمبزه د مفاداتو د پات ،
 خطرناك نه دي، دا حكه كه دوى دريواره په جمهوري
 طريقې سره هم يوځاى شي، نو بيا هم پنجاب نه بغير
 حكومت نه شي جوړولى، او مجيب يا بل بنكالي به نه وي
 چې دوى ورسره لاس يو كړي، ځمبزه د خواهشانو
 خلاف مركز كې حكومت جوړ كړي، نو دوى ته
 به ټولو معلوم و، چې دا اقتدار د پاره هرڅه ته تيار دى
 نو د بهتود بې حرمۍ نه دوى فايده او چته كړه،
 بهتو يې د فرېڅ ليدر غوندې دخپلو مفاداتو د پاره
 د مجيب او عوامي ليگ خلاف استعمال كړو، جهلوي لار
 دغه وه چې پارليمنټ اجلاس راغونډته شوى و،
 چې د چا اكثريت و، هغې گوند حكومت جوړ كړه
 و، چونكه دوى جمهوريت ته نه كتل، پنجابي مفاداتو

ته ٻي ڪٽل ، دوئي بهتو ته اشارو وڪڙه ، ڇي مونڙه
 درسره يوو ، بهتو غير جمهوري اوغير پارلماني
 لاءِ اختيار ڪڙه ، دواڪڙ تقسيم مطالبه ٻي دمشرقي
 اومغربي پاڪستان په بنياد وڪڙه ، ٺر اهرهم اهرتم ٺر
 نعره ٻي وڪڙه ڇي دغه د پاڪستان د ماتولو اولني خبسته
 وه ، ڇي ڇه وخت بهتو شاهي باغ چار سده ڪٺي رولي .
 خان سر وليدل ، نولي خان په سازش ڪٺي دشاميليد و
 نه صفا انڪار وڪڙو ، صفائي ورته وويئل ڇي داقتدار فيصله
 به پارليمنٽ دننه داڪٽريٽ اواقلت په بنياد ڪيڙي ، ڇي
 دغه لاءِ ٻوله نري ڪٺي مروجه ده ، نو پڪار داسي ڏي
 ڇي اول دي دقومي اسمبلي اجلاس راوغڻي شي ، بيا
 دستاو عجيب مرضي ده ، ڇي اختيارات خرنكي تقسيموي .
 دغه رنگي خبري بهتو ته چيرته قبولي وي ، نو دAP
 او بهتو ترمنج اختلافات رو روڙور مشول ، داڻڪه ڇي
 AP اصولي خبره ڪوله ، بهتو په هره طريقه اقتدار
 اخيستو ، ڇي ولي خان نه ٻي صفا جواب ومونده ، نو
 بهتو چغه پور ته ڪڙه ، ڇي ڇوڪڙ هاڪه ته دقومي اسمبلي
 دا اجلاس دپار لارشي ، نو مونڙ به ددوئي پڻي ماتي ڪڙو
 او ور ته ٻي وويئل ڇي يڪ طرفه ٻيڪٽ واخلي ، اوس ،
 عجيب هم پوه شوو و ، يحيٰ خان ته ٻڪا خان جنرل دپنجابيانو

په نښاندگي دهمکي ورکړېوه، چې که اختيار دې مجيب ته
 ورکړو، دستاخلاف به سخت قدم پورته شي، نو پخوا
 خان دوي مجبور کړو، چې نتيجه يې هرچاته معلومه ده
 چې بنګله ديش جوړ شو، دوئون يونټ په بل شکل بيا بحال
 کړو، او نوم يې ورته نوټه پاکستان ورکړو، او يو قوف او
 حريص بهتودوئ استعمال کړو، نو اوس د بنګاليانو نه پس،
 ورته پاتې ون يونټ کښې $N.A.P$ وه، پنجابيانو بهتو
 د $N.A.P$ خلاف استعمال کړو، د $N.A.P$ او پي پي پي د
 کبله نه پښتون سستود نټس فيدریشن يې طرف يا غير جانبدار
 نه شو پاتې کيدے، نو چې څومره به د دوئ اختلافان زياتيدل
 هم په هاغه پيمانه د $P.O.F$ او پي پي پي فيدریشن
 سيالي او مقابلې په کالچونو او يونورسټيو کښې سيوا کيده، چې
 دغه د ۱۹۷۲ نه نوره زياته شوه، مګرمي ۱۹۷۲ کښې يې ته دوه
 صوبو کښې واک ورکولو په وجه ترڅه حده پورې اختلافات
 دومره سخت نه وه، مګر ۱۵ فروري ۱۹۷۳ نه پس اختلافات
 اخري حد ته ورسيدل، دا ځکه چې د بهتو حکومت د لاسه
 زمونږ صوبائي حکومتونه غير قانوني رټک کړل شول، او دې
 دوران کښې په ولي خان باندې څو ځله قاتلانې حملې وشوې
 چې شاته يې بهتو او د پنجاب د مفاداتو ساتونکي فوجي او سول
 بيو راکراسي وه، هسې څو $P.O.F$ په ۱۹۶۸ کښې جوړ شوه،

مگر اصلي تنظيم يې په ۱۹۷۱ کښې وېشو، هغه داسې چې زه د لوېره اسماعيل خان کالج نه پېښور يونورسټي ته راغلم افراسياب خټک د بنون نه پېښور ته پوهنتون ته راغی او عزيز بلور، هم يونورسټي کښې داخل شو، زمونږ نه مخکې نثار خان شينوارې د کوهاټ د کالج نه پېښور يونورسټي انجنيئرنگ کالج کښې داخل شوی ؤ. چې د پښتون فيلریشن صدر ؤ، او جنرل سکرټري يې د بلوچستان پښتون بسم الله جان کاکړ ؤ، چې دوی دواړه هرڅه وو، خود يموکريټ نه وو، بلکې نثار د صدارت نه او بسم الله جان د سکرټريټوب نه قبائلي ملي جوړه کړې وه، دوی په خپل ژوند دې ته تيار نه وو، چې دوی بل چا ته ځای پرېږدي، همدغه وجه اودار ؤ، چې دوی به تنظيم او د سپلين ته غاړه نه کېښوده. -

(one man show) به يې جوړه کړې وه، د دې دا مطلب نه دی، چې دوی د P.S.F، يا N.A.P.A ته وفادار نه وو، د ټولونه دوی وفادار وو. خود هر چا څه کمزوري وي د دوي دغه وه، مگر د دې سر ځمونه نوم ؤ، خو طالب علما نو کښې يې هڅه کړلک نه و، څه دکومې ځمونه توقع وه، نو زه افراسياب عزيز، بلور، مختيار باچا سر صلاح شو، چې د دې (Dilemma) نه به P.S.F خړنگي خلاصوو، چې نه P.S.F په ټولو تقسيم شي او منظم هم

شي دغه زمونږ د پيار بنيادي سوالونه وو.

نوموښ داسې منصوبه جوړه كړه ، چې اول مود صوبې په ټولو كالجونو كې د P.G.F د څانگو انتخابات وکړل او نثار خان به د هرې غونډې يعنې اجلاس صدارت كولو دا ځكه چې موږ نه غوښتل چې د دې رانه خفه شي ، چې دغه مكمل شول ، بيا مويونو رستۍ كې دننه د مختلفو كالجونو د څانگو انتخابات وکړل ، او د ټول د پيار تمه نسي مويو صدارت انتخاب كړو ، چې هغه اياز وزير وو ، د دې لپاره چې صير و ، غوښتل يې چې ژر د عهدي خاوند شي ، خوده روستو څو مېرته سر د پښتو كار و نه كړو ، د محمود اڅكزي سر لارو ، بيا روستو قبائيل سټوډنټس فيلوريشن ته لارو ، اخري د اسلم خټك ملگر شو ، او هغې پاکستان وزارت خارجه كې نوکري ورته وکتله .

بيا ۱۹۷۲ كې مود ټولې يونورسټي انتخابات وکړل ، چې زه يعنې علي خان محسود د پښتو يونورسټي د پښتون سټوډنټس فيلوريشن صدر شوم ، بيا مود فيلوريشن د پاره د آئين جوړولو باندې پيل وکړو ، چې آئين موجود او پاس كړو نو دې كنوينشن كې صوبائي او مركزي انتخابات مو وکړل ، چې د پښتو مخوا صوبي صدر عزيز بلورخوښ شو ، اولوی سكرتري يې افراسياب خټك منتخب شو ، په

مرکز کښې يعني د ټول پاکستان صدر نثار خان شينواری او
 لوی سکرېټري بسم الله جان کاکړ شو، همدغسې مودو
 خوشحال کړل، او اختيارات يې هم دا ئين مطابق محدود
 شول، او تنظيم هم روان شو، چې دغه ټوله قيصه خلاصه
 شوه نو زمانه يوه ورځ جنرل جيلاني پوښتنه وکړه
 چې تاسو د نثار خان او بسم الله جان سره استاذي وکړه
 ما ورته وويل چې هغه څنگه؟ ده وويل چې يو نورسټي باندته
 قبضه وکړه، صوبه باندې عزيز بلور او افراسياب خټک
 قبضه وکړه، ما ورته وويل: دوی د ټول پاکستان مرکزي
 مشران دي، جنرل صاحب خندل، ويل يې چې پښتانه
 " students " خو يا يو نورسټي کښې دي، او يا
 صوبه کښې، پاکستان کښې او مرکز کښې خو پنجا بيان دي
 پښتانه چرته دي، ما ورته وويل، چې جنرل صاحب موږ
 دواړه خوشحال کړي دي، که تاسو ورته دغه خبره
 وکړه، نو موږ ته به کار وگوري، جرنيل خندل وويل
 چې دوی ته نه واييم تش تاته واييم،

بس د دې سره کار ډېر توښه روان شو، هرچاته
 خپله لار معلومه شوه، نو اول سر کښې موږه فوجي
 قوت وو، يو نورسټي او صوبه کښې موږه داب وو،
 مگر انتخاباتي قوت نه و، موږ ته به چا ووتنه راواو

خوچي زه، افراسياب او بلور راځنځيني شوو، نو
 مونږه به تش د نثار خان غوندي طمانجه استلي نه
 ګرځوله، بلکي د مخالفينو سره به موبخت او مباحثې کولې
 او تاريخي واقعاتو باندې به مو رڼا اچوله، چې غټ
 دوه درې الزامونه وو، چې هغه مونږه داسې ياد
 کړي وو، چې څوک هم راته نشو تهم کيدے يعنې،
 (۱) غټ اعتراض به دغه وو، چې باچا خان د پاکستان
 د جوړولو مخالفت کړے دے.

(۲) اوبل به دغه وو، چې دوي د هندوا نومي لکري،

وو.

(۳) دريم به دغه وو، چې تاسو پښتونستان جوړوئ.
 دغه داسې الزامونه وو چې مونږ به هرځای او هر
 وخت ورسره مخامخ کيدو، نو مونږه داسې ښکلي جوابونه
 ورته جوړ کړي وو، چې جناح اولياقت علي خان دوي،
 راژوندي کړي وايي، هم مونږه پرکړ کولای شول،
 مونږه ته تجربې رامنډولې وه، چې ناخبره پښتانه به پر
 ژر زمونږ ملګري شول، دا ځکه چې د باچا خان خلاف
 يک طرفه پروپيګنډه دوي اوريدلې وه، او دروغ به وو،
 چې مونږ به دوه درې ورځې خبرې او بحث ورسره وکړو.
 نو دوي به بيا سم شول.

خو مهاجر، جماعت اسلامي، پنجابيان به نه سميدل،
 دغه کار به بيا مونږه نثار خان ته پريښود، هغه به
 دوه درې وټکول، نو سميدل خو نه خو د باره به يې خولې
 چپ کړې، يا به حټې بيرته کړا چې او پنځه بته ځانونه
 بدل کړل، هم په دې چل ول باندې مونږه يو نور سټې کښې
 انتخابي پوزيشن جوړ کړو.

د پېښور يو مقامي اخبار و، چې مشرق يې نوم و
 هغه به مونږه او NAP پسې ډېر ناروا ناروا ليکنې کولې
 چې ټول به دروغ وو، مونږه ورته د نثار خان تر مشرۍ
 لاندې د يوناشاپي ډېولو تنظيم جوړ کړو، يومانگر
 د نثار خان ډلې په حمله وکړه، په مينټونو کښې يې خپل
 کار وکړو، داخبار هرڅه يې ورته مات کړه، چې په ده
 يعنې صدر صاحب به دغسې OPERATION وکار وکړو، نو
 ټوله مياشت به يې طبيعت وياړ او ښه و، خو چې چا به
 کله وکړه، مونږ به ورته ووييل، چې څه وکړو نثار خان
 زور ور هلک دے، زموږ نه مني.

مونږه د سياسي زده کړې د پان جډا جډا ټولې
 جوړ کړې و، چې مونږ به مسله رامنځته کړه، دهغې په
 هر اړخ به بحث کيدو، چې آخري بريښي چې راورتلو، نو
 د دې سره زموږه سياسي سوچ ډېر پوخ شو، د جذباتو

په ځای به موږ حقیقتونه کار اخیستو. په عمرګڼې کشران وو، خو په سیاسي لارو کې ډېر پاڅه وو. د N.A.P اکثره مشران مونږه روستو پریښودل، دوه درې کاله وړاندې دوی مونږ ته لوی لوی سیاستدانان معلومیدل، څو روستو مونږ د دوی حد معلوم کړو، دوی مونږ ته نوي «vision» نشو راکولې، حرف ولسي خان او اجمل خټک داسې - شخصیتونه وو، چې د دوی سیاسي حد تراخړه پورې مونږه ښکاره نه کړای شو، چې کله مونږه ورسره لیدلې دي، د دوی نه مونږه یوه بالکل نوې خبره زده کړې یا وریدلې ده، څه نورو به هغه زړې قيصې بیا بیا کولې څه نوې شی به نه وو، د دوی د عزت -

ځاوندان وو، او مونږه به یې ډېر عزت کولو، خوزموږ نور سیاسي او علمي تنده دوی نه شوه ماتولې، بلکې مونږ به پکې خبرې کولې چې دوی شاهي باغ ته لار شي، دولي خان د خبرونه کیسې ډکې کړې، بیایې خپلو خپلو حجرو کې داسې غږوي، څه ګڼې دغه د دوی خپلې خبرې دي

د دې بحث او مباحثې زه درته یو لنډ مثال درکوم: ۱۹۷۳-۱۹۷۴ داسې کلونه وو چې بهمتوبه هره هفته یوه ډرامه د N.A.P خلاف یوه ډراجوبه، ده یوه

ڊپرہ کامیا به ڊرامہ د عراق د سفارت خاڻي داسلحي جوڀه
 کمرہ دغه داسي وخت و، چي ولي خان بابا د سترگي د علاج
 د پارہ لندن تہ تلي و، بزنجو عطا اللہ، منگل او نور بلوچ
 او پستانہ مشران څوڪ نظر بند و او څوڪ ڦيدو، نو
 بهتو ته خپلو مشرانو دغه صلاح ورکړي وه، اوس
 بڼه وخت دے چي په ۸۰۸۰P باندې پابندي ولگوي،
 ولي خان د ملڪ نه بهر دے، داسي څوڪ په ۸۰۸۰P
 کښي پاتي نه دي، چي ددې ډراځي ځواب وکړي، نومونږه
 به دغه د عراق داسلحي ډرامه په نيپ پوري تړي، چي
 ۸۰۸۰P پاکستان وړانولو، دغه دے مونږه جوتہ کره.
 نوڅه کورو یوماښام مونږه T۰۷ خبرونو ته
 ناست وو، چي شروع يي ددې نه وکړه، د عراق
 سفارت خانه کښي اسلحه ونيولے شوه، روس ۸۰۸۰P
 ته راليرلي وه، دوي پاکستان وړانولو، او پستانه
 جوړولو، په T۰۷ باندې ټوله دغه پروپيکنده وه، ټيټو
 باندې ټوله شپه دغه يوه خبره وه ځمونږ P۰۵۰F
 والا يي ورخطا کړو، د ۸۰۸۰P عام ځلک خودومره وارخطا
 وو، دځينو خويقين راغلے وو، کڼي چي رښتيا دغه کار
 نيپ کولو، چونکه د بهتو حکومت دغه ټول په منصوبه
 کول، نو د T۰۷ او ريډيو نه علاوه اخبارونو او مسلم ليگ

۱۰ د پ. پ. پ. خلقو هم دغه خبره کړمه کړه چې ،
 په ۷۰۸۰۰ دې پابندي ولگي ، څو نږد
 ۷۰۸۰۰ مشرتابه د پروپيگنډې نه غلې شول ، وارخطا
 شول ، ولي خان لندن کښې ؤ ، بل داسې څوک نه وو ،
 چې د حکومت ځواب يې کړې وای .

بهرنۍ څه علم ؤ ، چې دغه ډرامه به ورته پښتون
 ستودنېس فيډريشن ورانه وي . موږ به مشران اول کښې -
 وارخطا شو ، خو زموږ به عادت جوړ شو ؤ ، چې داسې
 ناڅاپي خبره به وشوه ، نو موږ به د مشورې د پاره
 سره يوځای شو ، يوڅه به يو وئيل ، يوڅه به بل ، اخر
 به د خبرې مطلب ته ورسيدو ، او علاج به مويلا کړو .
 موږ به په نښه هاسټل ځا کوته کښې کيناستو ، تقريباً
 د لسو بجو نو تر دوې بجو پورې مو بحث په وکړو ، او دې
 پروپيگنډې اصليت مو معلوم کړو ، چې بهتو دخپلې -
 پروپيگنډې په وجه تيار جوړوي ، چې د ۷۰۸۰۰ والا -
 وارخطا کړي ، او بيا پابندي په ولگوي ، او پارټي Ban
 يعنې بند کړي ، چونکه ولي خان نه شته نو اوس دغه
 کار به موږ کوو .

موږ به دخپل بحث نه د ځواب د پارک دغه نقطې راوپي
 او ورو وئيل چې سبا به صرف په دې خبرې کوو ، نورې

به نه ڪوو:

(۱) اوله خبره به دا ڪوو چي دغه يوه پرامه ده بهتو
ددې دپاش جوړه ڪړې ده ، چي ولي خان د ملڪ نه بهر
دے ، چي په ۱۷۸۰ پابندي ولگوي او خپل سياسي چرف
ورک کړي.

(۲) دويمه خبره به دغه ڪوو ، چي بهتو وايي چي دغه
اسلحه د ۱۷۸۰ پاره وه ، نو داسلحي ڪمخو زمونږ
نشته. دهرپښتون په ڪور ڪښي ټوپک دے ، نومونږ ته
د روس داسلحي ضرورت هم نشته.

(۳) دريمه به دغه خبره ڪوو چي ، که فرض ڪړو، روس
مونږ ته اسلحه راكوله ، نوروس مونږ ته روپوه ولي نه
راكولي ، دره آدم خيل دهرقيسم اسلحي نه ټک دے ، او
مونږ ته په دوه قدمه ڪښي ده .

(۴) څلورمه به دغه خبره ڪوو، چي فرض ڪړو روس
روپي نه راكولي نو اسلحه يې ڪراچي ته ، بيا د ڪراچي
نه اسلام آباد ته ، او بيا د اسلام آباد ڪښي د عراق سفارتخانه
كښي شوله ، داسي بيوقوف كار ليوني هم نه ڪوي، څوونږ؟
او افغانستان يو زرميله سرحد دے ، چي دغه ڪښي صرف
۵۰ كزه طورخم ڪښي او ۵۰ كزه چمن ڪښي ترڅارنې لاندې
دے ، دغه بياقي نور ټول آزاد سرحد دے ، نوروس ولي

آسټرلېا د افغانستان په سرحد مونږ ته نه راکولې.
 نومونږه فيصله وکړه، چې هرځای به دغه څلور
 نقطې یا ~~په~~ چې سبا اول یونورسټی کېنې هلکان پوه کړي
 پیلز پارتی والو خپل هلکان تیار کړي وو، چې تاسو به
 جلوس وېاسئ، په N.A.P باندې به د پابندی مطالبې کوئ
 او وایئ به چې دوی پاکستان وړانولو.

د دوی خیال و چې مونږه د T.V اوریلو پېښه
 نه دومره ډاریدلې یو، چې سبا به د "Students"
 د ډاره راونه وړو، دوی ته څه پته وه، چې مونږه
 ورته ټوله شپه سکیم جوړ کړې ده، د دوی د
 پروپېکنډو د غرقۍ نه به هېوا وېاسو، مونږه ټوله شپه د
 P.S.F په هلکانو وگرځیدو او دغه څلور نقطې مو ورته
 وسپړلې، او پوه مو کړل، چې دغه بهتوچل جوړ کړې ده
 چې په N.A.P دولتي خان په غیر حاضري کېنې پابندی
 ولگوي، نو دوی ته مو اخلاقي جرات ورکړو.

سبا چې یونورسټی ته هلکانو رارسیدل شروع کیدل،
 نور ورو پیلز سټوډنټس او مسلم لیک "Students" د
 جلوس جوړول شروع کړل مونږ هم په جلوس کېنې ورګډ
 شو، چې مونږه یې ولیدو، نو دوی وار خطا شول، چا
 پکېنې نغو وکړه چې N.A.P او P.S.F هلکانو ډېر زر

وډبولو خوله يې دوينو ډکه شوه ، نو اوس دغه نور
 وډاريدل ، داخيږننگ کالج سر نږدې ډاگخاني سره يو
 زوړ پس ولاړو ، مونږه افراسياب ته اشاره وکړه ، چې د
 بس باندې باندې هلکانو ته تقرير وکړه ، افراسياب باندې ته
 وختو ، يونورستۍ هلکانو ته يې دغه څلور نقطې بيان کړې
 او ورته يې وويل چې د بهتو اوقیوم خان د دروغو چلند
 دوی غواړي چې خلک وډاروي ، اوبيا يې ختم کړي ، او د
 ولي خان په غير موجودگۍ کينې زمونږ په گوند باندې
 پاپندي ولگوي ،

بيا زه ورپورته شوم ، ما په تفصيل سره ورته خبرې
 وکړې ، چې د دې ډرامې شاته د بهتو کوم عزائم دي د
 دې سره يونورستۍ کينې هلکان پوه شول ، دوی دغه څلور
 نقطې ټينگې ونيولې ، او هرچا به وويل چې دروغ دي ، اوس
 چې زه راکوځيدم ، نو د پيپلزستود نټس فيډريشن صوبائي
 صدر حميد الله زاهد کوشش وکړ ، چې د دې دېس باندې
 نه وځيږي خبرې وکړي ، خو زمونږ هلکانو دېس نه را-
 وغورځولو ، نو ده چغه جوړه کړه ، چې دغه څرنګې
 جمهوريت د دې چې پښتون ستود نټس والا نورو ته
 اجازت د خبرو نه ورکوي ، زمونږ يو ملګرې و ،
 چې سرتاج نوم يې و ، د امان کوټې و ، هغه ورته وويل:

چې زمونږ جمهوريت کښې زمونږ ځای کيږي، د بل
 چا ځای مشکل دے، حميد الله هلکانو وزغلولو، د
 دے سره يونورستۍ کښې مود بهتو منصوبه ناکامه
 کړه، اوس مونږه فيصله وکړه، چې چوک يادگار ته لگ
 پکار دے، چې هلته د N.A.P والاو ته زړه ورکړي،
 د دې سازش نه يې خبر کړو، هلته مونږه د قيصه خوا
 د شهيدانو قبرونو ته چې رسيدو، د چوک يادگار لخوا
 يوسف خټک چې د مسلم ليگ او پيپلز پارټي د جلوس
 قيادت يې کولو، راباندې راغی، دوئ چوک يادگار
 کښې جلسه کړې وه، د منصوبې مطابق يې په N.A.P
 پاندې مطالبي او قرار دادونه پاس کړي وو، چې مونږ
 حمله په وکړه، د دوئ خيال هم نه و، چې د N.A.P
 والا حبرات کول شي، د دوئ خيال دغه و، چې د ټولې
 شپې T.V او ريډيو د پروپيگنډې په وجه مودوئ
 د و مره دارولي دي، چې دوئ به پټ پټ گرځي
 رښتيا خبر ده چې N.A.P والا ډېر يې جراته شوي
 وو، خو P.S.F صحيح تجزيې په وجه اول مونږه
 يونورستۍ سمه کړه، بيا بيار ته لاړو، نو زمونږه او دوئ
 په منځ کښې شاه جنګ وشو، چې زمونږ د ښار N.A.P والا
 خبر شول، چې P.S.F والا راغلي دي. قيصه خوا ځان کښې

ديوسف خٽڪ سره جنگ ڏيئي، نو دوي هم راغلل، مون
 پيپليان. او مسلم ليگيان وزغلول، اوچوڪ يا دڪار ڪنڀي مو
 جلسه وڪري، او دغه څلور نقطي مو ورته بيان ڪري نو
 د N-A-P والا ڪرم شول، دوي ته مون به « ARGUMENTS »
 په لاس وڪري، نور خوبيا دوي ٽڪري وو، بنا رڪنڀي مو
 هم ددوي منصوبه ناکامه ڪري، بيا په دغه ورڇ مان يڪر
 چا رسدي ته لاهو، هلته خلك ڪرم شول، بيا صوابي،
 نو بنار، ڪوهاڻي او تر ٻرو پوري هلاڪان لاهل، او قول،
 پاڪستان ڪنڀي هم د N-A-P والو په تيلفون باندي بول
 ته دغه څلور ڇيري ڪولي، ورپي پريس ڪانفرنس مون و شول
 ددي څلور و نقطو نه افغان انٽلجن والا خبر شول هئي
 دڪابل ريلويو ته بار بار، نشر ڪري، هم ددي په وجه
 هر د عقل خاوند په دي پوهيده، چي دغه دبهنديو به
 منصوبه وه، مون به تيار ور ڪري، بهتو مون ناکام ڪري
 ڪه ڇه هم ده دغه اسلحه په ريل ڪنڀي سوار ڪري وه،
 دتول پاڪستان په سيشنوني نمائش ڪولو، خوفه اڻ
 پي لاهو، چي ڪوم دوي اول ماڻنام جو لا ڪري وه،
 ڇما خيال ڏي چي بهتو غلط شو، ده خيال وچي،
 ولي خان هسي هم نه شته، نور اشته اول دغه اسلحه
 په ٻتول ملڪ وگرڇوه، چي خلك د N-A-P مخالف ڪي،

نوبيا بنديز په ولکوه ، خوده ته څه پته وه ، چې P.S.F دده منصوبه ناکامه کوي ، که ده هغه مابنام پابندي لگولې وې ، نوکه روستو مونږ ډېر څه وئيلای هم خوده به اصلي کار کړې وې ، خودې غلط شوره انتظار وکړو ، او مونږه ورته ډېر هغه مابنام ډېر اچي علاج راپيدا کړو ، نوځکه روستو بهتو P.S.F ته ډېر متوجې شو ، ولي خان ته نسيم بي بي روستو وئيلي وو چې د N-A-P والونه وارخطاوو ، خود P.S.F والو او خاصکر علي خان او افراسياب د بهتو منصوبه ناکامه کړه ، نو ولي خان به ما او افراسياب ته کله ناکله قصداً قدر راکوو .

روستو مونږ ته پته ولگيده چې په رښتيا دغه اسلحه وه ، خودغه اسلحه عراقي حکومت د ايران خلاف ايراني - بلوچو دپار راوړې وه . داځکه چې ايران عراق ته گردان را پورته کړي وو ، د ملا مصطفی البرزايي تر مشرکۍ ، لاندې د عراق خلاف جنګيدل ، او بل د ايران او عراق په مشطالمعرب په اوبو کښې په بريد يعنې سرحد باندې سر وران وو ، نو عراقي حکومت غوښتل چې ايران ته ايراني بلوچ را پورته کړي ، خو عرب بيودتوف وو ، دوی اسلحه د بلوچستان د کوسټل په لاره ايراني بلوچوته نه ورکوله .

بلکي اسلام آباد کڻي پي جمعه کوله، بيا پي دوئي ته ورکوله،
چي ديوقوفي حد دے.

نوپاکستان انٽلي جنس والوته پته لگيدلي وه، دوئي
قيوم اوقيوم بيا بهتو خبرکړے و. دوئي دخپلمقصد
حاصلولو دپاښ دغه عراقي اسلحه د۸۰۰م خلاف استعمالوله
خو P.S.F پي منصور به ناکامه کړه.

صديسي مونږه دومره زور پيدا کړو چي ستمبر ۱۹۷۳-
کښي هلکانو زه دل لال کالج يونين صدارتي انتخاباتو ته ودرولم
که څه هم زمونږ ملگري ځني زما ددرولو مخالف و، دوئي
وييل چي ته ناکام شي، زمونږه دپار بدنامي ده، پکار دي
چي يو نامعلوم د P.S.F ممبر ورته ودروو، خو ځينو
وييل چي نه، کور و چي مونږه انتخابي قوت يو او که نه،
اوبل زما مخالف د پيپلز سټوډنټس فيډريشن صوبايي صدر
حميد الله زاهد بنوچه ولاړ و، نو زمونږه مقابله ډېره
سخته وه، دهغي وخت ټولو صوبايي او مرکزي وزيرانو
کوشش کولو، چي زه ناکام شم، او حميد الله زاهد کامياب
کړي، خو دوئي ته مونږه شکست ورکړو، يو زه کامياب
نه شوم، بلکي ټوله ډله، د P.S.F کامياب شوله نو
مونږه په انتخابي اوقانوني توگه په خلکو ومنله، چي
مونږه فوجي او ورس انتخابي قوت يو. هم ددې سره

د ۲۰۰۴ پ نوم جوړ شو ، هغه يې طرفه او د غوړې کورنۍ
 هلکان او جينکي هم د ۲۰۰۴ اړخ ته مایل شول ، چې
 اکثره به دوی د تلې سر ته کتل ، مونږه لوی لوی میوزک
 او ټنګ ټکور پروگرامونه وکړل ، چې هغوی کښې مشهور
 هنرمند خیال محمد د کمر وټنه علاوه د افغانستان مشهوره
 سندرغاړې قمرگل او د هغې خاوند ذخیل هم شرکت کړل
 وو ، چې قمرگلې ته خلک افغاني لته منگيښ کړ وای ، نور
 مشهور افغاني هنرمندان راغلي وو ، چې هغوی کښې -
 (سپین بادام) ډېر مشهور و . د قمرگلې د قومي سندرو په
 وجه پښتانه هلکان او جينکي ډېر مست شول ، دهر
 چا په خوله قمرگله وه ، بلکې د مهاجرو او پنجابیانو پر وړاندې
 فسرانو خوخیلو مجلسونو کښې دغه خبره کوله چې ۲۰۰۴
 شعوري کوشش کوي ، چې پېښور کلتوري د پاکستان نه
 لرې کړي ، او افغانستان پورې یې وتړي .

ما ته د جرنیل جیلاني مرمې ویل ، چې ما د امریکې ،
 پېښور مقیم کونسټر جنرل ته ویل : چې پښتونستان بس
 جوړ شو ، یونورسټی حال کښې د جناح د تصویر لاندې
 د پښتونستان د ملي ترافې غږ پورته شو .

زه دوستو افغانستان ته تلې وم ، بیا زه د هغې ،
 وخت افغان وزیر داخله بناغله فیض محمد خان محسود ،

سردار داود خان صدر افغانستان ته د ملاقات د پاره
 بوتلم، سردار صاحب راته پوښتنه وکړه چې هغه زمونږ
 جينې درغلې وه، څرنگې د محصيلينو (طالب علمانو) خو
 شوه. د جينې نه مطلب قمرکله وه. ما ځواب ورکړو چې
 د هلکانو او جينکو په پوهنتون (ينورسټي) کېنې دومره
 خوبنه ده، چې که چيرې تاسو او خان ولي خان دواړه
 په پوهنتون کېنې د قمرکلې خلاف اتني باتو ته ودرينئ،
 نو دواړه يې بائيئ. په دې خبره يې د پړوځندل.

د قمرکلې راتگ پاکستان دومره "serious" اخسقي
 وو. چې دې شپو ورځو کېنې په لاهور کېنې بهيتو
 د اسلامي کانفرنس د رامنځته جوړه کړې وه. په دې
 کېنې د ليبيا صدر قذافي هم و، دوي د قمرکلې اثرات کولو
 د پاره پېښور ينورسټي ته قذافي راوستو، چې د هلکانو
 او جينکو نه قمرکله هيره کړي چې بيا تش د قذافي
 قذافي خبرې وې، په دې کېنې دوي ناکام شول، د قذافي
 راتگ هيڅ فايده ورنکړه، مونږه اوس د قوم پرستۍ
 د پاره يوه دريمه او اومه لاره جوته کړې چې، هغه
 ميوزيک او کلتور وو، چې ميوزک په وجه P.S.F
 پوره پوهنتون باندې قبضه وکړه، اوس مونږ سره د
 خپل کار د پاره د دې لارې وې، سياسي بحث، کلچر، او

فوجي، خوروستو وختو کښې مونږه دومره پېر شوو
چې فوجي کار ته ضرورت پاتې نه شو، همدغه وجه
وه چې بهتو P.S.F ته متوجې شو، زمونږ دختمولو
منصوبې يې جوړې کړې.

زما اوکلا فراسياب خٽک

نيول

اول سرکٽيڻي خود بهتو دغه خيال وُ چي مون به
 هلڪان يو، نو ده «Serious» نه اڃستو، خو چي مون به
 ورته د عراق د سفارت خاني د اسلحي ډرامه وړانه
 کړه، نو دده پام ځمونږ طرف ته ډېر شو، نو ځمونږ د
 ناستي پاسي نه به ځي ځان خبراوه، مون به کله سوات
 کټي کله ډېر وټانک اوکله خيبر کټي گرځيدو، هرځای به
 موجسې کولې نو د خفيه پوليس والا راپسي وو.

يوځل ماته بيرستېر د لاورخان د مردان وييل، چي
 د ډي زمونږ لا کالج کټي پروفيسر و، او سخت قوم پرست و، چي تاسو
 کله تهانه ملکنه کټي کله به صوابي کټي اوکله دره آدم خيل کټي وي پاکستان
 انتاي جنتس به مون به خبرولو چي اوس تاسو دلته ي، اوس دلته
 ي، پروفيسر د لاور ووييل، چي ماته پروفيسر نثار علي خاوييل چي پارهه
 خبره ده، چي علي خان محسود او افراسياب خٽک ځمونږ
 شاگردان دي، دوي چي خوځي، نو بيا حکومت وارخطاوي،

اومونڙ ته خبر راكوي، اومونڙه پروفيسران يوڏوڪ مو
 ٽپوس نه ڪري، بئرسٽر صاحب ويٺل ڇي ما ورتو ويٺل، ڇي
 پروفيسري پريڙهه، ددوئي غونڊي ديهتو مخالفت شروع
 ڪره، دستابه هم پوليس ٽپوس وڪري، ويٺل ڇي ڇي تاراڻي
 وڃندل، ويٺل ڇي اوس ڇي په پوليس ڏيوي ڇه؟ هم دغه
 يومعمولي مثال و، ڇي ددوئي مونڙه ڄومو سخت ڄارلو،
 يوڏل ڄومونڙه صدر نثار خان شينواري راتو ويٺل
 ڇي دلته ڄيئي فوجيان دي، ڄومونڙه سڀ خبري ڪوله نواڙي
 ددوئي پښتانه وو دپاڪستان هوايي فوج ڪڍي افسران وو،
 مونڙه ورسو ڄوڄوڄو ڄه خبري وڪري، خودپر پرهين
 موڪلو، وڃي په دي ڇي زمونڙه شڪ وو، ڇي ددوئي، د
 پاڪستان دفوج انتهيلي جنس خلق دي، ددوئي ويٺل، ڇي،
 مونڙه ديهتو خلاف کودتا ڪوو، يعني تختي ڇي اڻوو،
 مونڙه ورتو ويٺل، ڇي مونڙه ڄو طالب علماڻ يو، نو
 زمونڙه ددي سڀ ڇه ڪار دے، ددوئي راتو ويٺل، ڇي
 مونڙه قوم پرست پښتانه يو، اوتاسو هم قوم پرست يئي،
 ديهتو دافغانستان دپاره او د N.A.P اوبلوچستان دپاره
 خطرو ده، دده مرڪي پڪار دے، مونڙه ورتو ويٺل،
 ڇي مونڙه دستاسوڄه خدمت ڪو
 شو، ددوئي راتو ويٺل، ڇي ڇه وخت ديهتو پښورته راڄي

نومونږه يې په جهانسو حمله کړه، او جهالزيې بمبارۍ کړه.
 او په راکټو يې ولو، دستاسو کار به دغه وي چې څه
 وخت دغه کار وکړو، نو تاسو به جلوس وباسئ. وائ
 به چې دغه ښه وشول، چې بهتو مړ شو، مونږ ټپوس وکړو
 چې مونږ به تاسو څرنگې خبروئ، دوی ووييل چې څه وخت
 مونږه دغه کار وکړو، نو مونږ جنګي جهازونه به په لاکالچ او
 يونورسټي باندې دوه غوټې ووهي، دغه به اشاره وي، چې
 کار وشو، مونږه ورته وييل، چې ته يک ده، بيا دوی ووييل،
 چې تاسو يوکس دافغان حکومت سر رابطه جوړه کړې،
 که مونږه ناکام شو، مونږ ته بيا سياسي پناه راکړي.
 مونږه د اول نه په شک کښې وو، دا ځکه چې پاکستان
 فوجيان بيا د طالب علماو سر د ويره آزادي څه دچل نه -
 خالي نه وه، مونږه ورته ووييل چې افغان حکومت خپل سياست
 کوي، زموږ په خوله هغه کار نه کوي، او بل مونږه ورته
 ووييل چې مونږ بهتو په ټوپک مړ کول نه غواړو، په سياسي
 لاره يې ختمه وو. خو که تاسو يې مړ کوئ او فوجيان ځيني،
 حکومت نيسي، نو دغه دستاسو کار دے.

روستو مونږ ته معلومه شوه، چې دغه چل حکومت
 جوړ کړے وو، چې مونږه جزا توکښې را شو، څه غلطې
 وکړو، چې دوی لاس راواچوي، دغه چل نصير الله خان بابر

جوڀ ڪڙي وٺ، ٻه هفتي وخت ڪٽي دے دفريٽر ڪور ڪمانڊر او
 او ميچر جنرل وٺ، دغه ڪسان هم دنوبار پير بيائي وو، او دے
 د بهتو لويه چمچه روستو جوڻ شوه، دوئي ٻه ڪمڙه

د افغانستان د پاره، ڪلبدين مسعود اور باني جوڀ ڪڙل،
 چي ٻه ڊي ڪٽي مونڙه ڪير نشوو، نو دوئي نور چالونه جوڀ
 ڪڙل، مونڙي ٻي ڊارولو، ديونور ستي بهر جلسي نه مٽه شو،
 مونڙه خو ٻوله صوبه ٻه ڇنه ڪڙي وه، خلکو به ڇوڻ
 خبري شي اور يدے، داڻڪه چي مونڙ طالب علمان
 وو، خبرو ڪٽي موچل ول ته ڪولو، ٻه ڊي باند ڇي حيات
 خان شيرپا و ارخطاو، نو دوئي زمونڙ دنيلو پلمي لٽولي
 خومصيت دغه وٺ، چي زه دلا ڪالج صدر وم، نو دوئي -
 د اريدل، چي ڪه لاس و اچاو، يونور ستي ڪٽي به هر تالونه
 شروع شي، دوئي انتظار و ڪڙو، چي دگري وخت راشي
 د دوئي تعليمي ڪال ٻه پوره ڪيدو دے، بيا لاس و اچوو،
 يوڇل ما او افراسياب ٻه ڇوڪر يادگار ڪٽي تقريرونه و ڪڙل
 بس ڇه وو، دوئي راپسي وارنٽ گرفتاري جاري ڪڙو، مونڙ
 ٻي يوقسم به يونور ستي ڪٽي نظر بند ڪڙو، دوائس چانسلر
 عبدالعلي خان او صوبائي حڪومت دغه "understanding"
 راغلي وو، چي پوليس به يونور ستي دتنه دوئي ته لاس نه اچو
 ڪه چيري دوئي بهر لاشي، بيا به ٻي نيسي، چونڪه مونڙه

خو په گرجيدلو عادت وو، نويونورسټي کښې تنگ شو، همې
 اوجون مياشتې مودينورسټي دننه تيرې کړي، هروخت
 به د C.O.D والا راپسې وو، خمونزه هر حرکت به يې نوټ
 کولو، هاسټل کښې څا يو بيره و چې نوم يې صوفي و، هغه
 راته وئيل چې C.O.D والا پيسې راگوي چې د علي خان نه مو
 خبر وه، ما ورته وئيل، چې اخله يې اخر چې زه تنگ شوم
 يوشپه دشپې دشپې دره آدم خيل ته لاهم، بيا دهغې څايه
 وزيرستان ته لاهم، په دې کښې له ماسه ملگرتيا خيال اکبر-
 اپريدي کړې وه، دهغه يو زور مرسيد يوز، په هغه کښې يې
 زه دره آدم خيل ته يوړم، همدغه شان زه له دوي نه خلاص
 شوم، خو اگست کښې زمونږه امتحانونه شروع کيدل، بايد
 چې زه بيا يونورسټي ته پټ راشم، خودې ځل د دوي په
 گوټو ورغلم، هغه داسې :

زه چې وزيرستان ته لاهم، نوڅا خيال و چې بس
 دلته دې حکومت څارنه نشي کولې، ولې په دې چې وزير-
 ستان ايچنسي ده، پوليسي علاقه يا ضلع نه ده، او بل څما
 خيال و، چې دومره کلک حکومت نه دے لگيا، چې څما
 څارنه دلته کوي، خو داسې نه وه دوي دلته څارنه
 د قبايلي ملکانو په ذريعه کوله، چې په ديکښې اکثره خمونږ
 خپلوانو کښې راتلل، خو ملک ته چې پوليتکل ايچنسي حکم-

ورکهي ، دخیلوان خلافا جاسوسي خو پرېږده ، د پلار
 يې ورته کوي ، دوئ به په چل ول زه څارلم ، کور ته
 به راتلل ځا سر به يې همدري بنودله ، چې تاسو ډېر دغيت
 کار کوئ ، چې ډېر تنو د حقوقو دپار جنگيږئ .

مادغه ټولې خبرې عامې خبرې گڼلې ، ولې پدې چې
 دوئ داسې نمونه خبرې اکثره کولې ، خود دوئ عمل به جلا
 ؤ ، يو دغه خبره به ډېره وه ، چې ولي خان څومره
 پسې درکوي ؟ په دې به زه ډېر تنگيدم اول سرکښي به ما
 ورته وئيل چې دغه پروپيکنده ده ، ولي خان سر پسې نه
 شته ، دے هم پښتون دے اوزه هم پښتون يم ، نوزه
 خود ده ذاتي کار نه کوم چې پسې راکړي ، دغه قومي
 کار دے ، بحيث طالب علم ماته هم پکار دي چې خپله ونه
 پوره کړم ، خودوئ ، خوداسې خلک وو ، چې بغير پرمت
 او پسې نه يې تصور نه شو کول ، چې زه پوه شوم چې دا
 خلک رښتيا نه مني ، نو ما ورته ښه دروغ ووييل .

يوه ورځ بيا يو ملک راغئ ، ددوي دځوراک نه پس
 يې پوښتنې شروع کړې ، زه پوه وم چې اوس به بيا درنه
 درويو ټپوس کوي ، ډېر په انتظار يې نه کښنولم ، ژر يې
 ووييل ، چې په ايمان چې ولي خان څومره پسې درکوي ؟
 ما ډېر په ساده ټوب سره ورته ووييل ، چې هره مياشت

«۳۰۰۰۰» دېرش زره روپۍ راكوي، د دې داوړيدو سره
 سره يې ارامه شو، كله به دكتې سر ته شو كله لنگې ته، ټوله
 شپه خوب نه ورتلو، د دې يې بدلولې، ماته والد صاحب،
 روستو وټيل، چې دروغ ولې وايي، د دې سړي به زړه
 فيل كړي، ما ورته وټيل چې هر ورځ دوى دغه ټوس
 كوي، زه ورته وايم دا يوقوي كار دى، خاذه واري،
 ده. او فرض را باندې دي چې قوم ته كار وكړم، زه خو
 دولي خان دپاره نه كړم، خودوى نه مني، چې نه مني
 نوراشه چې بڼه دروغ ورته ووايم، نو دوى به بيا تحصيل
 خبرولو، هغې به بيا پوليتكل ايڅنټ خبرولو، حكومت ته
 پته وه چې د N.A.P سر دپوسټرې پېسې نه شته څرنگې
 علي خان ته دمياشتې دېرش زره روپۍ وركوي. ماته والد
 صاحب وټيل چې ته پېښور ته ځي، تر دره ادم خيل پوځي
 دې زه هم ملگرتيا كوم، زه هلته ټوپكې كورم، د خيال اېگر
 اېريدي د والد صاحب په ذريعه اسلحه اخلم، خو كه د ستا
 دنيولو خطر وي، نو ماته اوس نه ووايه، مابه دكور والا
 نه خبرول. ما ورته وټيل، ما صرف د پېښور C.I.D والا
 پيرځي نو تر پېښور پورې خطر نشته، خو په زړه كې
 زه د هر بوقي نه ويريدهم، چې د دې شان به د C.I.D والا
 ناست وي. دا ځكه چې يونورسټي كې به دوى په بوتو

کٺڻي غلي وو. زمونڙن ڄاڻ نه به ڀڃي ڪوله، ڇي مونڙه تلو
 نو دغه ملڪان ٻول خبر وو، دوئي جاسوسي ڪري وه،
 مونڙ ته پته نه وه، ڇي حڪومت ٻه ايڄنسي کٺي هم ما
 ڄاڻي، زه دو والد صاحب سر ڊهر اسماعيل خان ته لاهم
 د ۱۷ جولائي ۱۹۷۴ سخته ڪري وه، بيا مونڙ ڊهر اسماعيل
 خان دارالقيام سرائي کٺي ڪوته ڪرايه ڪره. تردي وخته پوري
 هيڻ وڻشول، خوزه بيا هم ڊاريدم، خوالد صاحب ته به
 ڇي داسي تصور ورڪولو، ڇي ڪٺي هيڻ مڻه، مونڙ ماڙديگر
 ٻه ٽانگه کٺي د دريائي سنڌه غاري ته لاهو، ڇي سيل وڪرو
 ماڊ بازار نه ڊهر ڪوله.

ماڻيڪا ڇي ٻه بازار کٺي دے C-i-D والا ڇي ونه ويني، خو
 اباسين ٻه غاره ڄاڻا يو ماسٽرو ڇي اتم جماعت کٺي دے
 د دنيا ماسٽرو، قريشي نوم ڀڳو، د جماعت اسلامي
 هم خيال و، دغه راباندي پڻي شو، ده رات وويئل زه يو
 دوه جوڙه خيلي اخلم ڊهر وڻار کٺي پور واقفانه يم
 ڪه ته بازار ٽراپ لاهي پيڻ استاد مانڪار نه شو ڪول، اوڇله
 ڪمزوري جي هم نشو ورته بنودلي، ڇي زه بازار کٺي ڊاريم
 ن ورس لاهم، خيلي مو واخيستي، شڪريه ڀڳو، ادا ڪره، بيبي
 ٽپوس وڪرو، ڇي ڪوم ڄاڻا متل ڀڳو، چرته ڄي؟ ماور ته
 وويئل، ڇي دارالقيام کٺي متل يو، اوصبا وختي مونڙ پڻي

ته ڄڻو، والد صاحب تر دره آدم خيل پورې ملگرے دے، د
 امتحان دپار زه ينور ستي ته ځم، بس رخصتي واخيستو
 لارو، تر دې وخته پورې، زه په څه پوه نشوم، او
 بل په ما باندې يو بل د P.S.F هلك پير اعظم شاه پېښ،
 شو، زه دهغې سر په چکر لارم والد صاحب مې په سراي
 کښې پاتې شو، چې مونږه ناوخته د شپې راتلو نو څه
 گورو، چې پوليس والا تر سراي بدل دي، مونږه وکته
 تياره کښې ودروله، عظم شاه ورغی تپوس يې وکړ، چې
 خير خودے، بيا زما والد صاحب ته کوټې ته ورغی، زما
 والد صاحب ورته وييلي وو، چې دوئ د علي تپواس کوي.
 چې څه شو، ما ځواب ورکړ، چې ماته يې پته نشته، خو
 دوئ پيره کوي، ماته عظم شاه ووييل چې راځه شپه به
 ځما سر په کور کښې وکړې، سحر وختي به بيا بس ته راشو
 مونږه د پېښور ټيکټونه ماښام اخيستي وو، ماته د شپې څو
 نه راته، پوليس داسې چالاكي کړې وه، چې دوئ د سراي
 د دروازي نه پيره لري کړې وه، پلار ته مې يې وييلي و
 چې علي خان نشته، نو مونږه دلته څه کوو، بس ځو،
 ر بښتيا دوئ تلې وو، خو مخامخ دکان کښې سول جامو کښې
 ناست وو، سحر عظم شاه زما پلار د خو به وينې کړو، ورته
 ووييل، يې چې لمونځ او دس وکړه، ځو به عظم شاه ووييل:

ڇي ماته پوليس په سترگو را نغلل ، نو خوشحال شوم ، زه په اډه
 کښي نوبتونوالا دروازي سر ورکوته غوندي جماعت و
 په هغه کښي غلئ ناست وم ، او والد صاحب مې بس کښي مخکښي
 ناست وو ، ماته عظيم شاه وويل ، ڇي ته هله بس ته ورشه
 ڇي دوي ډېر ډېر هرڼونه وکړي ، بس ده رخصت واخيستو
 زه دېس دهرڼونو په انتظار شوم ، بس هرڼونه شروع کړل ،
 زه لکه غل جماعت نه وروتم ، بس ته وروختم ، څه گورم ڇي
 سپينو جامو کښي درې څلور سړي را پورته شول ، اويو بڼه
 راباندې وکړو ، ڇي محسود صاحب له تا سره جوړن ضروري
 کار دے ، بس زه پوه شوم ڇي څه کار دے ، ځا والد صاحب
 ورته وويل : ڇي تاسو څوک ئي ، څه کار مودے ؟ تها نيدار
 ورته وويل ، ڇي کا کا وارخطا کينه مه ، بس دده نه يودوه
 تپو سونه کوو ، بس نه را کوز شوو .

تها نه ورسر جوخته وه ما والد صاحب ته وويل ڇي
 زه کير شوم ته وزيرستان ته بيرته ځه ، ځا پلار دومره ،
 وارخطاشو ، ڇي پښې يې ديوي بلې سر لگيدې ، تها نيدار
 تسلي وکړه ڇي دستا چي ته هيڅ خطره نشته ، په سياست
 کښي دا نمونه خبرې راځي ، دغه دعزت جيل دے ، تاسو
 فکر مه کړئ ، دے به ډېر زړ بيا خلاص شي ، مونږ ته
 حکم دے ، څه وکړو .

مونڙ باندې تهاڻيدار چاي وڻيل، بيان ماوالدمتا
وزيرستان ته روان، زه ددوي ميله شوم.

خا والد صاحب پدې گډوډ وو، چې دے خوي قبائلي
پښتون ؤ، ددې دپاړه جيل او مرک يوشه ؤ، او دغه کمزوري
پرنکيانو ته معلومه وه، چې د محسودو د جيل نه زړه چوي
نو چې کله نه کله به د محسودو شيطان ت پر شو، پرکيان
به په سمه کښې آواز نه کړه، چې حکومت محسود نيسي،
په دوه دريو گهټو کښې به سمه د محسودو نو خلاصه شوه
په منلو به وزيرستان ته روان وو.

روستو چې زه خلاص شوم، ما ته پلان ويل، چې ته عجيبه
هلک يې، چې منلو دې ونه کړه، او جگړه دې ونه کړه
ما ورته وويل، چې دغه خوزه په خپله مرضي کوم، کښې چې
سياست نه کوم، نو څوک به بيا ما نه نيسي، خوده راته وويل
چې که زما ټوپک ؤ، ما به مقابلې کړې وائ، او بل تر نن
ورځې پورې، دده شک په دې ماسټر دے، چې قريشي
جاسوس دے، دغه جاسوسي ده کړې وه.

دازه چې دومره زړور وم، ځا دغه اول ځل نه ؤ،
چې گرفتار شوي وم، زه يو ځل اپريل ۱۹۷۳ کښې هم
ديوې هفتې دپاړه نيولې شوي وم، هغه وخت حکومت -
مونږه د P.S.F والا احتياطاً نيولي وو، دا ځکه چې اښ

باندې قومي اسمبلي کڻي چڱو، ڇي منظور شو، بيا يې مونږه
 آزاد کړو، زه اتم نمبر هاسټل کڻي ما بنام ۷.۲۰ حال کڻي
 ناست وم، ڇي يوسره رانځي، ڇي بهر دې خان غواړي
 زه پوه هم نشوم، ڇي تهانيدار دے، دا ځکه ڇي په
 يونورسټي کڻي به بيراکانو هر هڅه ته خان وويلو، نور ځما
 خيال و ڇي چيرته ڇي ملگرے دے، تيار وه خو ڇي زه
 ورو وستم، پوليس والا ڇي وليدل وار ڇي خطاشو دلته که
 زما سره وسلحه وے مابه دپلار غوندې مقابله کړے وائے،
 دا ځکه ڇي دغه اول ځل و، تهانيدار راته وويل، ڇي تاسو
 زموږ کار دے، يونورسټي تهافې ته ځو، بس زه
 مينځ کڻي دوئي رابدل، خوشپه وه ځما دمخ اثرات دوئي
 نه ليدل، خبر وکڻي زه کله و نه وم، په خوله ڇي غوري
 کولې، او زه کڻي بنه کله و نه وم، دهاسټل نمبر نه تر
 تهافې پورې تقريباً پنځلس مينټه منزل و، ڇي تهافې ته
 رسيدو، ځما رپيدل او دمخ رنگ په ځاي شوے و،
 بس هلته بالکل نارمل وم، بيا يې پېښور صدر تهافې ته
 ته بوتلم، ڇي حوالات او تههتي کڻي څه فرق نه و، دعوا
 غوجل زر ځله ځني بنه وه، په ژوند کڻي ما داسې گنده
 ځاي کڻي شپه نه وه کړې، څه کورم ڇي نثار شينوارے
 يې هم راوستے، وار خطا وار خطا و ما ته يې ويل، ڇي

په څه کښې يې نيولي يو، ماورته ووييل، چې ۳۰۲ کښې هلک -
 وارخطاشو، ماورته ووييل، چې اشنا محمد افریدی دوه درې
 پنجا بیان سره کړي دي، او پولیس ته يې ويلي دي، چې ماته
 نثار خان او علي خان ويلي دي، نو د نثار بد حال شو، خو
 زړې ورته ووييل، چې ټوکې کوم، ماته يې وييل، چې ظالم،
 مړکوي مې څه؟

سبا داخبار په ذریعہ خبرشو، چې عزیز بلورې هم
 نیولې دے، یو بل هلک و فرمان نوم يې و، د چارسدې د -
 کالج د P.S.F مشر وو، هغه يې نيولي وو، افراسیاب قمت
 بڼه و، دے پینلوی ته تلے و، د پینلوی ویکني د شهباز او N.A.P
 دفتر سره دریدې او روانه دي، چې دے د پندوی نه راغلی
 دے، نو غوښتل يې چې شهباز دفتر ته وځيږي، قریش گل
 د پارتی دفتر منشي ورته ويلي و، چې ظالمه متبسته ورتا
 دے درېې نثار دوی ټول يې نيولي دي، بس افراسیاب
 منده کړې ده، پټ وو چې مونږه خلاص شو، نو دے هم
 راپیدا شو، مونږ يې پېښور جیل کښې "Cell" کښې کوشي
 کوشي و ساتلو دلته هم، د گند حد وو.

نوحکه چې ۱۷ جولای ۱۹۷۴ کښې، د وبا وگرفتار
 کړم، نو ذهناً زه ورته تیار وم، اول جیل نه چې زه
 را خلاص شوم، نو دیونور سته د تھا ټي تھا ټي دار -

راپورې ټوکې کولې، چې نوموږن خيال و، چې ته قبائلي ئې ته به ښې لټې وټکوي، ما ورته وئيل چې زه ډېر وار خطاوم خوشپه وه تاسو زما مخ نه ليدو چې رنگونه يې بدلول، خنډل يې چې نثار خان ډېر بد حال و، ډېر وار خطا و، که څه هم نثار خان د يوې سياسي کورنۍ نه راتلو، د نيکه دوخته دوي د جيلونو او قيدونو سره د ماشوموالي نه اشناوو.

بس مایو، شپه په ډېر وکښې وکړه، بله ورځ يې پېښور ته وليږم، چې زه پېښور ته شرقي تهاښې ته خپل يار- جامداد شاه ته په حواله شوم، نو جامې يې د خولونه ډکې وې، نو د چا په ذريعه يې حادهاستل ته حجاجي راوړلې او ماته يې ووييل چې جامې بدلې کړه، په دې وخت کښې تليفون ورته راغی، نو ده په ټوکه کښې ورته وئيل، چې سره يې په لاس راغلې ده، اوس اشنان کوي «لاهي» او جامې بدلوي، بس څه زه يې قابو کړم، دخو ورځو نه پس يې افرا سياب هم کير کړو، دواړه يې پېښور ستر جيل کښې واچولوو، ځمونه د تنکولو د پلاسي کلاس کښې وساتلو، کڼې قانون کښې ځمونه حق دې کلاسي و، خو حيات خان شيرپا و، او بهتوغو بښل چې ځمونه نه نشه وباسي، په دې بارک کښې د N.A.P ځينې کسان هم وو، چې دوي يې په دهاکو کښې نيولي وو، چې ځينې نومونه،

داسي وو: پيرگل، عجب خان، صدر صاحب کچکول اويوبل
 دچارسدي سپين ڀيرے و، نوم يي نه راځي، خومونڙه
 ورته بابا، بابا ويٺو،.

مونڙه د جولائي او اگست په گرمي کښي به په ځمکه
 او مردار وکبلو کښي پراته وو، دلته يوليونه وو، چي
 مونڙه سر به يي کپ لگولو، کپ څه و ښي ډبري کنځلي
 به يي وکړي، بيا به يي يوه روپي غوښته، کپ لکو، اول
 به يي دمور کنځل وکړل، بيا به يي يوروپي غښته دده نوم
 گل زار و، بس مونڙه کتا بونه راوغوښتل، د امتحان تيارے
 مودجيل دننه شروع کړه، بلال شاه، نقيب جان، فواد
 او رشيد مروت به ځمونږ خدمت ته باهر ولاړو دغه د
 P.S.F مونږ پسې تکره مشران وو، اسد خان اپريدے
 هم و،.

يوه ورځ مالاس مخ وينځل، چي بارک ته ننوتم، زما صابون
 او صابون داڼي، د غاښونو برش، او کريم هرڅه ورک وو، ما
 ډبر په حيرافه سر افرسياب ته وويټل، چي دغه عجيبه خبره
 ده، چي دجيل دننه ورک شول، افراسياب وخنډل، ويټل يي
 چي دوئي خوبول دلته راغلي دي، مطلب يي دغلونه وو،
 بيا ما وخنډل او پوشوم، نو بيا به مونږه ډبر احتياط کولو.
 مونږ به د بارک مخکښي چکر لگولو، يوسرے و مونږه

ته به ٻي حير حير ڪٿل، خو دڦيري جراتي ٻي نشو ڪوئي
 ماد تي ڪي ڀار افراسياب ته ويٺل ڇي بجه باز دئي، تا
 ته ڊپر ڪوري، افراسياب خندل ڇي هغه وخت په مونڙه
 تير دئي، ڪيدائي شي مونڙه ور ته عجيبه قيدان بنڪارو،
 خو آخريوه ورڃي ڇي جرات وڪرو، سلام ٻي واپو مونڙ
 ته ٻي ويٺل، ڇي ڪه تاسي ٻي بد نه مئي نه به هم چڪر درسي
 ووهم، مونڙ ور ته ويٺل ڇي بالڪل، پڌي ڪٻي بد ڇي دي،
 نو ددوه دري چڪرونو نه پس ٻي راسره خبري شروع ڪري
 ويٺل ٻي ڇي تاسو دحرا ڪو نه داسي نه بنڪاري، ڇي جوار ڪري
 چرسيان او نور نشيان يئ، غله هم رات نه بنڪاري، دڇڪري
 والا هم نه رات نه بنڪاري، تاسو ڇه بد ڪري دي ڇي چل ڪٻي
 يئ؟ افراسياب ور ته ٿوله خبره وڪره، ڇي مونڙ ڇوڪر يواو
 جيل ته وٺي راغلو، نو ده ڪلڪ ڪلڪ و خندل، ويٺل ٻي چا تاسو
 يعني ڪانگرسيان دهرچا ڪوئي ته ڪوئي وروپي، اول پڙنگيان
 وو، بيا جناح، لياقت، قيوم و، ورپي سڪندر مرزا ايوب خان
 اويحيٰ خان و، اوس مو بهتو په منجه ڪري دئي، چر ته به
 ڪلار شي، او ڪه نه، مونڙه ڊپر پوه ڪرو خود ته مونڙ
 قصور بنڪاريدو، او بهتو ٻي گناه.

بيا ٻي جيل ته مير هليڪ شاه باچا مشهور پڻتون، افسانه نگار
 اوسيامي ليڊر راوستو، او داسي ٻي خان محمد افضل خان.

سپه سالار او پښتون حُلمی والا راوستو، چې مونږه به ورته
 خان لا لا وئیلو، او د مانگی حاجي صاحب تاج محمد خان سره
 د لمسي طارق خان چې حُمون سر لا کالج کښې و، راوستو،
 مونږ ته یې بیا بې کلاس را کړو، مونږه به کله هر پور جیل،
 کښې وو، کله پښور کښې $D.P.R$ کښې یې نیولي وو، چې
 هر درې میاشتې نه پس به یې نورې درې میاشتې را کولې،
 بیا یې افراسیاب د بیماری په وجه خلاص کړو، خو ۸ نورې
 ۹۷۵ کښې پښور میونور سټی کښې د بېم د چاودنې په وجه
 صوبايي وزیر داخله او د پیلز پارټی صوبايي صدر جناب -
 حیات محمد خان شیرپاو، چا شهید کړو، چې د دې سر بهتو
 په $N.A.P$ الزام ولگولو، چې دغه کار دوئ وکړو، نیپ یې
 بند کړو، ولي خان یې بندي کړو، با چا خان یې نظر بند
 کړو، د $P.S.P$ د سر سر هلکان ټول و نیول، د $N.A.P$ نه یې
 جیلونه ډک کړل، د یونور سټی ډېر پښتانه پروفیسران یې بنديا
 کړل، د هر پور، پښور، ډېرو، بنو او کوهاټ، جیلونه
 یې د قوم پرستو نه ډک کړل، او پښور یې کلاس کښې د
 ودریدو ځای نه و، مونږه خپل کټونه او ځایونه مشرانو
 ته ورکړل.

مونږه دومره ډېر شوي وو چې دا خیال د سر نه کیدو
 چې جیل دے، د چوک یادگار فضاوه، ټول مشران راوستي شوي

وو، پروفيسر قلندر مومند مشهور ليکوال اوليدر، ډاکټر نظر،
 عظم جان خان، پروفيسر هميش خان او پروفيسر پريشان خټک
 جنرل جيلاني، حاجي غلام احمد بلور، دلبرخان آف ټکر۔
 لال بادشاه وکیل، او نور ډپر خلک وو، ارباب سکندر خاڻ خلیل
 سابق گورنر هم ٿو، ايوب لالا، يوسف لودهی، عادل خان، ارباب
 همايون، ارباب جها نگیر، بيرسٽر ظههور، شيردل خان آف چارسده
 خو ډٿولونه ډباچا خان نه پس په ماچي ټوک گهران وو، اوځني
 متاثر وم، هغه عبدالعزیز خان کاکا ډ زیدي مردان صوابي ٿو
 په ده کښي د مشر توب قدرتي صفتونه وو، خبري يي ډېرې لږې
 کولې، خاموش سې ٿو، خويو کشت ٿو پکښي، چي سې به
 يي ځان ته کښکولو، سابق وزير تعليم ميرزاده خان آف مردان
 هم ٿو، د سوات نه يي ډېر مشران راوستي وو، اوبل دوه
 خدای خدمتگار وو، چي ديوه نوم ډېره نشه ٿو، هغه بل د
 اکبر پوري ٿو، د مولانا صاحب په نوم مشهور ٿو، دوي عجيبه
 جوړه وه، دوي به کله جيل کښي وو، کله به خلاص وي
 بيا به زر جيل ته راغلل، ماته افراسياب ټوکي کولې چي دوي
 باچا خان جيل ته ليږي، ماځني ټپوس وکړو چي هغه څرنکي
 ده وويل چي ترڅو پوري باچا خان کابل کښي وو، باچا خان
 دوي ته په آرام ٿو، خود کله نه چي د افغانستان نه راغلي،
 دے، ډېره نشه او مولانا روزانه ور خلاص وي، شاهي باغ،

کښې ټپي باچا خان په عذاب کړې دے ، نو باچا خان ددوئې ،
 دپاره علاج پيدا کړو ، باچا خان ورته وايي چې ، څو د خدای
 د مخلوق خدمت وکړئ ، خلق پوه کړئ چې دوئې جلسې جوړ
 کړي ، په دې کښې ددوئې نه غلط . . . تقرير ونه شي ، پولیس
 یې په ۱۶ ایم. پی. اډ « ۱۷۰۵۰ » دفعه کښې و نیسي ، نو د باچا خان
 غوښتنه درې میاشتې دپاره په آرام شي ، چونکه دواړه کڼدان
 وو ، چې خلاص به شول بیا به نیغ شاهي باغ ته تلل . کور ته نه
 تلل اوڅه ته به تلل ، باچا خان به بیا خبر شو ، چې ډېره نشه
 او مولانا راغلل ، نو بیا به یې ورته وویل : چې څو خدمت
 وکړئ ، په دې وجه به یې بیا دوئې و نیول ، باچا خان به
 درې میاشتې ددوئې نه په آرام و ، اوبله ټوکه په دوئې پسې
 مشهور وه ، دغه مثل خان د اکوړې ډېره کوله ، چې
 حاجي بلور مولانا ته پنځوس روپۍ ورکړې ، نو د خوشحالی
 نه مولانا حاجي بلور نوم په تلاوت کښې ورکړه وی ، دغه خو
 د جیل ټوکی وې ، مگر په حقیقت کښې دوئې په بښتیا خدای
 خدمتکار او د باچا خان پتنګان وو ، او یو بل خدای خدمتکار
 اولوی شاعر ، شامحمد میرزې و ، دے هم ډېر خوښ سړی
 و ، د باچا خان لوی پتنګ و ، او یو مولانا ترخوي صاحب
 و ، ډېر لوی عالم او آزاد خیاله عالم و ،
 جیل کښې به ډېرې ټوکی کیدې ، په څه خو به مو وخت

تيرولو، يوخل ما يوسف لودهي او عادل خان يوه منلو
 جوړه كړه، چې راشي بز خلك ولوبوو، يوسف لودهي د پر
 شيطان و، دده سر تپ ريكار و، ده وويل چې مونږ به تپ
 كښې دغه خبر تپ كړو چې بهتو چا په كراچۍ كښې په طايخه
 وويشتو او وفات شو، د پاكستان د صدر يو پيغام به د قوم
 په نوم نشر كړو، چې تاسو په آرام اوسئ، د ملك د آزادۍ
 يوالي نه نقصان رسولو، عناصرو خلاف يوموتي شئ. او
 دغسې نور، يوسف لودهي دغه خبر په انگرېزي كښې
 وليكلو، ماته يې وئيل، چې ستا د انگرېزي وينا پرې بڼه ده
 نو ته به دغه وايي، ما، يوسف لودهي، او عديل، د بي كلاس
 باتو روم كښې خا تفرير تپ كړو، او عديل، ورپسې تلاوت
 وكړو، دغه موهم تپ كړو، ولې په دې چې د خلقو اعتبار
 راشي، چې بهتو په رښتيا مې شولې دې، يوسف لودهي
 وئيل چې دشپې ديولسو بجو نه پس به د كار كوو، وئيل يې
 چې ته «علي خان» به د بهر نه په منډه كوتې ته راشې، كوټه
 خه وه، پوره بارك وو، نو غږ به وكړې چې ريدليو بندې
 كړئ خاص خبر دې، نو خلك به دومره اوږد سوچ نه
 كوي، ريدليو به بند كړي، نه «لودهي» به تپ چالو
 كړم، نو خلك به صرف دغه خبر ولوري، همدغسې مو وکړل
 ما چغه جوړه كړه چې پاكستان كښې خه ونيول، ريدليو بندې

ڪري ، لودهي ٽيپ په زور ڪيو ، او دڻانه پي وويئل؛ ڇي
 دغه " Voice of America " ريڊيو دے ، ڇي د بهتود
 مرڪز خلق واوريدو ، نو ڊپر مشرانو او پروفيسرانو د -
 خوشحالي نه داسي حرڪتونه وڪرل ڇي دوي روستو په
 ستومانه وي ، پروفيسر پريشاڻڪ چيفه ڪره ، ڇي ماته پته وه ،
 دغه فوجي انقلاب د مگر انور خان د مردان ريلويون بند
 نه وه ، سنڌ رڳي پي وئي ، چا غن وڪرو ڇي ڊسپنور نه
 سنڌ رڳي دي ، دغه ڇرنگي خبر دے ؟ دلبر خان آف ٽڪر
 غن په وڪرو ، ڇي پسنور ته به يا خبر نه وي راغلي ، خولڪه پڻا
 وائي ، ڇي ددرو غومزل لنڊ وي ، بس مونن هم بڻڪاره شو
 حونن سره دوي سوشل بائيڪاٽ وڪرو ، چاراسو خبري نه
 کولي ، بس مونن دريواره به گوشتي ، کوشي گرڇيدو ، خوبيا
 دغه سوشل بائيڪاٽ رو رو ختم شو ، مونن بيا بحال شو ، ڇي بهر
 به چرته دهماڪه وشوه ، مونن به جيل ڪنڀي واوريده ، نو
 لودهي به وويئل ، ڇي وڪئي وڪئي دهماڪي وڪئي ، مونن داسي
 ڄا ته راغلي يو ، ڇي دچا پلار مونشي نيولے .

دشير پاو د شهادت نه پس لن حالات نارمل
 شول ، بهتو خپل ڪار ڪرے و ، خپل سياسي حريفاڻ پي
 ٻٽول جيل ته ڪري وي ، نو بيا ئي غير ضروري خلڪو په
 خوشي کولو باندي پيل وڪرو ، خود صوبائي اسمبلي

مرکزي اسمبلي ممبران او د $N.A.P$ لوی لوی مشران یې په جیلو کښې وساتل ، د شیرپاو د مرک نه پس افراسيا ب بیا - « *under ground* » شوې و ځادرهائی - تاریخ ۲۱ فروری ۱۹۷۵ و ، مگر ۸ فروری ۱۹۷۵ کښې د شیرپاو د مرک په وجه تر نامعلوم وخت پورې قیصه لاپره نو د پښتو جیل نه یې لومړئ ، ټول پروفیسران آزاد کړل ، بیا بیا ورپسې د $N.A.P$ غیر ضروري خلک ، مونږ یې بیا هر پور جیل ته بدل کړو ، دغه لوی جیل و یې کلاس او اے کلاس علاقې لوی لوی وې ، چمنونه او ډېره صفایي یې وه ، بیا دلته هم ډېر خلک رها شول ، دلته یوه ورځ مشرق اخبار کښې راغلي وو ، چې باچا خان حکومت پاکستان ته پيلي دي ، چې که حکومت ما خلاص کړي ، نو زه به په صوبه کښې آرام راولم ، او اچل خټک به بیرته د کابل نه راولم . خدای خبر چې باچا خان دا خبره کړې وه . اخبار و به د ځانه ډېرې خبرې باچا خان پسې لیکلې ، بهر حال ما ټوکه وکړه چې د باچا خان د کابل انګورو ته زه به شوه د غواړي چې په دې بهانه ځان آزاد کړي او کابل ته لاړ شي په دې باندې عبدالعزیز کاکا ، جنرل جیلاني ، افضل خان او نورو مشرانو وختدل ، ما ورته وویل : چې باچا خان - اچمل خټک راولي ، ما چې خلاص کړي ، زه به نه صرف اچمل

صاحب راولم، بلڪي افراسياب خٽڪُ به هم ورته راولم، نوددي
نه مڙي خبر شو، هغه رانه ڪوته خوڄوله، چي باچا خان،
ته وایم چي دغه نمونه ٿوڪي کوي.

په دي شپو ورڃوڪڻي باچا خان د خان پورسپت هاوس
ڪڻي نظر بند و، نو حڪومت د پاچا خان خدمت د پار شاه محمد
ميرے، د جيل نه وروليرو، بيا چي د خه وخت نه پس ميرے
واپس جيل ته راغلو، نو ماته پي ويئل، او خندل پي، چي باچا خان
ته پي ويئل، چي محسود د غسي قيصي درسي کوي، ماضي
ٽپوس وکړلو، چي خفه شو، خندل پي، چي نه رانه ويئل پي؛
چي دغه پي واوريدل خندل پي، ميربي ماته ويئل چي باچا-
خان خوڄه ماشوم ته دے، چي خفه کيږي.

بس د جيل نه ٽول خلاص شول، زه او جيلاني پاڻ
شو، ولي خان اول د سر دوي پنجاڻ ڪڻي بندي کړے و،
بيا دوي جيلاني حمانه لاهور ته بدل کړو، زه په پور بارک
او جيل ڪڻي پوڄي پاتي شوم، خو پدي شپو ورڃوڪڻي بهتو
پېښور ته راغلي و، د پيٽي ڪمشنر ورڃي ٽپوس کړے و چي په
علي خان باندې خه وکړو، داځکه چي دشيرپاو د مرگ نه
پس د بهتو د اجازت نه بغير څوک نه شو آزاديدلے، او
خاصکر د P.O.F او زه، بهتو ورته وييلي وو؛

”بس اُس بچے کورها کر دیں“ مگر قيوم خان وزير داخله

ورته ويلي ۽ و، چي هغه پيائي نه ڏي، ڊپر بد معاش ڏي
خلاص ٿي ڪري ڇو پڻ پور ضلع کڻي ٿي نظر بند ڪري ۽
چي افغانستان ته در نه لار نه شي ڇا ڊاڙ D.C. کياني صفا
دغه ڪوشش ڪه ڪري ۽ و، چي ڏهه زوي زما ڪلاس-
فيلو ۽، نو هئي به هر وخت پلار ته ويٺل، او بل ڇا ڊجيل
ڏمه وار ڊسپنور D.C. وڌا ڪه چي ما خلاف وارنٽ
ڊسپنور نه ۽، نو ڏي ٻه وجهه ده جرات ڪري ۽، د
بهتو نه ٿي ٽپوس ڪري ۽ و، ارباب هائيون خان زما ڊاڙ
ڪچرو کڻي ڪوئبن ڪولو، چي ڇا D.P.R. وخت اوڀر نه
شي، دوي ته پته لگيل ۽ و، چي حڪومت ٿي نور جيل کڻي
نه ساقي، ماته بنه ياد ڏي، چي مازيگر ناوخته ماته ڊجيل
افسرانو ووٽيل، چي ستار هائي راغلي ده، ڪتابونه ڏي سڃاڻ
ڪري، بهر درته ارباب هائيون خان انتظار ڪوي، چي نه
بهر راغلم ارباب هائيون خان او ارباب نثار خان دواڻه
راته به انتظار و، نه دوي ٻه موٽر کڻي راسور ڪرم، ماڻام
تیاره چي ٻه اٽڪ راغلو، نو پوليس والا و لاره بنده ڪري ۽ و،
ارباب صاحب راپوري ٽوڪي ڪولي، چي لکه حڪومت دستا ٻه
رهائي پڻ نه شو ڏي، بيا ڏي نيسي، همدغه شان نه-
مئي ۱۹۷۵ کڻي رهاشوم، ٻه پڻ پور ضلع کڻي نظر بند شوم،
چي روستو دغه هم ختمه شوه.

د حيدر آباد سازش

انسيم جي بي هلي خل

د بهتو سياسي حرص د وږو زيات و، چې ده دخپلي
واکدارۍ دپاره پاکستان مات کړو، په لاکهاؤ بنگاليان فوجيان
پي مړه کړل، او د دوئي ناموس پي تبا کړو. بيا دوئي خدائي
داسي و شرمول چې دنيا ورته حيرانه وه، په پاڼي پاکستان کښي
د بهتو په سترگو کښي N.A.P يو خاږ و، ده غوښتل چې د
پاکستان په گدي يواځي کښيني، خو N.A.P په آرام دخپلو
حقوقو نه لاس نه آخيستو، او بهتو ته يي سلامي نه کوله
نو بهتو قسما قسم دراجي شروع کړې، چې اول کښي يي په
ولي خان خوځوځلي قتلا نه حملې وکړې چې دتحت بهايي
سره خو صرف دا غچو فرق و، چې درائيور دوئي شهيد کړو
ولي خان مرگ يا دوئي لاس کښي نه و، چې په دې کښي کاميا
نشول، نو يي فوج په بلوچستان ورواچول، د بلوچيانو په
وينو يي د دوئي کورونه سره کړل، او آخر يي حيا خان شيراز

شهيد ڪړو، او د دې په وجه او ذريعه يې د N.A.P. او،
 ولي خان ته ځان خلاص ڪړو، (دده دخيال مطابق) او فوري
 ه ۱۹۷۵ کښې يې نيپ بنده ڪړه، او ټول مشران يې بنديان کړل.
 باچا خان يې نظر بند ڪړو. اسفنديار، ولي خان يې په دروغو
 د شيرپاؤ د شهادت د کيس په وجه جيل ته کړلو، او قيد يې
 کړلو، د N.A.P. دسر په مشرانو يې حيدرآباد سازش کيس جوړ
 کړو، چې دوي پاکستان مانولو، او دوي غداران دي، اوده
 کوښښ کولو، چې دوي پهاښي کړي، او ختم يې کړي، باچا
 خان نظر بندي تيروله، په نيپ کښې داسې څوک پاتې نه وو،
 چې دغه خواره واره ورکړان يې په يو مقام راغونډ کړي
 وائي، شاهي باغ کښې څوک سره پاتې نه و، دنسيم بي بي
 خاوند، سخر او زوي ټول قيديان وو، نودبي بي په سر په يوه
 وخت دکور ذمه واري، او د قوم ذمه واري غبرگې راغلي
 بي بي ژړا ونه ڪړه، بلکې د زمري غوندې يې دغه ټولونه
 سينه ورکړه او ملايې وتړله، او د پښتنو په تاريخ کښې يې
 د ايل بي بي روستافه نه پس د ملي کاروان ذمه واري واخيسته
 د بهتو خلاف يې ټول بلوچ، پښتانه، سندهيان او پنجابيان راگرځ
 کړل، او ځينو مجملو کښې خوږې سره روستو پرېښودل،
 د بهتو خوب يې حرام کړو، دده دخيال و چې N.A.P. بند
 کړي، د دې مشران بنديان کړي نو د ټول په آرام په پاکستان

حکومت کوي، مکر نسیم بي بي دخیبر نه ترکوټې، بلوچستان
 د لاهور، نه ترکراچی پورې یو طوفان د بهتو خلاف راپورته
 کړو، او ټول پاکستان کېنې داسې محبوبه شوه چې اول کېنې
 به خلکو ویل، چې دولي خان بیګم ده، روستوبه یې ویل،
 چې ددې خاوند ولي خان دے .

نواوس وخت راغله و، چې د بهتو نه پنجاپیان ځانونه
 خلاص کړي، دا ځکه چې بهتو نور د دوی په کار نه وو،
 دوی اول د عوامي ليګ خلاف استعمال کړو، بیا ئې د N.A.P
 خلاف استعمال کړو، خپل فوجیان یې د هند په راخلاص کړل،
 اوس دده نور کار نه و، نو دوی د نړیونو نه پس ډاکټر خانصا
 شهید کړو، هم دغه چل یې اوس بهتو ته جوړ کړی و،
 نو دده شامت راغله و، د درې نړۍ د مشرګرۍ د دعوې یې
 شروع کړې، د اسلامي بم خبرې یې کولې، نو ددې سر یې
 ځان ته یهودي او مغربي لای هم دښمنه کړه، او د کور دننه
 یې پښتانه او بلوچ ځان ته دښمنان کړي وو، د افغانستان سره
 یې کېلې کوله، نو مارچ ۱۹۷۷ کېنې یې د انتخاباتو علان
 وکړو، او پخپله یې پکېنې د هند لي وکړ، چې ددې سر یې
 د خپل مرکې په کاغذ پخپله د سخت وکړو، جولای ۱۹۷۷ (پور)
 دومره حالات خراب شول، چې دده د خپله لاسته جنرال -
 ضیا الحق دده تحته واړوله چې روستوي پسي پهاښي کړو (اپریل ۱۹۷۹ کې)

يوڄل چاورته دجيل د ملاقات په دوران کښې ويلي
 وو، چې تاولي دغه جنرال C.N.C کولو، چې ورته درې
 څلور جنرالان دې روستو کړل، او دوی نېر دې وخوا
 او دے دله دې کاندې اچيف کړو، نو بهتو ځواب ورکړے
 ؤ چې «مچلے کيا پته تها، که اسکی مونچھو ميں. مولوي چھچھي هيں»
 حقيقت کښې ضاء الحق دامريکي سرے ؤ، او بل د ضاء الحق نه -
 يهوديان هم دې خوشحاله وو، دے په يوه پروگرام په
 بهتو باندي کاندې اچيف کړے شوے ؤ، دده سفارش
 شهزاده طلال ولي عهد داردن کړے ؤ، دشهزاده -
 طلال ميرمن څوک پاکستاني مهاجر سفير و، دهغې لور وه چې
 اکرم نوم يې ؤ، چې څه وخت ۱۹۷۰ «Black September»
 په نوم مشهور پاڅون د شاه حسين خلاف P.L.O کړے ؤ
 دېر خطرناک حالات جوړ شوي وو، نو ضياء الحق په
 هغه وخت کښې په اردن کښې د پاکستاني فوج مشر ؤ
 نو ده داردن حکومت مدد وکړو، د فلسطين گوريلاے
 قتل کړل، او د دوی په وينويي خپل لاسونه سر کړل، بغاوت
 يې ختم کړو، او P.L.O والاد ضياء الحق د ظلم نه لبنان
 تړوتښتيدل، چونکه شاه حسين د مغرب لوی ايجنت دے،
 او خاصکي دامريکي، او بل که P.L.O د شاه حسين
 تخته اړولې واچي، نو د دوی په لاس لوی ملک ورتلو

او دامريکي چي اسرائیلو د پائ لويه خطر و دهغه
 وخت د سياست مطابق سویت يونين ته يواهم ځای په
 لاس ورتلو، نو دغه خطر دوی د ضياء الحق او پاکستاني
 د کرايي فوج په ذریعہ ختم کړ، نو په دې وجه د ضياء
 نه د شاه حسين نه علاوه، امريکه سى، ائی، اے، او
 يهودي موساد خفيه اداره ټول د ده نه خوشحال وو
 چې څه وخت پاکستان ته راغی، او بيا بهتو په قدرت
 راغی، نو د تېکا خان نه پس د نور و جزالانو نمبر و چې
 کمانډر انجنيان شي، مگر شهزاده ولي عهد طلال او دده
 ميرمنې په سفارش په بهتو باندې زور راوړ و چې
 د دې کمانډر انجنيان کړي، بهتو چالاکی و خود لته خطا
 شو، نو د ضياء الحق په راتګ، امريکه، اسرائیل يعنې C.I.A
 او موساد دواړه، خوشحال وو، ولي په دې چې د
 بهتو خوله خپله نه وه، د لیونی سپي غونډې ئې
 هر چا ته اچوله، او د اسلامي بهمنو خبرې يې
 کولې، نو C.I.A خپل زور يار ور ته تيار کړ،
 د بهتو تختہ يې په ورواړوله.

چې ضياء الحق په قدرت راغلو، نو د ده په يوه
 وخت د دوه قوتونو سره جنګ نه شو کول، يعنې،
 د P.P.P، سر او N.A.P سر او بل دده جګړه خو

د ۲۰۲ - ۲۰۲ ، سر و ه ، ددوی نه یې کرسی نیولې وه ،
 او ۲۰۲ - ۲۰۲ او بهتو د ۲۰۲۰۲ سر نه پر ظلمونه کړي وو ،
 نو دغه قدرتي خبره ده چې ضياء الحق به ۲۰۲۰۲
 سر روغه کوله ، چې کرسی یې مضبوطه شي ، همدغه
 وجه وه ، چې ده د حیدرآباد سازش کس ختم کړو ، د
 ۲۰۲۰۲ مشران بشمول ولي خان آزاد کړل ، او بهتو
 یې دښه کړو ، دغه د ضياء الحق د نیپ سره ښکېره نه وه ،
 بلکې دده مجبوري وه چې ځان ته محاذ یو کړي ، نو
 د ضياء الحق دغه مجبورې ځینو خلکو د نیپ سر ملګرتیا
 باندې تعبیر کړه ، چې دغه قطعاً غلطه خبره وه ، ولي
 خان د جیل نه پس هم د مارشلا مخالفت کولو ، خود
 بهتو ظلمونه وریادوو ، اوس ضياء الحق د لویو لکۍ
 په لاس کښې ونيوله ، چې لکۍ یې پرېښوده ،
 لویه دوی خوړل ، او که نه یې پرېښوده ، نو دغه
 چوکیداري مشکله وه ، دا ځکه چې د بهتو په خوله کښې
 د پر پالت و ، او مغرو و ، دده خوب او خاطر کښې
 نه وه ، چې دے به پهاښي شي ، نو ځکه یې جیل دننه
 عدالت او هر ځای جګړې کولې ، پنجا بیانو دے
 اوس د فرنج لیدر غوندې استعمال کړے و ، نوريې
 پکار نه و ، یو ځل چاورته وئيلي وو ، چې هلکه په پنجا بیانو

باندې اعتبار مه ڪړه ، دوى ٻه ډاکټر خانصاحب باندې
 ون يونټ جوړ کړو، بيا ې قتل کړو، ده ځواب ورکړې ؤ،
 چې (میں وہ بیوقوف کتا نہیں ہوں جو روٹی کے ساتھ
 سوئی کھاتا ہوں) خو چې د پهاښي په تخته يې درولې
 ؤ، نو وړيا دشوي به وي، چې يوه ستن نه بلکې په سلها
 هې وړخوړې، چې څه وخت اپريل ۱۹۷۹ کښې حکومت پاکستا
 بهتو پهاښي کړو، د جرمن يو اخبار BILD ليکلي وو،
 چې د پاکستاني وزير غظم قيمت پنځه مارکه ؤو، دا ځکه
 چې هغې چوپړي ته دوى ۲۵ روپه مزد ورکړې ؤ،
 چې بهتو يې پهاښي کړې و، نو ځکه پاکستاني جنرالانو،
 دخپلو خارجي استاذانو په اشاره د ليوه نه ځانونه خلاص کړل.
 چې نسيم بي بي. په کاميابۍ سره بهتو او P.P.P ځا
 ته ورسول، ددې نه يوه ليډر جوړ شوه، او په خپل
 همت جوړه شوه، نو دلته ښې کښې ددې خلاف مخالفت
 پيدا شو، چې دغه ښځه ده د ښځې دپاره په کورناسته
 پکار دے، سياست د ښځو کار نه دے، او ځينو خو
 به دا خلافتو نه غورځيدلې خبرې کولې، دغه تنک
 نظري ډله د بي بي ځکه مخالفه وه، چې بي بي پردې
 نه کامياب سياست وکړو، دوى to be or not to be
 مرض کښې اخته وو، نو ځينو خو به ځانو ته طرقي پسند

ويئل، د سنجي اونر د برابر و حقوقو خبري به يې کولې،
 خو په عمل کښې د نسيم بي بي په حق کښې د دوئي او يوجا هل
 د جماعت د مولا، په خيالونو کښې فرق نه و، دوئي ويئل
 يوڅه او کول يې بل څه، په دې پر وپيکتله کښې تش په نوم
 د خداي په قهر ککړ کميونستان په ټولو نه مخکښې مخکښې
 وو، چې د دوې مرکز ونه، کراچي، لاهور، پېښور، او
 کابل و، نو دوئي کونښن کولو چې دولي خان د قيد نه فائد
 واخلي، بي بي وار خط کړي، دوئي به په چلول باندې
 په N.A.P قبضه وکړي، مگر بي بي داسې بي بي نه وه،
 چې دوئي ويرو لائي شوائ، بي بي دوئي ډېر زړو پيژندل
 N.A.P په وخت کښې چې بي بي دوئي شړلي وو، نو
 حيني کمونستانو ماته ويئل: چې ولي خان د C.A سره
 دے، او نسيم بي بي يې هم مېر وه، ما ورته ويئل،
 چې عجيبه کار دے، چې سي، آئي، اے خپل ايجنټي
 ولي خان په حيدرآباد جيل کښې ساتي او ته انقلابي د
 امريکي دشمن قصه خواني کښې چکري لگوي، دغه
 خبره ما مختيار باچا ته کړې وه، ما ورته ويئل، چې ما
 ته تاسو د C.A والا ښکار ې، چې د دوئي په مادم ونه
 چلیدو، نوزه هم بيا د C.D سره شوم، د دوئي،
 تار به د کابل نه خوځيده، خو کابل کښې داسې استادان

و و چې دوئی به ښکاره دغه کار نه کولو، د دې استازانو نه ځنې نن سبا ملي قطار کښې سم شوي دي، اول کښې د دوئی خیال و چې، بس ولي خان به حیدرآباد کښې ختم شي، نو مشرګري به زمونږ په لاس راشي، نو ځکه دوئی بي بي بدناموله، مګر د N.A.P اکثریت خو د دوئی په لاره نه تلل، چې څه وخت افغانستان کښې اپریل ۱۹۷۸ کښې بدلون راغی، نو دوئی دولي خان او نسیم بي بي پسې خپله پروپیګنډه نوره هم تیزه کړه، او د کابل کونستانتو ورسره ګډ کولو.

اول سرکښې د دوئی کونستین و چې لطف اپریدے را مخکښې کړي، او د نسیم بي بي او افضل خان لالا څخه ونیسي، چې په دې کښې کاماب نه شول، بیا دوئی د افضل خان او نسیم بي بي د چنگولو پروګرام جوړ کړو، دغه ټول تارونه به د کابل نه خوځیږي، چې دې کښې د N.A.P ښه تکره تکره خلق وو، (يعني اس حامي سبنگي هين) نو دوئی تر دې حده پورې لاهل چې دولي خان او نسیم بي بي، ترمنځ یې د راز پیدا کولو کونستین یې وکړو، خو دوئی ناکام شول، بیا دوئی تر بزنجو را تاو شول، دهغه نه یې د ایشیا پلار جوړ کړو، خو هغې زړه دوئی وپیژندل دوئی ته یې وویل چې تبتی، دغه داسې کونستان وو،

ڇي دوي ڪنهي ڊپر ڊپاڪستان ڊپوليس خلڪ وو، تش د
 بي خبره خلڪو ڊپا ڇ دوي د ڪمونيزم ڊهول و هلو، په
 حقيقت ڪنهي دوي ٽول ايجنٽان وو، خاصڪر مهاجر او
 پنجابي ڪوستان، ۰ ماته امين خٽڪ صدر N.A.P ڪراچي والا
 خبره ڪوله ڇي، اول سر ڪنهي مونزه قوم پرست ڊپرساده
 وو، دوي ته موهرڇه په حواله ڪري وڌو، دوي، ڄو
 ڪسان وو، ڇي مسله به راغله، دوي ڪنهي به ڇا آواز
 وڪرو ڇي (يه ڪميٽي من فيصله ڪريگا) ڇي ڪميٽي ته به راغله
 نو نيم نه بلڪوستان ڪم وڌو، فيصله به دوي به مرضي نه ڪيده
 نو دوي به بيا زمونڙ سر چل وڪرو (که نهي يه سب ڪميٽي
 ميں فيصله ڪريگا) په سب ڪميٽي ڪنهي به ٽول دوي وو، نو
 دغسي به ڇپ ڇا لاکي ڪوٺي، امين خٽڪ وٺيل ڇي ڇا دوي
 دے چل ته خيال شو، نو ما به ورته وٺيل، ڇي نهي نواز بهت
 صاحب، يه ڪميٽي او سب ڪميٽي ميں فيصله نهي هونگا بهادر ڊپر هونگا
 دلته خو به مونزه ڊپر وو، فيصله به د قوم پرستو په
 خوبه و شوه، ڇي دوي ڇا لاکي نوره نه چلیده، بيا ئي
 ما پسې پروپيگنڊا شروع ڪره، ڇي امين د (Cid) سرے
 دے، ڇي حقيقت ڪنهي د روستو نواز بهت ڇي ڇا ته بي
 ڪوستان وٺيلو، ڊپاڪستان ڊپوليس سرے وڌو، ڇي N.A.P ڪنهي
 ڪامياب نه شول، نو دوي زمونڙ په خوارى جو ڪرے

پښتون سستود ينش فیدرشن ته مخ واپړو، او پاک اوښتوني
 هلکان دوي گمراه کړل، په غلطو لارويي سرکړل، چې دے
 کښې حما خوانه ملگري افراسياب خټک او مختيار باچا هم
 پاک ندي اود کابل سابقه مهاجر کورو هم برابر پکښې ککړ وو
 چې چا سره دولی راوسته .

افغانستان کښې د باچا خان بیا استوګنه

اپریل ۱۹۷۸ ز. خپری بدلون

چې کوم طوفان ۱۹۶۸ کښې د صدر ایوب خان، خلاف راپورته شوی ؤ، د هغې دوېر دور رس نتائج وختل، - مارچ ۱۹۶۹ کښې دده بستره یو بل جنرال یحیی خان کول کهه یحیی خان ون یونټ - مات کړو، چې دغه N.A.P او P.O.F بنیادي مطالبه وه، بیا یې د سېمبر ۱۹۷۰ کښې پاکستان په ټول تاریخ کښې صفا او غیر جانبدار انتخابات وکړل، او بیا یې مارچ ۱۹۷۱ کښې د خپلو کړیو استخباراتو نه انکاری شو، یا مجبور شو، اکثریت کوند عوامي لیک ته اختیارات د بهتو او پنجا بیا نو د سان ش په وجه ور نکړل، چې نتیجه یې، خانه جنګي شوه، او د سېمبر ۱۹۷۱ کښې جنرال اراڼه (ARORA) بنگال واخیستو، هم د غسې د جناح پاکستان مات او ختم شو،.

جناح ویلي وو، چې هند کښې دوه قومونه دي، چې یو هندو دے او بل مسلمان، نو هند دې هم ددوې په نوم

تقسیم شي، چونکه دروئ په قول، دهند تقسیم اقتصادي جغرافیائی نه و بلکې، مذهبي و، هم په ده ې بنیاد - دروئ پاکستان دهند نه جدا کړ و، مگر ۱۹۷۱ کې ې پاکستان په اقتصادي قومي او سیاسي بنیادونو مات شو، مذهب ددې قابل نه شو، چې په خپل نوم باندې د پاکستان یواله وساتي، یعنې د بنګالیانو جنګ د مغرب سر په دې نه و، چې دروئ ته مذهبي آزادي نشته، بلکې په دې باندې وه، چې دمغربي پاکستان والا د بنګله دیش دولت لوقي، یعنې مسله اقتصادي وه، مذهبي نه، او دهند تقسیم مذهبي و، اقتصادي نه و، نو مذهب ددې قابل نشو چې پاکستان یو وساتي، اقتصاد ترې زور ور شو، نو ددې سره، (*Two nations The ory*) غلطه ثابت شوه، دهند تقسیم غلط ثابت شو، او باقي پاکستان هیڅ اخلاقي او قانوني بنیاد نه لرلو، چې پاتې وی.

مگر ددې باوجود د NAAP او باچا خان د بهتوسه د نوي پاکستان، جوړولو کې هر قسم د د کولو پیکش وکړ و، مگر بهتو حرص اخیسته و، د دوی سر ې ستان واخیسته. دده په ځای جنرال ضیا الحق راغی، نوضاً الحق دخپل ځان د تینګولو د پام اسلام ته کوتي واچولې، د خلکو نه یې تپوس کولو، چې تاسو اسلام غواړئ؟ خلکو

ورته وويټل، چې هو! بس ده وويټل: چې تاسو اسلام ته ووت
ورکړ، د دې مطلب دغه شو، چې تاسو ماته راکړل، هم په
دې طرز ټي ځان ته جوان پيدا کړو، چونکه باچا خان
دېر يو ډاډمن شوې ؤ، او بل پښتون قوم دې اتفاق په
مرض ککړ و، دوي احسان فراموش وو، دوي ولي خان
او نسيم بي بي پسې داسې بي بنياده پېر وپيگندې شروع کړه
چې ددې سر دوي، د باچا خان زړه ته صدمه ورسوله
باچا خان په دې پوه شو، چې د بې وطن کښې ماته،
څوک د خدمت موقع نه راکوي، او پښتانه کور په کور
مشران شوي دي، نو ده غوښتل چې خود ارام وږي
په خپل کور جلال آباد کښې تيرې کړي.

مگر د دې ځل حالات داسې نه وو، چې څه وخت د دې
دسمبر ۱۹۶۴ کښې کابل ته راغلی ؤ، افغانستان کښې شاهي
خته شوې وه، د سردار داود خان تر مشرکۍ لاندې
صدارتي نظام ؤ. داود خان چې کوچي و عدې ۱۷ جولای
۱۹۷۳ د کودتي نه پس کړې وې هغه ټولې يې تر شا اچولې وې
د پښتونستان نړيواله کار شوې ؤ، د روس نه يې په چلول
ځان خلاصولو، د سعودي عرب، مصر او ايران، چين
او امريکه او پاکستان په ډله کښې يې ځان شاملوه. په کور
دغه ورته حالات خراب ؤ، لاندې پښتنو کښې يې محبوبيت -

بایللے و، نو نه یې ولي خان خوښ او نه یې اجل خټک اونه
 باچا خان، بس ده غوښتل چې د پاکستان سره تعلقات جوړ کړي
 نو^{چې} ۱۹۷۶ کښې پاکستان ته لاړو، مگر چې خه وخت د ۱۹۷۸ په پیل
 کښې باچا خان خپل کور، جلال آباد ته بیا راغلو، نودده په راتگ
 داود خان خوشحاله نه و، ماته د داکتر نجيب صدر سابقه -
 افغانستان والد صاحب اختر محمد کاکا خبره کوله، چې خه وخت
 باچا خان جلال آباد ته راغی، نو داود خان د پر په مشکوک و،
 نو نه یې وېالم ماته یې وویل: چې (باچا خان برای چی آمده)
 ما ورته ویل چې باچا خان کمزور ۛ شوی او بلوا شوی
 د ۛ دارام دپاره راغلی دے، او بل د لاندې پښتنو نه کله -
 من د ۛ، ویل یې چې سردار صاحب د پر وار خطا او^{چې} وې
 و، کما د لائل یې نه منل، په اخر کښې یې راته وویل چې
 باچا خان برای سیاست آمده، نو دغه حال د افغانستان د حکومت
 و، چې دوی د هرڅه نه د اړیدل.

په کور دننه خلقيانو او پرچميانو ورته اتفاق وکړو،
 او مولایانو خو یې د اول نه مخالفت کوو، داود خان چې کوچي
 وعدې د پښتونستان په باره کښې کړې وې، او د افغانانو
 د آبادۛ متعلق یې کړې وې، یوه یې پور نه کړ، بلکې د
 مخالفینو دپاره یې پل چرخي زندان ورته جوړ کړو، چې افغان
 مسائل یې په دې حل کول، چې خه وخت په دے جیل کار شروع

شو نو ما ته نیکه محمد خان وکیل صاحب ورځیل، چې دغه موخه
 ته جوړوي، افغانستان ته د کارخانې، بندونو او سپرکونو
 ضرورت دے، مگر محمدزیانو ته د زندانونو ضرورت د
 چې خپل مخالفین پکښې واچوي، نو دوی د افغانستان د
 ضرورت نه مخکښې په خپل ضرورت باندې کار کوي نوځکه
 یې د سپرک نه مخکښې په جیل (زندان) جوړولو باندې پیل
 وکړو، اوبل داود خان د اقتصادي مسائلو سره مخامخ و
 خلک په مزدورۍ پکښې ایران او د عربو ملکونو ته په منډه
 وو، د اکتوبر ۱۹۷۳ د عرب اسرائیل جنګ او بیا د تیلو بندش
 په حقیقت کې دریمه نړۍ ته ډېر زیان ورسولو، چې هغه
 کې افغانستان هم و، داځکه چې تیل قیمتي شول نو عربو
 ته دولت را روان شو، او شهشاه ایران یو ناڅاپه د ډېرو
 پیسو خاوند شو، نو ورسې یې د منطقي د ملګرې خوبونه
 ولیدل، مغرب د خپلې مشینرۍ د قیمتونو جګولو، په ذریعہ
 د دې بحران نه ځانونه بچ کړل او عربو او یا په بله معنی د تیلو
 هیوادونو ویرانی ته لاس کړو، سرک، پل، کوډ، کارخانه
 توپک، جهاز، په اخیستو یې پیل وکړو، دغه شیان د
 مغرب په کارخانو کې جوړیدل، د دې په ذریعہ دوی
 په بې روزګارۍ باندې قابو وساتله، چې څومره د تیلو
 هیوادونو آبادۍ کولې او اسلحې به یې اخیستې. په هغه،

پيمانه به په مغرب کښې بې روزگاري کميده، او کارخاني
 به شپه ورځ رواج وي، چې د تيلو هيوادونو ضرورتونه
 پوره کړي، مگر د درې نړۍ هغه هيوادونه چې نه يې تيل
 لرل، او نه يې صنعت، نو دوی د بل جرمانه شول، يواځه ته
 د تيلو قيمت په جگ شول، او بل اړخ ته مغرب دخپلې مشينري
 قيمت په دبل کړو، نو دوی د سختو اقتصادي ستونزو
 سر مخامخ شول، چونکه ۱۷ جولای ۱۹۷۳ کښې داود خان زوی
 اکتوبر ۱۹۷۳، د عربو اسرائيلو جنګ و شو ورپسې د تيلو قيمتونه
 جگ شول، اورپسې د مشينري نو داود خان په يو وخت د دوه
 طرفه په اقتصادي، جال کښې، کير شو، دا ځکه چې افغانستان
 نه تيل لرل، او نه مشين، نو د دې سر ځلک پر ديو هيواد و
 ته په منلې شول، او بل مصيبت د داود خان دغه و، چې
 دده کودتا ملګري کونستان وو، نو دوی غوښتل چې افغا-
 نستان د سويت يونين حلقه اثر کښې وي، او په يوه شپه
 يې افغانستان آبادولو، او بل اړخ ته داود خان د پښتونستان
 مسئله ګرمه کړه، او دلاندې خلک يې د پراميد و نه جوړ کړل
 او د دوی خيال و چې اوس دغه کار کيږي مګر فروري
 ۱۹۷۵ کښې چې په N.A.P پابندي ولګيده او مشران يې،
 ټول زنداني شول، نو دکابل محمد زيانو رو رو او په چل
 ول باندې د پښتونستان مسئله سره کړه چې دوی کښې د-

ټولو نه لوی مخالف د پښتونستان، د داود خان کونړ رود
 سردار نعيم جان وو، او بل روس داود خان ته وييلي
 وو، چې موږ به د پاکستان او مغرب سره تعلقات نه خرابوو،
 بلکې پوښتنه معنی د پاتې پاکستان هم ۱۹۷۱ کښې دروس په،
 وجه پاتې شوی دے، چې روس هند ته وييلي وو، چې
 باقي يعنې مغربي پاکستان نيول به روس ونه مني، نو اندازگاندي
 باندې چې نور راوړے و، چې يک طرفه جنگ باندې وکړه
 دا حکه چې روس هم نه غوښتل چې هند لوی شي، او مسلي يې
 خلاصې شي. د هغې وختې نقشې مطابق روس بيا د هند
 کاونډي کيدو، چې د هند نه روس ته پخپله خطر جوړيدو
 او په دې قدم باندې دروس نه امريکه هم خوشحاله وه،
 صدر امريکه رچرډ نیکسن دروسې مشر برېښنا شکر په ادا کړې وه،
 نور روس نه غوښتل چې پاتې پاکستان مات کړي، او د پاکستان
 د ماتيدو نه بغير د لوی افغانستان جوړيدل ناممکن وو، دروس
 به په پرائيويت مجلسونو کښې د پښتونستان خبرې کولې، مگر
 چې خبره به حقيقت ته لاړه بيا به دوئی په شاه شول، او بل
 ۱۹۵۳ نه تر ۱۹۶۳ پورې داود خان وزير عظم و، نو هغه
 وختو کښې سوېټ يونين مشرانو د پښتونستان د همايت خبرې
 کړې وې، او دوئی وجې هم درلودې، يوه دغه وه، چې
 سوېټ جگړه او د امريکې او سوېټ يونين رقابت تانه تانه و

د سرمايه داري او ڪمونيٽم جنګ وٺ، اوبل هغه وخت پاڪستان د
 سيټو او سيټو فوجي تر نونو غرے وٺ، چي دغه ٽولي
 معاهدي د سويت يونين او ڪمونيٽم خلاف وې، نوڅڪه
 خرو شيف د پښتونستان خبره ڪوله، چي څه وخت ۱۹۷۳
 کښي د داود خان وزير عظمي خټه شوه او بيا ۱۹۷۳ کښي به قدرت
 راغي، نو دې مينځ کښي لس ڪاله تير شوي و، نو جهاف
 او منطقي سياست بدل شوه وٺ، پاڪستان مات شوه وٺ،
 د فوجي معاهدي نه وتلي و، سابق سوئيٽ يونين کښي
 خرو شيف په ځاي بریٽنيف ٻي مالکي او مغرور او کم
 عقل او بيوقوف روسي راغل وٺ، دچين او روس په مينځ
 کښي ناچاقي، وه، روس غوښتل چي د يورپ او مرکي س
 تعلقات ٻڻه ڪري، چي داود خان د وٻار په قدرت -
 راغي، دده خيال وٺ چي اوس خو راس ڪمونسٽان هم
 دي، روس به اړ ورو د پښتونستان حمايت ڪوي
 خو چي څه وخت مسکو ته په دوره لاړو، نو وږي ليدل
 چي بریٽنيف، په دې مسله کښي هيڅ دلچسپي نه لري،
 بلکي اولته وږي ورته د «*ASIAN security plan*» ورته
 پڻ کښي ڪري، نو داود خان ډېر خواشيني د روس نه واپس
 راغلو په روس يي زور نه رسيدو، نو ددوي گوت
 ايجنٽان يي وار په وار د حکومت نه وشرل د ڪموسٽي بلاڪ

نه ځي خپل تعلقات کښول ، او سرمايه داري بلاک سره ځي لاري
 جوړولې ، دغه موقعي ته شهنشاه ايران تيارناست
 و ، ده د داود خان سره د اقتصادي ککړ وېدي وکړې ،
 همدغه شان سعودي عرب ، او نورو عربي ملکونو د
 داود خان د پښماني تر دې حده پورې لاره ، چې اچل خټکه
 يې په کابل کښې ځي کاره کړو ، د پښتون ملي خوانان
 ځي ټول په جلال آباد کښې يوکيپ کښې يو قسم نظر بند کړل
 داسې واليان او افسران يې مقر کړل چې هغه ټول د
 پاکستان ايجنټان وو . او د پښتونستان د تحريک مخالفين وو .
 لکه عبدالله خان وردک والي ځي ننګرهار کړو ، چې د
 ډېر سپک او ضدې پښتون سره و ، د خپلې نوکرۍ
 د پارت د خپل پلار مرکز ته هم تيار و ، کابل کښې رو
 رو ضلعي پښتونستان ډله ، چې مشرګري يې سردار نعيم
 جان کوله دومره زور ور شوه ، چې دوی په چل ول ،
 باندې ، ټول هغه خلک د اهمو ځايونو نه لرې کړل ، چې د
 هغوی نه دوی ته خطر وه . دوی اول سرکښې د سرحداتو
 وزير باچاگل خدران لرې کړو ، ليبيا کښې سفیر کړو
 بيا يې گلبدین حکمتيار سره دوی رابطه جوړه کړه
 د دوی په اشاره گلبدین په پنج شيرکښې بهونه خلاص
 کړل ، چې د دې سره د دوی په لاس لويه بهانه د ميجر-

فیض محمد خان محسود وزیر داخله افغانستان خلاف -
 وراغله چې دے افغانستان کېني استحکام نه شي راوسته
 ددې سره قدیر پولیس دوي د افغانستان وزیر داخله
 کړو، او فیض محمد خان یې یو ځای کار ځای یعنې وزیر -
 سرحدات کړو، چې دلته وخت نه پس یې په انډونشیا کې
 سفیر کړو، همدغه شان یې نور افسران لرې کړل، نو ددې
 سره د داود خان او پرچمیانو، او خلقیانو تعلقات کشیدل،
 اوس د داود خان اړادې ډېرې خطرناکې شوې، پرچمیان
 او خلقیانو ورته اتفاق وکړو، که څه هم دغه دمکر اتحاد
 و، مگر داود خان د جبر نه دوي مجبور وو.

نو امریکې نواز خلک د حکومت په اهمو چوکیو
 کیناستل، چې ددې سره روسیان رو رو یې ارامه شول.
 او بل هغه ملي پښتونستاني افسران چې دوي د داود خان
 نه ډېر امیدونه وو دوي افغاني نوکر شاغې کېني ورننوتلې و
 نو دوي هم د داود خان خلاف شول.

اوس افغاني بیوکراسۍ داسې کارونه شروع کړل
 چې ددې سره د داود خان زوال ډېر کېنډے شو، هغه
 داسې چې دده ورور سردار نعیم جان او دفاع وزیر
 روسولي، او د مالي وزیر وحید الله، او وزیر داخله
 قدیر پولیس، چې دوي ته به خلکو کیچن کیښته وئیلو، نو

دوئ بغیر ددې نه چې افغان فوجي بیوکراسي چا نه کړي، چې
 څوک، څوک دي، په قوم شپه کېنې یې په مرکز ژوبله پیل وکړو
 دوئ اوس د پښتونستان لوی طرفدار ډاکتر نیاز محمد خان په
 پکتیا کېنې شهید کړو، او دعوی یې په مولایانو وکړه، چې دوئ
 دغه کار وکړو، چې دغه بالکل دروغ وو.

بیا دوئ یوبل د پښتونستان طرفدار میجر عطا محمد ابریک
 کابل کېنې شهید کړو، چې هم دوئ په مولایانو ورواړو،
 چې داهم دروغ وو.

او اخیږي د پرچم دې مشهور عالم اوسیا ستدان،
 استاد خیبر شهید کړو، ۱۶ - اپریل ۱۹۷۸ د خیبر د مرکز وړ
 وه، او جنازه ۱۷ - اپریل وه، چې ددې سر دوئ د پهلانسی
 پرې پخپله خپلو غاړو ته واچولو په دې باندې خلق گوند
 واړ خطا شو.

چې څه وخت باچا خان جلال آباد کېنې د خیبر د شهادت
 نه خبر شو نو ده فیصله وکړه چې د دې به دده په جنازه کېنې
 گډون کوي، نو ددې سر د کابل د گوندستانو نه دده غټ
 شول، چې داود خان هرڅه کوي، خودغه به هیچرې ونه
 کړي، چې باچا خان د جنازې جلوس کېنې وي، او د دې
 د زې په وکړي، نو ددې سر د پر خلق د خیبر په جنازه
 کېنې شامل شول، کېنې که باچا خان شرکت نه وې کړې، نو -

د دوی دا پروگرام وو، چې جنازه باندې یې د زې کولې
 خو د باچا خان د فیصلې په وجه دوی دغه کار وځنول
 د حالاتو پټه ددې نه لکي، چې ماته روستو طور لالې ووتل
 چې د افغان وزیر دفاع رسولی تیلیفون اجل خټک ته راغلو
 او ما واخیستو صفایې راته وویل، چې حالات ښه ندي
 نو تاسو زموږ میلمانه یئ او ستاسو د ساتنې ذمه واری زموږ
 ده، نو خیال وکړئ چې جنازه کبې شریک نه شی، بلکې په
 صفا او خوږه ژبه کبې یې ورته وئیلی وو، چې مه ورځئ،
 چې په دې باندې د اجل صاحب نه روستو ډېر پرچمیان،
 خفه وو، چې باچا خان د خیبر په جنازه کبې شرکت
 وکړو، مگر اجل صاحب ونه کړو، دوی دې ته نه کتل،
 چې د باچا خان او اجل صاحب په پوزشن کبې ډېر لومړنی
 و، او خاصکر سلیمان لائق ډېر خفه و، چې روستو
 بیا پرچمیان په قدرت راغلل، نو دوی دغه بدل د اجل -
 صاحب ته داسې واخیستو، چې دوی ورته صوفي جمعه خان
 لاس کبې کړو، اجل صاحب به یې په تنگولو، بلکې صوفي
 جمعه خان پخپله هیڅ حیثیت نه وو، د دې د اجل صاحب
 یو عام معمولي شاگرد و، بلکې سلیمان لائق ورته لورهم ورکړه
 او زوم یې کړو، او یو بل ابواب خان خان کا کا ځنی جوړه
 کړو.

با هر حال حالات دېر خراب و ، د جنازې نه پس او ورپسې
 مناظرې شروع شوې ، داود خان د خلق گوند د سرمېرى
 ۲۵ - اپريل ۱۹۷۸ کښې گرفتار کړل ، چې هغوى کښې مشهور
 نور محمد ترکى ، بابرك کارمل ، حفيظ الله آمين ، سليمان لائق و ، په
 دوى باندې هيچا احتجاج ونکړو ، مگر د دوى قيمت ښه و ،
 چې حکومت يې وقوفى وکړه ، ماښام حکومت په ريډيو او
 ۷ - T باندې علان وکړو ، چې د خلق گوند د غړيو ټول
 لستونه او فهرستونه زمونږ په لاس راغلي دي ، زمونږ د پېچې
 او منگولو نه څوک خلاصيدلای نه شي ، چې دغه دوى صرف
 د خوف اچولو دپاره دروغ وويل ، مگر په عمل کښې د دې ،
 سره فوجي خلقيان وارخطا شول ، چې اوس به مونږه شرموي
 او په بې عزته مرگ به مرو ، نو راځئ چې په نړه وجنکېږو ،
 دوى خپل فوجي ملگري خبر کړل ، چې صبا حمله ده ، يا
 په عزت مرگ ، او يا کاميابي ، د دوى مشرگري وطن جار ،
 کلاب زوى او کرنل قادر کوله ، دوى کالج وختي ۲۷ اپريل
 ۱۹۷۸ کښې په داود خان حمله وکړه ، چې ماښامه پورې سخت
 جنگ وشو ، او ښه خونړى جنگ شو . وطن جار او د دوى ملگري
 کامياب شول ، داود خان د افغانستان نه د هېښه دپاڅخه شو
 د دې سره د محمد زيانو دورهم پاتې ته ورسيدو ، انقلابي
 فوجيانو خپل خلقي مشران د زندان نه خلاص کړل ، او دغه

شان دخلق گوند سياسي لائبرې راوخته ، افغانستان کښې دنور
 انقلاب يا په بله معني د نور بدبختي راغله ، چې نه صرف يې -
 افغان اولس د بدبختيوسه مخامخ کړو ، بلکې ټول جهان کښې يې ،
 دوريس ، تبديلي راوستې ، کمونستي سيستم کښې دغه اخري کودتا
 وه ددے سر دمغرب او مشرق د *Nato* او *Warsaw Pact*
 د فوجي پهلواني ميدان دافغان خاوره جوړه شوه ، هندوکش
 کښې افغاني وينې روانې شوې ، لينين او کمونيزم هرڅه په
 افغاني بزکشي کښې وبایلل ، د کمونيزم مرکز هم په افغانستان
 کښې پېښ شو .

د خلقیانو او پوځیانو بزرګشتي

ترهګي او بېرک کارمل

چې څه وخت ۲۷ اپریل ۱۹۷۸ د ثور بدلون راغی دغه وخت زه جرمني کښې وم ، په یورپ او امریکه کښې لکه څوک اېتم بم وچوي ، دغسې زوی او شور جوړ شو ، ټوله شپه او ورځ بل څه په ریډیو او T-V کښې نه وو صرف دغه خبره و ، چې کمونیزم په افغانستان کښې راغی ، او قسما قسم بهرني به کېدې ، هر عالم به خپلې دخیالونو اسې ن غلولې ، دافغانستان نه یې یو ډیو جوړ کړو ، چې دغه به اوس ټوله ایشیا خوري ، او ځینو عالمانو خو تر دې حده پورې پیش کوي وکړي چې سویت یونین د افغانستان په لاس کړمو او یو ته ځان رسوي دغه یې اول قدم دے ، او ځینو به ویل چې کومه نظریه یا مذهب کابل ته راغلی دے ، هغه بیا تر بنګاله پورې تلې دے او ددې بدلون وړانګې به تر انډونیشیا پورې رسي ، دپاسه به افغانستان وي د مشرق د غاړې به ویتنام وي ، دوی به دغمر

ټوله اشياء کښې کمونيزم خور وي، افغانستان د ايشيا زړه
 دے، چې زړه باندې کومه نظريه قبضه وکړي، نو
 ددې اثرات ټول وجود ته رسي.

مگر دهغې وخت سر الماني عالمانو دغه خيال وو،
 چې مغرب ته هغه غلطې نډه پکار، چې کله دوی، د فېدرل
 کاسټرو کيو به خلاف وکړه چې دوی د سويت يونين غېږ ته
 واچولو، نو دوی کښې د ډېرو داخيال و، او خپل سياسي مشرانو ته يې مشوره
 ورکوله، چې افغانان ډېر آزاد خلک دي، دوی دهېډل لاس
 نه مني. نو پکار داسې دي چې افغاني کمونستانو سر رابډه پکار
 ده، چې دغه انقلابي دور تير شي، دوی به روځاے ته
 راشي، که چيري مونږ د دوی تنگ کړل، نو دوی به ضرور -
 ځانونه سويت يونين ته وسپاري، چې دغه به د مغرب د مفادو
 خلاف وي، مگر د مغرب سياست د امريکې په لاس کښې و،
 امريکيانو دغه نمونه نصيحتولو ته چيرته غوښتول،
 کاونډيو هيوادونو کښې لکه ايران او پاکستان کښې پورته
 آډې جوړې کړې، او روږي د داود خان دوخت بڼيدلي
 اخوانيان ورته C. i. A. منظم کړل.

« C. i. A » او برطانيه جاسوسي ادارې ټوله اسلامي او

عربي نړۍ کښې بهرني، وکړه، اخوانيان يې افغانستان ته.
 وليږل. اوبل د دوی په کور دغه حال و چې د تڼۍ او برک

مثال دهغي کونلې دغوايو يو، چې پښتانه متل کوي چې:

«د کونلې دوه غوايي وو، چې يو غوجل ته تنوځ نه، هغه بل دغوجلې ته ونځ نه» نو دغه حال ددوئې ؤ، دوئې دغه کونلې په ۱۹۶۵ کښې جوړ کړې ؤ، او دلته وخت نه پس سره بيل شوي وو، ديوي ډلې مشرگري نور محمد تره کي کوله او ډلې ډلې مشرگري بېرک کارمل کوله، چې ددوئې په گوندي پروگرام کښې هيڅ څه خاص بنيادي فرق نه ؤ، مگر ددوئې سوشلزم (Background) کښې له پر لوی فرق ؤ، پرچميان اکثره ښاري خلک وو، او شاهي بيوکراسي اولاد ؤ، دوئې کښې دوه ډلې خلک وو، ځينې پکښې تاجک پارسي بان وو، او ځينې هغه پښتانه وو، چې دوئې نږدې پښتانه وو، مگر کابل کښې ددوئې کلتوري، ژبني پارسي بان شوي وو، او بل هغه پښتانه وو چې دوئې غور خلک وو، او نوکر شاهي سر يې تعلق ؤ، نو دوئې هم ډيرک سر وو، ددوئې اقتصادي حالات ډير ښه وو، او هم دښاري ژوند په وجه دوئې ډير چالاک، او سازشي وو.

بل اړخ ته خلقيان کليوال خلک وو، او اکثريت يې پښتانه وو، او ځينې کليوال تاجک او هزاره هم پکښې وو، مگر ددوئې تعداد په اوږو کښې د مالگي و، نو ځکه باوجود د سياسي او نظرياتي پروگرام دوئې ديو بل سر تللی نه شول.

خلقیان دېر وچ کلک کونستان وو، او نه په خوله کولو جدو-
 جهدي کولو، مگر ددې په مقابله کېنې پرچميان داسې نه وو،
 دوی د هرې موقع نه فائده اخيسته، نو د ښاري افغاني کونستانو
 او کلیوالو افغاني کونستانو په منځ کېنې اختلاف راغلو، چې څه
 خود د دوی خپل قصور و، او څه ورته شاهي حکومت لمن و له
 بس دوی یو په بل پسې د پړو پیکندو توپي خلاصی کړې، دوی
 خپله ټوله انرجي په خپلو منځو کېنې خرچ کړه بهر ورته مولا
 نقاش کړی، د خلقیانو په نظر بېرک کارمل، د جنرال زوی
 وو، د شاهي کورنۍ ایجنټ و، د پرچميانو د پاره تره کې د ۱۹۰۹
 ایجنټ و، دا خلکه چې چیرته تره کې امریکه کېنې افغاني
 سفارت خانه کېنې څو میاشتې نوکري کړې وه، بس دغه د
 ده خلاف ثبوت په طور پیش کولو، حقیقت کېنې دیوې ډلې
 سره هم ثبوت نه و، بس دغه هوایي تورونه وو، چې یو بل
 باندې لگول، که چیرې د دوی پراتفاق و، نو دوی لوی
 قوت و.

د ۱۷ جولای ۱۹۷۳ کودتا کېنې پرچميان شامل وو، دا دود-
 خان په حکومت کېنې یې دېره برخه درلوده، او دوی په
 بیوکراسۍ کېنې دېر ورتوتل، مگر خلقیان بحیث گوند په
 حکومت کېنې شامل نه شول، مگر د داود خان د حکومت
 د مترقي قدمونو ملاتړ یې کوو، چې څه وخت پرچميان

حکومت ته کله شول، نو دوی بڼه امتحان ورنکړو، دوی هم
د شاهي مُردارې نوکر شاهي په څیر په (Bribery) یعنی رشوت باندې
پیل وکړدې سره د دوی نیک نامه ته ډېر زیان ورسیدو چې
څه وخت داود خان د دوی په شړلو پیل وکړو نو خلقو
کښې د دوی څوک هدر نه و، مگر د داود خان په حکومت
کښې خلقيان پاک پاتې شول، دا ځکه چې دوی بحیث کونده شامل
نه وو، چې څه وخت داود خان، خپل پر په بدلولو پیل-
وکړو، د سوشلست بلاک نه یې رورو د سرمایه داری بلاک
ته بڼه دی کولو، او د دې سر په پرچمیانو ته راغله، یوڅو
د دوی نوکري لارې، خلقو کښې یې عزت نه شول، او بل د
افغانستان خارجه سیاست بل اړخ ته روان شو، نو دوی-
چلاک خلق وو، سوچ یې وکړو چې څه علاج یې پکار
ده، د دوی د ځان وینځلو دپار بیرته د خلقو گوند سر
دیو کولو، پروگرام وړاندې کړو، چې د دې دوی ته د
فایده وي، یوه دا چې د داود خان پر میرته یواځې نه وي
او بل به دوی د دې په وجه د افغاني خارجه سیاست مخه
ویني، نو دوی باندې زور و، او بل د C.I.A او د ایراني سرکا
افغاني جاسوسي ادارو ته دغه مشوره وه، چې د دواړو
نه ځانونه خلاص کړي، نو هغه د پښتنو قتل و، چې
«چی بزې پاهنه شي، نوبیا په له مینه شي» نو اوس دوی،

پمن شوي وو، اوبل ددوئی استاد K.G.B ته درک لکيلے
 ؤ، چې د هوا رخ کوې غاړې ته دے ، ددوئی پي سره
 يوکړل، دمکر اوسانښ يواځه دوشو، چې دهغه اوله نيجه
 دثورو بدلون وو ، خو لکه چې متل دے چې: دغلوڅه
 خوږه ياري وه، خو په ویش پي تالا شوه. همدغه چل
 ددوئی سره وشو، ددوئی اتحاد داول دسره په سازش ؤ،
 بدنيستي او مجبوري په بنسټ ولاړ ؤ، اوبل پريشو، چې څه
 وخت د محمدزيانو حکومت نسکور شو، نو پريش په دوئی
 کم شو، هغه پخواني دبدنيته او دسيسو په بنياد ولاړ
 دښک نه دک سیاست بيا شروع شو، اوله ورځ ددوئی جنګ
 په دے و چې، ترکي نه پس به ببرک هم په ريلويو او
 ٢٠٧ باندې قوم ته خطاب کوي، حقيقت او جهاني رواج
 طريقه دغه ده چې، د هيواد مشر تقرير کوي، چې
 تره کی دافغانستان صدر ؤ، مگر افغانستان کې ددوئی
 دمکر دا اتحاد نه مخکېني گوندې مشرانو په بنياد تقريرونه
 وکړل، چې تره کی صاحب په پښتو وکړو، ببرک
 په پارسي وکړو.

دغه اول بحران خوددوئی حل کړو، خودغه دکلم
 کار دپاره نیک فال نه ؤ، ددوئی خپلې پښې ټينګې کړې
 نه وې چې دبنکشي دپاره، خلقيانو او پرچميا نويوبل

ته بډې ووهلې، اوبل هر يوه كوښښ كولو، چې خپل طرفه ران زيات كړي، نو ددې سر د ورو ډېر خلك گوندته راځد شول، چې داصلي اوکچه درك لگول پکښې گران شول که څه هم نوم به دتره کي او بېرک ياديد، مگر حقيقت کښې بزکشي دآمين او بېرک تر مينځ وه.

د سياسي علم په بنياد تره کي صاحب او بېرک ځني کمزوريان لرلې، د مثال په توگه ترکي صاحب يوکليوال سره دسياسي علم له نظره، کليوال سره رښتونه، وچ کلک وي، دے پخپلو نظرياتو ډېر ټينک وي، ددهوکې اوچپلوسى نه پاک وي مستقل مزاجه وي، چې څه وايي، هغه ئي مطلب وي، خپل ملگرو ته صادق وي، چې سياسي ژوند کښې دغه نمونه خويونه کافي نه وي، چونکې دے ښاري نه و، نوځکه دے چالاک اوچپلوس نه و، اوخپل اړخونه يې زر زر نه شو بدلولائ چې سياسي ژوند دغه تقضاء کوي، نو ترکي صاحب دنظر ياتي جنک دپاښ برابر سره و، مگر دحکومت کولو دپاره فېته نه و،

بل اړخ ته بېرک يو ښاري و، او د نوکر شاهي پيداول و، نو دے ډېر چالاک، زيرک او د حالاتو د بدلولو په په چل ښه پوهيده، نو ده به مسئله ډېره زر پيژندلای شوه، او دخولي، خبرې او عمل کښې به يې فرق زر معلوم

شو او دا استاد خواهشات به ډېر زړ وړ معلوم شول .
 نو ده به هغه کول ، چې دا استاد به خوښ وو ، د پردې
 مشاته د حالاتو درک ډېر زړ وړ معلوميدل ، نو ځکه ده
 «کارمل» هوسيا د ترکي په مقابله کېنې سم پيژندلي وو ، مگر د-
 بناري ژوند په وجه ده څه کمزوري لرل ، چې هغه
 مستقل مزاجي ، رښتونواله ، پياوړتوب و ، چې د دې
 دې نه محرومه و ، نو دې نظرياتي ژوند د پار فېټ نه و .
 مگر د حکومت کولو دپاره فېټ وو ، همدغه وجه وه چې تره کی
 نظرياتي جنگ کېنې بريال شو ، مگر حکومتی جنگ کېنې يې وبايلله .
 مگر آئين صاحب د سياسي علم په بنسټ د دوی دواړو نه
 خطرناک و ، هغه ځکه چې ده کليوال او بناري يوکراسي
 دواړه خاصيتونه درلودل ، يعنې بناري چالاکی او کليواله
 بد معاشي ، اکثره هغه کلي چې لويو لويو بنارونو ته نږدې
 وي ، نو د دې اوسيدونکي ډېر خطرناک وي ، دا ځکه
 چې دوی په خپل وجود کېنې په يوه وخت دوه عادتونه
 ځای کوي ، دواړه ژوندونه پوره نه وي ، بلکې نیم ، نیم
 يې خپل کړي وي ، نو ځکه نه پوره بناري وي او نه کليوال
 نو دغه دوه ډوله خاصيت يو خطرناک شکل جوړوي ، او
 اکثر غیر سياسي خلک بد معاشان وي ، چالاک ، کنډکپان او جيب-
 کتر ے وي ، دا ځکه چې دوی د دواړو وسلهونه برخورد

وي، که دچالاکی ځای راشي، نو دوی د مکر او سازش نه کار اخلي، چې د بدمعاشۍ ځای راشي، دخپل چاقونه مکر مکمل ښاري یا کلیوال د داسې خاصیتونه ځای وي، یا چالاکی کوي یا بدمعاشي. «کابلان وايي: یک پغاني صد لغاني». همدغه وجه وه، چې آمین دېر زيرک، چالاک او پیاوړې سړی و، چې ده دواړه ژوندونه درلودله چونکه دے د پغمان و، د کابل ښار نه دېر لرے نه و، د افغانستان کلیوال ژوند نه هم خبر و، او ښاري ژوند نه هم، که څه هم بېرک د کلیوالو کورنۍ نه راتلو، خو د والد صاحب په وجه خپل ژوند یې په ښار کې تیر شوے و، او تش په نوم کلیوال و، نو ځکه ده کلیوال خوئی دلاسه ورکړے و، د بېرک د پاڅ د تره کي صاحب ښکيلول څه گران کار نه و، مگر آمین صاحب ورته گران و، نو ځکه دوی د خپلې پروپیګنډېا نشان آمین جوړ کړے و. چې اول سرکې بېرک په بزکشی کېنې کامیاب نه شو، د حکومت داخیست د لنډ وخت نه پس آمین دوی وشړل، د پرچميانو د سر ځلک یې ټول لرې کړل، د پرچميانو خلاف د آمین صاحب کودتا کامیابه شوه. د دې مطلب دغه نډے چې آمین په دوی باندې اعتبار و خوړو، او بد سړی و، بېرک هم فریښته نه وه، دغه کار ده هم کولو، خو چونکه

دے چالاک و، پیاوړے نه و، نوځکه يې دغه اوله لوبه
وبايلله.

کله چې پرچميان خلقيانو وشرل نو د بنمن ورک شو،
اوس د پښتنو د متل مطابق، چې رهندو هټۍ کښي لا يا -
ناست نو خپلې خوټې تلي، همدغه چل خلقيانو وکړو، اوس،
د آمين او تره کي تر مينځ پرې جنبي شروع شوې، بناري
ببرکا د آمين نه ماتې وخواړه چې تش چالاک و، اوس ورته -
کيلوال تره کي بلې ووهلې، چې تره کي هو انا HAVANA ته لاړو
واپسي کښي مسکو کښي يې دخپلو استاذانو سر د آمين په
راځملولو خبرې وکړې، روسانو ورته صلاح ورکړه
چې دغه مسله هله حل کيدای شي، چې ته او ببرک ورته اتفاق
وکړئ ددې سړي علاج اسان دے، چونکه تره کي كيلوال
سړے و، پياوړے و خو چل ول باندې نه پوهيدو، نو
روسانو او ببرکيانو د بارود و «ماشونو» په ميدان ورکړل
کړو، چې نتيجه يې دده د پاڼو پرې خطرناکه وخته، ستبر
۱۹۷۹ کښي دهرڅه نه لاسونه ووينځل، د قبر درک يې معلوم
نه شو، د پغاني بد معاش نه افغاني بناري ببرک او كيلوال
تره کي دواړو ماتې وخوړه، داځکه چې آمين د دواړو
اميزش و.

اوس روسانو او ببرکيانو د آمين د ختمولو منصوبې -

جوړې کړي، چونکه د آمین علاج دچالاکۍ په بنیاد مشکل و
بلکې د زور او بدمعاشۍ ضرورت و، چې په بدمعاش
باندې لوی بدمعاش پېښ شي، نو هله شکست په لاس مني
نو د تره کي د مرګ نه پس روسانو په آمین باندې
فوجي حمله وکړه، چې په نتیجه کې امین صاحب شهید
شو، د روسانو په زور بیرک د شاه شجاع دوهم خطاب
سره د کابل واکدار شو.

د روسيانو په افغانستان باندې

بیرغل

دغه قيصه ډېره زړه ده چې روسان د افغانستان په لاره کړمو، يعنې تودو او بوته خانو ته رسول غواړي دغه خبره د نېولين دوخت ته شروع شوې ده، چې هغه وخت ايلست اندريا کمپنۍ ۱۸۰۹ کښې پېښور کښې، د افغاني ولکان شاه شجاع سره اول ځل د پاره منظمې خبرې کړې وې، هم د دې نوم لاندې چې روسان راځي، پر نکيانو څو څو ځله افغانستان کښې مداخلت وکړو، او هر وار رنکيدلې پوزه ځنې ووتل، اخر د تجربې نه يې سبق واخيستو، نومبر ۱۸۸۰ کښې جنرال رابرت د قندهار نه هند اړخ ته کوچ کولو، نور نکيانو ته يې يو پيغام ورکړو، او نصيحت يې ورته وکړو چې د خدای د پاره د افغانانو کورونه چارو کښې کوڼي مه وهي، پرېږد چې روسان راشي نوموړي به د افغانانو امداد وکړو، چې په دې طريقه موږ به د دوی اعتبار کيل شو.

“shortly after the Battle of Wali Baba , Lord Roberts left KANDAHAR, and via Quetta went to England on sick leave. Before his departure, he expressed his opinion on Afghan question, which showed that by then British Veteran had become wiser and had gained much in experience. He says: “ We have nothing to fear from Afghanistan and the best we can do is to leave it as much as possible to itself. The less the Afghans see of us, the less they would dislike us. Should Russia in future years attempt to conquer Afghanistan, or invade India through it, we would have a better chance in attaching the Afghans to our interests, if we would avoid all interference with them”.

دغه بيان جنرال رابرٽ سٽمبر ۱۸۸۰ کڻي ورکړے و، ۱۸۸۰
 مياشتي گم “۲۷ دسمبر ۱۹۷۹” کڻي ٽيکټ سل کاله پس روسانو په
 افغانستان باندې يرغل وکړ، که څه هم ۱۸۶۵ نه پس د زاري

روس سرحدونه آموسين ته رارسيدلي وو، مگر دوئ
 په ښکاره دغه جرات نه و کړې، چې افغانستان باندې
 حمله وکړي، ردوئ او پرنگليانو په دې روغه راغلي وه
 چې افغانستان به د دوئ په مينځ کېنې بفر. "هيول
 وي، او افغانستان کېنې دروس نه زيات د پرنگليانو لاس و، ۱۸۸۰
 نه پس افغاني خارجه سياست د پرنگليانو په لاس کېنې و،
 افغانستان باندې حمله، انگلستان باندې حمله وه. زاروون
 دومر قوت نه درلود، چې برطانيه سويې جنګ کړې و،
 اوپل په ۱۹۰۴ - ۱۹۰۵ کېنې د جاپان د لاسه روسان دېر سپک
 شول. دوئ په سمندري جنګ کېنې او ماخپوريا کېنې د جاپانيانو
 نه سخته ماتې وخوړه، نو دوئ ټوله توجه مغرب ته
 واړوله، او خاصکر بالکان ته، د يورپ سياست داسې روان و
 چې فرانسويان، روسان او پرنگليان يې مجبور کړل، چې يوه
 ډله شي، دا ځکه چې جرمني دېر په تيزۍ روان وو. د
 جرمني نه فرانسې، برطانيه او روس درې واړه ته خطر
 و، بالکان کېنې ترکي مفاد او د اسټريا مفاد سره يوشول،
 دواړه د زربين خلاف سره يو و، او زربين ملګري او
 سرپرست زاروون، عثماني ترکان، اسټريا او جرمني سره يوه ډله شول، پرنگليان
 روسيان، او فرانسويان ورته ډله شول، ددې ملګرتيا په وجه دروس نه
 دغه خطر نه وه، چې پرنگي مفاد اتق ته به هند کېنې يا -

افغانستان کښې نقصان ورسوي جنگ د پرنګيانو په کټه تمامه
 شو، روس کښې زاري لاره، د لينن تر مشرګرې لاندې سو-
 شلې راغله، چې دغه اوس د پرنګيانو او خاصکر سرپاړه-
 دارو دپاره نوې مرضي و، که څه هم کمونستانو دغه
 نه غوښتل، چې د نورو خلکو او اولسونو حق وخوري، مګر
 د دوي نه دغه خطر وه چې دغه سوشلسټي نظريه به
 نورو هيوادونو ته برآمد کړي، او د غلام اولسونو دپاره
 به هسکو يو مرکز جوړ شي، خاوال سرکښې د پرنګيانو دغه
 خيال و، چې لينن مړ شي، دغه هرڅه به سره لاړ شي، او بل
 دوي روس کښې کورنۍ جنگ جوړ کړي و، اوس د-
 زاري روس په ځاي لينن د سويت يونين په جوړېدو چې
 دوي ضد استعمار او سامراج و، نو ددې سره د افغانستان
 دامو سرحد په آرام شو، او بل دلته افغانستان کښې قوم-
 پرست خلک لګياو، ځانونه يې منظم کول، ۱۹۱۹ کښې دوي
 امير حبيب الله په لغمان کښې شهيد کړو، او دده کشر دوي
 غازي امان الله خان يې بادشاهه علان کړو، د دوي دپاره بڼه
 وخت و سويت يونين کښې لينن و، او دوي مرکزي ايشيا کښې
 د باغيانو سره لاس په ګريوان وو، هندوستان کښې يې آرامي و.
 قبائلي پښتنو کښې حاجي صاحب ترنګزو، جهاد شروع کړي
 و، نو داسې حالاتو کښې افغاني قوم پرستو کټه وکړه، د پرنګي

دغلاي نه يې افغانستان آزاد کړو، سویت یونین او برطانیه او نورو هیوادونو دوستو دیو آزاد مملکت په حیث تسلیم کړو غازي امان الله خان دروس سر د تعلقاتو بڼه کولو، په غرض - ۱۹۲۱ کښې لوظنامه لاس لیک کړه، چې د بڼه کاوندو یتوب او دیو بل په کورنۍ چارو کښې دگوتو نه وهلو خبرې پکښې وې، روسانو افغانستان ته د ټیکنیکل امداد ورکولو، وعده هم وکړه، افغاني او سویتي تعلقات لږ پر ځوانه و، افغانستان هیچرې سویت یونین ته تکلیف جوړ نه کړو، ۱۹۲۸ کښې امان الله خان د سویت یونین دوره وکړه، هم دغه شان پرنگیانو دغازي خلاف شورش جوړ کړو، او ده تحت و تاج پرینسودل یورپ ته لاړو، دده په ځای نادر خان راغی، هغې هم دستالن سره بڼه تعلق رساتلو دغه معاهده ده نوې لاس لیک کړه، دده د شهادت نه پس دده زوی ظاهر شاه هم دغه ددستی معاهده لاس لیک کړه، او دواړو هیوادو ترمنځ بڼه روابط وو، دویم جنگ عظیم کښې افغانستان يې طرفه او غیر جابنده پاتې شو، روسانو او پرنگیانو ته يې هیڅ مصیبت جوړ نه کړو، دویم جنگ عظیم پورې سویت یونین په خپلو داخلي مسلو کښې بوخت وو، نو د دنیا ملکي ځینې پاتې وه، خو دویم جنگ عظیم کښې سور فوج د هټلر فوج ته ماتې ورکړه، او ټول مشرقي یورپ او مشرقي جرمني، د سویت یونین

ترواکه لاندې راغلل، لوس روس يو بين الاقوامي طاقت شو،
نه صرف فوجي بلکې نظرياتي طاقت هم و، نړيوالو مسائلو
کښې يې لاس وهنه خپله وظيفه کوله، دويم جنګ عظيم سره
يوې طاقتونه يعنې فرانس او برطانيه په نړوال شول، ددوئو
په حاضره امريکه او سوېت يونين سر ته راوختل، چې ددوئو
مختلفې نظريې او سياسي او اقتصادي ژوند دپاره يوډېل
ضد پروگرامونه درلودل، چې ددې سر په ټوله نړۍ
کښې، ددوئو سيالي شروع شوه، چې څه وخت اګست
۱۹۴۷ کښې برطانيه هند تقسيم کړو، دپاکستان تر نوم لاندې
يې مسلمانانو ته يو وطن په تحفه کښې ورکړ، چې ددوئو
يې سل کاله خدمت کړل و، په دې وطن کښې پنځه
غټ قومونه حاضره شول، چې هغه بنگاليان، پنجابيان،
سندھيان، بلوچيان، او پښتانه وو.

پدې نوي وطن کښې د بلوچو او پښتنو پوزشن -
هالکل جدا و، ددوئو د پرکليانو د قهر بېکار شول، دا
ځکه چې ددوئو ضد پرتکي وو، نو ددوئو نه د بدل
اخيستو دپاڼ پرکليانو د اړيغ نيلدم تر نوم لاندې يې
پاکستان يې تر ټکر کښې واچول د پښتونستان، تر نوم لاندې
يې ددوئو ته دريغ نيلدم حق ورکړ، چونکه افغانستان
د افغانانو هيواد و، نو ددوئو دغه ظلم او زياتې برداشت

نه كړو، د لاندې پښتنو هایت یې وکړو. نو د دې سره
 د پښتونستان اصطلاح راپیدا شوه، دا ځکه چې د افغانستان حکومت
 دغه ځمکه په ۱۸۹۳ کښې تش په نوم کړېښ په وجه د اصلي
 افغاني وجود نه پرېکړې کتله، نو دوی د پورتنی لاین یو قانوني
 کړښه نه منله، او د پښتنو د پارټي د حق خودارادیت په
 بنیاد د دوی نه د پوښتنې مطالبه وکړه، او ۱۸۵۰، ل. کښې
 یې دغه مسله راپورته کړه، چونکه پاکستان تر ۱۹۵۵ پورې
 پورې ازاد نه و، او بل برطانیه نه امریکې چارج اخیستی و
 نو اوس د برطانیه مفادات د امریکې په مفاداتو بدل شول.
 برطانوي دښمنان اوس د امریکې دښمنان هم شول.
 د برطانیه دوستان اوس د امریکې دوستان هم شول،
 یا په بله معنی د برطانیه په میراث باندې اوس امریکه قبضه
 وکړه، نو ځکه د برطانیه د تگ نه پس پښتنو ته څه
 فایده ونه رسیده، چونکه خدای خدمتکار د برطانیه
 مخالفت کړی و، نو امریکې هم پښتون تشریم دخپلو
 مفاداتو د پاتې خطرناک کولو، یعنی برطانیه او امریکه
 کښې هیڅ فرق نه و، او پاکستان امریکې د کمونیزم خلاف
 په سینیتو او سینتو فوجي ترنونو کښې شامل کړو، د ترکی
 نه راواخله تر پاکستان، ایران پورې دوی سویت یونین
 خلاف یوه دایره جوړه کړه، چې دغه کښې افغانستان د

شاميلدونه انكار وكړو ، مگر پاکستان دروس خلاف دې بشپړې
 پېښور هوايي اډه وركړې وه ، چې امريكي به دروسن جا سوهي
 د ۲۰۰۰ جهازي په ذريعه كوله ، خلكو خبرې كړلې چې خرو شيفتر
 پېښور سره ليكه تاوه وه ، او ۱۹۶۰ كې روس دغه ۲۰۰۰ جهازي
 په رايټ وويشتو ، نو سويت يونين هم په نړۍ كې ځان نه ملگري
 كتل ، او په دې علاقه افغانستان او د پښتنو بلوڅومسله د دوي
 د پارا يوه وسيله وه ، خو افغانستان شاهي حكومت د پښتونستان
 د مسلې د كرمولو دوه بنيادي وجې درلودې ، يوه دغه چې د
 دې مسلې په نوم د سويت يونين او امريكې نه امدادونه اخيستل
 او بل يې د دې جذباتي او ملي مسلې په وجه د افغانستان -
 داخلي اقتصادي او سياسي مسائلو نه د خلكو فكر اړولو ، او
 مشغوله يې جوړه كړې وه ، په حقيقت كې شاهي حكومت هېڅ
 كله دا نه غوښتل چې لاندې پښتانه دې ډېره سره يو
 څاى شي ، نو سردارانو دغه مسله په خپلو لاسونو كې
 اخيستې وه ، چې دوي سره هيره وه چې بل څوك په قبضه
 ونه كړي ، او هندوستان به هم د نمائش دپاره د پښتونستان
 قيصه كوله ، دا به هغه وخت دوي كوله ، چې پاکستان به د
 كشمير مسله كړمه كړه .

دغه حالات هغه وخت نور هم خراب شول ، چې څه
 وخت په ۱۹۵۲ كې سردار محمد داود خان د افغانستان وزير عظم

شو. ده کوبښن شروع کړو، چې افغانستان په اقتصادي
 توګه په پښوودروي، ده پاکستان سر د پښتونستان
 مسئله ډېره ټينګه ونيوله، چې ددې په وجه حالات دومره
 خراب شو، چې پاکستان افغانستان پسې ناکه بندي وکړه،
 ټول سرحدونه يې پسې وتړل، چونکه افغانستان په وچوږي
 پروت هيواد دے، هيڅ سمندري غاړې نه لري،
 جغرافيايي مجبور تياوې يې درلودې، او دده ټول کارو-
 بار په طورخم، چمن و، او دکراچې په بندرګاه و،
 دغه لارې د پاکستان تر واک لاندې وې، دوئ
 افغانستان پسې بندي کړې، چې ددې سره دافغانستان
 حالات ډېر خراب شول، مګر داودخان هوسنيار سره
 و ده د ايران د شهنشاه ميا تګرېتوب ومنلو، د دوئ په
 کښې عرضي روغه وشوه، لارې بيرته خلاصې شوې، مګر
 ددې نه سويت يونين سبق زده کړو، او داودخان ته
 يې د متبادلي « *Alternative* » لارې پښکتنې وکړو،
 داودخان لويه جرګه راوغوښتله، او دوئ ته يې مسئله
 وړاندې کړه، چې تاسو وليدل چې ما د پښتونستان
 مسئله راواخيسته، پاکستان را پسې لارې بندي کړي،
 مونږه سمندر نه لرو، نو که زه د پاکستان سر د پښتنو
 او بلوڅو مسئله بيرته ګرموم، پاکستان به بيا را پسې،

سرحدونه تړي، نوکه ستاسې خوښه وي هڅه به .
 متبادلې لارې کوډرې ولټوم ، لوی جرگې اجازت ورکړه
 ده دسویت یونین سره خبره وکړه ،سویت یونین
 خو ددې په انتظار و، سویت نه صرف دوی ته لار ورکړه
 بلکې فوجي او اقتصادي لیکونه یې ورسره وکړل، که څه
 هم په اول سر کېني افغاني واکدارو ،امریکې نه فوجي او
 اقتصادي مددونه غوښتي وو ، خوا امرنګیانو داسې
 ذلیل شرطونه په لگول چې ، هغه ددوی دپاره دمنلو
 وړ نه وو ، د سویت یونین سره دکره کار په وجه
 مغربي نړۍ او خاصکر برطانیه او امریکه وارخطاشول
 چې دغه به ددوی د مفاداتو دپاره نقصان ده وي،
 افغاني فوجي افسران په سویت یونین فوجي اکیډمو
 کېني داخل شول، ضروري خبره وه چې په دوی باندې
 د سویت یونین سیستم او نظريې اثر کولو، مگر پخپله
 داود خان او ظاهر شاه دومره کم عقل نه وو، دوی د
 مغرب سره بدې نه کړه ، بلکې سویت یونین ته د نزدیکت
 په وجه ددوی سیاست دغه و، چې افغانستان کېني د
 مشرق او مغرب سیالي جوړه کړي ، چې یو تر بل نه
 زیات زمونږ سره لک وکړي ، هم دغه وه چې د شیرخان
 بندر نه تر کابله پورې سړک او بیا د تور غونډۍ نه تر-

قندهار پورې روس جوړ کړل ، د کابل نه تر قندهاره
 سپینه بولدک د کابل نه تر طورخمه پورې امریکې او منځني
 سرمایه دارو ملکونو ، همدغه شان سردار داود خان
 د پښتونستان په مسئله باندې د افغانستان د پام اقتصادي
 او فوجي کتنې وکړې ، فوج يې نوې او جدید کړو ،
 او روس ورته نوې اسلحه او هوايي جهازونه ورکړل
 او د ملک دننه يې پخې سرکې جوړې کړې ، او ټول ،
 هیواد کښې يې بندونه ووتل ، بلکې هغه ارمان يې پوښ
 کړو ، چې کوم د امان الله خان غازي نه ښکېرې پاتې
 شوې و ، بلکې داود خان به وئيل ، چې زه امریکي ،
 سکریت په روسي ماچس بلوم .

روسته په پاکستان کښې د ایوب خان درانګ سره
 حالات نور هم خراب شول ، د دوی سفارتي تعلقات
 پریکړه شول ، پاکستان بیا لارې بندې کړې ، مګر اوس
 افغانستان د سویت یونین په وجه هغه محبوري نه درلوده ،
 چې حالات دېر خراب شول ، او داود خان د ټوکې نه
 رښتیا نه اوږیدو ، نو د لته يې ظاهر شاه او محمد زیانو
 لاس ونيولو ، او مجبور کړه شو ، او په ۱۹۶۳ کښې يې د
 حکومت نه لرې کړو ، دا حکم چې محمد زیانو خود پښتونستان
 په مسئله تجارت کولو ، مګر اوس افغاني عسکرو او نوکر شاهي

کښې د سويت يونين همدرد دېرشوي وو، هغه افسران چې
 داود خان سويت يونين ته د تربيت او سبق د پان ليزلي
 وو، دوي راواپس شوي وو، او افغان بيوکراسي کښې
 ځاي په ځاي شوي وو، او په دې کښې بنيادي خلک د
 رحمن بابا کالج او خوشحال خان کالج و، دوي تقريباً ټول
 پښتانه وو، رحمن بابا کالج کښې د افغانستان داخلي اداري
 پښتانه طالب علمان وو، او خوشحال خان کالج کښې د قبايلي
 سيمو، طالب علمان وو، چې افغانستان به ورته آزاد پښتو-
 نستان وييلو، د دوي په رښتيا سر د پښتونستان د
 مسئلي سر مينه وه، دوي ټول تقريباً مشرلي نوکرې
 ته لاهل، لکه فوج او پوليس، او نورې غورې دارم نوکرې
 د کابليانو او محمدزيانو د پان وې، د دوي داخيال
 و، چې افغانستان صرف د دوي جاگير دے، هيڅ سياسي
 آزادي نه وه، نور دپه يې جوړه کړې وه، هيچا
 ته د سرپټوپ په لاره حکومت ته د رسيدلو موقع،
 نه وه، افغاني روشنفکران دوي "Redical" کړل
 د داود خان د تگ نه پس دېر هر تالونه وشول، حکومت
 دې ته مجبور شو چې قانون ومني، وزير عظم داوولس
 نه وي، دوي د نوي قانون مطابق د گوندونو
 جوړول قانوني کړل، چې د دې سر په افغانستان کښې

قسم قسم کوندونه مينځ ته راغلل، چې تر مولا نه نيولې
 ترکونست پورې و، نو يکم جنوري ۱۹۶۵ کښې د حزب
 ديموکريټي خلق افغانستان بنياد کېښودل شو، چې مشرې
 نور محمد تره کي، او نائب يې بېرک کارمل شول، ددوي
 کوندي پروگرام د اشتراکيت په بنياد ولاړ وو، د سوشلسټ
 نظام او سياست په حق کښې وو، د سرمايه دارۍ
 لاره ورته غلطه او ظالمانه ښکاريدله، مغرب ورته -
 ظالم او سوشلسټي بلاک ورته د مظلوم، ملگره او قدرتي
 دوست ښکاريده، او د پښتنو او بلوچو مسئله يې دخپل
 سياست موټر ته وگرځول، هم په دې وجه درحمن -
 بابا او خوشحال بابا کالج پښتانه هلکان او افسران دخلق
 کوند غړي شول، خوبيا دغه کوند سر تقسيم شو، چې
 په خلقي او پرچمي باندې وپيژندل شول، مگر دويش،
 باوجود ددوي په پروگرام او سياست کښې فرق رانه غي.
 دواړو د لود سویت يونين لاره صحيح او سمه کښله.

د لسو کلونو «۱۹۶۳ - ۱۹۷۳» انتظار نه پس سردار
 محمد داود خان د خوشحال خان کالج او حمن بابا کالج د
 افسرانو په زور په قدرت راغي، د ظاهر شاه تخت يې واپوله
 چې په دوي کښې مشهور ميجر فيض محمد خان محسود
 و، چې د خوشحال خان د کالج څخه خلاص شوی و،

بيا يې د سويت يونين نه فوجي ډگرې اخستې وه ، هم
 دغه شان بل باچاگل حُدران و ، چې د دې هم دروازا
 د فوجي اكيډمۍ نه خلاص شولې و ، چې روسته د
 داود خان په گايته كېني فيض محمد خان محسود
 وزير داخله شو ، او باچاگل وزير سرحدات ،
 شو ، د هغې وخت مطابق سر دار داود خان د قوم-
 پرستو او متري خلقو اميد و ، او ده ډېر مقبوليت -
 درلوده ، نو حكه په اول سر كېني دده سر ټولو قوم-
 پرستو او محب وطن افغانانو كك و كړو ، ده جمهوريت
 علان كړو ، شاهي يې ختمه كړه ، د پښتونستان مسئله
 يې بيا كړمه كړه ، او سويت يونين هم د تيرولسو
 كالو دريكاړه نه خوشحاله و ، مگر د ۱۹۵۳ نه تر ۱۹۶۳
 پورې دده صدر عظمي وخت د سورجنك وخت
 و ، دروسي او امريكې تازې تازې رقابت شروع-
 شولې و ، نو د پښتونستان په نوم افغانستان ته
 ډېرې گټې كړې وې ، بيا د ۱۹۶۳ نه تر ۱۹۷۳ پورې ،
 حالات بالكل بدل شوي وو ، روس كېني قيادت بدل
 شولې و ، دروسي او چين بدي جوړه شوې وه ،
 د جناح پاكستان مات و ، د هندوستان دلچسپي كې شوې
 وه ، پاتې پاكستان د سينتو او سينتو فوجي معاهدو نه و تړ ،

دېدها بېر پېښور امريکي اړه ختمه شوې وه د کونړ
 اوسرمایه دارۍ د غوبل مرکز اوس افريقه اوجنوب شرقي
 اشيا شوې وه ، روسي مشران اوس د امريکي اويورپ سر
 د دېټان په چکر کې وو ، دروسانو د پښتونستان
 مسئلې سره دلچسپي ختمه شوې وه ، دارودخان چې
 د مسکو دوره وکړه ، نوزر ور معلومه شوه چې دده
 شوق نه پوره کېږي ، په روس کې وې وې نه رسيد و
 افغاني پرچمي ملگريو پسې يې را واخيسته دوئ ،
 يې يو دبل پسې يې واکه کړل ، د حکومت نه يې وشړل
 او د دوئ په مرگ يې لاس پورې کړ و ، افغاني کونستانو
 ورته اتفاق وکړ و ، ۲۷ - اپريل ۱۹۷۸ کې يې داسې کار
 وکړ و ، چې د افغانستان په معلوم تاريخ کې نه وشوئ .
 دوئ په قدرت راغلل ، مگر دوئ هم په يوه خوله نه وو
 يو دبل وينو ته تيزي ناست وې سويت يونين د افغانستان
 په داخلي مسئلو کې دومره ورننوت و ، چې يې طرفه
 نه شو پاتې کيدلې . او بل کونستانو داسې اصلاحاتو او
 فرمانونو ته لاس واچو ، چې افغاني ټولنه ورته تيار
 نه وه ، دغه دم او تعويد او کودې ، پير او مولا په
 ټولنه کې دوئ کونيزم راوستو ، چې د بې عقلۍ او
 وبيوقوفۍ حد و ، چونکه مغرب خودې ته ناست و چې

افغاني کمونستان غلطي وکړي ، چې دوی بيا ځنې فايده
 واخلي ، هغه غلطي دوی په اوله ورځ وکړه . چې د
 خلقيانو او پرچميانو په تقرير يو بل سر وډبول ، اوله
 غلطي دوی دغه وکړه چې ، دوی د افغانستان جهنم
 بدله کړه ، چې دې باندې خوبيو قوف نه بيو قوف افغان
 هم په دې پوهيده ، موليان ، مغرب او پاکستاني پنجابي
 دکرايي ټټوگانو ورته تيار ناست وو ، د جهنم د بدلولو
 سر يې د سورا کفر پروپيگنده شروع کړه او مثال
 به يې دغه ورکړو ، چې دوی زمونږه اسلامي افغاني
 جهنم په کمونستي سر بدله کړه ، چې دغه دروسيانو
 نشان دے ، روس خور ، مور نه پيژني ، اوس دوی نور
 داسې حرکتونه وکړل چې ، افغان اولس يې پخپله ځان ته
 باغي کړو ، د بنځو د تعليم دپاره دوی مرکزونه خلاص
 کړل ، افغانستان کښې سړو سبق نه وئيلو ، دوی سړي په
 ځای پرېښودل ، بنځو ته يې سبق شروع کړو ، چې
 نا واده کړيو ماسترانو ددې نه فائده وچته کړه ، د
 خپلو پيغلو شاگردانو سر چا په مرضي او چا په زور ،
 ودونه وکړل ، چې ددې سر ټول وطن کښې يو غلط
 فهمي خوره شوه ، مولايانو پروپيگنده شروع کړه
 چې دوی د سبق په پلمه بنځي ځان ته گوري ، بس ددې نه

ددوئ خلافت يوعام نفرت پيدا شو، مغرب ورته لمن
 وهله، اوبل دوئ کور دننه هرکشي سره شروع کړه،
 خلقيانو اول سرکني پرچميانه وشرل، دحکمو اصلاحات
 يې شروع کړل، داسې اصلاحات يې شروع کړل چې د
 خير په حائے شر حئي جوړ شو، دوئ دحکمو دپيښلو
 نه زيات دې کني دلچسپي درلودله، چې دحکمي خاوندان
 سپک کړي، کنځلې ورته وکړي، دروايتي کوستې بيوقفي
 ثبوت دوئ هر حائے ورکړو، اوبل دوئ يې گناه -
 خلق نيولو، او مرکولو باندې پيل وکړو، زه په خپله
 دسمبر ۱۹۷۸ کني په کابل کني داجمل خټک ليدو ته د
 جرمي نه ورغله وم، يو ماښام دسپين بولدک اوقندهار
 دسيجي خلک پښتانه، اخکزي راغلل، دختک صاحب ته
 يې دمدد سوال وکړو، چې زمونږه خپلوال حکومت
 نيولې دي، او کابل کني يې زنداني کړي دي، تاسو
 دپښتو مشر يې، دخداي دپاښ دوئ يې گناه دي، راخلاص
 يې کړه، دختک پوزشن خوما ته معلوم و، چې خلق حکومت
 يې يوه خبره هم نه منله، خودوئ ته يې تسلي ورکړه چې،
 دے به هر ممکن کوښښ کوي، چې دوئ راخلاص کړي،
 بله ورځ اجمل صاحب ووييل، چې حکومت هغه کسان ټول مړه
 کړي دي، اوزه نه غواړم چې دوئ حيا دخولې نه خبر شي.

دغه شان په کيراله کښ کې دوی پوره کلي میرات
کړو، دوی هرچا ته لاس واچوو، خلک یې په زور ورته
پراریان کړل، که په دوی کې لږ هم سیاست یا برداشت
وې، نو د مغرب دپاره به ډېره گرانه وې، چې د
دوی خلاف یې په دې پیمانه اولس راپارولې وای، بیا
د تره کي او آمین بزکشي نور هم حالات خراب کړل، او
بل په ایران کې د اسلامي انقلاب په وجه امریکې هرڅه
بایلي وو، نو امریکې غوښتل چې په افغانستان کې نوې
تبدیلې د دوی په حق کې راشي، رومان وارخطا شول،
چې څه وکړي، د دوی دپاره اخري امید ببرک کارمل
و، چې دوی سره په مسکو کې ناست و، چې په حقیقت،
کې د رومانو د اعتماد خلک صرف پرچمیان وو، خلکیان،
دوی نه منل خو مجبوري وه، دا ځکه چې پرچمیان زیاتره
پارسي بان وو، او د ایراني کمونسټ گوند تودې سر دوی
ډېرې نږدې رابطې درلودلې، د تودې گوند کونستان
د مصادق دغوبل نه پس ۱۹۵۳ کې د شاه ایران د پولیسونه
یورپي ملکونو ته تښتیدلي و، نو د دوی په هر ملک کې
رابطې جوړې وې، د روس کمونسټ گوند سره د دوی
مضبوطې رابطې وې، چې ایراني اذربایجان او روسي
اذربایجان په وجه ډېرې ژوندۍ وې، اوبل کابلي -

تاجڪو ازبڪو اوترڪنو دروسي تاجڪو ازبڪو اوترڪنوپه
 وجهه ددوئي دپاره اسانه وه، چي سويت يونين ڪنڀي خانو
 اعتباري ڪري، اوبل دوي KGB سرگم ڪارڪولو، چي
 ددي ٽولونه خليفان بي برخي وو، ددوي اڪثريت دپښتوئي،
 او پارسي بانو يعني پرچميانو او ايراني توده يانو سويت يونين
 گوند ته د فاشيسٽو په نوم ور پښتندلي وو، ددي زه
 يو ژوند مثال درڪوم - ۱۹۷۷ "ESSEN" بنار جرمني
 ڪنڀي دجرمن ڪونست گوند ڪانگرس وو، نو دنيا ٽولي،
 ڪونست پارٽي بي ورته دعوت ڪري وي، او هر گوند او
 ڪروپ خيل خيل ستال لگول و، چي پرچميانو هم لگول و.
 چي خه وخت خليفان راغلل، نو جرمن ڪونست گوند ورته دستال
 لگولو اجازت نه وركولو، دوي مشهور سر جو ڪروپدي ڪنڀي
 پرچميان او ايراني توده يان ورته يوڄائ شول، دوي بي په
 جرمنيانو و شول، جرمنيانو ورته ويئل چي تاسو مون نه پڙنو
 په افغانستان ڪنڀي مونز صرف پرچميان پڙنو، اڃاڪه چي
 مغربي جرمني ڪونست گوند دهغي وخت مطابق دمشقي -
 جرمني ڪونست گوند ترڄڪه لاندې يوه ڄاڻگه وه، او
 مشرقي جرمني ڪنڀي ايراني ڪونستان ناست وو، نو دوي،
 پښتانه هرڄائ پرچميانو په ملڪرتيا غلط معارف ڪري وو،
 د روس په سترگو ڪنڀي اصلي خلك پرچميان وو، دروسان

اول کوبښن و چې د پرمختيا تر په زور خلقان وباسي، مگر
 خلقيان په فوجي توگه زور ور وو، آمين دوکوشل
 بيار وسا نو او کابل يا نو د آمين او تره کي په مينج کښې کوڅي
 وهل شروع کړل، دوکوشي پي هم ستمبر ۱۹۷۹ کښې سرع -
 وجنگول، مگر د دوکوشي دښمن آمين برع ومونده، اوس
 يو آمين پاتې و، چې دے بغیر د زور نه به بله لاره نه تلو.
 بل دا چې د افغانستان حالات داسې جوړ شوي و، چې
 خلکو پاکستان او ايران ته منځې شروع کړې وې، امريکي
 او مغرب ور ته پاکستانی جنرالان په کرايه اخيستي وو، او
 بل په يورپ کښې د سويت يونين سياست د پرمختور وړع،
 شول و، تر دې وخت پورې سپين او پرتگال د NATO
 ممبران نه وو، امريکي او مغربي يورپ والو کوبښن کولو چې
 چې دوکوشي NATO کښې شامل کړي، او روس کوبښن و، چې
 دوکوشي د NATO نه بهر وساتي، د ستمبر ۱۹۷۹ کښې د
 هغې وخت سويت يونين وزير خارجه گروميکو د سپين
 او پرتگال دوره وکړه، خو دے په دې کښې کامياب
 نه شو، چې سپين او پرتگال د نيټو نه بهر وساتي دوکوشي
 د «NATO» غړي شول، چې دغه په يورپ کښې د
 سويت يونين ښکاره ناکامي وه، ماته ښه ياد دي،
 چې ۱۶ د ستمبر ۱۹۷۹ کښې د روسي وزير خارجه بوندمغربي

جرمني پاتې تخت کښې يو پريس کانفرانس وکړو، ما په خپله په T.V ليدو، ډېر غصه وو، مغرب او خاصکر NATO ته غورې ترې کولې، چې دغه نمونه خبرې دده د طبيعت، خلاف وي، گروميکو ډېر سوې ډېلومات سره و، جذباتو کښې نه راتلو، مگر په دغه ورځ دی ډېر غصه و، نو جرمن باندې پخپله تړا ولگيده، چې ده ولې؟ ځې تبصرې کولې، چې اوس به د مشرق او مغرب تعلقات - ډېر خراب شي، دا ځکه چې يوه خبره نه وه، بلکې مغربي يورپ ملکونو دامريکې ايټيمې مزاييلو لکولو دروس خلاف اجازت ورکړې و، د جرمنيانو سره ډار و، چې روس بيا چيرته د برلن ناکه بندي ونکړي چې د وئ ۱۹۴۸ کښې يو ځل کړې وه، د گروميکو د غورې ترې نه خلکو قسم قسم مطلبونه اخيستل، دغه د چا په خوږ و خيال کښې نه وه چې روسان په افغانستان ور داڼي نو دغه سپنس ډېر زړختم شو، روسيانو دامريکې ايراني سفارت خانې کښې د يرغمالو د موقع نه فائده وچته کړه، هغه د جنرال رابرټ وينا ټيکه سل کاله پس ثبوت ته ورسيده، ۲۷ د سپمبر ۱۹۷۹ موبزه په رښتيا سره روسان په کابل افغانستان کښې وليدل، د وئ افغانستان ته داخل شول، امين يې شهيد کړو، ببرکاري په اقتدار راوستو، چې ددې سره د مشرق او مغرب تعلقات داسې خراب شول، چې حد يې نه و.

د روسيانو افغانستان ته راتګ په وجه د مشرق او مغرب تعلقات

روسانو په افغانستان کېنې پخپله پهاښي ورته لکه کړه، داځکه چې دوی افغاني تاريخ نه و لوستی، دوی د سر په سترګو لوستی و، د عقل په سترګو یې نه وو لوستي، دوی هغه غلطې وکړې، چې سل کاله پخوا د پرنکي جنرال رابرت ارزو او ارمان و، افغانانو په معلوم تاريخ کېنې چاته هم سر نه دے ټيټ کړی، د سکندر عظم نه تر دریم پرنکي افغاني جنگ پورې دوی خپله آزادي په خپلو وینو سالکې وه، اوس دروس دراتګ سر د دوی آزادي په خطر کېنې - ولویده، که څه هم دوی بار بار ویل، چې حالات ښه شي، مونږه بیرته ځو، مګر په دې خبرو چا اعتبار نه کولو، او بل د امریکې غوا لنگه شوه، روسانو پخپله پداسې لومه کېنې ځانونه ښخ کړل، چې دغه امریکي د زړه ارزو او ارمان و، چې دوی دروس نه د ویتنام بدل واخلې نو د بېرګ بی صبري او دروسانو بیوقوفي داسې حالات،

جوړ کړل، چې دمشق او مغرب تر مينځ د لوی ټکر خطر جوړ شو، د دویم جنگ عظیم نه پس دغه اول ځل و، چې روسي فوجونه یو اسلامي او غیر جانبدار هیواد ته داخلېږي. نو مغربي یوړپ باندې ټرار ولگیدو او خاصکر په جرمنانو، د مغرب پریس او ریډیو او V-T داسې حال جوړ کړی و، چې شپه ورځ بل څه نه وو، افغانستان و، او تر دې خبرې کیدې چې د "NATO" او وارسا پکتی تر مينځ ایتیمي جنگ کیږي، چې هغه زمانه کېنې جرمني په مغربي او مشرقي تقسیم و، د NATO او وارسا پکتی فوجونه او اسلحې د دوی په خاوره یو بل ته مخامخ وي، که چیرې ایتیمي یا روایتی جنگ کیدي، اول جرمن په کېنې دوهم کیده، د هر جرمنیان نیوزی لینډ او استرلیا ته لاړل، هجرت یې وکړو، د دوی خیال و، چې ایتیمي جنگ کیږي، نو مونږ به لرې پراته یو. دا ځکه چې دوی د دویم جنگ عظیم بڼا هم لیدلې وې.

نو مغربي سفارت کارو به دغه خبره کوله، چې د روس او کمونیزم خلاف مونږ ته اوس *Century chance* په لاس راغلې ده، دغه مونږ ته ضایع کوو.

برسل بیلجیم NATO هیوادونو تر کېنې سره راجمع شول د سویتا یونین خلاف یې منصوبې جوړې کړې، چې د دوی

حجامت په افغانستان کېنې کول پکار دي، دوئی ته دوه خطی
 په یوه وخت کېنې پېښې شوې، یو افغانستان ته دروسانو
 راتلئ، او بل ایران کېنې اسلامي انقلاب چې ضد امریکه او
 مغرب و، نو دوئی د منافقت نعره پورته کړه، افغانستان
 کېنې اسلام په خطر کېنې شو، ایران کېنې د اسلام نه خطر
 شوه، نو دوئی دغه دواړه مسئلې چې یوه د بلې ضد وه
 په مخ روانې کړې، د ایران د پاره دوئی صدام حسین
 په شا وټولو، ایران او عراق یې په کور کېنې سره مشغول
 کړل، او د افغانستان او سویت یونین خلاف یې پاکستان -
 ورته په کرایه واخیستو، پاکستان یې ورته په فوجي اړه
 بدل کړو، د ضیالحق او پاکستاني فوج او سولنوکر شاهي
 غوالنګه شوه، نو دوئی I-5-I په ذریعه ورته افغاني
 مولايي ډلې، جوړې کړې، بس څه وو د افغانانو کور
 د سوشلزم او سرمایه داری د غوښتل مرکز جوړ شو، د
 نیتو او وارسا پکتی جدید نه جدید آسلی په افغانانو
 استعمال شوې، داسې حال جوړ شو، چې افغانستان په وینو
 کېنې ډوب شو، د افغانستان ځمکه د بارودي سرنگونه ډکه،
 شوه، بېرک ګابل کېنې مېلې کولې، او مولا ورته په پېښور
 کېنې مزې کولې، پس کمونستانو پاک افغانان د کمونیزم تر
 نوم لاندې اور ته واچول، مولا د اسلام په نوم، یو مولا -

يا مشهور کونست په دې جنگ کېنې مړه نه شول، دمولايانو
 دلسوروپو درک نه لگيدو، مگر په افغاني وينو باندې دتجارت
 نه پس نن کړوې پټې دي، داسې څټو نه يې وکړل، چې سم په
 لاره تلائ نه شي، دغه حال په کابل کېنې دتش په نوم کمو-
 نستان وو، چې دوئ په بنگلو او غټو، غټو موټرې سره
 جنگونه وو، دافغان اولس خپرخوا نه مولا و او نه کونست
 يودامسکې او هغه بل دسويت يونين ايډت و.

نو "NATO" دامريکې په مشرگرۍ ورته صلاح وکړه
 دوئ څلور "points" پروگرام ورته جوړ کړو.

۱- دوئ به کوبنېن کوي چې روس ته افغانستان کېنې
 فوجي ماتې ورکړي، چې په دې باندې پوره باور ددوئ
 په خپله هم نه و.

۲- بايد دروس اقتصادي ملامانه کړي، ولې پدې
 چې روس فوجي طاقت و، خواقصادي نه و.

۳- په دريمه نړۍ کېنې به دکومينزم او روس خلاف
 دغه خبره کوو، چې ومولیده، چې تاسې وييل چې روس
 ددرېي نړۍ قدرتي دوست دے، وېي کورئ نن صبارافغان
 اولس سره څه کوي.

۴- بايد چې مونږه دکومستې بلاک دننه ې چيني جوړ
 کړو، او دوئ ته انساني حقوقو په بنياد ورته مسائل جوړ-

کړو او خلک ورته ولسوو.

دوئ دغه څلور واړه مقصدونه مخ په وړاندې بوتل
دروس غټه کمزوري دغه وه، چې دوئ د نیا په دې قانع
یعنې مطمئن نه کړل شوه، چې ددوئ لگ افغانستان ته د
وخت ضرورت و. د نیا روس ته د سامراج هیواد په سترګه
کتل شروع کړل، دروس د سیاسي پلټنو خیاله و چې افغان
اولس به دومره کلکه مقابله ونه کړي، د مغرب متعلق د
دوئ خیال و، چې دوئ د هنګري ۱۹۵۶- او چیکوسلواکیه -
۱۹۶۸ په څیر شور جوړ کړي، قیصه به د روس په شپږ
همدغه دواړو ملکونو کې روس فوجي مداخلت کړل
و، او بل دروس سیاسي مشران دومره بې واکان وو، چې
نیم پکني پانده وو، د سترګو دیدې نه لګیدو، او نیم
پکني کاڼه وو، خبرې به یې سمې نه اوريدې، نو د افغان
قسمت د پاندو او کڼو په لاس ورغلو، دروس خلاف چین
هم د مغرب ملګرې شو، او بل هند هم دروس په راتګ -
خوشحاله نه و، خو سفارتي سطحې باندې یې دروس حمایت
کولو، خو د ننه یې ورته وئیل، چې دغه دې بڼه کار ندی
کړی.

په افغانستان کې په روسانو هغه چل و شو، چې یو
سړي په سین «دریا ب» کې تورو د کمبلې غونډې شئ لیدل

و، نو ده سين ته ورټوپ کړل، چې کمبله ونيسي، بدمرغي نه هغه يره وه، يېزې سرې ټينک ونيولو، سړي چغې جوړې کړې، چې زه خو کمبله پرېن دم، خو کمبله مانه پرېن د هم دغه چل غربيانو دروسي سر افغانستان کېنې وکړو، افغانستان په وجه مغربي دنيا د مسکو اولمپيک لوبونه بائي کت وکړو، افغاني کوريلو ته يې امدادونه ورسم کړل، افغانستان په وجه د شرقي او مغربي جرمن تعلقات ډېر خراب شول، داځکه چې شرقي ته روس بېرې اچولې وه او مغربي ته امريکې.

د افغان اولس په جرات باندې پوليتريانو هم زړو شول، دوئي په ۱۹۸۰ کېنې دکمونيستي حکومت خلاف راپورته شول، دروس او وارسا پکت دپاره دکور دننه مسله جوړ شوه، خو پوليتري حکومت د دريې نړۍ غوندې مارشلا و لگوله، اوس مغرب روس په هر يوځای کېنې *اعلاسی* کړو، نو ددې سره دوئي اقتصاد او تجارت ځای په ځای ودریدو، مغرب خفيه جاسوسي ادارو، شرقي جرمني چيکو سلواکيه، هنکري، رومانيه او پوليتري کېنې ورته ترڅکي لاندې دکمونيزم خلاف مختلف گروپونه منظم کړل، ريلوياتي او ۷-۲۰۷ شريات يې شرقي يورپ او سويت يونين ته اوږده کړل، بلکې خپل سويت يونين يعې روس کېنې خلقود افغانستان

متعلق روسي سياست غندلو، د پروفيسر سخاروف غوندې خلق
په ډگر راغلل.

اوس د بريژنيف او دده مرکزي کيمټي وار خطا وو،
د دې سخت وخت متعلق په بريژنيف پورې يوه ټوکه مشهوره
وه چې وايي، د بريژنيف يوناني و، چې دده ويسته
به يې جوړول، يوځل ناني د افغانستان د مسلې تپوس ځنې
وکړو، چې په افغانستان څه وشول؟ بريژنيف په دې غصه
شو، خو څه يې ورته ونه وئيل. چې دويم ځل بيا بريژنيف
جنرل سکرترې کمونست گوند سويت يونين راغی، نوناني
بيا ترې تپوس وکړو، بريژنيف ډېر په قهر شو، خوځا-
موش پاتې شو، چې څه کم عقل سره دے، چې دريم
ځل بريژنيف د ويينستو جوړولو د پارو راغی، نو غوږونه
يې ډبیدل، چې دغه يې وقوف بيا تپوس ونه کړي، چې
ده لا دغه سوچ کولو، ډز شوناني ځنې تپوس وکړو،
بريژنيف خو هسې هم غصه و، نوناني ته يې په قهر
ووئيل، چې ته څوک يې، نه د مرکزي کيمټي غړې يې،
نه وزير يې، او نه د سياسي دفتر ممبر يې، نو د افغانستان
د مسلې سره دستا څه دي؟ ناني ډېر په ساده ژبه
ورته ووئيل: چې صاحبه زما نور کار نشته، خو چې
څه وخت زه دستاسو ويسته جوړوم، نو کله نه کله د-

ويستو په جگړو کېنې تکليف وي، نو زه چې د افغانستان
نوم واخلم، نو ستاسو ويسته خپل په خپله جگړه ودرېږي
نو زه يې بيا مېنه کړه کولای شم.

که څه هم دغه ټوکه ده خو په حقيقت کېنې به په -
بريټنيز باندې ددې نه هم ډېر زور و، يورپ کېنې سوشل
ډيموکريټ ډېر کمزوري شول. او د کمونيزم سخت -
مخالفې ډلې په قدرت راغلې، د مثال په توګه په مغربي
جرمني کېنې اکتوبر ۱۹۸۲ کېنې سوشل ډيموکريټ وزيرعظم
هيلموت شميت حکومت ختم شو، په ځانګړې ډول C.D،
کرسچن ډيموکريټ يونين حکومت د هيلموت کول ترقيات
لاندې جوړ شو، چې دوی سخت ضد کمونيزم وو، امريکي
صدر ريګن انتخابات وګټل، لندن برطانيه کېنې ټوري په
قدرت راغلل، د دوی مشر مارګريټ ټيچر وه، او فرانس کېنې
قوم پرست ميټران صدر شو، نو مغربي دنيا کېنې آزادخيالو
انتخابات و باټل، او قدامت پسند په اقتدار راغلل، چې ددې
سره د افغانستان متعلق د دوی سياست بدل شو، دوی،
هرڅه ته تيار وو، دوی په يورپ کېنې اتومي مزابللو
لګولو باندې پيل وکړو، افغاني جنګ يې تيز کړو، دايران خلا
يې عراق ته جديد نه جديد اسلحې ورکړې.

د افغانستان جنګ اوس ډاټريکټ د C.O.A په لاس

ورغی، دوی ۶۰۰ میلونه ډالره هرکال په ښکاره سر د افغاني جنگ د پاره ورکول، هغه د پټو خوڅه حساب نه و، فرانسې برطانيه مغربي جرمني، او نور مغربي یورپ امدادونه په دپاسه وو.

عربو شیخانو د ډالرو پوځی یو پې په مولایانو کښې یې تقسیمولې، نو د دې سر افغانستان ته منلې شروع کړې، چې ځینو ته په رښتیا تکلیف و، اوریات تعداد په دولت پسې، اسلحې پسې پېښور پښتونخوا ته را کوز شول، لاندې پاکستانی مهاجر کمشنري او فوجي او سولې بیوکراسی، دواړه لاسونه په غوړو کښې وو، دوی د افغاني مولایانو په شمول او ملګرتیا د افغانانو په وینو تجارت شروع کړو، کابل کښې کونستانو ررسی کاو یا خوړله، د پاکستانی افسرانو د شوکې دغه حال و چې یو ځل ارباب دوست محمد په خپله ویل، چې د جرمني صوبه باوریا وزیر علی ستر اوس "Strauss" راغلې، نو ده په ناصر باغ کښې افغانانو ته تقریر کولو، او مونږه د مهاجرو افسران ټول ورسره ناست وو، چې دې کښې یو افغان په جلسه کښې راپورته شو په پښتو لکيا شو "Strauss" ته یې ویل، چې صاحبه چې تاسو کوم امدادونه مونږ ته را کوئ، هغه خو ټول دوی،

يعني پاڪستاني افسرانو وٺي، خوڙل، مونڙ، ته هيڃ نه راڳوي
 ارباب دوست محمد ويٺل، ڇي مونڙ باندې هزار وٺيڏو،
 ما ته برڪي صاحب ويٺل، ڇي شاباس ترجمه پي وکره، ارباب
 صاحب ويٺل، ڇي ما *stunus* ته ترجمه کره خو غلطه، ماورته
 ويٺل، ڇي دے وائي ڇي مونڙ ته اسلحه پکار دلا اسلم
stunus به حقيقت پوه نه شو، دوست محمد ويٺل، ڇي مونڙه
 به بيا داکوئين کولو ڇي دافغاني مهاجرو او خارجي ميلمتور
 منج داکريکي رابطہ رانه شي، تن زمونڙ ايڄنٽان افغان
 مشران به مو ورتہ مخ ته کول، دضيا الحق دتور زوي
 وٺي، ڇي وحيد نوم پي وٺي، بون *Boon* مغربي جرمني کني
 سفير وٺي، دافغانستان په نوم پي دومر دولت لوت کري
 ڇي روستوي دنوکر نه استعفي ورکري، بيا پي خان ته
 کامياب صنعت کار ليکلو، دغه نمونہ کامياب صنعت کار بيا -
 » *Businessmen* « ڊپر وو، په دي ٻولي باندې
 لوي بابا باچا خان ڊپر غمجن وٺي، داڻڪه ڇي دے واحد
 شخصيت وٺي، ڇي هغه وخت هم په دي لويه پوهيده، ده
 به په ڊکرو ويٺل، ڇي دغه اسلامي جنگ يا جهاد نه دے،
 بلڪي دامريڪي اوروں خپل جنگ دے، خو زمونڙه به
 خاوره پي کوي، ڇي ددوي په مينج کني روه وشوه نوبيا
 جهاد نه نشته، اونه اسلام. په دي باندې ڊپر مفادپرستو.

د بابا مخالفت کولو، خو وروستو ثابته شوه چې باچا خان،
 تيزديد لېږ ليرې لگيدو، نن سبا موبزه وينو چې مولايان
 څه کوي، هغه اسلام اوجها دڅه شوه دوي دکړسې او
 اقتدار دپاره دسپو په څير ديوبل لاندې وټي دي، کابل
 يې لوتي لوتي کړو، په مکه کېنې يې قسمونه سره وکړل، د
 مسجد نبوي قدرې يې وکړه، د زم زم په اوبو يې ولېږل
 خو چې کابل ته راغلل بيا يې دسړجنک شروع کړو، نودې
 اندازه لکي، چې دوي اسلام ته څومره عقیده لري، ددوي
 اسلام دغه دے چې دوي د اقتدار او دولت خاوندان وي،
 نو اسلام هم آباد او افغانستان هم.

او افغاني خاوره د NATO او وارسا پکت د جديد وسلو
 د آزمائش ميدان جوړ شوه و، سويت يونين مغرب پداسې
 لومه کېنې کير کړے و، چې روغ وتلې کړان وو، دافغا-
 نستان په سر د مشرق او مغرب هغه پخوانې دسور جنک
 دوخت د ټکر سياست روان شو، د امريکې صدر جيې کارتر
 د روس کمونست گوند جنرل سکرترې بريژنيف ته يولوي
 د روغزن سره وويلو، د مشرق او مغرب اعتماد ختم شو،
 په ۱۹۸۲ کېنې دوي اتيمي مزائيل د روس خلاف يورپ کېنې
 لگول شروع کړل، چې ددې سر حالات دومره خراب
 شول، چې فوجي خلقو په محدوده پيمانه د اتيمي جنک -

خبري شروع ڪري، د امريڪي نوٽي صدر ريگن دبرطانيه وزير عظيمه تهيجر او د مغربي جرمني چانسلر ڪول، دريوارو د ٽڪراو تصادم سياست ته اوليت و رکول شروع ڪرل، نو په جرمني ڪنڀي په ۱۹۸۲ "peace movement" شروع ٿيو، نو دوئي به يوه سندره ويٺله، ڇي د هڻي اوله مصره يا پٽيه داسي وه:

"Besuchen sie Europa so lange es noch steht"

ترجمه: "يعني ديورپ دوره يا ڪتنه اوس وڪري ترڇو پوري ڇي سلامت وي."

نو د دي ٻولو حالاتو نه پس جرمن اولس د پريه عذاب وو، هغه ڪه د مشرق اويا مغرب، دا حڪم ڪه ڇيري اڻهي يا روايتي جنگ ڪيدے، نو اول دوئي پڪڀي دوه ڪيدل، حالات داسي روان وو، ڇي ديڪڀي دبريڙيف دافغانستان د مسئلي په وجه زره ٿيل ٿيو، او په ستي مرگ ٿيو. او دا غول پي اندروپوف ته پريڻسودل.

نو د روسي مشران دروپوف ڪو ٻڻڻ ڪولو، ڇي دافغانستان مسله اودروس اقتصادي زوال مخه ويسي او حل پي ڪري، خود دے هم زر مرڻو، نوروسانو يو بل زور ڳڻيدل رانجڪڀي ڪرو، يعني ڇيرينڪو، ڇي دغه به دري مياشتي وري و، ڇير ته به په هسپتال ڪڀي بيمار پروت و، نومغربي

اخبار و به شور جوړ کړو چې هر شو، نو عاجز به بيا په زور
 درې خلور ورځې په دفتر کېنې کېښنولې شو، چې دخلقوشک
 ورک کړي، او ورته جوته يې کړي چې گيدې لا ژوندې د
 بيا به روغتون «هسپتال» کېنې پروت و، ده هم ډېره زړه
 ورکړه، د افغانستان جنگ او سويتې اقتصادي مسئلې داسې
 حد ته رسيدلې وې، چې دغه ډېرندو او کڼو دوس خبرې
 نه وې، دروسي قيادت دغه ډېرندو او کڼو ډله ورکه شوه
 دوي يو په بل پسې مړه شول. اخر دروس افغانستان بلکې
 دتولې نړۍ خوش قسمتي وه، چې په ۱۹۸۵ کېنې حوان
 گورباچوف سويت يونين کېنې په قدرت راغی، نو يوداسې
 ميراث ورته پاتې و، چې روس خپل اقتصادي بحران کېنې
 و، افغان اولس او روسي حوان عسکر په افغانستان کېنې
 مړه کيدل، د افغانستان ديرغل سر روس او کمونيزم هغه
 اعتبار دلاسه ورکړو، چې کوم دوي پخوا لرلو، او دافغان-
 ستان په وجه روس، فوجي، سياسي او اقتصادي توکمران
 و ټټه کيدو، نواول يې ډبريزيف د وخت افغاني شاه شجاع
 ببرک کارمل لرې کړو، او افغانستان کېنې يې نوې قيادت
 راوستو، چې هغه ډاکتر نجيب الله و چې حوان پوه او
 پياوړې سړې و، نو ددواړو په همت او خان عبدلولي خان
 سياست په برکت فضا، دې ته تياره شوه، چې روسي.

عسکر دافغانستان نه وباسي، دوئ ۲۲ فروري ۱۹۸۹ کښې
 اخيري سپاهي هم د دوستۍ په پل امو دريا باندې پورېوتو
 اخيري روسي جنرال گراموف بيا په خټ و نه کتل .
 اوس د مشرق او مغرب تعلقات رو رو ښه کيدل، داځکه
 چې مغرب خپل کار کړې ؤ، په افغانستان کښې دوئ روسي
 نظام يعنې سوشلزم بې عزته کړ، ايراني انقلاب يې د
 عراق په ذريعه و ټکولو، چې روستو هم د افغاني جنگ په
 وجه کمونيزم ختم شو، د سويت يونين وجود ړنگ شو ،
 مشرقي يورپ ټول ملکونه د افغاني ماشومانو د وينو په -
 برکت آزاد شول ، د سويت يونين د جوسې نه يولس نوي
 ملکونه جوړ شول، (۱) يوکرين (۲) سپې روس (۳) مالدويا
 (۴) جارجيا (۵) ارمنيا ، (۶) ازربايي جان ۷- ترکستان ۸-
 ازبکستان ۹، قرغزستان ۱۰، قازقستان ۱۱، اوروک پخپله .
 مگر دغه ټول حالات باچا خان و نه ليدل، د ځې
 مخکښې لار وکاش چې ده ليدلې وائ .

جولائي ۱۹۸۱ کڻي حماد ميرمن د باچا خان سره کابل کڻي ملاقات

زه او ميرمن هي جولائي ۱۹۸۷ کڻي سحر وختي اسلام-
آباد کڻي افغان سفارت خانې ته ورغلو، چې ويزه ولخوا
دغه داسې سخت وخت و چې افغانستان کڻي روسان ناست
وو، او پاکستان کڻي ورته ټوله مغربي نړۍ ناسته وه، د
هغې وخت مطابق پېښور اسلام آباد د بين الاقوامي جاسوسي
اډې جوړې وې، په ټوله دنيا کڻي په يو ښار کڻي په هغې
وخت کڻي دومره جاسوسي ايجنټان نه وو، لکه صرف پېښور،
کڻي چې وو، خودوئ په قسما قسم نومونږ باندې وخت
تيرولو، جلال آباد ورته د مشرقي بلاک د جاسوسۍ اډه و،
يعني د پښتونخوا وړه د مشرق او مغرب د فوجي لوبې ميدان
گرځيدلې و، چې هره ورځ به پاکستان کڻي بمونه خلا-
صيدل، او افغانستان حکومت به په کليو بمباري کولې، -
چې مونږه سفارت خانې ته ورغلو، دوه درې پرنگيان او
يورپيان وو، هغوی راته ووئيل، چې مونږه درې درې -

مياشتي انتظار کوي، څوک ويزه نه راکوي، بس مونږه هم
 نااميده شو، زما دميرمنې دغه ارمان وچې باچا خان -
 وگوري، نو ما ته چا ووييل، چې پېښور، کښې کونسلر هم ويزه
 ورکوي، خو پېښور کښې ډېره سخته وه، د "C.I.D" والو
 بهر تمبوړه له و څوکي ډې دننه نه پرېښودل، خوبو تقاضا
 وهغه ته ما خبره وکړه، چې زمونږ ټکي کابل ته ډېر ضروري
 دے، نو هغه راته ووييل، چې قاضي شمس الدين چې د
 C.I.D لوی افسر دے، که هغه اجازت درکړي، نو زمونږ
 څه اعتراض نه شته، قاضي صاحب قاضي صلاح الدين زما
 ملگر دے، دهغوی په ذريعه قاضي شمس الدين زمونږ
 سره ډېر ښه سلوک وکړو، او بل قاضي صاحب په ترکیه
 کښې څه افسر پات شو دے، نو ډېر تنگ نظر افسر
 نه دے، دينا يې ليدلې وه، او بل زه په پېښور کښې خبر شوم
 چې افغان کونسلر مومند دے، سرفراز نوم يې دے،
 دغه ما پيژندو، ما په کابل کښې ورس ملاقات شو دے
 و، خو هغه وخت لا ستونزې و.

سمې چې مونږه يونيورسټي ټاون پېښور ته لاړ
 پوليسوالو دننه د تلو اجازت راکړو نو د ټول پوليس والو
 مونږ ته برنډ برنډ کتل، داځکه چې دوی دکونسلر خان
 سخت حفاظت کولو، چې مجاهدين چيرته کونسلر مومند نه کړي.

موٻن دڪو نسل خافي لاندې ڇهت کٽي بابو ته پاسپورٽو ته
 ورکړل، هغه زر پاس دويم ڇهت کٽي کونسلر ته يوږل،
 سرفراز خان مامور ته وڻي وڻي وڻي ڇي دوئي زه پيٽنم
 په منڊه پي پاس راوله، پاس ڇي موٻن لاهو سرفراز خان
 مومند ډهر په عزت او قدر سر ملو شو، صرف يو ٽيپ.
 ريکارڊ ورسو پروت و، ميوزڪ پي اوريڊو، ماته ڇي
 وڻيل، ڇي زما نوم. دڪونسلر دے، خو په حقيقت کٽي
 زه قيدي يم بهر نشم گرځيدے، بس دلته څوڪ ڇي
 راشي، زه څه ڪپ شپ ورسو ولگوم، ڪٿي ٽوله ورځ بس
 دغه ٽيپ غږوم، يا اخبار يا ڪتاب لولم، موٽو ڀر ورسره
 معطل شو، نو بهر ڊپوليس والا وارخطا وو ڇي دغه څوڪ
 دي، ڇي کونسلر په خپله ڄاڻ ته وڃو بڻتل، دوئي ته څه
 پته وه ڇي زه زور ڪرو ۱۹۷۵ع و.

بس موٻن ته پي ويزي راکري اوزباني پي پوڄي
 خبري راته وڪري، ڇي زه پي په کابل کٽي درويءَ په
 کور کٽي وڪرم، موٻن پي رخصت ڪرو، بهر د COVID والا په
 منڊه لاهو، ڊپوليس افسر ته پي وڻيل، ڇي دے دڪونسلر
 سر پاس ناست و، هغه ورته وڻيل ڇي دغه دقاضي صاحب
 ميله دے. بس دغه شان موٻن دقاضي صاحب دزوم
 په موٽر کٽي ٽيڪسلا ته راغلو، دلته موشپه وڪره، د

دټيکسلی میوزیم مو وکتلو، ما خو مخکنې هم خوځوځله
 لیدل و، خو زما د میرمنې دپاره نوې شئ و، داځکه چې
 جرمنیان د پخواني تهذيب ښارونو د کتو ډېر شوقیان وي،
 ماته قاضي صاحب وویل، چې که چېرې اسلام آباد هوای
 اډه باندې پولیس څه وویل، نوځا نوم ورته اخله.
 مونږ اوله ورځ د اسلام آباد نه سواره شو، نو
 کرمي هم وه، ما ویل، چې شکر دے بخ کابل ته به ورسو
 مگر چې په تورخم وخواوښاکنې زموږ جهان ورسیدو په خټه
 یې کوډه کړو، ویلي یې چې کابل کنې موسم خراب دے، بیا
 یې راولپنډۍ ته راوړو، بل سحر چې بیا پورته شو، نو-
 دعاگانې موکولې، چې دے ځل خومو په خیر ورسوي،
 چې په طورخم ورتیر شو، جهاز مخ په وړاندې روان
 وو، بس زه پوه شوم چې دے ځل لاړو، دې کنې پایلته ویل
 چې افغانې خاورې ته داخل شو، د کابل موسم داسې
 دے چې د کابل په هوای اډه کوز شو، نو د پاسپورټ
 قطار کنې ودریدو، د افغانې پولیسو رویه ډېره ښه وه،
 د پاکستانې پولیسو متعلق ماته ې میرمنې ویل، چې داسې
 مړدار او خیرن پولیس ماته دي لیدلي، چې چاهم غاښونه
 نه وو و صفا کړي، خو افغانې پولیس ډېر سمارت او *Civilise*
 و، گنې پکار خو دغه و، چې زموږ نه کابل کنې ډېرې.

پوښتنې شوې وې، دا ځکه چې افغانستان کېنې جنګ و، مګر د دې باوجود هم دوی ډېر په سرېتوب وو، ځمکا د میرمنې سره د باچا خان کتاب و چې «D.G. Tendulkar» دي. جي، تنهال کار په انګريزي ليکلی دے، يواځې پوليس جينې افسر ځينې وليدو، نو ډېر په حيرانتيا کېنې په انګريزي کېنې ورته وئيل، چې دغه پيژنې؟ دې ورته ووييل: چې دغه ځمکا سخر دے، کابل وارخطا شو، بيا يې ورته ووييل: چې زما خاوند پښتون دے، او باچا خان د ټولو پښتو بابا دے، نو ځمکا سخر شو، هغې پوليسې ورته ووييل، چې بس ته ځمکا خور شوې، پاسپورټونه يې د سر و نه کتل، عسکرته يې ووييل چې د دوی بلکونه ټيکسي ته يوسه، ما ته يې ووييل، چې څه تکليف پېښې نو ځمکا د ټيکفون دے، مونږه يې شکريه ادا کړه.

مونږه شهرونو کېنې معطل شو اول اجمل خټک ته ورغلو بله ورځ سحر باچا خان ته ورغلو، باچا خان وزير اکبر خان مينه کېنې د جنرال عارف خان کور کېنې و، ځمکا سره MOVIE کړه وه خو هغه وخت «super ۸» کړه وه، د دې فلم وخت صرف څلور مينټه وو، او بل يې آواز نه نيولو، په هغه وخت کېنې د ويلو يو کيسې عام نه وې.

نو باچا خان چې زه وليدم ډېر خوشحاله شو ما معافي ځينې وغوښته، چې ځمکا ميرمين جرمني ده، د دې ډېر.

خواهش و چې تاسو وگوري، بيا ما ددوی په مينځ کښې تر-
 جمافې شروع کړه، تقريباً دوه گھنټې به دوی ديوبل سره
 خبرې کړې وې، باچا خان د پښتنو تاريخ د خداي خدمتگار تحريک بنسټ او
 تاريخ قول ورته بيان کړو دا حکه چې ځما ميرمنې ځينې دغه
 تپو سونه کول، او باچا خان ځنې د جرمني د حالاتو تپو سونه
 وکړل، او دې تفصيلاً ځوابونه ورکړل، يوځل داسې چل،
 شو چې باچا خان ته ما په جرمني کښې خبره وکړه او ميرمنې ته
 هې په پښتو کښې، نو د باچا خان په شونډو مسکا راغله،
 بيا مو د باچا خان فلم جوړ کړو، خو افسوس چې خبرې
 يې نشته، تش ژوندې وجود يې دے، دغه فلم په کور کښې
 مونږه د تبرک په څير ساتو، خو صرف څلور مينټه دے،
 خو بڼه په دې دے، چې باچا خان په خپله روان دے، د-
 رواني کړسې يا سړی امداد نشته، بيا چې څومره کابل کښې
 وې د باباديدن ته به ورتلو.

يوه ورځ مونږه د بابا سر ناست وو، چې دیکښې
 نور احمد نور راغی، ورپسې د څه وخت نه پس د اکثر نجيب
 راغی، چې هغه وخت دخادمشرو، نو ځما د ميرمنې نه
 يې د باچا خان په مخکښې پوښتنه وکړه چې جرمنيان د
 شور انقلاب متعلق څه وايي؟ دې ځواب ورکړو، چې
 اول سرکښې چې تره کی او ببرک پخپله راغلي وو، افغانانو ته

په درانه سترگه کتل شول ، چې اوس بیرک دروسانو په ملګرتیا
 راغی نو مغرب یې مخالف دے ، نجیب ورته وویل ، چې حالات
 ښه شي نو روسان به بیا واپس شي ، زما میرمنې ورته وویل ،
 چې دوی یوځل هیلمانه شي ، نو زړه شي ، موږ ته تقریباً
 د دویم جنګ عظیم نه پس مشرقي جرمني کښې ناست دي ، د
 واپس تلک نیت یې نشته ، چې داسې نه وي چې افغانستان کښې
 د دوی پنځوغلی اوبډ نه شي ، نور احمد نور ډېر دیپلومات
 نه ؤ هغه ورته وویل ، چې د مشرقي جرمني جرمنیان ښه خلک ،
 دي ، د مغربي والو تربیت امریکینانو کړے دے ، دغه خبرې
 کېدې چې دې مینځ کښې باچا خان وویل ، چې دوی خو په
 غټو غټو موټرو جنګ دي ، باچا خان وویل چې خلق وایي
 چې لینن انقلاب وکړو ، نوچا ورته درې کمبلې راوړې وې
 ده ورته ويلي وو ، چې د سائبریا خلکو ته کمبلې ملو شوي
 دي ، هغې ورته ويلي وو ، چې نه ، لینن ورته ويلي وو چې اول
 دهغوئ تپوس وکړه ، انقلاب داسې وي ، دلته دوی په بکلو
 او موټرو سر جنګونه کوي ، وطن یې لټا کړو ، دروس او
 امریکې د مقابلې میدان یې افغانستان جوړ کړو ، ويلي یې چې
 ماڅوک نه پرېږدي ، چې روسانو ته سمه خبره وکړم ، ما
 تره کي ته هم ويلي وو ، چې انقلاب مو وکړو ، خواوس یې
 اوسا ته هم ، خلکو ته لار شئ ، پوه یې کړئ چې دغه انقلاب ،

داسلام خلاف نه دے ، داستاسو دپاره دے ، دوي داسي
 ونه کړل ، دبنجن ورته اغزي وکړل ، نن دغه حال دے ، په
 دې کښې نجيب هوشيارو غلے ناست ؤ ، مکر نور احمد نور د
 ناعلان شوي جنگ خبره وکړه ، باچا خان ورته ووييل چې
 تاسو بل څه زده کړي دي ، اوکه دغه يوه خبره په دې جنگ
 کښې هم داستاسو کناه هم شته ، چې تره کي دې خلقو ته نه لار ،
 او نن دغه حال دے . چې دبنجن درته خپل خلق پارولي دي ،
 نور احمد نور کوښښ وکړو چې څه ووايي ، چې کښې تره کي
 خو خلقي وو ، او موږ نه کښې پرچميان يو ، خو باچا خان ورته
 ووييل چې ټول يوشئ يئ . د خلقو په چل نه پوهيږئ ،
 دخداي خدمتکارو ټول عمر سر جهنده وه او سرې جامې
 خو پرنگي ماته خلق بلواه نه کړاے شول ، داځکه چې ما خلک
 پوه کړي وو ، او ستاسو دطوطيانو غوندې خبرې زده کړي
 دي ، خلقو ته دسره لار نه يئ ، او نه يې په چل پوهيږئ ، سم
 دم افغانستان مو خراب تراب کړو ، بس دغه يوه خبره مو
 زده کړې ده چې استعجاب - استعجاب ، په دې کار نه کيږي
 مولا هم داسلام دپاره جنگ نه کوي نن دامريکي په وينا
 جنگ کوي ، او تاسو دروسانو په وينا . چې نجيب پوه
 شو چې باچا خان اوس نور غږيږي ، ماته يې سترکه وهله
 لار و ورپسې نور احمد نور هم لارو ، بيا باچا خان موږ

ته وٺل ڇي دغه خبره ډډوئي هره ورځ دلته کوي، خپل قصو،
 ته نه گوري، پښتون يې تباہ کړو. باچا خان ډېر غمجن
 و، ما ته هې ميرمنې ووييل چې موضوع ځينې بدله کړه، زما
 ميرمنې ځينې د عدم تشدد پوښتنه وکړه، نو باچا خان بيا
 په تفصيل سر ورتۀ بيان کړه، چې عدم تشدد په تشدد نه
 مشکل کار دے، عدم تشدد هيته او جرأت پيدا کوي، تشدد
 نفرت او ويره پيدا کوي، ځما ميرمنې ورتۀ ووييل، چې نن
 صبا جرمني کښې يو گوند دے، چې شين گوند ورتۀ وايي،
 دوي د چاپيريال د صفا ساتلو دپاره هلې ځلې کوي، د دوي
 فلسفه هم عدم تشدد ده او ستاسو او کاندهي جي په لار روان
 دے، بيا باچا خان ورتۀ ووييل، چې که نن صبا ايتي تشدد
 وشي نو د انسان سل به تباہ شي. اتم بم دانه پيژني چې ته
 يهودی يې، که نه مسلمان يې او که هندو يا عيسايي يې، روس
 او امريکي ترې په ټولو نه نن صبا ضرورت دے، په دې چې
 بني آدم تشدد پرېښدي، د عدم تشدد په لاره خپلې مسئلې
 حل کوي، ما ټول عمر د عدم تشدد سپرچار کړے دے، نن
 ويښي چې زمونږ په خاوره څومره تشدد کيږي، دغه په
 جرمني کښې خلقو ته وښايه، چې نن په پښتون کوم ظلم
 کيږي. بس تر ناوخته پورې ورسه ناست وو، بيا ځني
 رخصت شو، ولي په دې چې سم وختي جرمني ته پرواز و

ماته ۾ ميرمني ووئيل، ڇي داسي بيداري او ژوند سترگي
 ما دڄا نه دي ليدڻي په دي عمر ڪنهي هم ڊپر خبر دماغ-
 لري، ڪنهي ددي د عمر خلق پوري هم نشي پاڪولي، ويئي
 ڇي ڪه چيري مخ ۾ پتي ڪري صرف سترگي ۾ ڇا ته،
 بڻڪاره ڪري، نو سر ۾ به هيچري هم داسي نه وائي،
 ڇي دغه د دومره عمر سر ۾ دے، دوي به وائي ڇي
 دغه ديرش ڪلن سر ۾ دے.

زما ميرمني ورته ووئيل، ڇي ڪه جرمني ته راغلي، زه
 به دي خدمت ڪوم، باچا خان ڊپر خوشحال شو، دي په سر
 ۾ لاس رابڻڪه.

زما ميرمني ڄڻي پوئسته وڪهه، ڇي خداي خدمتگار ۾
 ڪنهي بنجي ته هم پام شوي و؟ باچا خان ڊپر تفصيلاً خواب
 ورڪرو، او ورته ۾ ويئي ڇي بنجڻه اونز دڪا ڊي دوه
 پائي دي، ڇي ژوند په روان دے.

مونڙ ته لاندې تورلالي ولا و، تورلالي داجمل صاحب
 سن ڪابل ته تلل و، هغه زما ميرمني ته ويئي ڇي په جرمنيانو
 ڪنهي يونز سر ۾ و، ڇي هغه هٿلر وو، دجرمنيانو نوڻه
 نسل د نازيانو نه ڊپر نفرت ڪوي، خوما پوهه ڪري وه،
 ڇي زمونڙه خلڪ اوس هم هٿلر اوجنرال روبيل يا دوي، بيا ما د
 اجمل صاحب او تورلالي فلم جو ڪيو. دشپي لخواه مونڙه

داجمل صاحب ميلانه وو. ماڻه نام زما او د صوفي جمعه خان،
 په مينځ کښې تکرار هم راغی خبرې مويه دې گرمې شوې
 چې ده وييل چې بهتو فاشيست نه و، ماورته ووييل، چې
 د بهتو پلار هم فاشيست و، نن چې اجمل صاحب کابل کښې
 مهاجر دے، دغه خود بهتو لکونه دي، اوته چې دلته
 د افغانانو وريچې خورې دغه هم د بهتو برکت دے، زمونږه
 دوه صوبايي حکومتونه يې مات کړل، د N.A.P. مشران يې په
 زهرو باندې حيدرآباد کښې ووژل، خو خداي دے مخکې
 کړو، نو ته وايي چې فاشيست نه و. نو دیکښې نور لالي
 راټوپ کړو، چې فاشيست څه شی وي؟ اجمل صاحب موه
 جود نه و، صوفي جمعه خان په پېښور انجينيئرنگ کالج کښې
 د انگرېزي استاد معلم و، نو چې بېرک راغلی و، نو دے
 يې د انگرېزي ژبې ترجمان و، نو په دې ځنې ځان
 او جهان ورکړ وو، د بېرک سره دده هم زوال و شو.
 نياز مومند زما پره وکړه، صوفي جمعه خان ته يې ووييل،
 چې بهتو غټ فاشيست و.

صوفي يې ځکه صفائي کوله، چې د بهتو زامن شاه نواز
 او مرتضی او نور پېليان د ضياع حق نه کابل ته رابښتيدلي وو،
 نو د صوفي نوې يارانې وي.

موبنه بيا نياز مومند چې دے هم گوند کښې لوی افسر

ۈ په خپل موټر کېنې د شپې ناوخته شهرنو ته راوړو .
 مسی په اریا نا افغان ایلرلین کېنې مونږه تاشقند مسکو په
 لاره فرانکفورټ مغربي جرمني ته لاړو په جهاز کېنې پر
 افغانان وو ، تر مسکو پورې بالکل چوپ ناست وو ، چې
 جهاز د مسکو نه پورته شو ، نو دلته چاپېنتو شروع کړه
 چا فارسي ، یو پښتون هلك ۈ هغې راته وویل چې زه د
 عسکرۍ نه جرمني ته ټینتم ، خدای خبر چې رښتیا یی وئ
 او که دروغ .

دغه شان زما د میرمنې ارمان پوره شو ، باچا خان
 یې ولیدو ، اوس کله نه کله فلم کوي د باچا خان سرڅنگه
 په څنگ روانه ده .

دولۍ بابا سره په آخري ملاقات

(۱۹۸۷)

زه مارچ ۱۹۸۷ کښې د جرمني نه وطن ته لاړم، او پدې نيت لاړم، چې د باچا خان به بڼه ډېر فوټوګان اخلم، بڼه ډېر فلمونه چې له ځان سره واخیستل او بڼه مزیدانه چاپاڼۍ کړه، زه د وزیرستان نه مخکښې اول پېښور ته لاړم، داځکه چې سیاسي وطن خو زما پېښور و، په وزیرستان کښې زما د طبیعت څوک نه وو، زما ټول سیاسي ملګري او مشران په پېښور کښې وو، نو چې زه به بڼه په پېښور کښې وګرځېدلم بیا به کلي ته تللم، اوس باچا خان ولي باغ چار سده کښې و، دویزې ضرورت ورته نه و، ځما سرخیال اکېر- اړیدلې او دده کشر ورور ضییت الله خان هم وو، مونږ اول دولي بابا سر ولیدل، ډېر خوشحال شو، باچا خان د جګړې په چمن کښې په کټ ویده و، د سوري د پارټي یو کټ په درولای و، او یو بوډا شان ته سره ورته ولاړ و. په میز یې دواړې پرته وه، او کینټي یعنی ټالې هم وه، مایې اول داسې په ویدو فوټوګان وویستل، مګر په دې کښې څوک هیله نه په زور زور

وغربيدل بابا راويين شو ، دغه دڪراچي پستانه وو، باباچي
 نه وليدم ، نونه ورغلم ورننڊي يي ڪرم ، ماڃئي ٿيوسونه
 وڪڙل ويٺل يي چي بنه يم ، بيا دغه دڪراچي پستانو ويٺل ، چي
 زمونڙه تصويرونه هم دباچا خان سر واخله ، بس دوي -
 بشمول ولي خان دباچا خان دڪٽ شانه ولايوو ، مائي تصويرنه
 اخيستل ، دباباچي هم بنه ڏهر تصويرونه واخستل ، بيا ئي ماته
 ويٺل ، دغه نور به بيا شي ، بس ماڪمر ڪينوده بابا رانه ٿيوسونه
 وڪڙل ، ده په مرغزو ڪنڀي تقرير ڪري و ، هغه پمفلٽ يي ماته
 راڪرو ، ما ورته وويٺل چي په يوباندي راته دسخط يعني اٽوڪرام
 راڪرو ، نه يي راڪولو خودچا ئي خشنلونه پس به شه سوچ
 ورغلي وي ، ماته يي وويٺل ، چي خلڪ زما ددسخط نه غلط ڪان -
 ونه اخلي ، بيا يي ماته وويٺل ، چي راڪره ته داسي نه راته ٻيڪاري
 ماته يي دتقري په يوپمفلٽ تش (عبدالغفار) وليکل ، چي
 دغه ماسره يواڻي دبابا اٽوڪرم دے ، چي اوس ئي هر هفته
 ڪنٽرول ڪوم ، چي رانه ورڪ نه شي ، دا دبابا پٽڪان يي رانه پٽ .
 نه ڪري ، داڻڪه چي نه يي هم خلڪو ته وخت په وخت وربڪاره
 ڪوم ، چي نه دومره تبارڪي مٿي لرم ، اوڻڪه ڇٺي زما ملگري ،
 ٻوڪي ڪوي ، چي ڪور دي پسي تلاشي ڪري ، نو چي دوي ،
 لاڙ مٿي نه اول دغه پمفلٽ ڪنٽرول ڪوم .

خو افسوس باچا خان اوس په خپلو پٽن نه شوتل په روانه

«گرځنده» کرسی کښې به ؤ، مگر په عقل او خبرو کښې یې
 یوه زړه فرق نه ؤ، ما ورته د جرمني خبرې وکړې، ده راته
 غوښتولې ؤ، بس اوس زه پېښور ته راغلی وم، که هره ورځ
 نه ؤ خو دویمه دریمه ورځ به ورتلم یا به مې جلسو کښې لیدو
 په دې شپو ورځو کښې پښتانه ډېر گرم وو، باچا خان ویل
 چې زه د دوئی جوش و خروش ته وگورم نو ما ته ۱۹۳۰ راپاڅي
 په شب قدر کښې جلسه وه، باچا خان ورته راغلی ؤ، ولي خان،
 افضل خان او نور مشران هم وو، ما په دې جلسه کښې د باچا خان
 نه علاوه، جلسه کښې ناستو زړو زړو، خدای خدمتگار و تقوی
 یرونه ایستل، چې دیکښې د پښتون ځلمي یو ښکلي هلک راته
 وویل، چې په دې بوداگانو څه کوي، ځا تصویر ولې نه اچل
 ما ځواب ورکړو چې ته خولا ځوان یې دغه خلک روان دي
 نو د دوئی ریکارډ پکار دے، بیا مې د پښتون ځلمي والو،
 فوتوګان هم وویستل، د باچا خان یوبل زړو ملگری شاعر
 په سترگو پوندی ما یې ډېر تصویرونه واخیستل، ځما خیال
 دے چې زیارت کل یې نوم ؤ، د چارسدې ؤ، دلته ما د
 یاداشت دپاره د اسفندیار ولي خان او سکین ولي خان دواړو
 وړنو یوکل تصویر واخیستو، چې ډېر ښایسته راغلی ؤ، نوبیا ما
 غټ کړو، نسیم بی بی ته مې په تحفه ورکړو، چې د دې پچي وو،
 دلته په جلسه کښې ډېر وخلق خبرې او تقریرونه وکړل هم ښتې

خبره د افغانستان جنگ، د افغانانو بدبختي، او د پښتو کور د
 سویت یونین او امریکې د پهلوانی مرکز باندې خبرې وشوې.
 چې دوی یې قسم قسم تحویلونه کول، چې جلسه خلاصه
 شوه، نو باچا خان خپل سوزکي وین کېنې سوار شو او
 چې زمانه نظر په پریوتو خلک نه پرکښ وو، هرچا کوښښ کولو چې
 باچا خان ته ورته دې شي غما هم دا خیال و، خو ماڅپلې
 کمرې په ذریعه په باچا خان قلعي نه زې کولې، سوزکي کېنې چې
 نه پر فوتوګان واخیستل، خو کله چې فوتوګان صفا کړل، نو
 هله ماته پته ولګیده، چې د سوزکي شیشې صفا نه وې، نو دې
 سره د باچا خان جامې نه پرې خیرې بنکارې، خو په مخ یې راغونډه
 نشته، اول سرکني چې څوک د فوتوګرافي نه خبر نه وي. نو
 داسې معلومېږي، چې کني باچا خان خیرې جامې اغوستي
 دي، مګر چې لږ سره ورته څیر شي، بیا پته لګي چې دغه
 د شیشې خیرنوالی دے، چونکه شیشې د سوزکي نیچې بندې وې
 نو ځکه داسې شوي دي، خو ځما د پاره اهم شئ دغه ندے
 ځما د پاره تاریخي شئ دغه دے چې د باچا خان اخیږي تصویر
 ماډه په سوزکي کېنې اخیستے دے، د جلسې نه پس د نیپ ټول
 مشران ولي باغ ته لاړل، چې په هغوی کېنې عبدالخالق خان
 چې مونږ ورته بچ صاحب وئیلو، حاجي علام محمد بلو، فرید
 خان هلوکان، افضل خان لا، لطیف اږیدے، او نورې پر-

دلته دولي خان بابا کور، ولي باغ کښې يوه برنډه کښې ناست و. چې جالي تږي تاوه وه چې څه وخت نوکر چائ راوړونوموږه ډېروو، اوزه او فريد طوفان پکښې کشران وو، نوموږه هم دنوکر سره امداد کولو شروع وکړه، خوزه ولي خان بابا منع کړم، چې ته خولا ميله يې، روستو جج صاحب حاسر ټوکې کولې، چې جرمني کښې راته واده وکړه، چې پاڅي ژوند يې په ارام تير شي، دغه خويي ټوکې کولې مکر ماته پته نه وه چې دے جج صاحب کيسر مخ دے، خو ډېر ټوکي سرے و، او ډېره مطالعه يې درلودله، دهرچا سر يې آزادي نه کوله ډېر بناسته سرے و، دبابو خيلو مردان و.

دلته ما او افضل خان لالا شپه وکړه، افضل خان لالاما ته ويل، چې دغه دگلالي کوټه ده، په دې شپو ورځو کښې گلالي انگليست کښې ده، ډاکټري تعليم کوي، باچا خان هم - زموږ ځا و نلوي و، ماته د شپې تشې يعنې وېرې ميتينازې راغلې خو ټوليت ته نه تلم، خيال مې وکړو، که ټاليت ته لاړې، نو ميتينازې خوشور نه کړي، مکر اوبه چې راپريږدې خوشور کوي، باچا خان او خان لالا به ويښ کړي، ما خيال وکړو چې که جرمني کښې اوسې خي دجرمني خي نه يې، دوزيرستان - محسود يې، نوزه بهر ته ووتم، ددوي دجرې سر يو کچه ديوال و، هلته مې ميتينازې وکړې، چې واپس راتلم نو خان

ويښن و، ماته يې ووييل چې چيرته تلې وې؟ ما ورته قيصره
 وکړه، صبا خان لالا ولي خان او باچا خان ته قيصره وکړه، باچا
 خان ورسيدو، سحر چې زه وختي ويښ شوم نو ددوئ په باغ
 کښې مې چکر وهلو، په دې کښې ولي خان بابا هم راغی، ما
 ته يې د قسما قسم کلانو په خاصيتونو تبصرې کولې، او په
 ټولو کښې يې سپين کلاب خوښ و، خو بابا د پرغمجن و
 دغه اول ځل و چې د بابا سره ما دکورنۍ او بنجې او خاوند
 په باره کښې خبرې وکړې، داځکه چې نسيم بي بي دموتې په
 حادثه کښې سخت زخمي شوې وه، يولا سي يې مات و موتې
 ميان افتخار چلوو، چې ورسره د لبرخان اف تکر، فريد طوفان
 بشير يلور و، دوئ ټول زخميان شوي وو، دنوښار
 سره نن دې دغه واقع شوې وه، ماته ياد دي زه دخيال
 اکبر اپريدي سره په جگړه کښې وم، چې ټيلفون راغی او دده
 دکړمې ايجنسي کوم ملگرې وؤ. چې دوئ سوداگر خلق
 وو، دوئ اولني خلق وو، چې د حادثې په ځاي راغلي
 وو، دوئ دهرڅه بند و بست کړې و، خيال اکبر ته
 يې په ټيلفون وييل، چې نسيم بي بي ډېره پياوړې او په
 خون ټينگه بنځه ده، د دې لاس مات و هيڅ فريادي
 نه کولو، او لکيا وه دغه نور يې دموتې نه راويستل، اوسرې
 ډېر يې خونده وو، چغې يې جوړې کړې وې، دوئ وييل،

چي مونڙه ليڊي ريڊينگڪا روغتون ته رسولي ڏيئي، بس نه
 اڻ خيال اڪبر اڀر ڀڳڻ ۾ هسپتال ته ورغلو، ٻه ڏي ڪنهي وڃي.
 خان بابا هم حاضر ٿي، نسيم بي بي بلٽن بلاڪ ڪنهي وه، او
 دغه نور جنرل وارو ڪنهي وو، خولي خان بيا دوا هم
 بلٽن بلاڪ ته بدل ڪرل، بشير بلور محمولي زخمي ٿي د،
 مرهم پتو نه پس ڪور ته تلي ٿي، خور ڀڙيد طوفان، ميان
 افتخار او دلير خان ٽڪر او نسيم بي بي مڪمل داخل شوي
 وو، جج صاحب ڀڙيد طوفان پوري ٿوڪي ڪولي، چي
 دوسرو زخمي ته ٻي لک ڪوڪي چي ڏي ڪولي، بس خه وخت
 نه پس د صوبه سرحد وزير علي ارباب جهانگير هم پتو
 ته راغلو، خان بي داسي سينگار ڪر ٿي، لک دپستو -
 مشهور سند رڱاري ماه جيئنه قزلباش، بس د نسيم بي بي
 او دغو نورو خون ٻه ڦٽت ٿي، مونڙه د پار ميله جوڙه
 شوه، هر سڄي او هر مازديگر به ليڊي ريڊينگڪا هسپتال
 نه د حضرت جي صاحب عرس جوڙه شوه ٿي، چي د ٽول -
 پاڪستان نه به خلق پوئتي ته راتل، او ولي خان بابا به
 دربار لڳو ٿي، او بهر مونڙه يوه لويه قالينه غور وڃي و.
 چي ٽوله ورڇ به سياسي بحثونه وو، او د نسيم بي بي ورور
 عظم خان آف هوي ٻه ڪله نه ڪله دپستو فلمونو دولوبهار
 ”ايڪٽرانو“ پڙهي هم پڪڻي ڪولي، بيا دغه نور رخصت شول

او نسيم بي بي خير ميلا يڪل هسپتال ڄمرو د روم ته بدله
 ڪره ، ڇي ما او افضل خان لالا به بي هره ورڇ بيمار پريسي
 ڪوله ، ما دي بي سڙ ٿو ڪي ڪولڻ ڇي بيا پيغله شوي ، ٻڙه
 ڪمزوري شوي وه ، ولي بابا غمجن غمجن وڻ ، خو هر
 چاته بي حال نه وئيلو ، دغه بهي ڇي زه او دے -
 يواڻي وو ، او ڪلانو ڪنڀي موچڪر وهلو ، بابا دي بي ،
 خبر وڪره ، ڇي بهر سڀڙي دے ڪلان دي ، مستي ده غريبه
 نسيم هسپتال ڪنڀي پر ته ده ، ما ورته وئيل ڇي بابا په
 دي عمر ڪنڀي دي خدای ڇوڪ ڪوندم نه ڪري ، او دخداے
 لوي فضل دے ڇي بي بي بچ شوه ، ڪنڀي ٻڙه خطرناڪ -
 ايسيد وينت وڻ ، روستو هلڪانو دميان افتخار سڙ ٿو ڪي ڪولڻ
 ڇي تاچيرته دضيا الحق نه پيسي اچستي دي ، غوبتل دي
 ڇي بي بي مڙه ڪري ، نو حڪم دي بي بي طرف دي دموٽر
 وجنگولو ، هغه خپل لوري دے بچ ڪرو .

داسي ما د ولي بابا سڙ چڪر وهلو ، ڇي خان لالا هم
 راسر شامل شو ، په دي ڪنڀي لطيف اپريده هم رانئي
 دا حڪم ڇي ملڪنم بته خيله ڪنڀي جلسه وه ، دهغي متعلق
 دوئي سڙ خبري ڪولڻ ، ڇي دي ڪنڀي نور خلك هم رانئل
 ڇي فريد طوفان ، لطيف اپريده ، او خان محمد ، افضل خان
 لالا او بابا خان عبدالولي خان او زه ددوئي دڪور نه د-

خان لالا پيجارو جيپ کښې سواره شو، دولي خان باباجيپ
 کښې نور خلک سواره شول، مونږ به دملکنډ غاړې ته روان
 شو، چې دولي باغ نه مردان سوات لوی سړک ته ووتلو،
 نو دلته دريل پاتک سړ د مردان د خلکو د پار معطل شو
 چې په هغوی کښې جج صاحب عبدالحالق خان راته ياد دے
 ما بيا دټولو د خان لالا دنوي 'Pirano' جاپاني جيپ سر
 تصويرونه وایستل، فرید طوفان په لارې راپورې ټوکي
 کولې چې زمونږ به ټول عمر سياسي خوارۍ تاپه يوه کيږه
 پوره، وييل يې هشران دستا قدر په دې نه کوي، چې ته
 علي خان محسود يې، بلکې په دې دې کوي چې کيږه درسره

. ده

همدغه شان ټينک عمل خان سره دخپلې ډلې دسځا کوټې
 سره ځمونږ جلوس ته راکډ شو، د خان بابا نه مخکښې رستو
 د پښتون ځلمي بدرگه چيان وو، دغه ډېر خطرناک وخت
 و، دافغانستان دجنگ په وجه علاقه داسلحي نه داسې
 ډکه وه، چې د معمولي ټوپک نه راواخله ترميزايلوپورې
 په قيمت پيدا کيدل، او بل دجماعت اسلامي او A-N-P سياست
 هم ديوبل سر په ټکر کښې وو، په دې شپو ورځو کښې.
 جماعت اسلامي څه وه، پوره يورپ او مغربي دنيا، امريکه
 جاپان، چين، دغه ټول سر يوځای شوي وو، دافغانستان

خلاف ۾ افغان خلكُ روزل اوچنگول، او بل جماعت اسلامي
 والو دښتون سٽورينٽس فيلڊ رشن يو هلك چي نوم ۾
 سيد الله اڀریدے و، دوئي شهيد کړے و، جماعت -
 اسلامي او A.N.P د فوجي ټکر ډېر سخت خطر و، دملایا
 جنون سر ته خټلے و، ددوئي جيونه دامريکي والرو
 نه ډک و، نو انسان ورته انسان نه ښکاريږي، خو د -
 اين، اے پي نه دوئي ډاږيدل، حکم دولي بابا حفا
 ډېرو، دستا کوټ نه و نه دمومين اڀريدي سر موټر کښي
 سور شوم، مونږه دجلوس نه مخکښ شو، مابه خاے
 په خاے دجلوس تصويرونه استل، دولي بابا جلوس
 چې بټ خيلي ته رارسيدو، نوزه ددکانونو چټت ته خټلے
 وم، د پاسه ډېر دجلوس ښايسته ښايسته تصويرونه
 واخيستل، دلته ډېر لوی جوش و بيا جلسه شروع شوه
 دلته واړه هلکان وو، ډېر ښکلې نظم ۾ په ډليز شکل
 کښي ووټيلو، ماڼي تصويري وايستلو، حاکم کونښن جلسه
 کښي دغه نه و، چې د مشرانو تقرير واورم، ولې ډېرې
 چې ماته د يوې اندازې پورې درک و، چې دوئي به
 څه وايي، زما کونښن ددوئي تصويرونه او دجلسې عکسونه
 وو، ولې په دې چې داسې جلسې او غونډې دښتونو
 هره ورځ نه وي، دجلسې ميدان نه روستو ورکوټي غونډ

غونڊی وه ماد دې ځایه د سوات اوډېر د سیند ونډې -
 تصویرونه واخیستل ، چې دوږی د مار په شان کاږنه وانه درې
 او ډېره بڼایسته منظره جوړوي ، ددې جلسې نه پس په ۱۴ اپریل
 ۱۹۸۷ ټبرگره ډیرکښې جلسه وه خان لالا ، ولي خان بابا ته
 وویل چې زه او محسود به دروش خيله ته لاړ شو ، دروش -
 خيله دخان لالا کلي دے ، چې سوات کښې د سیند په غاړه
 ډېر بڼایسته ځای دے ، او خان لالا ورته وویل ، چې هسې
 هم په ډیرکښې جلسه ده ، زه او محسود به بیا دستا سو
 انتظار د چکدرې په پل کوو ، ولي بابا ټوکه پورې وکړه ،
 چې د سکندر اعظم پېښې کوئ ، هغې هم کمپ د چکدرې
 دکلي سره وهله و . خان لالا ورته وویل : چې ولي زه او
 محسود د سکندر يوناني نه څه کم يو ؟

بس د جلسې نه پس ولي بابا سره دنورو مشرانو ولي
 باغ ته لاړل ، او زه دخان لالا سره درش خيله سوات ته
 لاړم ، هلته خان لالا يو دوه وړو وړو جلسو ته لاړو ، زه
 هم ورسره وم ، په رښتيا چې جرمني بڼا سته دے ، خود
 دولت په زور ، مگر د سوات بڼايت قدرتي دے .

دغسې په ۱۴ اپریل ، سې خان لالا سره د سوات
 دگړندو مشرانو او پښتون ځلمي د ځوانانو سره د یو جلوس
 په شکل کښې را روان شو ، ما د دوږی ډېر تصویرونه وایستل

يو دڀڻتون ڄملي ڪاندر وڻ، ڏپر لوڻي لوڻي اوزده اوزده
 بریت ڀي وو، نو هڪانو پوري ٻي ٽوڙي ڪوڙي، ڇي دڀڻتو والا
 چري توري ڪري نه ده. ده ورته وئيل ڇي وخت لشي ٻيا
 به ڪوري.

هڪڙو نشان مونڙه ڇڪڙي پل ته را ورسيدو، دلڀر
 انتظار نه پس د ولي بابا جلوس را ٻيڪارو شو. بس مونڙه هم
 ورسره ڪم شو، رڀڻيا خبره ده ڇي دڀر اوسوات دواڻو
 ڏهر ٻي ٻيڪلي منظر ڀي لري، مونڙي ٽيمر ڪري ته ورسيدو،
 دلته زمونڙي ستر ڀي مشي دڪلا شينڪوف په ڏزو وڻشول خوانان
 وئيل، ڇي مونڙه په ڪڪره و هوو.

دلته ماهم د معمول مطابق خپل ڪلا شينڪوف يعني ڪير
 باند ڀي ڏري وڪري، د جلسي او د مشرانو تصوير ونه ڀي
 ايسٽل، او د قدرتي منظر و عڪسونه ڀي هم ايسٽل، دلته د
 د جلسي دستيچ سکر ٽري ڪما دڪالڇ د وخت خون ملڪري
 ايد وڪيت نقيب جان و، ما ته ڀي سترگه وهله ڇي د بابا سر
 ڀي ڏهر فوٽو ڪان وياسه، ما ورته وئيل ڇي غم مه ڪوه، د
 نه به آرمان به ڀي پوره شي، خود ڀي جلسه ڪڀي دخبرو
 نه زيات د دير والو داسلحي نمائش وڪرو، دومرو ڏهر
 ڦاٽ ڏري وڪرو، ڇي شوڪ دڀڻتنو دخوڻي نه خبر نه وڻ
 نو خيال به ڀي ڪري وڻ ڇي جنگ شروع شو وڻ.

د جلسې د ختمیدو نه پس مونږه چکدرې ته لارو، دلته
ولي بابا ته لودۍ شوې وه، ظاهرشاه د چکدرې د پرتکېه
خوان دے، هغه چې نه ولیدم پر خوشکاله شو، مونږه
دلته بڼه مزیداره دودۍ وخوړه، ماته د پښتون ستوډ-
نېټی یو هلک خبره کوله، چې دغه دودۍ د واده دودۍ ده،
و یل یې چې واده پخوا شوی دے، دوی ورته ولي بابا،
میله کړے دے. خو د وخت د کمي د وجې یې کډون ونکړے
شو، خو د چکدرې خان ورته وویل چې خه وخت د یتړکي
جلسې ته حې، نو د غرې دودۍ به حما سر خورې، ولي بابا
ورته ويلي وو، چې هو دغه چې درسو لوظ دے، بس مونږه
هم پکښې میلانه شوو، د دودۍ نه پس خان بابا ولي باغ ته
سړ د نورو مشرانو واپس شو، زه بیا دخان لالا سوسو
ته لارم، او پېښور کښې د پښتو عالمي کانفرنس سلیم راز
د پښتو نامتو شاعر جوړ کړے ؤ.

مونږه بابا ته وویل، چې خو ورځې پس به مونږه د رځو
بیا به دستاسو دکور نه کډ پېښور ته خو چې سلیم راز په
شادي حال پېښور کښې بند و بست کړے ؤ.

د رځو ورځو نه پس زه دخان لالا سر ولي باغ ته روان.
شوم په لاره سخاکوت ته ورگود شوو د نیک عمل خان د والد-
صاحب تپو س خان لالا وکړو، ده ټولې جلسې په ویډیو *video*

ليدي وڃي، ڀر خوشحاله وو، دے يو لوي خداي خدمتگار مٿر
 ٿي، خواوس بوڊا شوي وٽ، بس، مونڙه ماڻنام ولي باغ ته
 ورسيدو، ولي بابا ويٺل چي ڊوڊي وخت دے راڻي،
 چي ڊوڊي وڃي وڃي، په ڊي شپو ورځو کښي نسي بي بي
 د هسپتال ته کور ته راڳلي وه، خولاس بي لا پلستر وٽ، خو
 ولي بابا موڊ کښي وٽ، باچا خان هم ڊوڊي په ميز وٽ، يو
 غاڙي ته افضل خان لالا او ولي خان په ميز ناست وو
 و رته مخاڅ باچا خان او نه وو، او زما سره کس اڀر ته بي
 بي وه، خوي بي هسي ناسته وه، ڊوڊي بي نه خوږه
 باچا خان به ماته اشارو کوله چي هغه واخه، هغه واخه
 خو نه هسي موږ وم، ماته ولي خان بابا ويٺل، د سوات
 اږبو ته ڊوڊي د ټينگي نه ده خوراڪ کوه، بيا خان لالا
 باچا خان ته وويٺل چي ډپر ستر ي معلوم يږي، باچا خان
 ورسيدو، خو ولي بابا خبره وکړه چي د خان عبدالعزیز کا
 د زبدي، ميرمن وفات شوې ده زمونږه کوبښن وٽ چي خبر
 ي نه کړو، مگر خبر شو، په هغي وخت صوابي ته روان شو
 دغه دے اوس دستاسو ته نيمه گهټه مخکښي را ورسيدو،
 نو ځکه سترے سترے دے.

دغه ځما اخري ڊوڊي وه د لوي بابا باچا خان سره
 هيا چي مونږه پاڅيدو، خبر شو چي باچا خان وختي

په خپل سوزکي کښې د پښتو عالمي کانفرنس ته تلې دے . د
 ناشتې نه پس مونږه هم روان شوو ، په لاري ولي خان
 بابا راپورې ټوکې کولې ، چې تاوئيل چې زه دستا سوليدو ته
 راغلې يم ، اخبارونه خوليکې ، چې ته د جرمني د پښتو د پښتو
 عالمي کانفرنس کښې ناينده گي کوي ، دغه خبر زما متعلق ،
 سليم راز ورکړې و ، چې د کانفرنس رعب د ب جوړ کړي ،
 بيا ولي بابا خان لالا ته ووييل چې سوايه ، چې خوشحاله به و ،
 نو خان لالا ته به يې سواخي وييلو ، زه نن ډېر خوشحاله يم ، ځکه
 چې نن به زه تماشکير وم ، خبرې به نور خلک کوي ، چې مونږه
 رسيدو باچا خان ناست و ، جوښ يو ملگر داکتر مطيع الله
 ناستاد دستيچ سکرترې و ، سليم راز چې يولوی عالم ، شاعر
 اوليکوال دے ، د دې کانفرنس مشري چرمين و ، دلته هر
 چا خبرې نه شوې کولې ، خواول برخه د پښتو سياسي گوندونو
 پيغامونه ته ورکړه ، چې دوی لنډ لنډ واورول ، ما هم د جرمني
 د پښتونخوا توده توده سلامونه ورته ورسول او باچا خان
 راته مخامخ ناست و ، بيا د پښتو ژبې عالمان وار په وار راغلل
 دوی د پښتو ژبې په زارېنت ، بدبختۍ او ورته پښتون قوم
 پام نه کولو باندې خبرې وکړې ، چې امير حمزه شينواری
 بابا نه تر ورکوټو ليکوالو ته هم نايندگي ورکړې شوې وه ،
 دلته د پاکستان د ټلې ويزن والا هم راغلي وو ، دوی کانفرنس

فلم کوو،

په اخر کښې د باچا خان وارو، نو دوی د خپلو نوکرو د پامه
د کیمړې خولې د باچا خان په حُائ د تاشکیر و خلعو اړخ ته کړې.
وه، یوځل حُما د کالج دوخت وکړه راپیدار شو او سخته غصه
راغله، ما ویل چې ورپاڅم دغه کیمړه ورته مانتوم، بیا چې خیال وکړ
چې سلیم راز دوی به خفه شي، چې ته حُما په کانفرنس کې چېکړي
جوړوي، اوبل داردو والا بیا لټو کې راپورې کوي، چې لیونیانوبیا
جنگونه وکړل، اوبل د دې نه ناریدم چې باچا خان به راته په
قهر شي، چې زه خو د ۲۰۷ شوقي نه یم، نو تادغه کار ولې
وکړو، دغه خبرې راته مخکښې مخکښې شوې، ما غصه وخوره
پته نشته، چې نور و خلعو به دامې محسوس کړي وي، لکه ما
خور و ستو ما د چا سر په خبرې ونه کړې، ما بنام په ۲۰۷ خبرو
کښې هم نه د باچا خان نه تصویر او نه خبرې ښکاره شوې.
باچا خان اول لاس، پورته کړل، چې خدای پښتون قوم
ته اتفاق ورکړې، خدایه آباد او په سمه لارې روان کړې. څی
بیا یې زر ویل چې تش په دعا کافو نه کیږي، باید چې مونږه
حرکت هم وکړو، بیا یې یو مدلل تقریر د ژبې په حقله وکړو،
ویل یې چې ژبه لاره نور څه لامل، ژبه نن زمانه کښې -
سیاست دے، اقتصاد دے، او کلچر دے، چې چاته خپله
ژبه سپکه ښکاري، حقیقت کښې هغه په خپله سپک دے، دنړۍ

نورو قومونو ته وگورئ چې څه کوي، او مونږ پښتانه دخپلي
 تړې سر څه کوو، بس دده تقرير سر کافرښ ختم علان شو
 د سلیم راز خوش قسمتي وه، چې د باچا خان غوندې شخصيت
 د پښتو عالمي کافرښ کېږي کله ون وکړو، دغه زما اخري
 د بابا دیدار و، په پېښور شادي حال کېږي. نه بيا جرمني
 ته بيا واپس راغلم، بيا خبر شوم چې باچا خان ډېر ناجوړ
 د ل، د بې هوشي په حالات کېږي د ل. بس ۲ جنوري -
 ۱۹۸۸ کېږي مې مېر د جرمني ريډيو نه خبر واوريډو چې باچا خان
 په حق ورسيدو، دهند وزير عظم را جيوکا ندي دخپل.
 جهان مخ د سويلن په ځای پېښور غاړې ته کړو، چې
 د باچا خان اخري دیدار وکړي.

د لوی بابا په نړۍ تیرېدل

(جنوري ۱۹۸۸)

چې د بابا خبر موبزه واوړیدو، نو زه او حمایرین
له پر غمجن شو، بس څه وو، د جرمني د پښتنو دیوسنه
د بل سر پورې تېلفون نه وو، د نړۍ د ټولو ریلو پوسټیشنونه
نه دغه خبر خور شو.

موبزه دواړو اول ډاکټري ته لاړو د لوی بابا په نوم مویو
یو ټیلی گرام ورکړو، د جنازې شرکت ناممکن وو، دا ځکه چې
پاکستان ته داسې ناڅاپي تگ کران و، اوبل افغانستان ته هم
د ایریکټ هوايي سروس، نه و، مغربي دنیا د افغانستان هوايي
جهازونه «اریانا» بند کړي وو، نو موبزه د جرمني پښتانه یعنې
دلرې او برې خوا افغانان د جرمني ښار کلن کښې راجمع شوو
د غاښې جنازې نه علاوه، د بابا خان په وفات مویو پیغام
خور کړو چې زه یې دلته ټکي په ټکي لیکم،

د بابا خان د وفات په هکله:

د خدای بخښلي بابا خان فخر افغان د مرگ خبر د پښتنو

ټولنيز اولسليز کونډ "پښتون سوشل ډيموکريټ پارټي" لپاره
يو آسماني تند غونډې و، چې موبز ټول يې غمجن کړو.
د باچا خان مرگ نه يواځې د افغان اولس لپاره يولوى زيان دى
بلکې دهغه ټولو انساني قوتونو د پاره هم ډېر لوى تاوان دى
څوک چې په امن او سوله عقیده لري.

په خاصه توگه په نني نړۍ کې چې د اتومي وسلې کوډام
گرځيدلې دى، د داسې شخصيتونو ډېر لوى ضرورت دى،
چې نړۍ او انساني نسل د تباھۍ نه وساتي، خدائى بخښلي
باچا خان ټول عمر د غريب او مظلوم اولس خدمت ته ملا ټپل
وه، دوى د پرنکي استعمار په خلاف نه ستړې کيدونکې اونه
پخلا کيدونکې جدوجهد وکړ تر هغه پورې په کراره کې نه ناسته.
تر څو چې يې د استعمار کبله د هند اولوى پښتونخوا نه ټوله
کړې نه وه.

باچا خان ټول عمر د پښتون اولس خدمت لپاره
وقف کړى و، چې د ژوند زياته حصه يې د پرنکي او
پاکستاني په جيلونو کې تيره کړې وه، او چې کله به د جيل
نه بهر و، نو بيا به يې د پښتون اولس د اورورولى، د سوکالي
او اتفاق لپاره، کار کاوه، د باچا خان د ژوند مېشت دغه و چې
لر او بر افغان اولس سر يو کړي، او د دوى په وجود داستحباب
تش په نوم کرښه د هميشه د پاره ورکړي، چې افغان اولس

* ٻي په دوو برخو تقسيم ڪرے دے .

زمونڙ دڪوند ديوملگري سر د ملاقات په دوران ڪنډي
باچا خان اخري ارمان داسي څرگند ڪرے و ، ، چي زمايوارمان
دے ، چي افغان اولس داموسيند نه تر اباسين پورې سره
يوشي ، او په افغانستان ڪنډي دلويو قوتونو پهلواني چي زمونڙ
په سرونويي کوي پاي ته ورسې .

کاش چي باچا خان دومره ژوندے وے ، چي دغه دواږه
ارمانونه ٻي په ژونديني پورې شوے وے ، مرگ حق دے
خوبيا هم دباچا خان ژوند مبارزه زمونڙ دپار يوبله ډيوه
ده ، چي مونڙ ته د عزم ، جرئت ، خدمت ، توري ، وفاداري
ورورولي او نه سترې کيدونکي مبارزې سبق راکوي . د
باچا خان ژوند يو تاريخ دے ، چي افغان قوم پرې دنورو
قومونو سر ، سيالي کولے شي ، دباچا خان دلراوبر اولس
ديوالي دچي عملي ثبوت دادے چي لره ڪنډي زېږيدلئ او
په بره ڪنډي د دايمي ارام لپا ره ٻي وصيت ڪرے و ، .

د پښتنو سوشل ډيموکريټي گوند ټول غمري دخداي بخښلي
باچا خان په حق ڪنډي دعا کوي ، او دخداي نه داسوال کوي
چي دغه لوي انسان ته چي ټول عمري دچلي اولس خدمت
ڪرے دے ، په جنت الفردوس ڪنډي ځاي ورکړي ، مونږه
دخداي بخښلي باچا خان سر دا وعده کوو ، چي کومه ډيوه

ده بله کړې ده ، هغه به بله ساتي او خدای پاک نه سوال کوي ،
چې د باچا خان اولاد ته طاقت ورکړي ، چې د دې لوی انسان
د ننگ دا غم برداشت کړای شي ، او د نورو غمونو نه یې خدای
پاک وساتي .
إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝

« له طرفه د پښتون سوشل ډیموکریټ پارټي جرمني »
همدارنگه یو بل بیان جرمني او یورپ کښې د پښتنو اوبلو چو -
لخوا خور شوی ؤ ، چې زه یې ټکي په ټکي لکم :
باچا خان خرافغان په حق ورسید ؤ :
« إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ »

باچا خان خرافغان چې ۱۸۹۰ سنه کښې د اتانزوپه کلي کښې
زېږیدلی ؤ ، په ۲۰ د جنوري کال ۱۹۸۸ کښې په حق ورسید ؤ .
ښکاره خبره ده چې د هر ملک تاریخ د هغې ملک اولس له خوا
جوړېږي ، خو د ځینو شخصیتونو د بنیادي رول نه چې په
تاریخ کښې یې لري ، هم سترگې نه شو پټولې ، دغه زمونږ
د افغان تاریخ کښې هم بل ډول نده ، که مونږ په خپل د آزادۍ
تاریخ باندې نظر واچوو ، نور ته څرکنده به شي ، چې د
باچا خان خرافغان شخصیت او مبارزه زمونږ د اولس د تاریخ
یوه لویه پاڼه جوړوي ، باچا خان نه یوازې د افغان اولس
د آزادۍ په حقله ، بلکې د هند اولس د آزادۍ د پاتې ...
کانه یې سره اوږه په اوږه مبارزه وکړه چې په نتیجه کښې یې

انگریزي استعمار په دې مجبور شو، چې دهند خاوره پرېږدي
چې دغه وجه ده چې نن په هند کېنې د خن افغان د مړینې له
کبله پنځه ورځې په هند کېنې د (ملي خواشینۍ) په توګه علان
شوي دي..

پاچا خان لول ژوند تراخرۍ سلګۍ پورې دخپل،
اولس د آزادۍ یوالي، او بیدارۍ په لار کېنې قوه بان کړو
او تر نن پورې یې د پښتنو او بلوڅو د ملي آزادۍ لویه -
روښانه وساتله هم دا دلیل و، چې دخپل ژوند تقریباً دریمه
برخه (۳۰) کاله یې د انگریزۍ کلونیالزم او د پاکستان د استعمار
دیکتاتورۍ په جیل کېنې تیر کړل، سر ددې چې باچا خان هر
ډول ظلمونه او شکنجې تیرې کړې، خو د اولس د آزادۍ او
خدمت نه یې لاس لښه نه کړو، باچا خان څنګه چې دخپل،
اولس د وحدت او آزادۍ د پار مبارزه کوله، همدارنګه یې د
نړۍ د ټولو مظلومو قومونو نه دفاع کوله او ورته یې په
درنه سترګه کتلې.

د افغان په حیث دا زمونږه وظیفه ده چې نه یوازې
دده کړنلار ژوندۍ وساتو، بلکې نوره به یې هم پیاوړې کړو،
نو د باچا خان مړینه نه یوازې د افغان اولس د پاره بلکې د
نړۍ د ټولو سوله، او آزادۍ غوښتونکو اولسونو د پاره لویه
ضایعه ده.

مونہ پہ جرمنی کبھی پستانہ او بلوچ ددہ دمہ پنی
 لہ کبلہ دخیل اولس او دخراقان دکورنہ سر پہ دغہ ماتم
 کبھی شریک یو۔ ”آمین“

ربا چا خان پہ وفات باندی د پاکستان سیاسی مشرانو
 اظہار اخبار جہاں کبھی لیکي: مرحوم باچا خان کو۔
 ممتاز پاکستانی سیاستدانوں کا خیراج عقدت (نذیر لفظی)
 مورخہ - ۲۵ نہ ۳۱ جنوری ۱۹۸۸ . . .

سیاستدان خدای خد متکار، سرخ پوش رہنما خان۔
 عبدالغفار خان، طویل علالت کے بعد ۹۸ برس کی عمر میں انتقال
 کر گئے »انا للہ وانا الیہ راجعون« مرحوم کو گزشتہ سال مئی
 میں علاج معالجہ کی عرض سے بھارت لے جایا گیا تھا، جہاں،
 وہ پہلا بمبئی اور پھر دہلی کے انڈین انسٹیٹیوٹ آف میڈسن،
 میں زیر علاج رہے، وہ وہاں پر تقریباً تین ماہ تک زیر علاج
 رہے، بعد ازاں انہیں ۱۴ اگست کو وطن واپس لایا گیا، اور
 پشاور لیڈی ریڈنگ ہسپتال میں داخل کر دیا گیا۔

خان عبدالغفار خان گزشتہ صدی کے نویں عشرے کے
 آخری سال یعنی ۱۸۹۰ میں چارسدہ کے قریب اتمانزئی گاؤں
 میں جناب بھرام خان کے ہاں پیدا ہوئے، باچا خان اپنی
 زندگی کے ابتدائی ایام میں انگریزی دشمن لیڈر حاجی صاحب
 نورنگ زئی سے متاثر ہوئے۔

حاجی صاحب ایک بڑے مجاہد آزادی صوفی، مذہبی
 رہنما اور برطانوی اقتدار سے آزادی کے سچی حامی تھے۔
 خان عبدالغفار خان نے کانگریس کے پلیٹ فارم سے انگریزوں
 کے خلاف برصغیر کی آزادی کی جدوجہد میں بھرپور حصہ
 لیا، انہیں گاندھی کے انتہائی متعدد ساتھیوں میں شمار کیا جاتا تھا
 اور وہ ساری زندگی کانگریس رہنماؤں اور کارکنوں کی
 نظر میں قابل احترام شخصیت رہے۔

خان عبدالغفار کے انتقال پر ہر تجزیہ نگار کا فوری تاثر
 تعریفی کلمات پر مشتمل ہوگا لیکن وقت گزرنے کے ساتھ ساتھ
 یہ سوالات ضرور پیدا ہونگے کہ برصغیر کی تاریخ میں خان
 عبدالغفار خان کی سیاسی جدوجہد کو کیا مقام اور کیا رتبہ
 حاصل ہے۔

باچا خان کے سیاسی مخالفین بھی یہ تسلیم کرتے ہیں
 کہ مرحوم ایک با اصول شخص تھے اور انہوں نے اپنے اصولوں
 کیلئے کئی جانے والی طویل جدوجہد کے دوران قید و بند کی
 صعوبتیں بھی برداشت کا مقصد حصول اقتدار نہیں تھا،
 وہ ساری زندگی متنازعہ رہے، جہاں انہیں بیت سے،
 لوگوں کی محبت ملی، وہاں انہیں بھرپور تنقید کا سامنا
 بھی کرنا پڑا لیکن انہوں نے تنقید یا قید و بند سے خوفزدہ
 ہو کر اپنا راستہ تبدیل نہیں کیا۔

خان عبدالغفار خان ایک ایسی شخصیت تھے جن کی مستقل مزاجی، سادگی اور جذبہ خدمت کے ان کے بھانپنے میں بھی قائل تھے، باچا خان کے انتقال کے بعد جب ان کے قد اور سیاسی مخالف اور جماعت اسلامی کے مقتدر رہنما پروفیسر غفور احمد سے رابطہ کیا گیا تو انھوں نے کہا کہ، ”برصغیر کی تحریک آزادی میں ان کا نمایاں رہا ہے، انھوں نے اپنی پوری زندگی لوگوں کی بھلائی کیلئے گزاری اور خود کو خدمت کیلئے بطور نمونہ پیش کیا اس سلسلے میں المیہ یہ ہے، کہ جب اسیے لوگ اٹھ جاتے ہیں تو ان کا کوئی بدل نہیں ہوتا معامری ملک میں سیاسی جماعتوں کیلئے کام کرنا انتہائی مشکل ہے، اور لوگوں بڑے دائرے سے نکال کر چھوٹے چھوٹے دائروں میں محدود ہونے پر مجبور کیا جاتا ہے اس صورت حال کی ذمہ داری ملک کے حالات پر عائد ہوتے ہیں، ہر حالات عوام کی آزادی اور ان کے حقوق کے حصول کی جدوجہد میں رکاوٹ بنے، ہوئے ہیں، خان عبدالغفار خان نے اپنی زندگی عوام کی خدمت میں گزاری انھوں نے عام آدمی کی زندگی بہتر بنانے اور مظلوموں کی مدد کیلئے سادگی اور قربانی کا نمونہ پیش کیا ہم ان کی مغفرت کیلئے دعا گو ہیں ہماری ہمدردیاں ان کے خاندان اور ان لوگوں کے ساتھ ہیں ہماری ہمدردیاں ان کے خاندان .

جمیعت علماء پاکستان کے مرکزی نائب صدر شاہ فرید الحق
نے خان عبدالغفار خان کے انتقال پر تاثر بیان کرتے ہوئے
انا للہ وانا الیہ راجعون پڑھا اور کہا،

”جنگ آزادی میں ان کی خدمات قوم کو یاد رہیں گی،
ان کا انتقال ایک سیاسی نقصان ہے، خدای خدمتگار کی حیثیت
سے انھوں نے عوام کیلئے بڑی خدمات انجام دئے ان کے نظریات
سے اختلافات ہو سکتا ہے، لیکن یہ ایک حقیقت ہے کہ وہ اصولوں
پر پختگی سے قائم رہنے والی شخصیت تھے ان کے انتقال سے
ایک سیاسی خلا پیدا ہوا ہے ہر آدمی کیلئے ان کی نظریات
سے متفق ہونا ضروری نہیں، لیکن ان کی سیاسی اہمیت مسلمہ
تھی، میں خان عبدالولی خان اور ان کے اہل خانہ کے دکھ میں
برابر کا شریک ہوں، اللہ تعالیٰ انہیں صبر جمیل عطا فرمائے
ملک کے ممتاز سیاستدان مشراحد پیش امام نے خان -

عبدالغفار خان، کے انتقال پر اپنے تعزیتی کلمات میں کہا کہ،
”ان کے بارے میں ایک چیز برائے وثوق سے ہی جاسکتی
ہے، کہ انھوں نے آزادی کی جدوجہد میں اہم کردار ادا
کیا، ان کے نظریات سے اختلاف کے باوجود یہ کہنا بالکل درست
ہوگا، کہ وہ ایک صاحب کردار شخصیت تھے، انھوں نے ساری
زندگی مسلسل جدوجہد میں گزاری، انھوں نے برسہا برس
جیلوں میں گزار دیئے، وہ زندگی کے آخری چند ماہ کی علالت

اور مسلسل بی ہوشی کی وجہ سے سیاست سے علیحدہ رہے
 ورنہ پوری زندگی مسلسل جدوجہد اور سیاسی عمل میں
 مصروف رہے، انہوں نے مسائل اور مصائب سے اکتا کر زندگی
 سے کنارہ کشی اختیار نہیں کی، انہوں نے پریشانیوں سے بھاگنا
 کر گوشہ نشین ہونا مناسب نہیں سمجھا، ان کی سیاسی -
 زندگی کا حساب کتاب اب تاریخ کے سپرد ہو چکا ہے، اس
 مرحلہ پر ان کے بارے میں حقی اور فیصلہ کن رائے قائم کرنا
 مشکل ہے، مگر ان کے نظریات اور افکار کے باری میں تاریخ
 ضرور فیصلہ کرے گی۔»

مزدور کسان پارٹی کے سربراہ فتحیات علی خان نے۔

کہا کہ :

» باچا خان تضرع اورتی ہوئی گردن کے ساتھ ہم سے
 جدا ہوئے، ان کی موت کے وقت غرور عشق کا بانگین سلامت
 تھا، وہ برصغیر کے حریت پسندوں کی اُس نسل کے نمائندہ تھے
 جس نے انگریزوں سے آزادی حاصل کی، تاریخ انہیں ایک -
 حریت پسند کی شکل میں ہمیشہ محفوظ رکھے گی جو اپنی
 « *commitment* » کٹ مینٹ اور نظریات سے وابستگی کی
 بنا پر دنیا کے اس خطے میں آن ادی کی علامت بن گئے تھے، اُن
 کے مخالفین بھی ہمیشہ یہ تسلیم کریں گے کہ خلوص، قربانی
 اور اپنی آسٹیل کیلئے وہ کبھی بھی نہیں جھکے وہ اختلافات

کے باوجود اپنے مخالفین اور حامیوں کا دل جتنے میں کامیاب رہے وہ اپنے تصورات اور مقاصد کے لئے ٹوٹ سکتے تھے جھک نہیں سکتے تھے ان کی وفات سے ہماری سیاسی زندگی میں ایک بڑا خلا پیدا ہوا ہے جو پُر نہیں ہو سکے گا۔

نیشنل دیموکریٹک پارٹی (این۔ ڈی۔ پی) کی سربراہ سربراہ شیر باز خان مزاری نے خان عبدالغفار خان کے انتقال پر اپنے رنج و غم کا اظہار کرتے ہوئے کہا، کہ:

باچا خان نے برصغیر کی جنگ آزادی میں نمایاں کردار ادا کیا تھا، انھوں نے نوآبادیاتی نظام اور انگریزی اقتدار کے خلاف دلیرانہ جدوجہد اور قربانی کی جو مثال قائم کی تاریخ اسے کبھی بھی فراموش نہیں کر سکے گی۔

اقتصادی اور معاشی مسائل کے حوالے سے سیاسی شعور پیدا کیا، برصغیر کی سیاست پر بالعموم اور سرحد کے سیاست پر بالخصوص، ان کے نظریات کے اثرات چھائے رہیں گے، ان کے انتقال سے جمہوری قوتوں کو نقصان پہنچے، لیکن۔

ہمیں یقین ہے کہ ان کے پیروکار ان کی مثالی جدوجہد کو جاری رکھیں گے، خان عبدالغفار خان سے میرے ذاتی، تعلقات تھے، وہ میرے محترم اور شفیق بزرگ تھے...

ملکی سطح پر ان کی وفات ایک سیاسی نقصان ہے، لیکن میرے لئے یہ ایک ذاتی نقصان ہے میں بیت غمزدہ ہوں،

خان عبدالولی خان ان کے اہل خانہ اور ان کے رفقاء کے غم میں برابر کا شریک ہوں۔»

عوامی نیشنل پارٹی کے جنرل سکرٹری رسول بخش پلیجو نے کہا کہ :

» خان عبدالغفار خان کی شخصیت برصغیر کی تاریخ کا ایک سنگ میل ہے ، وہ اس صدی کی ایک قدآور سیاستدان تھے۔ جنہوں کم ویسٹن اپنے ایک صدی پر محیط زندگی محروم - انسانوں کو بیدار کرنے اور ان کی خدمت کرنے میں صرف کرے۔ انہوں نے عوامی سیاست کی فضاء روشن روایتی قایم کئے جن کا اجداد بہت، دیر تک اور بہت دور تک پھیلا رہے گا ان کی جدوجہد کی کئی جہتیں ہیں ، اور برصغیر کی حالیہ تاریخ کے مختلف مراحل پر باچا خان کی شخصیت پوری اب و تاب کے ساتھ موجود رہے ، انہوں نے مظلوم اور محروم طبقوں کے رہنما کی حیثیت سے بھرپور سیاسی جدوجہد اور قربانی کی لازوال مثالیں قائم کی ہیں ، انہوں نے انتہائی کھٹن حالات میں صبر آزما طرز عمل اختیار کی ، انہوں نے انگریزوں کی جیلوں کو آبار کیا ، اور قیام پاکستان کے بعد بھی ہی ملک کے زندانوں کے قیدی رہے ، وہ ایک قدآور انسان تھے ، اور پوری زندگی میں ہمیشہ قدآور ہی رہے لطف سائیں نے کہا کہ تمام انسان خوب صورت نہیں ہوتے اور

تمام پرندے ہما نہیں ہوتے بہت کم ایسے لوگ ہوتے ہیں، جن سے بھار کی خوشبو آتی ہے خان عبدالغفار خان ان کم لوگوں میں سے تھے، جن سے ملا کر بھار کی خوشبو کا احساس ہوتا ہے۔»

پاکستان پیپلز پارٹی سندھ کے سکرٹری جنرل شفیع محمدی ایڈووکیٹ نے باچا خان کے انتقال پر اپنے تاثرات بیان کرتے ہوئے کہا:

”اس میں کوئی شک نہیں، کہ برصغیر کی آزادی میں باچا خان نے شاندار خدمات انجام دیئے وہ ہمیشہ وقت متحرک اور تاریخ کے شعور سے آگاہ سیاستدان تھے، انہوں نے سرحد کے مخصوص سماجی حالات کیلئے زبردست کام کیا، صوبہ سرحد کے مخصوص سماجی حالات اور قبائلی پس منظر میں ایک روشن خیال سیاستدان کا بھرپور سیاسی تحریکو کی رہنمائی، کرنا ایک بیت بڑا کارنامہ ہے، باچا خان کے نظریات سے اتفاق کرنا ضروری نہیں مگر ان کے جدوجہد، قربانی اور اصول پر قائم رہنے کے خصوصیت سے کسی کو انکار نہیں ہو سکتا، ہم باچا خان کے پس ماندگان کے دکھ میں برابر کے شریک ہیں، اور ان کی مغفرت، کے لئے دعا گو ہیں۔»

سندھی بلوچ پشتون فرنٹ کے کنوینسٹر ممتاز علی بھٹو نے خان عبدالغفار خان کے انتقال پر اپنے دکھ کا اظہار

کرتے ہوتے کھا کہ :-

» خان عبدالغفار خان ایک انقلابی مجاہد تھے انھوں نے .
پوری زندگی غریب عوام کی خدمت کے لئے وقف کر دی تھی انھوں نے
عوامی حقوق کے لئے بھرپور جدوجہد کی ، میں خان عبدالولی .
خان کے دکھ میں برابر کا شریک ہوں ، . . .
باچا خان کی مغفرت کے دعا گو ہوں « .

دغہ وو دپاکستان سیاسی مشرانو خیالات چپ دوئ د بابا
پہ وفات باندې حرکند کړي وو .

یوبلہ رسالہ چپ انگریزی ژبه کښې چهاپ شوې ده نوم
یې « View point » د ۷ هغه کښې داسې لیکلي :

JANUARY 28- 1988

A giant goes to rest :

Editorial

Editor MAZHAR ALI KHAN.

د B.B.C تبصره

د پښتنو ملي مشر خان عبدالغفار خان د زړه د يوې اوږدې ناروغۍ له امله د ۹۸ کلنۍ په عمر کښې په حق ورسيدو، دې د برطانوي سامراج او استعمار په خلاف دهند د نيمې وچې د دخپلواکۍ غوښتونکي مبارزې له مشرانو څخه ؤ، له همدې امله دهند وزير اعظم راځيوکاندهي ده ته درناوي څرگندولو په خاطر پېښور ته رسيد ل.

خان عبدالغفار خان چې څه نه څه اته مياشتې دکوما (بې هوشۍ) په حالت کښې تيرې کړي وې، د چهارشنبې په لومړۍ شپيو کښې د پېښور په يوه رغتون کښې وفات شو، له مرگ سره دده اوږده مبارزه هم سر ته ورسيدله. ، خان عبدالغفار خان د ټولنيزو اصلاحاتو ټينگ او کلک ملگر ؤ او طرفدار وو، د برطانيه څخه دخپلواکۍ د ترلاسه کولو له پاره يې د پاکستان شمال لويديځ ايالت نه دمبارزو لارښودنه په غاړه درلوده، ده ان د پاکستان دهيواد د جوړيدو وړسته هم د پښتنو د يوه خپلواک د جوړيدلو له پاره خپلې مبارزې ته

دوام ورکړو، د هند د تقسيم نه، وروستو خان عبدالغفار خان
 زياته موده په پاکستان کېنې بندي و، او يا افغانستان کېنې،
 اوسيده، د خان عبدالغفار خان وروستۍ هيله دا وه، چې
 د افغانستان په جلال اباد کېنې خاورو ته وسپارل شي.

دده مړې په يوه تابوت د پېښور کننيگم پارک کېنې ايښودل
 شي، چې خلک يې اخري ديدار وکړي، او خپله درناوی وټه
 څرگنده کړي، په زرگونو خلک دې ځاي ته راغلي دي هم اهم
 سياسي شخصيت چې تر اوسه يې خان عبدالغفار خان دویر
 په مراسمو کېنې خپله درناوي کړيده، هغوئ کېنې د هندوستان
 وزير اعظم را جيوگاندهي دے، ده خپل د سويلن سفر
 وځنډاوه چې درناوي له پاره پېښور ته لاړ شي، دغه اول
 ځل دے، چې وزير اعظم را جيوگاندهي پاکستان ته لاړ و،
 خو دغه سفر خصوصي دے.

ټاکل شوې ده چې د پنجشنبې په ورځ له غرمې وروسته
 په پېښور کېنې د خان عبدالغفار خان د فاتحه اخيستلو مراسمو
 سر تر وړسي، د پاکستان صدر جنرال ضياء الحق د خان عبدالغفار
 په مړينه خپله خواشيني څرگنده کړه، او دے يې يوداښي
 شخصيت وباله، چې ټول ژوند يې د خدمت له پاره وقف،
 کړے و، او تر اخر پورې په خپلو اصلو ټينگ ولاړ و.
 خان عبدالغفار خان نږدې ټول عمر د مرکزي حکومت د

قدرت خلاف په مبارزه کېنې تیر کړه، لومړې د برطانیه
د استعماري قدرت خلاف او ورپسې د پاکستان خلاف
هم له دې امله خوځوځله بندي کړل شو، د ۱۹۱۹
کېنې د اول ځل د پاره د برطانیوي حکومت د مخالفت
په وجه بندي شو، ده د شمال لویدیځ صوبې څخه د برطانیوي
استعمار خلاف خپله مبارزه پیل کړه، چې وروسته دهند
د کانګرس گوند سره ملګرې شو، دده تنظیم خدای خدمتگار
د پرېکړې دهند نه د لرې کولو د پان د کانګرس گوند سره
لاس یو کړو، او کانګرس په هند کېنې ضد پرېکړې یو اعزمن
گوند و، د مسلم لیګ ته همیشې د شک په نظر کتل، د دې په
داسې حال کېنې چې یو معتقید مسلمان و، اوله یې دهند
د ویش او بیا د پښتنو د پاکستان سره د یوځای کیدو هم مخالفت
و کړو، ده ویل چې ځان مبارزې هدف دهند آزادي په
تیره بیا د پښتنو خلکو آزادي وه.

د دې سیاست په وجه پاکستان ۱۹۴۸ کېنې خدای -
خدمتگاری باندې پانډولکوله، ده خپلې مبارزې ته دوام
ورکړو، د خپلو خلکو د آزادۍ د پاره یې هلې ځلې کولې،
د ۱۹۶۵ کېنې افغانستان ته لاړو، خوځله پاکستان ته ستون
شو، خو خپل زیات وخت یې د افغانستان د جلال آباد پر
ښار کېنې تیر کړه.

په پاکستان کښې د پښتنو خلکو د خودمختيارۍ د پاره
خان عبدالغفار خان نه سترې کيدونکي مبارزه کوله، چې
د يو ملي پيژندگلوي د ترلاسه کولو له پاره لار جوړه
کړي دوئ ته خودمختياري وگټي .

د آل انډيا ريډيو ماښام په شپږ

بچه تبصره

خان عبدالغفار خان (باچا خان) د چهارشنبې دورځې په
سره په پېښور کښې په حق ورسيدو، دوی چې اته نوي (۹۸)
کاله عمر يې درلوده، د سختې ناروغۍ په وجه په تکليف و
دځو مياشتو راهيسې په کوما (بې هوشۍ) په حالت کښې و،
دغه بند و بست په پام کښې دے، چې دوی جلال آباد افغانستا
کښې خاورو ته وسپاري.

د هند حکومت د دې له پاره چې خان عبدالغفار خان،
(باچا خان) ته خپله درناوی څرگند کړي پنځه (۵) ورځې
يعنې د نږدې نه ټول هيواد کښې دویر (مانم) وخت
اعلان کوي، د هند بيرغ يعنې جهنمه به نيم خوړندوي،
او ټولې حکومتي رسمي خوشحالي به بندې وي، د مرکزي
حکومت ټولې څانگې به د جمعې په ورځ چې د دوی -
خاورو ته د سپارلو ورځ ده بندې وي.

خان عبدالغفار خان (باچا خان) په ۱۸۹۰ کال کښې وزېږيدو

په ۱۹۱۹ کال کښې په هغو نا آراميو کښې چې دکاندهي جي لخوا د
 انگلستان پر ضد پيل شولې و، گډون وکړ، او په دې ډول يې
 دهند د ملت سره اړيکي ټينگې کړې، خان عبدالغفار خان د متحد
 برصغير او اولسي انصاف دپاره کار کاوه، او دهند په ویش-
 خواښنئ و، د خپل ټول ژوند کښې دهند او هندوستانيانو
 دپاره محبت درلوده. تير کال دوي د بهارت رتبه په نامه د
 هند د هيواد د پره لويه جايزه وکړله، دهند صدر اونا ب-
 صدر او دهند وزير اعظم د دوي په مرگ خپله خواشيني څرگند
 کړه، دهند د جمهور رئيس لخوا د تعزيت په پيغام کښې ووييل:
 څو خان عبدالغفار خان (باچا خان) زموږ د وخت يو ستر
 شخصيت دے د برصغير د خپلواکۍ دپاره يې سختې هلې
 ځلې کړيدي کړې.

دهند نائب صدر ووييل: دے به د راتلونکي نسل لپاره
 اغيزمن وي او هغه به يا دولري.

ښاغلي راجيوکاندهي ووييل: هغه ورور ستر تن چې د
 هند په خپلواکۍ کښې يې ستر رول لوبولې دے، له نړۍ نه
 لاړ، د دوي د عدم تشدد د پيغام به د هميشه دپاره پاتې وي.
 د جمو او کشمير وزير علي داکتر فاروق عبداللہ هم د
 خواخوږۍ د پيغام په ترڅ کښې يې باچا خان متايل دے.
 دهند وزير اعظم سويلون ته خپل سفر وځنډاوه. او

پېښور ته سفر وکړو ، چې د باچا خان اخري ديدار وکړي ،
او خپله درناوي ورته څرگنده کړي . دده سړی درانه درانه
وزيران او ددوی ميرمن هم تر پېښور ه پورې ملگري وو .

ٲاچا خان دلو يو حلكو ٲه نظر ڪٺڻ

(۱) د ترڪي نامتو سياسي مشر ۽ او ليکواله محترمه خالدۃ ادب به خانم چي دهند ٲه دوره راغله نو د ٲاچا خان سر ٲي هم ملاقات يوشو، دي دي ملاقات تاثرات ٲخيل ڪتاب ڪٺي بيان ڪري او ٲاچا خان تر ٲي خراج تحسين ور ڪري دي. ليکي: ٲل چي د ٲڻستو دغه قائد او مشر يو جوان مرد ليدو دے، او دي نه علوه ٲڻشه يو آزاد روح او ضمير مالڪ هم دے. دے يو رڻتو ۽ او حقيقي مسلمان دے، د ٲاچا خان خدائ خد متڪار غور ڄڻڪ ٲه اصولو ڪٺي اسلامي فلسفه دورايه جوته ده، ددوي اول قسم د الله تعاليٰ لوي ذات دے، او د خدائ دا حڪاماتو د تعبيداري تعليم ٲڪٺي مونده شي، ٲي شڪه چي ٲه دي اصولو ٲاندي د. ٲاچا خان ٲڻنگ ولا ٲوالي ٲه وجه ددوي نه يو لوي عظيم شخصيت جو ٲه دے.

ڪتاب: ٲڻه اردو ”تحرڪ آوا دي اور ٲاچا خان“ ليکونڪ:

»فارغ بخاري«.

(۲) مهاڻا ڪاندهي جي دبا ڇا خان متعلق خپل رائي
داسي خرنده وي؛

خان عبد الغفار خان يو پوڄ مسلمان دے، ماوردها
ڪنڀي د قيام په دوران ڪنڀي مايو ڄلے هم نه دے ليدے،
چي ده لموڄ قضا ڪرے وي، دے دلوي زهه اوستري
حوصيلي خاوند دے، خدائي خدمتڪارن دده سره بي
ڪجه مينه اوجھت لري، چي ده ته خرافقان وائي، په دپي
باندي خدمتڪار ڊپر خوشحالي پري. «فارغ بخاري ڪتاب»
(۳) پنلوت جوا هر لال نهرو وائي؛-

صوبه سرحد د با ڇا خان په شڪل ڪنڀي يو لوڄي انسان
پيدا ڪرے دے، داسي بنيادم چي ٻول هند په فخر ڪوي
دوئي سرحد صوبه د پس ماندگي نه راوڇا ڇا ڇي ڪرے، د
خپلو قريانو په وجه پي نه صرف صوبه سرحد بلڪي دٽول
هند سر د فخر نه اوچت ڪرے، دوئي د خدائي خدمتڪار
فوج جوڀ ڪرے، د دپي په وجه پي يو عظيمه ڪارنامه
وڪرے، عدد تشدد يو لوڄي . . . دے چي صرف پياوڀري
او بنا علي انسانن پي استعمال لئي شي، د سرحد غيور پښتو
د با ڇا خان تر مشري لاندې دغه . . . ڊپر په بهادرۍ
سره خپل ڪرے دے، (فارغ بخاري ڪتاب).

(۴) د متحده هندوستان نامتو قوم پرست مشر جناب-

ڊاڪٽر سيد محمود داسي فرمائي،

پڻ پڻستو د آڙاڙي د پياره ڪوليءَ خوري دي مگر په شا
شوي نه دي، دغه جذبه د سرحد په پڻستو ڪښي د باچا خان
په وجه پيدا شوې ده، د سرحد پڻستو د قربانو نتيجہ ده،
چي نن پي ٿول هند او مسلمانان د خپل ځان ساتونكي ڪښي، او
د سرحد پڻستانه په دې فخر او وياړ ڪوي، د دوي په وجه په
هندوستان ڪښي د قوم پرستي غلبه شوه هم دوي خوره
کړه، د دې قوم پرستي باني او تاداو ايسنودونکي هم دوي،
دي، دغه کار د ټولو نه اول شير شاه سوري کړي و، شير شاه
د قوم پرستي جذبه دومره پياوړي کړي انځور کړي وه، چي
د دې اعتراف د پرڼگيانو مورخين هم ڪوي.

دغه شير شاه پڻستون و، او دوه شير شاه خان عبدالغفار
خان دے چي دے به دغه کار سر ته رسوي (کتاب تاريخ بخاري ص ۱۰۰).
(۵) مها ديوديسائي خپل کتاب (خدائي خدمتگار) د باچا خان
متعلق داسي ليکي: ځما په نين خان عبدالغفار خان ڪښي له ټولو
نه لوي شى دده روحانيت دے، او پڻستوني اسلامي جذبه
ده، يعني لوي څښتن ته سر ټيټول، مال ته ژوند ڪښي د
د ٻرو مسلمانانو ملگريو د ملگرتيا فخر حاصل شوي دے،
خو چي د فولادو په خير مضبوط او مستقل مزاج دي،
چي هندوانو او مسلمانانو د اتحاد د پيار دهر شي قرباني ته

چمتو ڏي، مگر دڊي ٿولو باوجود ترنن وڃي پوري.
 داسي شخص ڄڻا ٻه نظر ته راڻي، اونه جي وليدو.
 ڇي غير معمولي پاڪيزه او سخته زاهدانه ٿوند اونازڪ
 جذباتو لحاظ اوڪامل آيمان ٻه لحاظ ڇي د خان عبدالغفار خان نه
 ڊي زيات اويادده برابر وي.

Hintergrund

AFGHANISTAN.

Blutbad bei Beerdigung Ghaffars

Peschawar (dpa). Zwei Autobomben haben gestern während der Beisetzungsfeierlichkeiten für den indischen Freiheitskämpfer Khan Abdul Ghaffar Khan in der pakistanischen Stadt Jalalabad ein Blutbad mit mindestens 15 Toten und über 40 Verletzten angerichtet. Die Bomben wurden im Abstand von 15 Minuten auf einem Parkplatz gezündet, der extra für die aus Tausenden von Fahrzeugen bestehende Wagenkolonne des Trauerzugs eingerichtet worden war.

Ein schier endloser Zug von Trauergästen hätte zuvor die aus diesem Anlaß eigens geöffnete Grenze am Khyber-Paß zwischen Pakistan und Afghanistan überquert. Viele Personenwagen, Busse und Lastwagen folgten dem blumengeschmückten Sarg Ghaffar Khans, der am vergangenen Mittwoch nach langer Krankheit 98jährig in der pakistanischen Grenzstadt Peschawar verstorben war. Auf eigenen Wunsch wurde der legendäre Held des indischen Unabhängigkeitskampfes im Garten seines Hauses in Jalalabad beigesetzt, wo er fünf Jahre im Exil gelebt hatte.

Durch die Explosionen wurden acht Busse vollständig zerstört, viele andere Fahrzeuge schwer beschädigt. Tausende von Trauergästen flohen in Panik.

د خان عبد الغفار خان په جنازه کې خونړۍ پېښه:

پېښور- دوه موټري بمي چاودنې پرون د هند د آزادۍ د اتل د جنازې د مراسمو په دوران کې وشوې. چې دغه پېښه د جلال آباد په ښار کې را منځ ته شوه، په دې خونړۍ پېښه کې ۱۵ مړه او تقريباً تر ۴۰ کسانو پورې زخميان شول. دغه بمونه د ۱۵ دقيقو په وقفه د موټرو په تم ځای کې وچاودول شول چې د جنازې د گډون کونکو لپاره خاص د موټرو درولو لپاره جوړ شوی او په گوته شوی وو. چې د غمجنو او ويرجنو خلکو په زرگونه موټرونه هلته ولاړ وو.

Abdul Ghaffar Khan (98/ Foto), in Indien als Held verehrter Freiheitskämpfer und Weggefährte von Mahatma Gandhi, ist in der pakistanischen Grenzstadt Peschawar gestorben. Die indische Regierung ordnete fünftägige Staatstrauer an. Premierminister Rajiv Gandhi unterbrach eine Schweden-Reise, um dem Toten die Ehre zu erweisen. Damit besuchte zum ersten Mal seit 28 Jahren ein indischer Premier Pakistan.

Ghaffar Khan, der für die Freiheit 28 Jahre im Gefängnis saß, war für viele Inder ein Symbol der indischen Tragödie: Er stritt 27 Jahre lang zusammen mit Gandhi und Nehru gewaltlos für die Unabhängigkeit. Nach der Teilung Indiens 1947 durch die Briten aber zog er sich entsetzt und angewidert von dem Blutbad nach Peschawar zurück, nur um dort von den neuen Moslem-Herrschern als „Hindu-Agent“ verfolgt zu werden. Denn der gläubige Moslem lehnte einen Moslem-Staat ab. Die Einheit Indiens war ihm wichtiger.

د یو بل جرمني اخبار تبصره

عبد الغفار خان ۹۸ فوتو:

هندوستان کې ده ته د آزادۍ د یو اتل حیثیت حاصل دی. دی له گاندهي جی سره د آزادۍ د لارې کلک ملگری وو. د پاکستان سرحدی ښار پېښور کې په حق ورسېدو. د هند حکومت د پینځو ورځو ماتم او ویر اعلان کړو. د هند وزیر اعظم راجیو گاندهي سویلن ته خپل سفر وځنډاوه تر څو مرحوم ته عقیدت پېش کړي او احترام ورته وړاندې کړي. چې همدا په ۲۸ کالو کې د هند د وزیر اعظم پاکستان ته لومړنی سفر و.

غفار خان چې د آزادۍ لپاره ۲۸ کاله په جېلونو کې تېر کړل د هند د خلکو لپاره دی د هند د آزادۍ د غیمزې یو علامت او د سمبول په شان و. ده د گاندهي جی او نهرو سره په ګډه د آزادۍ

لپاره ۲۷ کاله مبارزه وکړه چې
د عدم تشدد په بنسټ ولاړه وه.
خان صېب د ۱۹۴۷ د خوني
پرنګي هند د پلانيزه تقسيم نه
پس غمجن او پرېشانه پېښور ته
لاړو. هلته د نوو پاکستاني
مسلمانانو لخوا د هندو اېجنټ
له تور سره مخامخ و.
ده د مذهب په بنسټ د مسلمان
رياست "پاکستان" مخالفت
کولو. ده ته متحده هند په ډېر
ارزښت قايل و.

THE PUNJAB Assembly has set no laudable precedent by being the only legislature not to condole the death of Khan Abdul Ghaffar Khan, the leading freedom-fighter of our times. That it did not offer 'Fateha' for the departed soul must be regretted by every sane inhabitant of the Punjab, particularly since the decision was taken by those who do not tire of exploiting the name of Islam. Nor can one ignore the fact that the MNAs who opposed offering of Fateha in the National Assembly belonged to this province. The odd couple included Mst. Nisar Fatima of the Jamaat-e-Islami, whose founder not only opposed the establishment of Pakistan but also used rude terms for both Pakistan and its Founder. Nevertheless, the death of Khan Abdul Ghaffar Khan was mourned by the people in the Punjab belonging to various walks of life and all age-groups. Hundreds of Punjabis travelled to Peshawar and Jalalabad to pay homage to Bacha Khan, including many who did not agree with his political views. One can recall that the Jamaat Islami's hawks had acted in a similar way after the execution of the late Prime Minister Z.A. Bhutto. The Punjab Assembly members should rectify their mistake and not keep themselves away from condoling the death of the great political leader whose contribution to the freedom struggle cannot be denied even by his worst enemies.

January 28, 1988, VIEWPOINT

د گاندهي جي د مبارزې ملگري وفات شو

باچا خان د هند د غميزې يو سمبول:

پېښور د جنوري په شلم د براعظم هند د آزادۍ يو لوی مبارز له لاسه ورکړ. د گاندهي جي د مرگ څلورېشت کالۍ ته څو ورځې لا پاتې وې چې د پاکستان په سرحدي ښار پېښور کې د گاندهي جي ښه تکړه، باوري او پياوړی ملگري د ۹۸ کالو په عمر کې وفات شو.

دی د هند د آزادۍ پلار گاندهي جي سره اوږه په اوږده د هند د آزادۍ مبارز وو. يو پياوړی او اعتباري ملگري وو. د مسلمان خان عبد الغفار خان مرگ په هند کې د وير، ماتم، غم او خفگان فضا جوړه کړه. دا ځکه چې ده د هند د آزادۍ لپاره نه سترې کېدونکې او نه پخلا کېدونکې مبارزه کړې وه چې د عدم تشدد په بنسټ ولاړه وه. د افغانستان سره د سرحد د لگېدو له کبله دوی ده ته سرحدي گاندهي هم وايه دې لوی پښتون ته ډېره گروهه (عقیده) لرله دوی يې عزت او احترام کولو ده ته يې د هند د آزادۍ په وجه د يو اتل (Hero) په سترگه کتل.

هم دغه وجه وه چې هندي وزير اعظم راجيو گاندهي د سويډن له سټاک هوم څخه نېغ په نېغه پېښور ته لاړه هلته يې ډېر وخت دده په درناوي کې تېر کړ راجيو گاندهي وروستنی درناوی، مينه او احترام پر ځای کړل چې د وفات شوي اتل وروستنی ديدن وکړي. دغه په ۲۸ کالو کې د هند د وزير اعظم پاکستان ته لومړنی سفر او تگ وو.

خان عبد الغفار خان چې د خپل ژوند ۲۸ کاله يې د آزادۍ لپاره په جېل کې تېر کړي وو، يعنې د خپل ژوند درېيمه برخه. هم دغه وجه

ده چې د هند د خلکو لپاره دی یو سمبول او ورسره یوه غمیزه هم وه. خان عبد الغفار خان ۲۷ کاله گډ د هند د آزادۍ لپاره د گاندهي جی او جواهر لعل نهرو سره څنگ په څنگ مبارزه وکړه د دوی مبارزه د عدم تشدد په بنسټ ولاړه وه مگر دغه مبارزه د هند د تقسیم د غم لرلې مرحلې نه تېره شوه تر څو چې هند په ۱۹۴۷ کې ووېشل شو دی خپل سرحدی ښار پېښور ته چې د افغانستان سره جوخت دی لاړو. د اسلام په نوم جوړ شوی پاکستان د حکمرانانو د زور، ظلم او ناروا چلن سره مخامخ شو دوی هم پسې واخیست. سرحدی گاندهي ۱۴ کاله په پاکستاني جېلونو کې بندي پاتې شو ده حکمران جماعت مسلم لیگ کې د شمولیت نه انکار وکړو. هم دغه وجه وه چې په ۱۹۵۱ کې یې دی تر دې تور لاندې بندي کړ چې خلک لمسوي تر ټولو سخت جېل ته یې واچاوه چې ټول درې کاله وو.

هغه سړی چې ۱۹۳۴ کې د کانگرس گوند صدارت نه پرې انکاري شوی وو د ده الفاظ یې داسې څرگند کړي: چې زه یو سپاهي یم هم دغسې به مرم مگر پاکستاني حکمرانانو دی غدار او د هندوانو ایجنټ وباله. دی سره له دې چې یو ښه دینداره مسلمان و د مذهب په بنسټ له جوړ ریاست پاکستان څخه مخالف وو. ددې باوجود ۱۹۴۷ نه پس ده د پاکستان تابعیت قبول کړو.

تر ۱۹۶۴ پورې په پاکستاني جېلونو کې پاتې شو چې په پښتنو کې دی د ټینگ عزم او خپلې خبرې نه د نه اوږدونکي په نوم مشهور شو همدا اراده او عزم و چې دی یې بیا، بیا جېل ته بوتلو. ددې نه پس افغانستان لاړو چې دغه جلا وطني یې خپل ځان ته خوښه کړې وه چې په ۱۹۷۲ کې سرحدی پښتنو صوبې ته بېرته راغی.

د آزادۍ د هڅو برخه یې داسې رالنه وو:

دده زوی خان عبد الولي خان ددې باوجود چې د حزب مخالف ډلې

مشري په غاړه لري د نیشنل عوامي گوند مشر هم دی. د پاکستان حکمران جنرل ضیاء الحق په دې مېنځ کې خان عبد الغفار خان ته د محب وطن ویلو باوجود یې نورو صوبو ته د هغه په تگ پاندې بندیز لگولی دی همدا لامل و چې په ۱۹۷۸ کې بېرته افغانستان ته لاړو او په ۱۹۸۲ کې بیا راغلو او تر پایه په مخالف لوري کې پاتې شو. د خپل وطن حکمرانان دوی ته په ښه سترگه نه گوري او له پامه یې غورځوي. مگر ددې په مقابله کې په هند کې ورته ډېر احترام او درناوی کېږي. په ۱۹۶۹ کې د گاندهي جي د سلم تلین په موقع دوی ته د نهرو د امن انعام ورکړی شو.

دی د کانگرس د سل کلن کېدو په موقع په ۱۹۸۵ کې د مشر مېلمه حیثیت لرلو. چې په بمبې ښار کې وو. چې څه وخت تېر کال په ده یوې ناڅاپي ناروغۍ حمله وکړه او په هندوستان روغتون کې د بې هوشۍ په حالت کې پروت وو. هندوستانی مېلېا دده د ناروغۍ هره شېبه ډېره په اندېښنه او خفگان سره څار له او هندي وگړي یې خبر ساتل.

په هند کې د آزادۍ اتل خان عبد الغفار خان ته چې هندوان ورته بادشاه خان وايي او د بادشاه درجه ورکوي دوی د گاندهي جي، نهرو، سردار پتیل او یا د چرن سنگه غوندې کسانو په کتار کې شمېري.

د اونۍ په پینځمه ورځ ځینو کسانو په مات زړه وویل چې اوس صرف له اتلانو نه یو پاتې شو چې هغه د هند سابقه وزیر اعظم ۹۲ کلن موراجي دیسائي دی.

حواله:

Frankfurt Allgemeine
Zeithung: Germany.

Kampfgefährte Gandhis gestorben

Ghaffar Khan – ein Symbol der indischen Tragödie

PESHAWAR, 20. Januar (dpa). Der indische Subkontinent hat einen seiner bedeutendsten Freiheitskämpfer verloren. Nur wenige Tage vor dem 40. Todestag des Mahatma Gandhi starb am Mittwoch in der pakistanischen Grenzstadt Peshawar im hohen Alter von 98 Jahren einer der treuesten Mitstreiter des Vaters der indischen Unabhängigkeit.

Der Tod des Muslims Khan Abdul Ghaffar Khan, der wegen seines unermüdlichen – gewaltlosen – Einsatzes für die Unabhängigkeit eines ungeteilten Subkontinents und seiner Herkunft aus dem Grenzland zu Afghanistan auch „Frontier Gandhi“ genannt wurde, löste vor allem in Indien große Trauer aus. Denn hier wurde der riesige Paschtune mit der ungewöhnlich großen Nase als Held verehrt. Ministerpräsident Rajiv Gandhi machte auf dem Weg nach Stockholm am Mittwoch eine mehrstündige Zwischenlandung in Peshawar, um dem Verstorbenen die letzte Ehre zu erweisen. Es war das erste Mal seit 28 Jahren, daß ein indischer Premier das Nachbarland Pakistan besuchte.

Ghaffar Khan, der Mann, der für die Freiheit 28 Jahre – fast ein Drittel seines Lebens – im Gefängnis saß, wurde für viele Inder ein Symbol der indischen Tragödie: Er stritt 27 Jahre lang zusammen mit Gandhi und Nehru gewaltlos für die Unabhängigkeit, zog sich dann – entsetzt und angewidert von dem Blutbad nach der traumatischen Teilung Indiens durch die Briten 1947 – nach Peshawar an der Grenze zu Afghanistan zurück, nur um dort von den neuen Herrschern des neuen Muslim-Staates verfolgt zu werden.

14 Jahre saß „Frontier Gandhi“ in pakistanischen Gefängnissen. Er weigerte sich, der regierenden Muslim-Liga beizutreten, und wurde wegen „Volksverhetzung“ schon 1951 zu drei Jahren verschärfte Haft verurteilt. Der Mann, der 1934 die Präsidentschaft der Kongreß-Partei mit den Worten abgelehnt hatte: „Ich bin ein Soldat und werde als solcher sterben“, wurde von Pakistans Regierenden als „Verräter“ und „Hindu-Agent“ beschimpft. Denn er, der gläubige Muslim, lehnte einen muslimischen Staat im Grunde ab. Auch wenn er sich nach 1947 dazu bekannte, Staatsbürger Pakistans zu sein. Bis 1964 brachte ihn die bei Paschtunen schon sprichwörtliche Hartnäckigkeit immer wieder ins Gefängnis.

Dann ging er nach Afghanistan ins selbstgewählte Exil. Nach seiner Rückkehr

1972 in die paschtunische Nordwest-Grenzprovinz dauerte die Freiheit nicht lange. Ghaffar Khan, dessen Sohn Wali Khan inzwischen Chef der oppositionellen National Awami Party (Nationale Volkspartei) geworden war, wurde von Staatschef Zia-ul-Haq zwar als „Patriot“ anerkannt, erhielt jedoch striktes Einreiseverbot für die anderen Provinzen Pakistans. 1978 ging er daraufhin wieder nach Afghanistan, von wo er erst 1982 zurückkehrte, um sich schließlich mehr oder weniger offen der Opposition anzuschließen.

Von den Regierenden des eigenen Landes mißachtet, wurde ihm in Indien nur Verehrung entgegengebracht. 1969,

Abdul Ghaffar KHAN

Foto dpa

zum 100. Geburtstag des Mahatma Gandhi, erhielt er den Nehru-Friedenspreis. Er war Ehrengast bei der 100-Jahr-Feier der Kongreß-Partei 1985 in Bombay. Als er im vergangenen Jahr, nach einem schweren Schlaganfall, in einem indischen Krankenhaus im tiefen Koma lag, verfolgten Indiens Medien seinen Krankheitsverlauf mit ängstlicher Anteilnahme. In Indien wird der Name des Freiheitskämpfers Badshah Khan, des „König Khan“, gleichgesetzt mit denen Gandhis, Nehrus, Sadar Patels oder Charan Singhs. Jetzt, meinten manche am Mittwoch wehmütig, bleibe nur noch ein großer Name übrig: der früheren Premierministers Morarji Desai, der in diesem Jahr 92 Jahre alt wird.

Bonn dringt auf Annahme des Delors-Pakets

Genscher vor dem Europäischen Parlament zur deutschen EG-Präsidentschaft

BRUSSEL, 20. Januar. Die Schlüsselrolle zu sagte Genscher. Es

ورته کتلی کتابونه

کتاب	لیکونکے	ژبه	چاپ ځای
۱- پښتني تاريخ اول جلد	مرحوم قاضي عطاء الله خان	پښتو	دمرو وټوادي چکره سران نورنگ - بنون
۲- مقصود آل مؤمنين	بايزيد روښاني، تبصره داکتر مير علي "محمود"	انګريزي	خيبر پرمهر زمال انډسټريز انټيټ کوهاټ روپ
۳- احمد شاه دراني	ډاکټر کنوه سنگه	انګريزي	د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۴۴
ترجمه	سر محقق مرستيال نصر الله مېمن "مکمل"	پښتو	
۴- زما ژوند او جد و جهد	عبد الغفار خان (مرحوم باچا خان)	پښتو	کابل دولتي مطبعه ۱۹۸۲
۵- د آزادۍ تلاش	اکبر شاه ميا دېدرشي	پښتو	منظور عام پريس پشاور
۶- وزيرستان	لائق شاه درپه خيل، دوو	پښتو	المطبعة العربية ۳، ليک روډ پروان انارکلي لاهور، پاکستان
۷- بموزيرستان تاريخ	اکل ايوب خان سيفي	پښتو	
۸- INDINA	LUDWIG ALSDORF	جرمني	DEUTSCHER VERL AG. BERLIN ۱۹۹۰
۹- CHINA and RUSSIA - The great game.	O- EDMUND CLUBB.	انګريزي	COLUMBIA UNIVERSITY PRESS U.S.A
۱۰- پښتانه د تاريخ پر ناکې	سيد بهادر شاه ظفر کاکا خيل	پښتو	يونيورسټي بک انجني پېښور

کتاب	لیکونک	ژبہ	چاپ خای
۱۱- میپ "وزیر کھجہ" یعنی مونہ	EVELYN HOWELL	انگریزی	Karachi Oxford University Press دوم جل ۱۹۶۹ اول چاپ ۱۹۳۱ء شیلہ گورنمنٹ آف انڈیا پریس۔
۱۲- The VICTOR MAILWAND فاتح میوند	محمد علی Kabul Karta = 4 Afghanistan July - 27 - 1970	انگریزی	Printed in Pakistan By. The Punjab EDUCATIONAL Press Lahore.
۱۳- فقیر ایپی	عبد الحمید ترین	اردو	تاج کمپنی لمیٹڈ کراچی، پاکستان
۱۴- پینتالہ اوون یونٹ	مرحوم باچا خان	پښتو	پشاور چاپ
۱۵- تحریک آزادی اور باچا خان	فارغ بخاری	اردو	مکشن ہاؤس ۱۸ دمزنک روڈ لاہور پاکستان

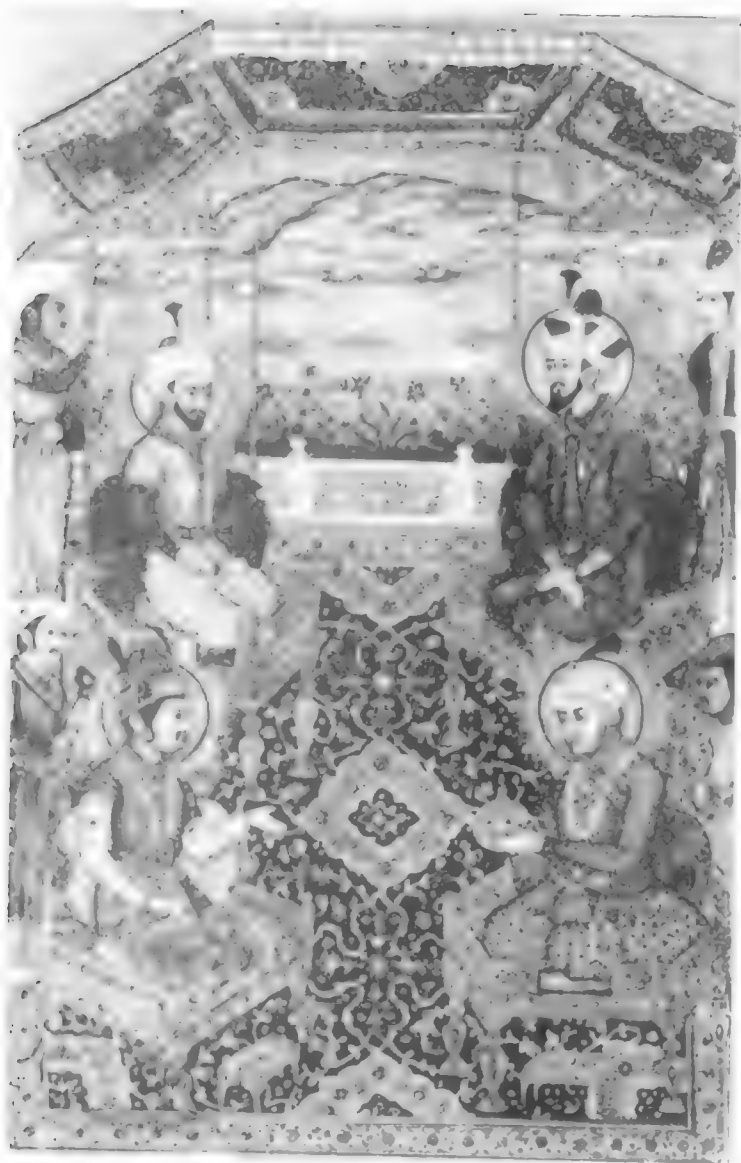
PIR BAYAZID ANSARI (PIR ROWSHAN)

پير بايزيد روشن د روښاني غورځنگ ملي- مذهبي- ادبي او سياسي
مشرخيالي عکس.

همایون مغل کې د ماتي نه پس د تمبر سده سوري د شوج نه بس په
تېښته دی.

As turbulent as India's past, the 1,560-mile Ganges churns down a road of history. A canvas (left) in the Patna Museum chronicles the flight in 1540 of Humayun, Mogul ruler of northern India. The painting reflects the legend that a faithful water boy ferried the white-turbaned monarch on an air-filled skin across the river to safety, eluding Afghan enemies and a toothy crocodile

د مغلو شاهان گس اړخ ته همیون جهانگیر ښي اړخ ته بابر-
اکبر باچا

د مغلو تیموري کورنی اخی بادشاه ظفرشاه په هند کې.

د هاتهي نه د جلات کار په خلي د مغلو سزاگانې

پر کل- ۱۸۵۷ کې ن کام پاخون نه وروسته پرنګيان د پاخون پلويانو
ته پېښور کې سزاگانې ورکوي او په توپ يې الوزوي

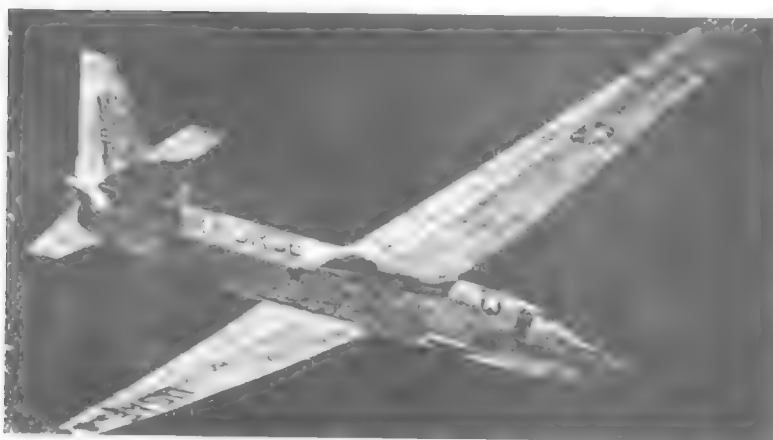

د بابا يو تصوير پر کال ۱۹۴۲ع کې د جرمني د يو کتاب نه.

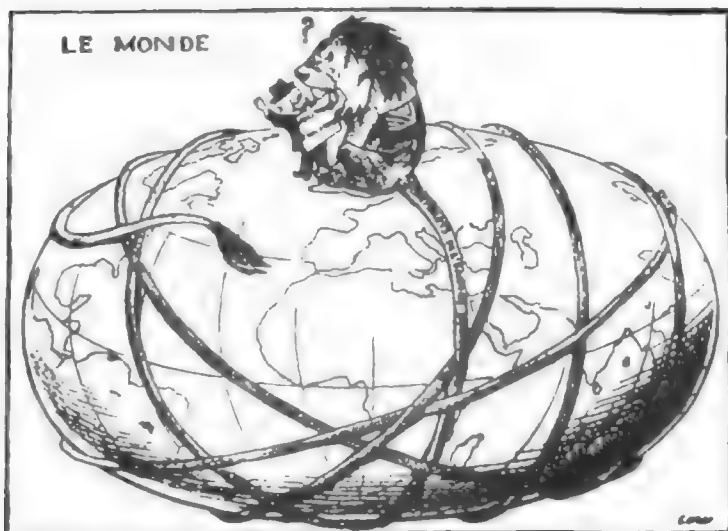

ظاهر شاه پغمان کې د شهزاده نادر سره ۱۹۵۰

د امریکې د جاسوسي طیاره چې U-2 پوتو نوم یې وو- اپریل ۱۹۶۰
کې بډه بهر په پېښور نه پورته شوه پخواني روس کې را وغورځول شوه

«Der Schwanz der Geschichte»

Karikatur von Low auf die britischen Weltinteressen, die 1914 von der Pariser
Wochenschrift «L'Ass» übernommen wurde

د پرنگيانو زمري تر کړۍ لکۍ راتاو کړې

لارہ کرزن واسرای هند.

بناغلی ولي خان د ANP د یو مشر سره د جلسې په اړه خبرې کوي.

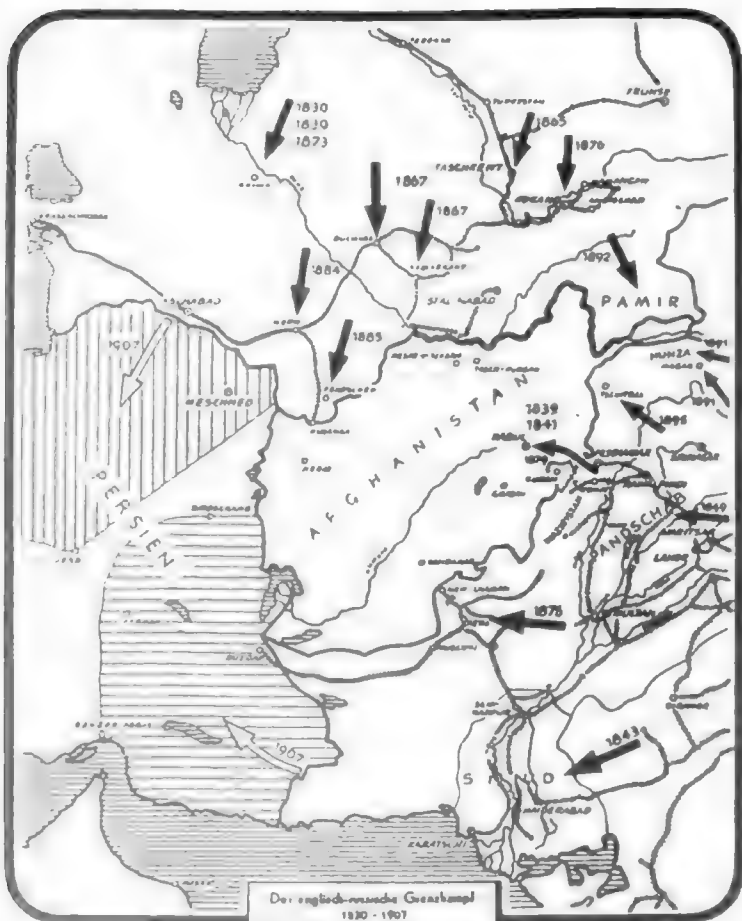
فروز خان کوتلی

MUTUAL ADVANTAGE.

Durr-e-Bakht (to the new Amier, Melik-Ali): YOUR FATHER AND I WERE VERY GOOD FRIENDS, MY BOY. AND IF YOU WANT THE BEST ADVICE, YOU WILL KNOW WHERE TO GO FOR IT.

امیر حبیب الله خان ته یو پرنکی جان بول لارښودنه کوي.

The great

game.

مسترة لویه

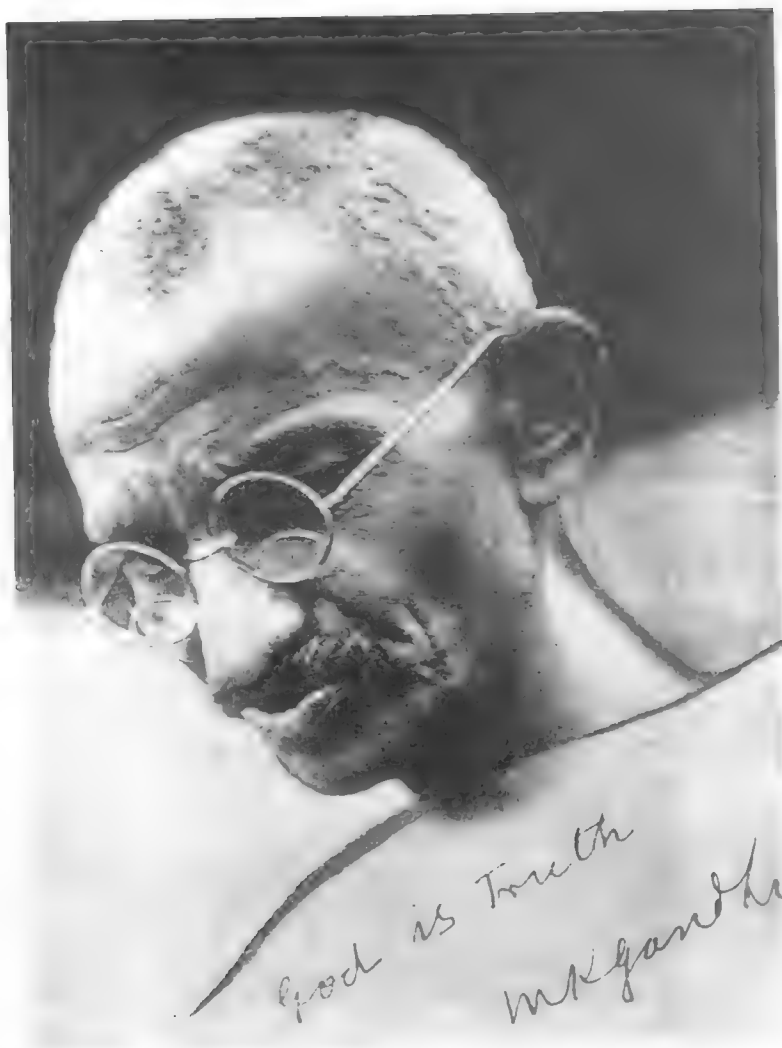
سردار محمد ایوب خان فاتح میوند

غازي امان الله خان.

پخوانی جمهور رئیس محمد داود خان شهید.

گاندی

لوی احمد شاه بابا.

پر کال- ۱۸۵۷ کې ناکام پاڅون نه وروسته پر نگیان د پاڅون پلویانو ته پېښور کې سزاګانې ورکوي او په توپ يې الوزوي.

د انگلستان ملکه- هندوستان کیون ویکتور پخپل دفتر کې.
هندي نوکر هم لیدل کېږي.

بادشاه جهانگیر مغل پہ در باکی

د خان عبد الولي خان يونښکلی تصوير

د محترمې نسيم بي بي يو تصوير - ولي باغ.

ليکوال له خان بابا نسيم بي بي او فريد طوفان سره په ولي باغ کې
۱۹۹۵ مارچ

ماشومان په گډه د بت خېلې په جلسه کې يوه ښکلې ترانه وايي
۱۹۸۷ مارچ

ليکوال له بابا سره

ښاغلی خان عبدالولي خان دير تېمرگره کې يوې عامې جلسې نه خبرې کوي.

د خدای بخښلي خان عبدالغفار خان فخر افغان کټ ولي باغ چارمده
۱۹۸۷ مارچ

له بابا سره يو يادگار تصوير ولي باغ

شب قدر کې د ANP د جلسې يوه منظره

فخر افغان پخپل سوزو کي کې جلسې ته روان دی د سوزو کي خیرنې
شیشې په وجه د بابا جامې خیرنې ښکاري

بناغلی خان لالا د سوات د پښتون زلمي له يوه کمانډر سره.

د بناغلي خان عبدالولي خان جیپ.

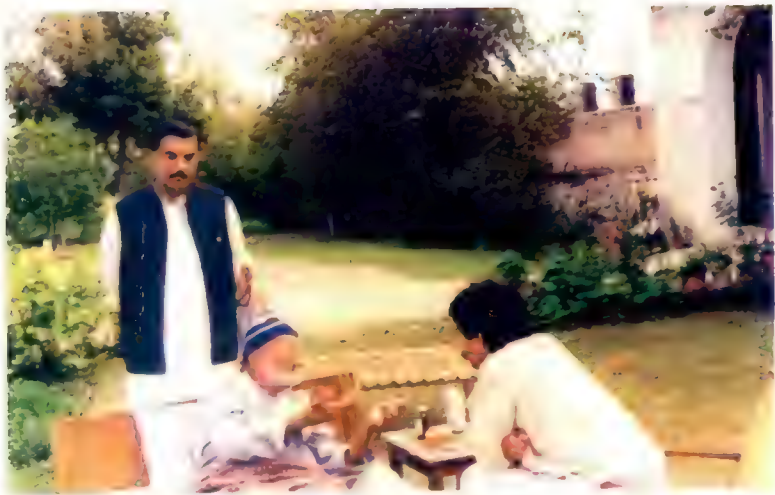
لیکوال د خان لالا سره چې نور د ANP گڼ شمېر غړي هم لیدل
کېږي سوات مارچ ۱۹۸۷

بناغلی اجمل ختک.

بني اړخ نه- افراسياب ختک- علي خان محسود.

بناغلی باچا خان لیکوال سره په هېواد او نړۍ سیاسي بحث کوي دا
هغه وخت وه چې د افغانانو کورنی جنگ تود و شاته خیال اکبر
اړیدي هم لیدل کېږي.

د خان بابا ولي خان دوه زامن ښي اړخ ته کشر سنگين خان او مشر
اسفنديار خان د عکس ليکوال مارچ ۱۹۸۷

د سوات او دير سيندونه سنگم يوه ښکلي منظره دا عکس ليکوال د
بټ خېلې يوې غونډۍ نه اخيستی دی.

خان بابا ولي خان صاحب خان لالا صاحب، لطيف اپريدي صاحب په
گډ تصوير کي د بټ خپلي جلسه- ملاکنډ

د بټ خپلي د جلوس بل تصوير

ښاغلی محمد افضل خان لالا په خپله حجره کې له خپلو ساتونکو او
سپي سره لیدل کېږي.

پر کال ۱۹۸۷ د کابل په هوایي ډگر کې نسیم بي بي- جج
عبدالخالق خان- بشیر بلور هم لیدل کېږي.

شېقدار جلسہ کې یو قوم پرست ماشوم.

شب قدر کې خلک خپل احساسات ښايي.

یو روڼ انقلابي شاعر چې د باچا خان ډېر خوښ ده.

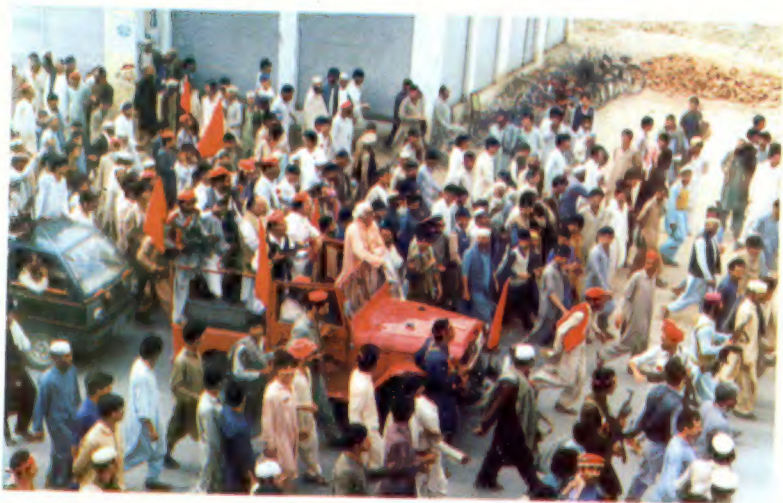

د خدایي خدمتگار تحریک د یو غړي تصویر

بابا جلوس ته خطاب کوي

د بت خېلي د جلوس يو بل په زړه پورې تصوير

بټ خېله ملاکنډ کې د یو جلسې ننداره

د بټ خېلې د جلوس یو منظر

پروفیسور ڈاکٹر جلال الدین خان

1011

د کتاب لیکوال له باچا خان سره

